

LIVIU REBREANU

JURNAL II

Text ales și stabilit de
PUIA-FLORICA REBREANU

Addenda, note și comentarii de
NICULAE GHERAN

DOCUMENTE LITERARE

EDITURA MINERVA
București — 1984

Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

C. Inv. nr. 1542671

Cuvînt înainte

În sfîrșit, după multe programări în planurile editurilor „Cartea Românească” și „Sport-Turism”, primul volum din *Jurnalul* lui Rebreanu a apărut la... „Minerva”. De fiecare dată, schimbarea firmei s-a produs concomitent cu primenirea formulei de editare, cu remanierea colectivului de autori (uneori la cererea împlicinaților, săturați de un hamalic sinistru, care, după ani de trudă, amenința să nu se mai termine). În pofida întîrzierilor, cartea nu avea decît de cîștigat de pe urma interminabilelor discuții purtate în jurul ei. Nu vom pregeta deci să aducem omagii confrăților editori, care, pe drumul aceluiași străduințe, au încercat, chiar și fără izbîndă, să reproducă întocmai însemnările zilnice ale cîtorului romanului românesc modern. Mai mult decît toți cititorii, ei știu ce înseamnă asperitățile muncii din subsolul marii întreprinderi, imprevizibilele greutăți la care te supune propria-ți onestitate cînd vrei să reproduci cu fidelitate textul ilustrului predecesor. Este ca și cum ai încerca să schimbi o monedă rară, ieșită din circulație, într-o piață în care nu te izbești tot timpul de numismați.

Și totuși, minunea s-a produs, editarea în mai multe volume a *Jurnalului* fiind „oul lui Columb”. Procedînd altfel, ne-am fi întrebat poate și acum ce și cît putem vorbi despre unele împrejurări tragice din istoria românilor, aflați adesea la rîspîntia vînturilor, situații acute ce au sensibilizat profund conștiința scriitorului. Este aproape o impietate să mai rostim adevărul că Rebreanu și-a iubit Țara, că gîndurile lui erau ale unui întreg neam amenințat să-i fie sfîrtecat pămîntul, că este absurd să-i punem la îndoială buna-credință, fără să fim copleșiți de povara acuzațiilor gratuite. A trece cu „discreție” pe lîngă însemnările sale nu înseamnă altceva decît a menține în circulație opiniile eronate formulate cu trei decenii în urmă,

LIVIU REBREANU

JURNAL II

Text ales și stabilit de
PUIA-FLORICA REBREANU

Addenda, note și comentarii de
NICULAE GHERAN

DOCUMENTE LITERARE

EDITURA MINERVA
București — 1984

Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

C. Inv. nr. 1542671

I 685029

Cuvînt înainte

În sfîrșit, după multe programări în planurile editurilor „Cartea Românească” și „Sport-Turism”, primul volum din *Jurnalul* lui Rebreanu a apărut la...„Minerva”. De fiecare dată, schimbarea firmei s-a produs concomitent cu primenirea formulei de editare, cu remanierea colectivului de autori (uneori la cererea împetricinaților, săturați de un hamalic sinistru, care, după ani de trudă, amenința să nu se mai termine). În pofida întîrzierilor, cartea nu avea decît de cîștigat de pe urma interminabilelor discuții purtate în jurul ei. Nu vom pregeta deci să aducem omagii confrăților editori, care, pe drumul acelorași străduințe, au încercat, chiar și fără izbîndă, să reproducă întocmai însemnările zilnice ale cîtorului romanului românesc modern. Mai mult decît toți cititorii, ei știu ce înseamnă asperitățile muncii din subsolul marii întreprinderi, imprevizibilele greutăți la care te supune propria-ți onestitate cînd vrei să reproduci cu fidelitate textul ilustrului predecesor. Este ca și cum ai încerca să schimbi o monedă rară, ieșită din circulație, într-o piață în care nu te izbești tot timpul de numismați.

Și totuși, minunea s-a produs, editarea în mai multe volume a *Jurnalului* fiind „oul lui Columb”. Procedînd altfel, ne-am fi întrebat poate și acum ce și cît putem vorbi despre unele împrejurări tragice din istoria românilor, aflați adesea la rîspîntia vînturilor, situații acute ce au sensibilizat profund conștiința scriitorului. Este aproape o impietate să mai rostim adevărul că Rebreanu și-a iubit Țara, că gîndurile lui erau ale unui întreg neam amenințat să-i fie sfîrtecat pămîntul, că este absurd să-i punem la îndoială buna-credință, fără să fim copleșiți de povara acuzațiilor gratuite. A trece cu „discreție” pe lingă însemnările sale nu înseamnă altceva decît a menține în circulație opiniile eronate formulate cu trei decenii în urmă,

omițind imensa informație istoriografică vehiculată în cele 11 volume ale ediției critice „Rebreanu“, realizate între 1968—1980, la care se adaugă volumele de studii și documente tipărite (*Caiete*, 1974; *La lumina lămpii*, 1980 ș.a.).

Primirea entuziastă a primului volum din *Jurnal* — considerat adevărat act de cultură, eveniment demn de monumentalitatea creației rebreniene — ne-a încurajat neînchipuit de mult eforturile de editare integrală a operei. Pentru bibliografia sentimentală a noului tom, se cuvine a aminti numele acad. Șerban Cioculescu, Nicolae Carandino, L. Kalustian, Alexandru Piru, Nicolae Manolescu, Ion Vlad, Valeriu Râpeanu, Z. Ornea, Mircea Iorgulescu, Gheorghe Tomozei, Gheorghe Suci, Vasile Fanache, Alexandru Dobrescu, Mihai Sin, Mircea Tomuș, Ion Simuț și, mai de curând, Mihai Ungheanu și Ion Brad.

Și iată-ne în fața noilor pagini. Din rigoare bibliografică, le înregistrăm astfel: volumul II, partea întâi. El reproduce însemnările zilnice ale lui Rebreanu din intervalul 1 ianuarie 1935 — 8 iunie 1940. Mai puțin colorat decât ne-am fi așteptat (dacă avem în vedere perioada pe care o relatează), *Jurnalul* continuă să-și păstreze însă caracterul de document revelator pentru cunoașterea biografică a marelui romancier. Relativ minore, multe notații, circumscrisu exact cadrul vieții de fiecare zi a scriitorului, spulberind totodată și unele prejudecăți referitoare la atitudinea sa social-politică din această perioadă. Căci este important să știm unde și cu ce se ocupa Liviu Rebreanu atunci când societatea românească parcurgea ani grei, cu aprige confruntări ideologice, când argumentarea unei idei era adesea înlocuită cu amenințarea și terorizarea adversarilor politici. La dimensiunile personalității sale, ne interesează totul, oricât de domestic ar fi, uneori, orizontul preocupărilor. (Ce bine ar fi fost dacă ni s-ar fi transmis astfel de însemnări zilnice de către un Eminescu sau Caragiale, Arghezi sau Blaga, indiferent de caracterul notațiilor!) Din acest punct de vedere, dezamăgirea unor cititori, care s-ar fi așteptat ca în locul *Jurnalului* să aibă în mână un „Revolver-Zeitung“, n-avem decât s-o regretăm. Dacă însemnările păcătuiesc prin corectitudinea notației nu-i însă vina nimănui. De prisos să adăugăm că această „dezamăgire“ este întreținută și de cîțiva comentatori de la periferia vieții culturale. Motive au; ani în șir au pus pe seama romancierului gânduri și fapte insolite, pentru ca astăzi să le vadă anulate.

Ca și în cazul primului volum, încheiat cu sărbătorirea semicentenarului Rebreanu, al doilea tom sur-

prinde în final un alt eveniment: primirea scriitorului în Academia Română. Relativa independență a volumului se justifică și prin faptul că, între granițele sale, descoperim numeroase mărturisiri cu privire la ultimele opere ale lui Liviu Rebreanu: *Gorila* (1938), *Amindoi* (1940), *Lauda țărânului român* (1940)¹. Astfel constituite, ambele tomuri din *Jurnal* epuizează informația istoriografică cu privire la geneza operelor rebreniene.

Avînd pe masa de lucru un maldăr de pagini ce se cer studiate pentru coroborarea și comentarea unor date din *Jurnal* (corespondență emisă și primită, articole din presă, referiri critice), precum și pentru elaborarea unei monografii, ne-am oprit acolo unde timpul ne-a permis. Aceasta cu atât mai mult cu cît unele evenimente, ca de pildă cele din iunie 1940, depășesc cu mult documentarea referitoare strict la viața și opera lui Liviu Rebreanu. Soluția excerptării însemnărilor din ultimii ani de viață ai scriitorului — comodă, dar fără perspectivă — am exclus-o din capul locului, neavînd nimic comun cu spiritul ce ne-a călăuzit la realizarea ediției critice „Rebreanu“. Pînă la tipărirea părții ce urmează, am găsit însă cu cale să reproducem la *Addenda* mai multe documente din epocă, îndeosebi interviuri, în stare să comunice cititorului temperatura morală a unei mari personalități, aflată, ca și Apostol Bologa, în împrejurări dilematice.

Cităm din însemnările scriitorului datele 8 octombrie 1940: „Mă cuprinde uneori un fel de silă de viață. În ultimul timp parcă tot mai des. O indiferență și o oboseală fără motive aparente. În realitate îmi dau seama că e un dezgust de toate cele ce se petrec, o imposibilitate de acomodare, dar și de urmărire a vertiginoaselor transformări. Poate nici o generație n-a trecut prin mai multe și mai radicale evenimente exterioare și interioare. De azi pe mîine se răstoarnă toate: valori, oameni, instituții... Ajungi să nu mai poți crede în nimic. Ce-a fost mare ieri, azi e zero; ce-ai iubit ieri, trebuie să urăști azi; ce-ai respectat ieri, se cere să huiduiești azi. În toate domeniile — spirituale și materiale. România mică, războiul balcanic, războiul mondial, războiul Unirii, ocupația germană, România mare, socialism, umanitarism, Liga Națiunilor, regentă, carlism, legionarism, asasinate medievale, pierderea Basarabiei, Bucovina; Ardealul de Nord, România mijlocie, prăbușirea carlismului, totalita-

¹ Singura carte publicată ulterior — *Amalgam* (1943) — este o culegere de vechi articole, cu un sumar improvizat.

rism legionar... Toate astea în mai puțin de treizeci de ani. Și fiecare din astea vrînd să transforme și fizionomia morală a omului, să impună alte valori, să dărîme tot ce a fost... Se clatină și se zdruncină încrederea în însuși rostul omului pe lume. Dacă nu poți avea un ideal, de ce să mai trăiești? Ce valoare mai are viața omului în astfel de lume?"

Împovărat de ce vede și aude, Rebreanu se va re-trage la Valea Mare, viața lui pîrînd să semene, într-o privință, cu cea a Glanetașului. Grijile gospodăriei trec pe primul plan, mulțumirea de a avea un petec de pămînt lăsîndu-i speranța că-l va scuti și de nevoi.

Într-o viitoare carte consacrată vieții scriitorului, avatarurile acestei existențe s-ar putea intitula *De la literatură la agricultură*, cum dealtfel ne dezvăluie și numeroase însemnări publicate în volumul de față. Învingător și învins, Rebreanu se va întoarce printre țărani, rămînînd dator cititorilor săi cu o carte: *Păcală și Tîndală*, a cărei acțiune urma să se desfășoare pe locurile romanelor anterioare. După cum știm, n-avea s-o scrie, boala, agravată la sfîrșitul anului 1943, răpunîndu-l puțin înainte de a fi împlinit 59 de ani. Părăsise de mult scena treburilor publice, unde, cu o rară consecvență, a încercat să disjunga arta de politicianism, așa cum o dovedește pe deplin repertoriul Teatrului Național, în fruntea căruia revenise în 1941, după îndepărtarea legionarilor.

În 1927, cînd își începea *Jurnalul*, de-ar fi știut că va muri atît de tînăr, n-ar fi condiționat publicarea însemnărilor doar după 30 de ani de la decesul său. Era mult prea puțin pentru închiderea rînilor.

NICULAE GHERAN

Miercuri, 1 ianuarie 1936 [Valea Mare]¹

Am făcut revelionul numai cu Fanny și cu Marioara Gusan. Am mincat, am ciocnit un pahar de vin și am ascultat la radio revelionul București cu inaugurarea regală a postului cel mare, apoi revelionul la Stuttgart și la Paris. Programele deopotrivă de nesărate pretutindeni.

Azi am avut la dejun pe Ionel cu Lina²; mâine vom pleca la București.

Urmez cu sfințenie cura lui Tițescu. Poate că ar fi necesar să mă interesez de sănătatea mea faimoasă. Am impresia că sînt bolnav, nu știu ce să am, dar mereu mi-e somn, sînt obosit, fără să mai pomenesc de răgușala care persistă. Poate să văd la București pe Nanu-Muscel sau altcineva, să mă supun unei examinări serioase, care să mă liniștească. În orice caz e semn de bătrînețe chiar numai faptul că nu mă simt atît de nepăsător ca înainte!

Miercuri, 5 februarie 1936 [București]

Răgușala care mă supără de atîția ani sub diverse forme a ajuns să mă exaspereze, mai ales că în cele din urmă era însoțită și de febră. Oamenii dimprejur, în special dr. Voiculescu³, bănuiau discret cine știe ce boli grave. Acum vreo două săptămîni, fiind la țară, am avut iar o izbucnire de febră care m-a făcut să nu pot lucra nimic în patru zile cît am stat acolo. Puțin alarmat, m-am hotărît să consult serios medicii. M-am adresat prof. Nanu-Muscel. Am făcut analiza urinei, sputei, materiei fecale, sînge, radiografie; profesorul a diagnosticat o laringită cronică cu faringită și bronșită. Firește, vechiul emfizem incipient rămîne, dar fără a fi prea plicticos. Va să zică nimic grav. Mi-a dat însă să urmez strict prescripțiile dr. Tempea: cel puțin 12 zile să stau în

¹ Pentru început de an, consultă și interviul *Lingă Liviu Rebreanu în ziua celor 50 de ani*, în revista *Viața literară*, X, nr. 4, 15 dec.—1 ian. 1936, semnat de Dan Petrașincu (vezi *Addenda*, p. 260).

² Ionel și Lina Rădulescu, cumnați.

³ Poetul Vasile Voiculescu.

Marti, 3 martie 1936 [Bucuresti]

Încă de duminică seara, prin Puia, care era de serviciu, Șeicaru mi-a trimis vorbă că mi s-a reînnoit mandatul la Radio etc.

Luni, 9 martie 1936 [Bucuresti]

Ieri am fost la țară de am mai dus niște arbuști și arbori orna- mentali pentru mica grădină de flori, pe care aș vrea s-o facem fru- moasă. Iacobi a venit de la Ploeanu pe la 3 d[upă]-a[miazi]. Într-o oră circa am terminat ce aveam de făcut și am plecat la gară, încît seara la 7,1/4 am fost acasă.

Am vrut să încep a nota în dimineața asta de luni din superstiția de-a avea continuitate. Am ajuns să fiu de o lene îngrozitoare. Măucid jurnalele și actualitatea. Pierd pe zi cîteva ore citind ziare sau reviste. Mă interesează prea mult întîmplările din afară și parcă nu mă pot ocupa suficient de cele din mine.

Marti, 10 martie 1936 [Bucuresti]

Ieri dimineață, la 11 fix, am fost la Mihai Popovici. Mă chemase acum o lună și nu m-am dus. Alaltăseară i-am promis prin telefon că voi merge. M-a primit cu mare efuziune. Are o casă superbă într-adevăr. Era cu Girneată⁹, pe care l-a expediat imediat. M-a dus la etaj, într-o cameră retrasă, biuroul său de lucru. După cîteva minute de literatură, a trecut direct asupra propunerii ce voia să-mi facă: avînd în vedere că se apropia venirea la guvern a partidului, să primesc a fi ales de- putat sau senator. Îmi face propunerea ca șef al Ardealului, în dorința de a aduna personalitățile.¹⁰

* Sîmbătă, 21 martie [1936, Valea Mare]

Sosesc aci cu arh. Trifu, care-mi vorbește de Radio. Vine și Sorbul. Masa aici. Ei pleacă la 4 d[upă]-a[miazi]. Timp nouros, rece. Seara se înseninează. Noaptea 0°.

Iarna a fost ușoară. Totuși un ger tîrziu se pare că a distrus caișii, piersicii, pe-alocuri prunii. La mine pare că numai caișii au suferit. Vom mai vedea.

Am inspectat lucrul făcut pînă acuma de Lache. Săptămîna trecută (circa 12, 13, 14 III) s-a dezgropat via, care a iernat destul de bine și se prezintă favorabil; tot atunci s-au curățit mărăcinii de pe marginile viei.

⁹ Emil Girneată, militant politic de extremă dreaptă.

¹⁰ Jurnalul nu specifică dacă L.R. își dă sau nu acordul. Cert este că el nu va fi figura printre deputații și senatorii vremii.

În total 13 zile de lucru a 20 lei + pîinea = 355 lei. Săptămîna aceasta (18, 19, 20 III) s-au curățat și tăiat pomii, s-a reparat gardul spre baba Ioana. Total 9 zile de lucru a 20 lei + pîinea = 243 lei.

La 8 martie, într-o duminică, am fost aici cu două mari baloturi de arbuști; după-amiazi a venit și Iacobi de la Ploeanu. Am chemat și pe Kovacs și s-au plantat toate cele aduse.

Într-o odaie de jos, s-a făcut o mică seră unde s-au semănat flori, pătlăgele roșii etc.

Am adus marti o pungă cu cepi gladiole, iar azi sămînța de la Pildner. Desfăcînd abia aci pachetul, văd că nu mi-a pus decît 4 kg ar- bagic, 1/4 kg sămînță arbagic, 1/4 kg porumb timpuriu „Black Sugar” și 1/4 kg porumb șase săptămîni.

Căm pe la mijlocul lunii s-a semănat un strat mare de mazăre oloagă în grădină aici.

Azi a fost adusă de Sorbul de la Gălășești femeia de serviciu pen- tru păsări etc.

Iapa și vaca sînt pline. Iapa merge greu; poate că se apropie făta- tul. Vaca va făta la 4 mai. A întărcat la 15 cor.

Lache a dezgropat trîndafirii, care se prezintă bine.

Toate zidurile teraselor și împrejmuirii și-au sfărîmat iar tencu- iala.

A fost aici Ionel cu [Constantin] Vișoiu. Ionel îmi cere doi martori pentru procesul meu cu instalatorul Teodorescu. Trifu îi va spune lui Fanny, care-mi va telefona. Vișoiu mă roagă pentru o soră de-a sa.

* Duminică, 22 martie [1936, Valea Mare]

Timp senin; soare; călduț.

Am plătit pe toți oamenii de la dezgropat și reparația împrej- muirii. Am fost cu Lache la luncă să văd lucerna; se prezintă destul de bine; vreo 2 kg se va semăna pe puținele goluri. Toată va fi însă grăpată.

Am plătit la Călugăru¹¹ pîinile și tutunul ce-au mai rămas pen- tu oameni; de asemenea telefonul ce mi-a dat Fanny cu martorii pro- cesului.

D[upă]-a[miazi] am vizitat via, pomii etc. cu Lache. Baba Ioana ar vrea să vinză locul său de subt pădure de lîngă mine.

Seara tîrziu vine Kovacs pe care-l culc în căsuța de sus. Miine va începe lucrul serios la grădină.

Miercuri, 25 martie [1936, Bucuresti]

N-am mai notat nimic, deși ar fi fost destule: sărbătorirea de la Ateneu, reînnoirea mandatului la Radio etc.

¹¹ Călugăru, cîrciumar la marginea Piteștiului (lîngă pod).

Azi după-amiazi a fost recepția la S.A.D.R. Nu ne-am prăpădit de multă lume. Mulți s-au scuzat. Din 70 invitați, au venit cam jumătate: Caton, Blank, Minulescu, Sorbul, Bucuța, prof. Gusti, Ion Drăgu, Sadoveanu, Prodan, Camil Petrescu, Sebastian, Maniu, Mircea Ștefănescu, Eftimiu, Valjan etc. A vorbit Caton, apoi Sadoveanu, Bucuța, Prodan, Valjan. Am răspuns cred binișor, poate puțin cam livresc. Nu știu de ce, însă am un sentiment de nemulțumire stranie.

Gusti ne-a pofțit la dejun pe săptămâna viitoare.

Să mai notez iar zvonurile insistente care circulă despre alegerea mea la Academie. Petrovici a declarat categoric că va da o luptă acerbă. Iorga însuși pare că s-a convertit; am și fost la premiera piesei lui alaltăieri¹². Să vedem. Numai cartea mea stă pe loc.

* Sâmbătă, 28 martie [1936, Valea Mare]

Acoperit, burniță; urît.

Sosesc la 11,1/2. Aduc aparatul „Philips“ portativ și diverse seminte de la Pildner și Iacobi. Iată de la Pildner — legume pachete: 1 sfeclă roșie, 1 varză *Bruzelles*, 1 gulii, 1 mazăre oioagă *Daisy*, 1 spanac *Victoria*, 1 spanac *Danez*, 2 ridichi lună roșii, 1 varză, 2 gulii albe, 2 pătlăgele vinete, 1 fasole verde, 1 țelină, 1 praz, 2 pepeni verzi, 1 varză roșie *Erfurt*, 1 cantalup, 1 castraveti lungi, 2 ridichi albe, 2 varză iarnă, 1 morcovi roșii, 1 morcovi cilindru, 1 cornișoane *Paris*, 1 cantalup *Prescott*, 1 dovleci, 1 pătrunjel frunză, 1 andive, 1 varză vară, 1 fasole ținută, 2 varză, 1 conopidă *Erfurt*, 1 conopidă; flori pachete = 1 verbine amestecate, 1 verbine roșii, 2 verb[ine] albastre, 2 verb[ine] albe, 4 *salvis*, 2 *ageratum albastre*, 2 *ageratum alb*, 2 *lobelia albastre*, 3 verbine amestecate, *grandiflora*, 1 *begonia roșie*, 1 *begonia simplă galben + roșu*, 1 *begonia gracilia roz*, 4 *lathyrum odoratus* (roșu, albastru, galben, alb), 1 *latyrus* amestecat, 2 tutun roșu, 1 tutun alb, 1 tutun amestecat. Tot de la Pildner am adus acuma 5 kg fasole oușoară, 3 kg usturoi. S-a cumpărat 2 kg lucernă de la Camera Agricolă pentru completarea golurilor. Apoi de la Iacobi următoarele — o pungă de cepe *gladiolus*, pachete sămînță: 1 *tropaeolum major*, 1 *tropaeolum minor*, 1 *tagetes auriu*, 1 *calistenes chinensis*, 1 *zinnia dijans*, 1 *salvia splendens*, 1 *celosia plumosa*, 1 *nicoliana*, 1 *dianthus chinensis*; o lădiță cu răsaduri jumătate *Phlox decuneta*, jumătate *Delphinium hybridum*; legume pachete: 1,1/2 kg mazăre *Dieppe*, 1 kg spanac *Viroflay*; pachete: 1 ardei gras dulce, 1 ardei căpresc, 1 castraveti de luncă, 1 pepeni galbeni bacr, 1 cantalup corcitură, 1 pepeni verzi, 1 salată căpăținoasă. Kovacs a luat de la Blucher¹³-Pitești 15 kg sămînță iarbă + 870 gr ulei pentru facerea patului de răsaduri, care însă deocamdată nici nu s-a început.

¹² Un biet doge și un moșneag, piesă jucată, în premieră, la 23 mart. 1936.

¹³ Blucher, patronul unui magazin universal, în Pitești, pe Calea Șerban Vodă.

În lipsa mea, Kovacs a lucrat la grădina de flori, a semănat 15 kg iarbă, a răscolit pământul; la zarzavaturi a răsădit jumătate din arbagic, vreo 2 kg. Asta luni și marți cu 12 zile de lucru. Cam scumpă și înceată afacere.

Lache în aceleași zile a grăpat la luncă lucerna și a semănat în goluri 2 kg lucernă; apoi joi, vineri, sâmbătă a cercuit și arăcit via, cu 18,1/2 zile de lucru; normal. A scos de la gara Florica balotul cu 29 pomi de la Știrbey. L-am desfăcut azi; mi-a schimbat unele soiuri, nu multe, dar importante (*Amsden*). Fiindcă a plouat după-amiazi nu s-au putut sădi azi pomii. S-a arat locul din vie pentru zarzavat, sus. Miercuri, 25 III s-a pus o cloșcă pe 19 ouă.

* Duminecă, 29 martie [Valea Mare]

Cerul acoperit, fără ploaie, răcoare.

Ziua plăților. Am plătit 43 piini (301 lei) pentru lucrătorii grădinii, arăcit și cercuit via, două piini pentru Kovacs; 28,1/2 zile de lucru arăcit și cercuit (570 lei); 12 zile grădina de flori și zarzavat (240 lei); pentru grăpat + tăvălugit lucerna la luncă, aratul-grăpatul grădinii în vie, Vasile Zidaru (120 lei).

Pentru locurile din luncă, lui Costică Petrescu 2 000 lei, jumătate din rata de primăvară a arenzii.

Lache după-amiazi a fost la Pitești de unde a adus 50 kg țărițe, 2 duble ovăz, 2 de porumb, 1 de malai etc. A adus de asemenea purcica mangaliță de la Ionel, avînd 13 kg și vîrstă de circa 3 luni.

De ieri mă pisează guturaiul. Totuși după-amiazi am examinat de aproape ce s-a lucrat în vie. Nu m-am prăpădit de mulțumire.

Piersici de pe coastă (*Amsden* etc.) aproape să înflorească.

* Luni, 30 martie [Valea Mare]

Timpul acoperit. Pe seară se înseninează. Relativ rece.

Lache cu trei oameni a sădit cei 29 pomi aduși de la Buftea, plus alți șase altoi făcuți de el; a terminat cercuit și arăcitul viei, virful. După-amiazi a [răsădit]¹⁴ straturi lungi de arbagic; a mai rămas circa jumătate din cel adus de la Iacobi. De asemenea am răsădit 8 *Delphinium hybridum*, spre baba Ioana, și 13 *Phlox decunata*, subterasa a doua sub balcon.

Joi, 2 aprilie [1936, București]

Sîmbătă am plecat la țară, de unde am venit marți, cînd am avut dejunul la Mihai Popovici, unde se adunase destulă lume, cu Ma-

¹⁴ Cuvînt adăugat de noi, ținînd seama de context; va fi folosit, cu același sens, cu două rînduri mai jos („De asemenea am răsădit“).

niu în frunte, și unde s-a băut un pahar de șampanie pentru cei 50 ani ai mei. Aseară, miercuri, la „Cina“, a fost o masă oferită de *Adevărul* tot pentru jubileul meu — au participat vreo 30 de redactori etc.

Sâmbătă, 4 aprilie [1936, București]

Ieri am fost la dejun la prof. Gusti. Era prezent și Halippa. Am discutat chestia Mugur și chioșcurile Fundațiilor etc. Dimineața comitet programe la Radio și după-amiazi de lectură la „Național“. O surpriză agreabilă la Național: 10 000 lei din excedent[ul] Consiliului.

** Miercuri, 8 aprilie [1936, Valea Mare]*

Ziua frumos; după-amiazi acoperit, cu scăderea temperaturii simultană cu o vertiginoasă creștere a presiunii.

Am sosit aci la 6 d[upă]-a[miazi] cu Fanny și bucătăreasa; birje străină. Lache era plecat la Florica să ridice de la gară trăsura cumpărată la București cu 12 000 lei + 500 cheltuieli de misitie și ducere la gară. A plătit 302 lei pentru transport, redus prin telegramă specială a lui Mereuță.

Marioara Gusan cu Margareta erau aici, venită duminică după-amiazi să facă mare curățenie. Am găsit bună ordine. Lache a lucrat conștiincios. I-am dat 1.000 lei din leafă. Voi nota ulterior ce s-a lucrat în lipsa mea.

Seara a fost aici Ionel cu Lina, pe care nu-i găsisem acasă.

** Joi, 9 aprilie, [1936, Valea Mare]*

Înainte de amiazi, acoperit și rece; după-amiazi, soare, senin, mai cald.

Am dat 2 500 lei pentru cheltuieli de Paști, din care s-a luat pentru gospodărie 4 dal porumb, 2 dal malai, 5 dal ovăz. Am mai plătit la Turcul 2 dal porumb și 1 dal malai din vechiu. La amiazi am fost la Pitești; am luat masa la Ionel. Conform înțelegerii cu Micu Zentler, voi primi la „Distribuția“ Pitești butelii de „Shell-gas“; mâine va sosi. La trăsura cumpărată, am angajat hulube noi cu lanțuri noi și vopsită cu lac = 165 lei. La Ionel am plătit cu 325 lei o purcică „Mangalița“ de 13 kg, adusă aci de vreo 2 săptămîni, născută la începutul februarie. Lăsat la Ionel 80 lei pentru 1 dal, vin dulce de la col. Constantinescu.

Am adus de la București luneta astronomică făcută după sistem „Kosmos“, cu piese aduse din Germania, construită la „Cartea Românească“; m-a costat în total vreo 2 500 lei.

** Vineri, 10 aprilie [1936, Valea Mare]*

Timp frumos, soare, cald.

Grădinarul Kovacs a venit în sfîrșit și a lucrat toată ziua. S-a curățat locul în jurul pompei, s-a cernut pietrișul, s-a pus pe cărări cît s-a ajuns. El însuși a semănat diverse flori, parte direct la locul lor, parte în jgheaburi pentru răsaduri. I-am plătit leafa pe martie. A patra zi de Paști, urmează să vie să facă toate lucrările de față cu noi.

S-au adus hulubele angajate, care însă vor trebui schimbate cu altele mai bune pe același preț.

Am lichidat pe toți lucrătorii la zi, plătind 440 lei pentru 24 zile lucru (s-a oprit 20 lei lui Turcescu, care rămîne dator cu 118 lei, și 20 lei lui Ion Vladu, care rămîne cu 20 lei), și 28 pîini = 196 lei. Am dat avansuri la oameni: 100 lei Tinca, 100 lei Costică Marin, 50 lei Dumitrache Anton¹⁵, 50 lei Ion Vladu, 50 lei Vasile Vladu.

Iată ce s-a lucrat în lipsa mea: luni 30 și marți 31 martie s-a sfîrșit arăcitul și cercutul, s-a pus arbagicul și ustoriul etc. De la 1—4 aprilie s-a făcut răsadnița cu lăstunii și stucheții luați de mîne, s-au vărut pomii și casele de jos, s-a curățat via, s-a curățat terasa spre baba, s-au pus 95 vițe vechi rămase din locul defrișat, s-au adunat aracii etc. din vie. Total 24 zile de lucru; cam mult. Luni Kovacs cu Lache a pus în grădină direct salată, pătrunjel, morcovi, sfeclă, mărar, spanac; în răsadniță, varză, ardei, pătlăgele, vinete, conopidă: la cutii = gulii, țelină, varză roșie, salvie. Deoarece răsadurile de petunii s-au stricat, s-a semănat din nou la cutii.

Au înflorit cireșii, vreo patru piersici; gata să înflorească perii, merii. Au înflorit cîțiva pruni peste drum.

** Sâmbătă, 11 aprilie [1936, Valea Mare]*

Timp amestecat, plăcut, mai mult închis.

Nici o muncă specială afară de cele bucătărești. Iapa merge de vreo trei ori la Pitești, după cumpărături. D[upă]-a[miazi] sosesc Puia, Radu, soții Negulescu cu diverse trufandale și un miel. Seara mergem la Înviere, după care masa ține pînă la 4 dim[ineata].

** Duminică, 12 aprilie [1936, Valea Mare]*

Înainte de amiazi, frumos; după-amiazi, ploaie intermitentă, care apoi se transformă într-o vijelie violentă de vreo 2—3 ore, fulgere, tunete; apa mare vine din vie, peste pavaj, pătrunde și în pivniță etc.

Nici o muncă afară de mîncare. Oaspeți la masă, afară de cei permanenți, Ionel, Lina, dr. Păcescu.

S-a petrecut bine și s-a mîncat mult.

¹⁵ Țăran din Valea Mare; în alte însemnări, denumit, simplu: „Dumitrache“.

* Luni, 13 aprilie [1936, Valea Mare]

Timp mai mult frumos cu innourări trecătoare.

A doua zi de Paști, Lache cu un om a muncit să curețe de nomol pavajul și pivnița, toată ziua. Noi cu toții am fost la Plopeanu-Micești, cu mașina lui Ionel, în două reprize. Acolo, afară de soții Plopeanu, Sava-Goiu, fratele lui Plopeanu cu d-na și d-ra Lenuta, sora ei etc. Po-pice, cărți. Pierd 500 lei. Sosim tot în două reprize până la 1 noaptea.

* Marți, 14 aprilie [1936, Valea Mare]

Acoperit; ușoară ploaie spre seară.

A treia zi de Paști și ziua nașterii [lui] Radu pentru 30 ani. La dejun afară de noi cu Neguleștii sînt Plopenii + Sava-Goiu + Plopenii junior cu fata + soții Verești + Ionel-Lina cu Toto și Vișoiu + Păcescu.¹⁶ Lăutari. Seara soții Rainer, Trifu, Puiu, care și dorm aici. Pe-trecere agreabilă.

* Miercuri, 15 aprilie [1936, Valea Mare]

Timpul acoperit. La 7 dim[ineata] pleacă Puia-Radu. La 10^h pleacă Negulescu, apoi ceilalți cu mașina [lui] Rainer. Pe la 11,1/2 vin soții Sorbul. Dejunul. La 9 seara masa la Ionel.

În cursul zilei, Lache a adus un pui de instalator de la Pitești să dreagă țeava de plumb spre bucătărie, spartă (120 lei). Lache s-a luptat să desfunde canalul de scurgere. Cloșca scoate pui.

* Joi, 16 aprilie [1936, Valea Mare]

Timpul variabil, cu senin și nouri. În general bine.

Dimineata Lache cu doi oameni a spălat pavajul, iar după-amiazi a făcut răzoare în vie pentru a împiedeca eventuale noi inundații.

Cu mașina lui Ionel am plecat la 3 d[upă]-a[miazi] la Gălășești, la Sorbii, unde am stat pînă la 5. Ne-am întors pe la Merișani. M-am oprit la Dobrogoste, unde am văzut cele 2 uleiuri vopsite, urmînd să fie ridicate.¹⁷ Șeful grădinar mi-a dat diverse răsaduri: micșunele, ochiul bouului, varză, pătlăgele roșii etc. Stuparul Covariu a venit cu bicicleta la Bascov, unde a împachetat cei doi stupi de la Ionel, care au fost aduși ulterior cu mașina de Jonson și Lache, așezați în grădină. Stuparul va

¹⁶ Pentru toți, consultă indicele și notele explicative din Jurnal, vol. I (la fel în situații similare).

¹⁷ La Dobrogoste, în apropiere de Pitești, L.R. comandase confecționarea unor stupi (uleiuri).

veni duminică să facă transvazarea¹⁸. Am dat lui Ion 1 000 lei să meargă sîmbătă după uleiuri, plătind 800 lei, luînd benzină și păstrind pentru el o sută lei.

* Vineri, 17 aprilie [1936, Valea Mare]

Timp variabil; vînt; pe seară ploaie ușoară.

Kovacs cu Lache și 5 oameni lucrează la grădina de zarzavat, plantînd răsadurile aduse aseară. S-a adus merișor, două țirne, care s-a răsădit în jurul bradului mare. Stupii noi merg bine.

Au înflorit complet perii. Cireșii s-au scuturat. Încep a înflori căpșunii, care vor trebui regulați, fiindcă Lache i-a neglijat intenționat.

* Sîmbătă, 18 aprilie [1936, Valea Mare]

Timpul mereu variabil; acoperit, cu înseninări, ici-colo țriituri de ploaie.

Kovacs are patru oameni cu care continuă plantarea merișorului; s-a plantat de asemeni micșunelele și ochiul bouului, răsaduri de la Dobrogoste. S-au mai semănat diverse mărunțișuri; s-au făcut gropi pentru cuiburi de pepeni verzi etc. S-au adus cele două uleiuri pentru stupii de la Ionel. Caterina pleacă la 6 d[upă]-a[miazi].

* Duminică, 19 aprilie [1936, Valea Mare]

Timp variabil. Dimineata plouă ușor vreo oră. Rece. Apoi senin.

Au venit stuparul și grădinarul de la Dobrogoste cu bicicletele să-mi aranjeze stupii noi. Fiînd frig, am renunțat, aminînd pentru joi. S-a uîtat însă la stupul vechi, care merge bine. Încolo, nu s-a lucrat, firește, nimic. Maria Gusan pleacă la București la 2 d[upă]-a[miazi]. Pe seară, vin soții Ionel, care rămîn și la masă. Am în total, de la prima cloșcă (25. III), 15 pui.

* Luni, 20 aprilie [1936, Valea Mare]

Timp senin, dar în general rece, mai ales vîntul. Azi-noapte termometrul meu a coborît la 4°C; se pare că pe sol a fost mai frig, pe-a-loçuri brumă.

Am plecat la București, mai ales pentru bani. Radio-telefon cu Dimitriu pentru comisia bugetară etc. Semînțe Pildner, tehnică, „Ade-

¹⁸ Trecerea albinelor în noii stupi.

vărul“ pentru *Minunea*¹⁹. Masa la Puia. După-amiază aștept acasă banii, bateria. La 6 plec [pentru] poșeta [lui] Fanny, Iacobi. La 10 seara sînt înapoi.

În lipsa mea, Fanny cu patru oameni a plivit florile și strîns pietrele etc. La luncă Lache a stat cu plugul.

* Marți, 21 aprilie [1936, Valea Mare]

Timp variabil, mai mult senin; dim[ineata] vînt, după-amiază calm; seara nouros. Lache la luncă. Se termină aratul și grăpatul. S-a semănat porumb, fasole, dovleac. Nu mă înțeleg cu țaranul care a arat pe preț.

Fanny cu Kovacs și patru oameni continuă lucrul la grădină. S-au plantat verbinele, petuniile, garoafele, ochiul boului etc., răsaduri aduse ieri de mine de la Iacobi. S-au semănat în lăzi celelalte seminte-verbină etc.

* Miercuri, 22 aprilie [1936, Valea Mare]

Timpul acoperit, vînt; pe seară începe o ploaie stăruitoare. Kovacs n-a venit. Fanny și Lache și cinci oameni continuă lucrul la grădina de flori; începe punerea brazdelor, pietrișul pe cărări, curățirea șanțului șoselei noastre etc. Seara lichidez pe toți lucrătorii = 366 lei + 240 lei pietrișul. Dimineata am fost la Pitești cu mașina lui Ionel și am adus bidon „Shell-gas“, precum și diverse cereale și băcănie. De astăseară purcica „Mangalița“ a fost pusă la hrană substanțială: 1 kg. uruială porumb și tărițe cu puțin praf cretă în două rate.

* Joi, 23 aprilie [1936, Valea Mare]

Timpul se deschide după-amiază, devenind frumos după ce dimineața încă mai țirîia ploaia.

Sărbătoare. Totuși Lache cu șoferul Ion lucrează toată ziua la desfundarea canalului bucătăriei și colector. Ionel-Lina la masă. Acumulator radio 2 volți trimis la încărcat.

* Vineri, 24 aprilie [1936, Valea Mare]

Pînă spre amiază frumos. Apoi ploaie care ține vreo cinci ore. La 11 seara alt rînd de ploaie.

¹⁹ *Minunea minunilor*, roman plănuit de mai multă vreme, dar nelucrat defel. La Editura „Adevărul“, eventualul contract ar fi fost urmat de încasarea unui binevenit avans.

Eu am fost la București pentru Radio și Teatru. Am adus o baterie anodică de 120 volți, sămîntă de iarbă de la Iacobi și acumulatorul încărcat.

Fanny cu Kovacs și Lache și oamenii a început să îngrădească grădina de legume din vie. S-au adus alte brazde, care însă n-au putut fi puse din cauza ploii.

Scroafa „York mare“ a fost prezentată vierului pur singe la Florica. A dus-o Lache cu căruța și a lăsat-o acolo pînă duminică dimineața. S-a plătit 20 lei taxa și întreținerea.

* Sîmbătă, 25 aprilie [1936, Valea Mare]

Vremea mereu urîtă. Ploaia de azi-noapte a continuat slab pînă pe la 10 dim[ineata]. După-amiază s-a răzbunat puțin.

Din cauza timpului nu s-a putut lucra nimic. Scroafa se află la Florica. Lache a lipsit toată ziua, înlocuit cu Ion. Am fost la Pitești pentru banii „Adevărul“, Fanny la coafor.

* Duminică, 26 aprilie [1936, Valea Mare]

Timpul s-a îmbunătățit. Mai mult senin.

Lache a adus scroafa de la Florica. A plătit 20 lei pentru întreținere.

La dejun Ionel, Lina, Toto, Păcescu. Miine plecăm la București toți.

În lipsă, Lache urmează să facă gardul la grădina de zarzavat și să samene sfecla de nutreț și cartofii.

* Vineri, 1 mai [1936, Valea Mare]

Timpul frumos și cald, cu vînt însă.

Lache cu vreo zece oameni lucrează la scările din vie, săpatul căpșunilor, aranjatul lemnului etc. Despre ce s-a lucrat în lipsă, voi însemna miine, cînd voi lichida pe lucrători. Azi am plătit la Călugăru 732 lei pentru piini și diverse.

Am sosit aci azi cu Simplonul și trăsura de piață. Covariu chiar azi a făcut transvazarea celor doi stupi de la Ionel. Fagurii rămași vor fi topiți aici. M-am înțeles cu el să-mi îngrijească pînă la iarnă stupii și să-i dau drept plată o galenă. Din fagurii rămași de la transvazare am realizat 2,1/2 kg ceară.

Călugăru mi-a comunicat o chemare telefonică a lui Puiu Negulescu de la Cimpulung pentru vagonul de piatră de pavaj, care pare convenabil (1 800 lei piatră + 800 transport + 800 lucrul), și o mașină „Dodge“ de ocazie cu 100 000 lei. Am trimis răspuns prin notă telefonică. La 8 seara a fost aici cu mașina, care e într-adevăr bună. Am

luat-o astfel: prețul 110.000 lei, din care 75.000 lei plătiți imediat, iar restul de 35.000 în trei luni. Puiu dă un acout de 5.000 lei, iar eu merg la Cimpulung miercuri sau joi.

S-au pus în lipsă 2 curci la clocit.

* Simbătă, 2 mai [1936, Valea Mare]

Timpul mai mult frumos, cu înnoirări și vînt. Pe seară ușor îfriit ploaie.

Lache cu trei oameni a continuat dresul împrejurii. Trei femei au terminat săpatul căpșunilor și săpăligitul grădinii legume.

Lache trimis la Pitești mănîncă banii și se îmbată, încît n-am putut socoti lucrările făcute în cursul săptămîinii.

Mîine aștept pe Băilescu să aranjeze vechile aparate de radio.

* Duminecă, 3 mai [1936, Valea Mare]

Timp frumos, variabil, mai mult senin.

Dimineața am făcut plata lucrătorilor săptămîinii = 809 lei, după ce am scăzut tutunuri, pîini în plus etc. de 182 lei și 61 lei din date-riile oamenilor. Am dat un avans de 100 lei lui Ion Angelescu²⁰, am plătit ultima căruță de pietriș 30 lei și 15 lei pentru brazdele de iarbă. Am mai dat avans 20 lei timplarului rus care face obezi (2 lei bucata) și spițe (1 leu) din lemnele ce am.

Iată ce s-a lucrat în cursul săptămîinii = luni 5 oameni la gardul Doamnei; miercuri 10 oameni pentru Kovacs (inclusiv 6 jumătăți de zile de simbătă cu Fanny); marți 28 aprilie, 9 oameni la semănat sfecla și cartofii; trebuie să răsară peste 2—3 săptămîni. Miercuri, joi, vineri și simbătă, s-a lucrat la scările din vie și palanul spre Zidaru și sus, total 18,1/2 zile; joi, vineri, simbătă, 4 femei la săpat căpșunii și săpăligitul grădinei de legume. Fiindcă s-a lucrat încet, prea multe zile, am plătit numai 20 lei lucrul, chiar săpat și facerea palanului etc.

La 11 a sosit Băilescu de mi-a examinat aparatele radio și a pus la punct „Philipsul“ pentru București.

În cursul săptămîinii, de luni pînă azi inclusiv, găinile au ouat 14, 10, 14, 17, 15, 14, 13 ouă, total 97. Au consumat oamenii 17, eu cu oaspeții și Kovacs 27, duc la București mîine 24.

În afară de găina pusă pe 9 ouă de curcă, de vreo 2 săptămîni cu Fanny, s-au pus joi 30 aprilie: o găină pe 18 ouă de găină; o curcă pe 18 ouă de curcă; o curcă pe 11 ouă de curcă și 10 ouă de găină.

Mîine începe săpatul I la vie.

Plec mîine cu 24 ouă și 5 l țuică.

²⁰ Ion Angelescu, țaran din Valea Mare.

Joi, 7 mai 1936 [București]

Am fost azi la țară, să văd ce e pe-acolo, și m-am întors la 5 d[upă]-a[miazi] ca să fiu la Consiliul de la Radio, important, la care am fost insistent rugat să nu lipsesc, fiindcă era vorba de rectificarea de buget elaborată de o comisie prezidată de mine și pentru că Dimitriu cu mine voiam să intensificăm începerea Casei radiofoniei. S-a făcut o comisie, prezidată de mine, cu Dimitriu și Șeicar, care să lucreze așa încît în toamnă să punem temelie.

În preajma sesiunii Academiei, a început agitația pentru alegerea noilor membri, între care, firește, aș fi și eu. Petrovici vrea să dea lupta. Primul contact cu Motru n-a fost fericit. Motru era supărat pe mine pentru o neplăcere ce a avut-o la Radio. A trebuit să-i scriu și să am o întrevvedere cu el ca să ne lămurim. Astfel am aflat că i s-a propus de Caracostea să fie proclamat „doctor honoris causa“ și că el, din același motiv, s-a eschivat.

* Duminecă, 10 mai [1936, Valea Mare]

Timpul frumos, senin, cald.

Am plecat de la București cu personalul de 6,35 și am ajuns la Florica pe la 9,1/4, unde a trebuit să viu să aranjez cu vagonul de piatră trimis de Puiu Negulescu de la Cimpulung, a cărui sosire mi s-a anunțat prin telefon vineri seara. Eram amenințat să plătesc cine știe ce sumă drept locație a vagonului, dacă nu descărcăm grăbnic. Lache n-a fost deștept de data asta. Abia azi venise la gară cu opt căruțe și începuse să descarce. Urmarea: am fost impus la o locație de 495 lei peste taxa de transport de 700 lei. Sper însă să obțin rambursarea locației la București. În sfîrșit, am adus-o acasă; m-a costat și adusul cu căruțele 320 lei. Urmează să aduc un pietrar s-o fasoneze etc. Aflu însă de la Lache că la Pitești se află, la primărie, piatră cubică ce a fost în macadamul străzilor refăcute și care s-ar putea lua foarte ieftin; să încerc.

Am fost aici joi între două trenuri, să văd ce se lucrează. Tocmai în acea zi a început săpatul viei care a urmat și a doua zi, vineri. S-au făcut 38 zile de lucru (în afară de caprele cu căpșuni). S-a curățat complet via de toate murdăriile; s-au săpat și marginile. Se înfățișează curat. Azi am plătit oamenii: 767 lei, firește, cu anume scăderi din datorii, plus 644 lei la Călugăru pentru pîini, tutunuri etc. Am mai dat avansuri cîte 50 lei Mitică Petrescu²¹ și Ion Vladu.

În aceeași zi de joi am cumpărat 2 mertice porumb, 2 de malai, 2 ovăz și 3 de orz. Sorbul a fost cu mine, a mîncat aici și a plecat apoi la Gălășești.

²¹ Țaran din Valea Mare.

Azi am angajat un pogon de lucernă la femeia Maria Paraschivescu²² de la linia ferată cu 4000 lei total. I-am dat avans 500 lei.

Tot azi am plătit rusului lucrul, din lemnele mele, pentru 26 obezi și 60 spițe de roate, total 112 lei.

Lache a răsădit 17 mușcate din ghivece în terasa I, iar 3 în ghivece mari.

Ieri zice c-a fost pe-aci Covariu, stuparul, și a examinat cum a reușit transvazarea. Se pare că stupul cel mare de la Ionel n-are reșină, dar e pe cale să-și facă una nouă.

S-au mai pus în cursul săptămânii câteva cloști, pe care le voi nota miine mai exact.

Astă-seară, duminică, 10 mai, ora 23,1/2, vaca Ella a fătat o vițică frumoasă și voinică. Am văzut-o imediat. La ora când scriu, vaca încă n-a lepădat cîrpele. A mers fătarea foarte bine.

* Luni, 11 mai [1936, Valea Mare]

Timpul frumos, senin, cald.

Vaca a lepădat cîrpele abia azi-dimineață. Merge bine. A slăbit însă mult cu fătarea. Vițica e frumoasă; poate să aibă 40—50 kg. Timplarul rus i-a făcut o cușcă de lațuri și stucheti; costul cu material și lucru circa 150 lei.

Iată cloștile care s-au mai pus: joi 7 mai — o găină pe 19 ouă de găină, și altă găină pe 17 ouă, tot de găină; duminică 10 mai o curcă pe 33 ouă găină. În total sînt azi șapte cloști pe 97 ouă găină și 38 ouă curcă.

Azi s-a făcut stropitul I — 15 kg piatră vinată + 20 kg var. S-a început cu 4 oameni; la prînz unul s-a retras, dar a intrat Lache în locul lui. Nu s-a terminat încă.

Miine oamenii de la stropit vor trece la cositul lucernei de la femeie și de la mine.

* Marți, 12 mai [1936, Valea Mare]

Timp frumos, cald, senin.

Azi noapte, pe la 4, m-a sculat din somn Lache anunțîndu-mă că iapa a fătat. Abia la 10,1/2, cînd m-am sculat, am văzut mînzul: slăbuț, cu stea în frunte, cu picioarele dinapoi albe pe jumătate de la genunchi în jos; cîrlan. Se pare că Lache n-a fost de față cînd a fătat; a dormit în casă. Iapa a lepădat casa îndată. Mînzul sănătos, dar încă slăbănog; suge bine.

În schimb vițelușa adorabilă, voinică, frumoasă; sare și se joacă în boxă, vine s-o mîngăi pe cap, subt bărbie etc.

Pînă la amiazi s-a lucrat la stropit; pe urmă au trecut oamenii la cositul lucernei de la Marița; cositul s-a sfîrșit pînă seara.

²² În Jurnal va mai apărea cu numele de „Marița“ și „Marița C.F.R.“.

Dr. Păcescu a văzut animalele și le-a găsit bine.
S-a făcut grilaj și la iapă ca să nu iasă mînzul.

* Miercuri, 13 mai [1936, Valea Mare]

Timp frumos.

Lache a adus o căruță de lucernă, cosită proaspăt de la luncă pentru iapă, și câteva tîrne de iarbă de la baba Ioana pentru vacă.

Am fost la Pitești cu o iapă de împrumut pentru cumpărături, între care 100 kg tărîțe și 10 kg sare pentru vită. Șoferul lui Ionel îmi recomandă o mașină „Dodge“ de la văduva unui inginer din Ștefănești. Duminică voi avea răspuns în ce stare se află și cît costă.

Am dat în primire babei hrana pentru vacă, porci și păsări. Se va da 6 kg tărîțe vacii, 2 kg porumb și 1 kg tărîțe păsărilor, 1 kg tărîțe porcelei, 3 kg tărîțe și 1 kg porumb porcilor.

Azi cloșca-găină a scos opt pui de curcă din nouă.

După-amiazi Lache a reparat pavajul și gaura din peretele casei mici.

Pe la 7 d[upă]a-[miazii], a murit mînzul fătat ieri de iapa Olga. Era într-adevăr foarte jigărit și plăpînd. Am pus pe Lache să-l jupoaie.

După-amiazi scosesem la soare în curte vițelușa și mînzul și i-am fotografiat de mai multe ori.

* Joi, 14 mai [1936, Valea Mare]

Timpul frumos, ușori nouri albi.

Kovacs în sfîrșit a venit și lucrează cu patru oameni. Lache a jupuit mînzul; pielea o ducem la tăbăcărie.

Plec la 1 d[upă]a-[miazii] București cu circa 64 ouă și trei sticle de lapte.

* Duminică, 17 mai [1936, Valea Mare]

Timp acoperit, răcoros. În lipsa mea a plouat bine, ușor.

Am sosit cu Simplonul și trăsura mea. Am oprit la Ionel pentru mașina de cumpărat pe care voi vedea-o miine. Am adus vreo 50 răsaduri de petunii, cam tot atîtea salvii, mai multe tufănele, mai puține garoafe românești. Toate le-am plantat cu Kovacs, pe care l-am chemat, și trei oameni plus Lache. De asemenea s-au pus toate canele indice și tiparoasele cepe pe care le aveam. În două lădițe am replicat alte petunii.

Am plătit 339 lei lucrătorii săptămînei trecute, în care cite 10 lei pentru cei trei de azi și 20 lei pentru Lache. În lipsa mea Kovacs a lucrat joi toată ziua și vineri cu doi oameni la terase, sădind *Tagetus* și alte

diverse flori, plus rondul de cane. Vineri Lache cu doi oameni a strîns lucerna de la Marița C.F.R. și a transportat-o cu două căruțe: 1060 kg, după nota de la cîntar, Lache însă afirmă că a greșit la cîntar și că cifrele indicînd brutto ar fi netto, deci cu vreo 500 kg mai mult. Rămîne să verificăm. Mai are vreo două purcoaie, ce-a rămas de la greblat, pe lucernieră, pe care le va aduce miîne.

Am cumpărat, de comandă, o zgardă de piele pentru vițel.

* Luni, 18 mai [1936, Valea Mare]

Timpul acoperit, după-amiazi frumos, seara acoperit.

Lache a adus de la luncă restul de lucernă, o căruță-cărucioară. La 11^h am fost cu Vișoiu la Ștefănești, la un lt. col. de călărași să vadă mașina „Dodge” de vânzare. Mașina bună; 45 000 lei. Am telefonat de la Călugăru lui Fanny să vie joi cu banii. Tot atunci pare să vie în vizită și Ionelii.

După-amiazi Lache a plivit ceapa-usturoiul. Seara am mutat la locul definitiv stupii.

* Marți, 19 mai [1936, Valea Mare]

Timpul frumos.

Nimic deosebit la lucru. Lache a plantat tufa de lămiiță din vie în colțul spre Zidaru. La 11 am plecat la Pitești, luînd și pe timplarul rus să-și aleagă materialul pentru galerii. Cumpăr 2 duble malai și 3 de porumb etc.

Seara Lache a udat bine toate răsaturile de flori în special.

Cloșca-găină pusă la 7 mai pe 19 ouă găină a stricat ouăle și a fost desclocită. S-au pus azi o găină pe 17 ouă de găină; altă găină pe 16 ouă de rață.

* Miercuri, 20 mai [1936, Valea Mare]

Timpul acoperit dimineata, senin în amurg, acoperit noaptea.

Lache cu trei oameni a cosit lucerna mea de la luncă; a adus dimineata și seara cîte o căruță de lucernă proaspătă pentru animale. Eu m-am ocupat puțin de trandafiri și etichete. Încep a se coace căpșunii; am mîncat trei bucăți. Cei doi gutui degerați au înflorit ușor.

* Joi, 21 mai [1936, Valea Mare]

Timpul frumos.

Sărbătoare. Lache la Pitești cu brișca pentru cumpărături; iar se îmbată cheltuind 14 lei.

La 11 sosește Fanny cu Ionelii + Toto + Vișoiu. Mergem apoi îndată la col. Girescu²³ Ștefănești, plătim 45 000 lei pentru automobilul „Dodge” 1930, N° motor 0536—210.403—4 x de 50 HP cu N° 14 Pt. Împreună cu mașina s-a luat un inventar de puține scule. Am ajuns acasă la 2,1/4, după un aperitiv la colonel. Aci sosise și Sorbul. Am făcut apoi un drum de probă la Gălășești, revenind pe la Merișani.

* Vineri, 22 mai [1936, Valea Mare]

Timpul frumos, cald; vînt.

Lache, cu doi oameni, a strîns lucerna de la luncă: un car, 1 020 kg. totalul coasei întii. Am plătit 40 lei transportul. Cei doi oameni au venit pe la 5 d[upă]a-[miazii] și au săpălăgit la zarzavaturi, iar pe urmă au udat florile.

Seara Lache îmi anunță că va pleca și să caut om; probabil din pricina babei care i-a retezat beneficiile.

Fanny a scuturat singură casa toată ziua. Pe seară am fost la Pitești pentru mașină (camera de vulcanizat) și la Ionel, unde [erau] tante Lucreția²⁴ și dr. Cațichi²⁵.

* Sîmbătă, 23 mai [1936, Valea Mare]

Timpul acoperit, relativ răcoare, vînt; seara ploaie puțină.

Lache cu 7 oameni prășește porumbul de la luncă, terminînd lucrul pînă seara. Dimineata am fost la Pitești pentru piatră vînată și am aranjat principial la Federala Argeș să iau 120 kg a 18 lei; am luat 5 kg rafie a 57 lei. Am adus pe Lina. După-amiazi am mers la Gălășești cu baba, am oprit la Gropeni, la d. Victor²⁶, pentru dalii, dar nu l-am găsit acasă. De la Gălășești am trecut la Dobrogoste pentru răsaturi, n-au decît mici. Stanciu²⁷ îmi va aduce miîne varză furajeră; i-am cumpărat 20 ouă „Rhode-Island” pentru cloșcă. La Pitești am terminat cu piatra vînată, urmînd s-o plătesc și ridic marți. Am luat camera vulcanizată. Ionel îmi dă ideea să iau ca vier un absolvant de la Dobrogostea. Voi vedea miîne.

* Duminecă, 24 mai [1936, Valea Mare]

Timpul acoperit; pe seară ploaie ușoară, bună, liniștită.

Dimineata cu Fanny la Gropeni, unde am cumpărat 15 dalii (300 lei) și 400 răsaturi *begonia* (400 lei) de la grădinarul Victor, pe care aș

²³ Constantin I. Girescu (1890—?), colonel de cavalerie.

²⁴ Lucreția Marian (născută Vlădescu), sora soacrei lui L.R.

²⁵ Teodor Cațichi (1901—?), medic militar, domiciliat în Pitești, str. Craiovei 22.

²⁶ Grădinar.

²⁷ Numele acestuia va reveni în *Jurnal*, în contextul unor preocupări de același ordin.

vrea să-l angajez să-mi îngrijească grădina de flori și legume în locul lui Kovacs. Stanciu, de la Dobrogostea, mi-a adus 200 răsaduri varză furajeră. Am trecut prin Pitești lăsînd acumulatorul 2 volți la încărcat.

După-amiază a fost Ionel cu Lina, iar seara Puiu Negulescu cu inginerul județean cu d-na, un locotenent și o domnișoară.

Lache cu doi oameni, supravegheați de Fanny, a plantat daliile, begoniile și varza furajeră.

Mîine plec cu mașina și Fanny la București.

Puiu Negulescu a cumpărat mașina mea „Nash“, lăsîndu-mi ca acout ce 1 300 lei ce i-am dat pentru piatră.

* *Luni, 25 mai [1936, Valea Mare]*

Timpul acoperit; aici a mai plouat liniștit; seara mai senin. Nu s-a putut lucra nimic.

La 10,1/4 am plecat cu mașina și Fanny la București. Pornirea foarte plicticoasă; a trebuit să cobor toată coasta pînă să pornească motorul. La 14,1/4 am sosit la București. Plictiseli cu premiul Autorilor care s-a dat în lipsa mea și Sorbul e furios. La Teatru am făcut gălăgie; m-au potolit ceilalți cu toate vorbele bune. Chestie despre Aca-demie, inutile. Camil Petrescu mă roagă să botez duminecă pe viitoarea-i soție²⁸. Am lăsat 10 000 lei pentru rafistolarea mașinei. La 7 am plecat înapoi cu corespondența. La 10 am sosit acasă.

* *Marți, 26 mai [1936, Valea Mare]*

Timp variabil. Cîte puțină ploaie ușoară.

Nu s-a lucrat nimic special. La 10 am fost la Pitești pentru acumulator radia 2 volți, 120 kg piatră vinată a 18,50 lei (2 220 lei) de la Federala Argeș, tuns, 2 duble orz, 3 duble ovăz, 2 duble porumb, 1 dublă malai, 50 kg țărițe. La amiază a venit de la Dobrogostea tinărul Șerban Petre pentru a fi angajat. L-am aminat, fiindcă Lache a revenit. După-amiază l-am trimis să aducă cumpărăturile. S-a întors la 8,1/2. S-a umblat la piatră vinată. Am pus toate în pivniță să le cîntăresc mîine.

Situația cloștilor: o găină-cloșcă cu 15 pui mărișori, cei dinții; o găină-cloșcă cu 8 pui de curcă; o găină-cloșcă cu 19 pui de găină (scoși alaltăieri); o găină-cloșcă cu 11 pui găină (scoși alaltăieri); 1 curcă-cloșcă cu 9 pui curcă și 3 pui rață (scoși alaltăieri); de la curcă cîțiva pui de găină s-au trecut la găina care are acum 19 pui). În total sînt azi în ființă 4 găini-cloști și o curcă-cloșcă cu 45 pui de găină,

²⁸ Este vorba de scriitoarea Cella Serghi (n. 1907), cu care, în cele din urmă, nu se va mai căsători.

17 pui de curcă și 3 pui de rață. Mai sînt: o găină pe 17 ouă găină; o găină pe 18 ouă găină; 1 găină pe 18 ouă găină; o găină pe 16 ouă rață; o curcă pe 28 ouă găină; o curcă pe 8 ouă de curcă. În total: 4 găini și 2 curci pe 81 ouă găină, 8 ouă curcă și 16 ouă rață.

* *Miercuri, 27 mai [1936, Valea Mare]*

Timpul frumos; de la 5 d[upă]a-[miază] ploaie de vară, pînă pe la 9 seara.

Lache cu 5 oameni a lucrat la plevila I a viei; s-a făcut partea de jos; lucrul s-a întrerupt din pricina ploaiei la 5 d[upă]a-[miază]. Kovacs, cu două femei, a lucrat la grădina de flori, a săpat și a răsădit diverse.

Am cîntărit piatră vinată; din sacul de 100 kg. lipsesc vreo zece. Se pare c-a fost dijmăluit de Ionel.

* *Joi, 28 mai [1936, Valea Mare]*

Timpul variabil.

Lache cu 7 oameni continuă lucrul la plevilă. La 1 d[upă]a-[miază] plec spre București, deși am primit un telefon că nu e Consiliu. Duc o vadră lapte, căpșuni, ouă, brînză, trandafiri. Las lui Lache 100 lei pentru orice cheltuieli neprevăzute.

* *Marți, 2 iunie [1936, Valea Mare]*

Timpul frumos, cald.

Sosesc cu acceleratul la 15^h Pitești; cu birjă de piață la 15,1/2 aici.

În lipsa mea s-a lucrat: joi 28 mai, s-a continuat plevila I; vineri 29 și sîmbătă 30 mai, s-a terminat plevila și s-a stropit II — vineri a fost a treia zi la plevilă, încît sîmbătă doar s-a stropit. Virful viei s-a stropit abia azi, o jumătate de zi. S-a tuns iarba la terasele din față.

Trandafirii sînt în bună înflorire. Căpșunii în coacere; trebuie să adunați mereu; cireșele de asemenea încep să se coacă.

Azi, la 7 seara, iapa Olga trimisă la Florica a primit armăsarul. Urmează să fie dusă din nou vineri, pentru control. Armăsarul anglo-arab/Gidron 51—4.

Baba mi-a strîns pînă azi inclusiv 77 ouă.

Duminecă Lache a adus de la Dobrogostea o căruță de paie, total 150 kg a 0,40 lei/kg. Rusul a început anevoie lucrul la cotețul de vară pentru porci.

* Miercuri, 3 iunie [1936, Valea Mare]

Timpul variabil-acoperit, soare, bun de lucru.
Lache cu oameni prășește întâia oară sfecla furajeră la luncă; n-a terminat. Va continua miine. Kovacs lucrează cu trei oameni; a răsădit pretutindeni florile etc. I-am plătit 500 lei, rămânând ca restul să-i dau când va termina lucrul. Seara am achitat 857 lei la Călugăru pentru piini etc., de la 11. V pînă azi inclusiv.

Am golit cufărul automobilului pentru călătoria la Ilva. Lache a adunat căpșuni și cireși. Am strîns 85 ouă de la găinile noastre de joi pînă azi incl[usiv].

Miine plec la București cu acceleratul de 5,1/4.

Miercuri, 10 iunie [1936, Valea Mare]

Sosesc aci la 13,1/2 d[upă]a-[miazi] venind din Ardeal cu mașina (Fanny, Radu, Puia, șoferul lui Ionel), unde am cununat pe fata Tiței Miron²⁹. Plecarea de vineri 5. VI la amiazi: București, Brașov (popas noaptea), Sighișoara, Tg. Mureș, Bistrița + Ilva; apoi înapoi Maieru, Sîngeorz, Năsăud (popas noaptea), Dej, Cluj (popas Gălan³⁰), Alba Iulia, Sibiu (popas noaptea), Călimănești (mic popas), V[alea] Mare. Luăm masa aici și ducem numai ouă.

* Vineri, 12 iunie [1936, Valea Mare]

Sosesc cu trenul și trăsura mea la 4 d[upă]a-[miazi]. Oprit puțin la Ionel. Am cumpărat 50 kg țărițe, 1 dl. porumb, 1 dl. malai; am plătit aceleași cantități cumpărate la 4 iunie, când am plecat la București. Venit numai pentru dispoziții. Diseară plec direct Chișinău, unde conferențiez miine seară (iar poimîine la Orhei).

Am dat lui Lache 30 kg piatră vînată pentru stropit III, pe care l-a început chiar azi cu piatră împrumutată și cu oameni. Urmează ca miine să termin negreșit stropitul, iar luni să meargă cu oameni și brișca la Bascov să prășească porumbul de-acolo. Azi are femeii care lucrează la grădina de flori, sapă varza etc. din vie, zarzavaturile etc.

* Vineri, 19 iunie [1936, Valea Mare]

Sosesc seara, pe la 10,1/2 cu birjă de la Pitești. La pod accident cu calul birjarului, care era să-și rupă piciorul, a căzut și de-abia a fost sculat cu ajutorul oamenilor.

²⁹ Pupa Miron.

³⁰ Dr. Pavel Galan (1891—?), medic.

* Sîmbătă, 20 iunie [1936, Valea Mare]

Timpul variabil. Dimineata răpăială de ploaie; toată ziua cald, aproape zăpușeală; pe seară altă răpăială de vreo jumătate de oră.

Iată ce s-a lucrat în lipsa mea: stropitul III s-a terminat într-adevăr sîmbătă 13 cor., cum hotărîsem. Luni 15 și marți 16, cu 8 oameni de aici, s-a prășit I oară porumbul la Bascov; miercuri nimic; joi 18, s-a săpat a II-a oară porumbul la luncă, inclusiv cartofii; vineri și sîmbătă (19 + 20), s-a săpat via a doua oară; ieri a lucrat și Kovacs cu cîțiva oameni. Azi a fost iar, dar a plecat, fiindcă nu s-au găsit destui oameni.

Nu mai pot ținea socoteala cloștilor și puilor. Voi căuta miine să mă orientez.

* Duminecă, 21 iunie [1936, Valea Mare]

Timpul frumos, puțin nouros. Zăduf.

Dimineata am plătit pe oameni pînă inclusiv azi (am împrumutat 1 000 lei de la Călugăru); în total 1 537 lei, plus 100 lei avans Ion Vladu și Ion Angelescu împreună.

O găină rănită de porci a fost tăiată; baba a făcut o friptură infectă.

Tinca a muls vaca și a luat 5,1/2 l lapte seara; baba ia abia toată ziua atîta.

Am dat 30 kg piatră vînată pentru stropit IV. Miine se va face plevila II urmată pe loc de stropit.

Duc acasă 5 l țuică, 5 l lapte, mazăre, 46 ouă, căpșuni; acumulatorul 2 volți.

A fost Vișoiu aci pentru soră-sa de la Cluj. Am făcut diverse fotografii cu obiectivul „Hector 13.5“.

Iată situația de azi a cloștilor și puilor: 14 pui mari lăsați de cloșcă (unul s-a pierdut); 7 pui curcă la o cloșcă-găină, mari (unul mort); 14 pui curcă mai mici și 2 boboci rață la o cloșcă-curcă (3 pui curcă și 1 boboc pieriți); 17 pui găini mijlocii la o cloșcă-găină; 24 pui găină la o cloșcă găină; 22 pui găină la o cloșcă-găină. În total deci 77 pui găină, 21 pui curcă, 7 boboci rață. Mai sînt: 1 găină pe 18 ouă găină și altă găină pe 19 ouă găină. (De notat că o cloșcă a murit pe 18 ouă.)

* Vineri, 26 iunie [1936, Valea Mare]

Timpul frumos, cald.

Sosesc aci cu mașina la 10,1/2 dim[ineata] aducînd servitoarele. Marioara Gusan a venit cu trenul. După-amiazi am fost la Ionel, s-a spălat mașina; i-am adus aci pe amîndoi, am cinat împreună, Fanny făcînd pachete de premii pentru școală. Ion cu Lache a pus mașina pe butuci. La garaj s-a pus și lacăt.

De luni pînă azi iată ce s-a lucrat aici : plevila II, stropitul IV, coasa II la lucerniera arendată ; Kovacs cu șapte oameni a lucrat la flori. Am plătit 2 000 lei la Călugăru. Pentru restul plăților voi reveni duminică.

* *Duminică, 28 iunie [1936, Valea Mare]*

Timpul frumos. Sosesc aci la 11 cu trăsura mea. Plătesc datoriile Turcu, Steriade, Călugăru, arenda lucerna, lucrătorii, Kovacs, servitoarele, Lache, baba. Las Marioarei 200 lei.

* *Vineri, 31 iulie [1936, Valea Mare]*

Timp frumos. Foarte cald. Zi caniculară. Sosesc cu Argeșul la 10 Pitești. Lache ne așteaptă cu trăsura. Treceam pe la Ionel să i se dea cadourile aduse din călătoria de o lună în străinătate. La 5 merg la rîu, baie. Pe seară Ionelii : via și aranjarea mașinei. Despre ce am găsit și ce s-a lucrat aci timp de o lună în lipsa mea, voi nota după ce voi avea toate socotelile.

* *Simbătă, 1 august [1936, Valea Mare]*

Dimineața frumos, zăpușeală ; seara ploaie bună, ușoară. Am fost la Pitești ; dat acumulator radio portativ la încărcat ; vorbit telefon cu Mugur și Trifu p[entru] Bascov. Mașina a pornit greu ; descărcat acumulator ?

Iată ce s-a lucrat și întimplat în lipsa mea :

29. VI s-au comandat 100 proptele p[entru] pomi = 320 lei ; 30 VI s-a cumpărat material pentru cotețul de vară 550 lei ; s-a potcovit iapa, 100 lei ; 1 iulie s-a strîns și adus lucerna de la locul arendat — trei care de cite netto 860, 550 și 1 060 kg = 2 470 kg netto lucernă ; s-au plătit 2 transpoarte Zidaru (unul îl plătisem eu) ; 2. VII s-a săpat II sfecla și cartofii cu 6 oameni ; 3. VII s-a continuat și sfîrșit sapa sfeclei, iar 3 oameni au cosit lucerna mea ; 4. VII s-a lucrat la grădină și flori cu 5 oameni ; 5. VII, duminică ; 6. VII a plouat și nu s-a lucrat nimic ; 7. VII Lache cu 3 oameni stropitul V via ; 8. VII s-a terminat stropitul ; 9. VII s-a strîns și cărat lucerna mea cu căruța mea — netto 545 + 520 + 660 = 1 725 kg, asta a fost coasa II ; 10. VII Lache cu 6 oameni la Bascov pentru sapa II porumb ; 11. VII s-a sfîrșit sapa la Bascov ; 12. VII, duminică ; 13. VII a plouat ; 14. VII Lache cu un om taie lemne ; 15. VII s-au vîndut 25 kg pere timpurii a 6 lei = 150 lei ; 16. VII s-a cărat bălegarul ; 17. VII s-a cărat bălegar și s-au tăiat lemne ; 18. VII s-au vîndut 18 kg pere cu 4 lei = 72 lei ; 19. VII, duminică ; 21. VII plevila III cu 12 oameni ; 22. VII se termină plevila ; 24. VII ploaie furtunoasă ; vine apa din vie ; 25. VII Lache e la tîrg pentru ale lui ; 26. VII, duminică ; 27. VII coasa III lucerna C.F.R. ; 28. VII sapa III la vie cu 27 oa-

meni ; 29. VII s-a cărat lucerna 260 + 520 + 500 = 1 200 kg netto ; 30. VII s-a scos usturoiul și s-au legat roșiile, după ce ceapa s-a scos cu vreo două săptămîni în urmă.

* *Duminică, 2 august [1936, Valea Mare]*

Timp frumos.

Dim[ineața] am fost București pentru alegerea lui Caton la S.A.D.R. Am dus aparatul „Hoonyphon“ la reparat ; am adus două geamantane. După-amiază mosafiri cu mașina Puiu cu soții Ștefănescu³¹ de la Cîmpulung ; seara la masă Ionelii cu tante Lucreția. Au adus cadou un vieruș „Mangalița“ de circa șase săptămîni.

* *Luni, 3 august [1936, Valea Mare]*

Timp frumos.

Dim[ineața] am pornit cu mașina la Pitești. Pană. Înapoi tras de boi. D[upă]-a[miază] am achitat pe Călugăru. Lache a potcovit iapa. Seara la Pitești pentru mașină. S-au spălat butoaiele pentru priticirea vinurilor.

* *Marți, 4 august [1936, Valea Mare]*

Timp foarte frumos.

Dimineața am fost la Dobrogoste pentru stupar, ducînd doi faguri ; unul l-am adus înapoi pentru consumație. La întoarcere ne oprim la Bascov, unde Lina se plînge mereu. Opresc apoi la Pitești și iau de la adm[inistrația] financiară certificatul pentru mașină. Trecem pe la piață, firește. Găsesc aici pe Verești, care a pățit-o cu purtarea vorbelor.

După-amiază Fanny a priticit vinurile. Recolta 1934 a trecut-o în butoiul din fund, 104 dl. Miine va continua. La 5,1/2 am dus pe Verești la gară. Două femei au plivit la flori. Scrisori de la Puia-Radu.

* *Miercuri, 5 august [1936, Valea Mare]*

Timp frumos. Seara ploaie bună.

La dejun n-au venit Ionelii. Se vopsesc cu „Duco“ băncile de vară. La 4 baie în rîu. La 6 cu mașina la Gălășești, unde luăm masa. Ne întoarcem pe la 11, pe ploaie. Trifu telefonase că vine miine. L-am contramandat. Aștept miine pe Kiczales pentru mobilierul casei.

³¹ Viitori socri ai lui Ștefan (Puiu) Negulescu ; erau proprietarii celui mai mare hotel din Cîmpulung.

* Joi, 6 august [1936, Valea Mare]

Timp bun; a plouat bine toată ziua.
Ziua crucii. A sosit Kiczales, care a desenat schițe pentru mobilier în toate camerele. S-ar ridica la peste 100 000 lei. Vom vedea. Seara l-am dus la gară. Am lăsat mașina la Ionel, dînd acumulator la încărcat.

* Vineri, 7 august [1936, Valea Mare]

Timp potrivit, fără ploaie.
Am fost la București pentru Radu. Am dat telegrame. M-am întors abia la 10 seara. Ziua m-a pisat Verești cu ale lui necazuri. Aici s-a terminat pritocitul vinului.

* Sîmbătă, 8 august [1936, Valea Mare]

Timp potrivit. Pe seară plouă bine, liniștit.
Dim[ineața] cu mașina la Pitești: plătesc datoria lui Steriade, cum-păr fier pentru șine la noile roți, plătesc datoria la Turcu; iau de la gară pe Trifu, care aduce referatul călătoriei³². Ionelii iau masa aici și se înapoiază cu trăsura mea. Seara ducem la gară pe Trifu și ne oprim la Ionel.

* Duminică, 9 august [1936, Valea Mare]

Toată ziua plouă liniștit.
Dim[ineața] iau pe dr. Voiculescu de la gară. Îmi citește piesa *Demurgul*. Seara îl duc la gară. La întoarcere spre Ionel, accident cu birja.

* Luni, 10 august [1936, Valea Mare]

Dim[ineața] plouă; după-amiazi se înseninează.
Nimic deosebit. Fanny merge Pitești coafor cu Ion. Pe seară vizita dr. Păcescu cu ginere-său de la Lipcani.

* Marți, 11 august [1936, Valea Mare]

Timp frumos.
Lache cu doi oameni a cules fasolea oloagă la luncă — 3,1/2 saci îndesați. (Zice c-ar da cca. 4 duble fasole.) A tăiat buruiana și plivit

³² Se referă la referatul călătoriei efectuate la Londra, la Congresul Radiofoniei, unde L.R. participase din partea Societății de Radio.

sfecla furajeră. Fanny la Pitești pentru mici cumpărături. Seara vizita Puiu Negulescu cu Anghelleanu³³ de la Cîmpulung.

Azi am pus în funcție, la aparatul vechi, noua baterie „Hellorens“ și acumulatorul încărcat.

* Miercuri, 12 august [1936, Valea Mare]

Timp frumos. Lache cu doi oameni ridică coardele în vie etc., apoi trece la luncă la sfeclă, în continuare și aduce seara o căruță buruiană. La dejun mergem la Leordeni, la Verești, unde se află și dr. Stănculescu³⁴ cu familia. Seara vine Negulescu cu Puiu; dorm aici. Azi dim[ineața] vaca Ella s-a gonit la Florica cu taurul Maramureș.

* Joi, 13 august [1936, Valea Mare]

Timp frumos, după-amiazi mai acoperit, pe seară țiriituri.
Lache cu doi oameni continuă plivirea sfeclei; trei oameni cosesc lucerna mea a treia oară.
Neguleștii au plecat dim[ineața], d[upă]-a[miazi] vizita familia Păcescu. Se anunță pe mîine sosirea Blazian.

* Vineri, 14 august [1936, Valea Mare]

Timp frumos.
Lache cu doi oameni continuă plivirea sfeclei; după-amiazi se stringe și aduce acasă o căruță lucernă de cca 500 kg.
Cu simplonul au sosit Blazian și Bumbești, aducîndu-mi aparatul „Hoonyphon“, căruia pare că i s-au ars lămpile cînd mi-a fost adus deunăzi de Trifu. În gară erau și Munteanu, Voiculescu, Herescu, episcopul [Z.] Galaction-Gordun. Cu acceleratul la 17,20 au plecat.
Azi-noapte (joi 13 spre vineri 14) a fătat scroafa „York mare“. Înainte de miezul nopții — 9, după miezul nopții — 1, în total 10 purcei.

* Sîmbătă, 15 august [1936, Valea Mare]

Timp frumos.
Sărbătoare. Dim[ineața] la biserică. La dejun Ionel-Lina. Pe seară sosesc Rița³⁵ & Schuster³⁶, care dorm aici. Stuparul a recoltat un cat de miere de la stupul I.

³³ Scarlat Anghelleanu, comerciant; posedă și o agenție teatrală.

³⁴ Medic din Tîrgoviște, vizitat uneori de Rebreni (vezi însemnarea din 13 sept. 1936).

³⁵ Florica Schuster, sora lui L.R.

³⁶ Căpitanul Mihai Schuster (1899—?), cumnat; în 1919, fusese primit în armata română cu gradul de sublocotenent, provenind din oastea austro-ungară.

* *Duminică, 16 august [1936, Valea Mare]*

Timp frumos.

Pe seară plouă o jumătate de oră.

La dejun sosesc cu trei mașini Puiu Negulescu cu tatăl, d-na Ștefănescu cu fiica Mimi, candidata lui Puiu, cu fiul, Ștefănescu și soția, cu soții Anghelleanu. După-amiazi vine în vizită d-na și d. Al. Lahovary³⁷. Seara oaspeții pleacă.

* *Luni, 17 august [1936, Valea Mare]*

Timp frumos. Spre seară ploaie și complectă innourare.

Dim[ineața] Lache a cules arbagicul din vie, circa 4 kg. D[upă]-a[miazi] împreună cu baba și bucătăreasa a adus restul de lucernă, circa 500 kg, adică în total coasa III de la lucerna mea 1 000 kg.

Eu am fost la Dobrogoste cu 9 faguri pentru extragerea mierei. Am adus acasă 2 borcane cu cite 3,600 kg miere; restul miine.

* *Marți, 18 august [1936, Valea Mare]*

Dim[ineața] ploaie; de la amiazi frumos.

Lache a lucrat pe-acasă: a făcut poarta la porcărie; dus căruța la Mitică să puie șinele la roțile noi. Eu am fost după-amiazi la Pitești, de-acolo la Dobrogoste; am adus încă 3,200 kg miere (în total deci 10 kg — 200 g miere recoltată; am rezervat 1000 kg paie a 40 bani și 200 kg orz. Mi-am uitat portmoneul acolo și m-am întors de la Pitești de l-am luat. La Pitești m-am tuns și am cumpărat diferite mărunțișuri.

Un negustor de la Pitești mi-a dat 250 lei arvună pentru perele imperiale ce i le-am vîndut din pom cu 6 lei kg la grămadă. Îmi voi rezerva însă vreo 40—50 kg pentru casă. Miine începe culegerea.

* *Miercuri, 19 august [1936, Valea Mare]*

Timp frumos.

Lache a început a culege perele imperiale pentru vînzare. La 8,1/2 pleacă gară pentru Blazian, care totuși sosește 11,1/2 cu trăsură piață. La 5 duce pe Blazian la gară. Seara la 8 plec cu mașina să întîmpin pe Radu-Puia, care sosesc la 9,17. Blazian mi-a adus un nou acumulator de 2 volți.

Azi am vîndut 272,1/2 kg pere imperiale a 6 lei; total 1 636 lei de la cei trei peri, rămînînd pentru casă încă vreo 50 kg.

³⁷ Alexandru M. Lahovari (1895—1950), ministru plenipotențiar; era soțul Simonei Lahovari, amintită în *Jurnal*.

* *Joi, 20 august [1936, Valea Mare]*

Dimineața ploaie ușoară; după-amiazi bine.

Oamenii casei se ocupă de grădina de flori. Dim[ineața] cu Radu la Pitești pentru chitanțe Manea. Pe seară Lache a adus căruța căreia Mitică-Șulfă i-a pus noile roți (obezi, spițe, șine) plus alte cîteva piese, pentru care i-am dat 200 lei.

Marioara a cumpărat azi 2 duble porumb (90), 2 malai (80), 5 ovăz (120), 50 kg țărițe. A rămas datoare cu tot atîta (420), cumpărate săptămîna trecută.

* *Vineri, 21 august [1936, Valea Mare]*

Timp frumos; după-amiazi scurtă ploaie furtunoasă, ușoară. Vaca Ella s-a gonit cu taurul Farcaș.

Dim[ineața] Lache cară gunoiul în deal; apoi aduce o căruță buruiană la luncă. La amiazi merge cu vaca la taur Florica din nou. Plec cu mașina Radu-Puia de asemeni la Florica. Pană țevă benzină pe drum; taurul Farcaș, de 2 ani, fiu al lui Tello, gonește de două ori. Mers apoi Pitești; Ionel plătește 4 100 lei Manea, lichidare.

Lache așază în fructier circa 2 tirne pere imperiale; se curăță arbagicul, rămîne 5 kg.

Pe seară vine Ovidiu Hulea, iar mai tîrziu Neguleștii, Puiu-logodnica etc.

* *Sîmbătă, 22 august [1936, Valea Mare]*

Timp frumos. Lache cu trăsura la Ionel pe care-l aduce la dejun. D[upă]-a [miazi] Lache cară bolovanii și cărămizile de la baba Ioana. Am scris lui Ocneanu pentru bani.

* *Duminică, 23 august [1936, Valea Mare]*

În zori a plouat ușor; restul frumos.

Am fost la Cîmpulung la logodna lui Puiu. Pe drum mică pană, dreasă de un trecător Abramovici. Acolo masă și plictiseală. La 12 noaptea ajungem acasă bine. A fost și Tudor Mușatescu.

* *Luni, 24 august [1936, Valea Mare]*

Timp frumos; puțin răcoros pe seară.

Lache a adus buruiană și foaie sfeclă cu căruța; apoi a cărat 4 care pietriș, dintre care 2 cernut. La masă, aduși de Radu, Ionelii cu Toto.

* Marți, 25 august [1936, Valea Mare]

Timp frumos.
Lache continuat să care pietriș — patru căruțe. Baba curățat coțet porci.
Pe seară Puiu cu logodnica, rămîn masă.

* Miercuri, 26 august [1936, Valea Mare]

Timp frumos. Dim[ineața] plec București cu Fanny și Radu.
Aici Lache aduce 250 cărămizi și alte materiale pentru zidirea cuptorului de piine pentru care i-am dat 200 lei. Aduce apoi pietriș. Se bate fasolea pitică. Sosim acasă cu trenul de noapte, 2,1/2.

* Joi, 27 august [1936, Valea Mare]

Timp frumos.
Lache aduce pietriș. După-amiazi iapa la potcovit și buruieni. Noi cinăm la Ionel, apoi mergem în grup la șantan Pitești.

* Vineri, 28 august [1936, Valea Mare]

Timp frumos ; după-amiazi o răpăială de jumătate oră.
Zidarul lucrează la cuptorul de piine. Lache cu Dumitrache drege șanțul și taie lemne ; după-amiazi mai aduce 250 cărămizi. Fanny cu Radu au fost la Pitești.

* Sămbătă, 29 august [1936, Valea Mare]

Timpul frumos.
Lache aduce nisip p[entru] cuptorul de piine pe care zidarii îl termină pe seară. Tot Lache leagă coardele în vie ce s-ar fi rupt și aduce o căruță de buruienă de la luncă. Ionelii au fost la dejun aduși și duși de Radu cu mașina.

* Duminică, 30 august [1936, Valea Mare]

Timp frumos.
Lache duce la gară cu trăsura pe Radu-Puia ; apoi aduce buruienă de la luncă. Cu mașina Pitești, Bascov ; pană radiator ; masă la Pandele Minculescu³⁸, cu maior Georgescu și căpitan ? cu d-nele. Pe seară aici vizita Puiu Negulescu cu de-ai lui.

³⁸ Pandele Minculescu, perceptor ; la Bascov era vecin cu Ionel Rădulescu.

* Luni, 31 august [1936, Valea Mare]

Timp frumos ; seara se innouează.

Dim[ineața] Lache plecat la Dobrogostea cu căruța mea, unde era plecat și carul Ionel cu boii lui Pandele. La 8,1/2 am plecat și eu cu mașina. Negăsind pe director, a trebuit să vin la Pitești la Apostol pentru aprobarea vânzării. Am trecut atunci și la ocolul silvic pentru a rezerva din lemnele ce se marchează în pădurile din apropierea mea imediată ; inginerul a aprobat. De la Dobrogostea am cumpărat 200 kg orz a 2—30 lei (1 dublă = 13 kg), pe care l-am adus în 4 saci ; 2 duble grâu = 31 kg a 3,50 lei (1 dublă = 15,1/2 kg) ; apoi două căruțe paie de grâu avînd netto 670 kg paie. Rămîne să mai aducem mîne cu brișca mea restul de 330 kg pînă la 1 000, cît am dorit. Am plătit orzul (460 lei) și pentru paie un acout de 240 lei. Căruțele au sosit aci pe la 6 d[upă]-a[miazi] și s-a făcut o claie. Fanny cu 2 oameni a făcut ordine în curtea de jos, iar două femei au lucrat la fulgi. La întoarcere pană de cauciuc.

Seara am fost cu Fanny la Pitești și ne-am întors la 10 seara.

* Marți, 1 septembrie [1936, Valea Mare]

Timp frumos ; puțin vînt.

Subt controlul Fanny s-a terminat curățenia mare la dependente și curățitul fulgilor. Lache a mai adus de la Dobrogoste 280 kg paie net. Astfel am în total 950 kg paie.

* Miercuri, 2 septembrie [1936, Valea Mare]

Timpul frumos.

Lache cu doi oameni cosește a IV-a oară lucerna Marița C.F.R.
Am fost la București, Consiliu Radio. Am venit noaptea la 1 cu brînză de la Mitric și geamantane de la Puia. Am dus aparatul radio al lui Ionel. Mașina lăsat la Pitești pentru încărcat acumulatorul.

* Joi, 3 septembrie [1936, Valea Mare]

Timpul frumos ; pe seară ușoară răpăială de ploaie.

Lache cu doi oameni cosește buruiana din porumbiște. Doi copii culeg merele din fața casei. Am fost la Pitești cu trăsura : am luat corp interior vacuum. Am comandat două butoaie de cîte 6 vedre la dogarul de la pod a 250 lei ; dat acout 100 lei. Le voi cere mîne de cîte 10 vedre.

* *Vineri, 4 septembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul frumos.

Lache a adus vreo 10 dovleci și lucernă proaspătă pentru porci; apoi cu 2 oameni (?) a continuat cositul buruienii, iar după-amiazi a strâns și adus lucerna de la Marița C.F.R., coasa IV — două căruțe, circa 1 000 kg. Am măcinat la Pitești 2 duble grâu.

* *Simbătă, 5 septembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul frumos.

Marioara cu Lache la târg Pitești: s-a făcut uruială orz 200 kg, s-a cumpărat 10 duble ovăz, 650 cornișoane, 200 kg ceapă, coș nuiele brișcă, praf cretă etc. După-amiazi Lache a făcut coperișul, iar pe seară a adus o căruță rest lucernă și buruiiană cosită azi. Seara cu Fanny la coafor.

* *Duminică, 6 septembrie [1936, Valea Mare]*

Timp frumos.

Plecăm la Plopeanu. Pe drum întâlnim spre noi Șahighian și Mitric, pe care îi luăm, ca și pe Lina. Întii Bascov pentru sita de mătase, apoi Micești de unde revenim la 6,1/2. Aici mică masă și apoi duc pe oaspeți la simplon.

* *Luni, 7 septembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul frumos: dimineața ușoară răpăială.

Lache a adus încă 6 scînduri și a făcut coperișul cuptorului, care mai trebuie învelit cu carton gudronat. Am avut la masă pe Verești cu dr. Stănculescu, iar seara pe Ionelii.

* *Marți, 8 septembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul frumos; dimineața mică ploaie.

Lache aduce dovleci și buruiiană uscată. Dimineața la Pitești pentru esență oțet — s-au pus vreo 700 cornișoane. Am fost la directorul școlii de meserii pentru crucea³⁹ Fanny. După-amiazi cu Lina împreună la Leordeni la Gussi⁴⁰, pînă seara la 11. Mîine plec București.

³⁹ Troiță în fața casei, lângă puț, făcută de Fanny (adnotarea aparține soției scriitorului).

⁴⁰ Virgil Gussi, avocat; era socrul lui Petre Verești (unul din secretarii lui L.R. la Teatrul Național).

* *Joi, 10 septembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul mai mult senin, cam răcoros.

Sosesc aci seara la 10, după ce am trecut pe la Ionel, lăsîndu-i aparatul de radio reparat la București. Aici, ieri și azi Lache a adus vreo opt căruțe pietriș prost. S-a dres arcul la trăsură.

* *Vineri, 11 septembrie [1936, Valea Mare]*

Dimineața a plouat, de asemeni după-amiazi, cite puțin relativ.

Lache, la Bascov, n-a putut culege fasolea din pricina ploii, dar a adus două căruțe de bostani, circa 150 bucăți. După-amiazi fost la Pitești cu mașina cumpărînd 5 m, carton gudronat pentru acoperit cuptorul.

* *Simbătă, 12 septembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul acoperit, răcoros de-a binelea. A plouat totuși relativ puțin.

Lache a lipsit pînă după prînz, înlocuit de Ion; pe seară a pus cartonul gudronat la cuptorul de piine. Încolo cam zi de odihnă. Am fost dimineața la Pitești cu mașina pentru Trivale, unde am revenit pentru lemne, la „Distribuția“ pentru bonificarea la benzină și am mîncat apoi la Ionel.

* *Duminică, 13 septembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul bun cu cer acoperit, puțină înseninare; cam răcoare.

Am plecat cu mașina la dr. Stănculescu, Tîrgoviște (Valea Voievozilor), unde am dejunat. Am luat și pe soții Verești, și i-am adus înapoi la Leordeni. Am trecut pe la Ionel pentru vizita directorului școlii de meserii, care s-a fixat marți după-amiazi. Marioara Gusan pleacă mîine la București pentru examene. Fanny e bolnavă.

* *Luni, 14 septembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul acoperit și răcoros; la amiazi senin și cald.

Lache cu o femeie a strâns fasolea, iar cu doi oameni a cosit morhorul în porumbiștea de la Bascov. Seara a adus un sac de fasole. Eu am fost la Pitești cu mașina și am dres electromotorul. Marioara a plecat azi dimineața.

* Marți, 15 septembrie [1936, Valea Mare]

Timpul frumos; ceva mai cald.

Lache cu oamenii a fost la Bascov, unde a terminat cositul mohorului. Vineri-sâmbătă îl va aduce. S-a cumpărat 100 kg. țărițe, 5 duble porumb, 2 malați. La dejun Ionelii; după-masă Ionescu-Sisești, directorul școlii de meserii.

* Vineri, 17 septembrie [1936, Valea Mare]

Timpul frumos. Miercuri la amiazi am plecat la Buc[urești] și m-am întors joi noaptea la 2,1/4. În lipsa mea Lache a adus pietriș, iar azi a fost la Bascov de-a adus mohorul tăiat, abia vreo 200 kg, după ce a potcovit iapa.

De vreo trei zile sînt cam bolnav, răcit. Astă-seară mi-am pus ventuze.

* Sâmbătă, 19 septembrie [1936, Valea Mare]

Timpul frumos. Lache aduce lemnul pentru troiță de la Pandelescu, la școala de arte-meserii. După-amiazi la Ionel pentru coafor Fanny.

* Duminică, 20 septembrie [1936, Valea Mare]

Timp frumos. Vine Kiczales pentru mobilier; îi dau 250 lei. Luasem și pe Lina toată ziua.

* Luni, 21 septembrie [1936, Valea Mare],

Timpul foarte frumos. Dim[ineața] cu mașina la Pitești: porumb și ovăz de la Turcu, luneta la reparat școala meserii; aranjamentul cu lemnele la Trivale — 140 arbori (57 steri) asupra cărora am plătit de la Ionel 2500 lei. Puiu Negulescu a fost la masă. Azi s-a pus la îngrășat porcul „York“ mijlociu.

* Marți, 22 septembrie [1936, Valea Mare]

Timp f[oarte] frumos. Ion cară bălegar; vreo 15 căruțe azi. Lache a cules nucul de jos (2 coșuri). De asemenea ceva sămînță sfeclă furajeră. După-amiazi tîrziu la Pitești și Bascov pentru chestia lemnului.

* Miercuri, 23 septembrie [1936, Valea Mare]

Timp frumos; pe seară puțin acoperit. Ion cară mereu bălegar cu iapa și căruța mea. Lache cu doi oameni și Margareta la luncă — scoaterea cartofilor. Rezultat infam — circa trei saci cartofi proști, mici + 1/2 sac fasole + 2 dovleci. La amiazi eu cu mașina Pitești; telefon Mugur și Trifu. Aduc pe Ionel la masă. Seara duc înapoi pe Ionel.

* Joi, 24 septembrie [1936, Valea Mare]

Timpul bun. Dim[ineața] iau de la gară pe Trifu cu ing. Lec[c]a⁴¹, martor în procesul meu cu instalatorul din Pitești. Treceam la tribunal p[entru] contact cu Ionel și avocatul. Venim la țară să vadă instalațiile. Masa. La 1 sîntem la tribunal, unde însă avocații amină procesul pentru noembrie. Las mașina la Ionel și plec la București.

* Vineri, 25 septembrie [1936, Valea Mare]

Timpul bun. Seara la 9,1/2 sosim aici cu Puia-Radu. Se aduce lada Radu cu șa și harnașamente. În cursul zilei s-au cules pere chiu-rele.

* Sâmbătă, 26 septembrie [1936, Valea Mare]

Timpul bun. Dim[ineața] merg la Trivale, plătesc restul p[entru] lemne. Îmi montează un cauciuc rezervă. Iau pe Ionelii și la 12 plecăm cu toții la Lucieni, la maior Gogulescu⁴². Masa și la 5 plecăm înapoi. Cinăm la Ionel. Aici nu s-a lucrat nimic special.

* Duminică, 27 septembrie [1936, Valea Mare]

Timpul bun. Radu ia de la gară familia Iacobi întreagă, apoi pe Lina cu Sima. Dejun cu purcel. Lache a adus de la Bascov 140 dovleci. Iacobi pleacă cu personalul la 5,55. Lina la 11^h, fiindcă nu venise Ionel.

* Luni, 28 septembrie [1936, Valea Mare]

Timpul potrivit, cerul mai mult acoperit; seara o ploaie bună de vreo oră jumătate.

⁴¹ Theodor O. Lecca, din București, str. Precupeții Vechi nr. 3.

⁴² Maior Ioan D. Gogulescu (1894—?), ofițer superior la regimentul 4 infanterie.

Trei copii cu Costică Marin culeg perele chiurele. Lache a mers la pădure cu carul lui Ionel și doi oameni ai lui, după ce adusese puțin fin. Pe la 3 d[upă]-a[miazi] se aduce o căruță cu 4 arbori care merge la Ionel-Pitești, să mai aducă fin. După-amiazi au venit Ionelii, cu care am fost la pădure.

* Marți, 29 septembrie [1936, Valea Mare]

Timpul variabil, mai mult frumos.

Costică Marin sfârșește culesul perelor. Mai rămân pe pomi ici-colo puține, care se vor culege separat pentru păstrare. Fructarul este plin 3/4 pere și 1/4 mere. În pivniță sînt depozitate cca 2000 kg pere. Azi a continuat căratul lemnelor de la pădure (Lache, Radu, cărușul și Dumitrache). S-au adus 16 arbori, din care 10 la mine și 6 la Ionel. Pe seară am fost la Pitești, unde Ionel bolnav.

* Joi, 1 octombrie [1936, Valea Mare]

Timpul acoperit, răcoros de-a binelea. Ieri a plouat tare.

Ieri dim[ineata] am plecat la București și m-am întors azi la 3,1/2 d[upă]-a[miazi]. În lipsa mea nu s-a putut lucra nimic; a plouat ieri. S-a continuat căratul lemnelor: ieri 10, azi alți 10 copaci. În total 40, adică 20 la mine.

* Vineri, 2 octombrie [1936, Valea Mare]

Timpul mai mult senin, dar restul destul de rece.

Continuă căratul lemnelor. Și azi s-au adus 10 arbori, 5 mie și alții la Ionel. Mi s-au adus azi de la Vrănești patru butoaie de-ale lui Ionel cu o capacitate de circa 5—600 dal. Am dat căruța la reparat osia dinapoi.

Am fost dim[ineata] la Pitești pentru nimicuri.

* Sîmbătă, 3 octombrie [1936, Valea Mare]

Timp frumos, răcoros. Azi nu s-au adus lemne, neavînd boi. Lache și Costică au tăiat lemne. Căruța reparată a fost adusă de Lache pe seară. Purcelul mic mangaliță e rînceag; a fost spălat azi bine. Adus și luneta de la școala de meserii. Am fost pe la Camera Agricolă pentru informații. Am adus pe Ionelii, la masă și dulceturi.

* Duminică, 4 octombrie [1936, Valea Mare]

Cerul acoperit, dar altfel plăcut. Lache cu Ion a fost la Bascov și adus încă 94 dovleci, ultimii. (Totul deci circa 400 bucăți.)

* Luni, 5 octombrie [1936, Valea Mare]

Frumos, senin, soare. Lache merge la pădure de unde se aduc 12 copaci, adică 6 mie, 6 Ionel. (În total s-au adus 62 arbori.) La Bascov au mers 6 oameni cu Marioara și căruța pentru culesul porumbului. Pe la 12 am mers și noi cu mașina cu servitoarele. Am mâncat acolo și fetele au lucrat pînă la 4,1/2, cînd era aproape terminat culesul, rămînînd să se adune azi și din fasole. Toată lumea rămîne acolo și miine. Au fost șase căruțe de-ale mele bine încărcate + ceva. Asta ar însemna cam 120 tirne. Doi copii de la școala de meserii au reparat în lipsa mea tinicheaua coperișului la casa mică. Am făcut o probă la croitor — Pitești cu haina îmblănită comandată acum vreo cinci ani.

* Marți, 6 octombrie [1936, Valea Mare]

Timp frumos, călduț. Lache la pădure; se aduc 10 copaci — 5 mie, 5 Ionel. La Bascov aceiași oameni. Am fost acolo, lăsînd pe Fanny la Pitești pentru coafor; ieri s-a terminat culesul, aseară am [indescifrabil], azi de asemenea. Seara Ion a adus o căruță de porumb de calitate III pentru animale (20 coșuri) + un sac fasole. Ion crede că mai este vreo jumătate sac fasole. Miine se vor aduce pănușile — vreo două căruțe bune. La Dobrogostea am plătit restul de la paie și cele două duble grîu. Miine plec Buc[urești]. De adus fermenți selecționați. Duc vin pentru analiză.

* Miercuri, 7 octombrie [1936, Valea Mare]

Timpul bun. Am fost București și am revenit la 10 seara. Aici Lache a fost la pădure și a adus 6 arbori. De la Bascov s-a adus o căruță de pănuși și cîteva (3 coșuri) tirne de porumb mai prost, de asemenea un sac de fasole și cîteva coceni. Negustorii de pere au cîntărit azi 1250 kg pere și au mai dat 1000 lei, urmînd să continue și sfîrmiine — marfa a fost lăsată aici în lăzi.

* Joi, 8 octombrie [1936, Valea Mare]

Mai mult acoperit. Azi noapte a plouat tare. Lache la pădure. S-au adus și azi 6 arbori (în total 84). Ion a fost la Bascov și a mai adus o căruță de foi porumb cu cîteva coceni. După-amiazi la Pitești: am luat bidon „Shellgas“, bidon petrol, băcănie, am dat [să facă] cizmele Fanny.

* Vineri, 9 octombrie [1936, Valea Mare]

Acoperit, frig. De aseară pînă azi dimineata a plouat mereu. Lache a făcut un singur transport de 3 arbori, pentru Ionel. După-

amiază a început curățirea vaselor din pivniță în vederea culesului. S-au cumpărat 10 țirne noi cu 100 lei. La Bascov s-au făcut 583 snopi coceni.

* Sâmbătă, 10 octombrie [1936, Valea Mare]

Acoperit, urît. Lache la pădure dimineața; se aduc 3 arbori pentru mine; după-amiază Lache rămâne la spălat uneltele pivniței; la pădure merge altul și se aduc pentru Ionel 4 arbori. În total inclusiv azi s-au adus 94 arbori; cu 4 mai mult la Ionel. Am lichidat la zi prin Ionel omul cu boii și carul — 275 lei + 220 lei omul trimis de mine. Am cumpărat mașină de curățat porumb 220 lei.

* Duminică, 11 octombrie [1936, Valea Mare]

Variabil, cald, dar cu câteva stropiri ușoare. Lache aduce de la Bascov o butie de cca 200 dal pentru tescovină. Am adus dejun pe Ioneli, la 5 pe Tița, iar la 9 seara am dus pe Ioneli, cărora le-am achitat restul ratei de arendă la Bascov.

Luni, 12 octombrie 1936 [Valea Mare]

În frigurile *Gorilei*, care merge greu.⁴³ Lenea și lipsa de liniște. Numai când sînt singur sînt capabil să stau toată ziua și noaptea la masa de scris, să dobîndesc patima hîrtiei albe.

Pentru romanul polițist⁴⁴ — Eroul Agatha Vasiliu. Ea, Marița. Fratele lui — Gică, nevasta Mița; servitoarea Tia. Cumnatul Pascal. A fost primar și deputat în Pitești. Om cu avere mare — negustor fruntaș. Zgîrcit de moarte. Casa în strada Speranței, lângă Piața Brătianu, cu fîntînă. Curte imensă, arbori mulți care acoperă casa dublă. Împrejmuire de scînduri lipite, să nu se vază înlăuntru. Două pogoane grădină. Două case; una nelocuită, ca să nu-i omoare chiriașii. Viața lor la bătrînețe. Început: servitorul bisericii sf. Niculae, trimis de preot să cheme pe Agatha, președintele Eforiei, să încheie socoteli. Agatha nu-i acasă. Seara idem. Îl caută la Gică. Nu e — o fi plecat la Buc[urești] pentru chirii. Peste trei zile din nou nu e. Preotul la Gică, speriat puțin, să nu fie bolnav și n-au pe nimeni. Nu se poate, că doar servitorul a bătut. Merge Mița cu Tia, care leșină cînd latră ciinele. Morții. Procurorul e rudă de departe cu familia. Nepotul de la București a stat două săptămîni la Agatha.

⁴³ În cursul aceluiași an, L.R. mai încercase să schițeze începutul romanului. La B.A.R., *Arh. L.R.*, I ms. 3 a, există pe fila 79 datările: 11, 12 și 13 mai, cu următoarele mențiuni: „aranjament de material, nume etc., pregătiri”; „idem”; „cartea întâi, schița”.

⁴⁴ Este vorba de romanul *Amîndoi*.

Pentru *Minunea minunilor*: Șeful guvernului e un inginer mare care crede în știință. Guvern autoritar. Parlamentul e numai lux. Partidele există pe hîrtie și ca speranțe. De cîteva ori pe an ședințe zgomoatoase. Savantul distruge formulele și nu se mai poate repeta vaccinarea. Statele autoritare trimit observatori. Cea mai formidabilă experiență ce s-a făcut vreodată pentru înobilarea omului.

* Luni, 12 octombrie [1936, Valea Mare]

Acoperit, ploios, ceață. Pe seară mai frig. Urît. Nu se poate cu lege nici via, nici porumbul. Azi Lache cu Costică a lucrat la butoaie, curățat; doi oameni cioplesc podbale pentru butoaie și dim[ința]. Dr. Păcescu a castrat purcelul „Mangalița” de la Ionel. Fanny a ieșit călare și a venit înghețată.

* Marți, 13 octombrie [1936, Valea Mare]

Mereu acoperit și frig. După-amiază se deschide; noaptea senin și rece. Lache cu doi oameni sfîrșește spălatul butoaielor și făcutul podbalelor. Cu mașina la Pitești cu Tița.

* Miercuri, 14 octombrie [1936, Valea Mare]

Plec la 8 dim. București cu trăsura mea la gară.

* Joi, 15 octombrie [1936, Valea Mare]

A fost timp frumos. Ieri și azi, în lipsa mea, s-a cules porumbul de la luncă, și sfecla furajeră. Porumbul s-a și desfăcut chiar aseară și s-a uscat în pod — 50,1/2 țirne porumb bun și 9 mai prost. S-au adus 200 snopi coceni. Sfecla a ieșit prost de tot — circa 1500 bucăți, dintre care abia cîteva sute mai mare. Miercuri a început coasa IV la lucerna mea — prost; a fost întreruptă, urmînd s-o reia Lache mai tîrziu, fiindcă nu s-ar scoate nici cheltuiala cu munca.

* Vineri, 16 octombrie [1936, Valea Mare]

Timpul frumos, senin, cald. Lache singur a lucrat la butoaie, le-a pus în pivniță. Am fost dim[ința] la Pitești și Bascov pentru lemnele crucii⁴⁵ de peste drum etc.

⁴⁵ Troiței.

* *Sîmbătă, 17 octomvre [1936, Valea Mare]*

Timpul frumos. Lache aduce dim[ineața] o căruță snopi coceni + 3 saci lucernă, iar apoi încă una; după-amiazi Costică cu Margareta aduc ultimii coceni. Lache a dus un butoi să-i schimbe două doage rupte. Am fost la Pitești cu mașina.

Duminecă, 18 octomvre [1936, Valea Mare]

Zilnic cel puțin trei ore la masa de scris, cu stiloul în mînă și hîrtia albă dinainte. Trec zilele, lunile și nimic! Mîine-poimîine se sfîrșește tot și nu rămîne decît ce am scris. Dacă *Gorila* nu e gata în iarna asta — o rușine! Dar va fi! Sigur!

* *Duminecă, 18 octomvre [1936, Valea Mare]*

Timp frumos. Lache afumă toate butoaiile în pivniță cu pucioasă. La amiazi aduc pe Lina. După masă plimbare cu mașina pe la Gălăsești.

* *Luni, 19 octomvre [1936, Valea Mare]*

Timpul foarte frumos. Azi am început culesul viei cu 13 oameni. Am cules întii riesling și tămîioasa, total 60 dal. S-au mai adunat circa 30 dal. A mers mai greu lucrul din cauza selecției, vițele nefiind grupate. La amiazi am adus pe Ioneli, căruia i-am dat bani pentru procesele cu instalatorul de la Pitești.

* *Marți, 20 octomvre [1936, Valea Mare]*

Timpul mereu frumos. Am continuat culesul viei. Rezultatul nu prea încurajator. Circa 200—220 dal în total. Culesul propriu-zis s-a terminat. Mai rămîne de lucru la terase, apoi strugurii pentru vinul roșu. Rieslingul s-a decantat într-un butoi al lui Ioneli și unul mic nou pentru fermentare; li s-a dat 1 dal și 1,1/2 l maia. Am fost la Pitești pentru diverse și adus Ioneli. Mîine plec la București.

* *Miercuri, 21 octomvre [1936, Valea Mare]*

Timpul bun; dis-de-dimineață a țîriit foarte puțin. Eu am plecat la București, de unde am venit noaptea la 1,1/2, după ce Puia-Radu veniseră la 9 seara. Aici, în cursul zilei, s-a terminat tescuitul pentru vinul alb și s-a făcut vinul negru. Mai rămîne de decantat o parte de must. Rezultatul general 230 dal.

* *Joi, 22 octomvre [1936, Valea Mare]*

Timpul bun și frumos. S-a făcut curățenia vaselor etc. Pregătiri pentru facerea rachiului de fructe și drojdie, mîine. Am fost dim[ineața] la Pitești la dentist. După-amiazi a plecat Tița, condusă de Radu-Puia. Am vîndut azi: un purcel de 13,1/2 kg cu 325 lei (tatăl Costică Marin), altul de 15,1/2 kg cu 375 lei (Lache), altul la fel lui Călugăru, unul babei Mița, altul lui Costică Marin. Aceștia doi din urmă nu sînt definitiv nici cîntăriți. Am încasat 325 lei; Lache e în cont; Călugăru încă n-a plătit.

* *Vineri, 23 octomvre [1936, Valea Mare]*

Mai mult acoperit. Lache cu Costică, supravegheați de Marioara, lucrează la povarnă. Se fierb circa 4 cazane borhot de pere. Mașina, după ce dimineața am fost la dentist, se duce la 5 d[upă]-a[miazi] cu Radu la atelier Pitești. Rămîne acolo să schimbe segmentii. Seara am avut pe Ionelii.

* *Sîmbătă, 24 octomvre [1936, Valea Mare]*

Acoperit, ploios. De aseară țîrie mereu. Radu-Puia pleacă dim[ineața] cu trăsura. Continuă fiertul rachiului de pere, încă un cazan. Apoi cam un cazan de drojdie. Rezultatul: 18 l rachiou pere de 31°, 18 l de 22°; 5 l drojdie de 57°, 2 l de 41° și 1 l de 22°. Lache a fost la Pitești să aducă lui Ionel cumpărături din piață; mi-a adus și mie 50 verze cu 60 lei. Baba Mița și-a ridicat purcelul cumpărat.

* *Duminecă, 25 octomvre [1936, Valea Mare]*

Acoperit, urît. A mai țîriit puțin azi noapte. Marioara aranjează povarna (sfecla și cartofii) și remiza. Din cei 8 purcei am vîndut: 1 tatăl Costică pe 325 lei bani gheață; 1 Lache 375 lei, a se scădea din leafă; 1 Călugăru 375, a se scădea din cont; 1 baba Mița 350 lei, a se scădea din leafă; 1 Costică Marin, se va scădea din lucru și se va ridica îndată după cîntărire. Mîine Lache va mai vinde unul.

* *Luni, 26 octomvre [1936, Valea Mare]*

Timp frumos. Sărbătoare. Cu trăsura la Pitești: mașina era gata, dar costa reparația 1800 lei și nu îndrăzneau să vie să-mi spuie. După-amiazi Lache cu Costică a strîns în ghivece mușcatele și ghețele. Marioara accidentul. Costică nu mai ia purcelul.

* Marți, 27 octomvre [1936, Valea Mare]

Timp foarte frumos. Lache cu doi oameni face curățenie în pivniță; spălat etc. Aseară s-au curățat 7 tirne de porumb, care urmează să fie făcut uruială. Pe seară Lache a dus scroafa „York“ la vier la Florica. De dimineața a pus sîrmă tuturor porcilor care rămîn, incl[usiv] purceii. Am fost cu mașina Pitești. Decimal de cumpărat de la Iuga⁴⁶. Ionelii au fost aici seara: 10 vedre vin. Butoiul mare stînga fund a început azi să fiarbă.

* Joi, 29 octomvre [1936, Valea Mare]

Plouă tare de azi-dimineață. Am sosit la 4 d[upă]-a[miazi] de la Buc[urești], unde plecasem ieri dim[ineața] și unde am luat bani de la T[eatrul] N[ațional] de am plătit chiria prin Radu și am comandat 120 kg praf de carne. Am plecat cu mașina, care a rămas la Ionel. Aici ieri s-a adus o căruță de coceni de la Bascov și o căruță de porumb — 30 tirne. S-au făcut la moara Bascov 80 kg măciniș (20 kg malai și 60 kg uruială) din porumbul curățat luni seara de Lache și cînd din 7 tirne porumb coceni a ieșit 85 kg cucuruz (5 kg am dus la Florica pentru scroafă). Am cumpărat azi o dublă pentru măsurat cereale. În pivniță puseam 5 lămpi + a mea, ca să încălzim aerul. Butoiul mare fund stînga fierbe puternic; chiar dăduse pe dinafară, încît s-au scos vreo 5 dal și s-au trecut în cellalt butoi mare, care de asemenea a început de azi-noapte să fiarbă puternic.

* Vineri, 30 octomvre [1936, Valea Mare]

Vreme oribilă. Toată ziua plouă cu găleata. Se face curățenie generală, pregătiri de plecare. Dimineața merg la Pitești cu mașina pentru certificatele necesare noului permis. Tuns. După-amiazi din nou pentru o vizită la Lucreția Marin. Cele două butoaie mari fierb puternic.

* Sîmbătă, 31 octomvre [1936, Valea Mare]

Timpul mereu rece. Dimineața ploaia a încetat puțin, dar bate vînt puternic. După-amiazi iar plouă și iar vînt. Totuși nu e frig.

Azi a plecat toată familia; am rămas singur. La 11,1/4, cu mașina condusă de șoferul lui Ionel, pleacă servitoarele, plus bucătăreasa nouă a Puiei. La 1, cu trăsura, pleacă Fanny cu Marioara, la tren. De mîine intră în funcție alimentarea animalelor sub supravegherea mea. În-

⁴⁶ Dumitru (Mitică) Iuga, proprietarul a două magazine de fierărie (materiale de construcție și unelte), situate în Pitești pe str. Șerban Vodă și Sf. Vineri.

torcîndu-se de la gară, Lache mi-a adus 50 kg tărîțe de la Turcu și 10 kg sare de vite. Fiindcă mi se cumpărase 13,1/2 duble orz de Turcu, am trimis din nou pe Lache cu căruța să ridice orzul și să ia (împrumut eventual) 11 duble porumb, să meargă la moară să macine totul în uruială. S-a și făcut. A mai adus încă 50 kg tărîțe. Astfel că încep luna noemvre cu 100 kg tărîțe și 324 kg uruială pentru porcii de îngreșat. Ion a spălat trăsura. M-am orientat cu cheile; lipsește cea de la povernă. Am dat eu porțiile animalelor seara. Azi la amiazi a început să fiarbă ușor mustul din butoiul mic nou. Mi s-a adus 1 ou. S-a luat seara 3 kg lapte.

* Duminecă, 1 noemvre [1936, Valea Mare]

Vremea rea, ploaie și vînt, a ținut pînă pe la amiazi. După-amiazi cerul s-a înseninat treptat, iar seara e frumoasă.

Nimic special. Am așezat uruiala și tărîțele la locul lor. Am dat babei din pod o tîrnă porumb cal[itatea] II pentru păsări. Butoiul mare cu risling încă n-a început să fiarbă. Cel mic fierbe bine. Cel mare comun continuă a fierbe tare; al doilea s-a mai potolit puțin. Dat lui Lache 4 kg gaz. S-au adus 2 ouă; s-au muls 6,1/2 kg lapte. Bon 1/2 kg carne porc + 1/2 kg carne oaie.

* Luni, 2 noemvre [1936, Valea Mare]

Timpul frumos. Lache cu șapte oameni a început tăiatul viei; de fapt doi oameni au dus dimineața scroafa din nou la vier la Florica, iar pe urmă au lucrat la cotețul de vară al porcilor: au dat noroiul la o parte și au cărat pietriș. Bon de 7 piini. Azi a muls Tinca și a luat 5 l dimineața și 3,1/2 seara. De azi am întărcat vițelul; adică la vîrsta de aproape șase luni. Am dat babei cereale pentru 3 zile pînă inclusiv miercuri; de asemenea merinda pentru oameni. Datoriile cerealelor în carnet special. Butoaiele mari cu vin comun au terminat fierberea mare; de azi fierb încet; s-a întărit rislingul mic, pe cînd cel mare nu vrea deloc să înceapă. Am pus să curețe o tîrnă de porumb bun să văd cît măsoară; asemenea și cu cel prost. Am trimis seara pe Lache călare Pitești să-mi cumpere 1/4 cafea și să vază ce e pe la Ionel, de ce nu mi-a adus șoferul serul comandat?

* Marți, 3 noemvre [1936, Valea Mare]

Timpul foarte frumos. Lache plecat dim[ineața] la Ionel cu trăsura să ia purceii pe care el nu-i poate vinde; totuși nu i-a dat, zicînd că cu 400 îi poate da. Cu 6 oameni continuă și termină tăiatul viei, în vreme ce alți doi lucrează la cotețul porcilor. La amiazi acești doi oameni aduc scroafa de la vier în condiții destul de rele, parcă bătută.

Primesc 12,1/2 kg brinză de la Orlat-Tița. Serul antipestos l-a adus Lache aseară, dar eu nu las să-i vaccineze pe ai mei, după ce am văzut instrucțiile. Am bruftuluit pe baba care nu e conștiincioasă deloc.

* Miercuri, 4 noembrie [1936, Valea Mare]

Timpul mereu frumos. La 2 d[upă]-a[miezi] plec la București. Lăsat lui Lache ovăz pe 6 zile cu azi inclusiv, adică pînă luni incl[usiv]. Babei pentru trei zile, joi, v[ineri], sîmbătă, de toate. Dr. Păcescu mi-a castrat azi purcelul. 12 oameni îngroapă la vie. Fierbe și butoiul mare risling, după ce schimbat dopul de fermentație prea mic; adică mustul fierbea de mult, dar acidul carbonic ieșea pe lîngă dopul de lemn, prea larg, în loc să bolbocească prin apa dopului de fermentat.

* Sîmbătă, 7 noembrie [1936, Valea Mare]

Închis. Noroi. A plouat neconținut de joi noaptea pînă azi-dimineața. Sosesc la 12 de la București. Am găsit destul de bine. Butoaiile mari comune par a fi terminat fierberea. Cele cu risling fierb încă încet. Am dat babei 2 tîrne porumb prost pentru păsări. Lache 200 lei din leafă; a mers cu trăsura la Pitești să-și ia varză. Aci s-a pus varza la acrit.

* Duminică, 8 noembrie [1936, Valea Mare]

Vreme foarte frumoasă; foarte cald.

Nimic deosebit. Am plătit leafa babei pe sept. + octombrie, cu un avans de 25 lei pe nov., socotind și costul purcelului cu 325 lei.

* Luni, 9 noembrie [1936, Valea Mare]

Timp foarte frumos și cald.

Lache cu 12 oameni copcește aproape toată coasta, punînd cîte-o copaie de bălegar la fiecă viță. Mi-a sosit stofa pentru 2 costume de la Orlat.

* Marți, 10 noembrie [1936, Valea Mare]

Timpul mereu foarte frumos și cald.

Cu 12 oameni se termină azi copcitul și îngropatul viei. Dintre aceștia 2 au fost dimineața și au cosit a cincea oară lucerna de la Mărița C.F.R. La amiază a adus-o Lache — o brișcă bună; verde. Au fost în total 64 zile de lucru a 20 lei, plus o piine de 7 lei. Am plătit în total 1 294 lei, în care intra 50 lei din vechi și lui Ion, Lache și redu-

cerile tutunurilor. În schimb s-au făcut următoarele lucrări: s-a tăiat via simplu, fără cep; s-au făcut gropi la toate vițele din vîrf și la circa 3/4 de pe coastă și s-a pus cîte o covată de bălegar la fiecare, apoi s-a îngropat toată via. Mai rămîne să se scoată miine vița veche și să se adune ciombii grămezi în vie. Toată lumea achitată la zi. Lache a fost ieri călare la Florica gară; n-a sosit praful de carne comandat prin Radu.

* Vineri, 13 noembrie [1936, Valea Mare]

Timpul senin, frumos. Ieri noapte a plouat tare. Miercuri la amiază am plecat [la] București încărcat cu ceapă etc.

În lipsa mea s-au strîns toți ciombii etc. din vie și s-au adunat în grămezi; s-a adus jos vița tăiată pentru bucătărie; s-a început săpatul grădinei zarzavat cu hîrlețul. Lache a făcut destul de bine cotețul porcilor; i-am cumpărat 38 scinduri a 7 lei și 10 stucheți: 5/7 a 12 lei. S-au dublat pereții și umplut cu paie. Au lucrat 3 oameni de miercuri începînd. Scroafa a omorît o curcă.

* Sîmbătă, 14 noembrie [1936, Valea Mare]

Timpul mereu frumos. La 11 am fost Pitești pentru dentist; zadarnic. Am dat stofa de la Orlat la croitor; mi-a luat măsură; proba după miercuri. Am dat la încărcat acumulator 2 v[olți]. Am cumpărat un loz, 20 kg sare, 18 kg gaz. Cei trei oameni termină săpatul grădinei de zarzavat = 216 lei, achitați seara. Lache permis cu trăsura la Pitești p[entru] cumpărăturile lui; mi-a adus 33 duble orz de la Turcu + 50 kg tărițe. A cîntărit căruța = 280 kg.

* Duminică, 15 noembrie [1936, Valea Mare]

Timp frumos, senin, puțin mai răcoros. Lache a dus porcul mare la basculă Pitești. Rezultat 194 kg. Apoi mi-a adus 2 saci cu 120 kg praf carne de la Florica.

* Marți, 17 noembrie [1936, Valea Mare]

Ieri la 13, 1/2 am plecat la București, după ce am dat 2 duble porumb pentru păsări să aibă 8 zile, iar ieri dădusem merinde la toate animalele pînă miercuri incl[usiv]. A fost vremea mohorîtă, iar ieri noapte a plouat toată noaptea. Azi vremea frumoasă, cald, senin. Ieri Lache a adus stucheți, balamale, zăvor etc. să termine ușa la cotețe. Azi a avut și doi oameni și în sfîrșit s-a terminat. Cotețul de vară a devenit un coteț în toată regula, în care se poate ierna perfect. Padocul a fost bătătorit.

* Miercuri, 18 noembrie [1936, Valea Mare]

Timpul frumos. Lache a plecat în zori și a adus de la Bascov două căruțe coceni porumb, ce mai erau acolo. M-am înțeles cu Minculescu pentru lătunoaie de stejar. Lache pleacă miine la pădure la Piscani pentru scindurile acestea. Doi oameni au lucrat cu ruptul să fasoneze 20 babe pentru colțul viei spre șosea sus. Călugăru a venit la socoteli; i-am dat 500 lei, restul miine.

* Joi, 19 noembrie [1936, Valea Mare]

Timpul mai mult frumos, senin. Nu s-a lucrat nimic. Lache plecat proces Cîmpulung.

* Vineri, 20 noembrie [1936, Valea Mare]

De azi-noapte a plouat pînă pe la zece. Acoperit urît toată ziua. Azi trebuia să plece la Piscani. Din pricina vremii n-am lăsat. Am coborît de-aseară 10 tîrne porumb Bascov, pe care azi l-a curățat Lache. S-a dus cu o dublă la moară și a făcut malai. Butoiul n-a vrut să i-l dea cu 400 lei.

* Duminecă, 22 noembrie [1936, Valea Mare]

Ieri am fost la Craiova pentru conferință și m-am întors azi dimineață la 5 acasă. Ieri a plouat aici. Azi mereu mohorît, țîriială. Lache acasă; Ion îl înlocuiește și isprăvește curățatul celor 10 tîrne porumb, din care una am măcinat-o pentru oameni.

* Marți, 24 noembrie [1936, Valea Mare]

Ieri am fost la București pentru piesă Sorbul; plecat la 11,1/2, masa Ionel, trenul personal. Sosit azi la 12,1/2 simplonul și trăsura mea. Ieri timpul închis, urît, frig. Aici a nins ușor. Azi acoperit, ușoară fulguială, ger plăcut, -3°C. Ieri și azi Lache a îngropat trandafirii și alte plante; a scos canele indice (106), tiparosele (108), daliile (10), gladiolele (118) și le-a pus la păstrare în camera florilor.

* Miercuri, 25 noembrie [1936, Valea Mare]

Timpul variabil, senin și acoperit, puțin frig. Lache a umplut butoaietele cu vinul nou astfel: butoiul mic nou — riesling pur (fierbe încă ușor); butoiul de riesling complectat cu vin obișnuit; butoiul mare stînga

fund idem; în al patrulea butoi au rămas cca 10—20 dal s-a dat cu pucioasă. La amiazi l-am trimis să potcovească iapa și să aducă scînduri, lați, cuie pentru gardul de la cotitură în vie. A venit pe la 6 beat.

* Sîmbătă, 28 noembrie [1936, Valea Mare]

Joi a trebuit să plec subit la București pentru Consiliu la Radio; vineri apoi am avut comitet programe Radio, după-amiazi comitet lectură Teatru, urmînd să fie și ședință consiliu care s-a contramandat pentru luni. Am sosit aci azi la 12, direct de la gară, după simplă probă la croitor pentru costumul Orlat și scurteica blănită. Vremea rece, subțero. Podul peste gîrlă în sfîrșit gata. Am trecut peste el venind.

* Duminecă, 29 noembrie [1936, Valea Mare]

Vremea închisă, rece, în jurul lui zero. Lache plecat dimineața cu căruța la Piscani pentru margini de stejar la podeaua grajdului. A venit la 3,1/2 d[upă]a-[miaz]i cu 20 bucăți infernale; trebuie să le dau înapoi. A dat 20 lei bucata, mințind că a plătit 21. Trebuie să caut lemn de salcie sau plop, care e mai bun pentru podele. Am terminat definitiv traducerea *Trei surori*.

* Marți, 1 decembrie [1936, Valea Mare]

Ieri am fost la București p[entru] premiera Caton; am sosit aci la 12,1/2, fără a fi putut încerca hainele la Pitești. Trimis pe Lache la moară cu 56 duble orz + 5 duble porumb de la Turcu să facă uruială; a mai adus 5 duble ovăz și 50 kg tărîțe. Am terminat gardul sus la vie; mai rămîne să puie sîrma ghimpată.

* Miercuri, 2 decembrie [1936, Valea Mare]

Vremea urîtă; dimineața ploaie care se transformă în lapoviță cu zăpadă. Am trimis pe Lache la Bascov cu lătunoaiele să le dea înapoi lui Minculescu. Le-a dat, dar n-a adus banii, omul nefiind acasă. Îi mai dădusem să ia material p[entru] gardul la padocul scroafelor. N-a mai luat; a stat prea tîrziu Bascov. Și-a luat bocanci etc. 320 lei din leafă.

* Joi, 3 decembrie [1936, Valea Mare]

Vremea relativ frumoasă, soare, deși relativ rece. Am fost la Pitești; am luat cele 2 brice de la tocilar; am probat la croitor; am trecut la ocolul silvic Trivale, cerînd 10—20 copaci ploi sau salcii să-mi marcheze, precum și vreo trei căruțe de nulele. Nefiind inginer, locțiitorul

mi-a promis marcarea lemnului. Am luat în primire gardul făcut sus în vie. Am adus de la Steriade o lădiță cu cercuri de bătut pe împrejmuire.

*Duminică, 6 decembrie [1936, Valea Mare]

Vineri dim[ineața] am plecat la București, având dim[ineața] Comitet programe Radio, iar după-amiazi comitet lectură la „Național”. Seara am fost la „Cărăbuș”. A trebuit să rămân și sâmbătă: eram invitat la concert gală la Palat. Am telefonat aici fiindcă nu lasasem mâncare animalelor decât pînă sâmbătă dim[ineața] inclusiv. Am sosit la amiazi pe timp foarte frumos. Nu s-a lucrat nimic special. Am adus pătura pentru trăsura.

*Luni, 7 decembrie [1936, Valea Mare]

Timpul foarte frumos, senin, relativ cald. La amiazi trimis pe Lache la Bascov. Mi-a adus banii de la Pandele, a măcinat 1,1/2 duble porumb și a adus 22 tirne porumb de la Ionel, plus 50 kg țărițe.

*Marți, 8 decembrie [1936, Valea Mare]

Timpul acoperit. Azi a reînceput căratul lemnului. Cară Vasile Zidaru ajutat de Lache și Ion. Au adus 5 arbori; un singur transport. Costă 15 lei arborele adus pînă aci. Pentru Ionel 50 lei transportul pînă la Pitești în plus. N° 193, 199, 191, 192, 196.

*Joi, 10 decembrie [1936, Valea Mare]

Ieri am fost la Bușurești] de unde am revenit azi la amiazi. A fost o ceață foarte deasă, care s-a păstrat și azi toată ziua. Nu s-a lucrat nimic special. Ieri mi s-au adus lemne. Azi, cu două care, s-au adus 7 bucăți; au fost la pădure șoferul și Radu⁴⁷ al lui Ionel. Miine iar nu pleacă. Numerele mele = 220, 189, 190, 200. Numerele [lui] Ionel: 198, 197, 195.

*Vineri, 11 decembrie [1936, Valea Mare]

Timpul acoperit, umed, urit. T 5°C; t 2°C; P 774—772; U 100; N 10.

Lache a lipsit la viză. Nu s-a lucrat nimic special. Purceii au rîie; miine vor trebui neapărat tratați. Am lăsat bani lui Ion să-mi aducă de la Pitești cele necesare.

⁴⁷ Omul de servicii al lui Ionel Rădulescu.

*Sâmbătă, 12 decembrie [1936, Valea Mare]

Timpul mereu urit, acoperit, umed, rece. T 3; t—1; P 71; N 10; U 100.

Lache n-a fost la pădure; n-a găsit căruțe; va merge luni; Radu lui Ionel a plecat acasă. În schimb s-a dus la Pitești de mi-a cumpărat pentru purcei 1 kg creoliță (36), o bidinea proastă (15), 15 kg var (24 — plătiți de Turcu), 5 kg sodă (30) rămas dator la Steriade. Fiindcă a adus întii 3 kg creolină, a mers a doua oară călare la Pitești. Firește, beat. După-amiazi s-a curățat temeinic cotețul porcilor, s-a ars culcușul, s-a spălat cu apă fierbinte cu sodă pe jos, s-a vărut, s-a pus așternut nou, bogat. Purceii au fost unși apoi peste tot, toți trei, cu lichid „Vlamitzki” contra rîiei.

Aseară de-abia aș putea zice că am lucrat la roman, deși n-am scris încă. Dar am stat realmente pînă la 3 dim[ineața]. Materialul îl am tot atît de organizat sau haotic cum îl aveam la Răscoala sau Ion. De fapt mă muncesc cu fraza inițială care să dea întreg ritmul. Foarte mult mă încurcă radio, ba ascult un jurnal, ba o bucată muzicală, ba o conferință. Sper însă că va merge curînd.⁴⁸

*Duminică, 13 decembrie [1936, Valea Mare]

Vremea mereu închisă, urită. Nu s-a lucrat nimic. Se pare că operația de ieri cu purceii n-a dat rezultate, căci azi i-am văzut scărpinîndu-se cu aceeași pasiune.

Cu scrisul la fel. Aseară am stat tot pînă la 3 dim[ineața] în zadar. Am scris un rînd, pe care îl mai scrisesem de o sută de ori supt diverse forme. Mă zdruncină complect radio. Cînd voi mai scrie ceva, va trebui să înlătur complect aparatul sau să mă retrag undeva unde nu există asemenea invenție drăcească de distracție. Și totuși cartea e clară în mine. O mică sfortare și pornește vertiginos. Trebuie!

*Luni, 14 decembrie [1936, Valea Mare]

Azi-noapte a plouat rău cîteva ore; ziua a fost închis; seara s-a înseninat.

Lache a fost la pădure cu Zidaru și au adus 2 arbori p[entru] Ionel N° 30 și 51. Ion pe lîngă casă; l-am trimis la Pitești p[entru] scrisoare

⁴⁸ Prezentăm cîteva date din *Arh. L. R., I ms. 3 a*:

„Vineri, 11 decembrie 1936, de la [ora] 21,1/2 pînă la 3... n-am scris, dar a fost folositor;

Sâmbătă, 12 decembrie 1936, de la 23 pînă la 3... un rînd și prost, dar note;

Duminică, 13 decembrie 1936, de la 21 pînă la 1,1/2... foarte bune note.

Luni, 14 decembrie 1936, de la 21 pînă la 4... nimic.

Marți, 5 decembrie 1936, de la 21 pînă la 1,1/2... foarte bune note“.

Urmează o pauză, după care, sporadic, munca de creație va fi reluată la 30 și 31 dec. 1936.

Oceanu-Fanny și țărițe. Lache călare a adus 1 kg „Vlamitzki“ pentru porcei, care au fost unși astă-seară a doua oară. Lina spune că trebuie de trei ori, așa că mâine seară se va repeta operația.

Aseară iar am stat pînă la 3 și am scris o jumătate de pagină, proastă. Cred că azi va veni adevăratul început.

**Marți, 15 decembrie [1936, Valea Mare]*

Pînă la amiazi a fost senin și soare; după-amiazi s-a lăsat ceață. Patru oameni, inclusiv Radu de la Ionel, au cărat gunoi în grădina de zarzavat; mâine se va continua. A fost luat și Ion (ca și ieri) care a tăiat lemne cu Lache dim[ineața] și a mai cărat și el la gunoi. După-amiazi Lache a dus cu căruța porceii la cîntar; rezultatele — purcelul 34 kg, purcica 32,1/2 kg; rîncaciul 36,1/2 kg, destul de prost față de ceea ce au mîncat. Au azi 4 luni și ar trebui să cîntărească minimum 40 kg bucata. Nici măcar rîncășul, care are aproape 6 luni, nu ajunge limita. Pe urmă Lache a fost la Colibași. Zice c-a găsit cărauși și mâine cu 6 aduce toate lemnele. Să vedem. Eu mâine la amiazi plec la București.

Azi-noapte am stat pînă la 4, tot zadarnic. Am pierdut mult timp citind prostiile lui Tăslăuanu. Nu știu ce va mai fi azi.

**Vineri, 18 decembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul mereu urît, cu înseninări, relativ cald, noaptea rece. Miercuri după-amiazi am plecat la București pentru Radio și să revin cu Fanny p[entru] tăiat porcul. Am lăsat Tinca 450 lei să plătească adusul 30 arbori, fiindcă Lache plecat cu 6 căruțe, zice, la lemne. În realitate, miercuri a avut numai 2 căruțe, ieri 3 și azi 2 — în orice caz astă-seară sînt aduse toate lemnele, afară de 2 arbori; iată numerele: 139, 140, 142, 143, 177, 174, 175, 181, 204, 203, 176, 177, 180, 179, 178, 183, 170, 171, 172, 173, 201, 203, 157, 158, 182, 159, 196, 205, 209, 208. Am achitat tot, adică total 610 lei pentru 44 arbori. Mîine sosește Fanny cu trenul și servitoarea cu mașina, pentru tăierea porcului.

**Sîmbătă, 19 decembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul mereu același. Lache a fost cu porcul la cîntar = 218 kg. A sosit Lina. La 10 Lache taie porcul. La 11,1/4 sosește mașina cu servitoarele; la 12 sosește Fanny cu Ionel cu trăsura. Se lucrează la împărțirea porcului. La 8 seara am pus în serviciu un nou bidon de „Shell-gas“ jos.

**Duminică, 20 decembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul același. Se lucrează la porc: cîrnați, leberwurst, untură. Se realizează 75 kg untură etc. La 3 d[upă]a-[miază] vine Sorbul. Încep priticitul vinului nou. Se scoate floarea și se umple butoaietele mici cu vin hrănit 1935, cu vin negru, cu vin hrănit 1934. Se pritocește și pune în același butoi riesling pur 1936 (10 dal). Se pritocește rieslingul din butoiul mijlociu și se completează plin din butoiul mare fund, stînga. Rămîne de priticit vinul din butoiul mare.

**Luni, 21 decembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul relativ frumos. Ziua senin, soare; noaptea îngheț. Lache continuă cu priticirea vinului și termină pînă seara. Între timp, împarte cu oamenii lui Ionel lemnele, restul, aduse de la pădure deunăzi. Am plătit lui Ionel diferența de 266 lei. În același timp fetele au început a face curățenie după ce Reghina⁴⁸ a mai făcut restul de cîrnați. La 12 am plecat cu mașina cu Sorbul. La Stănescu am văzut porci și nu mi-a plăcut nimic. La ocolul Trivale, pentru esență moale — s-au dat ordine brigadierului și zilele acestea va face. La croitor hainele gata. S-a scos, prost, aerul de la frîna auto. Am pus ulei motor; am luat 18 kg gaz. Am mers cu Sorbul la Dobrogostea; n-are fin bun; paie oricîte. Stanciu va veni la timp să-mi taie pomii toți. Am dus pe Sorbul la Gălășești. Am trimis apoi pe Lache cu căruța să ducă la Stempel, cu care vorbisem înainte, pentru afumat 14 cîrnați și 15 bucăți. Luni 200 kg țărițe. Aranjat fructierul. În butoiul fund st[înga] cu dop glicerină, sunt 91 dal vin.

**Marți, 22 decembrie [1936, Valea Mare]*

Puțin acoperit. Rece. Azi-noapte —5°C. Plecăm azi București la 2,1/4 tren personal. Servitorii pleacă cu mașina cu bagajele: 10 curcani, 4 găini, vin, porcării etc. Lache la Ionel taie porcul.

**Marți, 29 decembrie [1936, Valea Mare]*

Timpul frumos de iarnă, frig, înghețat, deși ziua e +3°C. În lipsă au fost maxim 15°C, minim —6°C. Aici am găsit bine. Nu este nutreț, trebuie cumpărat. Mîine expediez pe baba.

**Miercuri, 30 decembrie [1936, Valea Mare]*

Mereu ger uscat; pe seară acoperit, dar gerul nu cedează; azi-noapte minus 7°C. Lache cu căruța la moară face 10 duble uruială orz-

⁴⁸ Reghina, bucătăreasă.

porumb pentru porcei. Rînceșul, pe care la 21 dec. îl trecusem la rezervă pentru la anul, l-am repus la îngrășat. S-a potcovit iapa. Pe baba Mița de la Gălășești am lichidat-o și expediat-o azi, plătindu-i pînă la zi restul de 366 lei. Lache a plecat la 6 seara cu căruța la Gălășești, Sorbul, să aducă mîine de-acolo o căruță fin în contul 800 de araci ce facem pentru Sorbul.

De astă-seară cu jurămînt voi lucra zece ore cel puțin la roman pe zi cît voi sta aici.⁵⁰

* Joi, 31 decembrie [1936, Valea Mare]

Timp frumos cu soare, deși frig. Lache a sosit la 3 d[upă]a-[miază] de la Gălășești cu căruța de fin. Încolo nimic.

Aseară am stat la biurou de la 20^h pînă la 3,1/2 dim[ineața]. Am scris o pagină-proastă. În schimb pare că am găsit un început bun, adevăratul.

⁵⁰ Bunele intenții sînt trădate la masa de lucru. Citim în *Mersul scrisului*, aflat în *Arh. L. R., I ms. 39*:

„Miercuri, 30 decembrie 1936, de la 20 pînă la 3,1/2 — o pagină proastă. Joi, 31 decembrie 1936, de la 24 pînă la 3,3/4 — 1/2 pagină.” (După care L.R. va întrerupe munca la roman două luni.)

* Vineri, 1 ianuarie [1937, Valea Mare]

Am făcut revelionul singur, la masa de scris. Nici măcar radio n-am putut să ascult; erau descărcați amîndoi acumulatorii. Am scris. Adică am încercat. Mă chinuiesc atîta cu începutul, încît de multe ori îmi zic că mi s-o fi sleit puterea de creație. În realitate cam așa am pățit cu toate cărțile. Pînă ce am pornit a fost o tortură. Este desigur și o lene, lenea firească scrisului și de care eu cam abuzez: nu reușesc să-mi sforțez concentrarea complectă, hipnotică asupra subiectului. Toate mă distrează. N-am ajuns să-mi organizez scrisul, facultatea creatoare, ca o funcție de biurou. Dacă eu niciodată, cînd m-am așezat să încep un roman, nu am avut materialul organizat! Am pornit cu un haos în suflet care urma să se organizeze singur în fața hîrtiei albe.¹ Asta mi-e și acuma mîngăierea. De anul trecut mă tot silesc să încep. Lumea crede că e gata cartea și eu încă n-am găsit fraza care să dea ritmul adevărat.... Aseară am stat pînă la 4,1/2. Am scris o pagină și ceva, dar nu e ce trebuie. E pe-aproape, dar încă nu pe făgașul care trebuie. E curios că eu simt perfect tonul romanului, îl văd gata cu ochii sufletești. Lipsește doar cuvîntul magic care urnește elanul creator. Poate anul nou îl va aduce...

O vreme superbă, de primăvară, deși noaptea ger. Am dat lui Lache și Tinca bacșișuri și două sticle de vin. Seara m-am supărat. Șulfă² i-a luat lui Lache 500 lei, pe care trimisesem să-i schimbe ca să meargă mîine la Pitești.

¹ Afirmațiile sînt valabile numai în măsura în care privesc *protogeneza* diverselor opere. Spovedaniile transmise posterității sînt contrazise de planurile multiple pe care marele constructor le stabilea, în linii mari, apoi în detalii, pentru fiecare roman sau piesă, documentarul ediției critice fiind elocvent în acest sens. Este adevărat însă, în cazul romanului *Gorila*, notațiile sînt mai puțin subordonate unor planuri riguros elaborate, unele proiecte de ansamblu fiind mai sumare (vezi caietele de creație publicate de noi sub titlul *Confluente*, L.R., *Opere*, vol. 9, p. 573, *passim*, precum și variantele domaniului *Jar*, *ibid.*, p. 471, *passim*).

² Dumitru (Mitică) Șulfă, meșter, adesea amintit în *Jurnal*.

* Sâmbătă, 2 ianuarie [1937, Valea Mare]

E frig, dar bine. Și ieri și azi am făcut plimbări frumoase prin pădure. Lache a fost la Pitești; a pus la loc el banii, fiindcă jandarmul n-a făcut nimic. Am dat acumulator la încărcat. Am luat iar „Vlamițki“, căci purceii tot se mai scarpină. Am ridicat cirnații (14) de la Stem-pel³, despre care Lina spune că n-ar fi bine afumați. La Ocolul silvic am cerut să-mi marcheze arborii pentru podele etc. După-amiază Lache acasă și-a lucrat porcul și untura.

Aseară am stat pînă la 4 dim[ineața]. Am reluat și am refăcut aceeași pagină și jumătate, fără totuși să fiu mulțumit.

*Duminecă, 3 ianuarie [1937, Valea Mare]

Vreme superbă; un soare de primăvară; seara se acoperă cerul și scade gerul.

Azi Lache, în sfârșit, a luat catul de la stupul I. Fagurii au miere. Altfel nimic.

Aseară am lucrat poate întâia oară bine la *Gorila*; nu atât cantitativ, ci sufletește. M-am simțit antrenat în lumea cărții. Am stat pînă la 4 dim[ineața] și am scris, de la început reluînd, 3,1/2 pg.

*Luni, 4 ianuarie [1937, Valea Mare]

Aceeași vreme bună; după-amiază închis. Lache a fost la Pitești; a vîndut pe 50 lei perele stricate ce mai erau; a luat gaz, cafea, cartușe, plîne, chibrituri etc. A vorbit cu inginerul hotarnic care vine săptămîna viitoare. După-amiază purceii au fost din nou tratați cu „Vlamițki“.

Aseară am lucrat, mai puțin bine, pînă la 4 dim[ineața] și am scris iar 3,1/2 pg.

Acumulatorul a fost pus în funcție la ora 1 d[upă]a-[miază].

*Marți, 5 ianuarie [1937, Valea Mare]

Timpul foarte frumos mereu. Nu s-a lucrat nimic. Am vorbit la telefon cu Fanny.

Aseară am lucrat prost și numai o pagină. M-a distrat radio și Tolstoi. Am stat totuși pînă la 4, iar cu lectura pînă la 5 dim[ineața].

A fost popa cu crucea seara.

³ Proprietarul unei fabrici de mezeluri și a unui magazin de desfacere, situat în Pitești, strada Constantin Brâncoveanu.

*Miercuri, 6 ianuarie [1937, Valea Mare]

Timpul mereu frumos. Nu s-a lucrat nimic. După-amiază s-a făcut curat în fructier, bine. De la Ionel mi-a venit o scrisoare [trimisă] de Fanny și mi-a cerut o sticlă de țuică.

Aseară am stat, firește, pînă la 4 dim[ineața]. În zadar. Am aruncat tot. Nu poate începe, cu serată la Rotaru. E prea uzat. Trebuie să reiau tot astăzi. E logodna fetei lui Rotaru. E și mai normal și mai bine, cred.⁴

*Sâmbătă, 9 ianuarie [1937, Valea Mare]

Acoperit, rece. Joi la amiază a venit aci av[ocatul] Ionescu de la Radio cu Radu și m-au luat brusc la București pentru încurcăturile de-acolo. Plecînd am lăsat merinda pînă azi dim[ineața] pentru animale. Miercuri seara am început noua formă care sper să fie ultima; 2 pagini pînă la 4 dim[ineața].

Azi am sosit cu simplonul. Îmi strîng manuscris și altele ca să încep a lucra în odaia anume de la Negulescu⁵ la București, unde sper că n-o să fiu atât de distrat.

Am dat merinda pînă duminică, 17 ian. incl[usiv] pentru toate animalele. Am trecut pe la direcția silvică unde mi s-a spus că voi avea arborii esență moale prin februarie-martie de la tăierea zăvoiuului.

Miine dim[ineața] plec la București. Doamne ajută!

Miercuri, 13 ianuarie 1937 — București

Joia trecută m-am pomenit la țară cu avocatul Ionescu și Radu, veniți cu mașina, să mă aducă urgent la București pentru scandalul de la Radio. Șeicaru a contestat bugetul și ministrul de Interne, printr-o adresă către mine, cere să convoc Consiliul pentru 18 ian., la care va veni ministrul, și să suspend toate măsurile luate întru executarea bugetului contestat. Atunci abia aflu că în lista celor meniți să fie înlăturați din serviciu se afla și Radu. În aceeași seară m-am întilnit cu Șeicaru și am făcut hîrțile de rigoare. A doua zi am fost la Dimitriu să-l pun în curent cu măsurile ce iau și mai ales să-i reproșez violent măgăria cu Radu. La 1 d[upă]a-[miază] am fost cu Șeicaru la Radio, unde convocasem pe toți directorii și am comunicat măsurile luate. N-a participat directorul Munteanu. L-am suspendat și am delegat pe Mircea

⁴ Pînă aici, proiectul romanului avea un accentuat caracter polemic. Cel mai vechi plan o demonstrează cu prisosință: „Începutul — ceai etc., vorbindu-se cu admirație despre Franța etc. Sfîrșitul — același ceai despre Germania.“ (*Arh. L.R., I ms. 3 b, f. 4.*)

⁵ Nicolae Negulescu, profesor de fizico-chimice la Constanța, ulterior stabilit la București: vagă rudă cu Fanny Rebreanu. Bun prieten de familie.

Georgescu⁶, apoi am convocat Consiliul pentru luni, 18, să-mi ratifice măsurile.

Explozia aceasta a făcut destulă senzație. Au început, firește, lucrări și din cealaltă parte. Așa, luni pe la 6,1/2, după ce fusese la mine o consfătuire cu Șeicaru, Geles, Giugureanu⁷, Cazaban, Ionescu, în care am hotărât cum să lucrăm solidar, m-am pomenit la Teatru cu telefon de la Iuca⁸, rugându-mă să nu ținem ședința. Șeicaru l-a repezit, încît peste un sfert de oră același ministru îmi spune s-o ținem. Ședința a fost relativ calmă. O ieșire gravă a avut Dimitriu contra Betolian⁹ și mai tîrziu Șeicaru. La urmă s-a ordonat anchetă contra Munteanu și Haraga¹⁰, suspendați. Comisia prezidată de mine cu Ciugureanu și Geles. Ieri am ținut ședința comitet direcție cu amîndoi; azi, comitet programe și altă ședință, aceasta cu gravă ieșire Șeicaru contra Dimitriu. Azi am constituit comisia de anchetă; prima ședință.

Astea în rezumat extrem. De fapt, în zilele acestea zvonurile, cancanurile etc. se țin lanț. La mine în casă în primul rînd. Telefoane și intervenții și de toate. Se zice că Hodoș ar fi fost trimis la Florența, la Condiescu, să-l puie în curent; că s-a scris și s-a telegrafiat lui Condiescu¹¹ să intervie la rege; că Munteanu umblă la Palat și guvern să împiedice urmările; că Cipăianu¹² a fost lingă Iuca la telefon; că oamenii lui Dimitriu răspîdesc în oraș că, îndată la venirea Condiescu, vom fi dați afară toți din Consiliu etc. De altă parte, Șeicaru declară că îl va răsturna și pe Condiescu și-l va alunga chiar de la Palat, că regele îl știe bețiv etc. Apoi îmi propune insistent mie să iau direcția generală la Radio, că voi fi chemat de rege și adus pe pat de flori etc.

Cu astea însă am întrerupt de tot scrisul la *Gorila*. Și fiindcă va trebui să stau aci mai mult timp, am luat o odăiță la Negulescu, unde să vin noaptea să scriu liniștit. Astă-seară încep. Am venit însă tîrziu, fiindcă abia la 9,1/2 am scăpat de la Radio. Comitetul de programe, la 5,1/2, a mers destul de bine. La 6,1/2 Șeicaru m-a luat să prezidez comitetul de direcție. Aici s-a iscat un conflict grav la sfîrșit. Ieri, Dimitriu făcuse două afirmații referitoare la avocat Ionescu. Azi, Șeicaru l-a chemat să se justifice. Dimitriu n-a vrut să asculte: ba la urmă mi-a reproșat că l-am atras în cursă, deoarece i-am promis că nu vor fi funcționari prezenți și totuși sînt, iar el nu vrea să facă nimic decît lucruri curente în timpul provizoratului în care trăim. Atunci eu am rugat să plece funcționarii și am protestat față de afirmațiile și atitudinile [lui] Dimitriu. Ce-a spus el, înseamnă că el mai speră să se revină la situația veche, deși întreg consiliul s-a ridicat hotărît contra.

⁶ Mircea Georgescu, inginer, director tehnic.

⁷ Daniel Giugureanu, medic.

⁸ Dimitrie Iuca, avocat și om politic, subsecretar de stat la Interne, între 1933 și 1935, apoi ministru (1936—1937).

⁹ Sorin Betolian, directorul personalului la Societatea de Radio.

¹⁰ Viorica Haraga.

¹¹ Generalul Nicolae Condiescu era președintele Consiliului de conducere al Societății de Radio.

¹² Gheorghe Cipăianu, agronom și om politic liberal.

Asta înseamnă că de la el pornesc afirmațiile acoliților săi la cafenele că generalul are să ne dea afară pe toți îndată ce va veni. Apoi nu e admisibil să acuze un funcționar și să refuze a-i asculta justificările. Atunci Șeicaru s-a infuriat, a răcnit, l-a amenințat și a plecat. Rămăs cu Dimitriu, m-a pisat cu aceleași lucruri, spunînd că la consiliul de luni se va clarifica tot, că el nu poate părăsi punctul de vedere inițial, neștiind dacă nu va sosi o telegramă de la prezident, că Munteanu are relații la Palat și în guvern; că a fost informat că consiliul s-a adunat întîi la mine acasă pentru a-și stabili o linie de conduită. Pe urmă l-am dus eu acasă. I-am telefonat lui Șeicaru punctele noi cu Condiescu; m-a asigurat că victoria e a noastră etc. La 10 seara am venit apoi la camera de scris. Mică, îmbulzită, dar fără posibilitate de diversivne. Mi-am adus două ziare franceze să-mi schimb gîndurile și pe urmă vom vedea.

Pentru antrenament poate că voi face în fiecare seară, înainte de a scrie la roman, cîteva însemnări aici.

Joi, 14 ianuarie 1937 — București

Aseară am stat pînă la 5 dim[ineața]. N-am scris mult, dar am fost în atmosferă și sper să rămîn din ce în ce, cu toate întîmplările exterioare zgomotoase.

M-am sculat pe la 12,1/2 și am ieșit la 13,1/4 de m-am tuns, apoi am luat masa. La 17,1/2 am ieșit la „Alcalay“ pentru cărți comandate — anuarul astronomic Flammarion singur mi s-a dat azi. Am lăsat ochelarii la reparat și apoi am mers la Radio, unde am semnat pentru lefurile funcționarilor și am făcut, cu secretarul, procesul-verbal al ședinței consiliului. La 7,1/2 am început ședința comisiei de anchetă și am primit pe Munteanu și Haraga. Am aflat apoi că *Dreptatea* injură cele întîmplate la Radio și laudă pe Dimitriu. Blazian s-a dus la Mihalache, care a fost afectat și a dat ordin să se pună lucrurile la punct. Se va publica mîine ce trebuie atît în *Dreptatea*, cît și în *Adevărul*. Mihalache dorește să mă vadă, ceea ce se va întîmpla mîine sau poimîine.

Vineri, 15 ianuarie [1937, București]

Aseară am lucrat infect, adică nimic. Eram agitat, enervat. Toată afacerea asta de la Radio mă sîcîie suficient, mai ales din cauza lui Radu care, în caz că mișcarea noastră eșuează, riscă să rămîie pe drum, după ce a ieșit din armată pentru Radio. Am stat pînă pe la 5 dim[ineața] degeaba. Am făcut prostia să aduc și cărți, încît am citit și am pierdut vremea. Uneori mă apucă aproape o groază: cum de un an aproape mă tot silesc să încep și nu izbutesc să găsesc ritmul care să mă ducă înainte cu toate că încolo am impresia că totul ar merge strună. În reali-

tate este numai pentru că mă preocupă prea mult lucrurile exterioare, străine de scris. Sper să scap de cele mai multe curînd...

Azi la 2 am fost acasă, dar n-am ieșit pînă la 6 cînd am avut consiliul la Teatru. M-a condus Camil, care mi-a povestit relațiile lui cu d-na Seni¹³, destul de încurcate. La Radio am găsit pe inspectorul general Tomescu, venit de la Interne să ia informații pentru o interpellare făcută la Cameră în contra Societății. Cu Șeicaru împreună am dat o rezoluție onorabilă. Apoi, comitet de direcție. S-a început plata salariilor cu noi. Dimitriu n-a venit. M-a căutat ieri și azi la telefon în zadar; azi eu pe el la fel. Munteanu n-a fost la triajul hîrtilor sub pretext că e bolnav. Ancheta se amîină pînă luni.

De altfel eu, miîne dim[ineata], plec la țară să văd ce mai e pe acolo și să dau merinde, eventual să-mi iau hainele de la croitor. Am dat lui Fanny să scoată hainele Radu miîne de la Sorescu, să plătească servitorii etc. Astă-seară nu mai scriu nimic. Am venit la 10 și la 12,1/2 voi pleca să dorm acasă. Iau cu mine actele cu prima anchetă Munteanu spre cercetare.

*Sîmbătă, 16 ianuarie [1937, Valea Mare]

Azi am sosit cu simplonul. Am lipsit toată săptămîna cu agitația de la Radio. M-am oprit în Pitești la Stempel, unde am ridicat carnea de porc afumată (200 lei), am schimbat cafeaua proastă la armean și am făcut ultima probă la croitor, ca miîne să ridic costumul de Orlat. Lache în lipsă a fost la Gălăești, de unde a mai adus o brișcă de fin; a făcut apoi împreună cu Gheorghe și Ion 450 araci pentru Sorbul. Încolo nimic. L-am trimis la moară cu 5 duble porumb și 5 duble orz să facă uruiala pentru porci; și 2 duble porumb pentru măcinat malai, din care voi lua și la București. De asemenea să scoată ghetetele mele galbene de la cizmarul care le-a reparat cu pingele-tocuri. A venit iarna; de cîteva zile ger pînă la -7°C .

*Duminecă, 17 ianuarie [1937, Valea Mare]

Gerul a coborît pînă la -10°C . La 12^h plec înapoi, oprindu-mă la Ionel la masă. Duc din porc o șuncă mare și una mică, 2 coaste; vreo 10 kg malai; jumările de porc; brînză, smîntînă, unt, lapte, vin, mere, ouă. Am dat merindă pe 7 zile, pînă duminecă seara inclusiv, adică cu o zi rezervă.

Duminecă, 17 ianuarie [1937, București]

Am fost ieri la țară, de unde am sosit azi după-amiazi cu personalul. Acolo toate relativ bune. Foarte frig. Toată ziua a geruit. Am venit, firește, încărcat.

¹³ Scriitoarea Cella Serghi, căsătorită în acea vreme cu inginerul Alfio Seni.

Aici nimic nou, afară de articolul *Dreptatea* despre Radio, în care întorc foaia în favoarea mea. Vom vedea miîne consiliul cu ministrul. În prealabil însă trebuie o înțelegere cu Șeicaru și ceilalți.

Vineri noaptea iar n-am scris nimic. Ce-o fi această permanentă amîinare și eschivare? Impotența cerebrală? Oh, oh!

Luni, 18 ianuarie [1937, București]

Pînă la 4 dim. n-am scris nimic și, totuși, noaptea n-a fost pierdută. Pe de o parte, mi-am lămurit perfect primele circa trei capitole din *Gorila*, care vor da atmosfera generală și pe care sper să le pun pe hîrtie astă-seară. Pe urmă, lungă meditație asupra romanului polițist de la Pitești — trei sau mai mulți bănuți, cu aparențe de criminali deopotrivă, și la urmă (ochiul lui Dumnezeu) apare criminalul, care însă s-a spinzurat de mult (bijuteria la văduva fostului prim-procuror, bijuterie pe care o purta femeia ucisă).

Am telefonat pe la 1 și de-aici și de acasă pentru Șeicaru, să vină pregătit la ședința consiliului, să fie ferm etc. Ministrul a sosit precis la ora 4. Ceilalți au mai întîrziat vreun sfert de oră. Ședința a ținut pînă la 7,1/2. A fost destul de liniștită. După expunerea lungă a lui Șeicaru, a vorbit Dimitriu, pe care, la un moment dat, l-a înecat plînsul de n-a putut continua. Și-a revenit pe urmă. În fond, se justifică. Apără pe Munteanu—Haraga, contestînd dreptul administratorului și președintelui de a da ordine decît prin comitet sau consiliu. După diverse controverse și insistența lui Șeicaru se hotărăște: rămîne aprobat bugetul, dar pentru aplicarea lui o comisie — Hurmuzescu¹⁴, Alexandrini¹⁵ și eu, împreună cu administratorii delegați — va face propunerile necesare consiliului într-o ședință prezidată de Condiescu. Firește, ancheta cu Munteanu continuă. În sfîrșit, c victorie cu temperanțe. Cel puțin Radu e salvat. Și asta era un motiv. Să sper că vom face mai multă dreptate. Atunci va fi victoria întreagă.

Marti, 19 ianuarie [1937, București]

Iar n-am scris nimic. Am ajuns să mă zbucium pentru început cu atîta stăruință încît sau e o manie, sau o incapacitate. Toată lumea care apare în acest început e clară, făcută, văzută, auzită, toată desfășurarea hotărîtă în linia ei, chiar cuvintele principalilor oameni îmi palpită în creieri, oamenii înșiși sînt conturați cu trăsăturile lor fizice și sufletești — și totuși stau pe loc. De luni, aproape de ani de zile. E ceva îngrozitor. Nu știu unde am să ies. Sper neconținut că odată

¹⁴ Dragomir Hurmuzescu (1863—1954), fizician, colaborator asiduu al Societății de Radio, încă de la întemeierea ei.

¹⁵ Alexandru Alexandrini, avocat și om politic.

inceputul realizat, restul va merge mai ușor, cu mai multă bucurie, altfel creația aceasta ar fi cea mai dureroasă și mai sleitoare. Mai ales mă ostenește pierderea de timp fără măsură. Sînt atîtea zeci, poate sute de nopți de veghe zadarnică. Însăși atenția, concentrarea dătătoare de inspirație nu poate lucra dacă mă frămînt pe loc. Cel mai mic lucru îmi distruge meditația. Îmi trec prin minte mii de alte lucruri, numai fraza salvatoare nu vine, fraza care să fixeze ritmul adevărat. Am venit în odaia asta de student tocmai ca să mă feresc de distracție, să n-am în jurul meu nimic ce mi-ar putea împiedica lucrul rodnic, nici cărți, nici ziare sau reviste, nici zgomote, nici măcar mîncare. Și totuși, nu vine ritmul, și fără el nu mă încumet să înaintez. În sfîrșit, să persistăm. Creația e și voință stăruitoare, ucigătoare, energie neclintită...

Am stat pînă la 3 și pe la 4 m-am culcat. La 7 m-am deșteptat. Și am avut o întîmplare care merită să fie notată cit mai complect. A fost prima mare spaimă a morții. Ar fi poate să spun, avertismentul morții... De cîte ori mă culc, pînă să adorm vreau să mă gîndesc la inceputul romanului, care nu vine, sperînd mereu în minunea care mi-l va scoate din subconștientul meu. Meditația aceasta e de obicei foarte scurtă, fiindcă am norocul să adorm aproape îndată ce mă culc. Abia rareori mă zvîrcolesc și atunci foarte îndelung, fără a mă putea concentra asupra vreunui lucru; sînt adevăratele insomnii, obositoare, enervante, istovitoare. Repet însă, foarte rare. De altfel, insomnia aceasta vine după o ațipire de cîteva minute, uneori de o oră. Mă deștept din ațipeală și nu mai pot adormi. Aseară însă am adormit repede, normal... La 7 dimineața m-am deșteptat tocmai pe cînd mă întorceam de pe dreapta pe stînga. În acel moment de semi-somn mi-a trecut prin gînd : cu siguranță eu am să mor asfixiat, fiindcă a început să mi se scurteze respirația și uneori trebuie să respir adînc... Apoi deodată m-a cuprins o groază : ce-ar fi dacă, adormind acuma, nu m-aș mai trezi deloc. E tot ce se poate mai verosimil. Mori în somn. Un atac de tusă sau așa ceva te face să-ți pierzi conștiința etc. Groaza mi s-a înclăștat în inimă și a început să mă zgîlție. Nu era nici o durere, nimic, ci numai o spaimă cumplită că am să mor, că totul s-a sfîrșit, că lumea asta s-a terminat pentru mine și încă fără să fi terminat baremi romanul, că nu voi mai apuca ziua, nu voi mai vedea pe Fanny, pe Puia, pe nimeni... Și ce oribil rămîne Fanny, fără nimic, vai de capul ei. Nici n-am făcut măcar un testament. Va trebui negreșit să fac... Spaima era de fapt un fel de regret nespus de dureros pentru lumea asta sensibilă, fără nici un gînd, ce poate fi dincolo. Aveam așa de mare siguranța că am să mor, încît, vrînd să nu mor aici, în odăița asta străină, și socotind să mă scol, să plec, îmi ziceam că e inutil, fiindcă am să mor alunecînd pe scări sau căzînd sub tramvai, în sfîrșit că nu voi putea evita moartea... Încercam să mă liniștesc, spunîndu-mi că ceea ce fac e o prostie, că la urma urmelor dacă voi muri nu e nimic excepțional, că tot trebuie să mor odată și trebuie să primesc ideea morții cu sînge rece, cu înțelepciunea omului... În zadar, nu reușeam deloc să-mi risipesc spaima ceea nebună care mă sleia... Și iar ziceam : bietul Radu, care rămîne complect în vînt, ce-o să se aleagă de el... Siguranța

morții care a venit mi-o certificam singur amintindu-mi că și tata a murit brusc, la 51 ani. Te pomenești că am să mor și eu exact la vîrsta lui. Oare cîte luni a mai trăit peste cei 51 ani?... Am aprins lampa. Parcă s-au mai risipit puțin negurile amenințătoare, dar peste puțin au reînceput tot așa de intens. Îmi ziceam să adorm cu becul aprins, dar imediat adăugam că nu, adormirea are să fie eternă. Atunci mi-a venit în gînd că poate asta e o formă de nebunie, poate cea mai crîncenă ; a nu îndrăzni să adormi de frica morții și a muri prin epuizare. Acest gînd sporea spaima, mai ales că se plimba oarecum lucid prin sufletul meu. Totuși, mi-am dat seama vag că nu poate fi nebunie cînd îți dai seama că e nebunie... Voiam să-mi alung gîndurile și nu aveam măcar o carte sau ceva. Am descoperit ziarul *Dreptatea*, și am început să citesc ca să-mi întorc atenția. După sfertări de mai multe minute am reușit să înțeleg foiletonul despre Constituția cehoslovacă. la 7,1/2 am scăpat de teroarea asta unică. Am simțit ceva similar doar în somn cînd scriam la *Pădurea Spînzuraților* și apoi cînd aveam flegmon înția oară, de eram cu febră mare și aiuram... În orice caz a fost un *avant-goût* a ceea ce simte un muribund, sau așa ceva... Pe urmă am dormit din nou normal.

La 11 m-am sculat și am ieșit după cafea, ziare franceze, cerneală etc. La 5 am avut la Radio comisie de anchetă. Munteanu a refuzat să deschidă dulapul. Am încheiat deci cercetarea cu dînsul și vom refera consiliului. Am comunicat și comitetului. Dimitriu m-a adus acasă cu declarații de amor.

Joi am o conferință la Constanța, cu primire mare. Mîine trebuie să plec la țară să-mi iau manuscrisul. Iar zile pierdute pentru scris. De altfel și acum : e ora 2, și eu încă fac însemnări aici. Ce să mai pot face la roman cînd la trei trebuie să mă culc, ca să mă scol la 10 ? Doamne, Doamne, ce-o să mai fie cu *Gorila* asta ? Și ce frumoase lucruri am în suflet pentru cartea asta !

Vineri, 22 ianuarie [1937, București]

Miercuri după-amiază am fost la Valea Mare de mi-am luat conferința ; la 7 seara am fost înapoi. Ieri dimineață, pe urmă am plecat la Constanța, însoțit de Mugur, Blazian și Negulescu. Ne-a primit în gară numai Mitric cu un profesor, poet local, G. Sălceanu¹⁶, împreună cu doamnele lor. Am tras la „Grand-Hotel“ și pînă la amiază am făcut o vizită primarului Horia Grigorescu¹⁷, foarte amabil, care ne-a pus la dispoziție o mașină să vizitez orașul. M-am oprit întîi la muzeul comunal pentru secția arheologică, apoi în port la gara maritimă. Am dejunat la restaurant „Veneția“, oaspeții managerului, iar apoi am mers cu mașina la Mamaia, unde într-adevăr s-au făcut lucruri admi-

¹⁶ Grigore Sălceanu, profesor de limbă franceză, poet și publicist (la B.A.R. se află două scrisori ale sale către L.R., *Coresp.*, nr. 144 584—144 585).

¹⁷ Horia Grigorescu, avocat și om politic liberal.

rabile. Am fost dus acolo mai ales pentru că se zice că primăria vrea să-mi dea un loc să-mi fac o mică vilă. La 5,1/2 am făcut o vizită la prof. Sălceanu, care s-a ostenit mult să ne cinstească. Apoi, la 8,1/2 am plecat la sala de festivități a liceului. Arhiplină, firește. Serbarea prezidată de episcopul Gherontie¹⁸, o figură de o mediocritate îngrozitoare. A vorbit directorul liceului, apoi Sălceanu, Aurel Vulpe și Mugur, care mi-a făcut o apologie într-adevăr excepțională. Conferința mea despre Coșbuc a avut obișnuitul succes. Au cântat pe urmă la pian un elev și o tinărară italiană măritată cu un marinăr român, doamna Ceaușă-Camozii, care vrea să cînte și la radio. La același restaurant „Veneția” a urmat o masă de 20 persoane, oferită de primărie. Primarul trebuind să plece la București, a venit ajutorul Scarlat Huhulescu. Dintre cei prezenți să însemn pe directorul portului, Cotaru, cu doamna, care face literatură și care m-a invitat să vizitez portul etc., surorile acestei d-ne — d-nele Dancea și Isăcescu. A trebuit să dau cîteva autografe pe cărți aduse la miezul nopții de la librărie. La 2,1/2 am trecut cu primarul la un cabaret, unde artiștii, care terminaseră programul, au fost puși să dea o reprezentare pentru noi. Nostim tipul directorului, un pezevenghi și jumătate. La 3,1/2 am ajuns la hotel, la 4 m-am culcat, la 5,3/4 m-am sculat, la 6,3/4 am plecat spre București cu rapidul și am sosit la 10,20'. Rezultat, 6 000 lei onorar. Primarul mi-a promis solemn un loc la Mamaia. Să-l vedem.

Aici, azi am avut comitet de programe la 11, la Radio, și comitet de lectură la „Național” după-amiazi. Se pare că Hodoș va fi sancționat pentru scrisoarea ce a publicat în *Universul*¹⁹. La 5 d[upă]-a[miazi] am avut o convorbire cu funcționarii superiori în vederea ședinței comisiei bugetare care ar fi să se țină luni seara. Mîine la amiazi am convocat comisia de anchetă. Voi însărcina pe Plopeanu cu expertiza în chestia Haraga.

Sîmbătă. 23 ianuarie [1937. București]

Am stat aseară pînă la 3 și n-am scris nimic. Nu mai comentez. Notez însă mereu pentru curiozitate. Fac parcă tot posibilul să nu scriu. Sau, în orice caz, fac împrejurările. Sînt în stare să stau o noapte întreagă gîndindu-mă la balamucul de la Radio sau la îngrășatul porcilor, și nu pot să mă concentrez complect pentru scris...

La 12 m-am dus la „Casa Școalelor” să-mi dreagă luneta făcută de „Cartea Românească”. Acolo d-ra Spirescu, conducătoarea laboratoarelor, mi-a vorbit de lunetele pe care le fabrică ei, mărind la 200 ori;

¹⁸ Nicolae Gherontie, episcop de Constanța (născut la Putna, cu numele de Grigore Nicolau).

¹⁹ Ziarul va întreține o atmosferă de nemulțumire în legătură cu activitatea desfășurată de conducerea Societății de Radio (vezi articolul de bilanț *Anul radiofonic în 1936*, de ing. I.C. Florea, din *Universul*, LIV, nr. 5, 6 ian. 1937, p. 8).

mi-ar face și mie în preț de costul materialelor. Voi merge să văd una gata săptămîna viitoare. Între timp să mi-o dreagă pe cea existentă. La Radio, vorbă zadarnică. Munteanu a răspuns la scrisoare prin alt protest. După-amiazi, cu Geles și funcționarii superiori — mi s-au spus cîteva afaceri de-ale lui Munteanu.

Duminecă, 24 ianuarie [1937, București]

Numai două rînduri am scris aseară și totuși am fost mulțumit, fiindcă m-am simțit în atmosferă și cu atenția în subiect, ca să nu zic inspirat. La miezul nopții însă am plecat acasă, căci azi a trebuit să merg la țară să dau merinde și să văd ce e pe acolo. Am descoperit cum m-a înșelat Lache cu 3 duble porumb la uruiala trecută. Am dat merinda pînă la 1.II inclusiv; lui de asemenea. Am adus diverse mîncăruri. Fanny e bolnavă de gripă în pat. Puia a fost. Altfel nimic. *Robul* lui Dem. Theodorescu, despre care am văzut laude multe²⁰; am renunțat, fiindcă e tot genul lui, antiliterar, polemic. Credeam că personajele lui ar fi din *Gorila* mea. Nu, nu. Dacă n-aș fi în stare să fac decît asemenea lucru, m-aș lăsa de scris. *Gorila* trebuie să aducă noutate. În orice caz, să arate cum se scrie un roman social urban român. La noi, romanele de acest fel au fost satirice, pătimașe. Autorii se războiau cu anume date sociale în loc să creeze oameni. Eu aș pune două lumi față-n față, dar nu prin vorbe, ci prin fapte — România de ieri și cea de mîine.²¹

Luni, 25 ianuarie [1937, București]

Aseară am putut striga „Evrika” sau „Thalassa”! În sfîrșit, mi-a apărut adevărata semnificație a *Gorilei*. Pînă acum era un roman oarecare, poate bine făcut și bine scris, cu un erou puternic, dar fără anvergura interioară care caracterizează o operă într-adevăr solidă și durabilă, piatră de hotar într-o literatură prin valoarea ei etică și estetică. Aseară am găsit ce germina în mine de ani de zile — *Gorila* e lumea veche în fața căreia se ridică frumoasă lumea nouă. Pe eroul vechi îl ucide reprezentatul lumii noi, ca să simbolizeze ruperea cu putregaiul trecutului, începutul unei ere noi, curate, de viață românească adevărată.²²

²⁰ Roman apărut în anul 1936.

²¹ Pe parcursul elaborării romanului, intențiile scriitorului se vor clarifica și mai mult, ambele tabere angajate în conflict conturînd imaginea aceleiași politici-gorile (cf. *România*, I, nr. 13, 14 ian. 1938, p. 2).

²² Aici, ca și în alte locuri, în gîndirea lui L.R. „lumea nouă” are valoare de „necesitate”, fără un contur concret în ambianța vieții sociale, în prezentul înconjurător, cu atît mai puțin confundabilă cu o anume mișcare politică. Conținutul jurnalului ne lămurește pe deplin în această privință. Cităm din însemnările scriitorului: „Un ritm anume, viu, sacadat vrea să fie ritmul lumii noi. O simt și eu lumea nouă. Vine. Nu e gata. E însă în aer sau în măruntaiele pămînt-

De-acum dar înainte, cu mai multă nădejde!

Azi am făcut câteva mici curse, apoi la Teatrul Național comitet de lectură și pe urmă bomba de la Radio. Toată agitația de două săptămâni s-a încheiat azi fulgerător cu un decret regal prin care se numesc alți membri în consiliul de administrație de la Radio din partea guvernului: Condiescu și popa Nae²³, dintre cei vechi, și alți trei noi, Amza²⁴, ing. Ciolac²⁵ și un magistrat pensionar de la Giurgiu. Ceea ce înseamnă că am fost înlocuiți eu, Ciugureanu, Cazaban, Geles.

Radu îmi telefonase la Teatru că s-a întâmplat ceva. Nici nu bănuiam. Betolian mi-a arătat ce s-a întâmplat. Mircea Georgescu a fost chemat la telefon de Iuca și înștiințat că s-a schimbat consiliul.

Marți, 26 ianuarie [1937, București]

Am stat și aseară pînă pe la 3, dar n-a fost chip nici măcar să meditez serios pentru carte. Afacerea de la Radio m-a mîhnit mai mult decît îmi închipuiam în primul moment. Îmi apărea ca o ofensă gratuită. E posibil ca un scriitor de talia mea, cu reputația mea, să poată fi azvîrlit din fruntea unei societăți culturale cu atîta ușurință și chiar nepăsare, mai rău ca un servitor? De niște oameni care nici servitori n-ar putea să-mi fie în eternitate? ...Nu vreau să-mi arăt mîhnirea, dar îmi roade inima. Chiar și în somn. M-am trezit dimineața și am avut o emoție cruntă aducîndu-mi aminte de jignirea suferită.

Miercuri, 27 ianuarie [1937, București]

N-am făcut aseară decît să citesc notițele din război ale lui Averescu²⁶ pînă pe la 4 dimineața. Acuma, la 2 noaptea, le-am și terminat. Sînt interesante numai fiindcă sînt scrise de Averescu și pentru că, prin observațiile critice și polemice, redă atmosfera fierbinte a zilelor de război. Încolo nimic instructiv. Se vede un militar priceput,

tului. Se pregătește. Poate să sosească mîine sau peste un secol, două, mai multe. Lumea noastră, cea în care ne-am născut noi cei de azi, se duce iremediabil. Se aude parcă troznind crăpăturile anunțatoare de prăbușire. Sufletul omului însuși se zbugiumă îngrozit de necunoscutul ce-l presimte... Poate că lumea nouă se pregătește chiar în Rusia sau poate în alt colț al pămîntului. De altfel ce contează câteva secole în viața bieteii omeniri." (*Jurnal*, vol. 1.) Reamintim că istoria romanului înregistrează mai multe proiecte, cu linii conflictuale diferite. Definitiv rămîne mărturisirea romancierului la apariția romanului: „Am aruncat sute de pagini din cele ce puteau fi înțelese ca niște raportări la viața de la noi. Cu atît mai mult cu cît concretizarea Gorilei (respectiv „Politica”) o redau îndeosebi două manifestări: naționalismul cu pumnii în piept și falsa democrație” (*România*, I, nr. 13, 14 iun. 1938, p. 2).

²³ Preotul Nicolae Popescu, membru al Academiei Române, tatăl actorului Mihai Popescu.

²⁴ Constantin Ștefănescu-Amza, general.

²⁵ Gheorghe Ciolac, inginer.

²⁶ *Notițe zilnice de război*, volum apărut la începutul anului 1937.

dar și ambițios și mai ales mereu preocupat, de ceva instinctiv politic. Nu face politică, dar îi place să fie considerat ca un cap salvator și, prin diverse gesturi și vorbe, face propagandă, desigur foarte discretă, pentru popularitatea sa. În orice caz, cred că e dintre puținii noștri generali care au fost realmente buni conducători.

* Sîmbătă, 30 ianuarie [1937, Valea Mare]

Am mai fost aici duminică, numai câteva ore, să dau merinde. Încă de-atunci am găsit înghețată soba de la baie și în general la closet. Gerul coborise la -15°C . Azi minima am găsit-o la -17°C , cum trebuie să fi fost acum vreo patru zile, deoarece de ieri e moină urită. Totuși după-amiazi pare că revine frigul.

Am încercat să dezgheț soba. S-a făcut, dar apa nu curge; e înghețată undeva țeava prin zid.

Aici s-au făcut 800 araci pentru Sorbul în schimbul finului. Încolo nimic.

* Duminică, 31 ianuarie [1937, Valea Mare]

Azi-noapte a fost ger de -14°C și a nins pînă la amiazi; frigul n-a slăbit nici ziua subt -12°C . Un nou val de iarnă greu!

Cu trenul de 3 d[upă]-a[miazi] a venit Sorbul. Am dat merinda pînă marți, 9 februarie incl[usiv]. Am coborît din pod 8 tirne porumb; am dat 23 măsuri țărițe + 50 kg. Margareta va aduce un bon pentru alți 50 kg, din care va da lui Lache 7 măsuri.

Mîine dim[ineața] 8^h plecăm București, probabil cu sania.

Luni, 1 februarie [1937, București]

De sîmbătă dim[ineața] pînă azi dim[ineața] am fost la țară, unde am avut ieri și pe Sorbul în vizită. Așa că nu mai știu nimic special de pe-aici. De altfel, viața acuma mi-e dominată de chestia de la Radio. Am impresia chiar că se exagerează enorm toată afacerea asta. În definitiv, prezența în acest consiliu n-a fost un titlu de glorie specială pentru mine. Nu mi-a ridicat întru nimic valoarea literară sau socială. Am fost chemat acolo de la început pentru o colaborare culturală plătită. Era un ajutor bănesc în primul rînd. Din moment ce partea aceasta era problematică și ajunsese ca un mijloc deghizat de a-mi cumpăra cu ea adeziunea la sistemul de administrație, n-are ce să mă mai intereseze... Vineri mi s-a spus că vor să-mi propoie, ca o compensație, președinția comitetului de programe, bine plătită. Dacă nu ar fi făcut mîgăria să mă scoată nedelicat din consiliu, aș fi renunțat poate singur și aș fi primit în schimb conducerea programelor. Așa,

chiar de-ar fi adevărat zvonul propunerii, ar fi inacceptabil, cel puțin pentru moment... Pe Mihalache nu l-am văzut; e mereu bolnav.

E curios ce neînsemnate și meschine apar de departe toate frământările astea cu Radio și alte asemenea fleacuri. Cel mult, partea materială mă îngrijește, că n-am plătit chiria, că mi-a dispărut o sursă de unde se mai putea găsi un ban etc. Încolo toate păreau mărunțișuri asupra cărora nici nu merită să te oprești. De o mie de ori mai important e orice detaliu ce privește *Gorila*, care însă stă pe loc mereu.

Marti, 2 februarie [1937, București]

Aseară am sfârșit un idiot roman polițist de Agatha Christie²⁷ și apoi m-am culcat. Mă durea capul, eram obosit, cu o depresiune ciudată în suflet. M-am sculat abia la 12.

N-am avut nimic special; n-am ieșit din casă. Cu Mugur am vorbit la telefon pentru interviul lui Radu. Pe urmă m-a chemat Gusti să-mi spuie cât e de indignat.

Miercuri, 3 februarie [1937, București]

De la 7,1/2 seara pînă la 4,1/4 dimineața am stat în zadar. Am început cu relativ elan, am scris o pagină și m-am oprit cuprins de îndoieli. Nu-mi place deloc începutul și fără început nu pot merge mai departe, fiindcă-mi lipsește linia și ritmul. Am ajuns la adevărată disperare. Parcă niciodată n-am fost așa de steril în invenție... Nu-i adevărat. Nu e sterilitate. Am poate zece-douăzeci de variante, dar nici una nu-mi place, nu mă duce înainte cum ar trebui... Și totuși, am fost destul de bine dispus și bine concentrat, fără obișnuitele distracții ale atenției. Poate că și scrupulele estetice sînt excesive. Dacă făceam așa, nu mai scriam *Ion* niciodată. Și cînd am început a scrie la *Ion* n-aveam nici pe sfert material ca acuma...

Am dormit pe urmă destul de prost. Pînă să adorm iarăși mici încercări de spaime.

Joi, 4 februarie [1937, București]

N-am scris nici aseară nimic. M-am agitat de pomană cu gânduri inutile. Și totuși, am pierdut noaptea stînd pînă la 5 dimineața, negreșit utilizînd ultima oră cu recitirea din *Război și pace*.

Verești îmi spune că contenciosul de la Radio s-a derobat a se pronunța asupra legalității numirii membrilor consiliului, propunînd să

²⁷ Agatha Christie (1891—1976), scriitoare engleză, clasicizată în genul romanului polițist.

se treacă această sarcină contenciosului de la Interne. De la Blazian: că Amza s-a certat cu Dimitriu și nu mai lucrează împreună.

În matineu am fost la Comedia. Nu m-am prăpădit nici după piesa *Poveste de iubire*²⁸, nici după interpreta cîntată, Deculescu²⁹, deși asta are talent frumos. Pe urmă, la *Adevărul* cu Marcovici despre chestia Sadoveanu.³⁰ Despre același lucru vag și cu Sevastos și mai tîrziu cu Blazian. La „Național“ am avut consiliu — mărunțișuri. Afară mă aștepta Blazian să mergem la Mihalache, dar era prea tîrziu; m-a dus pînă acasă.

Vineri, 5 februarie [1937, București]

Nici n-ar mai trebui să însemnez că n-am scris nimic. E ceva normal. Orice e bine venit pentru a nu scrie, chiar a nu încerca. Aseară m-am simțit greoi; era foarte cald în cameră etc. Și, de altfel, mi-am găsit altceva de lucru: să răspund unei anchete la *Adevărul*. Pentru rest a fost lectură. Și așa am pierdut altă noapte, fiindcă abia la 5,1/2 dimineața] m-am culcat.

Duminecă, 7 februarie [1937, București]

Am făcut un răspuns la ancheta *Adevărului*³¹ și am citit. Atîta a fost activitatea pînă la 5 dimineața]. Și cu asta s-a sfârșit camera de la Negulești, unde, în fond, n-am făcut nimic decît meditație. Mi-a folosit ceva și meditația asta, evident — dar trebuie să terminăm cu meditațiile, să trecem la altceva. Nici n-am să mai las să treacă atîta timp fără să mă încordez la lucru serios.

La masă au fost Sorbii și copiii. Apoi vizita lui Ocneanu³², cu care am vrut să fac un aranjament, dar n-am ajuns; a trebuit să plec la Sadoveanu. A fost foarte mișcat de inițiativa mea; a și plîns. Mi-a mulțumit. Ne vom mai vedea. Pe urmă am tratat puțin cu Branște și

²⁸ *Poveste de iubire*, comedie în 8 tablouri prelucrată de T. Mușatescu și Sică Alexandrescu, după dramaturgul englez H. Sherk; în distribuție: R. Bulfinsky, Silvia Fulda, Marieta Deculescu, Beate Fredanov, Al. Finți, V. Ronea și T. Lapteș.

²⁹ Marieta Deculescu, artistă.

³⁰ În acele zile, Mihail Sadoveanu era ținta unor atacuri legionare, îndreptate împotriva atitudinii sale democratice ca și a operei sale. L. R. se numără printre cei care, de la bun început, au organizat apărarea confratelui său. Mai mult, inițiativa protestului public îi aparține.

³¹ Răspunsul va apărea în *Adevărul*, LI, nr. 16 269, 9 febr. 1937, cu titlul *Eu și strada mea* și subtitlurile: *Chiriaș pe viață*; *Lipsa de poezie a caselor cu chirie*; *Casa din strada Buzești*; *Strada Primăverii*; *Blockhousurile înstrăinează pe oameni*. Introducerea este semnată de George Adrian (vezi *Addenda*, p. 267).

³² Ocneanu, editor la „Socec“.

Marcovici în aceeași chestiune. Am să fac o ciornă de protest care va servi de bază, iar după ce zece inși au semnat, vom da-o mai departe.³³

Seara am fost pe la Neguleștii.

[...1937]

După proces³⁴ am scris o scrisoare lui Șeicaru că nu mai vreau să știu nimic, fiindcă am auzit că Amza a fost la președintele Curtii, să-i spuie că regele dorește să se câștige procesul. Șeicaru voia să facă să parvie scrisoarea la rege prin Urdăreanu³⁵.

Dar despre toate astea prea mult. Am lăsat complet scrisul. Doamne, Doamne, când voi isprăvi odată cu *Gorila* asta? Dacă viața nu mă lăasă-n pace!

Astă-seară reiau. Deocamdată numai orientare și reintrare în atmosferă. De când am găsit eroului un contra-erou, mi-e mai dragă cartea asta dureroasă. Pe omul vechi îl voi face sigur, pe omul nou va fi mai greu — îl simt numai un pachet de nervi, de fanatism, de misticism. Un eroism zgomotos, scandalagiu și totuși enorm de simpatic. Amîndoi sînt într-un fel ariviști, dar îi desparte o prăpastie un *überbrückbar*³⁶. Nu se pot înțelege niciodată. Sînt cu adevărat două lumi, fiindcă unul e individualist, celălalt e colectivist în suflet, nu cum au fost liberalii colectivști. Întruchiparea aceluia faimos „servir“, care abia acum își capătă semnificația reală...

Explicațiile aici nu contează decît ca o convorbire cu viitorul.³⁷

* Marți, 9 februarie [1937, Valea Mare]

Sosesc aci cu Fanny seara la 11, după ce am stat mai bine de o oră la Ionel; plecasem la 7 seara de la București cu acceleratul care ajunge la 9,20 la Pitești. Fetele plecaseră de ieri cu mașina. Au sosit la 4 d[upă]-a[miazii]. Am găsit curat și cald.

³³ Protestul apare la 1 apr. 1937, în paginile ziarului *Dimineața*, fiind semnat de L.R., P. Groza, M. Ralea, E. Lovinescu, V. Eftimiu, A. Oțetea, Al. Philipphide, D. Botez, Ș. Cioculescu. El condamnă campania organizată de fasciști împotriva lui M. Sadoveanu.

³⁴ Este vorba de procesul intentat împotriva nelegalităților de la Radio, soldate cu îndepărtarea unor consilieri bine intenționați. Inițiativa procesului a aparținut lui P. Șeicaru.

³⁵ Ernest Urdăreanu, mareșal al Palatului.

³⁶ De neîntrecut (germ.).

³⁷ Ritmul interior al cărții îl determină pe L.R. să opteze pentru structuri antitetice, concepute însă în mod livresc. Marea intuiție realistă a scriitorului îl va determina să prezinte în roman un *aparent* conflict între două lumi, în cele din urmă, confruntarea dovedindu-se a fi între două retorici, forme de manifestare ale aceleiași „gorile“ politice.

* Miercuri, 10 februarie [1937, Valea Mare]

De aseară, de cînd am plecat din București, a început a ninge și a nins mai toată noaptea, ba și astăzi, mereu, mai blînd însă. Nu e totuși frig; abia 2—3 grade sub zero.

Azi s-au tăiat cei trei porci; 2 „York“ de cîte șase luni și un „Mangalița“ de circa 8 luni. Lache i-a cîntărit luni la bascula din Pitești; mi-a adus următoarea notă: „Mangalița“, 78, „York“ porc, 74, scrofița, 72 kg. Cred că cifrele sînt fanteziste. Imposibil să fi luat cîte 40 kg în două luni. Trebuie să fi fost cam în jurul a 60 kg. Lache a fost măcelarul. Deși mari, porcii n-au fost grași. E tocmai ceea ce am dorit: slănină frumoasă, șuncă, cîrnați etc. Lina a dat ajutor prețios și a dormit aici.

Sînt răcit de mai mult. Acum am răgușit iar. Mi-a pus azi — seara ventuze, fac inhalații, nu ies pe-afară.

Soba de la baie am dat-o s-o repare la școala de meserii.

S-au cam isprăvit lemnele.

* Joi, 11 februarie [1937, Valea Mare]

A început să se topească zăpada; a fost senin și soare, pînă la +10°C. Seara totuși se acoperă cerul și se împiedecă gerul.

Toată ziua s-a lucrat la porcării. S-au făcut 34 cîrnați, din care 20 la afumat. Pe seară s-a trimis la Stempel tot ce este pentru afumat, adică mai tot ce s-a făcut, rămînînd ca acolo să se dea sare, boia etc.

Am fost cu mașina la Pitești pentru bani și diverse. Altfel n-am ieșit din casă.

* Vineri, 12 februarie [1937, Valea Mare]

Deși a nins puțin, continuă moina. Am fost dimineața la „Tri-vale“, am văzut pe silviculorul nou, i-am cerut lemne. Marți rezultatul. La școala de meserii soba de baie e mai complicată; nu știu ce va costa. Am plătit datoria veche. Lache i-am dat 500 lei din leafă. Servitorii au plecat cu mașina la 12,1/2. Noi plecăm la 1^h la gară. Am dat 3 tîrne porumb și 1 tîrnă sfeclă.

* Marți, 16 februarie [1937, Valea Mare]

Sosesc pentru procesul cu instalatorul. Lache nu e la gară. Iau trăsură străină pînă la tribunal, unde sosește și Lache. Procesul amînat. Ceasul [lui] Fanny la reparat. Ridicat restul bani depozitar Pitești. N-am dat nici o merindă, nefiînd nevoie. Am dat 100 lei pentru potcovit iapa, apoi 200 Călugăru și 300 Turcu pentru Lache datoria.

* Sîmbătă, 20 februarie [1937, Valea Mare]

Sosesc pe la 13^h, după ce la Pitești am fost la ocol Trivale, unde mi-a promis luni să-mi marcheze 30 arbori și să-mi rezerve plopi și salcii; am luat de la Stempel cîrnații și tobele afumate; am văzut soba de baie gata reparată la școala meserii, urmînd să coste aproape 1 000 lei; am lăsat ceasul [lui] Fanny la ceasornicar, urmînd să-l facă luni — curățenie generală. Încă pe drum aflu că scroafa a fătat joi 18 februarie, pe la 5 d[upă]-a[miază], 7 purcei. Toate au mers bine, dar scroafa peste o oră și-a omorît toți purceii, afară de unul care fusese ascuns în paiele culcușului. Am văzut purceii morți. Unul, rănit, trăise pînă aseară. Cel rămas e foarte pirpiriu, e ținut în odaia lui Lache și hrănit cu lapte. Păcat. Scroafa vom îngrășa-o pînă la 15 aprilie, cînd se va vinde. Trimis Lache Pitești pentru soba-baie și acumulator-radio încărcat. Soba nu i-a dat-o fără bani.

* Duminică, 21 februarie [1937, Valea Mare]

Vreme urită, ploioasă. Trimit pe Lache cu banii și scrisoare după soba de baie. O aduce, dar curge. Mîine merge înapoi. Am stat în casă să-mi doftoricesc răceala.

* Duminică, 28 februarie [1937, Valea Mare]

Am sosit cu mașina singur la 13,1/2 cu plecarea din București la 9,3/4. Am venit bine, fără nici o încurcătură. Mașina rămîne aici. Economie de șofer la București. Am găsit bine. Am vîndut scroafa „York” mare cu 1 600 lei unui măcelar care a stăruit. Purcelul salvat a murit încă de duminica trecută. Soba de la baie abia instalată iar curge; se pierde apa din rezervoriu. Mîine voi aduce instalator.

* Luni, 1 martie 1937 [Valea Mare]

Vremea închisă, dar relativ cald și frumos. Dimineata Lache a fost la Pitești pentru 50 kg țărițe, 5 duble ovăz, 18 kg gaz — și a adus un instalator să controleze scurgerea apei și soba de la baie. A pus garnituri la robinetele de-afară, la robinetele de la baie și closet; s-a descoperit scurgerea — țeava de plumb crăpată lîngă casa mică, unde a mai fost; mîine continuă, trebuind să puie o bucată de țeavă nouă.

La 4 d[upă]-a[miază] plecat Pitești — pornire grea. Întîi la ocolul silvic, unde mi s-au marcat 34 arbori — carpeni, ulmi, stejar. Abia pe sîmbătă voi avea formele gata și luni să începă căratul. La Stempel cărnurile sînt gata, afară de șunci; le va ridica Lache zilele acestea. Am cumpărat lacăt cu belciug special pentru garaj, burete de spălat, oțet, lămiie, spirt, sare, tutun-foițe, ceai de tei, săpun, 5 l benzină rezervată în bidon. Am trecut pe la Ionel. Am luat de la reparat ceasul

[lui] Fanny. Am mers la Florica, unde am angajat o scrofiță „York mijlociu” pentru prăsilă (singură la mă-sa) și un vieruș „York mare” (trei la mamă), născut la 15 februarie, să-i ție de urît celei dintîi, care e născută la 28 ianuarie. Îi voi ridica cred la 15 aprilie.

De astă-seară intru în cură contra răgușelii. N-am să vorbesc nimic pînă luna viitoare.

* Marți, 2 martie [1937, Valea Mare]

De aseară pe la opt bate un vînt foarte viu de nord-est. Mi-a rupt antena. Nu e rece, dar agasant. Sint în cură; nu vorbesc, nu ies, fac inhalatii etc. Lache e învoit la Cîmpulung tribunal. Instalatorul a terminat — 200 lei; am apă și baie iarăși. Nu mai am însă termometru — l-a luat vîntul din cui afară. Ieri am lichidat pe Călugăru la zi, plă-tind și 364 lei datoria lui Lache.

Miercuri, 3 martie [1937, Valea Mare]

Urmez cura contra răgușelii cu o conștiinciozitate oribilă. Fac cite cinci inhalatii pe zi, diferite; beau lapte cu miere și mai ales nu vorbesc deloc — strictul necesar în șoapte cu Lache sau Tinca, ceea ce nu face mai mult de cinci minute pe zi. Chiar cu mîncarea sint de o sobrietate rară — o singură dată pe zi mîncînc, și foarte frugal. Ieri am fumato numai 11 țigări, dar cafea am băut normal. Sper să fiu și mai sever în privința asta.

Pentru scrisura ar fi bună dacă n-ar lua prea mult timp. În orice caz, am reintrat în atmosferă complect. Dacă mi-ar ajuta Dumnezeu să pot lucra cu spor! Acuma sint sigur că va ieși un roman mare. Mai ales dacă voi reuși să zugrăvesc cum îi sint pe omul nou, românul nou! ³⁸

[...1937] ³⁹

Situația e destul de complicată. E o iluzie să ne închipuim că revenind vom putea face ce vom vrea. E probabil că se va numi un pre-

³⁸ Intenția artistului nu avea nici cum șanse de izbîndă, motiv pentru care părăsește această variantă de concepere a romanului, una dintre multele existente pe masa de lucru a scriitorului. La acea dată și mai tîrziu, romancierul nu vede în ansamblul vieții politice adevăratele forțe sociale în stare să soluționeze gravele probleme pe care societatea românească, bazată pe relații burgheze, le ridică cu acuitate. Este și motivul pentru care, în cele din urmă, protagoniștii romanului, indiferent de culoarea organizațiilor din care fac parte (naționali, radicali, frați de cruce ș.a.), îngroașă rîndurile aceleiași tagme de politicieni însetați de putere. Pentru dobîndirea supremației, ei folosesc tot arsenalul mijloacelor „clasice”, de la corupție la șantaj, de la demagogie la crimă.

³⁹ Datarea noastră în dreptul unui text degradat în manuscris.

ședinte autoritar care să puie frâna necesară. E de văzut dacă Tătărescu va primi să anuleze decretul. Prin proces, afacerea poate să treneze cine știe cit. Șansele sînt șanse. Numai faptul că Ionescu e suspendat poate să fie spre bine. El, în desperare, montează mereu pe Șeicaru, care iarăși nu poate înghiți înfrîngerea așa de ușor, plus cheltuiala ce a făcut cu procesul... Așteptarea e tot ce se impune, și răbdarea...

* *Miercuri, 3 martie [1937, Valea Mare]*

Vîntul a continuat și noaptea. Spre ziuă a încetat, urmat de o ninsoare puțin abondentă, care totuși a albit iar cîmpurile. S-a și răcit, firește.

Continui cura. Pe Lache l-am trimis la 3,1/2 d[upă]-a[miazi] la Gălășești să ducă restul de araci și să aducă finul. I-am dat să puie și o scrisoare pentru Fanny în chestia permis C.F.R. și să-mi aducă miine 2 pîini. Tinca îmi recomandă în serviciu pe o nepoată de-a ei, fată mare și harnică. O iau cu 300 lei lunar deocamdată. Agronomul din sat îmi cere în scris altoi de pruni.

* *Joi, 4 martie [1937, Valea Mare]*

Vremea neschimbată: puțin ger și zăpada de ieri, care nu s-a topit azi, deși ziua a fost mai blîndă. Nimic. Lache a venit la 4 d[upă]-a[miazi] cu căruța de fin, circa 150—200 kg. Adică în total 1300—1400 kg fin. Puțin pentru 800 araci. Dar s-a sfîrșit.

Mă țin de cură cu încăpăținare. Deocamdată răgușeala n-a cedat, dar de-abia a treia zi de cură. Anul trecut am stat 2 săptămîni! Adevărat că aveam și temperatură. Am dat 100 lei femeiei cu lucerna C.F.R. avans.

* *Vineri, 5 martie [1937, Valea Mare]*

Timpul ca ieri; zăpada s-a topit ușor aproape toată; s-a stricat jos soneria — bateriile proaste. Lache a împrumutat de la Păcescu un ster lemne. După-amiazi l-am trimis la Stempel să aducă lucrurile de la afumat — a adus afară de șunci și un ciot. Alte două baterii și s-a refăcut soneria. Am dat lui Lache un bon de 5 duble porumb de la Turcu. Am scris o felicitare.

* *Simbătă, 6 martie [1937, Valea Mare]*

Timpul devine umed, cețos. Lache la Pitești — aduce o căruță zdravănă de paie de ovăz (880 kg a 0,40 lei); costă cu cîntar 355 lei. Am așezat porcăriile în cămară.

* *Duminică, 7 martie [1937, Valea Mare]*

Timpul se infrumusețează; seara senin; noaptea brumă. Nimic special.

* *Luni, 8 martie [1937, Valea Mare]*

Vremea foarte frumoasă, de primăvară. Dimineața am coborît 2 tirne porumb din pod — ultimele. Lipsesc 15 tirne și Lache nu știe nimic. Am dat bon pentru 50 kg țărițe. La amiazi am plecat cu mașina [la] ocolul silvic; am dat 1000 lei, nefiind acolo conductorul, să poată începe totuși exploatarea. Am lăsat mașina lui Ion să meargă la Nae să sudeze axa și port-bagajul și să regleze tacheții. La 2,1/4 am plecat București. Am stat acasă numai o oră. La 9,1/2 am fost înapoi. La mașină s-a lucrat numai parțial (80 lei); Ion a spălat-o însă (40 lei). Am adus pălăria [lui] Ionel. Am luat spirt, piine, brînză, mere.

* *Marti, 9 martie [1937, Valea Mare]*

O zi splendidă de primăvară; am stat la soare vreo oră. Lache a adus vierul de la Ionel și rumeguș de ferestru pentru răsaduri. După-amiazi a fost cu Vasile Zidaru, și un om de au adus un car de lemne no. 1, 2, 3. Zice că lemnele-s proaste și relativ puține.

* *Miercuri, 10 martie [1937, Valea Mare]*

Tot zi frumoasă, puțin acoperit, dar călduț. Lache a mai adus cu Zidaru trei arbori no..... A revenit la preț = să fie 25 lei transportul. După-amiazi am fost la Bascov cu Ionel-Lina. Am văzut locul care-l arendez pentru sfeclă; urmează să-l măsoare, apoi să-l arăm. Pentru semănat și prășit, Aurică⁴⁰ îmi propune să le fac cu mașina ce o are Sterescu⁴¹ din localitate; ceea ce vreau să fac. Am văzut finul; ovăz cu lucernă. El zice că sînt peste 1500 kg. În acest caz dau 2000 lei + transportul 160 lei; altfel 1—20 lei kg. Duminică se va aduce. Mai aflu

⁴⁰—⁴¹ Apariții sporadice în paginile *Jurnalului*, primul fiind din cercul apropiat lui Ionel Rădulescu.

că Budişteanu arendează lucernă cu 2000 lei pogonul, dînd 6 căruţe la pogon; vineri vreau să stau de vorbă. Lache a adus restul de 21 tirne porumb ce mai aveam. La Piteşti n-am făcut nimic special; doar am anunţat pe Braunstein⁴² cu banii. Vineri am să văd pe Preoteşcu⁴³ şi ocolul silvic. Miine trebuie să plec la Bucureşti pentru procesul cu maşina veche şi cancanuri Şeicarului.

* Vineri, 12 martie [1937, Valea Mare]

Ieri am fost la Bucureşti şi am sosit azi la 2,1/2 după-amiazi, am mîncat la Ionel. Timpul foarte frumos, de primăvară. Ieri s-au adus încă 2 transporturi, azi unul de lemne, în total aceste trei sînt 10 arbori; s-au adus 16, mai rămîn 18 arbori de adus, cei mari. Lache a curăţat grădina de flori, parţial, apoi crăcile de la curăţatul pomilor; azi a aranjat canele indice şi daliile şi le-a pregătit pentru pus la rumeguş.

* Sîmbătă, 13 martie [1937, Valea Mare]

Vreme frumoasă. Lache a fost după rumeguş la Ionel. Toată ziua a lucrat pentru paturile de flori în odăiţă. A semănat diverse flori etc. După-amiazi am fost la Piteşti pentru răspuns la lucernă, prin Ionel: în rezervă trei pogoane, cea mai bună, să mi-o aţeg eu, cînd lucerna va fi de vreun lat de palmă. Am trecut cu Ionel la inginerul Baltă, care va veni miercuri să măsoare via, casa etc. şi să-mi facă un plan complet. Am luat benzină şi cafea. La 7 seara Lache a plecat cu căruţa la Bascov după altoi şi fin.

* Duminică, 14 martie [1937, Valea Mare]

Timpul mereu frumos. M-am sculat la 12, fiindcă mă culcasem la 6 dimineaţa. S-a adus de la Aurică-Bascov două căruţe zdravene de fin de ovăz, 1 620 kg costînd 2 000 lei plus 200 lei transportul. Lache a adus cu brişca de la Sorescu-Bascov⁴⁴ 15 pruni „Agen“ şi 15 caişi „Luizet“, costînd 300 lei.

* Luni, 15 martie [1937, Valea Mare]

Timpul frumos, parţial acoperit, cu puţin vînt, dar primăvăratesc. Lache cu doi oameni a sădit 15 pruni „Agen“ şi 15 caişi „Luizet“; în

⁴² Braunstein era depozitarul Adevărului la Piteşti.

⁴³ Marin Preoteşcu, protopop la catedrala Sf. Gheorghe din Piteşti, director acţionar la cooperativa „Tovărăşia argeşeană“; a condus şi revista Păstorul ortodox, care se tipărea la Piteşti.

⁴⁴ Alexandru Sorescu, gospodar mai înstărit din Bascov, de la care L.R. va cumpăra adesea produse agricole (vezi însemnările din 26 apr., 19 şi 25 mai 1937).

acelaşi timp o fată a curăţit grădina de flori şi a greblat iarba. Pe urmă toţi patru au lucrat la stringerea omizilor. Seara Lache a adus 50 kg tărîţe şi 40 kg var.

* Marţi, 16 martie [1937, Valea Mare]

Închis, mai frig, pe la amiazi ploaie uşoară care durează vreo două ore mai mult ca burniţă, după-amiazi vînt care ţine şi seara cînd cerul se înseninează. Lache, cu aceiaşi 2 bărbaţi şi o fată, termină culesul omizilor, strînge crăcile din vie şi întoarce pămîntul în rondurile de flori din faţa casei. Ion Angelescu a mai luat azi 40 lei avans. La amiazi am fost la Piteşti = Direcţia silvică (lemnele sînt 30 steri şi costă 1950 lei, plus taxele, adică 2 000 lei), peria de sîrmă pentru pomi, ceară de altoit, clei pentru inele şi hîrtie de inele, baterie de 120 volţi „Dura“ şi diverse lucruri de băcănie.

* Miercuri, 17 martie [1937, Valea Mare]

Vremea destul de frumoasă, dar rece, cu vînt. La 7,1/2 am plecat cu maşina la Piteşti, de am adus pe inginer Baltă să măsoare proprietatea şi facă planul. L-am tratat cu de toate şi s-a ospătat bine. A avut 2 oameni ajutoare — cei de ieri, cărora le-am dat pîinea în bani şi 2 tutunuri tot în bani, aşa că mai au de luat 28 lei. Baltă a lucrat pînă la 12,1/2, apoi de la 5,1/4 la 6,1/2. Oamenii au mai tăiat şi lemne. La 7 h, cu o damigeană de vin nou, l-am dus acasă, unde mi-a prezentat pe fică-sa; şuncile la Stempel nu sînt gata; am luat 1,1/4 kg rafie; am luat restul de bani de la „Adevărul“-Piteşti. Lache a fost la cercul militar. Azi s-a tăiat o găină.

* Joi, 18 martie [1937, Valea Mare]

Timp frumos de primăvară. Lache a văruiat pomii şi a pus inele de clei la cireşi. La 12 am fost la Trivale şi am plătit restul 988 lei pentru 34 arbori (20,126 m³ = 30 steri, a 65 lei); am trecut pe la Direcţia silvică, unde mi s-a dat gratis 3 000 puieţi de glădiţă pentru gardul viu de împrejmuire toată proprietatea. Se plantează acum pînă la 5 aprilie la 30 cm. Am luat azi un bidon de gaz, 18 litri. Azi a murit un cocoş în luptă cu altul.

* Vineri, 19 martie [1937, Valea Mare]

Timp superb de primăvară. Lache cu 3 bărbaţi şi o fată a început dezgroparea viei. Întîi mi-a dezgropat trandafirii, dintre care pe cîţiva i-am tăiat eu. După-amiazi am plecat, cu dificultăţi, la Piteşti-Trivale

pentru glădițele gard viu. Trebuie să plătesc pentru scoatere 30 lei mia. Mîine pe seară Lache va merge să le ia. M-am întors pe la Florica de mi-am văzut purceii și am comandat 1 kg smîntînă.

* Sîmbătă, 20 martie [1937, Valea Mare]

Timp frumos, acoperit, cald, cu soare în răstimpuri. Lache cu 3 bărbați și o fată a continuat și terminat pînă la 11 dim[ineața] dezgro-patul viei; apoi a pus usturoiul (patru straturi) și arbagic, parțial. La 5 d[upă]-a[miazii] am fost la Florica să-mi pregătească pentru mîine d[upă]-a[miazii] smîntina și să-mi rezerve ouă „Rhode-Island“; am luat și pe copilul Turcescu. La Trivale glădița n-a fost scoasă; tocmai miercuri după-amiază va fi. Am lichidat pe toți lucrătorii pînă astă-seară inclusiv, împreună cu Vasile Zidaru pentru transporturile de lemne pînă azi. Am întîlnit pe Ioneli în oraș. Am luat o găină tăiată la București.

* Marți, 23 martie [1937, Valea Mare]

Duminecă, cu acceleratul de 5,20, am plecat la București, unde am găsit pe Fanny grav bolnavă de o săptămînă. Azi am scăpat trenul accelerat de la 12,50 și am venit cu personalul 14,25, sosind 17,20 Pitești. Dificultăți cu pornirea mașinei. Am adus înapoi din cărnuri, fiindcă la Buc[urești] e cald și n-are unde le ține. Aici vremea bună; seara înnourat, dar cald. Lache a aranjat ieri trandafirii, a pus arbagic și a început tăiatul viței împreună cu Tinca, în vreme ce o femeie a lucrat la căpșuni.

* Miercuri, 24 martie [1937, Valea Mare]

Mai mult acoperit, dar plăcut de primăvară. Azi femeia de la căpșuni a sfîrșit devreme și a ajutat la tăiatul viței, care a continuat cu Tinca, iar Lache a altoit diverși pomi, în total 16 zice el. A început să înflorească caisul mare de subt coastă.

* Joi, 25 martie [1937, Valea Mare]

Sărbătoare. Frumos, senin, vîntos. Lache a fost după glădițe; în zadar. A luat ovăz, 2 măhuri, cuie. După-amiază a lucrat la pergola. Am fost la Pitești, am dus lui Ionel [o] vadră vin; la Dobrogostea cu directorul pentru răsaduri, mașină de semănat sfeclă, să-mi trimită pe Stanciu pentru stupi și pomi. Am trecut pe la fabrica Găvana Zambaccian⁴⁵ pentru oameni. Am luat de la Florica 15 ouă „Rhode-Island“ pentru cloșcă.

⁴⁵ Krikor H. Zambaccian (1889—1962), colecționar și critic de artă. După relatările Puiei Florica Rebreanu, la Găvana avea investiții în fabrica de textile amintită mai sus.

* Vineri, 26 martie [1937, Valea Mare]

De pe la 2 noaptea a început să ploaie foarte liniștit și a plouat pînă la 4 d[upă]-a[miazii]. În același timp temperatura a coborît simțitor. Nu s-a putut continua lucrul în vie. Lache a tăiat răchita și a pregătit-o pentru cercuit și plantat. La 6 d[upă]-a[miazii] l-am trimis la moară să macine 2 duble porumb. Astă-seară se pune o cloșcă pe 15 ouă „Rhode-Island“ din ouăle luate de la Florica.

* Sîmbătă, 27 martie [1937, Valea Mare]

Timpul frumos, dar relativ răcoros. Azi dimineată pare să fi fost puțină brumă ușoară. Lache cu două femei a terminat tăiatul viei. S-au lucrat luni, marți, miercuri, sîmbătă cu două femei (căci Lache mai mult trage chiulul și chiar a altoit între timp nu știu cîți pomi). Dar o femeie a lucrat luni, marți și 1/2 miercuri la căpșuni și numai pe urmă la tăiat. Asta înseamnă prin urmare maximum 8 zile de lucru pentru tăiat. După-amiază am fost la Pitești și am cumpărat 2 kg 150 gr sămînță de sfeclă „Eckhardt“, și alte citeva seminte. Am ridicat șuncile de la Stempel. Am plătit oamenii complect la zi. Am fost la Bascov, unde am aranjat ca luni să se are locul la Ionel și apoi imediat să se semene sfecla cu mașina de semănat de la Dobrogostea pentru care am fost la școală și am aranjat. Mîine vine Stanciu să-mi așeze și stupii.

* Duminecă, 28 martie [1937, Valea Mare]

Timp frumos. A venit Stanciu de la Dobrogostea, care a aranjat stupii și cu care m-am învoit să mi-i îngrijească pînă la toamnă, dîndu-i în schimb galena veche. La 4 d[upă]-a[miazii] plec la București. Am luat găină la Buc[urești].

* Marți, 30 martie [1937, Valea Mare]

Frumos cu puțin vînt răcoros. Am sosit la 12 cu Sorbul. Ieri Lache a fost la Bascov cu căruța și a luat de la Găvana mașina de semănat. S-a arat locul și s-a semănat 5 kg sfeclă furajeră. Seara a adus de la Costică Popescu-Dobrogostea⁴⁶ 10 pruni tului gras a 4 lei, care azi au fost plantați pe coastă subt linia piersicilor vechi. Azi au fost 5 femei și 3 bărbați. Dimineată, afară de săditul prunilor, au pus șapte straturi de arbagic (2,1/2 kg). După-amiază femeile au săpat toată grădina de legume și o parte din grădina de flori, iar bărbații au arăcit, făcînd de la 1—7 toată partea de jos și 8 ronduri de la mijloc spre Zidaru.

⁴⁶ Din gospodăria lui, L.R. va mai cumpăra produse agricole (vezi însemnarea din 19 apr. 1927).

Lache raportează că duminică, 28 martie, scroafa mangaliță s-a vierit de trei ori cu vierul de la Ionel. Ceea ce înseamnă că va trebui să fete la 18 iulie. Prin urmare vierul a fost trimis la Pitești astă-seară cu căruța mea, care mergea să ducă lui Ionel la Bascov 250 kg var.

* Miercuri, 31 martie [1937, Valea Mare]

Timpul frumos, cu vânt și răcoare. Cei trei oameni de ieri au continuat cu arăcitul. Șapte femei lucrează la cercuit.

* Joi, 1 aprilie [1937, Valea Mare]

Timpul cam acoperit. Lache continuă lucrul în vie cu aceiași oameni. La ora 2,1/2 sosește Radu cu mașina lui Ionescu să mă ia la București pentru Radio. La 2,3/4 plecare.

Marți, 6 aprilie [1937, Valea Mare]

Închis, mohorit, frig. Sosesc la 12 de la Buc[urești] cu simplon și birje. Am adus o nouă galenă oferită de Munteanu-Adevărul, sistem Europa, și o cască „King“. Aici s-au terminat lucrările urgente de vie. Joi s-a lucrat normal și s-a sfârșit arăcitul. Vineri 6 femei au lucrat numai jumătate zi la cercuit, fiindcă a fost mare vânt, iar sîmbătă 4 oameni în jumătate zi au terminat cercuitul. Ieri, luni, a lucrat cu un om la pergola, iar azi singur a tuns la iarbă. Sîmbătă a adus de la Trivale cele 3000 puieți glădiță, plătind 90 lei pentru scos, împrumutați de la Lina, deoarece banii ce i-am lăsat eu i-a dat acout oamenii lor favoriți. După-amiază am fost la Pitești pentru butelia „Shell-gas“, un bidon petrol, dat pantofii negri la pingele; la Florica am angajat ouă „Rhode-Island“ pentru cloști, plus smîntînă și unt. Lache a fost de a patcovit iapa și a venit firește beat.

Miercuri, 7 aprilie [1937, Valea Mare]

Timpul urît, acoperit, rece. Lache cu trei oameni a sădit circa 2000 glădițe. Am fost la ing. Baltă pentru plan — ar fi abia 3 pogoane toată proprietatea, din care 2 pogoane vie. Am luat pantofii făcuți, iar de la Florica 17 ouă „Rhode Island“ și 18 „Wiandotte“, care se vor pune mîine joi, și anume 15 la o găină și 20 ouă la o curcă. Am dat 2 tirne din pivniță pentru cloște. Se pare că șuncile iar nu sînt bune. Mîine le trimit la Stempel.

Vineri, 9 aprilie [1937, Valea Mare]

Ieri am fost la București pentru adunarea autorilor dramatici. Era necesară prezența mea, dacă vreau să fiu reales la Teatrul Național. Fiindcă în lipsa mea Corneliu s-a făcut candidat cerînd voturi și asigurînd pe toți că eu nu mai vreau. Firește, lucrurile au mers neted. S-a votat prin aclamație cu unanimitate. Cu ocazia asta am aflat impresia oribilă ce a produs-o revocarea consiliului de la Radio la 24 ore după reîntegrare.

* Vineri, 9 aprilie [1937, Valea Mare]

Ziua a fost senin, frumos, cald; seara iar acoperit și răcoare; azi dimineată brumă grea cu mic îngheț — apa la găini înghețată. Nu știu ce va fi cu caișii și alți pomi înfloriți. Să notez că de cîteva zile caișii sînt complet înfloriți; s-au deschis binîșor piersicii, în floarea mare zarzării, cireșii nealtoiți... Ieri am fost la București pentru adunarea S.A.D.R., unde am fost reales pentru patru ani. Azi la 3,1/2 am sosit. Lache azi a cărat vreo zece care gunoi. Ieri a făcut la cotețul porcilor micile reparații, nu complet. Lenes.

* Sîmbătă, 10 aprilie [1937, Valea Mare]

Timpul mai bun, dar tot relativ răcoros. Lache cu un singur om a lucrat la grădina de flori. După-amiază a venit mașina, pe care o lă-sai ieri la Ionel să-și facă drumurile, și am mers, cam degeaba, la Pitești. Am aranjat cel puțin cu Lina să vie luni să pritocim vinul și să facem tescovina.

* Duminică, 11 aprilie [1937, Valea Mare]

Mohorit, acoperit, rece, pe seară țiriială. Lache a cărat gunoi, puțin: a pregătit vasele pentru pritocitul vinului. De azi vaca e înțarcată; am început a cumpăra lapte în sat.

* Luni, 12 aprilie [1937, Valea Mare]

Dimineata senin, apoi acoperit, mohorit. Lina, adusă cu mașina mea de Ion (venit cu bicicleta), a început distilarea tescovinei. S-au fiert patru cazane, dînd 4 decaltri de rachiu de 29° medie și s-a făcut peste o vadră, s-a turnat în cazan. Afară de Lache a mai lucrat un om (căruia i-am plătit pîinea în mină); în pauze am complectat pergolarea și am legat trandafirii.

* Marți, 13 aprilie [1937, Valea Mare]

Mohorit, rece, urît. Lina a terminat fiertul tescovinei. Din 7 cazane s-au realizat 7 dl rachieu de 30,4° alcool. Lache a mai avut pe omul de ieri cu care în pauze a pregătit pământul grădinii de flori. Am dat Linei cca 3 dl vin nou, 2 sticle-țuică și 1 sticlă oțet. La amiazi a fost Sorbul în trecere, cu o scrisoare de la Fanny chemându-mă la București pentru joi la impozite. Sînt parcă răcit sau nu știu ce am. Sînt înfloriți și piersicii; pe jumătate cireșii și prunul mare de la poartă spre baba.

* Miercuri, 14 aprilie [1937, Valea Mare]

Foarte urît, rece, vînt. Lache cu același om (cărui i-am dat în bani prima de ieri și azi) a semănat toate florile conform planului.

* Sîmbătă, 17 aprilie [1937, Valea Mare]

În sfîrșit a fost puțin soare și puțină căldură. Poate că a revenit primăvara. Am venit de la București la Ionel. Acumulatorul era încă la Nae Popescu⁴⁷, așa că acuma e arhiîncărcat. Am trecut pe la „Distribuția“, unde am luat 21 l benzină bonificată după reducere de preț. Am fost la Florica și am comandat unt, smîntînă, ouă de cloșcă. Aici Lache a terminat joi pergolarea, în sfîrșit, firește, avînd un om de ajutor. A tuns și la iarbă, afară de pajîștea mare. Vineri n-a lucrat nimic; a plouat. Azi a cărat gunoiul. A adus de asemeni butoiul reparat de dogarul de la pod, cărui i-am plătit 460 lei. Am lichidat pe Călugăru, pînă azi inclusiv, cu 973 lei, în care însă intră și trei piini puse de două ori. Am dat Lache 500 lei din leafă. Am plătit 4 zile lucru Drăgușan⁴⁸. Nu există nici o datorie, afară de lapte. Prima cloșcă a scos ieri, vineri 11, pui „Rhode-Island“ din 15 ouă. Pomii admirabil înfloriți. Toată privescimea e floare albă. Prunii sînt în mare parte înfloriți; cireșii complect și piersicii; caișii s-au scuturat de cîteva zile; vișinii înfloriți; perii au început; merii pe cale; gutuii încă nu. Primele flori în grădină au fost, concomitent: piersicul japonez rubiniu, floarea arbuștilor galbenă și merișorul albastru, împreună cu violetele. Urmează acuma lalele, peste cîteva zile. Ca și ghiociei galbeni; iar odată cu ei zambilele. Azi am văzut rîndunele; acuma cîteva zile din tren berze; și mai înainte am auzit cucul. Mi-a dat zece sau unsprezece ani.

⁴⁷ Meseriaș; la el va apela adesea L.R., fiind de mai multe ori menționat în Jurnal.

⁴⁸ Țăran din Valea Mare.

* Duminică, 18 aprilie [1937, Valea Mare]

Vremea tot variabilă. A fost soare și călduț, apoi a plouat cîteva minute chiar cu mazărice. Lache a lipsit toată ziua, după ce aseară i-am dat avans 500 lei. Mașina mi-a cerut-o Lina pentru o înmormintare și abia la 7,1/2 mi-a trimis-o. Am fost totuși la Florica pentru unt și smîntînă. Am luat 17 ouă „Rhode-Island“ și 8 „Wiandotte“ pentru o curcă ce se va pune cloșcă azi.

* Luni, 19 aprilie [1937, Valea Mare]

Timpul foarte variabil. Ploi mici intermitente. Am fost la București; am lăsat mașina la Nae Popescu să aranjeze definitiv frîna. M-am întors seara; mașina mea era gata; birja 80 lei cu pled, de la Lina. Lache a terminat de tuns iarba și a continuat la cărat gunoi.

* Marți, 20 aprilie [1937, Valea Mare]

Vremea mai bună. Soare. Pe seară picură puțin. Mai cald. Lache n-a găsit căruța să aducă lemnele. A cărat gunoi în deal pînă la amiazi. Apoi a făcut curățenie în fața povernei în curte și a făcut scheletul de chioșc de la fîntînă sus. Mașina a venit la 3 d[upă]-a[miazi] cu Ion. La 4 am plecat. Am vorbit cu femeia lui Ilie Căruțașul pentru 500 cărămizi foarte arse, pe ales, pentru pardoseala în grajd — 600 lei mia. Lache să meargă chiar miine. La Dobrogostea n-am luat nimic. Răsăduri îmi va aduce Stanciu la Paști, cînd va vedea și de stupi, acuma e prea devreme. La Costică Popescu am oprit și am văzut lucernierele, bune. Am dat 2000 lei acout. Am luat 3,1/2 pogoane, între care pogoane a 2000 lei, iar 1,1/2 pogon 3500 lei, dacă se va produce cel puțin 6 căruțe de fin de pogon acolo. Plata — 2500 lei după coasa I, iar restul după coasa II. Am cumpărat oarecare bătănie, puțin. Am ridicat șuncile. Capetele iar sînt stricate.

* Miercuri, 21 aprilie [1937, Valea Mare]

Timpul iar ploios, dar mai căldicel parcă. Din pricina ploii s-a lucrat mai nimic. Lache a adus 200 cărămizi pentru pardoseala grajd, iar după-amiazi a pus cirpeli pe iarbă etc. Fata spoiește mereu și face mare curățenie. Am fost la Pitești cu virfurile de la șunci, pentru care îmi va da altele înainte de sărbători. Am lichidat pe Nae Popescu cu mașina etc. Afară de meri și gutui, tot a înflorit. (Nu prea am văzut căpșunii în floare.) Numai de n-ar strica ploaia care cade în fiecă zi. A fost orăcîit de broaște. Noaptea cîntă privighetorile.

* Joi, 22 aprilie [1937, Valea Mare]

Vremea mai bună, cu mai mult soare. Lache a mai adus 200 cărămizi, apoi a mai tăiat iarba, a răsădit diverse (mazăre). Fata spoiește și curăță mereu. Am dat spre desfacere Tincăi 2 dal țuică cu 28 lei 1. Căpșunii acuma înfloresc. Cireșii se scutură. Păcat de atîta ploaie.

* Vineri, 23 aprilie [1937, Valea Mare]

De azi dim[ineată] plouă mereu, plicticos, toamnătec. Nu s-a făcut firește nimic. Pe seară am mers la Pitești pentru fin, țărițe, ovăz.

* Sîmbătă, 24 aprilie [1937, Valea Mare]

Ploaia a stat pe la 4 noaptea. Ziua n-a mai plouat decît foarte ușor și puțin, a fost soare, dar tot urît. Nu s-a putut lucra nimic. Lache a mai tuns la iarba. D[upă]-a[miazi] la Pitești, cu Lina la Bascov pentru fin. Nu are. N-am mai găsit nici în piață.

* Luni, 26 aprilie [1937, Valea Mare]

Vremea mereu ploioasă, rece, urîtă. Azi-noapte a fost brumă, se zice nu prea grea și n-ar fi stricat nimic. (În alte părți, la Ionel, ar fi fost gravă.) Ieri a fost ploaie torențială. Azi n-a plouat pînă seara, dar e urît. Lache n-a făcut nimic. Ieri a fost la Lina cu brișca, dar a plouat și a revenit. Azi l-am găsit dormind. A tuns toată ziua o terasă de iarba. L-am ocărit. L-am trimis la moară să-mi facă uruială din 4 duble orz și 2 duble porumb (de la Turcu) pentru purcica „York“ mijlocie, născută la 28 ian. 1937 din vierul importat pur sînge englez no. 44 și scroafa no. 274, cîntărind 31 kg și cumpărat cu 600 lei. La întoarcere a adus și purcica. A măcinat și pentru ei malai o dublă. Eu am plecat cu mașina la Florica, unde am plătit purcica, apoi cu Ionel după fin la Dobrogostea, unde am luat 21 ouă „Rhode-Island“ cu 42 lei pentru o curcă. Fîn abia am găsit la Sorescu-Bascov, unde merge miine dim[ineată] Lache cu Ion. Am dat avans 60 lei Dumitrache. Plătit laptele pînă azi exclusiv.

* Marți, 27 aprilie [1937, Valea Mare]

Azi-noapte a plouat cu intermitențe pînă dimineata; ziua a fost variabil, potrivit de cald. Lache a fost la Bascov, de unde a adus 235 kg paie de ovăz fin cu 280 lei; a sosit abia pe la 3 d[upă]-a[miazi]. Am

dat încă două țirne fetei (în total 4) pentru pusul cloștilor. Astă-seară pune o curcă pe cele 21 ouă „Rhode-Island“ de la Dobrogoste, plus alte patru de la noi.

* Marți, 28 aprilie [1937, Valea Mare]

Vremea mai bună pînă la amiazi, pe urmă iar țîrîială și rece. Lache a făcut gardul la grădina de zarzavat și a pus glădițe pe lîngă el, iar d[upă]-a[miazi] a mai tuns la iarba. Am fost la Pitești și Florica.

* Joi, 29 aprilie [1937, Valea Mare]

Aceeași vreme infectă; toată ziua plouă și rece; nu s-a lucrat nimic. Lache, puturos, n-a dus gunoiul. Trîndăvește cu tunsul ierbii. Cloșca găină a scos 13 pui din 15 ouă; 10 albi, 2 roșii, 1 negru. Am fost la Florica pentru unt. Miine plec la București.

* Miercuri, 5 mai [1937, Valea Mare]

Am sosit de la București — vacanța Paște — la 11,1/2 cu mașina mea, care m-a așteptat la gară (după ce Ioneli au avut-o la dispoziție în lipsa mea și au făcut, cu benzina lor, vreo 70 km). Am așezat aparatul „Hooniphon“, care a fost la ușoară reparație, și merindele aduse, apoi am plecat la Gălăești. Aici am găsit pe Stanciu de la Dobrogostea, care a mai examinat stupii; la cel din mijloc n-a fost regină; i-a pus puiet străin. Lache a pus la 12 să sape via — 23 oameni. Am luat și pe Stanciu. Masa la Sorbii, pe urmă pornii la C[urtea de] Argeș să ducă Marioara vestminte sf. Filofteia. Am fotografiat podul de la Merișani și am lăsat acolo pe Stanciu. Am făcut cîteva poze și la C[urtea de] Argeș. La 6,1/2 am fost acasă. Vremea relativ mai bună, mereu nou-roasă. Cînd am plecat vineri la Buc[urești], iapa era bolnavă, se tăvălea pe jos. Potcovarul a vindecat-o. Curca n-a scos decît 3 pui (care au fost dați la cloșca cu 13), ouăle erau răcite de curca cealaltă. Curca neagră mîncă ouăle. A pus-o din nou. Actualmente am o curcă pe 25 ouă „Rhode“ aduse de la Dobrogostea, alta neagră pusă pe alte ouă, cea cu mîncarea; și o găină pe 15.

* Joi, 6 mai [1937, Valea Mare]

Timpul a fost frumos peste zi, dar pe la 7 seara a venit o răpăială de ploaie nu tocmai agreabilă pentru săpatul de azi. Lache a continuat și terminat săpatul I al viei. Au fost întrebuițați 28 oameni, furnizînd 39,1/2 zile de lucru, plătite cu cîte 25 lei, plus 1,1/2 piine. A costat în total 976 lei în bani și 60 piini = 420 lei, adică 1 396 lei. Am

plătit 825 lei, diferența de 151 lei am oprit-o pentru avansurile și tutunurile oamenilor. S-a lucrat pare-se bine. Miine voi examina mai de aproape. Am fost pe la Ionel în vizită de rigoare. Am luat un bidon de gaz pe datorie. Am rămas cu 40 lei.

Să notez aci acuma că în sfârșit în ultimele zile de aprilie am scăpat de răgușeala agasantă care m-a enervat trei luni, febr., mart., apr., obligându-mă să mă canonesc cu tot felul de leacuri și inhalații. Se pare că dr. Popovici⁴⁹, prin intervenția lui directă (badijonare în gât și nas cu cine știe ce) m-a vindecat. Am redus însă eu inhalații se-rale și gargariseli matinale cu apă oxigenată.

Cam de la 1 mai căpșunii sînt în mare floare. De asemenea merii cei mici. Încă n-au înflorit gutuii. În grădina de flori sînt lalele în mare floare, liliacul, floarea de mai etc.

* *Vineri, 7 mai [1937, Valea Mare]*

Variabil. Pe la 2 d[upă]-a[miază] ploaie cu gheață (cca 5 minute) rară, mărișoară. Încolo frumos.

Situația cloștelor azi: Una găină cu 11 pui „Rhode-Island”; una găină cu 13 pui (10 „Wiandotte”, 2 „Rhode”, 1 negru), la care s-au mai dat încă 3 „Wiandotte” de la curca ce și-a mîncat ouăle, adică în total 16 pui. Una curcă (cea care și-a mîncat ouăle întii) pusă din nou sim-bătă, 1 mai, pe 20 ouă de la noi; altă curcă pusă la 27 aprilie marți pe 21 ouă „Rhode” de la Dobrogostea + 4 de-ale noastre; una găină pusă pe 14 ouă de-ale noastre marți 4 mai; și una găină pe 14 ouă de-ale noastre pusă joi, 6 mai.

Lache a pus răsăturile aduse de la Dobrogostea, anume ardei, roșii, ... vinete.....; a așezat la locul lor mușcatele și parte din gheață.

După-amiază am trimis pe Lache la Pitești după fin, luînd îm-prumut de la Turcu 500 lei, să macine 2 duble porumb pentru ei și să ia 5 duble ovăz, din care se vor da 2 duble pentru păsări spre a fi amestecate cu 2 duble porumb. Tinca mi-a dat 300 lei din vînzarea țuicii, parțial.

Au început și gutuii să înflorească. Păcat de atîta ploaie.

* *Sîmbătă, 8 mai [1937, Valea Mare]*

În sfârșit, o zi frumoasă, soare, cald; cel puțin pînă la amiază cînd plec la Buc[urești] pentru adunarea S.A.D.R. Lache a adus 250 kg paie ovăz de la Bascov cu 300 lei.

⁴⁹ Medic curant, menționat adesea în paginile *Jurnalului*.

* *Duminecă, 9 mai [1937, Valea Mare]*

Timpul frumos, cald, dar pe la 4 d[upă]-a[miază] o răpăială de ploaie care a răcorit iar atmosfera.

Am revenit de la Buc[urești] la 15,1/2 cu accelerat (cunoștință: av. Sachelarie-Cimpulung).

Am luat de la T[eatrul] N[ățional] 6 000 lei, din care 2 500 Fanny; asistat adunarea generală Autori. Lache a curățat cărările grădina flori de buruieni. Am adus o baterie anodică de 150 volți, cu care am ascultat circa o oră, apoi am lăsat-o rezervă.

* *Luni, 10 mai [1937, Valea Mare]*

Timpul frumos, senin, cald. Lache cu o căruță și un om a făcut trei transporturi de la pădure, aducînd cinci arbori. Am fost la Pitești pentru merinda servitorilor. Am angajat zidari care să înceapă miine lucrul la pardoseala grajdului și altele. Iapa a fost azi la islaz.

* *Marți, 11 mai [1937, Valea Mare]*

Timp foarte frumos, cald, senin. Lache cu două căruțe din Vieroși și doi oameni a făcut șase transporturi de lemne de la pădure, aducînd no. 14, 15, 5. Doi zidari au început lucrul la grajd; le-am avansat 100 lei. Iapa la islaz. Seara Lache aduce căruță nisip de riu. Eu am adus de la Pitești un sac ciment.

* *Miercuri, 12 mai [1937, Valea Mare]*

Timp foarte frumos. Lache cu doi oameni și două căruțe a con-tinuat aducerea lemnului; șase transporturi. Cei doi zidari au terminat pardoseala la compartimentul iepei. Mi-am stricat un sac de ciment. Am întrerupt să văd rezultatul. Am fost la Pitești pentru telefon de instalat aici și mici cumpărături. Azi s-au pus cloști două găini: una pe 14 ouă de-ale noastre și alta pe 14 ouă de rață de la Tinca.

* *Joi, 13 mai [1937, Valea Mare]*

Timpul foarte frumos, cald. Lache a terminat aducerea lemnului; au mai rămas însă vreo 5 numere, care trebuie să le caute ulterior. Și azi au fost aceleași două căruțe care au făcut cîte trei transporturi și aceiași doi oameni de ajutor. (O cloșcă a fugit de pe ouă; a înlocuit-o cu o curcă.)

* Sîmbătă, 15 mai [1937, Valea Mare]

Timpul mereu foarte frumos și cald. Am fost ieri la București pentru ședința pregătitoare a premiilor Teatrului. Am sosit la 1,1/2, după ce am luat masa la Ionel, care fierbe cu alegerile comunale de mîine. Înainte, am fost cu Lache în tîrg, unde am cumpărat 600 uluci a 1,40 [lei] și 61 lați de 5 m a 4 lei; total 1 084 lei pentru împrejmuirea peste drum. Ieri Lache cu Vasile Zidarul au tuns toată iarba; a plantat canele și daliile; a răsădit petunii în jghiaburi și lingă zid. Mi-a cerut și admis să-i trec lui în cont 300 lei, avansul dat Marîței pentru lucernă.

* Duminecă, 16 mai [1937, Valea Mare]

Timpul foarte frumos, cald; pe seară se înouă. Lache a spălat trăsura etc. După-amiază seara s-a udat bine grădina. Pe seară am fost la Pitești p[entru] rezultatul alegerilor Ionel.

* Marți, 18 mai [1937, Valea Mare]

Ieri am fost București pentru premiul T[eatrului] N[ațional]. Am sosit azi cu simplonul și mașina mea rămasă la Ionel, luînd de la Pitești cafea și mici lucruri de băcănie. Am comandat la dogarul de la pod un butoiș de 5 dal, pentru oțet. Timpul foarte frumos, cald. După-amiază a plouat ușor, circa 1/2 oră. Ieri Lache cu patru femei a lucrat la grădina de zarzavat. Azi trei femei au plivit buruienile mari din grădina de flori și altele mai mărunte. Tot azi a început să lucreze zidarul nou, meșter bun, avînd un ajutor. A făcut următoarele reparații: scara mare toate crăpăturile și găurile, treptele lungi spre grădina de flori, bazinul de pește, pardoseala la bucătărie, fixarea porțiței de fier din capul scării principale, betonul la soclul puțului, beton pentru fundul tubului din vie. Lache a adus o căruță de pietriș, iar pe seară a fost să potcovească iapa zadarnic, trebuind să se ducă din nou vineri. În vederea stropirei viei mîine, am fost după-amiază la Pitești: am cumpărat 2 burdufuri și 2 m furtun pentru pompe, 25 kg piatră vinată, 40 kg var, încă un sac ciment (al treilea); am plătit 300 cărămizi, pentru continuarea pardoselii în grajd, pe care le aduce mîine dim[ineață] Lache. De la farmacie am luat doctoria făcută rețeta Popovici. Am adus acumulator no. 1 încărcat și l-am pus imediat în serviciu.

* Miercuri, 19 mai [1937, Valea Mare]

Timpul frumos, cald. Lache a adus 300 cărămizi a 0,60 pentru pardoseala grajd. A venit abia pe la 10. Cu un om a început stropitul viei. Alt om a ajutat zidarului care a terminat soclul puțului și pardoseala din grajd la vaci, începînd și reparația canalului de scurgere. La

3,1/2 a venit Puiu cu Mimi⁵⁰ și au stat pînă la 7, cînd am plecat la Pitești. Am ridicat 4 bucăți carne de la Stempel, rămînînd să-mi mai dea una. Am mers cu Ionel la Bascov. Am văzut sfecla, care pare bună. Am angajat cîte 100 bucăți răsaduri mari roșii, vinete, ardei de la Sorescu-Bascov.

* Joi, 20 mai [1937, Valea Mare]

Timpul frumos, senin, cald. Lache cu doi oameni termină stropitul I vie și legume, pomi mici. S-au întrebuițat 20 kg piatră vinată + 30 kg var. Zidarul a făcut scurgerea la grajd, treptele subt fereastra Fanny etc. Am fost la Pitești pentru zarzavaturile angajate aseară; nu le aduseseră. Am cumpărat foarte frumoase de la Grigore-Pod: 50 roșii (50 lei), vinete (50 lei), 100 ardei (40 lei). După terminarea stropitului, s-au pus imediat în bune condiții. Am lichidat astă-seară la zi pe toată lumea: 173 lei zidarul, 100 lei lucrul la legume și flori (plus 40 lei avansați), 69 lei stropitul (plus 21 lei avansați), 69 lei ajutorul zidarului (plus 6 lei avansați); total 411 lei. Am dăruit lucrătorilor de azi o sticlă de țuică. Curca pusă pe 21 „Rhode-Island“ + 4 ale noastre a scos azi 19 pui; restul ouălor albe.

* Vineri, 21 mai [1937, Valea Mare]

Timpul foarte cald, frumos. Lache a potcovit iapa, a adus răsaduri busuioc, care s-au și pus, și o brișcă de lucernă Dobrogostea. S-au făcut poci pentru roșii.

* Marți, 25 mai [1937, Valea Mare]

La amiază am sosit de la București. Timpul frumos, dar cu acoperiri trecătoare. Dim[ineață] a plouat la Pitești; la noi nu. Seara (țîrîie și aici). Lache, cu doi oameni, a cosit sîmbătă un pogon lucernă, la zăvoi Dobrogostea, pînă la ora 4 d[upă]-a[miază], cînd a început ploaie mare. Ieri, luni, cu aceiași oameni a fost și a terminat cositul, dar n-a putut aduce nimic, lucerna fiind foarte groasă și încă neuscată. După-amiază s-a învîrtit cu oamenii pe-aici, pe-acasă. Azi a cărat bălegar și a mai tuns iarba. Eu am plecat după-amiază spre Florica pentru un stupar. Am avut o pană stupidă de carburator la popa și alta pe podul Argeș. N-am mai mers la Florica, ci la Ionel să mă consult cu Ion. Nu e nimic grav, decît murdăria din rezervoriu. Am lichidat pe Turcu cu datoria care era de 4 216 lei; i-am dat azi 3 000 lei, iar mîine restul. Curca a doua a scos 7 pui din 20 ouă; restul erau morți. I-a dat la curca cealaltă. O găină pe 14 ouă a început să scoată azi puii. Vom vedea mîine rezultatul final. Sorescu de la Bascov mi-a adus răsadurile,

⁵⁰ Puiu și Mimi Negulescu.

dar a uitat să le lase la Ionel dimineța. Le-am luat. Lache le-a pus simbătă seara; vinetele le-a pus în vie. Luni s-a mai pus o cloșcă pe 12 ouă.

** Miercuri, 26 mai [1937, Valea Mare]*

Timpul bun. Pe la 4 d[upă]-a[miazi] o răpăială de ploaie cu puțină piatră. Lache, cu doi oameni și căruța, a fost la Dobrogostea pentru stringerea și aducerea lucernei cosite. A sosit pe la 5 d[upă]-a[miazi] cu două căruțe cîntărind total 1900 kg net. A mai adus și el circa 150 kg azi și zilele trecute. Rezultat circa 2000 kg. Transportul 200 lei. A fost cîntărită la Bascov. Eu am fost la Cepari. Am pierdut pe drum la o pană cercul de la o roată. Am lichidat complet pe Turcu, plătindu-i și restul de 1216 lei. Am cumpărat 6 farfurii de pămînt pentru trandafiri. Am fost la Florica pentru stupar. Vine oricînd voi trimite să-l ia pe la amiazi. Nu mai au mașină de tuns. Am oprit pe la Lina; amărită. I-am făgăduit să-i trimit eu oameni, miine, iar Lache s-o ajute. Cloșca pusă pe 14 ouă a scos 14 pui.

** Joi, 27 mai [1937, Valea Mare]*

Timpul bun. N-a plouat. Cer variabil. Lache a avut 6 oameni, cu care a mers la Bascov. Patru oameni au săpat la sfecle și încă n-au terminat. Lache cu doi oameni au ajutat Linei. Au început a se coace căpșunii; am mîncat vreo 20.

** Vineri, 28 mai [1937, Valea Mare]*

Mai mult senin, cald fără ploaie. Patru oameni cu Lache au cosit cele 2 pogoane lucernă Dobrogostea șosea. Nu mai e așa strălucită. De pe ambele pogoane să iasă circa 3 căruțe zdravene. Patru femei au terminat săpatul sfeclei și au rărit și răsădit cam o treime, partea mai grea, supt controlul Linei. Am fost și eu după-amiazi de am văzut lucerna și am adus pe Lina. Am luat străchini pentru trandafiri și muște.

** Sîmbătă, 29 mai [1937, Valea Mare]*

În general frumos; după-amiazi înourate cu ușoară scurtă ploaie. Nu s-a lucrat nimic, fiindcă Lache a fost la bilci.

** Duminică, 30 mai [1937, Valea Mare]*

Timpul stricat, nouros; după-amiazi ploaie lină, bună. Lache trimis cu brișca să aducă bidon gaz. N-a prezentat iapa armăsar, nefiind

agentul. N-a adus stuparul; ploua. Pe seară s-au răsădit din nou petunii lingă zid. Eu am răsădit ieri vreo 15 în jgheaburi; parte au și înflorit. Vulpea mi-a luat 5 pui din rîndul al doilea. Primit telefon de la Arte pentru miine Buc[urești]. Am dat Tincăi azi 1 dal țuică pentru vînzare (a patra dal), peste care am pus și pe cea slabă. Duc acasă și un coș mic de căpșuni.

** Miercuri, 2 iunie [1937, Valea Mare]*

Azi a fost mai mult senin, cald, pe seară înourare. Am sosit pe la 4 d[upă]-a[miazi] de la București, unde plecasem luni dim[ineata] pentru Premiile Naționale. Luni Lache cu trei oameni a terminat răsăditul sfeclei la Bascov. Marți a avut opt oameni, din care 5 au lucrat toată ziua la plevila I, iar cu trei a fost la Dobrogoste unde a întors lucerna pînă la amiazi, apoi au trecut și aceștia la plevilă, încît s-au făcut 6,1/2 zile de lucru; azi miercuri a avut 9 oameni: 7 la plevilă, iar cu 2 a fost la Dobrogostea, de unde a adus lucerna și anume 1 căruță 1000 kg, 1 căruță 1020 kg și una de 870 kg, total 2890 kg, pentru care am plătit 300 lei. A mai rămas circa 1500 kg, după cum spun oamenii, care va fi adusă miine. Plevila merge însă prea încet. A luat 2,800 kg rafie în cont de la Steriade.

Ieri marți 1 iunie după-amiazi vaca Ella a fătat un vițel frumos, tăuraș. Fătarea s-a făcut cu bine.

** Joi, 3 iunie [1937, Valea Mare]*

Timpul bun. Lache cu un om la Dobrogostea, aduce restul de fin coasa I — 880 kg cu o căruță străină și 400 kg căruța mea. Totalul acestor două pogoane ar fi de 4170 kg. În vie 6 femei au continuat plevila I. De la Pitești am adus 4 kg cartofi noi, 3 kg fasole și un coș nou de 12 lei. Am luat 30 kg piatră vînată. O cloșcă pe 14 ouă a scos ieri 8 pui. S-au răsădit în vie 200 fire varză, cumpărată de Lache cu 22 lei, inclusiv răsad de busuioc, care s-a pus din nou.

** Vineri, 4 iunie [1937, Valea Mare]*

Dimineța ușoară țiriială, pe urmă, bine. S-a continuat plevila în vie cu 7 femei. La 2 d[upă]-a[miazi] a venit stuparul de la Florica, a aranjat stupii; la cel din mijloc a pus un cat de recoltă. Cel din stînga mai slăbuț.

** Sîmbătă, 5 iunie [1937, Valea Mare]*

Vremea bună. Lache n-a găsit oameni pentru stropit; a lucrat singur. Șapte femei au terminat la amiazi plevila I, iar pe urmă au plivit

terasele de buruieni. Am luat 2000 lei de la Pitești, [de la] Braunstein, din care am plătit rafia și piatra vînată la Steriade și seara lucrătorii săptămîinii, complect, 755 lei. Am luat un cerc de roată de la Nae Popescu.

* Luni, 7 iunie [1937, Valea Mare]

Timpul bun, frumos. Ieri am fost la București pentru Thevenin. Am venit azi dim[ineață] 7,30 de la Buc[urești] cu Argeșul; la 10,3/4 eram aici. Lache stropea via cu 2 oameni. A terminat, întrebuintînd 25 kg piatră vînată și 50 kg var. A mai avut 3 femei, care au continuat plivitul grădinei de flori. Pe seară am fost la Dobrogostea cu ceara să-mi facă faguri și să-mi monteze 18 rame mici și 3 mari. Stuparul a fost ieri și a pus catul de recoltă și la stupul no. 3, dar numai cu 6 rame, celelalte neavînd faguri. Vine din nou joi să completeze și să puie și celelalte, fiindcă stupii lucrează de zor.

* Marți, 8 iunie [1937, Valea Mare]

Timpul frumos, senin, cald. Lache a fost cu brișca la Dobrogostea, de unde mi-a adus ramele montate, rămînînd acolo încă 1300 kg faguri. Ceara a fost 2400 kg, din care 100 gr pierdere, iar 1 kg s-a întrebuintat la ramele montate. Patru oameni au lucrat la grădina de legume, iar mai tîrziu la grădina de flori. Cireșele, puține, sînt coapte.

* Sîmbătă, 12 iunie [1937, Valea Mare]

Miercuri dim[ineața] am plecat [la] Buc[urești], de unde am sosit astă-seară la 22^h. Azi a fost vreme frumoasă; foarte cald. Voi nota miine ce s-a lucrat în lipsa mea. Am adus de la Buc[urești] unelte pentru stupărit, sticlă lampă și sită „Aladin“, sită „Shell-gas“. Astă-seară n-am mai avut gaz. A ținut deci o butelie de la 6 aprilie pînă la 8 iunie, în care răstimp am ars gaz în 47 zile, socotind zilnic circa 3 ore, adică în total circa 150 ore. Unde sînt cele 450 ore?

* Duminică, 13 iunie [1937, Valea Mare]

Vremea foarte caldă, frumoasă. După-amiază primesc vizita Buzescu-Zambaccian. Azi am pus în funcție noua butelie de „Shell-gas“. În lipsa mea, cloșca a scos 13 pui de rață, din care însă doi au fost omorîți azi. Miercuri a lucrat Lache cu doi oameni, probabil tot la grădină; vineri a cărat bălegarul; sîmbătă cu doi oameni a aranjat lemnele în curte. Azi am achitat pe toți lucrătorii săptămîinii cu 291 lei, dînd cîte 40 lei avans Turcescu și Baraghian.

* Luni, 14 iunie [1937, Valea Mare]

Foarte cald și senin. Lache a fost la moară cu 3 duble orz și a mai adus 40 kg mălai necernut pentru scrofiță și pui. Doi oameni au făcut 14 babe a 4 lei. A lăsat căruța la reparat (sudatul osiei înainte etc.) cu 180 lei. La Pitești am dat 500 lei la reparația cauciucurilor (mai rămas circa 300 lei); am luat 18 l gaz, 3 kg cuie pentru gardul din fund etc.

* Marți, 15 iunie [1937, Valea Mare]

Cerul acoperit, ceva mai răcoare. Doi oameni lucrează la împrejmuire a 5 lei metrul. Lache ajută. Pe seară mi-a strîns mazăre, coacăze, căpșuni pentru mine.

* Joi, 17 iunie [1937, Valea Mare]

Acoperit, dar apoi senin, cald; seara tîrziu zece minute ploaie. Ieri și azi Lache a lucrat cu cei doi oameni la gard. Au lucrat 44 m — 70. Mai trebuie să puie sîrma ghimpată. Le-am dat azi din nou cîte 40 lei avans. Au luat alaltăieri 2 piini și 2 tutunuri. Dispoziții pentru sosirea [lui] Fanny. Miine pleacă mașina cu Ion la Buc[urești].

* Duminică, 20 iunie [1937, Valea Mare]

Sosim de la Buc[urești] cu Fanny [și] Sereda simplonul, iar servitoarele cu mașina. Masa la Ionel. Vremea frumoasă, foarte cald. A plouat bine vineri. S-au lucrat mărunțișuri aici în vederea sosirii [lui] Fanny.

* Luni, 21 iunie [1937, Valea Mare]

Toată ziua s-a căznit să ploaie și abia a stropit, pe cînd în alte părți trebuie să fi plouat bine. Cald, zăpușeală. Fiind sîrbătoare, nu s-a lucrat nimic special. Am fost dim[ineața] la Pitești, luînd altă butelie „Shell-gas“ pentru casa mică, apoi diverse altele pentru casă. Pe seară am fost la Gălășești cu Ionelii, de unde am venit acasă seara pe la 9. Am luat de la Covariu o ramă de miere salcîm. De azi a început să se ia de la Călugăru gheață = a pus 14 kg și au fost numai 10 kg.

* Marți, 22 iunie [1937, Valea Mare]

Timpul bun. Lache a avut 11 oameni la săpat II. Fetele fac mare curățenie. D[upă]-a[miază] am fost la rîu cu Sereda. S-au făcut toate micile reparații: closet, baie, lămpi, clanțe etc.

* Miercuri, 23 iunie [1937, Valea Mare]

Vremea bună, mai mult acoperit. Seara, pe la 8, ploaie ușoară. Lache cu aceeași 11 oameni a continuat săpatul viei, progresînd bine. Fanny cu fetele continuă marea curățenie.

* Joi, 24 iunie [1937, Valea Mare]

Timpul bun. Lache cu 12 (?) oameni termină la amiazi săpatul II vie și a început imediat plevila II. Fanny cu fetele continuă marea curățenie. D[upă]-a[miazi] la rîu baie.

* Vineri, 25 iunie [1937, Valea Mare]

Timpul bun. Dim[ineața] plec [la] București și revin seara la 9,1/2. Lache cu 12 oameni termină plevila II. Fanny cu fetele termină curățitul.

* Sîmbătă, 26 iunie [1937, Valea Mare]

Timpul bun. Lache cu trei fete plus Leana noastră lucrează la grădina de flori, răsădind petunii și creasta cocoșului pe terase etc. La 4 [după]-a[miazi] la Pitești cu Sereda. Dat cauciuc la reparat și ceasul „Helveția“. Lucruri p[entru] premii.

* Duminică, 27 iunie [1937, Valea Mare]

Timpul bun, deși acoperit. La dejun Ionel. Lache a fost la Dobrogostea, angajînd un om, cu avans de 20 lei, să cosească lucerna de la rîu — costul 100 lei. Seara cu mașina am plătit Costică Dobrogostea 2000 lei, a doua rată la lucernă.

* Luni, 28 iunie [1937, Valea Mare]

Acoperit, cald. Lache cu 3 femei, supravegherea Fanny, lucrează la grădina de flori. Eu plec Buc[urești] la 2 d[upă]-a[miazi] p[entru] masa Mihalache. Un om cosește II lucerna rîu Dobrogostea.

* Marți, 29 iunie [1937, Valea Mare]

Senin, cald. Sărbătoare. Sosesc la 11^h de la Buc[urești] cu Sorbul și Ionelii, p[entru] serbarea școlară cu premii.

* Miercuri, 30 iunie [1937, Valea Mare]

Acoperit. După-amiazi vînt și 1/4 oră ploaie, seara 2 ore ploaie. Lache cu 6 oameni a fost la Bascov sapa II sfecla, plus întoarcerea finului Dobrogostea rîu. La amiazi dus pe Sorbul Pitești. Dat cuțitașele ascuțit. După-amiazi din nou la Pitești cu Fanny pentru crucea de la [școala de] meserii etc.

* Joi, 1 iulie [1937, Valea Mare]

Variabil, soare și nouri, spre seară plouă ușor. Lache cu aceiași oameni termină sapa II sfecla Bascov. După-amiazi cu Fanny la coafor; scot alt cauciuc de la reparat, care se montează; comand pantofi cu avans 200 lei; s-a reparat baia de la Peșu⁵¹. Diverse lucruri de la expoziții. La Bascov cu Ionelii văd lucrul sfecele. În vie observ câteva frunze mănate. S-a pus azi o cloșcă pe 15 ouă găină de la noi.

* Vineri, 2 iulie [1937, Valea Mare]

Aseară pe la 9 a început o ploaie foarte mare, care a ținut cu mici întreruperi pînă la 3 dim[ineața]. Firește, apa din vie a venit iar mare, nomol, poarta infundată, zidul din stînga porții s-a prăbușit. Eu am deschis cu greu mare porțița ca să nu fie prăpădul mai mare. Lache a lipsit, în schimb azi toată ziua a lucrat la curățirea noroiului. Toată ziua închis și puțină ploaie.

* Sîmbătă, 3 iulie [1937, Valea Mare]

Timpul variabil. După-amiazi stropitul de ploaie. Lache a fost la tîrg cu noi și a adus 100 uluci, date la fereastrăie, a 2,50 și 8 stucheți a 4 m a 14 lei = 354 lei pentru locul crucii⁵² Fanny. Plus sac țărițe și 10 măhuri nuiele. Am fost la Trivale p[entru] lemne de babe; să vie luni d[upă]-a[miazi]. Am luat 20 kg făină p[entru] pîine, 2 ligheane p[entru] servitori, jos etc. Pe seară din nou la Pitești, cu Reghina pentru bucătărie etc. Un om a curățat noroiul la poartă dim[ineața]. D[upă]-a[miazi] s-a dus cu Lache la Dobrogostea pentru lucernă s-o aducă; încă nu e uscată; am întors-o.

* Duminică, 4 iulie [1937, Valea Mare]

Timpul bun, mai mult senin, fără zăpușală. Ionelii la masă aduși de Lache cu trăsura, duși de mine cu mașina. Aseară s-a mai pus o cloșcă pe 15 ouă de-ale noastre.

⁵¹ Tudor Peșu, cazangiu, proprietarul unui mic atelier în Pitești, pe strada Sfînta Vineri; numele lui revine adesea în *Jurnal*.

⁵² Troița de peste drum.

*Luni, 5 iulie [1937, Valea Mare]

Timpul bun, mai mult acoperit, cald. Lache cu 2 oameni a stropit partea de jos valea. D[upă]-a[miazi] cu mașina la Pitești coafor. Aducem pe Marioara Gusan. La Trivale am angajat 146 arbori : vineri voi lua hîrtille. Soba de baie a fost dreasă de Peșu.

*Marți, 6 iulie [1937, Valea Mare]

Mai mult acoperit, dar cald. Lache cu 2 oameni a continuat stropitul III vie coasta pînă la amiazi ; apoi a fost Dobrogostea cu aceiași oameni, a strins lucerna coasa II rîu, a adus o căruță de 900 kg net, plus brișca mea circa 300 kg, rămînînd să mai aducă mîine tot cam o brișcă. Lache a măsurat locul, care pare a fi cam 1/4 pogon. Mîine se vor cosi și celelalte două locuri. Lucerna adusă azi a fost cosită luna trecută.

Miercuri, 7 iulie dim[ineața, 1937], V[alea] Mare

La 5 dim[ineața] am închis dosarul cu manuscrisul. Duminecă făcusem legămînt cu mine să stau în fiecare noapte pînă la 5—6 dim[ineața]. Am stat, dar încă n-a venit inspirația care să-mi dea ritmul definitiv. Cred că acuma l-am găsit pentru întreg subcapitolașul inițial. Fiindcă e vorba de un roman politic, trebuie să începă cu o indicație politică, așa că exclamația d-nei Cornoiu „m-ați amezit cu atita politică” sper că dă nota trebuincioasă. Am lămurit, pornind de-aici, mersul începutului, așa că noaptea asta, cu toate că n-am transcris decît o pagină care va trebui reluată mîine, a fost totuși rodnică. Dacă voi scăpa de primul capitol, am impresia că restul va merge bine. Materialul îl am în mine ca și la *Răscoala* — un haos care nu se ordonează decît în fața hîrtiei albe.

* Miercuri, 7 iulie [1937, Valea Mare]

Timpul frumos. Lache cu un om a fost dimineața la Dobrogostea și a adus restul de 300 kg lucernă, iar după-amiazi a continuat stropitul III, mai rămînîndu-i foarte puțin. D[upă]-a[miazi] la Pitești cu mașina. Ieri am lichidat pe lucrători la zi, afară de vreo 50 lei.

Joi, 8 iulie [1937, Valea Mare]

Deși am stat pînă la 5 dim[ineața], n-am lucrat nimic efectiv. Am reînceput, a nu știu cîta oară, transcrierea. Mă împotmolesc mereu din pricina proporțiilor. Prezentarea aceasta trebuie să se facă și interesant, dar și fără prolixitate. Dacă mi-aș da drumul, ar ieși cel puțin o sută

de pagini numai din descrierea logodnei. În realitate, logodna asta e mijlocul cel mai expeditiv de a prezenta o bună parte dintre personajele care vor purta acțiunea romanului, și de-a închea atmosfera generală. De aceea, la fiecare frază, dacă nu chiar la fiecare cuvînt, mă oprește teama de-a nu spune prea mult. Se adaogă însă și o distracție revoltătoare, o lene ciudată de-a aduna toate gîndurile și toată atenția asupra lucrului... Doamne, de-aș scăpa de primele o sută de pagini ! Restul sînt sigur că va merge cu bucurie. De altfel și acuma, de cîte ori meditez asupra începutului, mă trezesc bucurîndu-mă de cutare scene sau momente de pe la sfîrșit...

Mîine trebuie să plec la București pentru a face un rost de bani. Stau infam bănește și mă sîcîie îngrozitor. În loc să mă pot concentra în totul asupra scrisului, mereu să născocesc cum să mai găsesc cîteva mii de lei. Totuși am să stau și astă-seară măcar pînă la 1, iar manuscrisul îl iau la București.⁵³

* Joi, 8 iulie [1937, Valea Mare]

Senin, cald. Lache curăță vasele din pivniță, pentru priticire. Seara Fanny cu trăsura la Pitești.

*Sîmbătă, 10 iulie [1937, Valea Mare]

Ieri am fost București. Foarte cald. Lache cu trei oameni a fost la Dobrogostea, unde a întors, strîns și adus lucerna de pe două poioane lîngă șosea coasa II. Trei căruțe rezultatul, net 2 080 kg. Nu prea e strălucit. Azi am sosit la 3,1/2 d[upă]-a[miazi]. Iar foarte cald ; pe seara se innourează și se răcorește, dar pe-aici n-a plouat. Fanny cu Lache a priticit vinurile din butoaiele mai mici, circa 100 vedre. Seara am fost pînă la Ionel.

Duminecă, 11 iulie [1937, Valea Mare]

Firește, nici nu m-am atins de manuscris în București, deși îl aveam la mine. Eram atît de amărit, că aș fi fost incapabil să scriu un rînd.

Plecasem la București să văd dacă s-a făcut ceva la Fundațiile Regale cu cartea despre care vorbisem cu Rosetti. Afacerea a început

⁵³ Cu data de 8 iul. 1937 se încheie o etapă din istoria romanului. Rezultatul ei constă în versiunea de 69 file, cuprinzînd capitolul I (*Intorsătura*) și un fragment din următorul (*Vălmășagul*). Varianta a fost tipărită de noi în *Addenda*, vol. 9, *Opere*, p. 659—720. *Mersul scrisului* (tipărit în același vol., p. 624—630) evidențiază că pentru elaborarea ei au fost cheltuite peste 50 de nopți, încadrate între 1 mart. și 8 iul. 1937. Notațiile lapidare care însoțesc aceste datări („bine”, „binișor”, „prost”, „infernă”, „fără atenție, distrat” etc.) completează cronologia jurnalului, bazat, de multe ori, pe însemnări disparate.

pe la sfârșitul lui aprilie mi se pare. Am propus eu lui Rosetti romanul polițist ce-l voi scoate după *Gorila* și pe care l-am botezat, provizoriu, *Ochiul lui Dumnezeu*. Cu condiția să-mi dea imediat 70 000 lei. Rosetti s-a arătat încântat, dar s-a plîns că nu poate lucra, fiindcă regele se amestecă în toate. Între-altele, regele aprobă un buget pe un an înainte și nu se mai poate achiziționa nimic în cursul anului fără aprobarea lui. Așa că și aici trebuie să se ceară consimțămîntului regelui care, firește, nu poate să nu se dea etc. Prin urmare, trebuie să aștept câteva zile, ca să supui regelui chestia. Nu direct, ci prin Condiescu, singurul care lucrează cu regele în asemenea afaceri. Peste vreo două săptămîni îl întrebai la telefon. (Trebuia să mă cheme el, dar nu mă chemase.) Nimic. Regele a lipsit, sau e bolnav. Să mai așteptăm. La ziua cărții. Nimic. Peste câteva zile, cînd regele a vizitat pavilionul cărții, Condiescu îmi spuse că îndată ce va pleca Moscic[ck]i⁵⁴ va lucra cu regele și va aranja lucrurile. A plecat polonezul, a plecat și regele în Polonia și s-a întors și tot nu aveam nici un semn de viață. Auzeam că regele pleacă iar în străinătate pentru mai mult timp. Voiam să aflu dacă nu s-a aranjat cumva, fiindcă nu-mi închipuiam că în două luni de zile nu s-a putut lua o aprobare.

Am întrebat întîi pe Rosetti, prin telefon. Foarte calm îmi spuse că nu s-a făcut nimic, că el nu mai poate spune nimic, totul depinde de Condiescu. Regele a plecat azi în străinătate pentru 23 zile. Dacă nu s-a aranjat încă, atunci va trebui să așteptăm pînă la întoarcere. Să vorbesc cu Condiescu?... Da, în orice caz el trebuie să știe să mă lămurească. Am chemat pe Condiescu acasă; nu era. L-am chemat la Palat. „Da, dragă L[iviu]. Vino marți, pe la 12,1/2, la Palat, cu Rosetti, să vorbim, să vedem ce putem face.“ Parcă era vorba să aprobe regele. „Da, dar regele aprobă numai o dată pe an bugetul; pe urmă nu-l mai putem deranja. Dar vino tu cu Rosetti și aranjăm împreună.“ Chemai iar pe Rosetti, să-i spun ce-mi propune Condiescu. De la Fundație mi se spune că chiar atunci a plecat la Palat, la Condiescu. În timpul mesei l-am chemat acasă. El nu va fi marți în București, dar să mergem miercuri: Condiescu rămîne în București mereu. Dacă n-a luat aprobare de la rege, nu crede că se poate face nimic. Iată-mă, om de 52 ani, în plină glorie literară, o personalitate care va avea totdeauna un loc în istoria culturii românești — și nu am asigurată nici măcar piinea cea de toate zilele, pe cînd oricine, în altă meserie, la vîrsta aceasta, are cel puțin un minim de trai. De șapte luni trăiesc numai din acțiuni și expediente. Pînă cînd va mai merge și asta?... Pentru moment nici nu vedeam cui să mă adresez măcar pentru 2—3 000 lei, să nu mă întorc aci cu mîna goală. Voiam să-i cer lui Plopeanu — plecat la Karlsbad. Mă gîndeam să-i cer indirect lui Ionescu-Radio, din pricina căruia am pierdut mica siguranță materială ce-o aveam acolo. Nu l-am găsit. Încolo nu mai vedeam nimic. De la „Alcalay“ sau „Adevărul“ nu mai puteam cere; îmi era rușine.

⁵⁴ Ignacy Moscicki (1867—1946), fizician și om politic polonez, președinte al Poloniei între 1926 și 1939.

Așa a venit seara. Eram disperat. Nici nu puteam citi, necum să scriu. Într-un tirziu m-am gîndit să-i cer lui Serafim de la Teatru pînă ce va veni Plopeanu, sau eventual lui Negrea. Era penibil pentru mine. De altfel, în toată vremea aceasta, mai dureroasă era rușinea să fiu silit să cer citeva mii de lei, la vîrsta și situația mea, de la niște oameni care-mi sînt subalterni în toate privințele. Serafim⁵⁵ n-a răspuns la telefon. În cele din urmă mi-am zis că voi veni la Pitești și voi mai lua de la ovreiu „Adevărului“ 2 000 lei.

N-am putut adormi pînă pe la 3 noaptea, frămîntîndu-mi mereu creierii. Am ațipit în sfîrșit cu speranța că voi găsi totuși pe Serafim. La Radio auzisem că Iamandi⁵⁶ va pleca sîmbătă seara la Iași. Mi-a trecut prin minte să mă adresez lui, dar am refuzat, de rușine.

A doua zi, pe la 9, am cerut din nou pe Serafim. Nu răspundea. Atunci mi-a venit în cap că trebuie să fie în concediu. În disperare de cauză am hotărît să-i cer lui Măciucescu de la S.S.R. 2 500 lei și să încerc și la Iamandi. Măciucescu ieșise. La S.S.R. nu era, nici la Dotație. Va veni pe la 10. Iamandi răspunde îndată și-mi dădu întrevedere la el acasă la 11,1/2. Cu Măciucescu am aranjat îndată. N-avea cu sine să-mi trimită. Mergînd la Iamandi, am trecut eu și am ridicat banii.

Iamandi a fost foarte drăguț. I-am cerut 50 000 lei sub o formă care să nu fie umilitoare. Nu numai că i-a aprobat imediat, dar, ca să nu mai umblu pe la minister, mi-a dat chiar el banii. Mi-a vorbit despre Stelian Popescu, Manoilescu, Vaida, național-tărăniști etc.

Am avut impresia că în acel sfert de oră cît am stat la Iamandi s-a spart un ghinion mare pentru mine și că de-aci încolo iarăși o să-mi meargă toate în plin. Atît de mult cred asta încît chiar vreau să rețin un loz de loterie ce mi s-a trimis; cred că am să cîștig.

Mai mult: cred că și ghinionul cu scrisul s-a sfîrșit și că pînă în trei luni voi scăpa de *Gorila*.

* *Duminecă, 11 iulie [1937, Valea Mare]*

Bine, după-amiazi acoperit, pe seară, puțină ploaie bună. Ionelii la masă. Lache iar lipsește toată ziua. Hamul a fost complet reparat; 400 lei.

* *Luni, 12 iulie [1937, Valea Mare]*

Vremea bună, soare, pe seară răcoare. Doi zidari au început lucrul la zidul răsturnat și la cruce. La amiazi le-am adus material; vezi carnet. La 5 am fost Dobrogostea pentru om. La 7,1/2 la Leordeni pentru familia de sași. Plătît datorii Steriade, benzină etc. 4 saci ciment.

⁵⁵ Din conducerea administrației Teatrului Național.

⁵⁶ Victor Iamandi (1891—1940), ziarist și om politic liberal, la acea dată ministrul Cultelor și Artelor (împușcat de legionari).

* Marți, 13 iulie [1937, Valea Mare]

Vremea bună; cam răcoroasă. Doi zidari cu doi ajutori lucrează toată ziua la crucea Fanny; au turnat betonul și fixat crucea. Am mai luat 3 saci ciment și 2 kg cuie. D[upă]-a[miazi] Pitești bărbier. S-a dat să zugrăvească icoana — 1100 lei. 3 saci ciment.

* Miercuri, 14 iulie [1937, Valea Mare]

Senin, potrivit de cald. 2 saci ciment. Am fost la București și m-am întors seara. Am dat 120 lei cărăușului de pietriș. Aceiași zidari și oameni au turnat gardul afară de stilpi. Mi-am cumpărat pantaloni albi la „Cehoslovaca”⁵⁷.

* Joi, 15 iulie [1937, Valea Mare]

Variabil, mai mult soare; după-amiazi stropi de ploaie; mereu relativ răcoare. Aceiași doi zidari și un om lucrează: au terminat de turnat betonul și la zidul gardului și au făcut parțial împrejmuire cruce. După-amiazi am fost cu Fanny la Sorbii.

Vineri, 16 iulie [1937, Valea Mare]

Miercuri am fost la București după invitația lui Condiescu, fără nici o încredere însă. Am telefonat întâi lui Șeicaru, cu care am luat întâlnire la restaurantul Gării de Nord. Pe urmă am chemat pe Rosetti. Părea cam uimit. Îmi spuse că adineaori a vorbit cu casa generalului și servitoarea i-a spus că generalul a intrat foarte târziu azi-noapte, că doarme și nu va merge azi la Palat. Eu să caut totuși a lua contact cu Condiescu și, dacă-l găsesc, să-i telefonez la Fundație și să-l iau, că el merge pînă la 1,1/2. Am întrebat la Palat; nu venise și nu știa dacă vine. Am chemat casa; servitoarea mi-a repetat ceea ce-mi spusese Rosetti. Atunci am spus servitoarei să comunice generalului cînd se va scula că l-am căutat și am venit la invitația lui, și-l rog să-mi spună dacă are ceva de a-mi spune, trebuind să mă întorc la țară. Cu combinațiile astea însă n-am mai respectat legămîntul cu scrisul. În fiecare seară pînă după miezul nopții e Fanny cu viața casei, iar la 4,1/2 dim[ineața] începe viața, așa că nu-mi rămîne timp serios de lucru.⁵⁸ Apoi aici prea mă distrează toate, începînd cu radio și jurnalele și sfîrșind cu diversele preocupări de gospodărie. Din inițiativa Fanny am hotărît să mă instalez la Bascov, unde toată casa și moșia

⁵⁷ „Cehoslovaca”, magazin de îmbrăcăminte.

⁵⁸ După documente rămase în arhivă, începutul transcrierii datează din 18 iul. 1937, fără spor.

e liberă și goală. Cred că chiar de luni voi începe. Dacă nici în sihăstria aceea tăcută și singuratecă nu voi progresa cu *Gorila*, atunci nu-mi rămîne decît să pun lira-n cui. Să sperăm însă că vom merge vertiginos.

* Vineri, 16 iulie [1937, Valea Mare]

Vremea frumoasă. Cei doi zidari cu un om continuă lucrul; au scos cofrajele parțial și au tencuit gardul complet și blocul crucii parțial; au terminat gardul [de] uluci din spatele crucii și pregătit uluci — baie în față. Am fost dim[ineața] la Pitești p[entru] Fanny, iar după-amiazi iarăși.

* Sîmbătă, 17 iulie [1937, Valea Mare]

Timpul frumos, cald. Doi zidari cu un om sfîrșesc lucrul la cruce și la grilaj. Am mai luat doi saci ciment; unul a rămas. Am plătit tot la zi: 1 200 lei zidarii (rămîne unul cu un avans de 100 lei și amîndoi cu pîinile și tutunurile luate pe datorie în cele 6 zile); 17 căruțe pietriș a 25 lei = 425; 8 zile lucru pălmași a 25 lei + 1,1/2 pîini, 200 lei. De asemenea am plătit leafa Leana pînă la 15 iunie = 525 lei; precum Reghina și Carolina⁵⁹ pe iunie (1 700 lei). Am dat [lui] Fanny 3 000 lei piață pentru o lună. După-amiazi, baie la rîu.

* Duminică, 18 iulie [1937, Valea Mare]

Timpul frumos, după-amiazi înnoare. Am fost cu Ionelii la Sorbii. Mi-a adus botnița pentru vițel și perna pentru ham.

* Luni, 26 iulie [1937] Bascov

M-am mutat la Bascov pentru a scrie liniștit. În răstimp reconstituiesc mersul treburilor la Valea Mare: luni zidarul a lucrat la pavajul din garaj, iar tîmplarul cu alți patru oameni au lucrat la puț împreună cu un puțar specialist, plătit cu 120 lei ziua. Au curățat puțul, au pus tubul și s-a început lucrul umplerii locului și săpatul șanțului. Marți pauză — sărbătoare. A intrat în serviciu un nou vier, Nicolae. Miercuri seara am fost acasă. Zidarul a terminat și l-am lichidat. Ceilalți au continuat șanțul; tîmplarul a ridicat suprastructura puțului. Joi a lucrat numai tîmplarul cu un om și a făcut grilajul și îmbrăcăminte puțului. În același timp sub supravegherea [lui] Fanny miercuri-joi s-a făcut mare curățenie în curtea de jos, s-a ridicat și sprijinit gardul spre Zidaru etc. Vineri tîmplarul a terminat lucrul la puț complet, iar vierul

⁵⁹ Jupineasă, rămasă mult în serviciul Rebrenilor.

cu trei femei au ridicat și întărit coardele în vie. Sîmbătă tîmplarul a făcut gardul la oborul porcilor. Un tinichigiu a bătut tinicheaua la structura puțului. Fanny grav bolnavă; doctor, Sorbii, Ionelii etc. Vineri seara venisem acasă pentru a pleca a doua zi la Orlat. Duminecă Fanny mai bine. Sorbii au dormit la noi. Pe seară i-am dus la Gălăsești. Toată săptămîna la Valea Mare au fost mari călduri, fără pic de ploaie.

Azi la 9 dimineața am plecat cu vierul, care a rămas să comande 5 jgheaburi la rudari. Am cumpărat din tirg diverse mărunțișuri și la 10,1/2 am sosit aici.

Doamne, ajută!

* Marți, 3 august [1937] Bascov

Toată săptămîna nu s-a lucrat nimic special; doar oamenii casei, fiindcă tîmplarul n-a mai venit să termine cu puțul. Sîmbătă dimineața am plecat cu Sorbii la Orlat și după-amiazi am fost la Apoldul Mare, unde am angajat vier-administrator pe Mihail Botoș împreună cu soția cu 1500 lei lunar și întreținerea. Am dat 1000 lei pentru călătorie și la 1 septembrie vor intra în serviciu. Luni, ieri, am sosit acasă pe la 7 seara. În sfîrșit, a plouat bine ieri cîteva ceasuri. Azi s-a pus la săpat via III cu 13 oameni. Toată săptămîna altfel a fost mereu cald, înăbușit. Azi pe la 6 după-amiazi am sosit aci cu Fanny și servitoarea. S-a făcut curat aici.

Miercuri, 5 august [1937], Bascov

De la 18 iulie m-am mutat la moșia lui Ionel, unde am deplină liniște și singurătate pentru scris. Fanny a rămas să vadă de gospodărie și de toate.

Merge, dar foarte încet. Transcriu pentru definitiv. Ei bine, pînă azi exclusiv abia am 18 pagini făcute. Mă muncesc enorm cu amănuntele. De altfel e expoziția, cînd fiecare cuvînt are repercusiuni.

De astă-seară, fiindcă scriu ziua, vreau să notez mersul lucrului în amănunte zilnice. Dacă mă voi ține.⁶⁰

⁶⁰ Angajamentul va fi respectat în jurnalul special întocmit pentru urmărirea scrisului la *Gorila*; acolo se menționează, potrivit obiceiului întilnit și la alte romane, localitatea, ziua, luna, anul, ora așezării la masa de scris, ora terminării lucrului, numărul paginii și al rîndului din manuscris la care a ajuns, uneori impresii asupra fragmentelor elaborate („prost, apăsător”; „greu început”; „slab”; „inspirat”; „greoi, fără spor”; „infernale”; „greoi, fără inspirație”; „bine, spornic”; „prost, somn, lipsă inspirație”; „nici un elan”; „mai inspirat totuși”; „bine”; „slăbuț”; „prost și tîrziu”; „foarte prost, refăcut”; „slăbuț”; „reluat întreg capitolul”; „prost, lene”; „infecție de lene”; „Uf, am scăpat de pag. blestemată”; „mai bine” etc.) — menționate de la 11 aug. 1937 la 10 ian. 1938, cînd încep să i se trimită corecturi (la această dată, cartea încă nu fusese scrisă în întregime). Vezi *Mersul scrisului*, în *Opere*, vol. 9, p. 626—630.

Azi mi-am reluat reședința aici, după o lipsă de două luni, care a fost atît de rodnică încît sper să pot continua aici la fel de bine. Pînă ce voi putea reconstitui întîmplări[le] trecutului cu ajutorul însemnărilor lui Fanny, să notez cele ce-mi amintesc din cursul acestei săptămîni.

Luni vierul sas Mihai a fost la Dobrogostea, unde, împreună cu doi oameni de-acolo, pînă la amiazi, a cosit a patra oară lucerna din zăvoi. Pe la 3 după-amiazi a fost acasă, dacă nu chiar mai devreme. Eu am venit de la Bascov mai ales ca să văd de lemnele de la Trivale cu care a fost o încercătură făcută de șeful ocolului. Am aranjat-o la direcție, lăsînd și petiție pentru 30 steri. Marți sîrbătoare. Miercuri am fost din nou la ocol unde am tranșat și cu șeful, încît rămîne să aștept cîteva zile pentru aprobarea direcției și apoi plata. Joi vierul cu nevastă-sa au fost la Dobrogostea, au întors lucerna. Ieri, vineri, am fost din nou pentru transport. N-a venit căruțașul. Au adus ei cu brișca mea circa 400 kg lucernă. Ieri am cumpărat o coasă nouă (85 lei) și 6 m lanț pentru căruță la încărcat, precum și pirostria (40 kg) pentru cazanele [lui] Fanny. Tot ieri a sosit Puia pentru o mică viligiatură de week-end. Azi vierul cu soția au fost iar la Dobrogostea și au mai adus circa 500 kg lucernă, fiindcă iar n-a venit căruțașul. La 1,1/2 am adus bagajele de la Bascov. Apoi am fost cu Puia-Fanny și servitoarea de a făcut curățenie și am predat cheia. Mi-am complectat barul aici pentru lucru. De ieri, vineri 17 septembrie, am în serviciu un paznic la vie, Radu, cu 500 lei pe lună. I-am dat 200 lei avans.

* Duminecă, 19 septembrie [1937, Valea Mare]

De vreo săptămîna un timp superb, cald, fără nour, zile și nopți de toamnă frumoasă. Azi la fel. Am fost la dejun la Plopeanu Ciurmești cu Puia. La 7 am dus pe Puia la gară. A fost și Sima, servitorul lor.

* Luni, 20 septembrie [1937, Valea Mare]

Continuă timpul foarte frumos. Mihai a fost la Dobrogostea și a adus restul de circa 300 kg lucernă coasa IV zăvoi. A mai cosit și la Bascov. Am fost după-amiazi la Pitești la Moazec⁶¹ pentru chestia făinei-grîu, la Trivale pentru lemne etc.

* Marți, 21 septembrie [1937, Valea Mare]

Timpul frumos, după-amiazi se innouează și plouă puțin cu fulgere și tunete, ploaie de vară. Mihai⁶² a fost la Pitești și a dat scrisorile

⁶¹ Morar.

⁶² Mihai Botoș, vier, angajat la Valea Mare împreună cu soția lui, Te-reza.

către prefectul [din] Sibiu și notarul [din] Apold pentru necazurile lui; a plătit mărci și timbre de 35 lei. A luat o dublă griu (75) pentru a încerca piinea. S-au făcut 8 kg marmeladă piersici.

* Miercuri, 22 septembrie [1937, Valea Mare]

Variabil. Noaptea a mai țiriit; toată ziua nouri, vînt, soare. Vie-rul a fost la moară cu griul. Ieri s-a cărat piatra în curte din șosea. Azi s-a început refacerea podețului intrarea secundară din grădină. Am cules eu merele puține. Am [dat] șoferului Ion să-mi aducă fermenți selecționați de la București și, prin Steriade, 1/2 kg cafea „Meinl“⁶³.

* Joi, 23 septembrie [1937, Valea Mare]

Varibil, cu mici scuturări de ploaie, dar cald. S-a lucrat pe-acasă. Fanny cu marmelada, dulcețuri, murături.

* Vineri, 24 septembrie [1937, Valea Mare]

Azi-noapte a mai țiriit, azi a fost mai mult senin și cald. Pe seară, la Pitești cu Păcescu. Am luat arbori = 19 steri lemne = 1 445 lei. A plătit Păcescu. Apoi diverse cumpărături.

* Sîmbătă, 25 septembrie [1937, Valea Mare]

Frumos. Am fost la Pitești cu [sic!] coaforul Fanny. Am cum-părat diverse.

* Duminică, 26 septembrie [1937, Valea Mare]

Frumos. Dr. Păcescu a scopit scroafa mare de îngrășat, apoi o purcea și un purcel mangaliță. De asemeni și la Ionelii. La masă toți.

* Luni, 27 septembrie [1937, Valea Mare]

Frumos. Mihai cu 2 oameni a cosit lucerna 2 pog[oaane] șosea Do-brogostea. A dat 100 lei oamenilor.

⁶³ „Meinl“, întreprindere de cafea și dulciuri, cu o întinsă rețea de des-facere.

* Marți, 28 — miercuri 29 septembrie [1937, Valea Mare]

Timpul bun. Nimic special.

* Joi, 30 septembrie [1937, Valea Mare]

Variabil; noaptea țiriit puțin. S-a potcovit iapa, jumătate. Mihai a fost la Dobrogostea să întoarcă lucerna. A adus 200 kg paie de la Dobrogostea a 80 bani kg.

* Vineri, 1 octombrie [1937, Valea Mare]

Acoperit. Am fost la București și seara m-am întors.

* Sîmbătă, 2 octombrie [1937, Valea Mare]

Acoperit, cu foarte ușoare țirieri intermitente. După-amiazi am fost la Dobrogostea pentru pleavă. Tratatative pentru o nouă căruță.

* Duminică, 3 octombrie [1937, Valea Mare]

Variabil. Un minut de țirială. Călduț. Dr. Păcescu la masă.

* Luni, 4 octombrie [1937, Valea Mare]

Timpul bun, călduț. Mihai-Tereza cu căruța la Dobrogostea p[entru] lucernă. Au adus încă 100 dovleci, mai rămînînd 20 să ia, a 1,60 = 180 lei. S-a rupt o roată la căruță. A plătit 50 lei cosașilor IV. S-au luat de la Păcescu cca 100 kg mere a 5 lei. Am fost la Bascov pentru comanda căruței; n-am căzut la învoială (cere 7 500 lei).

* Marți, 5 octombrie [1937, Valea Mare]

Pe la 4 d[upă]-a[miazi] începe ploaie de toamnă, care durează încă la 11 noaptea. Nu s-a dus după fin pentru că și azi-noapte țiriise puțin. Vin Neguleștii în vizită. De asemeni Lucreția⁶⁴ cu Mirescu, care aduc „flox decunata“.

⁶⁴ Lucreția, mătușă (recăsătorită Mirescu, după moartea primului soț, co-lonelul Marin).

* Miercuri, 6 octombrie [1937, Valea Mare]

A plouat toată noaptea și azi pînă spre amiază. Temperatura scăzut la 9°C. ziua, seara 8°C. Nu s-a putut lucra nimic. D[upă]-a[miazi] fost Pitești cu Neguleștii. Telegramă Eftimiu. Turcul lichidat, pînă azi incl[usiv], cu 3 661 lei.

* Joi, 7 octombrie [1937, Valea Mare]

Timpul s-a mai îndreptat; a bătut soarele și s-a înseninat ziua, seara iar innourat; în general rece. Firică a dres roata ruptă de la căruță, înlocuind toate spițele. S-au făcut vreo 2 dl must, din care 1 l. am luat pentru facerea fermentilor. Mustul slab 107,6 gr zahăr. Plătît Păcescu lemnele și 1/2 mere. Azi pun în funcție bateria anodică 120 v. „Dura“ luate azi. Cumpărat 15 saci p[entru] cartofi și fasole de la Apold.

* Vineri, 8 octombrie [1937, Valea Mare]

Înainte de amiază, soare, pe urmă închis cu slabe țiriele. Mihai a adus o căruță de lucernă de la Dobrogostea. Neguleștii au plecat. M-am tuns. Am lichidat definitiv pe Turcu.

* Sîmbătă, 9 octombrie [1937, Valea Mare]

Înainte de amiază ploaie. După-amiază variabil. Noaptea începe ploaia. Mihai a fost după fin, dar s-a întors cu cei 20 bostani de la Dobrogostea și alți 60 de la Ionel, din cauza ploaiei.

* Duminică, 10 octombrie [1937, Valea Mare]

Toată noaptea a plouat, iar ziua de asemenea. Păcescu la masă. Pregătiri pentru plecare la Buc[urești] mâine pentru Sorbul⁶⁵.

* Marți, 12 octombrie [1937, Valea Mare]

A plouat ieri, iar azi a mai încetat, dar pe seară iar țirîie, burniță rece de toamnă. Am fost ieri și azi Buc[urești] cu Fanny la premiara Sorbul. Am mîncat astă-seară la Ionel. În lipsă s-au spălat, curățat butoaiile; spălat rufe.

⁶⁵ La 11 oct. 1937 avea loc premiara piesei *Durnoaia*, comedie în patru acte de M. Sorbul.

* Miercuri, 13 octombrie [1937, Valea Mare]

Mereu închis, urît; a mai țirîit puțin după-amiază. Continuat cu vasele. S-a luat loc pentru vopsit cercurile butoaiilor. S-a făcut groapă de scurgere la closetul servitori.

* Joi, 14 octombrie [1937, Valea Mare]

Și azi a plouat puțin și încă mazărice. Închis, rece de tot. Se termină pregătirile în cramă; vasele aranjate. Maioua sporită. Am fost la Pitești pentru lozul loteriei. Fanny bolnavă la Tișescu. Să aducem mâine pe Lina pentru cules.

* Vineri, 15 octombrie [1937, Valea Mare]

Închis, nouros, rece, dar fără ploaie. Subt supravegherea Linei, la 11 dim[ineața] a început culesul viei cu 2 oameni la cărat și 6 femei la cules, plus ai noștri. S-a început de jos, parcelele A, B, C, D. E. F. G., partea pînă la prima cărare transversală și din mijloc, spre Zidar, cam două răzoare. S-au lăsat pe loc rislingul și strugurii negri. S-au realizat 101 dal must, care s-a tratat cu 100 gr. metabisulfid. Mustul grăduit a dat următoarele caractere; I-a probă, la 15^h după cca 45 dal de must — la zdrobitor: T 9°C; 1 068 gr — 0,6 = 148 gr la litru — 9,0 — 0,6 = 8,7° alcool (este producție de jos, unde solul e mai apos și pomii țin umbră; aici au fost și putreziri, dar relativ puține, circa o tîrnă); la teasc: T 9°C; 1071 = 159 gr — 9,3 — 0,6 = 9,2° alcool; II-a probă, ora 19^h, la 90 dal must — zdrobitor; T 8 1/2°C; 1070 gr = 156 gr — 9,2 — 0,7 = 9° alcool; teasc = T 9°C; 1070 = 156 gr zahăr — 9,2 — 0,6 = 9° alcool. Ceea ce ar corespunde unei medii de conținut zaharos de 156,5 gr și unui grad de alcool de 9°. S-au rezervat circa 50 kg struguri pentru păstrat, din care Lina a dus o bună parte. Mihai a stat în pivniță și a tescuit tot ce se afla. Boștina s-a pus în groapa de la garaj.

Azi la 7 seara a murit Deita, după ce luni fătase cinci căței anormali. S-a chinuit destul. S-a îngropat subt fereastra Fanny în grădina de flori.

* Sîmbătă, 16 octombrie [1937, Valea Mare]

Azi-noapte a scoborît termometrul la + 3,1/2°C. N-a mai plouat însă și chiar au fost însenări trecătoare cu soare. S-a continuat culesul viei subt comanda Linei cu 4 cărători și 8 culegători, plus Tereza. S-a strîns tot, afară de risling, negru și de masă. S-au realizat azi 160 dal, ceea ce cu cele 102 de ieri totalizează 262 dal. Se pare că vom ajunge pe la 400 dal. Azi mustul a fost mai bun; I-a probă 15^h — zdrobitor: 1072 la 12°C, adică 162 gr zahăr, ceea ce înseamnă 9,5 —

0,4 = 9,5° alcool; teasc: 1070 la 13°C, adică 156 gr zahăr — 9,2 — 0,3 = 9,2° alcool; proba II, 21^h — zdrobitor 1078 la 10°C, adică 178 gr zahăr — 10,5 — 0,6 = 10,3 alcool; teasc idem. S-au rezervat din nou struguri pentru păstrat. Fanny de alaltăieri cam bolnavă, stă în pat. Am achitat azi lucrul de la cules pînă astă-seară = 16 zile de lucru a 20 lei = 320; + 2 zile a 25 = 50 = 370 lei. Rămîne de plată Turcescu. Un plus 18 piini = 98 lei. Total 468 lei, afară de Turcescu.

* *Duminecă, 17 octomvre [1937, Valea Mare]*

După noapte înnoată, spre dim[ineață] s-a înseninat, iar ziua a fost frumoasă, dar rece. Azi-noapte în aer 0°C, pe pămînt + 1°C; astă-seară la 23^h + 1°C în aer. Înainte de amiază s-a continuat totuși, deși duminecă, culesul, puțin, la risling. Pînă la amiază s-au adunat 27 dal, totalizînd astfel 289 dal. Mustul pare considerabil mai bun. Iată caracteristicile: zdrobitor 1090—210 gr zahăr la 13°C, adică 1090 — 0,3 = 12,3° alcool; teasc: 1094 — 220 gr zahăr la 13°C, adică 1094 — 0,3 = 12,9° alcool. A fost Ionel la masă. Am plătit Firică 120 lei p[entru] reparat 2 butoaie. I-am dat 300 lei acout pentru lemnăria unei căruțe noi costînd 1400 lei, cu obligația să supravegheze legătura la fierar (600 lei) cu fierul ce voi cumpăra eu după lista lui; să fie gata maximum într-o lună.

* *Luni, 18 octomvre [1937, Valea Mare]*

Timpul frumos, senin, rece. Azi-noapte a fost -1°C. Brumă groasă. S-a continuat culesul cu puțini oameni, cîteva femei, fiindcă nu s-au găsit. S-au mai făcut circa 35 dal risling, din care însă am dus la București 2 dal și am mai dat vreo doi, încît cu cele de ieri ar fi 58 dal risling, totalizînd la mustul din pivniță 320 dal. S-au mai cules mare parte din strugurii negri, care încă nu s-au mustit, rămînînd să se desciorchineze mîne și să se zdrobească direct în vas. S-ar părea că vedrele s-au umplut mult peste conținut, încît ar fi cca 100% plus producția, afară de ce s-a dat și de strugurii dăruiți etc. A fost și Ionel după-masă, iar Lina toată ziua, firește. Eu am plecat [la] București, ducînd copiilor 2 dal must, struguri și altele. Am asistat puțin la comitet Teatru; am luat 6300 lei. Iată caracteristicile rislingului de azi, ora 13; — zdrobitor 1082 — 188 gr zahăr la 12°C, adică — 0,4 = 11° alcool; teasc 1089 — 207 gr zahăr la 11°C, adică 12,2 — 0,5 = 12° alcool. Urmează să vedem după decantare pentru fiecare butoi în parte, pentru a constata la sfîrșit cît se poate pune pe valoarea mustimetrului.

* *Martți, 19 octomvre [1937, Valea Mare]*

Timpul frumos; noaptea brumă (-1°C). S-a sfîrșit azi culesul. În total s-au lucrat duminică, luni, martți 10,1/2 zile lucrătoare, cos-

tînd exact 260 lei, inclusiv piinea. Totalizarea continuă și nu se poate acuma decît provizoriu. Musturile s-au decantat azi, mai rămînînd puțin într-un butoi și rislingul. S-au pus butoiul I 90 dal, butoiul II 72 dal, butoiul III 60 dal și butoiul IV 45 dal. Mîne, după terminarea decantării, vom lua date definitive. S-au zdrobit strugurii negri; probabil să dea 30—40 dal. Au fierit 1,1/2 dal must risling, pentru a îmbunătăți vinul din butoiușul rămas. Am cumpărat 3 m furtun bun pentru tragerea vinurilor. Și hîrtie filtru. Lina fost aici și azi. Le-am dat mașina pe două zile.

* *Miercuri, 20 octomvre [1937, Valea Mare]*

Spre zori s-a înnoată; au fost înseninări peste zi; T + 4°C minima. S-a continuat lucrul în pivniță. S-a continuat decantarea pentru butoiul IV pînă la 55,1/2 dal, iar rislingul a dat 67 dal. Mustul în toate butoaiele avea abea 11,1/2°C azi dim[ineață]. În cursul zilei s-au turnat următoarele cantități de must încălzit pînă la punctul de fierbere în cazan deschis: Butoiul no. 1 cu 90 dal — 5 dal, avînd apoi o T de 18°C; s-a însămîntat apoi cu 1,1/2 dal fermenți selecționați, încît cuprinde total 91,1/2 dal must cu cca 153 gr zahăr și 8,9—9° alcool în devenire; butoiul no. 2 cu 72 dal — 5 dal dînd 21°C și însămîntat cu 1,1/4 dal fermenți, cuprinzînd deci totul 73,1/4 dal must cu aprox[imativ] aceleași caracteristice; butoiul nr. 3 cu 60 dal — 4 dal dînd 22°C, însămîntat cu 1 dal fermenți, cuprinde total 61 dal must idem caracteristic; butoiul no. 4 cu 55,1/2 dal — 4 dal, dînd 24°C, însămîntat cu 1 dal fermenți, cuprinde total 56,1/2 dal must cu aceleași caracteristice; butoiul no. 5 cu 67 dal risling — 4 dal, încălzit mai puțin, dă 19°C, însămîntat cu 1 dal fermenți, cuprinde 68 dal risling cu cca 200 gr zahăr și cca 11,6° puterea alcoolică; butoiul no. 6 cu circa 30 dal negru — 2,1/5 dal, încălzit prea puțin, încît n-a dat decît 14—15°C și va trebui continuat mîne. A mai rămas de limpezit cîteva vedre de risling, precum și oarecare cantitate de must obișnuit deasupra depozitului de la butoaie, în total cel puțin încă vreo 10 dal, care se va pune în butoiușul în care s-a făcut maioua, peste restul de maia, din butoiul no. 7. Mai rămîne să fiarbă într-un butoi separat de 25 dal rămășițele de la toate butoaiele care cuprinde mult vin, adică butoiul no. 8. Evaluînd la minimum 15 dal echivalent ceea ce s-a consumat sau dăruiat în timpul coacerii și al culesului, producția totală a viei în acest an poate fi socotită de 430 dal.

Pentru îmbunătățirea vinului rămas din trecut s-a adăogat 1,1/2 dal must alb fierit în clocot 30 minute la circa 10,1/2 dal vin alb, urmînd ca aceeași operație să se facă mîne pentru vinul roșu vechi. În cursul zilei s-au spălat vasele, uneltele cramei și s-a făcut o curățenie generală în pivniță. La ora 6 seara, mustul a fost așezat definitiv la fermentare, aplicîndu-se dopurile de fermentație cu apă. Am trimis lui Plopeanu 1 dal must risling și 1/2 roșu, iar pentru Puia 1/2 roșu prin Ioanișescu, strada Gării 6, Pitești. Damigeana cu risling s-a spart pe drum.

* Joi, 21 octombrie [1937, Valea Mare]

Acoperit și nu prea rece. De azi-dimineață toate butoaiile fierb, afară de risling și roșu. Pe seară s-au încălzit 8 dal must roșu, încît s-a obținut 28°C în butoi și s-a vînturat bine seara. Iată caracteristicile la două grăduiri = I. 1080 la $11,1/2^{\circ}\text{C}$ = 1080 — 0,5 = 1079, adică 180 gr zahăr cu putere alcoolică de $10,6^{\circ}$; II la 27°C — 1074 = 1074 + 2,6 = 1077, adică 175 gr zahăr cu alcool de $10,3^{\circ}$. Nu știu motivul diferenței. În orice caz, ar trebui să dea un vin de circa $10-10,1/2^{\circ}$. Fanny a făcut dulceturi. Mihai a adus lucerna de la Dobrogea, restul care a fost cosită la 27 — IX și rămasă din pricina ploilor; circa 300 kg.

* Vineri, 22 octombrie [1937, Valea Mare]

De aseară e iar senin, frumos; ziua călduț; azi-noapte $+3^{\circ}\text{C}$. Purceii „Mangalița” tușind toți, Mihai a mers cu doi la Florica în consultație; lipsea veterinarul. Trei curcani au murit, pare-se de tuberculoză. S-a făcut azi nouă curățenie generală în curtea păsărilor. S-a văruit, s-a dat creolină. De miine se pune floare de pucioasă în mîncare. S-a fiert rachiu din borhotul prune-fructe + cîteva vedre vin rău. A rezultat $9,1/2$ l, apoi 12 l prune a 33° și 5 l rachiu vin a 35° + rica 4 l ordinar. De-aseară fierbe și rislingul, și negrul. S-au pus 3 dal risling peste maioua din butoi, urmînd să se mai aleagă miine ceva. Am fost Pitești cu mașina sosită de la Ionel. Am lăsat la Nae Popescu pompa să-i puie suport, urmînd să aduc de la București anume piese. La Camera Agricolă directorul mi-a dat un producător de la Darja să-mi dea 2 000 kg paie și 1 000 kg pleavă; să stabilească la Ionel prețul și data furniturii. De asemeni adresa Ferma Marian-Olt pentru purcei „Mangalița” și Ferma Statului Stredina. Am dat tinichigiu[lui] să-mi facă sobiță pentru afumat cu pucioasă butoaiile și răzătoare pentru sfeclă.

* Sîmbătă, 23 octombrie [1937, Valea Mare]

Timpul frumos, senin, noaptea cam rece pînă la 0°C . Mihai a început a culege sfecla. A adus o căruță, circa 350 kg, iar după-amiază 100 dovleci de la Ionel. Fanny a grăduit și măsurat rachiurile făcute ieri: 10 l țuică de amestec a $30,4^{\circ}$; 11 l țuică prune de $32,8^{\circ}$; 7 l rachiu vin de $36,8^{\circ}$, la care se adaogă cel rămas vechi $11,1/2$ l de $37,2^{\circ}$. Se mai află din trecut 15 l țuică pentru oameni de 22° și 47 l rachiu drojdie de 34° .

Vinurile fierb bine. Am făcut astă-seară un control; rezultatele: butoiul I risling 1078 la 16°C ; butoiul no. II 1058 la 16° ; vinul roșu 1065 la 18°C .

* Duminică, 24 octombrie [1937, Valea Mare]

Timpul bun. Ionelii la masă. Popa lipsește. Trimit mașina p[entru] încărcat acumulator.

* Luni, 25 octombrie [1937, Valea Mare]

Timpul bun, frumos, călduț. Mihai a cules la sfeclă și a făcut azi două transporturi total 990 kg. A dat la sudat o roată de la trăsură, 50 lei. A tocmît dovleci la circiumarul din Bascov. Am afumat cu pucioasă în pivniță p[entru] stîrpirea bețivilor, care ne-au năpădit de tot.

* Marți, [26] octombrie [1937, Valea Mare]

Timpul mereu frumos, cald. S-a continuat culesul sfeclei și a adus 2 căruțe peste 1000 kg. Mai are și miine de lucru acolo. Aici Fanny a curățat la debara. Seara cu noul control de vin: risling 1062 la 16°C — 135 gr; no. II (60 dal) 1041 — 17°C — 80 gr; III (72 dal) 1041 — 16°C — 80 gr; IV (60 dal) — 1044 — 17°C — 87 gr; V (56 dal) — 1044 — 16°C — 80 gr; roșu 1031 — 18°C — subț 60 gr. S-a adus mașina cu acumulatorul încărcat. Am fost apoi la Pitești p[entru] mărunte.

* Miercuri, [27] octombrie [1937, Valea Mare]

Frumos, călduț, senin; seara ceață. Mihai aduce restul de sfeclă; în total circa 2 700 kg. De asemenea 40 dovleci de la Ionel. Altfel curățenie mare p[entru] plecare.

* Joi, 28 octombrie [1937, Valea Mare]

Dimineața-seara ceața groasă; ziua senin; călduț. Mihai a adus 80 dovleci de la Bascov, iar după-amiază a tras vinul roșu: s-a umplut un butoi de $25,1/2$ dal; rămîne să tescuiască miine. Cu acest prilej s-a mutat drojdia într-un butoi mai mare, sînt 26 dal.

* Vineri, 29 octombrie [1937, Valea Mare]

Acoperit, cețos, un fel de burniță; s-a terminat lucrul în pivniță cu vinul roșu. Sînt în total 29 dal vin roșu în două butoaie. A cărat apoi gunoiul în deal. Eu am fost Pitești la ocol și Direcția silvică pentru nuiele.

* Sîmbătă, 30 octomvre [1937, Valea Mare]

Acoperit, cețos, burniță cu mică țirială toamnăică. Mihai întii la Pitești [pentru] cumpărături varză, legume etc. Pe urmă [la] Bascov, de unde aduce restul de 40 dovleci și 50 coceni. Continuă marea curățenie. Păcescu la masă cu purcelul. Eu Pitești zadarnic.

* Duminecă, 31 octomvre [1937, Valea Mare]

Închis, cețos. La Pitești, masa la Ionel. Servitoarele pleacă trenul 5,1/2 d[upă]-a[miazi]. Preotul la noi p[entru] Mihai ocrotire. Aranjament cu Mihai de la 1. XI tot lucrul cu 2 500 lunar, diferența plătilă după șase luni. Facere bagaj. Miine dim[ineața] 8^h plecăm [la] Buc[urești]. Mașina o las la Ionel.

* Sîmbătă, 6 noiembrie [1937, Valea Mare]

Ploios, rece, vînt. Am sosit cu simplonul [la] Pitești și am luat pe ing. Petrașcu-Trivale pînă la Valea Mare să vadă chestia digurilor, apoi l-am dus înapoi; o secundă la Ionel și venire aci. Oamenii lucrează la îngropatul viei. Iapa bolnavă picior drept înapoi; Păcescu a operat-o azi.

Valea Mare, 13 noiembrie 1937

Iar să însemnez decursul unei așa-zise crize politice în care sînt interesat puțin, fiindcă mi se oferă anume participări. Se pare că mai demult cercurile politice se agită. Se împlinesc patru ani de cînd Duca a fost chemat la putere și prin urmare trebuie să se facă o schimbare. Evident, s-ar putea să se schimbe numai Parlamentul, dar cum la noi Parlamentul e emanația guvernului și nu invers, cum ar cere un regim parlamentar, neschimbarea guvernului ar fi continuarea regimului partidului liberal.

De vreo săptămînă, regele primește pe șefii de partide, care se agită îngrozitor. Pentru rege, situația e delicată destul. El a încurajat fărîmițarea partidelor și sporirea poftelor. În loc să avem două partide cu echipe ministeriale puternice⁶⁶, avem zece partiduțe, expresia paraponiseli și ambițiilor nemăsurate a unor politicieni mediocri care, în calitate de șefi de partide, au dreptul să aspire la conducerea totală a

⁶⁶ Opinia definește perimetrul percepției politice a autorului la acea dată, exprimînd îngrijorarea lui în fața pulverizării partidelor politice, pulverizare manipulată de rege pentru a-și netezi calea spre dictatură. Dacă jurnalul nu ne mărturisește cum ar fi trebuit să arate aceste „două partide“ ipotetice, fragmentul ce urmează este edificator pentru repulsia scriitorului față de grupările de dreapta care candidau în alegeri.

țării.⁶⁷ Sînt partide d-astea foarte pretențioase, care ar fi incapabile să înjghebe o listă ministerială de nume măcar pasabile. De aceea mai ales, partidele acestea se maimuțăresc a se numi totalitare spre a justifica inexistența unor individualități și a îndreptăți pe șef să-și considere drept slugi colaborarii... Ca să poată governa el, regele a stimulat pe toți dușmanii partidelor mari fie din partidele însăși, fie din afară. Probabil că le-a făcut și oarecare promisiuni vagi. Acuma e ceasul răfuieiilor. Și bietul rege nu poate plăti. Acuma știe că trebuiesc partide mari și că poate governa și cu ele. De aceea e criză. Altfel, normal, lucrurile ar fi simple de tot... Ar chema partidul de opoziție cel mai puternic, cerînd eventuale colaborări. Cum a făcut cu liberalii, care cu numai doi-trei ani înainte îl insultau pe stradă și prin publicitate, făcîndu-l aventurier etc.

Azi însă lucrurile par complicate. „Dreapta“, adică Goga, amenință cu revoluția dacă ar veni național-țărăniștii.⁶⁸ Aceștia, în caz că n-ar fi aduși la putere, aminință cu Maniu.⁶⁹ Mai încolo Vaida⁷⁰ ar fi complet distrus politicește nevenind, fiindcă singurul rost al acțiunii lui a fost să încurce pe național-țărăniști. Etc.

Au fost zilele acestea diverse consultări. Ieri s-au terminat prin Averescu⁷¹, președinții Corpurilor legiuitoare, Tătărăscu⁷². La 6 d[upă]-a[miazi] s-a prezintat din nou Mihalache. Imediat s-a răspîndit zvonul că a fost însărcinat să formeze guvernul. *Timpul* a dat vestea aceasta într-o ediție specială. O făcea verosomilă și sosirea cu avionul de la Paris a lui Gusti, viitorul ministru de Externe național-țărănesc, și persoana *grata* la Palat. La T[eatrul] N[ațional], unde aveam comitet de lectură, au fost dureri înăbușite. Prodan m-a luat de cîteva ori deoparte să mă întrebe diverse lucruri. Petrovici, dezinteresat, protesta că dintr-o generație întreagă de oameni nu pot servi țara decît cei înfeodați lui Tătărăscu sau lui Maniu... Pe urmă s-a aflat că nu e adevărat încă. Și combinațiile au continuat. (Nu la Teatru, de unde plecarăm cu credința că s-a sfîrșit — vine Mihalache.)

Dar astea sînt lucrurile de-afară, oarecum oglinda presei. Eu am mai puține știri directe și nici acelea mai precise. Fiindcă în fond nu știe nimeni nimic sigur.

⁶⁷ Partidul Național Creștin. Frontul Românesc, Totul pentru țară ș.a.

⁶⁸ Cu puțin timp în urmă (14 iul. 1935) fusese creată organizația fascistă Partidul Național-Creștin, prin fuziunea Ligii Apărării Național-Creștine (L.A.N.C.), de sub conducerea lui A. C. Cuza, cu Partidul Național Agrar, condus de O. Goga. Vechea „dreaptă“, înveșmîntată în haine noi după instaurarea hitlerismului în Germania, va continua să aibă o atitudine de ostilitate față de multe personalități ale culturii naționale, între care și L.R. Însemnările din paginile care urmează sînt concludente în acest sens. Aversiunea este reciprocă.

⁶⁹ La acea dată, Iuliu Maniu nu mai era președintele Partidului Național-Țărănesc, ci Ion Mihalache.

⁷⁰ Al. Vaida-Voevod conducea o mișcare politică ce se intitula „Frontul Românesc“.

⁷¹ Mareșalul Al. Averescu conducea, la rîndul său, Partidul Poporului.

⁷² La acea dată, Gh. Tătărăscu era prim-ministru.

Cînd am fost aici săptămîna trecută, m-a căutat la telefon Mihai Popovici, cu care am mai avut și acum doi ani convorbiri, în cursul cărora mi-a propus să fiu deputat sau senator în caz că „venim“. Ne-a pofțit pentru marția trecută la un ceai. Era o adunare a fruntașilor ardeleni pentru informație. Fanny s-a dus direct la d-na Popovici, cu care a stat tot timpul, de la 5—8.

Am fost primit, evident, cu mare efuziune de toți, ca scriitorul cel mai mare al Ardealului și al țării. Mihai Popovici, după cîteva clipe, m-a luat sus, în cabinetul lui, să vorbim separat. Mi-a mulțumit de felicitările de ziua lui, ieri. M-a rugat să transmit și lui Șeicaru mulțumiri că și-a adus aminte, măcar acum, de el. Au fost prieteni, pe urmă Șeicaru s-a schimbat etc.

București, 18 noiembrie 1937, joi

Comedia s-a sfîrșit, încît însemnările despre ea ar fi inutile. Privind în urmă acum se vede clar c-a fost un simplu joc pentru ochii lumii, că lucrurile erau de mult și complect aranjate. Cît trebuie să se fi amuzat regele cu Tătărăscu în cursul așa-zisei crize!

Să notez că Mihai Popovici mi-a oferit un loc în Parlament, unde voi dori eu, rămînînd ca pe urmă să spun ce mai doresc. A fost cu ceilalți vorbă lungă cu speranțe multe. Nu voiau deloc unii să puie în față eventualitatea cea rea. Cei mai mulți erau totuși sceptici. După ce au plecat toți, Popovici m-a mai reținut să-mi spuie diverse episoade din frămîntările opoziționiste.

Zilele următoare, miercuri, joi, vineri, s-a menținut mereu părerea publică: vine Mihalache. Vineri a venit la mine Pavel Pavel la „Corso“ să mă întrebe insistent ce vreau, ca să mă susțină toți ardelenii, care nu vor admite să se dea un subsecretariat lui Eftimiu (cum se zvonea de el însuși) înaintea mea; așa că trebuie să mă pronunț, fiindcă e sigură acum venirea lui Mihalache. Evident, m-am derobat — îmi ajunge un mandat; pentru rest, vîzînd și făcînd.

Sîmbătă am fost la țară. Regele urma să primească iar pe Mihalache. Seara am aflat de la Ionel că a fost însărcinat Mihalache să formeze guvernul în colaborarea lui Vaida. Eu știam, de la Popovici, că Mihalache mai discutase cu regele imposibilitatea morală de-a lucra cu Vaida și că regele înțelesese și aprobases... Cînd am sosit aci am aflat că colaborarea cu Vaida era o condiție *sine qua non*, că Mihalache voise să refuze pe loc și numai din deferență a primit totuși mandatul, că însă nu va merge la Vaida, ci se sfătuiește cu membrii biroului și miine va depune însărcinarea. Așa s-a și întîmplat. Pe urmă se spunea că regele l-a îmbrățișat și i-a promis că vor mai lucra împreună, iar Mihalache ar fi răspuns: „Numai pînă joi, sire“. „De ce?“ s-a mirat regele. „Fiindcă joi devine Maniu șeful partidului.“ Mai plauzibil pare alt răspuns: „Da, sire, dar nu în calitatea de azi“. De altfel, Tătărăscu nici nu-și dăduse demisia — ca să se producă un gol de autoritate! (*Sic!*) Imediat apoi a venit Tătărăscu, și-a dat demisia și a fost însărcinat să

formeze un guvern cu baze lărgite. Tătărăscu intra și ieșea la Palat tot timpul crizei și după fiecă audiență a șefilor de partide, ca și cînd ar fi fost consultat asupra tuturor celor ce spuneau regelui ceilalți. Asta a fost duminică. Luni, Tătărăscu a oferit colaborarea lui Gh. Brătianu⁷³ și Iunian⁷⁴. Ambii au refuzat pînă marți la amiazi. Atunci a făcut apel la... partidul Iorga⁷⁵! Și cartel oferit lui Vaida! Cu iorghiştiia a mers pe loc. Vaida, marele Vaida, figura asta superbă, a șovăit pare-se să intre complect în serviciul liberalilor pe care i-a combătut o viață întregă. Miercuri au mai fost zbuciumări sau poate numai tîrguieli conduse de scirnavul Tilea. Pînă seara, totul s-a consumat, Vaida a fost cumpărat cu 50 locuri în Parlament. Și seara, Guță⁷⁶ a depus jurămîntul cu noul guvern care, tot cel vechi, plus doi așa-zîși specialiști...

S-ar părea că toată comedia s-a făcut pentru satisfacția lui Vaida. Regele își dă seama că l-a compromis, încurajîndu-l să-și părăsească la bătrînețe prietenii⁷⁷ de toată viața și caută să-i dea cel puțin iluzia puterii și grației regale. Se zice că, dacă Mihalache ar fi mers la Vaida, i s-ar fi primit orice ofertă — urmînd firește ca pe urmă să-i saboteze toată guvernarea. Așa a trebuit și Tătărăscu să-l ia la remorcă, numai ca să nu rămîie cu totul de căruță. Și totuși rolul lui s-a isprăvit, și încă așa de urît! „Țopirlanul“⁷⁸ a fost gentleman, iar boierul Vaida a primit un blid de linte...

Acuma, la național-țărăniști pare a stăpîni o liniște complectă. A fost o unanimitate impresionantă în respingerea oricărei colaborări cu Vaida. Nici o defectiune. Să vedem ce-ar zice alegerile. Poate să vină Maniu șef.⁷⁹ La o situație schimbată e nevoie de om nou. Și trebuie o activitate vie. Dinamism, ce Dumnezeu!...

Între timp mă zbat în necazuri bănești. Chiria și altele. Și veniturile amîinate de tot. Am scris lui Condiescu pentru un avans de la revistă. Astă-seară mi-a telefonat că pînă duminică face de unde-o fi.

* Marți, 23 noiembrie [1937, Valea Mare]

Am mai fost aci și sîmbătă, 13 noiembrie, dar n-am stat decît cîteva ore de am luat diverse lucruri și seara am plecat cu simplonul, precum tot cu simplonul venisem. Și atunci ploua și era burniță ca și acum. Totuși vierul terminase îngropatul viei, numai șesul; coasta rămîne liberă ca să putem face digul.

⁷³ Gheorghe Brătianu (1899—1953), istoric, profesor universitar, om politic de orientare liberală; în 1930, a dat naștere disidenței liberal-„georgistă“ (la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 365, o scrisoare către L.R., datată 1941).

⁷⁴ Grigore N. Iunian conducea Partidul Țărănesc-Radical.

⁷⁵ Este vorba de Partidul Național-Democrat.

⁷⁶ Gheorghe Tătărăscu.

⁷⁷ În 1935, Al. Vaida-Voievod se retrăsese din Partidul Național Țărănesc, înființînd „Frontul Românesc“.

⁷⁸ Poreclă dată lui Ion Mihalache.

⁷⁹ Cu ani în urmă (1933), I. Maniu se retrăsese de la conducerea P.N.Ț., revenirea lui fiind revendicată de mulți național-țărăniști.

Acuma am găsit bine toate. Iapa vindecată. Trăsura m-a așteptat în gară. Am trecut pe la Ionel să-l consolez puțin. S-au adus 2500 kg paie grâu cu 1750 lei. Dar nutreț nu am. Am dat ordin să vîndă taurășul și vițeaua. S-a săpat ce s-a putut: toată grădina de flori și parte de zarzavat. Nu s-a făcut însă cotețul porcilor. Dr. Păcescu vrea să cumpere căruța veche [cu] 800 lei.

* Miercuri, 24 noiembrie [1937, Valea Mare]

Aceeași vreme urită, ploaie, ceață, noroi. Mihai mi-a cumpărat o gîscă cu 70 lei, care va fi îndopată 2 săptămîni, 2 pui cu 45 lei; a fost la primărie cu declarația scrisă a producției vinului din acest an și unde notarul l-a ocărit. La dejun Păcescu. După-amiazi Mihai aduce de la Pittești 10 kg făină pentru piinea lor și cele trebuincioase pentru 2 torturi ce voi duce mîine la Buc[urești]. La omul din Darja am comandat 2 care de paie ovăz a 1—20 kg. Toată lucerna din pod e mucegăită. Trebuie să vîd de fin la Plopeanu. Păcescu mă îndeamnă să arendez loc la Toma Popescu⁸⁰. Am lichidat la zi pe Mihai (afară de leafă) și i-am lăsat 2 000 lei p[entru] cheltuieli fin etc.

* Marți, 30 noiembrie [1937, Valea Mare]

Am găsit zăpadă și îngheț sosind azi cu simplonul, încît iapa abia mergea de lunecuș, nefiind potcovită cu colți. După-amiazi Mihai a mers anume și a potcovit-o de iarnă. Veneam în special să cumpăr fier pentru căruță; dar fierarul și lemnarul nu au fost la magazinul indicat; i-am întilnit venind încoace, la podiș și i-am trimis să aleagă fierul și să-mi aducă lista cu prețurile, încît mîine cînd plec să plătesc și să se ridice marfa. Pînă seara Firică n-a venit; probabil s-a îmbătat. Dar chestia bănească se complică. S-au adus de la Darja 2225 kg paie de ovăz, care au costat 2670 lei; s-au cumpărat 2 curcani cu 320 lei și 150 ouă cu 345 lei — așa, am dat lui Mihai, peste cele 2 000 lei lăsate, încă peste 1500 lei, fiindcă și potcovitul a venit cu 120 lei. Nu mai am destui bani pentru fier, dacă nu voi găsi la dr. Păcescu, care mîincă mîine la mine la prînz. Va trebui să mai dau ceva și lui Firică mîine. Apoi trebuie să înceapă aducerea lemnelor cît mai curînd, ca să nu se întîrzie nici cu tescovina. Vinul a fost umplut în toate butoaietele, afară de risling, care tot mai fierbe ușor. Sîmbătă a fost Mihai cu taurășul în tîrg și i s-a oferit maximum 1500 lei; un țaran d-aici a venit azi și mi-a oferit 1400 lei. Sîmbăta viitoare să-l dea și la 1500. La porci s-a făcut cotețul bine. Am lăsat dispoziții să culce trandafirii urcători și să-i acopere cu paie. Iar s-a deslipit cazanul de la baie, fiindcă a fost aer pe țevile goale cînd a tras azi apa (golise ieri cazanul).

⁸⁰ Boiernaș cu care L.R. va întretine raporturi gospodărești. În *Jurnal* mai apare și cu diminutivul „Tomiță“.

Mîine vreau să plec la 1 d[upă]-a[miazi], iar pe drum — să vorbesc cu Popa pentru cărămizi, cu Petcu pentru cazan, cu Turcu pentru amendă, cu Tomiță pentru loc, cu Ionel să nu mai ia trăsura la Bascov, la magazinul [de] fierărie pentru plata materialului. Voi duce ouăle, mere, un curcan, unt, smîntînă.

Luni, 6 decembrie 1937 [București]

Azi vreau să reiau *Gorila*, să termin. De peste o lună stau pe loc. Efectul politicii și al necazurilor. Și totuși, n-ar fi fost rău dacă aveam gata cartea de Crăciun. Librării spun c-ar fi epuizat o ediție în sîrbători. Acuma e prea tîrziu.

Luni, 13 decembrie 1937 [București]

Nici pînă azi n-am reînceput scrisul efectiv. De fapt mă zbucium cu nevoile și procesele izvorite din nevoi. Mi-e imposibil să mă concentrez pentru ficțiuni cînd creditorii bat mereu la ușă.

Mai este, evident, și situația extrem de încordată în politica țării care atrage atenția în alte direcții. Cu revenirea lui Maniu în activitate s-a dat un dinamism poate excesiv vieții politice, mai ales că se amestecă în polemici și persoana regelui sub forma camarilei. Nu știu ce va ieși din toate astea. Prea mult bine nu, în nici un caz.⁸¹

*Joi, 16 decembrie [1937, Valea Mare]

N-am mai venit pînă azi din lipsă de bani. Am găsit totul bine. De altfel săptămîna trecută am vorbit la telefon cu vierul.

În răstimpul acesta iată ce s-a lucrat: la 8, 9, 10 și 11 dec., s-au adus cei 85 arbori din pădure: cărăuși din Vieroși și ajutoarele de asemenea. S-au plătit 9 zile de lucru a 20 lei + 7 lei piinea. Transportul cu 10 lei arborele, afară de primii 7 cu 15 lei. Total, 1 081 lei adusul și 1 445 lemnele însăși, adică 2 526 lei. Lemnele sînt prea subțiri, deși bune de foc, uscate. Și par cam puține, deși omul spune că sînt 19 steri, adică peste un vagon. Azi am plătit 150 lei, lucrul pentru 6 grămezi nuiele de carpen, oferite de ocolul silvic. Grămezile ar fi de 2 m × 1,50. Poate

⁸¹ Este vorba de febra dinaintea alegerilor parlamentare ce vor avea loc la 20 dec. 1937. Cu acest prilej, liberalii nu vor obține 40% din voturi (prima majoritară care să le permită menținerea la conducere), ceea ce va culmina cu demisia guvernului prezidat de Gheorghe Tătăreanu (28 dec. 1937). O situație mai bună nu o va avea nici Partidul Național Tărănesc, în pofida măsurilor tactice adoptate (la 25 nov. 1937, el semnase un pact de neagresiune electorală cu „Garda de Fier“, la care, mai tîrziu, vor adera gruparea liberală, condusă de Gheorghe Brătianu, și Uniunea Agrară“, condusă de Constantin Argetoianu). În aceste condiții, la 28 dec. 1937, se va forma un guvern național-creștin, condus de Octavian Goga și secondat de A. C. Cuza, guvern care va netezi calea spre dictatura regală.

să le aducă Mihai mai târziu puțin. S-a reparat bine cazanul de la baie ; cu 200 lei la Peșu. Zilele acestea a fiert tescovina. A durat 2 zile și nopți. Fiartă de două ori. Rezultat : 104 litri rachie de 38,8°, plus 5 l slab. Plecând rindul trecut, m-am înțeles cu Toma Popescu și am arendat la el 2 pogoane pământ a 1000 lei. Mihai l-a văzut și zice că e bun ; așteaptă să-l are acuma și apoi să cară gunoi. Căruța e gata ; miine o aduce. A costat 1200 lei lucrul lemnăriei cu lemnul meu (m-a înșelat Firică) ; 3 680 lei fierul ; 800 lei legatul ; la care mai vin scindurile de fund și coșul, adică încă vreo 200 lei — un total de 5 900 lei. Fără vopsit. Baremi se pare că va fi o căruță solidă. A vândut tăurașul Garofelu, de 6 luni, cu 1500 lei unui țăran din Ianculești. Pentru simbătă urmează să vîndă și vițeaua, pentru care mi s-a oferit azi în sat 2 500 lei. Dificultăți cu furajul ; n-am fin. Trebuie văzut de cel angajat la Gică Ștefănescu-Purcăreni prin Plopeanu, urgent. Am cumpărat azi 50 coceni a 2,50 de la un vecin, urmînd să mai iau 50 miine. Iar de la Ionel încă 100 dovleci. A vîndut 30 kg pere a 10 lei, înainte de-a se înmuia prea tare. Am plătit lui Mihai pentru 18 duble fasole (297 kg) 1 800 lei, și petru 400 kg cartofi 800 lei. La care se mai adaogă 843 transportul și 100 lei trimiterea sacilor. Încît vine fasolea la 7,50 lei, iar cartofii cam la 3,50 lei. Am plătit mica datorie (55 lei) la Steriade pentru Mihai. Am lăsat ceasul vechi de buzunar la reparat.

Am lăsat la Mihai 461 lei pentru rulment.

*Marți, 21 decembrie [1937, Valea Mare]

Sosesc la amiazi cu simplonul fără oprire la Ionel. Am cumpărat 25 coale hîrtie de împachetat și 2 lămîi. Mă încercă iar răgușala și aș vrea s-o previn. Un pachet aspirină. Ceasul vechi l-am luat reparat, cu 80 lei. Aici bine. Încă n-a fost coșarul și soba din sufragerie afumă urit. Vineri zice că vine. S-a plătit complect la magazinul de fierărie. De la fierar n-a ridicat căruța încă — el nu admite să fie cîntărită —, probabil a sfeterisit din fier. A scos acumulatorul radio de la uzină încărcat. Omul se plînge mereu de fin și m-a ținut încurcat Gică-Ștefănescu, lua-l-ar ce i se cuvine. Aici a fost omul de la Darja oferind fin. N-a luat, așteptîndu-mă pe mine cu Purcărenii. „Frumușica“ a vîndut-o simbătă cu 2 500 lei.

*Miercuri, 22 decembrie [1937, Valea Mare]

Azi-noapte a nins foarte ușor și a înghețat puțin. Azi pe seară se lasă ger. Mihai a fost la Pitești, unde s-a încurcat cu fierarul și a venit beat-mort abia pe la amiazi, încît n-a mai fost bun de nimic. A trimis totuși o căruță de fin : net, adus acasă, kg a 2,30, de la același om din Darja care mi-a dat paiele și care se oferă să mai aducă fin cît îmi trebuie, încît am să renunț la onorabilul boier Gică. Purcei n-a luat, fiind prea scumpi și slabi. A cumpărat scîndura pentru fundul căruții

și pentru lădița de transport păsări. A luat căruța gata nouă de la fierar și a cîntărit-o ; 280 kg — adică mi-a mîncat vreo 25 kg fier. Tereza mi-a pregătit bagajele pentru București : 4 farfurii mari, 2 damigene vin, 1 borcan castraveți, un coș mare, 50 ouă și micul tort cu care așteptase pe Fanny. Mihai fiind [beat] mort, m-a dus la gară omul cu finul.

Am călătorit cu Sorbul venind de la Gălăești. La 9,1/4 am fost înapoi Pitești, am trecut pe la Ionel pentru damigeana lui să-i dau vin de sărbători. Am cumpărat azi două damigene noi. Fanny a trimis oamenilor un fulard și mănuși, plus 200 lei pentru sărbători.

*Joi, 23 decembrie [1937, Valea Mare]

Îngheț, senin. Răgușeala mereu. La amiazi plec București ducînd : o ladă cu 7 curcani și 3 găini, 1 dal vin alb + 1 dal vin roșu (în damigenele noi), 1 sticlă rachie de vin, 3 sticle risling nou, 2 purcei, mere, aparatul de inhalație.

*Joi, 30 decembrie [1937, Valea Mare]

Venit să stau pînă la 14 ianuarie, să termin cu *Gorila*. Ninsoare mare de ieri ; la București cu viscol și ger ; aici calm și zăpadă multă. Am plecat cu simplonul cu 1,1/2 oră întîrziere din București. La Pitești mă aștepta sania. Am luat farmacie și băcănie. Puțin la Ionel pentru politica guvernului Goga și Armăndică⁸².

Aici toate bine. A adus de la Ionel 200 dovleci, dar toți înghețați, încît îi dă la vacă și iapă. Eu am adus un closet nou (500 lei), care a fost montat chiar acuma.

*Vineri, 31 decembrie [1937, Valea Mare]

A mai nins, încît avem o zăpadă de 1/2 metru. M-am culcat la 8 și m-am sculat la 2 d[upă]-a[miazi]. Instalatorul a reparat țeava de plumb în pod la rezervoriu, înlocuind 50 cm, unde crăpase a doua oară. Pe Mihai l-am trimis [la] Pitești pentru acumulatorul radio și alte lucruri de farmacie. Încerc să mă doftoricesc de răgușeală, neieșînd deloc din casă și luînd fel de fel de combinații.

E seara de revelion. Adineaori am ascultat discursul dictatorului nostru proaspăt la radio. Afară de cîteva măsuri demagogice, mai ales contra ovreilor, nimic decît vorbe. Dictator de carton ar părea, dar toți dictatorii par de carton la început. Cine știe dacă Goga, așa cum e, nu

⁸² Armand Călinescu, numit ministru la Interne în noul guvern ; acceptarea funcției avea să ducă la îndepărtarea sa din Partidul Național Țărănesc, între ai cărui fruntași se numărase pînă atunci.

va deveni dictatorul pur și simplu. În definitiv, oricine a pus mina pe frânele țării se poate menține cu forța... Vom auzi și cuvântul regelui la miezul noții... Interesant ar fi ca experiența să reușească deplin. Poporul român vrea să fie guvernat, ca orice popor. Numai cinstită să fie guvernarea, măcar relativ. Moralitatea e condiția primă pentru izbînda oricărei mișcări de înnoire.

Deocamdată însă să isprăvesc cu *Gorila*. Sper că va merge scrisul, oricît mă distrează afacerile politice, care totuși nu mă interesează decît ca spectator.

Revelionul să mă găsească în muncă rodnică...

1938

**Sîmbătă, 1 ianuarie [1938, Valea Mare]*

Ger, zăpadă, frumos. Păcat că eu nu pot ieși pe-afară. Am început doftoreala contra răgușelii și nu voi ieși din casă pînă n-am scăpat de ea. Nu fac decît inhalatii cu inhalatorul și doftoria Popovici. Azi am pornit-o mai solid : de la 4 d[upă]-a[miazi] pînă la 7 dim[ineața] am făcut cinci inhalatii. Nu beau țuică. Abia un pahar de vin. Am fumat vreo 7—8 țigări ; am să le reduc de va fi posibil. Nu vorbesc deloc decît în șoaptă fără coarde vocale.

Mă distrează enorm radio. Pierd vremea cu el. Trebuie să reduc considerabil, altfel nu termin. Nu merge apa la baie ; o fi făcut ceva instalatorul. Și acuma e în pat. Poate mîine să dreagă.

Guvernul Goga se războiește grav, deocamdată cu jidovii. Îi laudă italienii și nemții.

**Duminecă, 2 ianuarie [1938, Valea Mare]*

Ger, bine. Mihai la Pitești pentru mărunțișuri. Am continuat cura : 5 inhalatii cu Popovici, 2 + 2 rhofeine și o baie fierbinte la 7 dim[ineața] înainte de culcare. Dar și trei mașini de cafea și 14 țigări. Mă omoară însă guturaiul de care nu pot scăpa. Am citit că există guturai cronic, ceea ce este un catarrh subacut al mucozităților nazale. Încerc să-l combat cu băile și rhofeinele.

În schimb, scriu prost, fiindcă mă plictisește boala aceasta ascunsă agasantă.

**Luni, 3 ianuarie [1938, Valea Mare]*

Ger, zăpadă, frumos. Păcat că eu nu pot ieși. Stau mereu în casă, nu vorbesc decît în șoaptă și mă doftoricesc. Azi iar cinci inhalatii, instilații, lapte cu miere, 2 rhofeine, 2 aspirine, o baie fierbinte. Fiindcă la toate s-a mai adăogat și un guturai odios. (De unde l-am luat, cînd n-am ieșit nici pînă afară ?) N-am scris o iotă ; sînt indispus și plictisit din pricina acestei boale scîrboase. Și curios că a patra zi nu e nici o

ameliorare; ba uneori pare că e mai rău. Mă țin mereu de doftoreală, și zadarnic.

Azi vaca Ella a fost dusă din nou la taur, la Florica. Să sperăm că de data asta definitiv.

**Marți, 4 ianuarie [1938, Valea Mare]*

A mai nins puțin azi-noapte. Vremea de iarnă splendidă. Și eu trebuie să stau în casă!

Mereu cu boala. Mă omoară acuma guturaiul și mă enervează de nu pot face nimic. Stau toată noaptea și trec de la inhalatii la aspirine și prostii. Iată ce am făcut azi: 14^h, scularea; 14,1/2, masa; 16,1/2, inhalatie Popovici¹; 18, două mere; 19, inhalatie floare tei; 19,1/2, termometru 37,3° și o aspirină; 20,1/2, două cești ceai lămâie-rom; 22,1/2, lapte; 23, termometru 36,9°; 23,3/4, inhalatie Popovici; 24,1/2, cafea, mașina mică și 5 țigări; 2,1/4, altă aspirină; 3,1/2, inhalatie Popovici; 4,1/4, aspirină; 4,1/2, picături 20 contra tusei; 6—6,1/2, baie fierbinte; prișniț rece la gît și „vretox“ în nas.

Se poate ceva mai susținut?

**Miercuri, 5 ianuarie [1938, Valea Mare]*

Iar a mai nins puțin, dar e frumos!... Cură și iar cură! S-ar părea că m-am mai luminat. În orice caz, răceala cu guturaiul par să-mi fi trecut. Mai am sentimentul de înfundare a nasului, dar fără scurgerile scîrnave. Glasul de asemeni pare a se limpezi, iar tusa, cu ajutorul picăturilor Nanu², s-a domolit; doar rar un punct undeva mă enervează și poate că e mai mult nervos.

Ziua aceasta, miercuri, ca și cele precedente, sfîrșește dimineața următoare, acuma de pildă e joi dimineața cînd fac acest bilanț medical. Mi se pare că e a treia oară cînd fac baie fierbinte de 1/2 oră înainte de-a mă urca în pat, la somn. Dorm bine în orice caz și poate contribuie la vindecare.

**Joi, 6 ianuarie [1938, Valea Mare]*

Ger mereu. Nimic decît cura, atît de substanțială că tot timpul mi-l trec cu îngrijirile. Mare semn de bătrînețe! M-am sculat parcă iar mai înfundat și mai indispus. Totuși am mai redus inhalatiile la trei. Am impresia că răcesc noaptea la cap (oh! ce boșorogea! groaznică), după baia fierbinte. Pe la 7,1/2 seara am avut 37,2°. Am încercat să

¹ Medic curant.

² Ion Gh. Nanu-Muscel.

beau vin fiert cu miere. Dar m-am scîrbit rău. Am făcut baia normal, dar am mai stat pînă s-a mai uscat părul.

**Vineri, 7 ianuarie [1938, Valea Mare]*

Ger. M-am sculat tot înfundat, mai puțin însă. Iar [nu] mă simt dispus. Vocea cînd clară, cînd voalată. Pînă duminică inclusiv mai stau în casă, pe urmă dau dracului cura. De fapt vocea ar fi bunișoară, dar parc-aș fi răcit la cap, sînt înfundat și vorbesc din butoi. Voi încerca o fricție cu spirt la cap.

**Sîmbătă, 8 ianuarie [1938, Valea Mare]*

Mereu ger. N-am mai făcut baie fierbinte. Am redus inhalatiile la trei și am sporit țigările. S-ar părea că nu mai sînt răgușit propriu-zis, dar mi-e voalată vocea din pricina laringitei cronice care trebuie tratată mai lung și mai direct.

**Duminică, 9 ianuarie [1938, Valea Mare]*

Frigul continuă; zăpada persistă. Mihai cu Tereza au plecat la Leordeni, de unde s-au întors pe la 3 d[upă]-a[miazi]. La 4 am avut vizita judecătorului din Ștefănești pînă pe la 7 seara. Cura continuă redusă. Trei inhalatii. Dimineața la culcare prișniț și „vortex“.

**Luni, 10 ianuarie [1938, Valea Mare]*

Timp de iarnă plăcut. Fulguială ușoară. Azi-noapte am fumat mai mult și am băut 2 mașini mari cafea fiindcă am lucrat mai serios. Azi după masă am ieșit o oră pînă în deal. Mihai a fost cu Ionelii la Bascov și mi-a [trimis o] gustare din porcul lor tăiat, cîrnați, lebervurst și tobă și șorici.

**Marți, 11 ianuarie [1938, Valea Mare]*

Gerul slăbește. Am fost cu sania la Ionelii. Numai Lina. Și la Trivale pentru nuiiele. Cura merge binișor.

**Miercuri, 12 ianuarie [1938, Valea Mare]*

Începe a se topi zăpada. Gerul scăzut. Cura mereu, dar parcă iar mai prost, fiindcă am fumat mult azi-noapte.

*Joi, 13 ianuarie [1938, Valea Mare]

Vremea mereu slabă. Sînt indignat de cură. Parcă e mai rău. Mai ales dimineața. Mîine plec [la] Buc[urești] cu un rățoi, 50 ouă și vin roșu.

*Vineri, 21 ianuarie [1938, Valea Mare]

Am stat la București pentru comitete T[eatrul] N[ațional] și banii de la Fundație. Între timp Șeicaru m-a asigurat că revine Condiescu la Radio și imediat eu la programe; la 25 cor. Am sosit cu acceleratul de 21,1/4 la Pitești; scurt popas la Ionel pentru Lina cu tăierea porcului. Aici toate bine. Lipsa nutrețului.

*Sîmbătă, 22 ianuarie [1938, Valea Mare]

Timp amestecat; ziua soare rece. Fanny anunță că sosește diseară ca să tăiem mîine porcul, iar după-amiazi Călugăru adaogă că vine cu d-na Sorbul. A sosit cu ambii Sorbii. În vederea aceasta am luat altă butelie „Shell-gas“ pentru casa mică și cele necesare porcului după indicația Linei. Am cumpărat prin Mihai din piață 761 kg fin a 1,80 lei și coșul nou pentru căruța nouă cu 140 lei. Ne-am socotit cu Mihai de cheltuielile trecute pînă azi incl[usiv], cînd i-am mai dat 1000 lei pentru viitor. Mi-a luat o gîscă cu 65 lei, care va fi îndopată. A scos butoiul de rachiu de la dogar — a costat nou 300 lei de 7 vedre. Seara au venit oaspeții, cu care am stat pînă pe la 4 dim[ineața].

*Duminecă, 23 ianuarie [1938, Valea Mare]

A nins puțin azi-noapte, dar fără ger deosebit. Am adus pe Ionelii cu servitoare lor. Porcul a fost tăiat de măcelarul Turcescu (50 lei), ajutat de alți doi (cîte 20 lei). A fost destul de bun. Au ieșit 75 litri untură, afară de slăninile oprite și cea dată vierului, cu care ar fi aproape 90 kg. S-au făcut de toate și s-a mîncat mult, încît toată lumea s-a îngreuiat. Servitoarea de la Ionel 40 lei. Seara ei au plecat. Vizita magistrat Căprescu de la Ștefănești cu piesa radio.

*Luni, 24 ianuarie [1938, Valea Mare]

Mihai cu Tereza au topit untura, terminînd pînă seara, cînd a făcut și mare curățenie în bucătărie. Sorbii au plecat la 4 d[upă]-a[miazi].

* Marți, 25 ianuarie [1938, Valea Mare]

Tereza a făcut curățenie în sufrageria de jos. Am pus la saramură cărnurile și slăninile după carte: 3,1/2 kg sare, 1,1/2 zahăr, 125 gr salitră la cca 50 l apă. Iar Căprescu pentru piesă.

* Miercuri, 26 ianuarie [1938, Valea Mare]

Plecăm București la 12^h cu oprire la Ionelii. Ducem 65 ouă, fasole, porcării.

* Sîmbătă, 29 ianuarie [1938, Valea Mare]

Am venit cu simplonul, am adus un geamantan de perdelării. Am adus de asemeni termometru și o baterie „Pertex“ cu 150 v de la Georgescu³, pe care azi am pus-o în funcție împreună cu acumulator proaspăt încărcat. Am venit apoi cu un praf special contra guturailui, dat de Claudia Rădulescu⁴ — pe care-l voi lua cu începere de mîine trei prize pe zi. De la Pitești am mai luat „Turiopiu oel“ pentru inhalatii reci tot contra răgușelii, recomandat de judele Căprescu, căruia i l-a dat Mețianu⁵. Mi-am comandat la București o pereche de ghete bune la Petru Anghelescu și lui Radu pantofi. Am dat aseară fragment *Gorila* pentru *Cuvîntul*⁶. Nimic nou de la Radio, doar zvonuri că venim. Toate rachiurile bune s-au adunat ieri de Mihai în butoiul nou, dînd 70 litri a 32,1/2° și mai rămînînd cîteva litri. De asemenea s-au dat azi la afumat Stempel 14 cîrnați și 12 bucăți carne preparate în saramură după carte. De azi reîncep însemnările meteorologice.

*Duminecă, 30 ianuarie [1938, Valea Mare]

A plouat, o ploaie țîrită, relativ caldă; a continuat și noaptea. Nimic deosebit. A fost Căprescu, iar Mihai cu trăsura la Bascov cu Ionelii.

³ Probabil inginerul Mircea Georgescu de la Societatea de Radio.

⁴ Claudia Rădulescu, farmacistă, soția doctorului Gheorghe Rădulescu, ambii prieteni ai Rebrenilor.

⁵ Nicolae Mețianu, profesor de otorinolaringologie la Universitatea din Cluj și București.

⁶ Fragmente au mai apărut în *Revista Fundațiilor Regale* (IV, nr. 11, nov. 1937, p. 243—264, și în nr. 12, dec. 1937, p. 486—501), *Cronica* (I, nr. 7, 25 dec. 1937, p. 5), *Decembrie* (I, nr. 5—6, 29 ian. 1938, p. 3), *Viața românească* (XXX., nr. 6, iun. 1938, p. 3—12).

* Luni, 31 ianuarie [1938, Valea Mare]

Ploaia a continuat pînă seară, insistentă. Iar bucluc cu apa. A înghețat lingă bucătărie și acuma, cu dezghețul, s-a scurs apa. A venit meșterul din sat și a întrerupt țeava spre bucătărie, rămînînd să facem reparație mai tîrziu, cînd se va încălzi vremea.

* Marți, 1 februarie [1938, Valea Mare]

Acoperit pînă după-amiază, cînd s-a înseninat frumos. S-au scos din saramură toate cărnurile, afară de cele două șunci, s-au pus la zvîntat. Am dispus să fie fierse 3 slăninii în apă clocotită 10 minute înainte de a merge la fum. Iar s-a stricat apa; a dres Mihai.

* Miercuri, 2 februarie [1938, Valea Mare]

Timp amestecat, fără ploaie. Mihai a fost la Pitești. Mi-a adus noul permis C.F.R. trimis de Fanny la Ionel. Am luat 5 duble porumb special pentru iapă; voi nota cînd va începe să dea cîte 4 kg pe zi. Se pare că iapa e bolnavă; nu mănîncă bine. A dus la afumat slăninile etc.

* Joi, 3 februarie [1938, Valea Mare]

Nimic deosebit.

* Vineri, 4 februarie [1938, Valea Mare]

Am fost la Pitești. Vorbit telefon Fanny. Comandat cafea Buc[urești].

* Sîmbătă, 5 februarie [1938, Valea Mare]

Nimic special.

* Duminică, 6 februarie [1938, Valea Mare]

Păcescu la masă. Mîine plec București.

* Marți, 8 februarie [1938, Valea Mare]

Sosesc la 6 seara de la Buc[urești], unde n-am făcut nimic cu Șeicaru, care zice că a aranjat definitiv etc. Ieri Mihai a adus cîrnații de la Stempel.

* Miercuri, 9 februarie [1938, Valea Mare]

Timpul frumos, senin. Mihai a priticcit vinul în parte. Pe seară la Pitești a adus de la Stempel cărnurile și slăninile de la afumat, mai rămînînd cîteva bucăți care n-au putut fi identificate.

* Joi, 10 februarie [1938, Valea Mare]

Timpul frumos, deși azi-noapte a fost -6°C . Mihai continuă priticcitură. Pe seară la Pitești pentru restul cărnurilor. Îi lipsește mușchiul și încă trei bucăți de carne, cele mai bune. Să notez că de luni m-a lăsat răgușeala care mă ținuse de la 21 dec. Crăciun; în ultimul timp, adică vreo zece zile, am făcut înainte de culcare trei inhalații pe rînd, de cîte zece minute, cu „Turiopiu-oeI“ (25 picături), apoi eucaliptol (3—4 picături), și cu sare (2 linguri). Din cînd în cînd, și inhalații reci cu „Turiopiu-oeI“, care pare eficace. Poate că și praful de la Clăudia Rădulescu să fi avut vreun efect, deși n-am luat decît de 2 ori.

Guvernul Goga a căzut după o lună abia de la instalarea pretențioasă. Mîine plec la București cu cîrnați, cărnuri și o sticlă de drojdie tare p[entru] Puia.

* Sîmbătă, 12 februarie [1938, Valea Mare]

Am sosit la 6 seara de la Buc[urești]. Nimic deosebit. Mihai a găsit mușchiul. Azi-noapte a tîrîit, iar dimineața a nins ușor, dar zăpada s-a topit repede.

Sîmbătă, 12 februarie [1938, Valea Mare]

Tot mai sînt în luptă cu Gorila. De pe la 15 octomvre mă țin în loc evenimentele politice care mă interesează prea mult. În sfîrșit se pare că pentru un răstimp s-a sfîrșit cu politica. După căderea Tătarescu în alegeri, după aventura guvernului Goga de 44 zile, am ajuns la dictatura regală girată de guvernul cu patriarhul în frunte și cu 7 foști prim-miniștri ca sfetnici fără portofoliu. Maniu a refuzat să participe. Prefecți militari. Ziarele nu mai au voie să scrie nimic despre politică, partide etc. Vor deveni toate literare și sportive. Parlamentul suspendat fără termen.

* Duminică, 13 februarie [1938, Valea Mare]

Nimic deosebit. Dr. Păcescu la masă. Mîine plec Buc[urești].

⁷ Înălțurarea guvernului marchează instaurarea dictaturii regale, de mult dorită de Carol II.

** Miercuri, 16 februarie [1938, Valea Mare]*

Am venit cu simplonul. Am cumpărat lighean nou pentru vase și o găleată mare pentru porci. Mihai a început a face drojdia.

** Joi, 17 februarie [1938, Valea Mare]*

Timpul urît, acoperit, fără ploaie. Mihai a realizat din circa 35 dal drojdie 50 litri rachiu de 52,5° și 49,5°, plus vreo 5 litri rachiu prost pentru serviciu. Mîine plec Buc[urești] p[entru] comitet Teatru Claudia.

** Sîmbătă, 19 februarie [1938, Valea Mare]*

Mă întorc cu frig și ninsoare. Scroafa [a] fost la Florica și n-a primit vierul.

** Duminică, 20 februarie [1938, Valea Mare]*

Rece, ger, senin, frumos. Nimic deosebit.⁸

** Luni, 21 februarie [1938, Valea Mare]*

La 1,1/4 plec București, noaptea la 1 m-am întors.

** Marți, 22 februarie [1938, Valea Mare]*

Nimic deosebit.

** Miercuri, 23 februarie [1938, Valea Mare]*

Mihai și-a angajat un om cu care împrăștie gunoiul pe coastă.

** Joi, 24 februarie [1938, Valea Mare]*

Se continuă împrăștierea gunoiului.

⁸ Nimic deosebit în gospodăria de la Valea Mare. În politică se decretează o nouă Constituție, care legiferează instaurarea dictaturii regale și sfîrșitul regimului parlamentar.

** Vineri, 25 februarie [1938, Valea Mare]*

La amiazi plec la București și seara mă întorc, noaptea adică. A pus mazăre Tereza.

** Sîmbătă, 26 februarie [1938, Valea Mare]*

Cu un om Mihai desfundă locul pe coastă, unde vița a fost prea pipernicită și parte subt nuc. S-au luat ieri șuncile de la afumat.

** Duminică, 27 februarie [1938, Valea Mare]*

Timpul mereu frumos cu îngheț noaptea. Mihai a fost la Leordeni. Am avut vizita Plopeanu-Cornescu⁹.

** Luni, 28 februarie [1938, Valea Mare]*

Frumos. Plec București cu o șuncă, o puică și ouă.

** Marți, 1 martie [1938, Valea Mare]*

Sosesc la 9 seara cu acceleratul. Imposibil să stau noaptea; pic de somn.

** Miercuri, 2 martie [1938, Valea Mare]*

Mihai a fost iar cu scroafa la Florica în zadar. A lucrat în vie, iar Tereza în grădina zarzavat. La 4 noaptea am 39,8° temperatură. De ce? La 5^h normal.

** Joi, 3 martie [1938, Valea Mare]*

Am fost la Pitești pentru procesul cu instalatorul Teodorescu, pe care l-am terminat în parte: cite 3000 lei lunar. Mihai și-a scos un dinte. S-a arat un pogon de loc pentru sfeclă și cartofi.

** Vineri, 4 martie [1938, Valea Mare]*

Timp frumos. Mihai-Tereza lucrează la grădină.

⁹ Traian Cornescu, pictor-scenograf.

* *Sâmbătă, 5 martie [1938, Valea Mare]*

Splendid timp de primăvară. Am cumpărat 900 kg fin, 1700 lei. S-a pierdut o rață. S-a lucrat în grădină. S-au reparat cele două aparate radio prin lucrător Pitești.

* *Duminică, 6 martie [1938, Valea Mare]*

Același timp superb. Plec la București cu diverse.

* *Mărti, 8 martie [1938, Valea Mare]*

Sosesc seara la 10 de la Buc[urești], unde ieri și azi m-am ocupat mai ales de procesul cu mașina. Timpul mereu frumos, cald, plăcut, primăvăratec. Aici Mihai a lucrat la digul din vie. Scrofița „York“ mijlociu s-a vîrît ieri la Florica; ar urma să fete pe la 28 iunie.

* *Miercuri, 9 martie [1938, Valea Mare]*

Timpul frumos. Am început să lucrez în odaia de jos de astă-seară.

* *Joi, 10 martie [1938, Valea Mare]*

Timp frumos. Ion lucrează la aranjarea mașinii.

* *Vineri, 11 martie [1938, Valea Mare]*

Timpul mereu frumos, de primăvară. Ion cu mașina.

* *Sâmbătă, 12 martie [1938, Valea Mare]*

Vremea stricată. Înainte amiazi a nins, după-amiazi plouă; s-a răcit iar. Mașina gata; am fost la Pitești cu acumulator radio.

* *Duminică, 13 martie [1938, Valea Mare]*

Frig. Zăpadă. Urit. Mîine plec București pentru proces.

* *Mărti, [15]* martie [1938, Valea Mare]*

Timpul s-a mai îndreptat. Sosesc cu acceleratul de amiazi ca să pot lucra la noapte; ceea ce fac.

* *Miercuri, [16] martie [1938, Valea Mare]*

Frumos. Nimic deosebit.

* *Joi, [17] martie [1938, Valea Mare]*

Foarte frumos. S-a isprăvit sfecla furajeră.

* *Vineri, [18] martie [1938, Valea Mare]*

Frumos mereu. D[upă]-a[miazi] am fost la Pitești. Am dat aparatul portativ la reparat la tînărul de la librăria Banu. Am ridicat acumulatorul radio dres la Nae Popescu. S-a încercat să-mi repare manivela, în zadar. Am fost cu Lina la Bascov — mi-a dat un sac de porumb —, apoi la Dobrogostea p[entru] lucernă; n-am făcut nimic. S-au dezgropat trandafirii.

* *Sâmbătă, 19 martie [1938, Valea Mare]*

Frumos. Nimic. Au sosit vițele puitoare de la Apold.

* *Duminică, 20 martie [1938, Valea Mare]*

Frumos. Păcescu la masă = 5 kg prune, iar. Cu mașina la Ionel să-mi găsească cumpărător de vin, apoi gara Florica, Ștefănești.

* *Luni, 21 martie [1938, Valea Mare]*

La 1,1/2 plec Buc[urești] cu diverse.

* *Mărti, 22 martie [1938, Valea Mare]*

Seara la 10,1/2 sosesc. Am trecut pe la Ionel. S-a dezgropat via.

* În cazul datărilor din paranteze drepte [15, 16, 17 și 18 mart. 1938], în manuscris L. R. notează greșit: 16, 17, 18 și 19 mart. 1938.

* Miercuri, 23 martie [1938, Valea Mare]

Nimic special. Noaptea 42° febră?

* Joi, 24 martie [1938, Valea Mare]

Frumos. Am fost Pitești pentru vânzarea vinului. Nimic.

* Vineri, 25 martie [1938, Valea Mare]

Din nou la Pitești pentru vin, în zadar.

* Sâmbătă, 26 martie [1938, Valea Mare]

Incepe să se înnoareze; după-amiază a plouat câteva minute. S-a arat și semănat borceag (4 duble mazărice și 2 duble ovăz).

* Duminică, 27 martie [1938, Valea Mare]

S-a răcorit și înnourat. Dr. Păcescu la masă. Măine plec București.

* Luni, 28 martie [1938, Valea Mare]

Plec București la amiază cu diverse. Scrofița „York“ azi a fost din nou la vier.

* Marți, 29 martie [1938, Valea Mare]

Sosesc cu acceleratul pe seară. Olga¹⁰ slăbită de tot; abia merge până acasă; tragem și noi trăsura. Sâmbătă va fi trimisă la tirg. Vremea urită; frig; aici a nins 10 minute azi pe la 6 seara. Oamenii au lucrat în vie; Mihai termină plantatul; Tereza continuă circuitul.

* Miercuri, 30 martie [1938, Valea Mare]

Vremea tot rece. Azi-noapte — 2°C. Ziua nu s-a ridicat peste 6°C. Oamenii toți în vie. Eu am fost la Pitești cu mașina. Am lichidat pe Turcu până azi inclusiv, plătindu-i 7511 lei. Uf! Am plătit și la benzină-gaz 639 lei datorie și am mai făcut de 90 lei ca să rămie sămânța. Tot azi am achitat impozitele pe ultimele două trimestre, adică până la 1

¹⁰ Numele iepii.

aprilie, precum și islazul de vara trecută — 953 lei. M-am socotit și cu Mihai; și el a avut să ia 172 lei și i-am mai dat 1000 lei pentru cheltuieli viitoare... La Pitești pentru vânzarea vinului îndeosebi. Am încheiat cu angrosistul Moise¹¹, care pare român, 60 lei decalitru cu taxele mele, adică 51 lei, iar tescovina, de 6 lei centul cu taxele mele. În sfârșit, să scap, mai ales că-mi trebuie bani să plătesc lefurile oamenilor, când pleacă Tereza acasă!... Am fost la pepiniera Hințești pentru meri „Jonathan“; nu mai are; la toamnă. Am trecut apoi pe la Direcția silvică să-mi dea 2500 salcimi pentru a planta pe lângă proprietate de jur împrejur. Iar s-a schimbat guvernul¹² și iar am pierdut timpul ascultând la radio.

De la 6 octombrie până la 10 aprilie, adică în 6 luni de iarnă, s-au cheltuit 75 duble porumb, 750 kg țărițe, 14 duble mălai și 17 duble ovăz pentru a se întreține 5 porci, 40 găini, 10 rațe, 10 curcani, vaca cu lapte etc., plus a se îngriși o scroafă „mangaliță“. Firește, au mai fost dovleci și sfeclă.

* Joi, 31 martie [1938, Valea Mare]

Timpu s-a încălzit iar. Lucrez iar sus pentru economie de lemne.¹³

* Vineri, 1 aprilie [1938, Valea Mare]

Frumos. Nimic special. Oamenii lucrează în vie. N-a venit să ia vinul.

* Sâmbătă, 2 aprilie [1938, Valea Mare]

Frumos și cald. Lucru în vie. Fanny mă cheamă la București luni dimineață.

* Duminică, 3 aprilie [1938, Valea Mare]

Frumos. Cu mașina la Ionel și Bascov, de unde am luat câteva altoi de cireși foarte timpurii și foarte târzii. Am adus pe depozitarul Moise pentru a vedea vinurile. Mi-a dat 2000 lei acout și joi le va ridica. Am găsit aci pe judecătorul Căprescu, care mă aștepta.

¹¹ Moise, proprietarul unui mare depozit de vinuri.

¹² Noul guvern are în frunte tot pe patriarhul Miron Cristea; generalul Gh. Argeșanu este numit în locul generalului Ion Antonescu.

¹³ Absorbit de grija corecturilor, L.R. nu consenmează un eveniment grav; la 31 mart. 1938, printr-un decret regal, se desființează toate partidele politice, instituindu-se Consiliul de Coroană ca organ de stat cu caracter permanent (consilierii regali, cu grad de miniștri, sînt numiți de monarh, avînd un caracter consultativ).

**Luni, 4 aprilie [1938, Valea Mare]*

Frumos. Dimineața plec București] cu mașina care rămîne la atelier.

** Marți, 5 aprilie [1938, Valea Mare]*

Tot frumos, dar mai răcoare. Opresc la atelier și iau mașina. La Ionel. Pană de cauciuc pe care mi-o dregă un băiat de la atelier; încît sosesc aci abia la 8,1/4 seara. Tereza terminat cercuital. Mihai a vărui pe jos.

**Miercuri, 6 aprilie [1938, Valea Mare]*

Timpul frumos, secetă. Mitică Șulfă ară a doua oară pogonul gu-noit la luncă și se seamănă sfeclă, circa 250 kg cartofi și 3 duble porumb furajer. Azi am început să-mi iau temperatura circa din 2 în 2 ore, pentru control.

**Joi, 7 aprilie [1938, Valea Mare]*

Timpul mereu senin. De la depozitarul Moise-Pitești a venit și a ridicat 204 dal vin. Mihai a fost cu ei la Pitești și a încasat banii.

**Vineri, 8 aprilie [1938, Valea Mare]*

Timpul bun. Mihai a dus și restul de 35 dal vin și 102 l tescovină la Pitești. Am vîndut deci 239 dal vin cu 60 lei vadra, inclusiv taxele mele. Și 6 lei centul tescovină, tot cu taxele mele. Am încasat net 13 735 lei. Am plătit îndată 9 000 lei leafa oamenilor pînă la 1 martie de la 1 octomvre, afară de suplimentul de 1 000 lei, care se va plăti la 1 mai pe șase luni c[om]f[orm] învoielii. De asemenea 1000 puitoare a 1,50 lei aduse de la Apold și plantate de Mihai.

Tereza pleacă miine la Apold în concediu.

**Sîmbătă, 9 aprilie [1938, Valea Mare]*

De azi-noapte pe la 10 pînă astă-seară pe la 10 a plouat aproape mereu, dar foarte ușor și în cursul zilei cu mici înseninări. Tereza a plecat la 11 dim[ineața] cu mașina [împreună cu] Han-Sorbul. S-a adus încă o căruță de nuiele; Mitică Șulfă e cărăușul care vrea să cumpere și iapa. Am trimis pe seară pe Mihai Pitești pentru cafea etc., dînd și 1500 lei prin Ionel pentru instalatorul Teodorescu.

De cînd am venit de la București mă sîciie o febră ciudată și parcă de fapt neînsemnată. Temperatura n-a trecut de 37,2°, dar scade pînă la 36,1°. Maximul este în preajma miezului nopții și urmează după o prealabilă scădere a temperaturii. Ieri d[e] ex[emplu] de la 36,1° la ora 19 și apoi la 36,3° la ora 21 ajung la 37,1° la ora 24, scăzînd apoi la 36,7° la ora 2 și la 36,2° la ora 6 dim[ineața] cînd m-am culcat. Azi la 14^h, la sculare, am 36,6°, cobor la 36,3° la ora 18, iar la 20^h sar brusc la 37,15°, unde se menține pînă la 22^h și scade la 37,05 la 23^h, unde se menține pînă la 24^h. Azi n-am luat nimic. Ieri am luat un gr aspirină la ora 21, ceea ce n-a împiedicat ca într-o oră să se urce temperatura cu 1/2 grad. Nu știu ce poate fi. Fapt este că această temperatură pare a mă lucra mai demult, doar că nu i-am dat atenție. Asta mă și împiedecă seara de la scris, fiindcă cea mai mică temperatură mă face să nu pot lucra, adică să-mi pot concentra gîndurile.

**Duminică, 10 aprilie [1938, Valea Mare]*

Noaptea s-a înseninat și a căzut brumă groasă. Ziua acoperit, pe noapte iar burnițează. Nimic special. Am dus cu Mihai 2 cauciucuri, pu-nînd petecele de rigoare. Am fost la Pitești să vorbesc cu Fanny la telefon. La întoarcere, la benzină, explozie la un cauciuc — ruperea talonului.

**Luni, 11 aprilie [1938, Valea Mare]*

Vremea tot urită. Burnițează mereu; rece; maxima +4°C; înainte de amiazi a nins vreo două ore. Încolo nimic deosebit.

**Marți, 12 aprilie [1938, Valea Mare]*

De azi-noapte s-a înseninat; ziua s-a mai încălzit, fără a trece de 11° la umbră. Iar a fost brumă, dar nu prea grea. Am fost Pitești — am trimis scrisoare Fanny și G. Fotino¹⁴ prin voiajor; am dat la reparat [la] Florica 2 acumuloare.

** Miercuri, 13 aprilie [1938, Valea Mare]*

Timp variabil. Mitică Șulfă a cumpărat pe Olga cu 1500 lei și transportul căruță nuiele de la pădure. Am fost iar la Pitești pentru răspunsul de la Fanny; am luat rom, spirt.

¹⁴ George Fotino (1858—1946), compozitor; la B.A.R., *Coresp.*, o scrisoare a sa către L.R., nr. 142 942, datată 1938, prin care solicită romancierului prezentarea unei cărți de proză, aparținînd scriitoarei Elena Mătase (rugămînte respectată).

**Joi, 14 aprilie [1938, Valea Mare]*

Variabil. Azi a plouat liniștit vreo două ore. Mihai a adus din vie nuiele, ciombi etc. cu căruța. A fost apoi la Pitești să-și ia cereale suficiente pînă la cumpărarea altui cal. Mitică ia mîine dimineața iapa. Eu am început o hartă în care să notez toți pomii fructiferi.

**Vineri, 15 aprilie [1938, Valea Mare]*

Variabil. Mai călduț relativ. Nimic special. Mihai taie lemne. Umbă după ouă în zadar. Eu am harta.

**Sîmbătă, 16 aprilie [1938, Valea Mare]*

Timp la fel. Mihai a luat 200 ouă cu 1,30. Am scris Herescu. Am fost la Pitești de două ori. Am luat cozonac Mihai.

**Dumîncea, 17 aprilie [1938, Valea Mare]*

Timp frumos.

**Luni, 18 aprilie [1938, Valea Mare]*

Timp destul de bun. Plec București cu 254 ouă găină, 62 ouă rață, 1 dal vin, 1 dal rachiu, 1 șuncă.

**Marți, 19 aprilie [1938, Valea Mare]*

Ziua bine. Seara vînt și nouri. Sosesc de la București cu accelerat și mașina lăsată la Ionel.

**Miercuri, 20 aprilie [1938, Valea Mare]*

Ploaie, urît. După-amiazi am fost la Pitești să mă interesez de pelin și mușchi. Mîine din nou.

**Vineri, 22 aprilie [1938, Valea Mare]*

Plec București de Paști încărcat cu de toate. Mașina nu mișcă.

**Joi, 28 aprilie [1938, Valea Mare]*

Sosit să iau mașina pentru care Puia ar fi găsit cumpărător. Nu s-a adus acumulatorul și mecanicul de-aici n-a putut face nimic. Defect carburatorul.

**Vineri, 29 aprilie [1938, Valea Mare]*

Un șofer din Pitești a izbutit să repare carburatorul, cel puțin provizoriu. Plec cu băiatul lui Mihai, întii la Pitești, unde atelierul va pune la punct ce mai trebuie.

**Vineri, 13 mai [1938, Valea Mare]*

Numai acum am mai venit aci. Lucrez corectură și sfîrșit *Gorila*¹⁵

**Sîmbătă, 14 mai [1938, Valea Mare]*

Plec la București cu trăsura de piață și diverse lucruri.

Miercuri, 18 mai 1938 [București]

În ajun de 10 mai a murit Goga la Ciucea, după o bolire de cîteva zile. Congestie cerebrală cu pulmonară. A avut funeralii naționale frumoase, impresionante. Mă delegase și S.S.R. și S.A.D.R. să vorbesc în numele lor. N-ău fost discursuri și am scăpat. Nu mă trăgea inima. Mi-a fost un dușman înverșunat. M-a combătut pe unde a putut.

Lucrez cu desperare la corecturile *Gorilei*. Sper să fie gata, pe piață, de ziua cărții, 8 iunie. Stau toată ziua și noaptea.

Ieri, pe la 6 d[upă]-a[miazi], un telefon de la Petrovici mă anunță că adineaori secția literară a Academiei m-a votat în unanimitate membru activ. I-am mulțumit cu emoție, mai ales convins că de la el a pornit propunerea. I-a mulțumit și Fanny, foarte satisfăcută. Peste vreo jumătate de oră, alt telefon de la Rădulescu-Motru, care de asemenea îmi anunță vestea și spune să fac îndată o scrisoare președintelui declarînd că primesc alegerea, căci numai pe baza acestei declarații poate fi pusă și în plenul adunării. Dacă vreau, să i-o dau lui sau mai bine lui Lapedatu¹⁶. De la el aflu că au fost de față 9 membri din cei 12 ai secției. Petrovici îmi spusese că mai este hopul plenului, pe care speră să-l trecem; avea totuși puțină îndoială. Motru e sigur. Dacă nu reușesc la primele 2 scrutine, care cer două treimi, la al treilea merg la sigur, fiindcă afară de cei 9 nu-mi trebuie decît 4—5 voturi, care e imposibil

¹⁵ Operații făcute în paralel.

¹⁶ Al. Lapedatu era la acea dată președinte al Academiei Române.

să nu le avem. Seara, pe la 9, am telefonat eu lui Brătescu-Voinești, mulțumindu-i din toată inima. El mi-a povestit că s-au pus înainte diverse nume de artiști, plastici, muzicali etc., căci locul este pentru un artist cu reputație recunoscută. Atunci el Brătescu a spus că există un scriitor asupra căruia toată lumea e de acord și care lipsește Academiei: eu. Și toți au fost, fără nici o excepție, de acord. (Petrovici spune că la un moment dat s-a vînturat numele unui filolog, Drăganu¹⁷.) I-am exprimat o îndoială în privința votului în plenul adunării. Mi-a declarat ca absolut sigură alegerea, explicîndu-mi chiar că fiecare din cei 9 au cel puțin cite un prieten în celelalte secții, așa că alegerea e absolut sigură... Ceva mai tîrziu am primit felicitări de la Herescu¹⁸, care aflase de la Capidan¹⁹, care-i spunea că tocmai vorbiseră despre mine, că trebuie să mi se dea o reparație. De la Herescu aflu că au mai fost aleși Nichifor Crainic, în locul lui Goga, și Caracostea pentru locul de critic pe care-l dorise anul trecut Lovinescu. Azi am telefonat lui Lapedatu, care mi-a dat întîlnire acasă la el, „Hotel Splendid“, la ora 6 d[upă]-a[miază]; i-am dus scrisoarea de acceptare. A fost foarte drăguț. Și el mi-a spus că e sigură alegerea mea. „Mai poate încăpea îndoială cînd e vorba de d-ta?“ M-a felicitat călduros. Mi-a spus că azi au fost aleși la secția științifică dr. Ciucă²⁰ și general Antonescu²¹.

Duminecă, 22 mai 1938 [București]

Bucuria pură cu Academia n-a ținut prea mult. Joi, în cursul zilei, am mai primit ici-colo cite-o felicitare de la unii inițiați care au aflat. Seara însă, pe la ora 10, un telefon: Brătescu-Voinești. Cu un glas voalat și șovăitor îmi cere o întîlnire pentru a doua zi, negreșit, avînd să-mi vorbească. Ne-am înțeles să fie la 12,1/2 la „Clubul Tinerimei“. Am bănuț îndată că ceva de bine nu poate fi. Peste un sfert de oră l-am chemat eu: m-a făcut atît de curios, că trebuie să știu măcar în linii mari despre ce e vorba. Mi-a spus, adăogînd cît îi e de posibil, După-amiază, la Academie, în timpul ședinței, generalul Rosetti²² a arătat o tăietură de ziar, nu știu anume ce, în care se spun pe seama mea o serie de grozăvii... (Faimoasa notiță a lui Karnabatt din *Îndreptarea* 1929)²³. A trecut-o din om în om. A fost o consternare. Motru, foarte grav, i-a spus lui Brătescu să-mi ceară un document de dezmințire a celor cuprinse în notiță, sau altfel să retrag scrisoarea de acceptare, ca

¹⁷ Nicolae Drăganu (1884—1939), filolog, profesor la Universitatea din Cluj.

¹⁸ N. I. Herescu.

¹⁹ Teodor Capidan (1879—1953), lingvist.

²⁰ Mihai D. Ciucă (1883—1969), profesor la Facultatea de Medicină din București.

²¹ Ion Antonescu.

²² Radu R. Rosetti (1877—1949), general și istoric.

²³ Cf. *Oamenii regimului. Dl. Liviu Rebreanu, directorul Teatrului Național*, în *Îndreptarea*, XI, nr. 23, 31 ian. 1929 (revedi *Jurnal*, vol. 1, însemnările din 6 febr. 1929 și notele 4, 19 și 20).

să nu se mai pună la vot în plenul adunării alegerea mea din secție. Lui i-a fost penibilă însărcinarea și a ezitat pînă acuma să-mi spuie, dar trebuia negreșit o calificare [sic!]. I-am răspuns că-i voi aduce la întîlnirea de mîine ceea ce voi putea culege mîine dimineață și-i voi da lui toate explicațiile.

Desigur că am avut o noapte îngrozitoare. Se repetă povestea la intervale cu încercarea de asasinat moral. Brătescu crede că tăietura a fost trimisă de vreun candidat înlăturat, pomenind pe Eftimiu sau chiar Bassarabescu. Eftimiu e capabil. A mai făcut-o și la Paris, cu Legiunea de onoare. Eu cred mai curînd că e tot de la Karnabatt, care astfel își răzbună nevasta. În orice caz, ar fi oribil să cad acuma pe asemenea considerente... Am pierdut noaptea fără să pot lucra, deși corecturile *Gorilei* mă îndemneau stăruitor.

Vineri dimineața m-am dus la *Adevărul* să caut documentele. Am găsit notița din *Îndreptarea*²⁴ și am copiat-o împreună cu răspunsul meu. Mi-am notat numerele din *Rampa* cu adunarea generală S.S.R. din 1930²⁵ și cu manifestul-protest a vreo sută de scriitori etc. De asemenea, numărul din *Adevărul* cu răspunsul explicativ definitiv etc.²⁶ Au durat cercetările colecțiilor vechi de ziare pînă pe la ora 12, cînd m-am dus la Clubul Tinerimei. (Să mai notez că înainte de-a ieși, după sfatul lui Brătescu, am chemat pe secretarul Academiei, Stavrachescu²⁷, să-mi comunice ce anume este tăietura de ziar. El nu știa nimic. M-a îndemnat să întreb pe secretarul general Țițeica²⁸. El mi-a spus că n-a primit el, nu știe cine, dar într-adevăr a circulat o notiță și el chiar a luat oarecare informații. Nu trebuie să mă alarmez, fiindcă lucrurile nu sînt așa de grave. Ceea ce a părut mai important era că aș fi făcut închisoare pentru delict comun. Or, a aflat că e vorba de un lucru de 30 ani și de o detențiune făcută din ordinul unui guvern străin. În orice caz, Academia nu este făcută ca să facă rău, ci bine. Dar am și eu o greșeală, să-i dau voie să-mi spuie: de ce n-am clarificat lucrul? Riposta-i că am clarificat. A încheiat repetînd că Academia nu va hotărî nimic fără a se informa. De altfel, de-abia peste citeva zile va veni în plen.)

I-am arătat lui Brătescu notița din *Îndreptarea*. Asta era. I-am explicat mai ales chestia cu închisoarea. S-a emoționat, a plîns, m-a sărutat. Să n-am nici o grijă. Nu-i trebuie nici un document. Știe el ce are să spuie, și nu vor tolera să învingă ticăloșii... Mi-a povestit apoi

²⁴ Cf. *Scrisoarea d-lui Rebreanu*, în *Îndreptarea*, XI, nr. 29, 8 febr. 1929.

²⁵ Cf. *Adunarea generală a Soc. Scriitorilor Români*, în *Rampa*, XI, nr. 3611, 4 febr. 1930, și *Alegerile de la S.S.R. Scriitorii susțin prin moțiune președinția d-lui Liviu Rebreanu*, în *Rampa*, XV, nr. 3627, 24 febr. 1930, S.S.R. relege președinția pe d. Liviu Rebreanu cu peste două treimi, în *Rampa*, XV, nr. 3629, 26 febr. 1930.

²⁶ Revedi *Jurnal*, vol. 1, însemnările din 11, 13, 14 și 27 febr. 1930, îndeosebi nota 32.

²⁷ Stavrachescu, funcționar în administrația Academiei Române.

²⁸ Gheorghe Țițeica (1873—1939), matematician, profesor la Universitatea din București.

despre Peltz, Mavrodi, Arghezi, cu care a pățit și el la fel. Ne-am despărțit, asigurându-mă că mi se va face dreptate la Academie.

În aceeași zi de vineri mi s-a comunicat de Ocneanu dimineața că bietul Camil Baltazar a înnebunit și trebuie internat, cerându-mi-se concursul.

Pe la 5 d[upă]-a[miază] un telefon de la Mihai Sadoveanu. În chestia aceea a vorbit și Lapedatu. Trebuie să-i dau lui un document, sentința de achitare de la instanța definitivă. Dar n-o am și nici n-am avut-o vreodată. El își aduce aminte că n-a fost nimic, dar nu în amănunte. Îi ofer să-i dau răspunsul către Crainic, apărut avum vreo zece ani în *Adevărul*²⁹, în care se explică pe larg toată afacerea. Foarte bine. Voi pune să-l copieze, fiindcă nu se mai găsesc exemplare din ziar. Atunci, să-i trimit vreo 3—4 exemplare într-un plic, pe numele lui, la Academie, cât mai curînd. Îmi dă toate speranțele că vom reuși.

La 6 d[upă]-a[miază] comitet de lectură la „Național”. Sînt întîmpinat cu felicitări. Ies cu Petrovici, care speră că vom reuși și îmi spune că și Crainic are dificultăți, fiind învinuit că e legionar și că a mîncat bătaie într-un restaurant. Mă sfătuiește să vorbesc cu membrii din celelalte secțiuni, care-mi sînt prieteni, căci acuma, după ce secția literară unanimită m-a ales și propus, nu mai e vorba decît de o formă. Vor fi dificultăți, dar crede că vom trece. Mi se pare însă că nu o spune cu gura plină. S-a mirat că n-a fost încă pusă chestia de secretariat, căci după aceea mai trebuie să treacă trei zile pînă la vot. Îi spusei de Țițeica și el zice că tocmai Țițeica a reținut toate alegerile.

Am trecut pe la *Adevărul* și am comandat 4 copii după articolul din *Adevărul* pentru mine la ora 12. Acasă găsesc pe Stamatiade, care îmi cere votul pentru Premiul național, firește cu felicitări.

Sîmbătă dim[ineața] am fost la Baltazar de l-am văzut înainte de a-l duce la spitalul Central. Am vorbit pentru el cu prof. Tomescu³⁰, am dat și o scrisoare, am vorbit cu Herescu la S.S.R. Vizita lui Dem. Botez pentru Premiul național.

În sfîrșit, azi a fost dr. Nanu la masă. Pe la 5 îmi telefonează Caracostea, să mă felicite și să-mi spuie ce-a spus unor membri ai secției literare — că Academia trebuie să se onoreze alegîndu-mă, cel mai mare scriitor contemporan, că și el are dușmani, că de s-ar întîmpla să fie ales el mai întîi, se va ridica în plen și va face declarația despre mine. Pe la 8,1/2 telefonează Voiculescu. Mă felicită numai pe jumătate, pînă se va vedea rezultatul definitiv. N-a vorbit cu nimeni, dar a auzit rumori. Nu crede că Crainic să aibă rezistențe. În orice caz, eu și Crainic putem avea mîndria că n-am cerut să fim aleși.

Telefoanele acestea de azi mi se par puțin ciudate. Caracostea știu că mă prețuiește mult, dar mă întreb dacă nu cumva telefonul a vrut să fie o scuză a lui față de mine că el a intrat, iar eu nu. De asemenea, rumorile pe care le-a auzit Voiculescu și considerarea că pot avea sa-

²⁹ Intitulat *Un ultim răspuns*, a apărut în *Adevărul*, XLIV, nr. 14513, 23 apr. 1931 (reprodus de noi în *Addenda* volumului precedent).

³⁰ Petre Tomescu, neurolog, profesor la Facultatea de Medicină din București.

tisfacția a nu fi cerut eu să fiu primit n-o fi oare un zvon care circulă prin anume cercuri, poate chiar în jurul lui Crainic, care totuși are speranța că el nu e periclitat? Știu că el mi-a vorbit de fapt ca să-mi amintesc de el la Premiul național, deși n-a pomenit nimic. Dar n-a început nici cu Academia mea, ca și cînd ar avea mari îndoieli? Doctorul e mare diplomat și n-ar fi neglijat a fi foarte amabil, dacă n-ar fi avut știri prea rele, mai ales că ar fi vrut să fie simpatic și pentru premiul lui!

În sfîrșit, am pregătit 8 copii după răspuns, din care 4 le voi trimite mine dimineața lui Sadoveanu. Ce va fi, vom vedea... După vorba lui Petrovici, am telefonat ieri lui Simionescu³¹ pentru o întîlnire. Mi-a spus că dacă e pentru Academie, nu e nevoie să mă deranjez, căci votul lui mi-e sigur. Voiam să mai vorbesc cu cîțiva: Gusti, Nistor³², Nae Popescu... Nu mai vorbesc cu nimeni. Dacă mă vor, bine — dacă nu, tot bine. N-am să scad cu nimic în talent sau în glorie.

Nu știu cîtă plăcere voi avea la urmă, dar pînă acuma mi-a pricinuit mai multă agitație și emoție și chiar tristețe afacerea asta academică. I-am spus franc lui Brătescu: ar fi monstruos ca Academia să-mi facă un gest de dezonoare în loc să mă onoreze, cum ar fi datorare!

Luni, 23 mai [1938, București]

Am trimis lui Sadoveanu cele patru exemplare de explicații-răspuns, la Academie. I-am telefonat acasă să-l vestesc, adăogînd că în articolul trimis se găsesc toate explicațiile crimei pe care apoi se întemeiază toate legendele și crimele viitoare, încît cine vrea poate să fie complect lămurit, iar cine nu... „Evident, zică el. Pe răuvoitori nu-i poți dezarma. În orice caz, sperăm să facem ceva. Că unii ziceau să ne oprim etc. Eu cred că secția literară trebuie să dea lupta în plen, iar plenul va face cum crede. Pe urmă vom discuta noi în presă, la nevoie...” Cam așa ceva a spus. Nu părea deloc sigur, deși Sadoveanu e totdeauna rezervat, niciodată expansiv. Îmi lăsa impresia de mari dificultăți și de o nehotărîre mare în sinul chiar al secției literare. Baremi perspectiva discuției în presă e dezastruoasă... În sfîrșit, vom mai vedea mine, la comisia Premiilor naționale, unde vom întîlni și pe Iorga. (A, Sadoveanu a mai spus că în plen poate să mă atace Iorga.)

N-am ieșit deloc. Am primit doi scriitori tineri, Const. Salcia³³ și George Constant³⁴, pentru recomandații. Pe seară, d-na Stamatiad, tot pentru premiu.

La 9 seara a venit avocat Ionescu³⁵ să mă ia la Șeicaru. Pe drum îmi spune că Șeicaru a spart gheața la Radio, introducînd în comitetul

³¹ Ion Simionescu (vezi supra).

³² Ioan I. Nistor (1876—1963), istoric, profesor la Universitatea din București; în persoana lui, L.R. va dobîndi un bun prieten la Academia Română.

³³ Constantin Salcia (n. 1910), poet.

³⁴ George Constant (n. 1912), publicist.

³⁵ Vasile (Lulu) Ionescu, de la Societatea de Radio.

programele pe Tiberiu Brediceanu. Crede că îi va fi mai ușor să facă loc pentru mine și Cazaban după acest precedent. Șeicaru îmi cere votul pentru Tutoveanu³⁶. E certat rău cu Iorga, care îl sapă pretutindeni, fiindcă regele a spus într-un consiliu că iubește pe Șeicaru; Iorga și Miron Cristea l-au înlăturat de unde se poate, încît sub noul regim are mai multe greutăți ca înainte. Mi-a arătat noua rotativă colosală și mi-a spus planuri diverse. Vrea să ne mai vedem... Zice că e mai sigură alegerea mea la Academie decît a lui Crainic, fiindcă Academia e dominată de ardeleni...

Acuma, scriind, aud iar cîntecul cucuvelei, peste apă. Înainte de vestea bună cu Academia a cîntat insistent. Te pomenești că-mi vestește iar bine!

**Sîmbătă, 11 iunie [1938, Valea Mare]*

Ieri am primit primele exemplare din *Gorila*. Am sosit cu Fanny cu simplonul. Masa la Ionel. Am plătit la Steriade 520 lei pentru piatră vînată, și 250 lei la Ionel pentru reparația pompelor de vie. Am dat 5000 lei instalatorului Teodorescu.

**Duminică, 12 iunie [1938, Valea Mare]*

Avem oaspeți Ionelii și Tițeștii. Am cumpărat un cal de 5 ani, frumos, puternic cu 13 500 lei de la Ion Ristea [din] Pitești; arună 2000 lei. Rămîne de probă pînă duminică viitoare. Angajat grădinarul Voiculescu [din] Pitești să-mi facă grădina cu 2000 lei; acout 500 lei. Achitat 1500 lei rest omului [din] Tg. Dealului, de la care Mihai a luat o coasă lucernă cu 3500 lei; restul de 2000 lei i-a luat de la popa și i-am dat de asemeni să achite; am mai luat altă lucernă de la Firică, cu 750 lei, plătită. În total avem 6000 kg lucernă, care costă 4250 lei + 420 lei transportul. Am lichidat pe Mihai cu cheltuielile pînă la zi, dîndu-i 492 lei. Rămîn dator la Păcescu 620 lei. Plătit băiatul cu vaca 60 lei. Splendidă vreme.

**Sîmbătă, 18 iunie [1938, Valea Mare]*

Sosesc la 9,3/4 cu un personal la Pitești. Mihai mă așteaptă N-a păstrat calul care era slab de picioare; l-a înapoiat miercuri. Mergem la obor, vedem vreo șapte cai. Scumpi. Iau bateria „Dura“, 400 lei; cafea etc. Trec pe la Ionel. După-amiază vine țiganul cu cai. Am ales unul negru, frumos, cu același preț. I-am mai dat 3000 lei. Se va încerca, deoarece nu mergea singur la trăsura decît cu greu și nărav. Am dat lui Mihai 1500 lei [pentru] cheltuieli. Antena era căzută de vijelie. S-a legat la loc provizoriu.

³⁶ George Tutoveanu (1872—1957), poet.

**Duminică, 19 iunie [1938, Valea Mare]*

Timp foarte frumos, după ce toată săptămîna a fost cam frig și ploaie și vînt. Mihai a terminat plevila. Mîine începe stropit[ul] al doilea. Grădinarul Voiculescu a lucrat azi toată ziua, a adus răsaduri și lucrătorii lui. I-am mai dat 500 lei. Ieri am găsit un roi; azi a fost altul — dăruiti doctorului. Am plătit datoria doctorului 620 lei. L-am avut la masă. Plec cu ultimii căpșuni, tranșă [?] trandafiri etc.

**Miercuri, 6 iulie [1938, Valea Mare]*

Sosim aci definitiv cu mașina, aducînd și bucătăreasa-jupîneasa. Am avut pe drum o pană de cauciuc. Pe la 5 d[upă]-a[miazi] sosesc bagajele expediate cu autobus C.F.R., toate în bună ordine. Mergem [la] Pitești pentru legume și lucruri necesare la curățatul casei. La Ionel. La întoarcere, pe la 10 seara, pană de benzină aproape de pod.

**Joi, 7 iulie [1938, Valea Mare]*

Timpul mereu foarte călduros. Începe marea curățenie și ofensivă contra moliilor. Plec la Pitești; la benzină, pană de ambreiaj. Chem telefonic om de la Nae Popescu; mocoșește puțin, pornim greu și la coasta din Pitești ne ia în remorcă o mașină. Reparație: schimbarea discului ambreiaj etc., pînă la 5 d[upă]-a[miazi]. Iau butelie aragaz pentru jos.

**Vineri, 8 iulie [1938, Valea Mare]*

Același timp. Merg la Trivale pentru așchii și capete de la traverse. Mă amînă pe luni. În casă continuă marea curățenie.

**Sîmbătă, 9 iulie [1938, Valea Mare]*

Vreme fierbinte. Vine Fintîneru, pe care-l duc la gară. Am luat de la popa 2 metri lemne cu 500 lei, aduse acasă. Am sosit azi. Am fost cu Ionel și Mihai la tîrg pentru cal. Am luat iar unul de încercat pînă mîine. Sînt chemat București pentru procesul Chiriță³⁷.

**Duminică, 10 iulie [1938, Valea Mare]*

Înainte de amiază, la Ștefănești, cu Mihai, pentru lucernă; n-am luat. După-amiază vine omul cu calul. Am oprit definitiv calul: 4 ani,

³⁷ Din relatări (necontrolate documentar), unul din procesele pricinuite de șoferi (accidente auto).

frumos, puternic, roșu — defect os mort piciorul stâng înapoi. Costul 8000 lei; restul de 3000 miine, cind revin de la Buc[urești]. Seara mergem la Gălășești. La întoarcere, pe la 10 seara, începe o ploaie care ține pînă dimineața, domol, răcorind și aerul. Tapițerul.

*Marți, 12 iulie [1938, Valea Mare]

Ieri am fost Buc[urești] p[entru] proces și bani. Am alergat și pentru Caton. Bani mi i-a dat Schwartz³⁸ azi dim[ineată]. Aici a continuat curățitul mare. Mihai a stropit ieri și azi, iar Tereza plivește.

*Miercuri, 13 iulie [1938, Valea Mare]

De alaltăieri lucrează tapițerul cu perdelele etc. Mihai cosește. Tereza plevila. Continuă curățenia jos. De două ori la Pitești, și cu Fanny.

*Joi, 14 iulie [1938, Valea Mare]

Termină tapițerul. De asemenea curățenia. Mihai a adus 3 care finborceag. Am fost 2 ori Pitești. Am fost la Trivale pentru lemne; cu Păscu. Cererea la direcție.

*Vineri, 15 iulie [1938, Valea Mare]

Nimic deosebit.

*Sîmbătă, 16 iulie [1938, Valea Mare]

Nimic.

*Duminică, 17 iulie [1938, Valea Mare]

Am luat de la Gălășești pe Sorbii cu Dida și soțul ei. Am oprit pe la Dobrogostea. Am luat pe Ionelii. Seara i-am dus înapoi pe toți. Masa și vorbărie.

³⁸ Sigismund Schwartz, proprietarul firmelor „Socec“, „Alcalay“ al Gale-riilor și Hotel-restaurantului „Lafayette“.

*Luni, 18 iulie [1938, Valea Mare]

D[upă]-a[miazi] la Pitești să vorbim cu Puia la telefon pentru plecarea ei la Karlsbad. Nu s-a putut. A murit regina Maria. Accident portiera auto. Vine frate-meu Tibi.

*Marți, 19 iulie [1938, Valea Mare]

Pleacă frate-meu. Repar mașina etc. Scroafa fată 8 purcei.

*Miercuri, 20 iulie [1938, Valea Mare]

Seara mergem la Gălășești. Luăm la Ionel și pe Maria lui Paul. Ne întoarcem cu ea aici.

*Joi, 21 iulie [1938, Valea Mare]

Ieri a plouat binișor. La amiazi am dus pe Marioara la Pitești. Am luat acumulator încărcat.

*Marți, 9 august [1938, Valea Mare]

Să reconstituim ce am neglijat a însemna. La 23 iulie n-a fost aici Fintineru, care trebuia să vie, și am ieșit la gară pentru el; a doua zi am adus pe Ionelii toată ziua, iar luni, 25, am fost la dr. Tițescu, după ce în prealabil am fost cu Ionel la Bascov și apoi la Dobrogostea pentru ceară (am comandat o serie întreagă de rame, iar ceara să mi-o toarne în faguri) și lada de anul trecut. Miercuri, 27, vine Marioara de la Buc[urești] cu noua bucătăreasă, iar pe cea veche am lichidat-o. Joi, 28, vine pe-aci Căprescu. Duminică avem la masă pe Tițestii, Căpreștii, Ionelii etc. De luni a început să lucreze un vopsitor la vopsirea căruții. Miercuri 3 august plec la București, de unde revin joi seara cu mașina Baraschi și Radu, iar cu trenul Neguleștii. Vineri merg cu Baraschi³⁹ la Arcești, familia Lazăr⁴⁰, și trec pe la Bălăceanu⁴¹ în Stolnici. Sîmbătă pleacă Radu. Duminică sîntem la Căpreștii la Ștefănești. În sfîrșit, ieri au venit pe jos Ionelii de au cinat aici. Vopsitul mașinii a costat total 580 lei. Am lichidat pe Turcul pînă la zi. Am făcut faină

³⁹ Constantin Baraschi (1902—1966), sculptor, unul dintre artiștii cu care L.R. va întreține bune raporturi. Primul său copil a fost botezat de L.R. La B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 117, se află o scrisoare de mulțumire către L.R., pentru strădania depusă în vederea acordării Premiului Academiei.

⁴⁰ Familia primei soții a sculptorului C. Baraschi.

⁴¹ Din familia boierilor Bălăceni (în satul Stolnici — Argeș, aceștia au ridicat o biserică între 1780—1783).

de grâu integrală, la Costești, din 20 duble grâu a 62 lei și făină de cozonaci din 2 duble.

Azi am așezat acumulatorul încărcat la mașină și am dus la Pitești pe Negulești. Tot azi s-a reparat prost pompa care urmează să se pună la punct mîne = 200 lei. Diverse reparații de tinichigerie (lada gunoi, cotlonul, răcitorul etc.) 600 lei.

*Miercuri, 10 august [1938, Valea Mare]

Acoperit, plăcut. Dim[ineața] aduc de la gară pe soții Dauș. D[upă]-a[miazii] vizita col. Constantinescu cu familia. S-a luat de la Ștefănești 505 kg lucernă.

Joi, 11 august 1938 [Valea Mare]

Ar fi poate interesant de notat zvonurile care circulă mereu asupra evenimentelor politice. De cînd cu noul regim și cu încetușarea completă a presei sau cel puțin a criticismului, numai zvonurile mai alimentează curiozitatea și setea de informație a oamenilor. Așa se nasc și se răspîndesc fulgerător cele mai abracadabrante știri, multe născocite complet, altele cuprinzînd un bob de adevăr, iar unele adevărate de tot, precum dovedesc ulterior evenimentele. Acuma s-a adoptat sistemul de-a nu lăsa să se publice nimic înainte ca un eveniment să fi devenit fapt împlinit, adus la cunoștința lumii prin vreun comunicat oficial, care nu se poate comenta sau chiar necomunicat deloc publicului. Totuși, anume indiscreții fac să se strecoare în anturajul conducătorilor cîte ceva, de unde apoi trec mai departe, umflîndu-se ca bulgărele de zăpadă. De multe ori se întîmplă că știri pornite din cercuri complet informate să nu se confirme; pricina e că nici înșiși guvernării nu sînt cu adevărat informați de cele ce se pregătesc; în realitate, regele singur guvernează și decide, iar miniștrii și ceilalți nu sînt decît executanți servili, deseori împotriva propriei lor convingeri.

Noul regim urmărește deocamdată distrugerea legionarismului, cu o perseverență remarcabilă și cu un curaj care denotă o bună cunoaștere a psihologiei colective românești. Codreanu⁴², condamnat la zece ani ocnă, alți vreo 20, la cîte șapte ani, vreo două sute, în lagăr de concentrare — și nimeni n-a schițat măcar un gest de împotrivire.⁴³

⁴² Corneliu Zelea (Zelinski) Codreanu (1899—1938), șeful grupării fasciste „Garda de Fier”, agentură a hitlerismului în România.

⁴³ După ce la 31 mart. 1938 se desființează, prin decret regal, toate partidele politice, Carol al II-lea inițiază arestarea, la 16 apr. 1938, a mai multor căpetenii legionare, iar apoi condamnarea lor. Din punct de vedere politic, măsurile împotriva mișcării legionare veneau în întîmpinarea unor acute deziderate ale celor mai largi categorii sociale din România, profund nemulțumite și revoltate de acțiunile „arhanghelilor”, care, prin demagogie și teroare, încercau să acapareze puterea în stat.

Cei ce erau atît de iuți la riposte au devenit de o placiditate uluitoare. Poate să fie o tactică? Poate să fie mai curînd lașitatea noastră tradițională? Fapt este că toți eroii naționali de ieri au intrat în pămînt sau se întrec în a condamna ceea ce au adorat.

Dintr-un punct de vedere superior românesc ar fi trist dacă și mișcarea aceasta n-a fost decît un foc de paie: dacă mistica legionară care amenința să cotopească tot nu s-a deosebit întru nimic de mistica averescană sau țărănească. Ar însemna că sîntem incapabili de o adevărată înnoire, de formarea unui tip nou de român, eroic, bronz, conștiințios, cinstit, harnic. Fiindcă asta părea a fi mai prețios în mișcarea legionară, educarea românului de mîne. Dacă nici asta n-a fost decît o farsă, viitorul românesc nu e prea măgulitor, cel puțin în perspectiva mai apropiată.⁴⁴

Regimul nou încearcă să adopte parte din armele de luptă legionare, mai ales străjeria. Dar polițismul nu poate stîrni entuziasm și nici nu poate crea o mistică, încît ceea ce se face pare factice. Credința e înlocuită cu lingușirea cea mai plată. Trăim o epocă de lingușire dezgustătoare. Te miri cum regele, atît de inteligent și atît de cunoscător de oameni, primește adulările odios de nesincere. Și mai ales cum se înconjoară de oameni fără caracter, chiar cînd ar avea oarecare talent. Poate de nevoie?

Și totuși noul curs ar avea șanse să cucerească. Democrația noastră zănată a pregătit foarte bine calea unui regim autoritar, cinstit, constructiv. Regele e bine intenționat — se vede de departe. S-au făcut lucruri bune, care nu s-ar fi putut realiza cu vechiul sistem. Din nenorocire, din pricina executanților, regimul pare șubred, fragil și lumea se așteaptă din zi în zi la schimbări care sau să consolideze direcția actuală, sau să aducă alta. Așa și de aceea sînt multiplele zvonuri.

Dar astea sînt lucruri care mă interesează numai ca pitoresc. În-colo, treaba luptătorilor. Important e să păstrăm ce avem. Și, în vremile acestea, e bine că avem un comandament unic și că s-a pus capăt certurilor care primejduiau poate chiar existența noii țări...

Mai mult mă frămîntă noile cărți pe care vreau să le scriu. Am crezut că după *Gorila* voi face o pauză adevărată. Nu pot. Mă trudesc să încep romanul polițist care mă urmărește de cîteva ani și pe care l-aș putea scrie în cîteva luni dacă nu mi s-ar părea că va ieși prea fără semnificație. N-aș dori să adaog și eu unul la miile de mii de romane de acest fel. Chiar un roman polițist poate să cuprindă ceva și dincolo

⁴⁴ Observator superficial al culiselor politice interbelice și, în plus, neangajat între militanții vreunui partid, L.R. nu observă, de la început, caracterul nociv al „noii” mișcări, în realitate cea mai josnică manifestare a terorismului fascist din cîte a cunoscut istoria țării noastre. Sub impulsul evenimentelor, el nu va întîrzia totuși să înțeleagă sensul lor exact, dovadă următoarea notație din zilele cernite ale guvernării legionare: „E neîndoielnic că azi legionarii sînt ca un corp străin în mijlocul neamului, ca un fel de ocupanți fanarioți care nu urmăresc decît îmbogățirea prin orice mijloace, oricît de reprobabile. De aceea lumea are adevărată groază de legionari și numai de frică tace.” (Vezi infra, 22 ian. 1941.)

de o simplă aventură sau crimă. În sfârșit, vom vedea în curînd, cînd voi începe lucrul serios.

Între timp, e curios cît mă zbuciumă *Păcală și Tindală*.⁴⁵ Asta da, ar putea fi o creație tipic românească și totuși cu o semnificație universală. Goana după dreptate sau simpla sete de dreptate e un instinct profund uman. E mai puțin și mai mult ca *Don Quijote*. Dacă î-aș putea realiza cum îl simt, ar putea fi opera mea recapitulativă și într-adevăr reprezentativă.

Dar despre *Păcală și Tindală* vom mai discuta aici.

*Joi, 11 august [1938, Valea Mare]

Acoperit cu mici înseninări și o ușoară răpăială de ploaie. Cu Daușii am fost la Florica puțin, apoi la Pitești, unde voi ajorul mi-a adus o duzină de capsule „Sparklet” și un tub. Am vorbit cu Sattler să-mi completeze biblioteca; duminică îl voi aduce să vază și să măsoare. Mihai a început sapa III în vie.

*Vineri, 12 august [1938, Valea Mare]

Am fost cu mașina la Minăstirea Vieroși, apoi pe seară la Ionel cu Daușii.

*Sîmbătă, 13 august [1938, Valea Mare]

Balamuc cu instalația de apă; am fost la Pitești pentru instalator și la cofetărie cu Daușii. După-amiază căruța a adus și dus pe surdul care a dres apa.

*Duminică, 14 august [1938, Valea Mare]

La masă Ionelii și Păcescu. Am adus pe Sattler pentru complectarea bibliotecii. Mîine voi trimite una pentru model și banchet.

*Luni, 15 august [1938, Valea Mare]

Același timp frumos de secetă. Am dus pe Dauși la gară.

⁴⁵ Într-adevăr, după terminarea romanului polițist *Amîndoi* (1940), L.R. se apleacă asupra proiectelor noii opere, *Păcală și Tindală*, fără să o finalizeze; aceeași soartă o va avea și romanul *Minunea minunilor*.

*Marți, 16 august [1938, Valea Mare]

Am fost la Trivale p[entru] așchii — mereu nimic; se așteaptă aprobarea de sus

*Miercuri, 17 august [1938, Valea Mare]

Dim[ineata] sosesc Neguleștii în trecere spre București; îi duc cu mașina, cu Fanny. Radu anunță că „Alcalay”⁴⁶ amîină plata; am scris, vestindu-mi sosirea.

*Joi, 18 august [1938, Valea Mare]

Nimic de seamă. Mîine plec București.

*Vineri, 19 august [1938, Valea Mare]

Plec la București, lăsînd mașina la Ionel. Iau de la „Alcalay”, după intervenția Șaraga⁴⁷, 30.000 lei. La 1 plec înapoi. Călătoresc cu Plopenii în tren. Vine la țară Tuturu⁴⁸ cu soțul ei Cîndea⁴⁹, seara îi duc înapoi la simplon. Pentru mîine seară e anunțată sosirea Puicii de la Karlsbad aci.

*Sîmbătă, 20 august [1938, Valea Mare]

Puica n-a venit cu trenul anunțat; la 9 seara adică. Am plătit 2076 lei pentru lucernă de la locotenentul ață⁵⁰.

*Duminică, 21 august [1938, Valea Mare]

La masă Ionelii și Păcescu. Pe Puica o aduc la 3 d[upă]-a[miazi].

*Luni, 22 august [1938, Valea Mare]

Pentru excursia în Ardeal trebuie să aranjez mașina. Dimineata iau pe Radu, care sosește de la Timișoara. Apoi mă întorc cu mașina la Pitești și o las la Ionel. Comand acumulator nou, care va fi încărcat pînă poimîine. 1000 lei avans acumulator; 3000 lei instalator prin Ionel.

⁴⁶ Editură-librărie, purtînd numele fostului patron: Leon Alcalay (1847—1920).

⁴⁷ Șaraga, editor.

⁴⁸ Tuturu, fata lui Iulius Rebreanu.

⁴⁹ Cîndea, primul soț al nepoatei lui L.R.

⁵⁰ „ață”, poreclă dată ofițerilor de administrație.

**Marți, 23 august [1938, Valea Mare]*

Nimic important.

**Miercuri, 24 august [1938, Valea Mare]*

Dimineața cu trăsura duc pe Radu la gară. Acumulatorul gata. Trăsura rămâne pentru reparație la Ujvany⁵¹. După-amiazi la atelier am înlocuit 2 foi de arcuri înapoi pînă seara tîrziu. Mașina gresată etc.

Joi, 25 august — duminică, 28 august [1938, Valea Mare]

Joi dim[ineata] plecăm în Ardeal cu Mihai, pe care-l lăsăm la Apold. Apoi cu sediul la Orlat, mergem la Sibiu, la Mediaș, iar duminică la 6 d[upă]-a[miazi] sîntem înapoi și la 8,1/2 seara cu simplonul Puia pleacă la București.

**Luni, 29 august [1938, Valea Mare]*

Dinamul nu a încărcat nici pe drum. E arsă bobina și uzați cărbunii. La atelierul Gogu Marinescu am pus cărbunii; prost și scump.

**Marți, 30 august [1938, Valea Mare]*

Ieri am hotărît la Ujvany să facă reparații mari la trăsura, de 5000 lei. Azi am lăsat mașina la Ionel să reîncărcăm acumulatorul și pentru refacerea bobinei. Am venit acasă cu birja de piață. Am dat 100 lei reparatului radio „Philips“ portativ Valvozy francez, Str. Șerban Vodă 28.

**Miercuri, 31 august [1938, Valea Mare]*

Mihai aduce scînduri și lați pentru gardul de peste drum. Costă 4428 lei.

**Joi, 1 septembrie [1938, Valea Mare]*

Toate trei saltelele au fost desfăcute, lina spălată și dărăcită.

⁵¹ Ujvany, mecanic (caroserie, arcuri), la serviciile căruia L.R. apelează adesea.

**Vineri, 2 septembrie [1938, Valea Mare]*

Dulgherul a început lucrul la gard; 12 lei metrul.

**Sîmbătă, 3 septembrie [1938, Valea Mare]*

Am mai cumpărat 10 kg lînă cu 600 lei, deoarece nu ajungea decît pentru două saltele cea veche. S-a pus o cloșcă pe 15 ouă.

**Duminică, 4 septembrie [1938, Valea Mare]*

Nimic special.

**Luni, 5 septembrie [1938, Valea Mare]*

În urma telefon de la București, Carolina a plecat. S-au cules azi perele imperiale.

**Marți, 6 septembrie [1938, Valea Mare]*

Se lucrează mereu la gard.

**Miercuri, 7 septembrie [1938, Valea Mare]*

Fanny se întoarce împreună cu Sorbii. Mergem toți pe la Ionel.

**Joi, 8 septembrie [1938, Valea Mare]*

Dimineața mergem la Gălășești, ducînd 2 purcei ai lui Sorbul, unul cadou, iar altul plătit cu 200 lei. Dejunul aici. La 7 seara îi duc la gară.

**Vineri, 9 septembrie [1938, Valea Mare]*

Plec la București dim[ineata], Carolina revine de la București.

**Sîmbătă, 10 septembrie [1938, Valea Mare]*

Sosesc de la București la 3,1/2 d[upă]-a[miazi]. Trei purcei au fost vînduți la tîrg cu 600 lei. Dulgherul a terminat gardul de jos. Lichidat — 614 lei.

**Duminică, 11 septembrie [1938, Valea Mare]*

Aduc pe Ionelii la masă, la care vine și Păcescu, iar seara soții Căprescu. Pe Ionelii îi duce înapoi Căprescu.

**Luni, 12 septembrie [1938, Valea Mare]*

De la atelier un om ia mașina pentru control, deoarece iar nu încarcă. Am început să las oamenii să fiarbă țuică la cazan. Dulgherul începe să lucreze porțile, global 500 lei. Trăsura reparată adusă de la Ujvany — 5 200 lei.

**Marți, 13 septembrie [1938, Valea Mare]*

Nimic deosebit. S-au ridicat ciorchinii în vie.

**Miercuri, 14 septembrie [1938, Valea Mare]*

S-a mai luat material pentru porți și s-a vopsit parte din gardul de jos. S-au cules parte prune pentru magiun. Vopsitorul-tapițer pentru trăsura s-a angajat — 1 500 lei pentru lucru.

Joi, 15 septembrie [1938, Valea Mare]

Alarmă de război din ce în ce mai aprigă! Cehoslovacia e amenințată cu dezmembrarea; germanii sudeți sînt în plină revoltă și chiar au declarat că nu mai vor să rămînă în statul cehoslovac.⁵² „Chamberlain⁵³ se află în vizită la Hitler⁵⁴, să discute menținerea păcii...”

**Joi, 15 septembrie [1938, Valea Mare]*

Se face magiun. Am fost la Pitești cu mașina adusă, dar nereparată la dinam. Mîine plec București.

⁵² Încă de la 24 apr. 1938, Congresul de la Karlovy-Vary al Partidului Germanilor Sudeți adoptase un program urmărind unirea la Germania a teritoriilor sudețe din Cehoslovacia; la 21 mai 1938 au loc mari demonstrații în apărarea Republicii, iar la 8 sept. 1938, greve antifasciste în apărarea integrității și independenței Cehoslovaciei.

⁵³ Arthur Neville Chamberlain (1869—1940), om politic britanic; ca prim-ministru (1937—1940), a dus o politică de conciliere față de Germania hitleristă, facilitînd semnarea Acordului de la München (sept. 1938).

⁵⁴ Adolf Hitler (1889—1945), șeful partidului nazist din Germania, din aug. 1934 conducător al statului fascist german.

**Vineri, 16 septembrie [1938, Valea Mare]*

Am fost la București pentru bani. Nimic deosebit.

**Sîmbătă, 17 septembrie [1938, Valea Mare]*

Am fost la Pitești p[entru] mărunțișuri.

**Duminică, 18 septembrie [1938, Valea Mare]*

Ionelii și Păcescu la masă.

**Luni, 19 septembrie [1938, Valea Mare]*

Am luat o baterie anodică nouă și ultimele scînduri pentru gardul de jos.

**Marți, 20 septembrie [1938, Valea Mare]*

S-a terminat gardul de jos, inclusiv porțile. A costat în total, cu scînduri, cuie, stacheți etc. 7 300 lei, afară de bulumacii care-i aveam, dar inclusiv stîlpii porții mari și fierăria făcută de Ujvany.

**Miercuri, 21 septembrie [1938, Valea Mare]*

Am fost la București la „Național“, comitet. Am luat fermenți selecționați și site pentru aragaz. Am mai comandat la popa doi metri lemne. Seara la masă la Tițescu.

**Joi, 22 septembrie [1938, Valea Mare]*

Plouă în fiecare zi, acuma cînd n-ar strica poate căldura.

Vineri, 23 septembrie [1938, Valea Mare]

De vreo două săptămîni ascult cu înfrigurare știrile la radio, franceze, germane, italiene, ungurești... Războiul parrcă e în aer. Speranțele se încrucișează neîncetat cu prevestirile rele. Nu mai poți înțelege nimic. Aci se pare că s-au îndreptat lucrurile, aci se arată deodată că mai tare s-au înrăutățit. Chamberlain se află de ieri din nou în Germania. Cehoslovacia a primit să cedeze teritoriile cu germani. Acuma însă din nou s-au încurcat lucrurile cu intervenția polonezilor și ungarilor, care

de asemenea cer să li se cedeze teritoriile respective. Hitler îi susține. Rusia a încercat azi să oprească Polonia de a ataca pe cehi⁵⁵, amenințând cu ruperea pactului de neagresiune. Mai grav este însă că întrevvedere Chamberlain-Hitler pare să nu fi dat rezultate. Ieri au avut o convorbire de trei ore, urmînd ca azi să continue. Azi însă, Chamberlain a trimis o scrisoare în loc să meargă iar la întîlnire, făcînd să depindă continuarea tratativelor de răspunsul lui Hitler. Pe seară, totul părea pierdut. Noaptea, Chamberlain, după ce a primit răspunsul, s-a dus să-și ia adio de la Hitler și atunci au avut o nouă consfătuire de vreo trei ore, care pare să mai fi liniștit spiritele. Amenințarea rămîne totuși mare și iminentă. Cehoslovacia a decretat mobilizarea generală; Franța a mai chemat azi rezerviști. Pretutindeni pregătiri interne de război. La noi nu s-a făcut încă nimic deosebit. De altfel, noi sîntem într-o situație cum nu se poate mai încurcată. Aliați cu cehii împotriva ungarilor și cu polonezii contra rușilor. Polonia e în lagărul german din pricina Teschenului⁵⁶. Ce să facem?

**Vineri, 23 septembrie [1938, Valea Mare]*

Am fost la Pitești pentru vopsitul trăsorii — țiganul vruse să-mi ia prea mult și n-a mai venit. Ujvany mi-a recomandat pe Nicolae Dumitrescu, atelier special. M-am învoit, 1800 lei cu materialul lui, afară de linoleum și pielea de margini, inclusiv tapițeria, întors postavul etc. Miine va duce trăsura. Gata la 14 octombrie. Am trecut pe la Camera Agricolă pentru îngrășăminte artificiale și sămîntă de borceag de toamnă; nefiind directorul, voi mai trece miine. Și plouă mereu.

**Sîmbătă, 24 septembrie [1938, Valea Mare]*

Am vorbit la Camera Agricolă; mi-a dat broșuri și-mi va da borceag; cu îngrășăminte mai e de vorbă. După-amiază am cules mere, mărul din față, singur.

**Duminică, 25 septembrie [1938, Valea Mare]*

Dimineața am plecat Buc[urești] pentru meciul fotbal România-Germania. Iar dificultăți cu pornirea. Seara am revenit.

Luni, 26 septembrie 1938 [Valea Mare]

Ieri am fost la București pentru meciul de fotbal România-Germania. O întîlnire interesantă, deși am fost învinși, cum era de așteptat.

⁵⁵ La 24 aug. 1938, între Germania și Polonia se stabilise un acord privind coordonarea acțiunilor împotriva Cehoslovaciei.

⁵⁶ Denumirea germană a orașelor Cieszin (Polonia) și Český Těšín (Cehoslovacia).

Sîntem doar mult inferiori nemților. Totuși ai noștri au luptat foarte bine; în prima parte ne-am menținut într-un joc egal, cu toate că ei ne-au marcat un gol.

Primejdia războiului persistă. Primul-ministru francez⁵⁷ e iar la Londra, să discute memorandumul german transmis cehilor prin intermediul lui Chamberlain după întrevvedere ultimă de la Godesberg. Iar Hitler vorbește diseară la Berlin. Ce-o mai fi?

**Luni, 26 septembrie [1938, Valea Mare]*

Sosește Tița cu Pupa⁵⁸, Alice⁵⁹, copilul.

**Marți, 27 septembrie [1938, Valea Mare]*

Se culeg merele, ambii meri.

**Miercuri, 28 septembrie [1938, Valea Mare]*

S-au arat cele 2 pogoane de la Toma. Am plătit costul întreg.

**Joi, 29 septembrie [1938, Valea Mare]*

Tița plecat București. Vine Octavian Baciu⁶⁰. Cumpăr materiale pentru trăsură.

**Vineri, 30 septembrie [1938, Valea Mare]*

După-amiază pleacă Tița cu ai ei. Rămîne Alisa cu Tavi⁶⁰. S-au cules perele chiurele. Le-am pus toate la fructier. Plin.

**Sîmbătă, 1 octombrie [1938, Valea Mare]*

Am trimis trei tirne pere la Orlat. De la Camera Agricolă cumpărat 15 kg borceag de toamnă a 7 lei = 105 lei. Am primit gratuit 50 kg guano. Am mai cumpărat materiale p[entru] trăsură, afară de stofa tapițeriei.

⁵⁷ Edouard Daladier (1884—1970), om politic radical francez, de mai multe ori prim-ministru (1933; 1934; 1938—1940), unul dintre semnatarii Acordului de la München (sept. 1938), prin care s-a dispus dezmembrarea Cehoslovaciei.

⁵⁸ Pupa Miron (căsătorită Petra), fiica Letiției Miron (Slăvoacă).

⁵⁹ Alice Baciu, fiica lui Dumitru (Mitică) Rădulescu, fratele lui Fanny Rebreanu.

⁶⁰ Octavian Baciu, patronul unei drogherii, ginerele lui Dumitru (Mitică) Rădulescu, cumnatul lui L.R.

**Duminică, 2 octombrie [1938, Valea Mare]*

Cu oaspeții am fost la C[urtea de] Argeș, apoi la Ionel-Bascov și la întoarcere am luat 40 kg secară a 4 lei = 120 lei pentru a amesteca cu borceagul, având astfel sămânță pentru 2/3 pogon, scăzând însă 10 kg secară. Pentru reparația tapițerii trăsorii am luat: 77 cm linoleu de 2,00 cm lățime 192 lei; 65 cm tarpaulină — 22 lei; 1,10 cm mușama neagră — 202 lei; 1 100 kg piele pentru praguri — 220 lei; 2 cartoane — 42 lei; 7 kg păr a 20 lei — 140 lei: total 818 lei; mai rămâne de luat 5,50 m stofă. Am dat unui băiat la Nae Popescu să-mi dreagă tecalemitul.

**Luni, 3 octombrie [1938, Valea Mare]*

Pe timp frumos am fost cu mașina la Govora ducând pe tinerii oaspeți la Mitică. Am plecat la 7 dim[ineața] și ne-am întors la 6 d[upă]-a[miază]. A fost bine.

**Marți, 4 octombrie [1938, Valea Mare]*

Nimic deosebit. Ieri și azi s-au spălat și curățit butoaiile și pivnița în vederea culesului. Am fost la Pitești, gresat mașina.

**Miercuri, 5 octombrie [1938, Valea Mare]*

Mihai a semănat 15 kg mazăriche și 30 kg secară pe 1/2 pogon. Mi s-a adus carnetul C.F.R. vizat de către voiajorul [lui] Steriade. Miine plec București.

**Joi, 6 octombrie [1938, Valea Mare]*

Dim[ineața] plec București, seara revin. De la „Lafayette“ am cumpărat 5,1/2 m diftină pentru trăsură a 300 lei = 1 650 lei. Astfel materialul pentru tapițeria trăsorii costă 2 468 lei, la care se adaogă 1 800 lei lucrul și vopsitul = 4 268 lei.

**Vineri, 7 octombrie [1938, Valea Mare]*

Am fost la Pitești spre a aranja amortizoarele etc. Am dat lui Sattler 1 000 lei avans pentru cele două biblioteci. Azi am aranjat la Trivale pentru așchii; a și adus azi o grămadă. Deocamdată iau zece.

**Sâmbătă, 8 octombrie [1938, Valea Mare]*

Mihai a mai adus trei grămezi așchii. Am fost la Pitești cu Fanny p[entru] coafor.

**Duminică, 9 octombrie [1938, Valea Mare]*

Am adus pe Ionelii la masă cu Păcescu. Lina rămâne aci pentru cules. S-au vândut la oraș 21 kg pere a 6 lei.

**Luni, 10 octombrie [1938, Valea Mare]*

Timpul frumos. Maxima azi 19°C, minima azi-noapte 7°C. Azi s-a început culesul viei, cu 11 oameni, dintre care 4 cărători; Mihai la teasc. S-au făcut azi 140 dal must. S-a cules toată partea de jos pînă la coastă și bună parte de coastă, afară de risling și de strugurii de masă. Producția e cantitativ mult inferioară anului trecut; calitatea poate să fie ceva mai bună. În orice caz ca zahăr pare ceva superioară. La 9 dim[ineața], din strugurii de jos ABCDE, am avut 1 080 la 10°C, adică 183 gr zahăr, ceea ce ar însemna 10,8 — 0,6 = 10,2° alcool; aceasta la zdrobitor; la teasc a fost 1 082, adică 188 gr zahăr la aceeași temperatură și deci 11 — 0,6 = 10,4° alcool. La ora 13, din strugurii șesului, la zdrobitor: 1 082 la 16°C, cu 188 gr zahăr și 11,1° alcool, iar la teasc la fel. Seara la ora 18, din strugurii șes și coastă, la zdrobitor: 1 088 la 18°C cu 204 gr zahăr, adică 12 + 0,5 = 12,5° alcool, iar la teasc 1 085 la 17°C cu 196 gr zahăr, adică 11,8° alcool.

Am avut la masă seara pe ing. Angelescu și Gorovei⁶¹ cu Ionel și Păcescu, incl[usiv] Mitric de la prinț. Dim[ineața] la Pitești am cumpărat pînă pentru burduful trăsorii, 1 m = 160 lei, care s-a vopsit acasă negru.

** Marți, 11 octombrie [1938, Valea Mare]*

Pe vreme foarte frumoasă și caldă s-a continuat culesul viei și s-a terminat. Probabil să ajungem la vreo 240 dal. Precis vom vedea miine după terminarea tescuirii.

Trei măsurători de azi, cu risling, au dat următoarele rezultate:

La ora 9 dim[ineața] zdrobitor 1 095 la 17°C cu 223 gr zahăr = 13,1 + 0,3 = 13,4° alcool. La ora 11: zdrobitor 1 095 la 20°C cu 223 gr zahăr = 13,1 + 0,9 = 14° alcool; teasc: 1 097 la 20°C cu 228 gr zahăr = 13,4 + 0,9 = 14,3° alcool.

Specificări mai ample miine.

Am avut la masă seara pe Ionel, Angelescu — care mi-a adus sticla p[entru] conservat struguri — și Păcescu.

Au fost 8 zile de cărători a 30 lei și 21 zile de culegători a 20 lei, cu 21 piini a 6 lei, ceea ce înseamnă o cheltuială totală de cules de 626 lei.

⁶¹ Gorovei, profesor (la liceul I. C. Brătianu din Pitești) și viticultor.

* Miercuri, 12 octombrie [1938, Valea Mare]

Până seara s-au terminat operațiile în legătură cu culesul, adică tescuitul.

S-au realizat în total 258 dal must, astfel: circa 92 dal butoiul I (incl[usiv] 1,1/2 dal maia), 75 dal butoiul II (incl[usiv] 1 dal maia), 67 dal risling (incl[usiv] 1 dal maia), 11 dal must fiert pentru îmbunătățirea rislingului nou, 5—6 dal s-au întrebuintat la îmbunătățirea vinului roșu și alb vechi, vreo 2—3 dal s-au oferit, altul vreo 2 s-au băut.

La amiază vaca a fătat un tăuraș sănătos. Am fost la București pentru comitetul lectură și am revenit seara.

* Joi, 13 octombrie [1938, Valea Mare]

Același timp admirabil. Se face mare curățenie în pivniță, unde s-au pus dopurile de fermentație. Muștele betive legiune. Curățenie mare și în casă.

* Vineri, 14 octombrie [1938, Valea Mare]

Mereu timp frumos. O butelie nouă de aragaz s-a pus azi în funcție la baie. Am cumpărat cu 600 lei un război de țesut complet, Tereza urmînd să țese un covor etc. Simandy mi-a pus la punct mașina. Se continuă marea curățenie în vederea mutării reședinței la București.

* Sîmbătă, 15 octombrie [1938, Valea Mare]

Am dejunat la Ionel. Bucătăreasa a fost lichidată seara. Trăsura, în sfîrșit gata, a fost adusă acasă. Mustul fiert în clocot a început să fermenteze și a fost din nou fiert timp de o oră în clocote și pus la butoiul afumat cu pucioasă. Mîine urmează să plecăm la București.

* Sîmbătă, 22 octombrie [1938, Valea Mare]

Am plecat duminică trecută pe o vreme superbă de toamnă și mă întorc acum pe o ploaie care ține de două zile cu tendința de-a continua. Firește, și căldura a încetat. M-a așteptat la gară Mihai cu trăsura. Am luat de la tinichigiu cele două suporturi pentru ficuși — 120 lei. Bocancii comandați erau gata, dar nu cum îi cerusem. I-am lăsat să le puie în loc de cauciucuri la tocure semi-potcoave. Ceasul Puiei nu e gata încă. Aici toate bune. Rislingul a început să fiarbă de luni; celelalte a doua zi. Toate trei butoaiele fierb bine. Mihai a cumpărat 100 dovleci cu 2 lei bucata. A scos de la gară cartofii veniți de la Apold. Lucerna de la ofițer n-a luat-o, deoarece i-a cerut 2,80 kg. În vie a început

și aproape terminat tăiatul. De la vacă nu ia lapte; îl lasă tot pentru vițel, ca să-l îngrașe pînă la trei săptămîni. Lemnele-așchii le-a adus toate. Se pare că perele chiurele încep să se coacă mai repede.

* Duminică, 23 octombrie [1938, Valea Mare]

La ora 1 plec înapoi la București. Am la dejun pe Păcescu. Iau ouă, vin alb și roșu, o găină și un pui, ceapă, pere, mere, țuică.

* Marți, 1 noiembrie [1938, Valea Mare]

Am sosit la 3 d[upă]-a[miază] cu mașina, după ce sosisem la 12,1/4 Pitești-Ionel unde am luat masa. Am venit bine și am găsit bine. De la Mătăsaru încoace plouase, ca și aci, unde ploaia a ținut de ieri 5 d[upă]-a[miază] pînă azi-dimineață. S-au adus diverse obiecte și vreau să ducem cu mașina cît mai multe merinde.

* Miercuri, 2 noiembrie [1938, Valea Mare]

Pe vreme urită, ploaie insistentă, plecăm la ora 2 d[upă]-a[miază] cu mașina încărcată.

* Sîmbătă, 5 noiembrie [1938, Valea Mare]

Am sosit aci cu rapidul și trăsura mea, care mă aștepta la gară, pe la 4 d[upă]-a[miază]. La Pitești am ridicat bocancii comandați la Selișteanu, dîndu-i restul de 300 lei, de asemenea ceasul Puicii (40 lei). Am trecut și pe la Sattler, care zice că biblioteca e gata, rămîind doar s-o băițuiască și s-o dea cu brunalină. I-am mai dat 1000 lei, încît nu mai rămîne să ia decît 500 lei. Aici am găsit bine. Vreau să termin nuveleta p[entru] *Timpul* și aștept să vie diva. Mîine dim[ineată] vreau să plec cu 3 damigene vin, 35 ouă, 3 mușchi, o rață, 1 sticlă oțet. Vreme foarte frumoasă.

* Luni, 21 noiembrie [1938, Valea Mare]

Sosesc aci cu simplonul și trăsura care mă aștepta în gară. *Timpul* superb. Cum a fost de altfel toată toamna. Am luat mici băcării și am aranjat cu Sattler să vie chiar azi lucrător cu biblioteca și banca. Am plătit lui Mihai 20 000 lei din leafă. Bibliotecile nu sînt exacte; mîine merg înapoi să le repare și să le readucă seara.

Duhamel

* Marți, 22 noiembrie [1938, Valea Mare]

Cu Păcescu am fost la Trivale pentru lemne, pe urmă la direcție, unde ni s-a aprobat câte 25 steri. Urmează ca Păcescu să urgenteze. Am trecut pe la Banca Națională, unde am de plătit 6 500 lei. Bibliotecile le-a adus din nou, dar târziu, miine vor fi așezate. Am avut la masă pe Păcescu.

* Miercuri, 23 noiembrie [1938, Valea Mare]

A aranjat bibliotecile omul de la Sattler și am plătit restul de 500 lei. Seara m-am lichidat cu Mihai. Este achitat până la 1 noiembrie 1938, mai avînd să ia 2 000 lei, plus costul cartofilor, firește. În același timp i-am luat socotelile la banii ce a avut, 4 300 lei (1 000 trimiși prin Steriade, 500 lăsați de mine, 800 lei vițelul, 1940 vînzarea perelor și lapte bătut). Mai are 413 lei la dînsul. Miine dim[ineata] plec la București, ducînd 53 ouă, 2 rațe și 1 găină tăiate, 2 mușchi, mere, unt, smîntînă, brînză, marmeladă de pere, lapte, vin, floare, violete.

* Marți, 29 noiembrie [1938, Valea Mare]

Sosesc cu simplonul și tot cu simplonul plec diseară la 8,1/2. Am oprit la Pitești de am plătit pînă la zi la Banca Națională ratele conversiunii, pînă la a noua (15. XI) inclusiv, în total 6 497 lei. Uf! Am luat 2 damigene de cite 5 l, 2 borcane ermetice, dopuri diverse. Vreau să duc vin roșu p[entru] Petrovici, apoi lapte, smîntînă, o rață.

Luni, 12 decembrie [1938, București]

După Hans Friedrich Blunck⁶², săptămîna trecută au fost francezii G. Duhamel, André Thérive⁶³ și Vaudoyer⁶⁴. Și toată săptămîna conferințe, căiuri, mese, banchete etc. Duhamel nu m-a uitat, ba chiar dimpotrivă.⁶⁵ Masa scriitorilor a fost cam lamentabilă.

Titeanu⁶⁶ m-a vestit din nou, după ce-mi spusese la premiera lui Iorga că săptămîna viitoare, asta, are să mă cheme să punem ceva la

⁶² Hans Friedrich Blunck (1888—1961), poet, dramaturg și prozator german; va reintra în contact cu L.R., în 1942, cu prilejul conferinței scriitorilor de la Weimar; la B.A.R. se află o scrisoare a sa către confratele român (*Coresp.*, nr. 142 257), datată 1938.

⁶³ André Thérive (1891—1967), romancier, critic literar și eseist francez (pe adevăratul său nume Roger Puthoste).

⁶⁴ Jean-Louis Vaudoyer (1883—1963), poet, romancier și eseist francez.

⁶⁵ Reamintim că la sfîrșitul anului 1937, G. Duhamel vizitase România, unde a ținut mai multe conferințe. Cu acel prilej, L.R. publicase un articol despre confratele său francez, în *Cuvîntul*, VIII, nr. 2355, 9 nov. 1931 (consultă *Jurnal*, vol. I, *Addenda*).

⁶⁶ În noul guvern condus de patriarhul Miron Cristea, Eugen Titeanu îndeplinea funcția de ministru al Presei și Informațiilor.

cale. E continuarea ofertei cu direcția *României*⁶⁷. De altfel, și din alte părți se simte că e o criză la conducerea ziarului guvernului. Serghie⁶⁸ spune că Cezar Petrescu are multe nemulțumiri, în special cu banii. I s-a făgăduit contract și n-are nimic. E o nesiguranță care ucide orice entuziasm. Vom vedea ce va fi.

* Luni, 12 decembrie [1938, Valea Mare]

Deși am telefonat aseară, Călugăru n-a anunțat și n-am fost așteptat la gară. Frig, urît, negură, noroi. Pînă seara abia s-a încălzit casa. Am renunțat a face conferința Carossa⁶⁹. Porcii nu prea mîncă; vor trebui poate tăiați. Mihai aduce mereu pietriș, nisip etc. S-a aranjat cu lemnele; vor trebui plătite și aduse. Miine aranjăm cu Păcescu.

* Sîmbătă, 17 decembrie [1938, Valea Mare]⁷⁰

De la gară am mers direct la Trivale, unde însă n-am plătit, fiindcă Mihai îmi spunea că lemnele oprite nu sînt bune. Am oprit altele și am lăsat lui Mihai 4000 lei să plătească luni cînd va merge și la Costești pentru a cumpăra 12 duble grîu și a măcina. La 3,1/2 am plecat să mă opresc și la Ionel. A murit un porc, iar altul a fost vîndut cu 1000 lei. Mihai a pierdut cheile. Ger mare. Am împrumutat de la Păcescu vin pentru drum.

* Joi, 22 decembrie [1938, Valea Mare]

Sosesc la Pitești cu personalul la 10 dim[ineata] ca să iau pe Lina să-mi facă la țară cîrnații din purcelul ce vreau să tai. Lina a tăiat porcul ei și nu poate veni. Mihai a tăiat singur și Tereza a făcut niște cîrnați foarte buni și lebervurști și tobă. Purcelul să fi tot avut 20—25 kg. Voi duce miine cîrnații, tobele și libervurșt, două pulpe dinapoi, mușchii cu osul; restul rămîne pentru Mihai, care a găsit cheile pivniței în grajd. Miine mai trebuie să duc trei damigene vin (una pentru Didina⁷¹),

⁶⁷ *România*, cotidian apărut la 2 iun. 1938, sub conducerea lui Cezar Petrescu.

⁶⁸ Emil Serghie (1897—1977), gazetar.

⁶⁹ Hans Carossa (1878—1956), prozator și poet german, cu care L.R. a intrat de mai multe ori în contact direct; în 1940 va vizita România; în 1942, la Weimar, va deschide lucrările conferinței scriitorilor, în ambele prilejuri purtînd discuții cu confratele român. La B.A.R., *Coresp.*, nr. 142478, se află o epistolă a sa către L.R., datată 18 mai 1943.

⁷⁰ Însemnarea de mai jos începea cu următoarele rînduri, la care scriitorul renunță, tăindu-le cu o linie: „Cu toate că am telefonat, Mihai n-a fost anunțat că sosesc și astfel nu m-a așteptat la gară și nici foc nu s-a făcut în casă. Am venit cu simplonul, am luat.”

⁷¹ Alexandrina (Didina) Rădulescu, cumnată.

un curcan, o gîscă îndopată, 1 rață îndopată și patru pui, plus smîntînă, unt, struguri.

Mihai n-a putut plăti lemnele, fiindcă nu sînt încă aprobate. La moară a fost, dar moara nu funcționa din lipsă de clienți și a cumpărat 150 kg făină cu 6 lei. La instalația de apă e ceva înghețat, căci nu curge apa. Corpul pompei de apă a pleznit. De ce? — Am pus în funcție azi o baterie „Dura“ nouă.

Vineri, 23 decembrie [1938, Valea Mare]

Vreau să plec la 12 ca să dejunez la Ionel. Merg încărcat : cîrnați, leberușt, tobă, bucăți p[entru] piftii, 2 pulpe, mușchiul cu os, un rînd de costițe, un curcan, o gîscă, o rață, patru pui; unt, brînză, făină, zarzavaturi; 3 damigene vin; coș struguri.

Tereza pleacă de Crăciun acasă. Azi am achitat complet pînă la 1 dec. lefurile lor și cartofii (6 040 lei). Am lăsat lui Mihai 2 270 lei p[entru] cheltuieli. De azi se pune la îngreșat vierul „mangalița“.

* Vineri, 30 decembrie [1938, Valea Mare]

Sosesc cu simplonul ca să plec la 4,1/2 cu acceleratul rapid „Traian“. Din gară aflu că Mihai a căzut cu scara și că scroafa pusă la îngreșat a trebuit s-o taie, fiindcă nu mai mînca. Mațele groase negre, în-colo carnea etc. perfect. Trebuie să întreb un veterinar la Pitești.

Plecînd, vreau să duc 3 damigene vin, 4 pui, 1 găină, 1 rață; eventual mușchi de vacă sau porc de la Pitești.

Ger, ziua —5°C. Zăpadă mare. Iarnă grea.

Luni, 1 ianuarie 1939 [București]

Afacerea cu *România* continuă, deși parcă mai în surdină. Zvonurile cele mai felurite circulă în lumea interesată: că Șeicaru a semnat cu ministerul contractul pentru tipărirea *României* la tipografia lui; că *România*, prin „Fundațiile Regale“, a cumpărat toată instalația *Adevărului* și va face o mare editură, încît Șeicaru rămîne cu buzele umflate; că C[ezar] P[etrescu] și-a dat demisia și că am fost numit eu în locul lui; că C[ezar] P[etrescu] va avea o întrevvedere decisivă cu Călinescu¹; că tocmai fiindcă au observat că C[ezar] Petrescu cedează în toate, Călinescu vrea să-l înlătore din pricina lipsei de diligență etc.

Deocamdată însă cert este numai că Titeanu nu m-a chemat, cum mă vestise chiar el de vreo două ori.

Mai interesant este că regimul sub care trăim de un an, deși a dat și rezultate bune, distruge moralmente și puținul ce exista în țara asta blagoslovită. Nu s-a văzut nicăiri și de cînd e lumea atîta lașitate, lingușire, „Kriecherei“, lipsă de caracter. E o emulație fără seamăn în lipsa de demnitate. Exemplul cel mai rușinos l-a dat însăși „Garda de fier“, cu toți șefii legionari care voiau să regenereze *România*, care umblau să puie la zid pe vechii politicieni.

* Duminică, 8 ianuarie [1938, Valea Mare]

Sosesc la 12,1/4 cu trăsura, care m-a așteptat la simplon. Găsesc toate relativ bine. Cei doi porci „mangalița“ au fost vînduți la tîrg cu 2 200 lei. S-au mai cumpărat 1280 kg lucernă a lei 2,80 de la ofițerul de ață. S-au plătit 3 000 lei de Mihai; restul cînd voi mai veni.

Porcul tăiat pentru oameni a dat 36 kg untură; carnea s-a trimis la afumat, după ce s-au făcut mai mulți cîrnați.

Vremea mereu grea. Gerul a slăbit, zăpada se topește.

¹ În acele zile, Armand Călinescu era ministru la Interne (funcție încredințată încă în guvernul condus de O. Goga) și adinterim la Educația Națională (iun.-dec. 1938).

Plec după-amiazi cu personalul. Mihai a cumpărat 2 găini și 2 găște. Nu se găsesc ouă, nici mușchi. Voi pleca cu 2 găini, 4 pui, unt, smântână, lapte, mere, legume, vin negru și alb, tulpurel.

Luni, 9 ianuarie 1939 [București]

Sosesc la 5,1/4 de la țară, firește încărcat. M-au căutat telefoanele, mai ales din cauza morții lui Caton Theodorian. Camil Petrescu mă consultă ce să facă și cât ajutor să dea familiei de la Autori? ² Zice că ar fi obținut 8 000 lei de la S.S.R., 10 000 de la T[eatrul] N[ațional], 10 000 de la Arte. Atunci să dea 20 000 lei de la Autori, din care să se scadă cei 5 000 lei dați deunăzi prin intervenția mea. Urma să mă vadă seara la Teatru, dar nu s-a mai arătat. Corneliu Moldovanu spune că bietul Caton și-a făcut singur articolele funerare pentru ziare. Sorbul a fost la mort, a stat o oră; el va vorbi din partea S.S.R.

Seara am fost la premiera *Duduca Sevastița*, de Singiorgiu, la „Național”. Singiorgiu îmi spune că la Berlin a aflat la „Deutscher Verlag” că se va edita *Răscoala* în nemțește ³; traducerea doamnei din Elveția. Interesant. Spectacolul a reușit bine. Singiorgiu m-a poftit la ei la un pahar de șampanie, dar n-am primit.

Mi se spune că Autorii, unii, ar vrea să mă facă pe mine președinte în locul lui Caton. Nu-mi suride, Minuleștii ar umbla să facă pe Valjean ⁴. Nu se poate. Trebuie un profesionist.

Vineri, 13 ianuarie [1939, București]

Azi-dimineață am fost la 11, la Ralea, ministrul Muncii, pentru a accelera legea pensiilor scriitorilor, împreună cu Demostene Botez, Arghizi, Sorbul, Corneliu, Dauș. Într-o săptămână să facem anteproiectul. Mîine seară vor fi toți la mine, împreună cu Barasch, să lucrăm.

Oricît ar părea pînă la urmă aproape comic, să notez iar o declarație în legătură cu intrarea mea la Academie. Petrovici îmi spuse azi, ieșind de la ședința comitetului de lectură [al] T[eatrului] N[ațional], că la Academie generalul Rosetti a făcut o declarație de admirație pentru mine, fiindcă a citit *Răscoala*, care i se pare formidabilă, mai ales că el a trăit evenimentele. În legătură cu asta, am vorbit despre alegerile care se vor face. Le trebuie un filolog și vor să bage pe Drăganu, care multora le pare idiot. Pentru secția literară vor să menție alegearea făcută, adică eu și Crainic. Rosetti atunci spunea că Iorga are să mă combată. Petrovici însă ar fi spus că Academia nu poate face imensa greșeală ca, după ce n-a avut în mijlocul ei pe Eminescu și Caragiale,

² Societatea Autorilor Dramatici Români (S.A.D.R.).

³ Singura traducere a romanului *Răscoala*, tipărită în timpul vieții scriitorului, s-a realizat, în 1942, la Viena.

⁴ Ion Al. Vasilescu-Valjean.

să nu aibă nici pe Rebreanu, cel mai mare epic pe care l-a produs neamul românesc... O, dar vorbe d-astea cite n-am auzit?

* Sîmbătă, 14 ianuarie [1939, Valea Mare]

Sosesc la Pitești cu simplonul și merg la Direcția Silvică pentru lemne. Prin telefon stabilesc prețul 4473 lei pentru o sută arbori. N-am bani. Șeful ocolului nu e la depozit, cum s-a spus. Îi trimit scrisoare prin Mihai să elibereze bonul pînă sîmbăta viitoare cînd voi aduce banii. Am luat 3,1/2 kg garf de porc și 4,1/2 kg mușchi de vacă — 244 lei. Mai duc un curcan și doi pui, o bucată săpun, mere, unt, smîntînă, lapte, morcovi. Plec cu rapidul la 4,1/2.

* Sîmbătă, 18 februarie [1938, Valea Mare]

Sosesc cu simplonul; ajung aci la 12,1/4.

Am mai fost pe-aici duminică 22 ianuarie, apoi sîmbătă 28 cu Morariu și joi 9 februarie — de fiecare dată sosind cu simplonul și plecînd, încărcat, cu rapidul de 4,1/2 d[upă]-a[miazi]. De aceea n-am mai făcut însemnări.

Acuma venii să stau pînă luni. La București se face curățenie cu ocazia plecării Carolinei și intrării în serviciu a Vioricăi. Aici voiam să aranjez instalația de apă, care nu merge de la Crăciun. Am oprit la Pitești la Teodorescu să-mi dea pe Surdul; e la Leordeni; mi-l va trimite mîine negreșit. Am cumpărat o vată termogenă pentru a-mi curarisi fatala răgușală hibernală. De la vreo 20 ianuarie sînt mereu răcit; cred c-am luat un guturai fioros de la Ionnițiu la „Cartea Românească”. Trep-tat-trep-tat s-a înrăutățit, fiindcă în loc să mă caut aievea am vorbit parcă mai mult decît de obicei. Acuma sînt răgușit. Parcă nici nu-mi mai vine să fac nimic. Se pare că orice aș face tot durează 1—1,1/2 luni. Dar miercuri trebuie să vorbesc la banchetul lui Ralea. Am mai luat cartușe de la Iuga să trag la țintă, dacă voi face vreo plimbare.

Am găsit bine ca totdeauna. Nimic deosebit. Mihai a terminat aducerea lemnului de la pădure și a început să care gunoi la locurile din luncă și să curețe podelele cotețului de porci, unde pare să fi fost pesta porcină. Două rațe au mai ouat abia ieri. Găinile puțin — vreo 12. Vaca e bine. Calul de asemenea. Am făcut o răsadniță în vie, ca să poată semăna la timp ce trebuiește. Tereza a sfîrșit de țesut scoarța din rămășițe de lînă.

Timpul agreabil. A fost săptămîna trecută puțină zăpadă cu îngheț, —5°C. Acuma e plăcut, fără căldură. Seara beau lapte cu miere și pun vată termogenă, care n-o răbd mai mult de o oră, fiindcă asud pe piept și mă înțeapă insuportabil.

* Duminică, 19 februarie [1939, Valea Mare]

Am pe Păcescu la masă. Mihai a fost la Pitești și a adus 1/2 miel (70 lei) și 2 mușchi de vacă. S-au cumpărat 54 ouă găină a 1,80 și 8

de rață a 2 lei. Am tras la țintă puțin, sus, în curte. Am plătit lui Păcescu 200 lei pentru metrul de lemn imprumutat demult. Mai are să ia 6 bulumaci, imprumutați de Fanny pentru cruce, și alți 6 luați de Mihai pentru closetul servitorilor. Se va angaja omul să facă grinzioare pentru a podi cotețele porcilor. Mihai va reîncepe a căra pietriș după ce va termina cu gunoii.

Am chemat pe Mitică Șulfă să-mi mijlocească cumpărarea locului de la fiul lui Vladu și cel de la Zidaru, cu preț convenabil. El oferă via lui, 2 pogoane mari cu căsuță — 130 mii lei. Poate Camil Petrescu să ia? Aș lua și eu, dacă aș avea bani și mai ales de-aș fi mai tânăr.

Să mai notez că aproape am renunțat la fumat. În orice caz, de la 9 februarie nu cred să fi fumat în total 3 țigări. E cert că de o săptămână nu am mai fumat absolut deloc. De altfel nici nu mai poftesc tutunul. Se pare că marea bronșită care-mi hîrîia în piept nu mai tolerează fumul în plămîni. Firește, în proporție am redus și cafeaua.

* Luni, 20 februarie [1939, Valea Mare]

Deși azi-noapte a fost brumă, ziua începe superb cu un soare de mare primăvară. Mihai a tras rislingul într-un butoi mai mic. Peste 45 dal de risling s-au pus 8 dal de vin obișnuit. Butoiul a fost astupat cu dopul conservator pe bază de alcool.

Pregătiri de plecare la ora 1 d[upă]-a[miază].

De curiozitate, iată cu ce plec: 1 săculeț de nuci vechi (cca 5 kg), 1 săculeț făină de gătit (cca 3 kg), cca 40 [kg] mere, 2 dal vin alb și negru, 1 gîscă (cca 3 kg), 1 pui (1 kg), 2 mușchi vacă (5,250 kg), 1/2 miel (1,3/4 kg), morcovi (3 kg), 4 aripi de curățit în bucătărie, piulița cu pișalogul (1 kg), 2 borcane smîntînă (3 kg), 2 de brînză (2 kg), 1 kg lapte (1 kg), 11 ouă rață, 67 ouă găină, 1/4 piine.

* Sîmbătă, 25 februarie [1939, Valea Mare]

Sosesc ca de obicei, după ce la Pitești am rezervat un mușchi de vacă și un miel, și am văzut cum a lucrat reparația pompei; nu știu cît e de bine, dar scumpă e, negreșit — 400 lei. Mihai a adus-o pe seară împreună cu garniturile de cauciuc necesare. Altfel vreme urîtă, frig, acoperit, ceață, umezeală. Aici ordinea obișnuită. Tereza a făcut curățenie mare etc. Masă. Somn. Sint mereu enervat cu răgușeala care se întetește, fiindcă nici eu nu fac decît s-o înrăiesc vorbind prea mult și prea tare. Se pare că în fiecare seară am puțină temperatură; astă-seară 37,1°C.

* Duminecă, 26 februarie [1939, Valea Mare]

Aceeași vreme plicticoasă, rece, umedă. M-am doftoricit. La dejun Păcescu. Perceptorul e amînat; are să ia 1 325 lei, inclusiv 60 lei isla-

zul și vreo 90 lei procente de întîrziere. I-am dat 50 lei. Am vîndut una anvelopă cu 200 lei. A fost aici tînărul Vladu pentru vînzarea locului din dosul dependințelor. Cere 700 lei prăjina; atîta i-ar fi dat Lapte; atîta îi voi da și eu, cît Lapte. Să măsoare locul cu Mihai și cînd voi veni voi aviza. Către Mihai și Șulfă se gîndea la 5—600 lei prăjina; crede că va lua vreo 5000 lei pe circa 7—8 prăjini. Surdu a venit și a montat pompa; 100 lei. Mihai s-a înțeles cu dulgherul vieroșan, care a lucrat la Păcescu, să vie de mîine să facă grinzile pentru dușumeaua cotețului de porci și eventuali bulumaci. Am pus pe Tereza să cumpere un sac (70 kg) cartofi-chiflă pentru semănat; să se intereseze la ginerele bulgar al lui Zidaru și cooperativa din Pitești.

Am tras la țintă cu flobertul în grădina la 10 și 20 m. Binișor. Baia în sfîrșit s-a aranjat. N-am scris nimic pentru Gusti. Mă gîndesc la memoriu către Călinescu pentru revista de radio, oferită tuturor abonaților în pragul abonamentului majorat cu 200 lei, în scop de propagandă românească.

Mîine dim[ineată] plec cu acceleratul la 8 de la Pitești.

* Joi, 9 martie [1939, Valea Mare]

Am sosit ca de obicei, cu simplonul. Și am trecut pe la Ionel o clipă. Ieri a plouat aci, ca și la București. Azi a fost însă relativ frumos, cu soare, dar și vînt. La umbră 9°C; la soare 21°C. Am venit de fapt să mă doftoricesc de răgușeală, mai cu seamă să nu vorbesc. Vreau să stau o săptămînă. Seara am să fac cîte trei inhalatii din oră în oră, iar dimineața lapte cu miere și peste zi inhalatii reci cu „Turiopiu-Oel“. Să vedem rezultatul. Ziua însă vreau să umblu pe cîmp; doar să nu vorbesc.

Fiindcă mîine sosește Puia și apoi Fanny pentru o săptămînă, am pus să facă foc peste tot, curățenie etc.

* Vineri, 10 martie [1939, Valea Mare]

Vremea amestecată, dar nu prea urîtă, mai mult închis. Cînd a sosit Puia la 12, era parcă mai simpatic. Am fotografiat-o. S-a instalat. Dar prima indiscreție s-a făcut la Pitești, unde s-a întîlnit cu Ionel. Fanny a venit abia pe seară; a stat înadins la Ionelii, ca să nu ajungă pe lumină să fie văzută — deci a doua indiscreție.⁵ Nu mai rămîne decît să se întîlnească cu Puia — ceea ce va fi probabil mîine. Am cumpărat prin Mihai săpunuri, „Odol“⁶, baterii, p[entru] soneria de sus. Briceagurile

⁵ După relatările Puiei-Florica Rebreanu, la începutul anului 1938 ea contractase o bronho-pneumonie, necomunicată părinților, pentru a nu-i alarma. Ulterior fata îi spune lui L.R., care, „în secret“, îi propune să vină la Valea Mare, pentru convalescență. Scriitorul își informează totuși cu discreție soția, care, ca din întîmplare, urma să sosească și ea la vie.

⁶ Pastă de dinți.

ascuțite; bocancii s-au scos cuiele; acumulatorul la încărcat. Puia bine dispusă. Am tras la țintă. Cura merge: dimineața lapte cu miere, seara idem, plus trei inhalatii. Și vorba în șoaptă, fără coarde vocale.

* Sâmbătă, 11 martie [1939, Valea Mare]

Același timp, parcă mai rece. Regimul continuă. Am achitat azi omul care în 11 zile a făcut 97 bulumaci, circa 200 araci, plus poștele de pardoseală la cotețul porcilor. Acumulatorii amândoi la încărcat. Am luat 9 duble porumb și una de mălai.

* Duminecă, 12 martie [1939, Valea Mare]

Pe timp amestecat sosește familia dr. Rădulescu⁷. Masa. Seara pleacă cu simplonul.

* Luni, 13 martie [1939, Valea Mare]

Am plătit impozitele comunale pe tot anul pînă la 1 aprilie 1939. Discuții cu Vladu, care cere acum 1000 lei prăjina. Totuși cred că voi lua.

* Marți, 14 martie [1939, Valea Mare]

Timpul mai simpatic, dar și mai rece. Azi-noapte -4°C ; în cursul zilei temperatura nu s-a ridicat peste 0° . Precum ieri am fotografiat pe Sima, azi a fost rîndul lui Mihai și Tereza în diferite poziții. Încolo nimic. Am fixat cu Mihai locuri pentru 15 găuri unde să sădim meri „Ionathan”. La dejun Păcescu. Pe la 5 d[upă]-a[miazii] dr. Tițescu cu Ionel pentru Puia. Omul cu locul vrea imediat actul de vânzare; vorbit cu Ionel⁸.

* Miercuri, 15 martie [1939, Valea Mare]

Vremea mereu amestecată și rece. Azi-noapte a nins binișor, încît zăpada s-a păstrat aproape toată ziua. Mihai a făcut 15 gropi pentru merii „Ionathan”.

⁷ Dr. Gheorghe Rădulescu, Claudia, soție, și Magdalena, fiică.

⁸ Reamintim că Ionel Rădulescu, cumnat, era prefect, putînd facilita soluționarea unor treburi de administrație.

* Joi, 16 martie [1939, Valea Mare]

Azi-noapte a fost -4°C . Se pare că nu se poate cumpăra pămîntul de la Vladu, fiind rural. După-amiază Gorovei cu Ionel să ia 200 araci cu 5 lei. Tițescu mi-a dat un sirop al lui contra răgușelii.

* Vineri, 17 martie [1939, Valea Mare]

Am fost la București să mă interesez dacă se va ține conferința de duminică. Da. Am cerut să puie și microfon pentru orice eventualitate. Am mîncat cu Radu la „Corso”, unde aceleași fleacuri circulă. S-au mobilizat, zice-se, corpurile de armată din Ardeal. Am luat semințe de legume. Seara m-am întors. Am vîndut 200 araci lui Gorovei a 5 lei. Puia radiografia la Tițescu.

* Sâmbătă, 18 martie [1939, Valea Mare]

Nimic deosebit. Puia la Pitești p[entru] injecție — prima.

* Duminecă [19 martie, 1939, Valea Mare]

Am fost la București pentru Conferința la „Studio”. N-am putut vorbi din pricina răgușelii; a citit d-na Vrioni. La 3,1/2 am fost aci. Pe seară au venit Ionelii, apoi Tițescu p[entru] injecție cu fetița și inevitabilul Păcescu la masă.

* Luni, 20 martie [1939, Valea Mare]

De la amiază a început să ploaie ușor, dar stăruitor, o ploaie relativ călduță, de primăvară. N-a fost nimic special. Mihai vrea să meargă la pepiniera Hințești să aducă 15 metri „Ionathan”; dar ploaia l-a oprit. Pe seară a venit Tițescu pentru injecție Puia.

* Marți, 21 martie [1939, Valea Mare]

Același timp urît. Miine plec București. S-au adus 16 meri „Ionathan”.

* Duminecă, 26 martie [1939, Valea Mare]

Am sosit cu mașina pe o vreme oribilă — a plouat toată noaptea, după ce plouă de cîteva zile. Am adus cazanul luat de la Caterina și diverse sticle, borcane etc. Miercuri eu am plecat dimineața, iar seara au

plecat și Fanny cu Puia din pricina mobilizării doctorului și a spaimei. Acum sosii să iau oarecare merinde, deși spectrul războiului a dispărut. Mi-a rechiziționat și mie calul cu hamul și căruța. Azi s-a cumpărat o găină și o rață pentru dus. Mihai a luat și un curcan deunăzi. Venind am adus acasă și pe Fintineru la Ciulnița-Budișteni — o șosea imposibilă.

* Luni, 27 martie [1939, Valea Mare]

După-amiazi plec înapoi cu mașina la București, încărcat cu diverse merinde.

* Vineri, 7 aprilie [1939, Valea Mare]

Sosim cu mașina — Fanny și Marioara —, spre a merge la Orlat de sărbători. Pe drum, două pane urite. Se pare că am răcit. Foarte cald. După-amiazi dau la Pitești să-mi repara 2 cauciucuri și o geantă, urmînd să le iau miine plecînd. Mi s-a întors de la rechiziție calul și căruța; hamul s-a pierdut.

* Sîmbătă, 8 aprilie [1939, Valea Mare]

Dimineața plecăm cu mașina spre Orlat.

* Miercuri, 12 aprilie [1939, Valea Mare]

Pe la 6 d[upă]-a[miazi] sosim de la Orlat. Sînt bolnav cu febră mare. Am trecut pe la Tițescu. Am fost bolnav tot timpul la Orlat. Miine stau aci să mă doftoricesc puțin și să-mi repar cîteva foi de arc rupte. Am chemat pe șoferul ungur să meargă cu mașina.

* Joi, 13 aprilie [1939, Valea Mare]

Ungurul n-a venit. Am stat în pat. Vom pleca poimiine, miine urmînd să-mi dreg arcurile.

* Vineri, 14 aprilie [1939, Valea Mare]

Am mers eu cu mașina și am dat-o la Uyvari s-o repara. Seara mi-a adus-o gata — 500 lei, plătiți mai ales în vin (2 oberlagere etc.).

* Sîmbătă, 15 aprilie [1939, Valea Mare]

La 8,1/4 plecăm cu mașina la București. Să notez că am făcut actul pentru locul de la Vladu și i-am plătit 1600 lei, urmînd ca să fac transcrierile necesare. Joi, 13 aprilie, în sfîrșit s-a gonit vaca Ella; vezi biletul.

* Vineri, 21 aprilie [1939, Valea Mare]

Sosim cu mașina la 11,1/2 — Puia, Fanny și servitoarele, pentru circa 2 săptămîni. Am mîncat la Ionel. La Tițescu p[entru] injecția Puicii.

E admirabil înflorit tot.

Miine voi nota mai multe.

* Sîmbătă, 22 aprilie [1939, Valea Mare]

Timpul frumos. La Pitești cu Puia la Tițescu. Și pe la Ionel, invitații p[entru] miine.

* Duminică, 23 aprilie [1939, Valea Mare]

Masă mare: familia dr. Rădulescu, dr. Tițescu, Ionelii... După-amiazi am fost cu mașinile pe la Gălășești, Merișani, unde am cumpărat de la Ficșinescu o pîrcică „Edelschwein“ de 3,1/2 luni (născută deci la începutul februarie), 25,1/2 kg cu 765 lei; apoi la Bascov, la Pitești — Ionel și acasă. Seara Răduleștii au plecat la București.

Dimineața am fost la Gubavu să văd o lucernieră. Frumoasă. Două pogoane. Am arendat-o cu 10 000 lei, dîndu-i avans 1000 lei. Am văzut și locurile mele de la Toma.

Cerul închis, mohorît, stropind puțin.

* Luni, 24 aprilie [1939, Valea Mare]

La masă dr. Păcescu, de la care angajez 2—300 kg fîn ce urmează să-l aducă Mihai pe joi. La Pitești pentru injecția Puia.

* Marți, 25 aprilie [1939, Valea Mare]

Iar dr. Păcescu. Vremea mereu închisă, dar foarte ușoară ploaie. Pitești Tițescu.

* Miercuri, 26 aprilie [1939, Valea Mare]

Timpul splendid, deși cu ușoare înnoirări peste zi. După-amiazi Pitești-Tițescu.

Când am sosit aci, pometul era în mare floare, adică la 21 aprilie. Din cauza întârzierii s-au încurcat ordinele înfloririi și au înflorit deodată specii care înfloreau la intervale. Caișii erau deja scuturați, încît credeam că nici n-au avut floare; poate să aibă rod frumos dacă nu va interveni nimic.

Sînt în mare floare perii — va fi rod mare —, prunii, cireșii, vișinii, piersicii. Merii au puține flori. Gutuii încă n-au înflorit. Acuma încep să înflorească și căpșunii.

Azi s-a lucrat la grădina de flori, ca și ieri.

* Joi, 27 aprilie [1939, Valea Mare]

Timp foarte frumos. Seara masa la dr. Tițescu.

* Vineri, 28 aprilie [1939, Valea Mare]

Timp splendid. Fotografii. Pitești ultima injecție. Farmacie. Discursul Hitler.

* Sîmbătă, 29 aprilie [1939, Valea Mare]

Pleacă băiatul lui Mihai; dau 1000 lei din leafă, împrumutați de la Puia. După-amiazi la Pitești; fac plin benzină și control presiuni. Mihai cu Tereza termină sapa viei după-amiazi.

* Duminică, 30 aprilie [1939, Valea Mare]

Masă cu Tițestii, Ionelii și Păcescu. La 7 seara Mihai pleacă la Păcioiu⁹ cu doctorul după fin cu brișca noastră. Mîine dimineată plecăm la București cu tot calabalîcul.

* Vineri, 12 mai [1939, Valea Mare]

Abia azi am venit cu trenul. Călugăru a anunțat abia la 11 pe Mihai, încît nu l-am găsit în gară și l-am întîlnit pe drum. Aici bine. Am mai dat 4 000 lei lui Gubavu — i-am luat chitanță pentru toată suma de 5 000 lei. Toate frumoase. Fructele n-au legat bine din cauza ploilor, probabil. Mîine voi pleca dimineată cu mușchi, ouă, vin, unt, smîntînă etc. Am mai dat 500 lei Mihai de cheltuială. În mare floare căpșunii.

⁹ Păcioiu, localitate în Argeș, vizitată împreună cu dr. Haralambie Păcescu.

Bentonia
Sîmbătă, 20 mai 1939 [București]

Oricît pare de ridicol, iar trebuie să fac însemnări despre Academie. De cîți ani mă urmărește Academia asta? Și nu pentru că i-aș fi cerut eu ceva, aș fi făcut în vreun fel oarecare act de candidatură, fie măcar prin vreo aluzie către cineva... Niciodată și nimănui nici un gest, nici o vorbă, nici o aluzie. Și totuși, de zece-cincisprezece ani Academia mă urmărește mereu. Întîi Bogdan-Duică a vrut să mă facă membru corespondent, mi-a luat și adeziunea necesară — dar n-a izbutit să mă treacă măcar prin secție din pricina lui Iorga, care m-ar fi combătut cu vehemență pe motive naționale... Cel puțin așa cred, fiindcă de spus nu mi-a spus nimeni nimic, nici Duică; probabil s-a jenat, iar eu la fel. Pe urmă, de vreo zece ani a început să circule mereu zvonul că voi fi ales membru activ, aproape în fiecare an. Motru a declarat multora, chiar nevastei mele (mie însă nu), că primul loc mi se va da mie — asta de mulți ani, de cînd stăteam în str. Pietății. La fel Gusti, Petrovici, Sadoveanu, Murnu¹⁰, Caracostea, Lapedatu etc. Cît a trăit Goga părea, pentru mine, că va fi imposibil să intru la Academie. Ar fi primit pe oricine, afară de mine. Pretextele erau pompoase, motivele mici, egoiste — singurul scriitor ardelean care îl întreceam. Deja alegerea lui Blaga înaintea mea a nemulțumit lumea, chiar pe adversarii mei. Astfel, anul trecut, ca un fel de protestare din sinul Academiei însăși, am fost ales de secția literară cu unanimitate — eu și Crainic, ceea ce diminuează considerabil gestul. Cum-necum însă, n-am ajuns în fața plenului.

Anul acesta s-a repetat gestul secției literare. Și din fericire, imediat, într-o ședință plenară, s-au clarificat și adversitățile. Anunțîndu-se alegerea mea, Iorga a protestat energic arătînd un pamflet dactilografiat, în care mi se aduceau obișnuitele acuzații și cerînd președinției să cerceteze amănunțit cum stau aievea lucrurile. Motru a răspuns scurt că asemenea calomnii circulă de mult și n-au nici o valoare. Iorga însă a insistat că cere să fie examinate toate acuzațiile. Lapedatu l-a potolît, că se vor face cercetări. Atunci însă, Sadoveanu a transmis lui Lapedatu răspunsul meu, dat lui Crainic în privința acuzațiilor, iar Lapedatu l-a transmis îndată lui Iorga, care însă, fără a citi, a stăruit că trebuie răspunsuri cu documente oficiale, nu fraze de gazete... Avînd în față răspunsul meu, totuși a început să citească, a fost interesat și a citit cu mare atenție pînă la capăt. Atunci, deși se discuta altceva, a cerut îndată cuvîntul, declarînd că retrace tot ce a spus adineaori împotriva mea, recunoaște că sînt la mijloc calomnii odioase, împrăștiate de interesați, și roagă să se considere neavenită intervenția de adineaori, adăgînd că e vorba de un mare scriitor al neamului, care nu poate decît să onoreze Academia.

Această întîmplare a făcut să se considere complet elucidate lucrurile. Dacă dispare adversitatea lui Iorga, alegerea mea e sigură în

¹⁰ G. G. Murnu (1868—1957), profesor de limbă și literatură greacă la Universitatea din București, poet, traducător.

plen. Așa, seara, miercuri, la banchetul lui Ralea, am primit nenumărate felicitări de la toată lumea, începînd cu ministrii și sfîrșind cu micii ziariști.

Votul în plen trebuia să se facă astăzi. Ieri, Petrovici îmi spune că trebuie să dau o nouă adeziune scrisă, că primesc să fiu ales. Dimineața am trecut pe la Academie și Fanny a lăsat scrisoarea către Lapedatu unui funcționar. După-amiază, aveam oarecare emoție. Pînă la 5 d[upă]-a[miază] n-am primit nici o veste. Am ieșit cu mașina și m-am întors pe la 8 — tot nimic. Părea suspect. M-am dus la Teatru. Radu aduce știrea că la Academie au fost aleși Drăgan și un istoric, activi, precum și doi corespondenți. Despre mine nu se pomenește... Am venit acasă și am chemat pe citiva la telefon, să aflu ce s-a întîmplat? Brătescu-Voinesti îmi spune că Sadoveanu, care trebuia să facă raportul meu, a lipsit de la ședință și de aceea nici nu s-a putut pune votarea mea. Din aceeași pricină, Crainic a căzut azi, avînd numai 19 voturi în loc de 21 — Sadoveanu a lipsit, iar Ciobanu¹¹ a venit tîrziu. Nu e însă nici o primejdie. Atmosfera e bună.

Am întrebat la Sadoveanu. La prînz, astăzi, a venit frate-său și l-a luat la Iași pentru vreo afacere foarte gravă. Luni dimineața însă va fi aici.

Cum se vede, nu se poate ca afacerile mele cu Academia să meargă fără incidente și emoții... Și în fond, toată chestia asta mă plictisește. Aproape că-mi vine să renunț cu vehemență. E prea tîrziu ca să-mi mai facă vreo plăcere. Și prea mult m-a necăjit povestea asta.

Marți, 23 mai [1939, București]

Se putea altfel? Pare că nici pînă astăzi seară nu s-a făcut nimic cu alegerea mea la Academie sau s-a făcut ceva rău, fiindcă nimeni n-a găsit de cuviință să-mi comunice ceva.

Ieri, luni, a vorbit Fanny cu Sadoveanu pe la amiază. I-a spus că-a trebuit negreșit să plece sîmbătă, nu de plăcere, dar se miră că nu s-a făcut nimic; el credea că are să facă raportul meu Caracostea. (Deși nu-i spusese nimic, probabil.) A sosit, și să n-aibă nici o grijă, că lucrurile vor merge strună după-amiază.

El însă se vede că habar n-avea ce s-a întîmplat aici. După-amiază am așteptat pînă pe la ora 6,1/4, crezînd mereu că are să-mi dea cineva un telefon. Nimic. Atunci am chemat Academia, și un funcționar, Carușo, a comunicat că au fost aleși membri activi la secția științifică dr. Parhon¹² și Gh. Macovei¹³, geologul. Dar din secția literară? Nu. S-au amînat.

¹¹ Ștefan Ciobanu (1883—1949), profesor de literatură veche la Universitatea din București, istoric literar.

¹² Constantin I. Parhon (1874—1969), endocrinolog, profesor la Universitatea din Iași și din București.

¹³ Gheorghe Macovei (1880—1969), geolog, profesor universitar la Politehnica din București.

Nu mai înțelegeam nimic. Am chemat casa Petrovici, să mă lămurească el. Mi-a răspuns doamna: Petrovici lipsește din București; a plecat aseară la Iași și se întoarce astăzi seară; s-a înțeles cu Motru ca azi să nu se facă alegeri pentru secția literară; așa că noi vom trece probabil mîine; dar să nu avem nici o grijă, căci lucrurile merg bine...

Azi n-am vorbit cu nimeni. După-amiază am lipsit de-acasă pînă la opt. Speram să găsesc urme de vreun telefon. Nimic, nimic. Nu mai vreau să întreb pe nimeni. Să aștept radio-jurnalul. Te pomenești că s-a ales Crainic și am fost respins eu. Nimic despre Academie. Atunci ce-ă fost? Nu s-a pus la vot deloc alegerea noastră? De ce? S-a pus și am fost respins?

Mă enervează atît de mult toată afacerea asta! Mai ales că pînă și la Cluj a ajuns vestea că am fost ales. Și cînd colo?... Totuși trebuie să-mi păstrez sîngele rece... Ieri mă gîndeam mereu, ce ghinion pe mine să fiu pus la vot tocmai într-o marți. Îmi ziceam că are să-mi meargă rău chiar dacă așa fi ales...

Dar ce Dumnezeu poate să mai fie?

Miercuri, 24 mai [1939, București]

Parte din mister s-a dezlegat azi-dimineață printr-o convorbire cu Petrovici. Ieri am fost pus la vot, în plen, și am avut 30 voturi din 32, adică mi-au lipsit două voturi ca să fiu ales. Tot atunci a fost pus și Crainic a doua oară, într-unul 21 voturi. Azi vom reveni din nou, eu a doua oară, iar Crainic a treia oară la simplă majoritate. Astfel, Crainic va fi ales chiar azi, iar eu, dacă nu voi ieși azi cu două treimi, voi ieși mîine sigur la majoritate... Înțelege enervarea și nerăbdarea mea. Crainic l-a așteptat ieri la un colț de stradă. La Academie însă așa este. Personalitățile proeminente găsesc veșnic adversități. Pe cei necunoscuți și inofensivi nimeni nu-i ia în seamă și biletele albe curg. Iorga s-a ales abia la al treilea scrutin cu majoritate, ca și alții. El, Petrovici, a avut șapte bile negre, iar generalul Rosetti, în aceeași ședință, numai două... Dar alegerea noastră în orice caz e asigurată cel puțin cu o majoritate foarte puternică. Să nu mă mir că atîtea calomnii ce s-au pus în circulație pe socoteala mea au făcut mai multă impresie asupra unora, căci calomniile sînt mai ușor de reținut decît meritele de apreciat... În sfîrșit, nici o grijă. Cel mai tîrziu mîine se sfîrșește. E destul de lucru în astfel de ocazii, trebuie să dai telefoane, să vezi ca prietenii să participe la vot etc.

De altfel, înainte mă chemase Sadoveanu și-mi spusese să fiu liniștit, căci lucrurile merg bine, mi-au lipsit doar două voturi fiindcă diverși membri sînt ocupați în alte părți și n-au putut veni. Dar cel mai tîrziu mîine se termină tot...

Seara surpriza: aud la radio că s-au ales doi corespondenți — despre Crainic nimic. De neînțeles. Nu s-a pus la vot azi — de ce? A căzut la majoritate? Imposibil. Nu l-a dat ca să-l anunțe odată cu

mine? N-ar avea sens. Nu l-au dat la radio Hodoș și ceilalți dușmani ai lui? Ar fi excesiv!

Mă ocup de Crainic fiindcă sînt oarecum legat de el. Dacă ar fi căzut el, înseamnă că și eu voi cădea... Nu știu ce mai poate fi... Ori-bilă afacere și Academia asta!

Joi, 25 mai [1939, București]

Numai cîteva cuvinte. Amănunte voi nota poate pe urmă.

În ședința de azi, Academia, în plenul ei, m-a ales în sfîrșit membru activ. Am ieșit deci abia la al treilea scrutin, cu majoritatea de 19 contra 14. Ieri — am aflat abia azi dimineață de la Petrovici — Crainic a căzut, neîntrunind la al treilea scrutin decît 16 voturi contra 20 voturi.

Mîine trebuie să mă prezint la Academie. Am să dau o telegramă regelui¹⁴ și să pregătesc ceva, drept răspuns, la salutarea președintelui.

Sîmbătă, 27 mai [1939, București]

M-am obișnuit. S-a isprăvit cu emoțiile academice. Ieri am participat întîia oară la ședința solemnă prezidată de rege, pentru comemorarea bătrînului Carol I. Am fost îmbrățișat la propriu și la figurat de noii mei colegi. După discursuri, regele a coborît în incintă și cel dintîi la mine a venit și, dîndu-mi mîna, mi-a zis: „Fii binevenit între noi! Te felicit din toată inima!“ Pe urmă, cînd am rămas în ședință intimă, Motru mi-a ținut o cuvîntare foarte caldă și măgulitoare, recunoscînd că chemarea mea vine cam tîrziu, dar să n-am nici o amărăciune, căci numai copacii mari, care se ridică deasupra, sus de tot, sînt bătute de vînturi etc. Am răspuns cu un mic *speech* scris. Am fost foarte aplaudat. Azi am fost la recepția dr. Ciucă. Aceeași prietenie din toate părțile.

Premiul național de dramă s-a acordat azi lui Camil Petrescu) prin marea mea stăruință.

Nu mai spun cîte felicitări primesc de pretutindeni... Asta e în firea lucrurilor.

* Luni, 5 iunie [1939, Valea Mare]

Sosit la 11^h. Venit cu tren personal. Mihaï nu m-a așteptat, luat birje. Aici relativ bine. Lucrul se face normal. Prima coasă lucernă a dat 8 căruțe, circa 4000 kg. Borceagul de toamnă, 3 căruțe. A arat și

¹⁴ Carol II era președinte de onoare al Academiei Române; textul telegrammei amintite în *Jurnal* se află la B.A.R. (*Coresp.*, S = 40/CCXLVI).

semănat porumb și ovăz furajer în locul borceagului recoltat. Căpșunii s-au copt. Cireși puține. Vaca bolnavă febră aftoasă — epizootie în sat. 34 pui de găină; 12 de rață. Via merge bine; stropirea a doua e în mers și plevila. Vremea amestecată cu multă și bună ploaie. Azi am recoltat mierea — caturile; deocamdată de la primul stup, fiindcă a venit ploaia. Mi-am luat o nouă baterie „Dura“ p[entru] radio; dar sînt descărcate ambele acumulatori.

Vineri, 16 [iunie¹⁵ 1939, București]

Ședință solemnă la Academie pentru comemorarea cincantenarului morții lui Eminescu. Vine și regele, precedat de Călinescu, Urdăreanu și o serie de miniștri și jumătăți. Publicul puțin și cam peștiș. În incintă mai mulți corespondenți și Radu Cosmin¹⁶ în haină gris. (Mai tîrziu sosește și Bassarabescu în haine maron.) Regele e frumos și parcă puțin trist. Poate moartea lui Condiescu¹⁷?... Motru face o introducere de vreo zece minute, apoi vorbește Caracostea, bine și pe alocuri impresionant. Între ei a spus și regele cîteva cuvinte bine improvizate ca totdeauna. Pe urmă regele a coborît în incintă, a felicitat pe Caracostea și a dat mîna simplu cu toți academicienii și apoi s-a retras cu toată suita, ducîndu-se pare-se la concursul hipic.

Iorga n-avea deloc astîmpăr. Din pricina alegerii lui Argetoianu la președinția Senatului. A venit cu o serie de epigrame la adresa lui, iar în timpul conferințelor mi-a cerut un creion și a mai făcut una. Altfel mereu căsca și se plictisea, căutînd a vorbi încet în dreapta și stînga, parcă spre a arăta că nu se impresionează de prezența regelui. A întins mîna lui Sadoveanu, cu care nu vorbeau pînă azi, iar pe urmă i-a dat să citească o piesă a sa *Alexandru cel Mare* în corectură, plîngîndu-se că n-a fost înțeleasă. Îmi spuse că are acuma o piesă *Sulla*, în care combate dictatura, dacă guvernul nu-i va face plictiseli.

După plecarea regelui, a citit Murnu o așa-zisă conferință despre Eminescu, lamentabilă din toate punctele de vedere. L-am îmbrățișat pe Caracostea. Era emoționat. Vorbeam cu el, Petrovici și Capidan despre greutatea de a vorbi despre Eminescu, în legătură cu Murnu. Toată lumea crede că se pricepe în literatură, cînd în realitate... „Nu se pricepe deloc!“; observă Antipa¹⁸. „Dar votează!“; adaugă ironic Petrovici, cu aluzie la votările contra scriitorilor.

¹⁵ În manuscris menționat din greșeală: „mai“.

¹⁶ Radu Cosmin (pseudonimul literar al profesorului ploieștean Nicolae Tănăsescu), poet și prozator.

¹⁷ Moartea generalului Nicolae Condiescu, adjutant regal, intervenise la 15 iun. 1939.

¹⁸ Grigore Antipa (1867—1944), biolog, profesor la Universitatea din București.

Luni, 19 iunie [1939, București]

Acuma sint copleșit oarecum de onoruri, dar toate onorifice, încît necazurile bănești mă plictisesc neconținut. Călinescu, de mai bine o lună, mi-a pus în vedere că voi lua conducerea *României*, și nimic. S-a umplut, orașul cu vestea, dar în fapt nu mișcă nimic. De cîteva ori m-am întîlnit cu el și nu mi-a mai spus o vorbă. În schimb, dr. Voiculescu, în casa mortuară a lui Condiescu, mă previne să-mi iau gîndul de la *România*, fiindcă nu se schimbă nimic. N-a vrut să spuie de unde are știrea asta atît de sigură.

* Luni, 19 iunie [1939, Valea Mare]

Sosesc seara la 10, venind cu acceleratul de 7 din București. Găsesc bine toate aici. De altfel luna trecută am fost — sosit dim[ineața] plecat după-amiazi cu fructe, vin etc.

Vineri, 30 iunie [1939, București]

Ședința săptămînală la Academie. Lume relativ mai multă, membri evident, căci ședința e intimă. Blaga îmi vorbește de ce n-a ținut comunicare la comemorarea lui Eminescu, despre opera lui filozofică (cinci trilogii etc.), despre efectul sistemului lui în Germania. Simionescu îmi cere un memorandum despre criza cărții. L-am depus la Academie de cîteva zile, iar azi unul lui Brătescu-Voinești, care vrea să intervie împreună cu Sadoveanu la primul-ministru. Mai dau un exemplar lui Lapedatu, care amintește în relația către adunare despre el. Sadoveanu îmi cere mai multe exemplare. Schimb de vorbe cu Petrovici, Nae Popescu, Antipa, Traian Săvulescu¹⁹ etc.

O discuție se încinge în jurul uniformei. Lapedatu anunță că Academia nu poate suporta ea însăși cheltuielile uniformelor membrilor, dar poate face înlesniri, adică să crediteze. Iorga încearcă să convingă că membrii nu sint obligați să-și facă uniformă și s-o poarte, ci doar bicornul. Intervenția lui e urmarea nemulțumirilor lui recente cu guvernul și regele; astfel caută să facă iar opoziție suveranului, știind bine că uniforme au fost dorite de el.

De altfel în timpul ședinței mi se adresează glumind că fumez prea mult și că în alte Academii nu se admite fumatul. Ripostez că nu fac decît să urmez exemplul celor mai vechi de-aici, la care el adaogă că cei de la științe sint capul tuturor relelor în Academie etc.

Plec cu Murnu, Caracostea și Brătescu-Voinești. Despre pescuit, fumat și altele. Caracostea se interesează despre ce vreau să vorbesc

¹⁹ Traian Săvulescu (1889—1963), biolog, profesor la Universitatea din București.

în discursul de recepție. Îi spun: *Țăranul în literatura românească*²⁰ sau *Eminescu, Creangă, Caragiale, care au lipsit din Academie...* Îi place al doilea subiect.

Sîmbătă, 1 iulie [1939, București]

Primesc de la Mesnard²¹ contractul cu editura „Plon“ despre editarea lui *Ion* în franțuzește.

Azi am încheiat principial cu „Socec“ pentru romanul *Alibi*²².

Marți, 4 iulie [1939, București]

Nu știu dacă am însemnat undeva întrevvedere cu primul-ministru de-acum o lună jumătate, pe la 15 mai, cînd mi-a vorbit că s-a gîndit să-mi dea mie conducerea ziarului *România*. Nu mi-a dat și nici n-am cerut amănunte. Am primit principial propunerea, rămîinînd să discutăm la timp condițiile. În nici un caz, n-am vrut nici acuma, ca nici altădată, să am nici cel mai mic amestec în mazierea unui scriitor și confrate. Dar, oricît eu am păstrat discreția firească, în cîteva zile s-a aflat în cercuri din ce în ce mai largi că voi lua direcția *României*. Mai ales că aceasta coincide oarecum cu alegerea mea la Academie. Au trecut însă săptămîinile și nu s-a schimbat nimic, afară de zvonul care continua să circule, și încă mereu mai insistent.

Ieri dimineată mă pomenesc cu un telefon de la Titeanu. Vrea să mă vază. Întîi însă principial: aș primi să mă numească în comisia de control al filmelor? Al. Rosetti a demisionat și s-a gîndit că nimeni n-ar fi mai potrivit ca mine să-i ia locul. Am primit. Mai ales că auzisem că acuma, sub noul regim, membrii comisiei au cîte 15 000 lei pe lună.

Azi m-am dus. Mi-a făcut decizia. Pe urmă mi-a spus că ține mult să mă utilizeze. Vrea să mă numească la Radio, la conducerea programelor. I-am obiectat că n-aș putea primi să fiu un simplu figurant, după ce am fost vicepreședintele consiliului și președintele comitetului, și încă acuma cînd directorul, prin legea ce i s-a făcut anume, este stăpînul de fapt al programului, un director analfabet, care nici jurnalele nu e în stare să le descifreze. Spuse că legea a fost făcută de Călinescu, cu intenția de a concentra autoritatea într-o singură mîină, fără să-și dea seama că directorul e cum e. El are să schimbe însă legea aceasta. De altfel, la 1 august expiră mandatele consiliului și atunci are să mă numească în consiliu, cu însărcinarea specială de președinte al comitetului de programe. Așa da — voi primi bucuros.

²⁰ Titlul exact al discursului de recepție va fi *Lauda țăranului român*, fiind rostit la 29 mai 1940; cuvîntarea de răspuns a aparținut lui I. Petrovici (ambele discursuri s-au tipărit în broșură de Academia Română în seria „Discursuri de recepție“, nr. LXXVII, 1940, fiind reproduse și de noi la *Addenda*, p. 308—325).

²¹ Pierre Mesnard, profesor la Universitatea din Alger, membru corespondent al Academiei Române.

²² Viitorul roman *Amîndoi* (1940).

În cursul convorbirii îmi adaugă că propunerile acestea sînt ale lui, dar trebuie să ia și consimțămîntul primului-ministru; primul-ministru, de altfel, a primit cu vădită plăcere propunerile... Mie mi s-a părut, tocmai din insistența asta, că primul-ministru i-a dat ordin să facă propunerile. Ceea ce pare plauzibil din convorbirea ce-am avut-o cu Titeanu asupra afacerii *României*. L-am întrebat direct să mă lămurească ce a fost chemarea ce mi-a făcut-o Călinescu și apoi tăcerea insistență? Ce s-a întîmplat în realitate și cum stăm?

România merge oribil. Cea mai grozavă dezorganizare ce s-a pomenit vreodată. Titeanu n-a vrut să se amestece. Ziarul e copilul răsfățat al lui Călinescu. Cînd a trebuit să constate cît de rău merge, a însărcinat pe Titeanu să controleze, să inspecteze. N-a făcut nici un gest, tocmai ca să nu se spună la prăbușire că s-a întîmplat dezastrul, deși controlat de el. În sfîrșit, prin aprilie Călinescu a ordonat anchetă. A făcut-o Titeanu și a găsit un gol de circa cinci milioane. Cezar Petrescu s-a plîns că ancheta n-a fost obiectivă. Altă anchetă s-a făcut de către „Monitorul oficial”, cu rezultatul de patru milioane risipite. Diferența înseamnă doar faptul că „Monitorul” n-a calculat datoriile la fisc... Atunci, primul-ministru s-a hotărît să schimbe pe Cezar Petrescu. Un moment a fost vorba de Șeișanu, cu gîndul că, luîndu-l, s-ar ștrica *Universul*. Pe urmă el, Titeanu, a explicat că *Universul* trăiește nu prin Șeișanu sau alții ca el, că eu aș fi singurul care aș putea lua conducerea cu șanse de seriozitate etc. Călinescu însuși, de altfel, la mine se gîndise în primul rînd. Nu poți înlocui pe un scriitor cu mare circulație decît cu unul mai mare etc. Și așa s-a ajuns de m-a chemat și mi-a propus, iar lui i-a dat ordin să facă formele. Pe urmă, între timp, s-a răzgîndit. A aflat probabil de jubilarile lui Șeicaru. Adversitatea acestuia menține pe Cezar Petrescu la *România*. Călinescu nu vrea să dea lui Șeicaru nici măcar aparența unei satisfacții, căci Șeicaru e definitiv culat. Și a spus să mai așteptăm, căci nu se poate să fie astfel compromis un scriitor etc. Încît afacerea deocamdată e moartă. Dar el nu-i dă trei luni. Sfîrșitul e tot o prăbușire, și încă mai gravă. Cu 26 000 lei vînzare nu poate trăi o gazetă; Cezar zice că vinde 35 000, dar nu sînt decît 26 000. Trebuie să mai așteptăm. Dacă Cezar nu va avea inspirația să plece singur, va avea probabil o prăbușire strigătoare.

Și așa cu afacerea *România*...

Vineri, 7 iulie [1939, București]

Ședință publică la Academie, cu o comunicare a lui G. G. Mironescu — scrisori de-ale lui C. Negri²³ și Kogălniceanu²⁴. Prof. Hulubei

²³ Costache Negri (1812—1876), om politic și scriitor.

²⁴ Mihail Kogălniceanu (1817—1891), istoric și om politic, menționat, pentru prima oară, în documentele scriitorului, într-o scurtă listă cu caracter bibliografic: M. Kogălniceanu, *Cronicele României* sau *Letopisețele Moldovei*, Buc., Imprimeria Națională (1872—1874) (vezi L.R., *Caiete*, p. 360).

bei²⁵ a fost salutat călduros și a răspuns lung. E un tip interesant, negricios, vioi. E senator numit de rege. De altfel, regele l-a adus de la Paris și l-a impus profesor la Iași — cum mi-a povestit prof. Niculescu²⁶, care, împreună cu Urdăreanu, au atras atenția regelui asupra tinărului savant român, descoperitorul noului corp Moldavium²⁷.

A prezidat Petrovici — demn și amuzant, cu o replică fină și puțin ironică lui Mironescu, cu o prezentare caldă lui Hulubei... Lume puțină, ca totdeauna.

Am stat de vorbă cu Ionescu-Sisești, tinărul²⁸, despre boala lui Arghezi²⁹. Gusti m-a sărutat, că demult trebuia să fiu, că el a luptat atîta și tocmai acuma n-a fost să mă voteze, că-i pare bine că s-au eliminat piedicile, probabil au venit documente categorice etc. E plictisit. Probabil nu l-a primit regele. Vorbește despre retragerea de la Serviciul social, unde are multe plictiseli etc. Vrea să-și facă opera...

Mici schimburi de vorbe cu Sisești ministrul, cu Lapedatu, care spune că se face intervenția pentru cărți, cu Petrovici care a fost bolnav, cu Rosetti, Caracostea, Murnu, Simionescu, Antipa, Motru etc.

Despre cartea lui Drăganu³⁰ cu Rosetti: ar fi interesantă, dar a sărit peste cal și e greoaie; de aceea are polemici grele cu ungurii, care și ei exagerează...

Ședință la Casa Scriitorilor, unde dăm 30 000 lei [lui] Arghezi bolnav.

Prima participare la Comisia de filme. Nimic. Doar pentru Papatanasu³¹ am obținut de la Bucuța niște ajutoare, deocamdată promise.

* Sîmbătă, 8 iulie [1939, Valea Mare]

Am venit de dimineață ca să am ziua întregă liberă de meditat asupra *Alibi*. Mihai mă aștepta la gară. Aici a dat mană grea în vii. Recolta va fi slabă, dacă nu complect compromisă. De altfel și fruc-

²⁵ Horia Hulubei (1896—1972), fizician, profesor la Universitatea din București.

²⁶ Probabil Ion Th. Niculescu (1895—1957), medic și biolog, profesor la Universitatea din București; în documentele epocii se mai întîlnește și numele lui Cristea Niculescu-Otin (1879—1954), chimist și profesor la Universitatea din Iași.

²⁷ Reluînd mai vechi experiențe de laborator ale unor iluștri predecesori și folosind metoda spectroscopică, Horia Hulubei descoperă, în 1936, elementul 87, denumit Vrancium, după ținutul său natal.

²⁸ Nicolae Ionescu-Sisești (1888—1954), neurolog, profesor la Universitatea din București.

²⁹ În realitate, o sceaică rebelă; boala, greșit diagnosticată la început de mari personalități ale vieții medicale, alarmase familia poetului. Însănătoșirea o va datora dr. Grigoriu-Argeș, căruia îi va închina, peste ani, un medalion literar (vezi *Adevărul*, LX, nr 16585, 13 iun. 1946, p. 1—2).

³⁰ Este vorba de *Histoire de la littérature roumaine de Transilvanie de origines à la fin du XVIII-ème* (București, 1938).

³¹ N. Papatanasu, gazetar, între altele și autorul unui interviu luat lui L.R. și publicat în paginile *Adevărului literar și artistic*, XIX, nr. 942, 25 dec. 1938 (vezi *Addenda*, p. 287, 341).

tele stau prost. Caisele puține și mîncate, înainte de a se coace, la sim-
burele interior. Piersici puține. Sînt relativ destule pere. Prea puține
mere. În schimb, abundență la lucernă, la sfecla furajeră și în general
la legume.

Altfel relativ bine, curat. Flori destule ca să se bucure Fanny.
Calul, cînd stă mult în grajd și apoi iese la lucru, se împleticește și
cade în genunchi, rănindu-se. Acuma e rănit la ambele picioare. Am
comandat genunchiere. Cred că Mihai îl lasă prea în voie și calul se
împleticește din neglijență.

Am plătit [lui] Mihai leafa pe 5 luni, 12 500 lei. Am achitat da-
toria făcută de el la Steriade pentru piatră vînată și pucioasă și rafie.

Miercuri, 12 iulie [1939, București]

Cred că sînt pe calea cea bună cu *Alibi*, faimosul meu roman cri-
minal. În cîteva zile, cît am stat acuma singur aici, am lucrat destul de
bine. E mai clar ca niciodată. Numai să nu fie prea transparent, adică
lipsit de densitate și semnificație... Dar astea mai încolo!

* Miercuri, 12 iulie [1939, Valea Mare]

Zilele acestea au fost de muncă severă pentru bieții mei oameni.
Afară de duminică — am avut pe Păcescu la masă; nu i-am lăsat să
meargă la lucernă. Luni au pus să stropească din nou via, foarte te-
meinic. Am luat încă doi oameni (100 lei). S-au întrebuițat 32 kg
piatră vînată și 25 kg var. Pînă seara s-a terminat bine. Ieri au cărat
lucerna și azi pînă la prînz. S-au adus în total 8 căruțe din coasa a
doua. Podul grajdului e complect plin; trei sferturi de căruță s-a pus
în grajd lîngă vacă. Pentru coasele viitor și borceagul și porumbul fu-
rajer va trebui să închiriez șopronul lui Șulfă; am pus pe Ionel să
vorbească cu noul proprietar. Mîine voi pleca la București și sper să
ne întoarcem aci sîmbătă și duminică. De altfel mîine trebuie să vie
Marioara³² să aranjeze înainte de-a veni Fanny.

* Duminică, 16 iulie [1939, Valea Mare]

Ieri am adus cu mașina pe bucătăreasă și jupîneasă. Marioara
venise joi, cînd am plecat eu. Sîmbătă după-amiazi m-am întors la
București, iar azi cu simplonul am sosit împreună cu Fanny. După-
amiazi am făcut o vizită la Ionel.

³² Marioara Gusan.

* Luni, 17 iulie [1939, Valea Mare]

Mihai cosește borceagul de primăvară. Am fost la Pitești pentru
diferite cumpărături. După-amiazi o baie în Rîul Doamnei, bună. Fanny
azi foarte bine cu boala.

Timpul cald, frumos. Cea mai caldă zi în vara asta, aici.

* Miercuri, 19 iulie [1939, Valea Mare]

Cald, frumos, senin. 30°C maxima. Pe seară am plecat la Gălă-
șești prin Pitești, unde am lăsat la Ionel 2 probe de vin pentru un cîr-
ciumar, am luat fitil și sită „Aladin“. La Gălășești am cinat și la 10,1/2
am sosit acasă.

Ieri am fost la Bascov. Un lucrător de la aragaz Pitești a reparat
becul la baie.

Mihai a terminat ieri cositul borceagului, apoi a tăiat cei doi peri
uscați din curtea peste drum, spre a așeza finul. Azi a întors finul și
a lucrat în vie.

* Joi, 20 iulie [1939, Valea Mare]

Aceeași căldură mare. Am avut la masă pe Ionelii cu d-na Min-
culescu, pe care i-am adus și dus eu. Fiind Sf. Ilie, n-am lăsat pe
Mihai să lucreze la cîmp. Mîine merg la București.

* Sîmbătă, 22 iulie [1939, Valea Mare]

Am fost Pitești pentru mici cumpărături și mai ales gheață, care
lipsește în oraș. Altfel n-am ieșit din casă de căldura tropicală. Fanny
a avut zile mai proaste ieri și azi; probabil a mîncat la Sorbii.

Ieri Mihai a cărat cinci căruțe de borceag, iar azi pe a șasea.

* Duminică, 23 iulie [1939, Valea Mare]

Avem mosafiri pe Sorbii cu omul Seredei, căruia îi împrumut o
casetă cu film. Seara îi duc la Gălășești.

* Luni, 24 iulie [1939, Valea Mare]

La Pitești cu Marioara la dentist. Cumpăr pentru Fanny ștofă
de două bluze etc.

* Marți, 25 iulie [1939, Valea Mare]

În sfârșit azi-noapte a plouat bine. Am fost la percepție Ștefănești pentru plata taxei la locul cumpărat de la Vladu. Seara vine Radu.

* Miercuri, 26 iulie [1939, Valea Mare]

Radu merge la Pitești cu Marioara, al doilea dinte.

* Joi, 27 iulie [1939, Valea Mare]

Cu Radu și Ionelii la Cîmpulung pentru înregistrarea contractului cu locul de la Vladu. Vizită la avocatul Suță cu Mihalache. Cumpăr 3 kg de șerbeturi.

* Vineri, 28 iulie [1939, Valea Mare]

Am fost la București pentru un film și m-am întors seara la Ionel cu masă pentru 60 ani ai lui.

* Sâmbătă, 29 iulie [1939, Valea Mare]

Dim[ineața] Radu pleacă. Cu Fanny la Pitești pentru furou.

* Duminică, 30 iulie [1939, Valea Mare]

Am angajat doi zidari să-mi facă zidul prăvălit de anul trecut a 140 lei m³; miine vor începe lucrul. Tot miine vine un sobar să repare soba bucătărie. Pe seară vin Tițeștii cu Ionel, apoi eu aduc pe Lina cu Maca. Marioara pleacă miine la București pentru bucatăreasă.

* Luni, 31 iulie [1939, Valea Mare]

S-a început lucrul la zidul surpat, de asemenea la mașina din bucătărie. Un timp admirabil.

* Marți, 1 august [1939, Valea Mare]

Sobarul a terminat mașina la bucătărie. O încercare a fost reușită. Am plătit 500 lei lucrul, plus vreo 50 lei materialul. Continuă lucrul la zidul surpat. Am fost la Pitești cu Fanny. Pe seară au venit soții Căprescu; dulceață și cafea. Marioara a adus altă bucatăreasă. Cea veche a fost lichidată și dusă la gară.

* Miercuri, 2 august [1939, Valea Mare]

Continuă lucrul la zidul surpat. Noua bucatăreasă ia nou avans, 500 lei pînă acuma. Telegramă Puia la Vichy, care n-a primit scrisori. Am fost la Dobrești-Mihalache și la Topoloveni.

* Joi, 3 august [1939, Valea Mare]

Am fost la București pentru Maria Gusan, pe care am mutat-o la Pitești. Andrei promis s-o numească suplinitoare la Pitești. S-a reparat auto la Nae Popescu — 840 lei.

* Vineri, 4 august [1939, Valea Mare]

Nimic important. Am renunțat a mai face șopronul pînă cînd se va clarifica situația politică internațională și va dispărea primejdia de război.

* Sâmbătă, 5 august [1939, Valea Mare]

Revenire la reparația frinei auto. Același timp frumos, cald.

* Duminică, 6 august [1939, Valea Mare]

Ieri Mihai a fost la Costești, unde a măcinat 20 duble grîu și a adus alte 7 duble pentru păsări. Noaptea am fost cu mașina pînă aproape [de] Costești, fiindcă a întîrziat prea mult. Am achitat complet lucerna Gubavu. Ionelii la masă.

* Luni, 7 august [1939, Valea Mare]

Maria Gusan o ducem la Serviciul social³³. Un pietrar începe lucrul pentru cioplirea pietrei necesare unei bănci și mese etc. Am tocmit zidar care să paveze cărările din grădina de flori. Am comandat la Greavu-Mărăcineni 1 500 cărămizi a 1 leu; avans 100 lei.

* Marți, 8 august [1939, Valea Mare]

Am cumpărat la d-na Șoimaru-Izvorani un butoi de cca 60 vedre, iar pentru Mihai unul de 100 — ambele 1 700 lei. Am plătit la percepție 1 000 lei pentru vacă.

³³ La acea dată, Maria Gusan participa, alături de alte cadre didactice, la activitatea grupurilor de cercetare sociologică de sub direcția lui D. Gusti.

* Miercuri, 9 august [1939, Valea Mare]

Ieri a început lucrul zidarul în grădină. Seara vine Radu.

* Joi, [10]* august [1939, Valea Mare]

S-au adus în total 1 600 cărămizi pentru pavajul aleiilor grădinii de flori, unde marți a lucrat zidarul și cu ajutorul, iar de ieri la prânz cu al doilea ajutor. Grilajul terminat complet. Pietrarul ciocănește mereu la bolovani. Mihai a cosit a treia oară lucerna, au ieșit aproape cinci căruțe complete. Până miine seară va termina și căratul. Radu mi-a luat 6 saci ciment pentru pavaj. Vizita Facaleata³⁴.

* Vineri, [11] august [1939, Valea Mare]

Am fost la București pentru un film.³⁵ Seara m-am întors. A plouat puțin și aici.

* Sâmbătă, [12] august [1939, Valea Mare]

S-a potcovit iapa. Am achitat pe pietrar la zi. Zidarii de asemenea, chiar cu un avans de 25 lei. Pietrarul a avut 6 zile a 110 lei. Zidarul 4 zile a 100 lei, ajutoarele 4 + 2,1/2 zile a 50 lei. Am lichidat pe zidarul care a făcut grilajul. Iată socotelile generale pentru acest lucru, să-mi poată servi și pe viitor. S-au făcut zidul cu temelie de 50 cm în pământ, plus circa 90 cm deasupra pe lungime de 10 m 75 cm, grosime 30 cm. Apoi 5 stâlpi a 1,28 m pe 23/26 cm. În total 4,2659 m³. S-au întrebuintat, inclusiv tencuiala, 15 saci = 750 kg ciment a 138 lei = 2 086 lei; 5 vergele fier a 4 m/8 mm + 13,1/2 kg = 198 lei pentru cei 56 stâlpi! 55 scinduri 4 m/18/2 = 1 108 lei; 5 scinduri a 4 m (25) 2 = 140 lei pentru stâlpi; 10 stacheți a 4 m/7/5 = 196 lei pentru cofraje (evident acestea vor servi și la celelalte, eventual la șopron, încât aici nu intră decât cu 1/4 din valoare), 2 kg cuie = 48 lei. Materialul ar fi deci 2 086 + 198 + 48 + circa 381 lei (cofragiul) = 2 713 lei. Lucrul era tocmit pe 140 lei m³; deci 598 lei; totuși am plătit 920 lei. Deci total 3 633 lei — firește, avînd pietrișul gratuit. Ar veni cam 330 m liniar, ca bază de calcul.

La dejun am avut pe d-na și d. Facaleata de la Paris. Seara au fost la Leordeni la Verești.

* Datele din paranteze [10, 11 și 12 aug. 1939] sînt menționate greșit în manuscris: „9, 10 și 11“ aug. 1939.

³⁴ Vizitator din Paris.

³⁵ Reamintim că L.R. conducea Comisia de cenzură a filmelor.

* Duminecă, 13 august [1939, Valea Mare]

La dejun am fost la Tițescu. Radu a plecat.

Luni, 14 august [1939, Valea Mare]

Niciodată n-am avut o carte atît de complet făcută în cap ca acum *Alibi* sau cum îi voi zice. Și totuși, nu lucrez cu sporul ce s-ar conveni... Nu-mi place încă mersul. Trebuie un ritm mai viu și o accelerare, fără a cădea în goliciunea romanelor polițiste. Păstrînd tehnica „haletantă“, trebuie menținută și substanța deplină. Asta ar face interesul și prețul cărții. Eroina poate să iasă bogată în toate privințele. Și, mai ales, încărcată de mistere. Dacă o ucigașă și sinucigașă poate rămînea justificat pură pînă la capăt, adică dacă în ciuda crimei poate să fie albă?

* Luni, 14 august [1939, Valea Mare]

N-au venit zidarii; au făcut pod pentru că miine e sărbătoare, probabil. De două ori la Pitești pentru Fanny. Am luat o tavă de aramă. Mihai a terminat săpăturile la pavaje și a tăiat vișinul din grădina de flori.

* Marți, 15 august [1939, Valea Mare]

Nimic special. Sărbătoare. Mihai mai horobăiește prin grădină.

* Miercuri, 16 august [1939, Valea Mare]

Zidarul cu fiul său și Mihai continuă pavajul în grădină. Pietrarul cu lucrul său. Am inventariat ce-a lucrat și am făcut planul băncii. Seara la Pitești — ultima injecție Fanny.

* Joi, 17 august [1939, Valea Mare]

Continuă lucrul la pavaj și pietrarul. Pompa s-a deranjat. A venit Surdul; nu poate s-o dreagă. Aduc pe un mecanic de la Morassi. Sorb nou 150 [lei] etc. De două ori la Pitești cu Fanny și la Bascov. Vreme variabilă; după-amiazi plouă ușor. Miine merg București p[entru] bani.

* Vineri, 18 august [1939, Valea Mare]

Am fost la București pentru bani. „Socec“. Seara m-am întors cu Puia.

* Sîmbătă, 19 august [1939, Valea Mare]

Cu Fanny-Puia la Pitești p[entru] diverse cumpărături în vederea mesei de mîine. Am plătit arenda p[entru] 2 pogoane loc luncă [lui] Toma Popescu. Am plătit 150 lei [lui] Ujvany pentru carcasă fier la gura cuptorului de pîine. Pompa a fost reparată ieri — s-a plătit mecanicului 600 lei. Zidarul a avut 3,1/2 zile lucru, ajutorul idem — au primit 500 lei. Pietrarul cu patru zile a fost achitat, terminînd cioplitul general. Sima a sosit de la București cu bicicleta. Se anunță sosirea mîine [a] dr. Rădulescu. Calul a fost rechiziționat. Fanny l-a salvat prin intervenție la prefect. A început timp ploios. Fanny a luat pe Marioara ³⁶ de la școală.

* Duminică, 20 august [1939, Valea Mare]

Toată noaptea a plouat și apoi toată ziua. Sosesc de la Leordeni soții Verești ³⁷, Rusu-Abrudeanu ³⁸, d-nele Gussi și Andreescu, bătrînele. Iau de la gară pe familia dr. Rădulescu, care vine cu un serviciu de masă de 12 persoane. Apoi Ionelii și Tițeștii. Rămîn aci d-na și d-ra Rădulescu ³⁹.

* Luni, 21 august [1939, Valea Mare]

Ploaia continuă aproape fără întrerupere. Zidarii n-au venit. Pietrarul începe la prînz. La Pitești pentru reparația frînei — pompa; se deranjează automatul. Calul totuși se rechiziționează, dar Mihai mergînd prea tîrziu n-are cui să-l predea.

* Marți, 22 august [1939, Valea Mare]

Vine și zidarul la lucru. Dim[ineața] plec Pitești cu mașina p[entru] reparația automatului. Mihai duce calul la reg[imentul] 6 art[ilerie] și dă telegramă Chinezu ⁴⁰, Cluj. Am cumpărat un bici de ocazie cu 50 lei. Cumpăr diverse de la farmacie și n-am bani la mine. Seara iau pe Radu de la gară.

³⁶ Marioara Gusan se afla la Școala normală din Pitești cu echipele Serviciului social.

³⁷ Petre și Florica Verești.

³⁸ Cumnatul Floricăi Verești (era căsătorit cu sora acesteia).

³⁹ Claudia și Magdalena Rădulescu.

⁴⁰ Ion Chinezu (1894—1966), critic literar; în perioada cînd a condus revista clujeană *Gîndul românesc* (1933—1938), a manifestat o prețuire deosebită față de L.R.; la B.A.R. se află opt epistole ale sale, transmise romancierului între 1934 și 1939 (*Coresp.* nr. 142 534—142 541); în bibliografia *Gînd românesc*, de V. Fanache, se reproduc trei epistole către I. Chinezu, semnate de L.R.

* Miercuri, 23 august [1939, Valea Mare]

Timpul s-a făcut frumos. Radu merge cu damele la Pitești dim[ineața], iar după-amiazi cu Mihai la Gropeni să mai comande 400 cărămizi. Tava neagră de *papier-maché* s-a reparat la Strungaru cu 16 lei. Mihai adus 2 căruțe nisip cu calul strungarului (40 lei).

Joi, 24 august [1939, Valea Mare]

Iar primejdie și spaima războiului! Acuma, însă și noi participăm, deocamdată cel puțin cu pregătiri febrile. De la 15 august se zice că sînt concentrați 600 000 oameni. Se fac rechiziții — calul meu a plecat la 6 artilerie. Radu concentrat a doua oară. Se spune c-ar fi pentru manevre mari. Dar cine știe ce se va întîmpla pînă atunci? Zarva în jurul Danzigului continuă ca acum un an în jurul Sudeților. Polonia, încurajată și probabil împinsă de Anglia mai ales, s-a încăpățînat să nu trateze cu Germania și să răspundă de sus propunerii lui Hitler în aprilie. ⁴¹ Acuma prăpastia s-a lărgit. Rusia Sovietică, după ce tratează din mai cu Anglia și Franța, ba a primit și comisii militare franco-englize, ieri a încheiat brusc un tratat de neagresiune cu Germania, care pare aproape un tratat de alianță. Ce n-au putut face franco-englizii în luni de zile, Ribbentrop a făcut în cîteva ceasuri la Moscova...

Și acuma noi ne aflăm între doi uriași hrăpăreți. Ce să facem? Garanția Angliei și Franței e frumoasă, dar pe hîrtie. Cine să ne ajute? De jur-împrejur dușmani. Germanii anunță la radio astă-seară că am fi declarat la Varșovia strictă neutralitate pentru cazul unui conflict cu Germania. Să fie începutul schimbării noastre la față?

Și totuși, numai printr-o politică de mare cumîntenie și modestie vom putea să dănuim între cele două mari imperii. Fanfaronadele ar fi inutile. Lumea e a celor mari, care totdeauna vor cădea la învoială pe socoteala celor mai mici. Principiile și ideologiile sînt praf în ochii mulțimilor. Imoralitatea cea mai dezgustătoare e caracteristica politicii externe totdeauna și mai ales azi. Germanii tunau și fulgerau pînă ieri contra bolșevicilor, iar sovieticii mai furios, contra național-socialiștilor — și azi sînt prieteni. ⁴² La fel voiau de altfel să facă și anglo-fran-

⁴¹ Opinia este eronată, reflectînd confuziile pe care le producea, chiar și la unii oameni de bună-credință, dar insuficient orientați politicește, furibunda propagandă goebbelsiană. Acte publicate după război, găsite în special în arhivele celui de al III-lea Reich, precum și experiența Cehoslovaciei din 1939, țară care cedase presiunilor naziste, au demonstrat că oricum s-ar fi procedat față de Germania, ea își subjugă obiectivele, treptat sau brusc, expansiunii sale. De altfel, într-o notație ulterioară, însuși L.R. își corecteză opinia, arătînd că și dacă Polonia ar fi cedat parțial pretențiilor naziste, Hitler tot ar fi pornit războiul său de cucerire totală (cf. *Jurnal*, 5 sept. 1939).

⁴² Uimit de întorsăturile șocante ale grupărilor și regroupărilor de pe arena internațională (de altfel la fel ca mulți contemporani de-ai săi, unii dintre ei militanți de frunte ai mișcării muncitorești internaționale), L.R. emite aprecieri care, în amănunt, nu aveau să fie validate de desfășurarea ulterioară a

cezii, democrațiile care s-au milogit luni de zile la comuniștii detestați, cum s-au milogit odinioară la țarismul odios. Și în vreme ce toți își urmăresc propriile lor interese egoiste, discursurile tuturor sînt pline de principii generoase, simple vorbe umflate. În lumea asta numai Dumnezeu ne poate salva și norocul nostru tradițional. E odios proverbul nostru: capul plecat sabia nu-l taie; dar se pare, pentru neamul nostru, ca și pentru altele ca noi de mici, nu există altă posibilitate de existență în mijlocul fiarelor veșnic flămînde, care stăpînesc pămîntul...

* Joi, 24 august [1939, Valea Mare]

Dim[ineața la] 5,1/2 am dus pe Radu la gară. Pe urmă din nou Pitești p[entru] diverse cumpărături. După-amiază la Dobrogea unde am luat cele 10 rame mari și 9 mici cu fagurii făcuți din ceara mea lăsată acolo de doi ani; am plătit total 100 lei. Am comandat la timplarul școlii 7 ulei „Dadant-Blate“ a 450 lei cu un avans de 500 lei; vor fi gata pe la 3 sept. I-am mai dat 50 lei asupra lăzii de manipulare ce mi-a făcut-o acum doi ani. Între timp am lăsat pe Tereza la dentist. Pietrarul și zidarii au lucrat. Mihai a cules la fasole luncă.

* Vineri, 25 august [1939, Valea Mare]

Am fost cu d-nele Rădulescu și Sima la Curtea de Argeș, iar pe seară cu toată familia în vizită la Ionel. Vremea bună. Mihai a cosit porumbul furajer. S-a recoltat mierea de toamnă. Numai no. 1 a fost bogat; rest nimic.

* Sîmbătă, 26 august [1939, Valea Mare]

Dim[ineața] am plecat București, p[entru] bani, și m-am întors la 3 d[upă]-a[miază]. Mihai a fost cu Păcescu la tîrg pentru un cal; n-au găsit. Au luat o butelie Aragaz și o sită mare. La București am plătit telefonul. Aici am lichidat pe zidarii care, în sfîrșit, au terminat pava-jul grădinii. Au avut 5 zile a 100 lei și 5 a 50 = 750 lei. Pietrarului i-am dat 500 lei (mai are să ia 55 lei); luni va începe să clădească banca. Să recapitulez cheltuiala totală a pavajului: 11,1/2 zile zidarul a 100 lei = 1 150; 15 zile ajutoare a 50 lei = 750 (numai 3,1/2 zile au fost, al doilea ajutor, încolo 7,1/2 zile a ajutat și Mihai). 1 800 cărămizi a 1 leu = 1 800 (din care se pot reduce cca 30 rămase); 6 saci ciment = 842; 3 căruțe nisip = 70 (afară de nisipul adus de Mihai, pînă ce nu

evenimentelor. Ceea ce se desprinde însă din contextul însemnărilor este fondul prob al convingerilor sale, bunul-simț al cetățeanului unei națiuni mici-mijlocii, cu o lungă experiență de silnicie din partea marilor puteri, precum și sentimentul dezaprobării sale față de profunda inechitate a relațiilor internaționale ale timpului.

mi-a rechiziționat calul); total 4612 lei, din care 1900 lucrul. S-au cules azi perele „lucele“ — cei 2 peri din vie circa 8 tirne; părul din față îl vom păstra. Pe seară am fost la Tițești în zadar; nu fuseseră anunțați și nu era nimeni.

* Duminică, 27 august [1939, Valea Mare]

Vremea mohorîtă. A țiriit puțin după-amiază. Am vîndut 140 kg pere „lucele“ a 5 lei = 700 lei, vechiului client de lingă pod. Am luat de la gară pe dr. Rădulescu și apoi pe femeile de la Ionel, pe urmă pe Ionel și Filimon. După-amiază am dus iarăși pe Ionelii cu Dida⁴³ și fina mică Livia⁴⁴. Seara Puia a plecat la București însoțită de doctorul Rădulescu.

În aer persistă amenințarea războiului. Ce calamitate!

* Luni, 28 august [1939, Valea Mare]

Timpul plăcut, puțin vînt care se potolește pe seară. Mihai a întors porumbul furajer cosit vineri și a adus două tirne de prune de la luncă. Cu omul de-acolo am stabilit să nu se atingă de pruni. Pietrarul lucrează mereu încet. Dim[ineața] la Pitești cu Fanny p[entru] cîntar (pare să se fi stabilizat), apoi la Trivale. Am cumpărat trei borcane pentru miere. Mihai a făcut curățenie și spoit fructarul. De-aseară calul strungarului se află la mine spre a fi hrănit și întrebunțat pînă ce va reveni calul meu de la rechiziție.

* Marți, 29 august [1939, Valea Mare]

Timpul mereu agreabil. Dim[ineața] am fost cu mosafiri la Vieroși, apoi la Pitești: Fanny nou cîntar — impresia se menține; vizită la Ionel. O raită la pepiniera Hintești să mă interesez de meri „Ionathan“, „crețești“, „Parmen“ și piersici „Amsden“ etc. Vizită la Tițescu. Pietrarul merge greu — Mihai a mai cules prune la luncă.

* Miercuri, 30 august [1939, Valea Mare]

Timpul foarte frumos. Pietrarului i-am luat un tovarăș. Zidarii au reînceput cîrpirea pavajului dintre case. Mihai strînge porumbul furajer la luncă și mai aduce opt tirne prune. Invitatele noastre pleacă

⁴³ Dida (Didina), cumnată (sora lui Fanny Rebreanu).

⁴⁴ Livia Constantinescu, strănepoata lui Fanny Rebreanu; mama ei, Maria-oara Constantinescu, era fiica Didinei (vezi nota 43), iar tatăl ei, Paul Constantinescu, fusese șeful de cabinet al lui I.R. în timpul directoratului de la Teatrul Național. Livia era botezată de Rebreni.

la 5 d[upă]-a[miazi] însoțite de noi la gară. Dr. Rădulescu mi-a adus o tavă de alamă și trei scrumiere, după ce cînd au sosit au adus un serviciu de masă de 12 persoane. Am cumpărat, împreună cu cele notate alaltăieri, 4 borcane pentru miere a câte 5 kg — a 28 lei, 3 de 3 kg a 21 lei, 3 a 2 kg a 18 lei și unul de 1 kg a 13 lei. Am mai luat un sac ciment pentru banca de piatră. De la gară am fost la Marioara, care miine pleacă la țară cu echipa, apoi la Ionel etc.

* Joi, 31 august [1939, Valea Mare]

De două ori am fost la Pitești singur, dimineața; am adus pe Sattler să ia măsurile necesare pentru complectarea biuroului și pe omul de la Aragaz să controleze și repare lămpile care nu merg bine. Am dat la ei să-mi puie plăci noi la vechiul acumulator de 4 volți, transformîndu-l în 2 volți; 560 lei. Am ridicat de la uzină acumulatorul „Varta“; îl voi repara mai tirziu. Am trecut pe la Florica pentru mașina de stors miere, pe care Mihai a și adus-o după-amiazi. Mihai a cules prune și pere. Zidarii au făcut reparațiile la pavajul de sus — 2 zile = 300 lei. Pietrarul mocoșește mereu. Bucătăreasa bătrînă a fost lichidată astă-seară cu 506 lei: ce mai avea de luat; miine dimineața pleacă la gară și București.

* Vineri, 1 septembrie [1939, Valea Mare]

De azi-dimineață războiul de fapt, fără declarație, există între Germania și Polonia. Seara, comunicat oficial german anunță că trupele germane au pătruns în Polonia, iar avioane germane au bombardat numeroase aerodromuri în interiorul Poloniei. Polonia anunță de asemenea că a fost atacată de Germania. Plus trucul obișnuit, că avioanele au omorît numai copii și femei... Hitler a vorbit în Reichstagul adunat azi-dimineață; violent și impresionant. Propunerile germane către Polonia, anunțate aseară la radio, au fost rezonabile. Poate că Polonia a făcut o mare greșală că n-a vrut să trateze, bazîndu-se pe Anglia și Franța.

* Vineri, 1 septembrie [1939, Valea Mare]

Mereu timp frumos. Azi a început războiul între Germania și Polonia. Mihai culege mereu fructe. Tereza calcă. Pietrarul l-am ocărit. Ziua am fost la Ionel ca să se poată termina aci curățenia în casă. „Aragaz“ mi-a reparat prost lampa de la baie. Aseară am așezat în borcane toată mierea veche — 32 kg.

* Sîmbătă, 2 septembrie [1939, Valea Mare]

Dimineața s-a stors mierea nouă, 10 faguri — circa 10 kg miere, curată, dar tot atît de brună. Se lucrează de zor la curățenie ca să plecăm azi la Buc[urești]. Dim[ineața] am dus la Pitești pe ginerele Păcescu cu copiii la medic. La 5 d[upă]-a[miazi] Carolina pleacă cu bagajele mari. La 8,1/2 plec cu Fanny cu popas la Ionel. Mașina rămîne acolo.

Marți, 5 septembrie [1939, Valea Mare]

Situația începe să se limpezească. Război au declarat Germaniei Anglia și Franța. Italia stă deoparte. La fel restul țărilor europene și extraeuropene. Dominioanele și coloniile, firește, trebuie să-și urmeze patronii, afară poate de Irlanda. Astfel poate că războiul va rămînea localizat între Germania și Polonia la răsărit, Germania cu Franța-Anglia, în apus. Ar fi, măcar relativ, o ușurare pentru omenire, și mai ales pentru țările ca noi. Democrațiile au început, negreșit, vechile fraze despre lupta lor morală etc. Anevoie au să mai prindă vörbele goale; Franța-Anglia sînt tot atît de mielusele ca și Germania, doar că ele sînt mai ipocrite și-și ascund rapacitatea în cuvinte sunătoare și în principii pe care le aplică după interesul lor. Polonia însăși nu poate fi simpatizată excesiv nici de cei mai romantici liberali. S-a purtat neleal cu toți în timp de 20 ani de cînd și-a redobîndit independența; a avut tratat de alianță cu Franța și a trădat-o cu Germania; a avut pact cu Germania și a profitat să jupoaie anul trecut pe bietii cehoslovaci, întocmai ca o hienă; a făcut acum alianță cu Anglia, ca să poată poza în intransigentă și să provoace Germania, ca astfel Anglia să aibă pretextul de-a începe o luptă de exterminare contra Germaniei prea puternice.⁴⁵ Baremi față de noi a fost oribilă: ne-a disprețuit, socotindu-ne nu aliați, ci vasali; a cochetat cu ungurii împotriva noastră și a făcut frontieră comună cu ei grație germanilor, deși nouă nu ne putea

⁴⁵ Neîndoios că atitudinea anterioară a Poloniei oficiale, semnalată mai sus prin cîteva repere de notorietate, îi alienase multe simpatii în opinia publică internațională. Cercurile democratice mai adăugau acestui contencios rolul jucat de conducerea burghezo-aristocratică a Poloniei în torpilarea negocierilor anglo-franco-sovietice din vara anului 1939, vizînd constituirea unei alianțe generale antihitleriste. Totodată, o apreciere mai avizată asupra situației ar fi necesitat o departajare între guvernării falimentari de la Varșovia și poporul polon, devenit victima agresiunii naziste. Și, indiferent de zigzagurile neinspirate ale politicii păturilor suprapuse, nu își găsea acoperire în fapte aprecierea că biata Polonie „provocase“ vreun moment Germania. Poate că în notația de mai sus se regăsea și „intoxicarea“ determinată de faimosul episod de la Gleiwitz, unde organismele de diversiune ale „S.S.“ înscenaseră în noaptea de 31 aug./1 sept. 1939 o „incursiune“, operată, chipurile, de trupe poloneze care ar fi ocupat vremelnic postul de radio german din localitate. După război, întregul scenariu a fost scos la iveală: „polonezii“ erau deținuți germani drogați, executați apoi pe loc, iar incidentul, una din provocările menite să „justifice“ invazia germană ce avea să pornească peste cîteva ore și să declanșeze a doua conflagrație mondială.

fi agreabilă etc. Desigur că nici germanii nu sînt sfinți, ba dimpotrivă. Dar cel puțin au curajul și bărbăția să declare fățiș ce vor. Hitler a pornit războiul contra polonilor, deși ar fi putut obține Danzigul și coridorul prin tratative care nu i-ar fi diminuat deloc prestigiul. Pe ce se va fi bizuit, nu se poate ști. Germania singură anevoie va putea răpune pe anglo-francezi, mai ales că nici flotă adevărată nu are... Dacă nu rezervă vreo surpriză specială, războiul pe care l-a început e o nebulie. Desigur că situația Germaniei e mult mai bună azi ca în 1914, cel puțin din punct de vedere politic. Național-socialismul e o mișcare cu simpatii, mai mult sau mai puțin pronunțate, în toată lumea. Ca și comunismul și fascismul, nazismul e o revoluție și ca atare o mișcare de avangardă care totdeauna face prozeliți.⁴⁶ Astfel Anglia anevoie ar mai putea răscula împotriva Germaniei toată planeta, ca odinioară. Dacă ocupă Polonia, Germania împrietenită cu Rusia nu mai poate fi redusă prin blocadă, iar prin arme și mai puțin, chiar dacă și Statele Unite ar ajuta pe anglo-francezi. Pe urmă, în Franța, orice s-ar spune, războiul acesta nu poate fi atît de popular ca în 1914 cînd era vorba de apărare pămîntului francez. Acuma trebuie să facă război ofensiv, să sacrifice sute de mii de oameni ca să pătrundă pe pămînt străin. S-ar putea să fie surprize dacă războiul va dura și pierderile vor fi prea grele... Pe urmă, există o necunoscută: Italia. Ea s-a declarat neutră deocamdată, deși are o alianță defensivă-ofensivă cu Germania. Mulți cred că Italia e pe cale să trădeze Germania. Ar fi o copilărie să se creadă serios aceasta. Germania zdrobită, Italia i-ar urma soarta. Italia știe prea bine...

Iată, însemn aici azi prevederea mea asupra desfășurării acestui război. Să vedem pe urmă dacă voi fi fost bun profet sau cel puțin destul de perspicace în judecarea evenimentelor:

Italia n-a intrat în război și nu va intra, fiindcă așa este înțeleasă cu Germania. Dacă ar intra, ar da prilej anglo-francezilor să-și concentreze toate puterile asupra ei, care e mai vulnerabilă, și s-o doboare sau cel puțin să aibă succese. Stînd deoparte, poate să ajute Germania în toate felurile și în același timp să rămîie o amenințare permanentă pentru ceilalți. După ce Germania va fi zdrobit și ocupat Polonia, și dacă anglo-francezii nu vor izbuti să aibă izbînzi reale la apus, adică să spargă linia Siegfried, dacă, de altă parte, nici germanii nu vor putea să spargă linia Maginot — va interveni Italia cu propunere de mediație și de pace. Cuvîntul ei va fi greu atunci cînd beligeranții vor fi obosiți.

⁴⁶ Fără a greși asupra proliferării mondiale a fascismului — și în special a militarismului și subversiunii hitleriste —, desemnarea național-socialismului ca fenomen revoluționar relevă, în mare parte, o întrebuintare de concepte care nu rezistă unei analize strict științifice. Unicul grăunte rațional al impresiei multor cercuri burgheze, potrivit căreia nazismul ar fi „revoluționar”, consta în faptul că el a adus metode neobișnuite, radicale, în salvagardarea orînduirii capitaliste, la care reacțiunea de tip clasic nu se încumetase să recurgă. Fenomenul a fost surprins cu acuitate de un exeget marxist al nazismului, istoricul italian Enzo Collotti, care relatează în lucrarea sa, *Germania nazistă*, că însuși Hitler se autocaracteriza ca revoluționar în metodele de promovare a reacțiunii.

Dacă nu va fi ascultat, ar amenința cu intrarea în război alături de Germania. Intervenția ei va putea fi sprijinită și de Rusia, prietenă a Germaniei... Și în cele din urmă, beligeranții vor primi propunerea Italiei și se va face o conferință care să reglementeze pe baze drepte o pace care să fie acceptată realmente de toți. Acolo probabil se vor discuta toate eventualele revizuiți pe care le rîvnesc învinșii de la Versailles, revizuiți raționale care să puie capăt altor pretenții viitoare și să realizeze statele unite ale Europei. O asemenea conferință, adică fără învinși și învingători, la care să participe toate marile puteri, fără ură și părtinire, chiar care n-au participat la război, ar putea face o operă acceptabilă pentru toți. Evident, ar trebui să se redea coloniile Germaniei, ca să poată avea spațiu de viață și să nu mai tulbure Europa, de asemenea Italiei...⁴⁷ Așa s-ar explica și justifica atitudinea actuală a Italiei, care, deși aliată de oțel a Germaniei, stă pe loc cînd Germania e în război cu trei dușmani de moarte.

* Marți, 5 septembrie [1939, Valea Mare]

Am sosit abia pe la 6 d[upă]-a[miazi]. Aici bine. S-a spălat răci-torul, s-a curățat pivnița. S-a adunat porumbul furajer în clăie pe loc. Pietrarul a fost concentrat și a venit azi după restul de 160 lei ce-i oprisem; n-am fost aici.

Miercuri, 6 septembrie [1939, Valea Mare]

Tot în legătură cu războiul: dezlănțuirea acestui război poate să fie și un gest de desperare a Germaniei. Strînsă în centrul Europei, fără posibilitate de expansiune nici la apus, nici la răsărit, nici peste mare, cu o populație care crește vertiginos pe un pămînt destul de steril, e amenințată să se asfixieze. O greșeală mare a Angliei este că n-a înțeles, sau n-a vrut, acest fenomen natural, poate și de frică: un popor atît de muncitor și de războinic, dacă se întinde prea mult, ajunge fatal să domine lumea. Germaniei nu-i rămîne decît să încerce a sparge cu forța zidurile care o strivesc.⁴⁸ Înțelegerea cu Rusia comunistă poate să aibă un tîlc: dacă va fi să fie învinsă în războiul cu anglo-francezii, în loc să capituleze, se va bolșeviza și se va uni cu rușii, ca să bolșevizeze împreună restul Europei și poate toată planeta.. Asta ar însemna instaurarea unei lumi noi. Germanii cu rușii împreună pot face față lumii întregi... Atunci adio naționalism și particularism european. În

⁴⁷⁻⁴⁸ Aprecierile — în care există un amestec de pacifism naiv și evidentă eroare, parțial depășită ulterior de scriitor — nu țineau seama de faptul că o justiție internațională nu implica deloc să se restituie Germaniei fostele ei colonii, după cum, de asemenea, orice porțiță deschisă revizionismului nazist antrenă în lanț satisfacerea poftelor imperialiste, expansioniste ale ei, ca și ale partenerilor minori, Italia, Bulgaria și Ungaria.

citeva decenii, Europa va deveni Federația Republicilor Socialiste Sovietice, în care dominația vor avea-o germanii...

Din punct de vedere liberal-burghez sau democratic e păcat că anglo-francezii n-au încercat o înțelegere amicală cu italo-germanii. Totalitarismul s-ar fi democratizat cu timpul, și civilizația ar fi profitat poate.⁴⁹

În condițiile de azi, o victorie germană totală asupra anglo-francezilor e imposibilă. Chiar dacă ar zdrobi Franța, Anglia nu poate fi redusă fără o flotă cel puțin egală, iar Germania e aproape inexistentă în privința asta. Pe urmă, în cazul când Anglia ar fi în mare primejdie, i-ar sări în ajutor Statele Unite și poate alte țări, ca să nu ajungă Germania stăpîna lumii.

* Miercuri, 6 septembrie [1939, Valea Mare]

Foarte frumos timp de toamnă caldă, agreabilă. Mihai a fost la Pitești și mi-a adus doi purcei — încrucișare „York“ cu „Mangaliță“ de la Steriade de circa 3 luni. Prețul vom vedea. Căruța mi-a fost rechiționată; încă fără bon. După-amiază am fost și eu la Pitești de am cumpărat o pompă „Flit“, un coș de nuiele și am controlat presiunile la anvelope. Mîine dim[ineață] plec la Buc[urești] cu 25 ouă, 3 pui, pier-sici, struguri, prune.

* Vineri, 8 septembrie [1939, Valea Mare]

M-am întors mai curînd; isprăvisem și voiam să încep aici lucrul mai serios. La 5,1/4 am sosit Pitești și la 6 am fost acasă. Sint iar răgușit, și încă rău de tot. Se vede că am răcit; bănuiesc ieri dim[ineață] în tren, la picioare. Aici era Maria Gușan, venită de la Serviciul social, pe care am expedit-o imediat la București^{49a}.

Sîmbătă, 9 septembrie [1939, Valea Mare]

Același timp frumos. Mihai a cumpărat 10 duble grîu a 52 lei. Le-am adus după-amiază cu mașina. Altfel culege prune etc.

M-am sculat la 12; masa la 1. Sint răcit: 37,2° pe la 5 d[upă]-a[miază]. Foarte răgușit; aproape complet afon. Mă doftoricesc cu aspirine; șase pe zi. Și să reduc iar fumatul, dacă se poate de tot. La 11,1/2 seara am 36,7°. Iau două aspirine și un ceai fierbinte cu miere. Și mă culc, chiar dacă va fi să stau citind în pat oricît de tîrziu.

⁴⁹ Și aceste meditații fac parte dintre cele generate de intoxicarea produsă de propaganda extremiștilor de dreapta în rîndurile unor oameni de bună-credință (fie și provizorii), de o desprindere de realități, desprindere generatoare de speculații utopice.

^{49a} L. R. izbutise s-o numească profesor la Săliște (jud. Sibiu), unde trebuia să se prezinte urgent.

*Duminică, 10 septembrie [1939, Valea Mare]

Timpul admirabil. La 10 am făcut baie fierbinte și la 11 m-am culcat. La masă Păcescu, care a curățat pe urmă cei doi purcei luați de la Steriade. Mihai a cumpărat de la o femeie paie de la 1/2 pogon grîu pentru 160 lei. Boala mea ciudată continuă. 37,3° la 5 d[upă]-a[miază], iar la 8 numai 36,8 și la 1 noaptea 36,8°. Am luat 2 aspirine pe la 5 și alte două la 1,1/2 noaptea, urmate de ceai. Puțin, puțin par-c-ar ceda răgușeala și infundarea.

*Luni, 11 septembrie [1939, Valea Mare]

Același timp frumos. Iar am făcut baie fierbinte la 10 și m-am reculcat pînă la 12,1/2. N-am mai avut temperatură și nici n-am mai luat nimic. Doar cite-un vîrf de linguriță de miere în răstimpuri, cînd mi se pare că mi-e aspru gîtlejul. Seara un ceai de tei. Țigările le-am redus considerabil — 6—7 toată ziua și seara; de altfel nici nu prea poftesc. Totuși răgușeala n-a cedat decît puțin, deși mă simt în general desfundat. Mihai a adus două care bunișoare de pari — asta e ce am cumpărat ieri = poate vreo 800—1000 kg. Nu e scump. Transportul 50 lei total. Încolo a mai cules ultimele prune.

*Marți, 12 septembrie [1939, Valea Mare]

Mereu splendid timp. Cred că am făcut ultima baie; după ce am impresia c-am prins un junghi între coaste. (O, oribilă e bătrînețea și neputința!) Azi noapte mi se părea că mi s-a limpezit vocea, ca și înainte de baie. Pe urmă iar parcă-s infundat. La 5 d[upă]-a[miază], 37,1°. Am și luat 2 aspirine. Încolo însă nu vreau să fac nimic. Pe seară a murit subit scrofita cea frumoasă, cumpărată de la Ficșinescu-Merișani. I s-au găsit intestinele pline de limbrici mari. Dr. Păcescu a sosit cînd era pîrjolită gata și a constatat că nu e cel puțin antrax. Am vîndut încă 71 kg pere „lucèle“ din fructar = 355 lei.

*Miercuri, 13 septembrie [1939, Valea Mare]

Frumos. Purceaua vîndută cu 1 056 lei (46 kg a 23 lei). Mîine plec București. Boala curioasă subsistă. Să fie o gripă? Să fie bronșită? Fapt e că și azi, la 5,1/2, aveam 37,4, iar seară la 11 încă 37°. Trebuie să fie ceva, în orice caz ceva de ce se leagă laringita. Am o indispoziție ciudată, constantă. Nici nu pot să lucrez aievea, nici chiar să mă concentrez... Mi se pare că e ceva mereu în legătură cu bronșita faimoasă. Îmi vine să tușesc și simt în adîncime ceva sec, uscat. Totuși, pe de altă parte, elimin deseori un fel de *Schleim*⁵⁰ apos și foarte lipicios... Com-

⁵⁰ Mucozitate (germ.).

bat toate cu aspirină. Am luat două la 5, mai iau două acuma la culcare. Ce-o fi, vom vedea.

**Sâmbătă, 16 septembrie [1939, Valea Mare]*

Joi și vineri am fost la București. Am sosit cu plictiseală de mașină: acumulatorul complet descărcat; băiatul de la atelier mi-a stricat radiatorul. A trebuit să trimit mașina la atelier, să facă reparațiile, și seara să vie aci cu acumulatorul încărcat la uzină. Firește, n-a venit. Astfel n-am putut face nimic din ce-mi propusesem. Am trimis prin Mihai mâine la Sattler 1 000 lei în contul mobilierului bibliotecii. Mihai a cules nucii: două tîrne de sus, jumătate de jos.

Deși mă simțeam foarte bine, la 6 d[upă]-a[miazi] 37,3°, iar noaptea la 12 încă 37,1°. N-am mai luat nimic și nici nu iau. De altfel la București așa am făcut. Dimineața am luat la farmacie picături Davila — mă cuprinsese o diaree subită. După-amiazi m-a lăsat, firește, mîncînd foarte normal și destul de greu.

**Duminecă, 17 septembrie [1939, Valea Mare]*

Frumos timp de toamnă. Nici azi n-au adus mașina. Mihai a dat 1 000 lei Sattler. Încolo nimic. La 18^h = 37,2°. La 11 seara iar 37,1°. Aceeași stare febrilă pe care n-o mai combat cu nimic. În orice caz am impresia că nu sînt răcit.

Luni, 18 septembrie [1939, Valea Mare]

Finis Poloniae?... Deocamdată statul polon a dispărut. Președintele, guvernul, șeful armatei au trecut la noi ieri, după ce ieri dimineața a intrat și Rusia împotriva Poloniei... Noi ne-am grăbit să anunțăm oficial că continuăm cea mai strictă neutralitate. Subînțelegîndu-se: chiar după agresiunea sovietică, față de care eram obligați a interveni în împrejurări normale. Din moment ce Polonia se afla în război cu Germania, fără noi, ar fi fost o aberație să luăm altă atitudine, mai ales cînd în momentul intrării trupelor rusești pe teritoriul polonez, Polonia era deja zdrobită, iar guvernul ei pe teritoriul nostru.

Dar ce ne rezervă viitorul? Pactul ruso-german pare a fi într-adevăr mai complicat decît s-a presupus. Rusia s-a înțeles în parte cu Japonia — deși democrațiile strigau că relațiile dintre Germania și Japonia s-au stricat pe urma pactului cu rușii. Ba se pare că Rusia, după intervenția germană, va încheia și cu Japonia un pact de neagresiune... Se precizează din ce în ce mai mult că Germania are la spatele ei trei mari puteri care, la nevoie, vor interveni în marea horă a războiului.

Nu știi dacă n-a greșit calculele Anglia cînd a stîrnit acest război prin ațîțarea Poloniei la rezistență contra Germaniei, în loc s-o fi îndemnat să se înțeleagă. Dacă a greșit, va plăti crîncen, probabil cu

prăbușirea imperiului mondial. Aceasta însă ar avea ca urmare o epocă de nesfîrșite războaie pentru supremație între moștenitorii prezumptivi pînă ce se va ajunge la o împărțire a planetei. Ce se va alege de țările mici în vîlmășagul furtunos? România?... Dictatura Angliei a făcut posibilă viața și civilizația cel puțin un secol, pentru toată lumea, mari și mici, firește, cu concesiunile de rigoare ale celor mici. Poate că în curînd lumea va regreta pe britanici, chiar dușmanii lor cei mai dîrzi, cînd se va vedea urmarea.

**Luni, 18 septembrie [1939, Valea Mare]*

De vreo două săptămîni rîndunelele se pregătesc să plece. Mi se părea că au și plecat. De cîteva zile n-am mai văzut la cuiburile noastre nici o viață. Azi observ un grup de vreo douăzeci evoluînd prin văzduh. Poate să fie un grup de întirziate?

Am cules eu merele mai bune de pe pomii mici. Un „Jonathan“ de pe terasă 7, altul de la Știrbey (no 20) 7, „London Pepping“ (22) 9, „Jonathan“ (no 1) 39 (din care doi mi-au căzut), „Parmen auriu“ (no 2) 6 și „creșec“ (no 3) 1. Le-am așezat pe două polițe speciale în fructar.

Mihai cu Tereza au scos la cartofi: vreo opt saci și speră să mai fie vreo patru. Nu e strălucit. Sînt mici, n-au crescut fiindcă nu au avut ploaie la timp. Timpul puțin mohorit, cu ușoară burniță.

**Marți, 19 septembrie [1939, Valea Mare]*

Același timp. Rîndunelele nu s-au mai văzut. Toată ziua Mihai a pierdut-o umblind prin Pitești pentru radiatorul mașinii. Tereza a mai scos 3 saci cartofi, care au fost aduși cu căruța strungarului. S-au luat 18 kg gaz.

**Miercuri, 20 septembrie [1939, Valea Mare]*

Azi noapte a plouat binișor; ziua frumos. Mihai cu Tereza au fost la cartofi, după ce Mihai mi-a adus o trăsură de la Pitești. Au mai adus vreo 2,1/2 saci, mai ales chifle. Vom totaliza ulterior.

Toată ziua am stat la Pitești pentru mașină. De sîmbătă a rămas pentru reparația radiatorului. La atelier l-au stricat mai rău. În cele din urmă m-a costat 1 000 lei. Am plătit lui Steriade 500 lei pentru cei doi purcei. Am vorbit cu Fanny la telefon. La întoarcere găsesc o scrisoare de la ea. Mîine plec la București.

Duminecă, 24 septembrie [1939, București]

Deodată ne-am pomenit într-o turburare groaznică... Tocmai cînd sîntem înconjurați aproape complet de două mari neamuri de pradă.

Joi am sosit la București cu mare întârziere și cu un personal în locul acceleratului. Fusesse pe linie, dincolo de Craiova, o deraiere care a încurcat circulația... La amiazi așteptam radio-jurnalul. La 14,05 se întrerupe brusc muzica și o voce puțin sugrumată de emoție anunță: „Atențiune! Armand Călinescu a fost omorât! O echipă de legionari l-a executat!“ Pe urmă pauză lungă. Trec minute. În casă discuție mare: Fanny extrem de agitată: „Vai, săracul! Nu se poate! Ce oroare!“ Vocea părea să fi fost a lui Munteanu-Rimnic. Chemăm la telefon Radio. Nu răspunde nimeni. Încep să ne asalteze telefoane: ce-a fost? ați auzit? e adevărat? Peste vreo 15 minute — radio anunță: „Un incident regretabil a făcut să se întrerupă emisiunea...“ Apoi iar tăcere. Apoi aceeași frază. Se simțea la Radio mare încurcătură... În sfârșit se difuzează radio-jurnalul — numai câteva știri din străinătate. Între timp, Marioara Sorbul ne telefonează că vestea e adevărată: Călinescu a fost ucis de cinci legionari pe Bulevardul Berindei... Ca să controlăm, plecăm cu Radu spre casa Călinescu. Pe drum întâlnim mașini de-ale poliției, pe Radu Lobei⁵¹, unii miniștri... Nu putem ajunge la Călinescu: poliția nu permite trecerea pe stradă. Ne întoarcem spre Bulevardul Independenței, unde se vedea multime mare.

Niște doamne și domni care mă cunoșteau spun că șase legionari l-au împușcat pe Călinescu adineaori. A fost ucis și agentul ce-l însoțea. Salvarea l-a dus la Spitalul Militar. Ucigașii au fost prinși, cel puțin unul... După un mic incident cu un polițist, care spune că n-a fost nimic... Se vede la încrucișarea bulevardelor o căruță ruptă, o mașină răsucită. Pe agentul mort acum l-au ridicat... Un gazetăraș știe mai mult: mașina lui Călinescu a fost urmărită de altă mașină, la încrucișare, mașina din urmă a tamponat puternic mașina primului-ministru, încît a dat peste cap căruța care tocmai trecea, întorcîndu-se cu botul spre bordul trotuarului. Bănuind un accident, agentul a sărit din mașina primului-ministru, să vadă ce s-a întîmplat. În aceeași clipă, cei din mașina din urmă, șase inși, au sărit de asemenea și au început a trăge cu revolvere-mitraliere. Au doborât întii agentul. Călinescu a vrut să coboare. Pe scară a fost ciuruît de gloanțe și s-a prăbușit jos, mort. Ucigașii au dispărut. Au mers la Radio de au anunțat asasinatul. Acolo au fost prinși toți șase...

Mai tîrziu, în cursul serii, grație și radioului străin, în special italian și unguresc, am putut reconstitui întîmplarea aproape complet. Călinescu venea de la Ministerul de Război acasă. Ucigașii îi cunoșteau probabil drumul. L-au ucis, așa cum spusese gazetarul. Douăzeci de gloanțe l-au nimerit, dintre care trei în cap. După aceea asasinii, fiindcă mașina lor se defectase cu ocazia tamponării, au oprit o mașină ce trecea — se pare, tocmai pe a lui Bujoiu⁵² — și au poruncit șoferului să-i ducă la Radio. Acolo au năvălit înăuntru. Santinela a fost busculată,

⁵¹ Radu Lobei, secretar particular al lui Armand Călinescu (nepotul soției sale).

⁵² Ion Bujoiu, inginer, ministrul Economiei Naționale (7 mart. — 20 sept. 1939).

ca și alții care se aflau la intrare. Portarul a fost împușcat în picior. Au ajuns în studioul mare, unde orchestra tocmai cînta. Cu revolverele întinse, i-au făcut să tacă pe muzicanți, iar unul din ei a făcut la microfon anunțarea. În afară de ce s-a auzit ar mai fi spus: „Nici rușii, nici nemții nu sînt amestecați. Numai legionarii prahoveni și-au făcut datoria, ca să răzbune pe căpitanul lor!“ Inginerul de sus însă a închis contactul după primele cuvinte... Pe urmă, cel ce a vorbit la microfon ar fi declarat: „Misiunea noastră e terminată! Acuma să vie poliția, să ne omoare!“ Și au depus revolverele, petardele și un kilogram de ecrăzită ce aveau. Atunci au năvălit înăuntru Lulu Ionescu cu cîțiva servitori și i-au legat. A sosit poliția, cu Paximade⁵³ în frunte, care a început să-i bată îngrozitor. Legionarii însă n-ar fi scos nici un vaiet. Pe urmă a venit justiția militară, cu o nouă bătaie. Astea toate la Radio, unde s-au adunat și toți conducătorii Societății. În sfârșit, au fost transportați la poliție, unde ar fi fost supuși unor torturi îngrozitoare: unora li s-ar fi rupt dinții, altora li s-ar fi răsucit mîinile și brațele etc...

Pe la 1 noaptea am fost sculat din pat de Mitric: să merg negreșit să văd pe criminalii care au fost executați în același loc unde au săvîrșit crima. M-am dus. Era lume destulă. Am întîlnit pe Sică Alexandrescu⁵⁴, care m-a luat în mașina lui. În mijlocul bulevardului, un cerc împrejmuît cu o funie ținută de soldați. În centrul cercului, claie peste grămadă, nouă cadavre oribile, în bălți de sînge, cu craniile sfîrticate... Spectacolul înspăimîntător. De o barbarie medievală. Așa ceva poate să fi fost în urma progromurilor în Rusia odinioară sau atrocitățile denunțate de germani la Bromberg... Chiar atunci se înălța o pînză de-a-a cîrmezișul străzii, sus cu inscripția: „Asta va fi soarta de-aici înainte a tuturor asasinilor trădători de țară!“ Mi s-a spus că au fost executați pe la 10,1/2 seara. Au fost aduși pentru reconstituirea crimei. Fiecare era întrebat: Cum ai făcut? Așa și așa. Și anchetatorul îi trăgea în cap sau în ceafă cîteva gloanțe, doborîndu-l. Șeful echipei, un avocat, Dumitrescu, ar fi fost ucis cu douăzeci de gloanțe. Alții spun că erau întrebați: Care ți-e ultima dorință? Și că unii ar fi răspuns: regretul de a nu fi băut din sîngele lui Carol. (Cred că asta e inventată la tribunal de avocați fără clientelă, care au născocit că rudele celor executați astfel, fără judecată, vor să reclame parchetele pentru asasinat.) La radio Roma s-a spus că au fost condamnați de un consiliu de război și executați de voluntari pe locul și cu armele cu care au săvîrșit omorul... Venind acasă, un magistrat îmi spune că guvernul vrea să execute pe toți legionarii cu ocazia asta, drept răzbunare și represiune.

A doua zi, vineri, a fost un bilci oribil împrejurul cadavrelor expuse. Sute de mii de oameni alergau și se îmbulzeau să vază sîngele și hoiturile. Am impresia, din convorbirile cu diverși oameni, că efectul este tocmai contrariul celui scontat de guvern. Lumea, în imensa-i ma-

⁵³ Chestorul poliției.

⁵⁴ Sică Alexandrescu (1896—1973), regizor, cu care L.R. a întretinut rapoarturi colegiale. (Vezi la B.A.R., *Coresp.*, nr. 141992, o scrisoare către scriitor, prin care îi solicită „o mîină de ajutor pentru buna funcționare a «Teatrului nostru»“.)

joritate, după prima revoltă pentru uciderea lui Călinescu, văzînd sălbăticia represiunii, începe să considere victime și martiri pe asasini.

La Academie s-a făcut un panegiric. În conversațiile particulare nu observ încă interesul și indignarea. Se vorbește de altceva, ca și cînd crimele n-ar avea importanță. Ici-colo se exprimă temerea ca nu cumva rușii să profite și să ne invadeze țara — ca în Polonia. Mi se spune că radio sovietic ar fi anunțat aseară că întreg guvernul român a fost asasinat, că a izbucnit revoluția etc. Vineri seara radio Roma spune că au fost executați 44 legionari la Miercurea Ciucului și 30 la Ploiești.

Sîmbătă circulă vești numai despre uciderea de legionari în diferite orașe. Se citează nume. La Ploiești, trei uciși ar fi fost expuși, cu craniile sfărîmate...

Azi, sosînd la Pitești, birjarul îmi spune că alaltăieri au fost omorîți trei legionari, iar ieri șase — lăsați să-i vază lumea. Servitoarea de la Ionel sporește mult cifrele. Treizeci de legionari ar fi arestați la poliție. Au fost omorite și cîteva studente etc.

Dă-le, Doamne, minte guvernanților să-și vie în fire! Singele vărsat cere mereu sînge. O crimă nu se pedepsește prin răzbunare personală — atunci e o vendetă între particulari. Crima trebuie reprimată prin lege și judecată. Atunci devine pedeapsa un exemplu și împlinește o funcție socială. Un stat care părăsește temelia de drept riscă să se prăbușească în anarhie.⁵⁵

*Duminecă, 24 septembrie [1939, Valea Mare]

Mă întorc aci după groaznicele evenimente cu asasinarea lui Armand Călinescu. Am venit cu personalul. Mihai tocmai vindea 94 kg pere sticloase a 4 lei = 376 lei. Sîmbătă a cumpărat 2 porci (1 200 + 1 300 lei) de la oameni cunoscuți. Am cules eu perele „chiurele“; n-am terminat.

Au început ploile de toamnă; deocamdată intermitente. Chiar acuma plouă cu tunete ca vara.

*Luni, 25 septembrie [1939, Valea Mare]

Ploaia a ținut aproape toată ziua. Temperatura scade. Timp de toamnă. Nu s-a putut continua culesul perelor. Am pus să topească

⁵⁵ Însemnările, dezvăluind parțiala nesiguranță a unor puncte de orientare, relevă totodată și cîteva aspecte funcționale pozitive ale gândirii autorului. Astfel se observă că unele rezerve pe care scriitorul la face în privința sîngerosului episod nu se refereau la caracterul îndreptățit al reprimării asasinilor, ci la modalitatea aleasă de guvernanți în acest scop. Poate că aici erau în cauză și un anumit reflex al opoziției față de cei ce dețineau puterea de stat, poate că unele accente ale sale erau o exprimare intuitivă a insuficienței eficienței a măsurilor de retorsiune ale dictaturii regale, care, prin natura sa, nu a știut și nu a putut să permită o participare de masă în pedepsirea și strivirea agenturii fasciste gardiste.

ceara. Mihai a fost la moară să macine 8 duble griu pentru porci, să ia un sac de țărițe, apoi porumb pentru îndopat rațe și malai. L-am trimis pe urmă ca să-mi aducă un băiat de la atelier pentru a repara o pană la *ampère-metre*. Seara am fost și eu la Pitești — am dat ceasul „Tavannes“ la reparat, băcănie, Ionel etc.

*Marți, 26 septembrie [1939, Valea Mare]

Timpul s-a înfrumusetat: senin, dar cam răcoare, iar noaptea +5°C. La 6 dim[ineata] a venit de la atelier să ia mașina și la 11,1/2 mi-a adus-o înapoi. Am mai descoperit o geantă crăpată, pe care am lăsat-o s-o facă. Am cumpărat cercuri de fier pentru butoaiile comandate din doagele mele. Am plătit total 1 030 lei. Sînt 3 butoaie de cîte circa 25 dal cu cîte 6 cercuri de 2,25 m a 40/2 mm; un butoi de cca 12 dal cu 6 cercuri de 2,00 m a 35/2 mm; și 5 butoaie de cîte cca 5—6 dal cu 6 cercuri de 1,50 m a 30/2 mm. În total sînt 98.50 m cercuri = 62 kg a 16 lei = 992 lei. Plus o cutie nituri no 2 = 22 lei. Plus 2 kg cuie de 6 cm = 48 lei. Mi-a făcut 32 lei reducere. Le-am adus cu mașina. Fratele lui Mihai mi-a dres ușa de biuro, care de patru ani nu se închidea. Mihai a mai cules la pere.

*Miercuri, 27 septembrie [1939, Valea Mare]

Iar văzui azi-dimineața, pe timp frumos, soare, senin, cîteva rîndunele, vreo zece. Vor fi întîrziat? Noaptea e rece; abia 4°C. Mihai cu frate-său au cosit lucerna a pața oară. Poate să iasă 2 care... Am scris binîșor. Am fost la Pitești pentru geanta sudată. Am acontat un mușchi de vacă.

*Joi, 28 septembrie [1939, Valea Mare]

Iar plouă, plicticos, de toamnă, dimineața și seara. Nu s-a putut termina culesul perelor „chiurele“. Am scris bine, cu spor pînă la prînz, apoi am plecat la Gălăești, unde am luat numai 44 kg mere crețești — nu prea sînt bune și nici bine culese. De la Pitești am luat mușchiul și ceasornicul „Tavannes“. Am aranjat mașina — presiuni, benzină, ulei — pentru plecare miine București. Plec cu următoarele lucruri: 2 duble (30 kg) fasole albă nouă, 1 sac (70 kg) cartofi chifle, 1 sac (70 kg) cartofi obișnuiți, 14 funii ceapă, 1 funie usturoi, 1 borcan (3 kg) miere, 1 săculeț (cca 1 500) nuci, 10 sticle bulion, 1 tîrnă (25 kg) struguri, 1 tîrnă (25 kg) fructe — pere, mere, gutui, piersici — și 37 ouă, 1 damigeană 5 l oțet, 1 damigeană (10 l) vin, 1 mușchi de vacă (2,1/2 kg), 2 pui.

**Duminică, 1 octombrie [1939, Valea Mare]*

La amiazi am sosit de la București cu mașina, pe vreme închisă, mohorită, tomnatică. Aici a plouat ieri, iar azi pe seară a reînceput țiriitor, monoton. Seara am făcut foc în biourou.

**Luni, 2 octombrie [1939, Valea Mare]*

Acoperit, tomnatec. Grupul de rindunele întârziate l-am văzut și azi după-amiazi într-un moment de înseninare. Mihai fabrică țuica de prune: patru cazane au dat $15 + 15 + 22 + 23$ litri în medie de 36° . Mîine va continua. Am fost lenș cu scrisul. Mihai a spart, adică a ciobit paharul de grăduit. La $12,1/2$ noaptea s-a oprit brusc ceasul de la Benvenisti: s-a rupt sau s-a destins arcul. Atunci am descoperit în palma stîngă în patruungi o cruce destul de bine desemnată.

**Marți, 3 octombrie [1939, Valea Mare]*

Peste noapte s-a înseninat și am avut o zi plină de soare. Mihai a continuat fabricarea țuicii de prune: $1,1/2$ cazane dînd $24,5 + 10 = 34,5$ litri, plus 75 litri de ieri = 109,5 litri, din care 105 litri s-au pus în butoiul special de țuică-plin, iar restul împreună cu alți 2 litri din ta-inuri⁵⁶ și ceea ce se afla în damigeana de sus, în total...l. S-au pus într-o damigeană specială. Rezultatul este din circa 60 dal borhot prune de-ale mele, adică 18,30%. În bani înseamnă circa 2750 lei a 7 lei cîntul. Pe urmă Mihai a continuat și aproape terminat culesul perelor „chîrurile”. Dimineața a adus 3 butoaie a cca 25 dal și unul de 12 dal, făcute din doagele mele. La dejun a fost Păcescu, pe care apoi l-am luat la Pitești. Marotineanu⁵⁷ trimite mîine dim[ineață] un băiat să controleze toate broaștele și cheile. Ceasornicarul Teodorescu a reparat îndată ceasul Benvenisti, al cărui arc s-a rupt azi-noapte. Am luat puțin iaurt. Am comandat la Tefas⁵⁸ un mușchi pentru joi de dus acasă. Am dus lui Ionel damigeană $2,1/2$ dal vin. Am luat 20 fișii pucioasă. Am comandat la tinichigiul Florescu lampă de afumat cu pucioasă. Va fi gata la 11 octombrie. La Ionel am comandat 2000 nuci. Am luat tutun — foite. La Dobrogostea am dat tîmplarului Corodi încă 1000 lei asupra celor 7 uleie. Italianul pietrar a promis să vie duminică. Un zidar din sat (110 lei) a reparat cuptorul de piine și gura sobei de la camera mea.

⁵⁶ Cuvînt indescifrabil.

⁵⁷ Marotineanu, patronul unui atelier de lăcătușerie din Pitești.

⁵⁸ Tefas, măcelar în Pitești.

**Miercuri, 4 octombrie [1939, Valea Mare]*

Noaptea a țiriit, ziua acoperit, seara altă ploaie. Și lucerna de o săptămînă e cosită și pe jos!... Mihai mi-a făcut un inventar al vaselor și băuturilor din pivniță. Urmează să-l controlez de exactitate. Deocamdată ar fi: 1 butoi de 102,4 dal; altul de 102,8 dal; altul de 100 dal; unul de 90 dal; unul de 80 dal; 2 de cîte 70 dal; unul de 77 dal; unul de 55 dal și altul de 50 dal (toate acestea goale, afară de unul de 70 dal cu borhot de fructe); apoi 1 butoiș de 22,5 dal cu circa 50 l vin roșu; unul de 20 dal cu circa 15 dal risling; unul de 16 dal; unul de 10 dal cu circa 9 dal vin alb; altul de 10 dal; unul de 10,5 dal plin cu țuică de $35,6^\circ$; 1 butoiș de circa 5 dal cu circa 4 dal drojdie obișnuită; și un butoiș de 5 dal plin cu oțet. Mai sînt 2 damigene de cîte 25 l cuprinzînd 48 l drojdie de circa 50° ; trei de cîte 2 dal, dintre care una cu 18 l drojdie $36,8$ proastă; 3 de cîte o vadră; două de cîte 5 l și una de 3 l. Într-o damigeană de 1 dal se află circa 7 l țuică de circa 35° .

Altfel Mihai s-a bălăcit toată ziua să curețe cele 4 butoaie noi. După-amiazi a venit de la Marotineanu un lăcătuș și a luat diferite broaște și chei să le facă; luni va veni să le monteze. Am fost iar la Pitești; am luat un mușchi de vacă $1,3/4$ kg (49 lei), 1 limbă (29) și o bucată de ficat. De asemenea floare de tei de la Lina pentru Fanny și 20 coale hîrtie de împachetat. Am adus și 18 kg gaz.

**Duminică, 8 octombrie [1939, Valea Mare]*

Joi la amiazi am plecat la București, de unde sosii la amiazi, azi, după ce mă oprisem puțin la Ionel, bolnav de ficat. Plouă mereu, cînd cu tunete de vară, cînd cu stăruință de toamnă. Încep să putrezească strugurii la mijloc. Destul de răcoare. În biourou s-a făcut foc. Nu se poate lucra nimic. Mihai a curățit butoaiele toate. Din cele noi nu s-au adus încă 5 de cîte 5—6 vedre. S-au cumpărat 10 duble porumb a 50 lei și 5 de grîu a 60 lei.

**Luni, 9 octombrie [1939, Valea Mare]*

Plouă. De-aseară pînă astă-seară întruna, parc-ar fi potopul. Lucrătorul de la Marotineanu a reparat toate broaștele, arcurile, cheile etc. Există acuma chei și încuietori bune peste tot. În total sînt 32 de chei. Am plătit, inclusiv bacșiș, 437 lei. Am fost la Pitești mai mult să văd pe Ionel bolnav.

**Marți, 10 octombrie [1939, Valea Mare]*

Spre dimineața s-a înseninat și toată ziua a fost mai mult senin. Mihai a adus și restul de 5 butoaie a cca 5 dal. Dogarul a revăzut aici ce-a mai fost la ele. L-am plătit 1000 lei. După-amiazi s-a strîns în

purcoaie lucerna. Am fost la Pitești să trimit articol *Timpul*⁵⁹ și după fermenți selecționați. Vizită la Țițescu.

*Miercuri, 11 octombre [1939, Valea Mare]

Mai mult închis, dar cel puțin n-a plouat. Mihai a continuat cu curățirea vaselor noi, apoi s-a dus la lucernă. Am împrumutat [lui] Gorovei zdrobitor și teasc, în schimb i-am cerut căruța și s-a putut aduce una de lucernă pe seară, iar alta miine. La Pitești s-au adus fermenții; un flacon dat lui Păcescu. Seara am grăduit mustul pregătit pentru fermenți: 1 075 la 13,5°, adică 170 gr zahăr = 9,8° alcool viitor. Foarte modest. Lampa de afumat comandată la Florescu miine va fi gata.

*Joi, 12 octombre [1939, Valea Mare]

Mohorit, închis, frig, vînt de iarnă. Maxima 7°, minima 3°C. Toțiși lumea culege viile și porumburile. Mihai a mai adus o căruță de lucernă de dimineată — ar fi în total circa 1 000 kg lucernă din coasa a patra, care deși a zăcut aproape două săptămîni în ploaie aproape continui, nu s-a stricat. Pe urmă a început să aducă sfecla furajeră — azi 4 căruțe de circa 600 kg și zice c-ar mai fi trei, adică vreo 4 000 kg. Astea s-au adus cu căruțe străine, pe bani. Miine iar are calul lui Gorovei, în cît va putea aduce eventual și porumbul furajer. Mustul cu sămînța de fermenți a început să fiarbă; am pregătit încă 5 litri, care vor fi însă-mînțate miine, înainte [de] plecarea mea. De la Pitești am ridicat lampa de afumat pucioasă, comandată la tinichigiul Florescu, pentru 150 lei. Am luat de asemenea un mușchi, o limbă, un rinichi pentru București. Miine voi duce un coș cu o rață peste celelalte, cîteva piersici, struguri și 3 l must; apoi pentru Petrovici⁶⁰ un mic coș cu struguri etc.

*Duminică, 15 octombre [1939, Valea Mare]

Sosesc cu Fanny și Carolina, pentru cules. Am mîncat la Ionel și am trecut pe la Țițestii. Un timp superb, cald, soare — a treia zi bună. Mihai a adus toată sfecla — șapte căruțe. Plus un car de porumb furajer și o căruță de legume — varză proastă, ridichi de iarnă, morcovi etc. Am plătit 240 lei pentru transporturi. De la Gorovei s-au adus teasc și zdrobitorul ce împrumutasem. Se pare că sîntem pregătiți cu vasele. Pentru maia s-au făcut azi încă 50 l must, peste care s-au turnat cele

⁵⁹ Articolul *Eminescu monumental*, tipărit în *Timpul*, III, nr. 886, 19 oct. 1939, p. 1—3; pînă la sfîrșitul anului, L.R. va mai publica, în același ziar, articolele: *Radio — serviciu național* (III, nr. 894, 27 oct. 1939, p. 1); *Cei mai vrednici* (III, nr. 904, 6 nov. 1939, p. 1, 3); *Cărți pentru soldați* (III, nr. 914, 16 nov. 1939, p. 1, 3); *Mereu dreptatea și omenia* (III, nr. 921, 23 nov. 1939, p. 1, 3); *Actualitatea lui Caragiale* (III, nr. 937, 9 dec. 1939, p. 1, 2); *Cumularzii și ceilalți* (III, nr. 943, 15 dec. 1939, p. 1); *Alt Crăciun* (III, nr. 955, 29 dec. 1939, p. 2).

⁶⁰ Ion Petrovici.

6 l în fermentație selecționată. Mustul acesta avea următoarele caracteristici: 1073, adică 164 gr zahăr la 18° = circa 9° alcool.

*Luni, 16 octombre [1939, Valea Mare]

Culesul viei se începe pe o vreme splendidă și caldă de vară, cu o maximă de 25°C la umbră și de 11°C minima azi-noapte. Am adus pe Lina abia pe la 9,1/2, împreună cu mici cumpărături. Culesul a început cu rislingul abia pe la 10, cu coasta. Iată măsurători de zahăr: de la zdrobitor, coasta, la ora 10—17°C — 1 097, adică 228 gr la litru, ceea ce ar da 13,4 + 0,3 = 13,7° alcool, adică 232 gr zahăr; de la teasc, la 11—21°C — 1 095, adică 223 gr = 13,1 + 1,1 = 14,2° alcool, adică 240 gr zahăr. Pînă la amiază, s-a făcut coasta. După-amiază, șesul cu virful împreună; tot risling a dat: de la zdrobitor, ora 14—23°C — 1089, adică 207 gr = 12,2 + 1,6 = 13,8° alcool, adică 238 gr zahăr; de la teasc, la ora 16 — 22°C — 1 086 adică 199 gr = 11,7 + 1,3 = 13° alcool, adică 222 gr zahăr. S-au făcut în total 75 dal risling, tratat în total cu 93 gr metabisulfid. S-a continuat apoi a se culege restul strugurilor albi începînd cu virful, urmînd cu coasta și apoi cîteva capre din șes, ceea ce a dat vreo 40 dal, care, la ora 18^h, arăta de la teasc 1 080, adică 183 gr = 10,8 + 0,9 = 11,7° alcool, adică 199 gr zahăr. S-a lucrat cu 16 oameni.

După-amiază am adus familia Țițescu, care a stat pînă seara, cînd am mers cu toții la Ionel-Pitești. Am găsit pe circiumarul Nicolae Ghiță, care a cumpărat mustul Gorovei și am pus pe socrul Țițescu să vorbească pentru al nostru.

*Marți, 17 octombre [1939, Valea Mare]

Pe același timp superb a continuat culesul și s-a sfîrșit. S-a lucrat tot cu 16 oameni, dintre care unul la teasc și pivniță cu Mihai, 4 cărători și 11 culegători. Pe Lina am adus-o pe la 8,1/2, aducînd și 500 gr metabisulfid pentru Păcescu și 90 pentru mine. Pînă la amiază s-a terminat șesul. După-amiază mi-a venit știre de la Minculescu că depozitarul Abramovici îmi cumpără tot mustul cu 60 lei dal, transportat de mine, iar în caz că primesc să iau vasele depozitarului: Mihai a adus două butoaie de circa 170 dal împreună (60 lei costul transportului). Împreună cu strugurii negri s-au cules și vinificat și cei stricați, dînd un must foarte plăcut și mai dulce (218 gr zahăr). Măsurătorile de azi au dat următoarele rezultate: la ora 10, șesul de la zdrobitor: 20°C, 1 073 — 264 gr zahăr = 9,6 + 0,9 = 10,5° alcool (în definitiv, 178 gr zahăr); la ora 14, de la teasc, tot șesul: 25°C, 1 073 — 164 gr zahăr = 9,6 + 2,0 = 11,6° alcool (corespunzînd la 197 gr zahăr); tot la ora 14, strugurii roșii și stricați, de la zdrobitor: 24°C, 1 075 — 170 gr = 10,0 + 1,8 = 11,8° alcool (adică 200 gr zahăr); și, în sfîrșit, la ora 17, de la teasc, roșu amestecat: 22°C, 1 085 — 196 gr zahăr = 11,5 + 1,3 = 12,8° alcool (adică 218 gr zahăr).

S-au făcut azi circa 150 dal must, ceea ce ar da un total de circa 270 dal. Mîine, după însămîntare, voi însemna rezultatele definitive.

Am achitat azi 200 lei pentru 8 zile cărători, 440 lei pentru 22 zile culegători. Mai rămîne omul de la teasc. Culesul a costat deci 640 lei + 210 lei piinile = 750 lei. Seara am dus pe Lina acasă cu coșuri de fructe pentru ei și Tițeștii.

* Miercuri, 18 octombrie [1939, Valea Mare]

Timpul mereu de vară, cu 25° la umbră. S-a lucrat în pivniță. S-a decantat rislingul în butoaiile noi no. 9, 10 și 11 cîte 20 dal, în butoiul nou no 12, menit să facem vin spumant, 10 dal — iar în butoiul mic no 16 circa 6 dal, toate însămîntate cu 5,1/2 dal fermenți selecționați în maiuaa pregătită. Ar fi deci un total de 80 dal risling, care, la 19°C, arăta 1 089 — 207 gr zahăr la litru, anunțînd 12,2 + 0,7 = 12,9° alcool. Am mai păstrat circa 25 dal must alb în butoiul no 7, însămîntat de asemenea cu maia, pentru Ionel. Restul producției, 180,5 dal. S-a vîndut depozitarului I. Abramovici, Str. Egalității — Pitești, pe prețul de 60 lei dal. Împreună cu 2 dal păstrate p[entru] București, 1 dal la Ionel, strugurii păstrați, recolta ar fi fost de 300 dal. În realitate, recolta efectivă, adică păstrată și vîndută, este de 285 dal. Am încasat, a 6 lei litrul, 10 830 lei pentru cele 180 dal vîndute.

În cursul zilei, concomitent cu decantarea și însămîntarea musturilor rămase și a tragerii celui vîndut în butoaiile cumpărătorului, s-a făcut curățenie mare în pivniță; s-au comandat dopuri de lemn pentru cele de metal de fermentație, încît în realitate mîine se face așezarea definitivă pentru fermentare.

Dimineața cu mașina la Călugăru — convorbire cu Puia —, apoi la primărie pentru libera circulație a vaselor cu must (am plătit paza proprietății 150 lei pe 1938) și pentru bonul rechiziție a trăsorii (care se va face cînd va avea imprimare), apoi acasă, apoi la benzină și la Pitești, întîi la depozitarul de vinuri, pe urmă la Trivale, unde am plătit cele 10 grămezi de așchii de iarna trecută (1 030 lei), am angajat alte 5 acuma, plus 100 copaci picătură, care mai trebuie aprobați de inspectorat și, în sfîrșit, la Ionel și acasă. Mîine vreau să plecăm după-amiazi la București.

Mustul depozitarului avea următoarele caracteristici: un butoi de 97 dal, alb, la 19°, 1 074 — 164 gr. = 9,8 + 0,7 = 10,5° alcool; alt butoi de 83,5 dal, roșu, la 20°, 1 078 — 178 gr zahăr — 10,5 + 0,9 = 11,4° alcool.

* Joi, 19 octombrie [1939, Valea Mare]

Timpul mereu frumos, cald, senin. S-au pus dopurile de fermentare, cinci, la butoaiile no 7, 9, 10, 11 și 12, iar no 16, cu viță de vie. Curățenia pare bună. Trei butoaie mari, în care s-a adunat mustul spre

decantare, au fost spălate și rămîne să fie afumate după ce se vor zbici. Mihai a plecat acasă învoit pînă la 1 nov. A fost lichidat pînă la 1 octombrie cor., plătinindu-i-se acuma restul de 9 500 lei, plus 500 lei pe care Tereza nu-i recunoștea a-i fi primit, spunînd că a primit vineri dimineața numai 500 lei, nu 1 000, cît i-am dat. Fanny a făcut bagajele, Carolina curățenie. Urmează să dau cu flit și să plecăm fie la 13^h, fie la 17^h — după cum vor fi ele gata. Am să mai dau azi 1 500 lei lui Sattler acout 2 asupra mobilei.

Mustul, în butoaiile no 7 și 9, avea azi 17°C; temperatura în pivniță aceeași.

* Duminecă, 22 octombrie [1939, Valea Mare]

Venit cu simplonul. În gară nu e trăsură — cu autobuzul și coșurile. La Ionel mașina are un cauciuc pe geantă. La farmacia Pavlovici nu mai trage mașina; pun benzină în vacuum. Fac rețeta Seredei contra răgușelii (de aseară am făcut rost iar de puțină). Găsesc pe voiajorul Al. Lăzărescu în Str. Teiuleana 31. Pregătesc vadra de must pentru Radu. În pivniță fierb cele trei butoaie mai mari de risling. Temperatura pivniței a scăzut la 14°C. Am lăsat ferestrele mereu deschise, să fermenteze la temperatură mai joasă.

Iar nu mă simt bine. Noul atac de răgușeală e din răceală, acuma am observat bine. Trebuie să doftoricesc răceala, numai cu aspirină de trei ori pe zi. Dar siropul Seredei îl iau.

La 7 seara m-am dus la Pitești să predau damigeana cu must voiajorului pentru București. Am adus și un bidon gaz.

* Luni, 23 octombrie [1939, Valea Mare]

De azi-noapte plouă continuu cu vînt de nord-est potrivit, dar cu T minimă 10° și maximă circa 14°C. Am scris toată ziua și nici n-am ieșit decît la pivniță să controlez mersul fermentației. Au fost puse prost dopurile de fermentare, încît, chiar cînd fierbe mustul, nu la toate se bulbucă apa, semn că gazul se strecoară pe lîngă dopul de lemn. Am ascultat și auzit sfîriitul mustului. Temperatura în butoiul no 7 era de 15°C, iar în celelalte de 17°C. Am închis geamurile. Seara fierbe și butoiul mic. În pivniță seara este 14°, după ce coborise, cu ferestrele deschise, la 10°.

La 6 d[upă]-a[miazi] am fost la Pitești pentru articolul *Timpul*⁶¹. Am mai cumpărat diverse fleacuri, mai ales de mîncare. Răceala — răgușeala persistă cu tot siropul miraculos al Seredei. Tot cercetînd fermentația, am spart alcoolmetrul.

⁶¹ Cei mai vrednici (vezi supra, nota 59).

* Marți, 24 octombrie [1939, Valea Mare]

Toată ziua a plouat și a vîntuit și a fost ceață și burniță. Pe seară s-a mai deschis puțin. N-am ieșit deloc. Așteptat pe Mihalache, dar pe vremea asta cum să vie? Fierberea nu merge cum ar trebui, fie că dopurile nu sînt așezate bine, fie că e prea rece. M-a lăsat acumulatorul radio.

* Miercuri, 25 octombrie [1939, Valea Mare]

O zi senină, caldă, frumoasă. La 9 dim[ineața] am dus acumulatorul la uzină, iar seara la 7 l-am luat. La Pitești am dat abia azi cei 1 500 lei, pregătiți de joi, timplarului Sattler, adică în total 2 500 lei. Cel mult la 15 nov. va fi gata tot. Am cumpărat la Blucher 2 damigene mari a 30 l și una de 25 l, în total cu 210 lei. De asemenea 50 dopuri p[entru] sticle și 14 pentru damigene. Patru camere încurcate de Mihai le-am dat la vulcanizator pentru control; lipseau 2 ventiluri. Lei 50 a costat transportul mustului la București. Ceasurile nu sînt gata încă. După-amiazi am avut vizita Maniu, Mihalache, Magiaru, Popovici cu d-na și un secretar.

* Joi, 26 octombrie [1939, Valea Mare]

Ziua frumos, pe seară se întunecă și apoi începe să ploaie. Dimineața am priticcit vinul de experiență din butoiul no 12 în butoiul no 13, la aer, făcut de fratele lui Mihai, căruia i-am dat 50 lei. A rămas circa 4—5 l depozit, care s-a pus la boștină. În noul butoi fermentația a re-început. La 6 am fost [la] Pitești pentru mușchi — în zadar, era închis. Întilnit cu Mitică⁶². Luat ceasul „Tavannes“, rămas acolo, [dăruit de] Benvenisti. De asemenea flit — 60 lei. Camerele s-au făcut (40 lei). Am adunat flori p[entru] acasă. Mîine plec cu mere, pere, o rață, 25 ouă, 1 dal vin.

Păsări. Tereza mi-a prezentat următoarea listă de păsări existente azi: 13 pui (din care 6 se vor păstra de sămîntă); 13 rațe (din care 6 rațe și 1 rătoi se vor păstra); 9 găini bătrîne (din care 6 se vor păstra); găina Rădulescu; 4 bucăți găini turcești (una bătrînă, 1 puică și 2 co-coșei).

* Duminică, 29 octombrie [1939, Valea Mare]

Am plecat vineri dim[ineața], pe vînt, după o ploaie de noapte, și m-am întors, tot pe vînt, după altă ploaie, care a ținut toată duminică înainte de amiazi, firește cu frig. La Pitești plictiseală cu pornirea ma-

⁶² Mitică Rădulescu, cumnat.

șinii: acumulatorul descărcat; trebuie să chem pe Severiu de la atelier. Aici bine. Era foc și cald. Ieri a fătat scroafa 5 purcei. Tereza, cu ajutorul cumnatului ei, a terminat tăiatul viei; mai rămîne îngropatul.

Eu iar nu-s bine. La 8 seara aveam 38,1°, iar la unsprezece 38,5°. Am luat 2 aspirine și m-am culcat la 11,1/2. N-am putut scrie articolul.

* Luni, 30 octombrie [1939, Valea Mare]

Vremea schimbătoare, rece, cu vînt stăruitor. Dim[ineața] aveam 36,7°. Totuși am luat 2 aspirine, iar la 11 încă 2, înainte de-a pleca la Mihalache. Dificultăți cu pornirea mașinii, deși pusesem apă fierbinte la radiator; acumulatorul descărcat. Cîțiva oameni au împins mașina pînă la coastă. Am dat o gheată la dres; 10 lei. După ce luai benzină, la 12,1/4 am pornit și [la] 12,3/4 am fost la Topoloveni, la vie. Masa la școala de gospodine. Apoi la via comună. Apoi cu Bujor⁶³ și Vișoiu⁶⁴ la Golești, unde văd și casele faimoase, ruine. Apoi Pitești — cafea, zahăr, spirt, băcănie. Un șofer-soldat de la atelier vine să ia mașina, fiindcă pe drum s-a rupt oberlagărul dreapta înainte. Mîine seară s-o ducă înapoi. La ora 6 am 38° căldură. Alte 2 aspirine. Totuși mîncă cu poită. Voi mai lua 2 cu un ceai și mă voi culca mai devreme.

* Marți, 31 octombrie [1939, Valea Mare]

Mai mult senin, puțin rece. Am scris un articol, dar nu mă simt deloc bine. Răgușeala și căldura: 8^h — 36,5°; 12^h — 37°; 14^h — 37,4°; 17^h — 37,5°; 20^h — 37,9°; 23,1/2 — 38,2°C. N-am luat nimic pînă pe seară, cînd am băut, de la 19^h începînd, trei linguri de sirop Sereda făcut ieri la Stavăr. Aveam impresia unor palpitații și greutate în inimă. N-am mai făcut cafea seara. Pe la 11,1/2 seara, la culcare, 2 aspirine și ceai cu rom. La 5,1/2 precis mi-a adus mașina: s-au pus oberlagărul și foaia următoare arcul dr[ept] înainte — 300 lei; încărcat acumulatorul — 40 lei și diverse 60 lei. Parcă trage mai bine. Am făcut la Stavăr siropul Sereda. Cumpărat carne și comandat mușchi. La Ionel despre Mihalache.

* Miercuri, 1 noiembrie [1939, Valea Mare]

Timp frumos, senin, răcoros. Cu fratele lui Mihai s-a priticcit a doua oară vinul de experiență spumant, tot la aer, din butoiul 13 în 12. Tereza a început să îngroape via. Azi aș fi fost mai bine. N-am avut temperatură, pînă la 6 d[upă]-a[miazi]. Am luat 2 aspirine dim[ineața], iar la 7 d[upă]-a[miazi] sirop. Între timp mari crampe în burtă; ieșit

⁶³ Paul Bujor (1862—1952), biolog și scriitor.

⁶⁴ Profesorul Constantin Vișoiu.

de vreo 4 ori afară ; a trebuit să iau de 2 ori câte 20 pic[ături] Davila. Fiindcă la 9,1/2 am avut totuși 37,5°, am luat la culcare 2 aspirine și ceai de tei.

* Joi, 2 novembre [1939, Valea Mare]

Inchis, mohorit. Am ieșit dimineața la Pitești. Am luat foile vechi de arcuri de la reparație ; ceasul Benvenisti pus din nou arcul (20 lei) ; am mai cumpărat o damigeană de 1,1/2 dal (100), care în realitate pare mai mare, deoarece a luat 18 litri de turburel ; am cumpărat un mușchi și rinichi (77 lei) ; m-am interesat de prețul porumbului — 45 lei cel vechi, 36 lei cel nou. La Camera Agricolă mi s-au dat prețurile altoilor la ferma Hințești : 15 lei meri și peri, 14 lei piersici, 12 lei caiși și pruni. N-am lucrat însă nimic, deși n-am temperatură, a scăzut răgușeala și sint ca un turcoman de zdravăn. După-amiazi am controlat cum pune turburelul, am cules violete și celelalte flori, iar seara am împachetat cu mare îngrijire și pasiune (numai ca să nu scriu, probabil). Afară de siropul Seredei n-am luat decât niște picături Tițescu contra tusei care mă sicia nervos pe la amiazi. Totuși la culcare am să iau un ceai de tei... Miine plec Buc[urești] cu 1,1/2 dal turburel, mere — pere, 25 ouă, mușchi, rață, sosiera Puia, cămașă — ciorapi Fanny, haină-șoșoni Gusan. Plus flori multe și un buchet de violete.

* Duminecă, 5 novembre [1939, Valea Mare]

Sosesc seara la 10,1/2 pe vreme urită ; a plouat mult aci ; zloată mare. La Pitești am sosit cu acceleratul 9,1/4. Am stat la Ionel, unde fusese Botez ; am lăsat acasă pe Tițestii pe drum. Aici bine. Mihai a sosit și el azi.

* Luni, 6 novembre [1939, Valea Mare]

Vremea urită, umedă, cețoasă, sloioasă. Nici n-am ieșit din casă. În pivniță dopurile fermentație nu mai mișcă, desigur răsuflă. Mihai mi-a legat antena și a curățat mașina. Nu se poate lucra nimic. Tereza a cumpărat simbătă 20 duble porumb p[entru] porci, una p[entru] păsări și 2 saci țărițe.

* Marți, 7 novembre [1939, Valea Mare]

Timpul s-a mai îmbunătățit ; n-a plouat, după-amiazi puțin soare, seara senin. Mihai a săpat cele patru terase din dreapta ; Tereza a smuls după indicațiile mele florile care trebuiesc stîrpite și înlocuite cu petunii

roz. La amiazi Mihai a priticit din nou, a treia oară, vinul spumos care avea mai mult depozit decât săptămîna trecută. Pe urmă mi-a făcut două cauciucuri la mașină. La 3,1/2 am plecat la Pitești : 20 l benzină. Cu Tițescu am fost la maiorul Petrescu pentru pomi-altoi ; am arvunit (100 lei) 3 piersici „Louise Grognet“, 1 piersic „Reine des Vergeas“, 1 piersic „La France“, 2 peri „Duchesse D'Angoulême“ și un pom „Simonis“, amestec de prun-piersic-măr etc. Una pesta alta, 20 lei bucata. La Hințești am plătit 425 lei pentru următoarele : 15 meri „Jonathan“ (225), 5 meri „Crețesti“ (75), 5 meri „Parmen auriu“ (75), 5 piersici „Amsden“ (50). Mihai va merge vineri să aducă toți acești pomi, în total 43 bucăți, și să-i plaseze în gropile ce le vom desemna miine și ce se vor face miine-poimiine. Cu șeful de la Hințești m-am înțeles să vie el în februarie, cînd va trebui să facă coroanele acestor pomi și să curețe și aranjeze absolut toți pomii de pe proprietate ; va fi plătit cît va cere. Fiindcă am adus de la București șablonul de litere și cifre, am luat și vopsea, încît Mihai, cînd va avea timp, să facă lucrarea. Cu Lina am comandat cărbuni, măcar un sac să-mi facă ; și un mușchi la măcelarul Ior. Am luat 10 fișii de pucioasă, „Odol“ etc. Și iau 18 kg gaz.

* Miercuri, 8 novembre [1939, Valea Mare]

Un timp splendid, senin, soare, cald ; seara se innouează cu ceață. Cu Mihai am stabilit locurile pentru pomii ce urmează a fi plantați ; am adăogat încă 5 piersici „Amsden“, care vor fi plătiți de Mihai. La 11,1/2 am plecat la Pitești pentru ocolul silvic : în zadar, era sărbătoare. Am luat cele două vase, cîrpite la Opitz⁶⁵ (50 lei). O clipă la Ionel. Am comandat niște cozonaci la o brutărie mică. D[upă]-a[miazi] Mihai a făcut vreo zece gropi, Tereza îngroapă la vie. Seara Mihai mi-a adus să grăduiesc toate rachiurile care vor fi aranjate miine.

* Joi, 9 novembre [1939, Valea Mare]

Dimineața mare ceață, pe urmă frumos. Mihai a lucrat puțin la gropi, fiind chemat pentru luarea în primire a calului Cezar întors din rechiziție. Mihai s-a întors pe la amiazi singur ; fratele său a adus calul tocmai seara, slăbit, dar sănătos. Mihai a tras în două butoaie mici țuica de rachi de 35,2° — unul de 55 l, altul de 48 l. Cel de 55 l va fi pus la învechire ; cellalt pentru consumație. A mai rămas într-o damigeană circa 4 l țuică de 37°, din care duc acuma la București 10 l [sic !]. Rachiul obișnuit de 34,2° din butoiușul vopsit era 33 litri ; se vor adăoga 2,1/ l apă ca să fie de 29° și să fie vîndut, în total 35,1/2 l a 24 lei = 852 lei. Rămîn pentru păstrare 1 damigeană albă de cca 24 l drojdie

⁶⁵ Atelier de sudură din Pitești, pe strada Sf. Vineri.

1937 de 51,3°, și alta neagră cu cca 23 l drojdie 1937 de 54,1°; apoi o damigeană neagră cu cca 17 l drojdie 1938 de 36,2°. Tereza a îngropat trandafirii pitici de pe margini. După-amiază am cules violete și crizanteme și cițiva trandafiri. La 4 am plecat la Pitești: am dat două camere la controlat; Mihai să le ia miine. La ocolul silvic am plătit 415 lei pentru 5 grămezi așchii; bonul la Mihai. Din piața mică am luat un mușchi de 2 kg (60 lei); la Lina am găsit unul de 2,1/2 kg (75 lei) și 45 kg cărbuni a 3 lei, 2 saci. Am luat și doi cozonaci-pască de la ovreica. Am făcut plin de benzină, control, presiuni etc.

Miine dim[ineață] plec București, unde poate voi lucra mai bine ca aici. Iată ce duc: 2 saci cărbuni la spate (135 lei); 2 mușchi vacă (135 lei), 1 rață (50), 2 dal turburel damigeană mare (130), 1 dal vin vechi (80), 1 dal țuică prune (250), 5 l oțet (50), 30 mere, 30 pere, 25 kg gutui (o tîrnă) (200), 1 sac nuci (100), 1 mertic fasole albă (150), 1 sac cartofi (60) (120), 15 funii ceapă (150), 1 sac morcovi, țelină, gulii, ridichi, pătrunjel, ardei etc. (100), 20 ouă (40), 6 borcane dulceață (300), 2 borcane magiun (250), săculeț făină (50) — total circa 300 kg — 3 000 lei. Afară de diverse haine etc.

Pentru Mihai las listă de lucru și 500 lei, afară de 100 lei la Tereza pentru ouă.

** Duminecă, 19 novembre [1939, Valea Mare]*

Pe o vreme foarte frumoasă, senin, soare, călduț, sosesc cu simplonul la Pitești, unde mă așteaptă Mihai cu trăsura. Calul foarte slab și prăpădit. Mihai spune că după plecarea mea calul era să moară, nu mînca, stătea culcat; Păcescu zice c-ar fi răcit și slăbit de trai prost la armată; acuma mînincă, dar e mereu abătut. M-am oprit la Ionel lăsînd 300 lei să-mi cumpere slănină pentru București. Aici bine. Mihai a plantat pomii aduși de la Hîntești și maiorul Petrescu. Cei de la maior sînt slabi și urîți; ceilalți, foarte frumoși. A tăiat perii și piersicii indicați. Marți, 14 cor. a pritocit a patra oară vinul spumos: l-am gustat; e dulce, aproape ca un must și aproape complect limpezit. N-a avut decît vreun litru de depozit. Via s-a îngropat complect. În gară am găsit pe timplarul de la Dobrogostea, căruia i-am mai dat 1 000 lei în contul celor 7 uleiuri comandate la el, adică în total $2\ 500\ \text{lei} = 450 \times 7 = 3\ 150\ \text{lei}$. Miine trebuie să trec pe la Sattler să vedem ce face cu complectarea bibliotecii; ar trebui s-o aducă luna viitoare. Pe seară Mihai a umplut butoaiele cu vin nou, care au stat din fierț, în felul următor: din al treilea butoi cu risling, din care am mai dus la București circa 4,1/2 dal, s-au umplut celelalte două butoaie noi cu risling, butoiul mic cu risling și apoi butoiul Ionel în care s-au pus 3,1/2 dal; la fel 3,1/2 dal s-a pus în primul de risling, 5 dal în al doilea și 1,1/2 în cel mic; a mai rămas 3 dal, care s-a pus într-un butoi mic nou gol.

Miine la amiază plec; nu știu de voi mai nota ceva. Las însă lui Mihai 1 000 lei de la Sereda pentru meri de la Hîntești și 2 000 lei să cumpere cu circa 500 lei 2 perechi curcani buni, iar din rest porumb pentru porci și păsări. Am lichidat azi socotelile cu el — rămîn la dînsul încă 463 lei din trecut.

** Duminecă, 26 novembre [1939, Valea Mare]*

Am venit cu personalul: la 5,1/2 Pitești. Cinci minute am stat la Ionel — am lăsat 500 lei să-mi ia untură și mușchi. Au sosit la ei două lăzi cu păsări de la Radu — miine le vom inventaria. Rîndul trecut m-am oprit la Sattler, i-am mai dat 500 lei, rămînînd ca miine luni să fie adusă mobila de Mihai s-o instaleze. De asemenea am lăsat lui Mihai 200 lei să ia ovăz pentru cal. Încă n-am luat socoteli etc., dar mi se spune că s-au cumpărat 3 curcani buni a 130 lei și o gîscă; apoi 25 duble porumb a 45 lei și un sac ovăz.

** Luni, 27 novembre [1939, Valea Mare]*

Timpul iernatec, mai mult închis; destul de frig; noaptea îngheț și senin. A adus mobila de la Sattler — nu e strălucită; vopsită mult prea închis. Dulapul și etajerele le-am dat înapoi, nefiind potrivite. Miecuri se vor reduce. S-au adus și cele două lăzi cu păsări trimise de Radu. Au conținut: 3 curcani, 4 curci, 2 gîște și 2 rațe. Pe drum au murit 1 curcă și 1 rață; cealaltă rață bolește; rămîn deci 3 curci, 3 curcani și 2 gîște. Mihai a cumpărat sîmbătă 3 curcani a 130 lei și 1 gîscă cu 90 lei. Apoi 25 duble porumb a 45 lei. Avem deci 6 curcani, 3 curci, 3 gîște. Dintre acestea cele cumpărate de Mihai, fiind mai grase, se vor pune la îndopat îndată ca să le avem de Crăciun.

Mihai a pritocit a cincea oară vinul spumos; tot mai avea aproape un litru de depozit. Acuma va fi pritocit numai la cîte 2 săptămîni, de trei ori; apoi după împrejurări va fi tras la sticlă.

Între timp Mihai a fierț tescovina, care i-a dat 104 kg a 34,6° și 36 kg a 33° alcool. Se va vinde redusă la 29°, adăugîndu-se 20 l apă la cele 104 l rachiu a 34,6° și 5 l apă la cele 36 l rachiu a 33°. Se va dobîndi deci un total de 165 l rachiu tescovină de 29°, care vindut cu 24 lei litrul trebuie să dea 3 960 lei.

Tot aici trebuie să rectific calculul făcut greșit la 9 novembre. La cele 33 l rachiu de 34,2° trebuie să se adauge 6 l apă spre a se obține 39 l rachiu de 29°, în valoare de 936 lei (vindut cu 24 lei litrul).

** Sîmbătă, 9 decembrie [1939, Valea Mare]*

Sosesc pe la 11, după ce, plecat la 6,3/4 din București și ajuns la cca 9,3/4 la Pitești. Am cumpărat un mușchi cu 50 lei și am dat să-mi

facă rețeta contra tusei la Pavlovici⁶⁶, plus 25 grape a 11 lei pentru Fanny. Burniță și ușoară țiriială.

Mihai tocmai lucrează la rachiul de pere — mai are un cazan de făcut. Speră să iasă total 9 dal. Am lăsat ordin ca mâine să pritocească din nou, a șasea oară, vinul spumos.

Mobila de la Sattler trebuie s-o dau înapoi : foarte prost lucrată și vopsită infam.

Doi purcei s-au vândut lui Zidaru cu 400 lei. Unul îl mai iau acuma la Buc[urești]. De altfel iată ce mai iau : 1 dal vin nou turburel, 1 purcel, 1 rață, 1 mușchi, 25 grape [-fruits], cca 60 mere, cca 40 ouă.

Mihai a cumpărat 10 duble porumb slab pentru păsări a 40 lei dubla.

Las încă 2000 lei Mihai să cumpere porumb pentru porci.

* Miercuri, 20 decembrie [1939, Valea Mare]

Pe vreme de iarnă frumoasă sosesc cu Sorbul — personalul de 6,3/4 — la ora 12. Plecăm la 3,1/2, luând 65 mere, 18 l + 10 l + 10 l turburel, 5 l turburel Sorbul, o găină tăiată, 2 gutui.

* Simbătă, 23 decembrie [1939, Valea Mare]

Sosesc cu simplonul, după ce n-am găsit loc în personal dimineața. Pieptene Puia nu s-a putut lua — cere acuma 600 lei. Luat carne p[entru] Mihai. De la Ionel 4,1/2 kg garf porc, mușchi de 2 kg (212 lei); apoi 2 kg carne porc și 2 kg carne vacă. De-aci iau 2 curcani, 1 giscă, 10 mere bune + 3,54 ouă a 2,50 + 4 de la noi, 2 l țuică prune și drojdie veche. De la Ionel niște probe de porc. La 3,1/2 vreau să plec. Am dat Terezei 200 lei de la Fanny și 300 lei pentru sărbători.

* Joi, 28 decembrie [1939, Valea Mare]

Am venit să termin romanul *Amîndoi*. La București nu s-ar isprăvi niciodată.

Ninge puternic. Aseară la București a fost viscol, iar de azi-dimineață ninge în toată țara. Aici e cea mai mare zăpadă ce am pomenit-o. Seara se lasă ger. Pe la miezul nopții -10°C . Am sosit la Pitestii cu rapidul la 3 d[upă]-a[miazii]. M-a plictisit acumulatorul la uzină; n-au făcut nimic la el, ba s-a și descărcat de tot, încît degeaba

⁶⁶ Numele unei farmacii din Pitestii.

am stat la Opitz să lipească un contact rupt. Aici am găsit baia cîrghînd; a făcut foc fără apă sau cu gheață. Am trimis cazanul la Opitz; de asemenea și acumulatorul. Mîine la 11 va lua cazanul, de asemenea și acumulatorul. S-au luat aci 2 steri lemne de foc pînă se vor lua de la ocol cele reținute. Păcescu îmi trimite de la ginere-său 5 site pentru lămpile cu gaz.

* Vineri, 29 decembrie [1939, Valea Mare]

Gerul și ninsoarea continuă. Azi-noapte s-a coborît pînă la -12°C . Ninsoarea e ușoară, fină, dar continuă. În cursul zilei temperatura s-a ridicat pînă la $-9\ 1/2^{\circ}\text{C}$. Așa a rămas și seara, pînă pe la miezul nopții.

M-am culcat la 6 dim[ineața] și m-am sculat la 13 d[upă]-a[miazii]. La masă dr. Păcescu. Mihai a fost cu cazanul — se cere 700 lei pentru reparație. Să încerce și la alții. S-au luat 18 kg gaz. Am făcut cîteva fotografii. Spectacolul cu marea cantitate de zăpadă e impresionant. Niciodată n-am văzut copaci atît de încărcăți.

Joi noaptea am scris binișor. Mai ales pentru început.

* Sîmbătă, 30 decembrie [1939, Valea Mare]

Continuă a ninge fin, zăpadă prăfuită. Temperatura pare să cedeze. Azi-noapte minima n-a coborît sub -10°C , iar în cursul zilei am avut -6°C .

Am lenevit cu munca. Abia pe la 2 am început a scrie, dar cu mult brio. La 6,1/2 m-am culcat. La 13,1/2 m-am sculat. Mihai a dat cazanul tot la Opitz — 500 lei. Acumulatorul l-am trimis azi iar la uzină să stea pînă după-amiază, cînd tot se duce să aducă, în sfîrșit, cazanul băiei. Zice că Opitz l-a sudat cu aramă etc., încît are să ție o sută de ani!

* Duminică, 31 decembrie [1939, Valea Mare]

Cu cîteva minute înainte de încheierea acestui an atît de plin de întîmplări... Am venit de joi, să isprăvesc cu romanul *Amîndoi*. Se pare că merge destul de bine lucrul, oricît mă distrează în general radio cu veștile lui din toată lumea, mai toate rele, războinice, distrugătoare... Deși e o zăpadă mare și frumoasă, care te îndeamnă măcar la plimbare, nu prea ies din casă. De altfel, mă scol la 1,1/2 — 2 d[upă]-a[miazii], fiindcă scriu pînă tîrziu dimineața.

* Duminică, 31 decembrie [1939, Valea Mare]

Azi-noapte a fost $-9\ 1/2^{\circ}\text{C}$, iar în cursul zilei pînă la 0°C , cu cer senin și soare. În seara de ajun a Anului nou e senin și ger. După-

amiază am trimis pe Mihai cu o telegramă. De asemenea să cumpere de-ale mîncării pentru mine. Am mai luat cîteva fotografii. Încolo mereu în casă, pentru lucru.

M-am culcat pe la 7 și m-am sculat la 13,1/2. Iar am întîrziat și aseară cu începutul scrisului, dar am mers destul de bine.⁶⁷

⁶⁷ Însemnările din 1939, pe alocuri mult prea gospodărești, își sporesc valoarea dacă, în paralel, sînt urmărite cu gîndurile aceluiași scriitor exprimate în interviuri, discursuri și articole. Spicuim din bibliografia scrierilor sale: [Cuvîntul lui L.R. la sărbătorirea lui M. Ralea], în *România*, II, nr. 266, 25 febr. 1939, p. 5—6 (vezi *Addenda*, p. 296); răspunsul la ancheta *Scriitorul, o realitate socială. Infăptuirea Casei de pensii a scriitorilor români*, în *România*, II, nr. 275, 6 mart. 1939, 2 (*Addenda*, p. 298); *Părerile d-lui Liviu Rebreanu despre criza teatrului în general și despre situația teatrului nostru de astăzi*, în *România*, II, nr. 284, 15 mart. 1939, p. 2 (*Addenda*, p. 299); *Literatură și iubire*, în *Universul literar*, XLVIII, nr. 14, 8 apr. 1939, p. 3, 6 (reluat în vol. *Amalgam*, 1943, p. 220—256); *Vrem un Eminescu ca un zeu tînăr*, în *România*, II, nr. 378, 19 iun. 1939, p. 2 (*Addenda*, p. 303); vezi și răspunsul la ancheta „Scriitorii de azi despre opera lui Eminescu”, în *Cronicarul*, I, nr. 2, 31 mart. 1930, p. 2, reprodus la *Addenda*, p. 304); un articol conjunctural despre moștenitorul tronului în *Noua Gazetă de vest*, IV, nr. 1023, 8 nov. 1939, p. 1; *Unirea, simbol al drepătății*, în *Frontul Maramureșului*, V, nr. 1065, 29 nov. 1939, retipărit în *Cronica*, IV, nr. 47, 30 nov. 1939, în *Ținuturi secuizate*, V, nr. 75, 1 dec. 1939, în *Noua Gazetă de vest*, IV, nr. 1041, 1 dec. 1939, în *Acțiunea*, X, nr. 2851, 2 dec. 1939 (*Addenda*, p. 305), la care se adaugă și articolele din *Timpul*, menționate mai sus la nota 59.

1940

* Luni, 1 ianuarie [1940, Valea Mare]

Azi-noapte, noaptea revelionului, a fost cea mai friguroasă pînă acuma, —15°C. Azi, ziua, însă termometrul s-a urcat pînă la —3°C.

N-am avut nimic deosebit. Am scris destul de bine aseară pînă la 6,1/2 dim[ineata] cu spor. La 13,1/2 m-am sculat.

* Marți, 2 ianuarie [1940, Valea Mare]

Gerul —13°C azi-noapte. Nici ziua, deși a fost puțin soare, nu s-a urcat peste —5°C. În prima zi a anului, fiind și luni, am lucrat bine, cu spor, pînă la 6,1/2. La 1,1/2 scularea.

Am fost la Pitești cu sania pentru ocolul silvic. Cu inginerul m-am întîlnit pe drum și am luat întîlnire la ocol pe joi după-amiază. Am vorbit la telefon cu Fanny: mine va sosi Marioara¹ să-și caute actele. Îmi va aduce și bani pentru lemne din cei de la primărie. Am luat cafea, jurnale etc. Am trecut pe la Ionel la o parolă.

* Miercuri, 3 ianuarie [1940, Valea Mare]

Azi-noapte —17°C, iar în cursul zilei maximum —5°C. Soare ziua.

Am scris bine pînă la 6 dim[ineata]. Apoi am scris p[entru] Fanny. La 13 m-am sculat; a venit Marioara cu întîrziere 2 ore; pleacă cu rapidul. Mi-a adus 5 000 lei, din care Mihai a plătit 2 steri lemne luate de curînd și care mine poate se isprăvesc, apoi 50 kg sare în sac, în vederea tăierii porcului, precum și 1/4 kg piper. I-am dat să mai dea 300 lei pentru alt metru de lemne, pînă ce voi aranja mine la ocol.

¹ Marioara Gusan.

* Joi, 4 ianuarie [1940, Valea Mare]

Continuă gerul. Minima azi-noapte -16°C ; maxima azi -3°C . Ziua soare, noaptea senin. M-am culcat la 7 dim[ineața] și m-am sculat la 13,1/2. Foarte bine merge lucrul.

Păcescu mi-a trimis porcărie; am să-i trimit și eu miine. Am fost la Pitești pentru lemne, la șeful ocolului Trivale acasă, unde a venit și casierul. Am reținut de la Vieroși, Grigore Mincă², 24 arbori fagi = 15,1/2 steri a 173 lei + taxele = 2941 lei; de asemenea sectorul Nă-măioasa 30 arbori stejari = 17 steri + 2 m³ lemn de lucru a 195 lei + 695 lei = 5144 lei, inclusiv taxele. La Dumitru Mincă³, sectorul fe-bruarie, am rezervat de asemenea 34 arbori fagi = 25,1/2 steri a 165 lei = 4615 lei, inclusiv taxele. Urmează ca Mihai să vadă arborii și să aleagă ce să luăm, iar luni se va duce să plătească fagul și să înceapă să transporte. Pentru stejar fac rezervarea, plata însă mai târziu când se așteaptă să se acorde o reducere de vreo 20%.

Pe la Lina am trecut pentru tăierea porcului miine. I-am lăsat 100 lei să aducă 2—3 kg carne vacă pentru amestecat la cîrnați. Am luat cuțitul mașinii de tocat, ascuțit. Am adus cazanul de aramă, spoit la Peșu cu 100 lei.

Firește, am vorbit la telefon cu Fanny.

* Vineri, 5 ianuarie [1940, Valea Mare]

Parcă a început să slăbească gerul puțin. Azi-noapte n-a coborît sub -8°C , iar ziua a ajuns la 0° , la soare cred că a fost mai bine, fiindcă ici-colo zăpada a început să se înmoaie.

M-am culcat la șapte, după o muncă rodnică și de calitate; m-am sculat la 13,1/2. Porcul a fost tăiat de Turcescu (50 lei). Pare să fi dat bune rezultate; Tereza crede în 60 l untură. S-au făcut, cu Lina și Maria, cîrnați, cartaboși, tobe etc. Specificări mai târziu. Am avut pe Păcescu la o tocană și puțin cîrnat proaspăt. Mațe a mai adus Lina și va mai aduce și Mihai.

* Sîmbătă, 6 ianuarie [1940, Valea Mare]

Gerul e în slăbire; azi-noapte minima abia -3°C , iar la 6 dim[ineața] 0°C ; ziua maxima pînă la $+4^{\circ}\text{C}$. Timpul frumos în general. Seara senin și înăsprire.

M-am culcat tot la 7; scrisul bun, dar parcă fără avînt; m-am sculat la 13,1/2. Tereza cu Mihai au topit untura — 57 l; avem vreo 20 cîrnați, 8 lebevurști, 2 tobe etc. Cărnurile s-au sărat; șuncile-mușchii vor intra la saramură. Mihai a vîndut 5,1/2 vedre vin vechi oțet = 450 lei.

²⁻³ Pădurari.

Va trebui probabil să prelungesc șederea aci cu vreo cîteva zile, ca să termin complet.

* Duminică, 7 ianuarie [1940, Valea Mare]

Noaptea trecută frigul iar s-a coborît la -8°C , iar azi abia a ajuns la -3°C . S-a răzgîndit iarna și mai rămîne pe-aci.

Firește, tot la scris am stat și foarte bine, pînă la 6,1/2 dim[ineața], încît abia la 8 am stins lampa. Chemați pe Mihai să-mi aducă negreșit cafea; mi se isprăvea; și să mai dea acumulatorul la încărcat. M-am sculat mai greu, la 13,3/4, și cu un miros ciudat în nări, parcă de puroi.

Nici n-am ieșit din casă. Sint obosit și n-am dormit destul. M-am mai trîntit pe înserat, dar tot nu mă simt în toate puterile. Am telegrafiat Fanny că nu merg miine acasă, ci abia vineri. Pînă atunci sper să termin cu bine.

* Luni, 8 ianuarie [1940, Valea Mare]

Azi-noapte a geruit, -8°C ; în cursul zilei maxima -4°C . Se pare că la noapte va fi mai aspru, căci astă-seară la 8 era -8°C .

M-am culcat la 7 fix, am stins lampa iar la 13,1/2 m-am sculat cam obosit. Dar altfel mă simt bine, voinic. După masă iar la Pitești, informații Ionel p[entru] Amîndoi.⁴ Mihai la ocol a plătit 2942 lei pentru 15,1/2 steri lemne fag; acumulatorul radio l-a luat; am găsit greu gaz, dar am luat 18 kg, apoi băcănîe, tutun etc. Azi-noapte rămăsesem fără tutun.

* Marți, 9 ianuarie [1940, Valea Mare]

Gerul a crescut. Azi-noapte -14°C ; azi maxima -8°C . Seara pe la 8^h -14°C .

Culcarea la 7^h, scularea la 13,1/2, masa 14,1/2. Merge bine lucrul și toate. Mihai a început să aducă lemne de la pădure, copaci întregi. Azi doi. Tocmai bine că se isprăvise și al treilea metru cumpărat deunăzi.

* Miercuri, 10 ianuarie [1940, Valea Mare]

Frig polar. Azi-noapte -20°C ; în cursul zilei nu s-a ridicat peste -16°C . Și n-are de gînd să slăbească.

⁴ Reamintim că acțiunea romanului se petrece în Pitești, astfel încît discuția cu Ionel Rădulescu pare să fi avut rostul de a lămuri unele detalii ale realității imediate.

Culcare 7,1/4; sculare 13,3/4; masa 14,1/4. Sint pe sfirsite cu *Amindoi*. Dacă va merge bine, azi voi termina. Numai să fiu mereu harnic. Mihai a mai adus azi doi arbori. Las lui Mihai 500 lei pentru cheltuieli.

Miercuri, 10 ianuarie [1940, Valea Mare]

Acuma am terminat *Amindoi*, noaptea spre joi, la 3,1/2 dim[ineata]. O încercare de roman criminal literarizat. Cred să fie interesant. Pentru mine e Solomia, care, deși aici apare oarecum fragmentar, chiar fiind eroină... am să mai revin.

* Miercuri, 24 ianuarie [1940]

Am sosit la 12,1/2 cu simplonul și sania, iar cu rapidul plec înapoi. Vaca a fâtat duminică 21 seara pe la 11 ore. Un tăuraș mare și voinic. Scroafa nu se îngrășă; s-o vindă și să ia alt porc. Au degerat ficușii. Arborii au fost aduși, afară de trei lipsă. S-a cumpărat o sanie cu 240 lei. Mai ales lui Mihai încă 1000 lei pentru cheltuieli diverse. Pompa de apă a crăpat.

* Sâmbătă, 3 februarie [1940, Valea Mare]

Tot cu simplonul am venit, în tovărășia Plopeanu, apoi cu sania. S-a reparat pompa — 600 lei, dar apă nu vine la baie. Scroafa n-a vindut-o. Am lăsat numai 500 lei Mihai rîndul trecut. Gerul a slăbit; moină.

* Duminică, 4 februarie [1940, Valea Mare]

Același timp de moină și noaptea foarte ușor ger. M-am culcat la 4 și m-am sculat la 12. Corecturi la *Amindoi*. La dejun Păcescu. Baia nu merge — a plesnit țeava de plumb și nu s-a găsit azi cine s-o lipească.

* Luni, 5 februarie [1940, Valea Mare]

Același timp. Culcat la 7, sculat la 13. Corecturile merg bine. S-a lipit țeava (40 lei). Am vindut vițelul cu 950 lei unui măcelar la Pițești. Vaca a dat azi circa 10 l lapte. Am hotărît să tăiem miine scroafa ne bună cumpărată de la Dumitrache⁵, care nu mănîncă și mai ales nu se îngrășă. Mihai vrea să lucreze singur.

⁵ Localnic din Valea Mare, al cărui nume revine adesea în „Jurnalele de la vie” (vezi p. 9, 30, 36, 82, 221).

* Marți, 6 februarie [1940, Valea Mare]

Același timp. M-am culcat la 5, sculat la 12. Am terminat corecturile la 3 noaptea. Am stat însă pentru complectarea paginației și a golurilor, apoi meditație pentru *Lauda țaranului român*⁶.

Azi s-a tăiat scroafa de la Dumitrache. Rezultat mediocru: a fost slabă, slănina abia de două degete. S-au făcut 8 cîrnați etc.

* Miercuri, 7 februarie [1940, Valea Mare]

Dimineata țiriială rece, pe seară ninge. În general puțin mai frig. M-am culcat la 5 dim[ineata] și m-am sculat la 12. Am pus complect la punct *Amindoi*, apoi am făcut note pentru discursul de recepție.

Au ieșit 13 kg untură — puțin. Am pus pe Mitică⁷ să telefoneze la Buc[urești] pentru Daus.

* Sâmbătă, 17 februarie [1940, Valea Mare]

Sosesc cu simplonul. Nou val de iarnă cu zăpadă multă și ger greu. Totuși aici relativ mai ușor... A înghețat țeava de la rezervorul de apă în pod, încît n-am apă la baie. Am scos de la afumat porcăria a doua, 60 lei. Purcelul cel mic are viermi; rețeta 65 lei.

* Duminică, 18 februarie [1940, Valea Mare]

Azi-noapte am avut -10°C . Am venit să lucrez la discursul de recepție, dar încă nu merge. Perceptorul a luat bacșiș 50 lei. Seara a plesnit țeava înghețată în pod și a curs apă destulă prin tavan în sufragerie.

* Luni, 19 februarie [1940, Valea Mare]

Azi-noapte -4°C . Ziua $+5^{\circ}\text{C}$. S-a topit aproape de tot zăpada; a fost soare și senin toată ziua. Un mecanic a lipit țeava, dar apa nu curge, mai fiind înghețată în perete — zice el. N-a vrut să se mulțumească cu 100 lei și a trebuit să-i iau de spate și să-l reped afară.

Scrisul nu prea merge. Poate la noapte!

* Marți, 20 februarie [1940, Valea Mare]

Iarna continuă. Azi-noapte -5°C , iar azi maxima $+2^{\circ}\text{C}$. A fost puțin soare, dar spre seară iar începe să ningă.

⁶ Titlul discursului de recepție rostit la primirea în Academia Română (reprodus de noi la *Addenda*).

⁷ Dumitru (Mitică) Rădulescu, cumnat.

Mihai mi-a adus de la timplarul Corodii, de la Dobrogostea, 7 uleie, comandate prin august cu 450 lei bucata, inclusiv un cat și toate ramele. Rămăsese de plată numai 650 lei. Mai trebuie să-mi trimită ramele (din care am numai 9 mici) și o scîndură despărțitoare. Le-am așezat deocamdată pe băncile și masa de tablă în pridvorul casei mici.

* Miercuri, 21 februarie [1940, Valea Mare]

Iarna se întetește din nou. Aseară și azi-noapte a nins puternic, încît, a rămas un strat de 10—15 cm. Gerul se menține — azi-noapte -7°C , azi maxima 0°C .

M-am culcat la 6 dim[ineața], dar n-am făcut mare lucru. Abia am început lucrul. Am făcut corecturi în pagină pentru *Amîndoi*⁸. S-a isprăvit făina de grîu luată astă-vară la Costești, 20 duble la 6 august. Ceea ce înseamnă cca 250 kg făină a 4,1/2 lei pentru circa 180 zile, dintre care vreo 30 cu familia întreagă. Trebuie de asemenea să las încă un sac de țărițe.

Miine plec la București cu următoarele: 20 l vin, cca 9 l lapte, 4 bucăți unt, 2 kg smîntînă, borcan brînză, 80 ouă, o slănină, curcan, gîscă.

* Sîmbătă, 2 martie [1940, Valea Mare]

Sosesc seara la 10; la dejun fusesem la Capidan. Aici bine toate. Frig, deși ziua a fost frumos, după ce dimineața a nins.

* Duminecă, 3 martie [1940, Valea Mare]

Frumos, senin, vînt, $+2^{\circ}\text{C}$. Dau lui Mihai 500 lei de cheltuială.

* Luni, 4 martie [1940, Valea Mare]

Frumos, Plec București, cu mică oprire la Ionel.

* Sîmbătă, 9 martie [1940, Valea Mare]

Am venit cu simplonul și am anunțat la Ionel că luni dejunăm la ei cu Sorbul. E frig și zăpadă. Apa iar nu vine la baie — a înghețat undeva în perete o țeavă. Noua iarnă a luat-o foarte grav -12°C și zăpadă de 30 cm.

⁸ La 17 martie 1940, *România literară* va anunța apariția romanului.

* Duminecă, 10 martie [1940, Valea Mare]

Azi în general a fost frumos, deși frig; de altfel azi-noapte am avut -11°C , iar azi maxima n-a trecut de $+1^{\circ}\text{C}$ la soare. Am ieșit după-amiazi pe Ghiormanu și m-am întors prin vie. Nimic deosebit. Lucrez la discursul de recepție. Lene multă.

* Luni, 11 martie [1940, Valea Mare]

Vremea frumoasă, cer mai mult senin, dar vîntos. La soare 7°C , minima -3°C . A început parcă prevestirea primăverii. Am dejunat la Ionel cu Sorbul sosit anume. Pe drum mi-a căzut din trăsură damigeana de 1 dal cu vin pentru ei și s-a spart. Am lăsat geamantanul gris să-l repare puțin la pod curelarul — 30 lei. De la masă am fost la ocolul silvic, unde am avansat 1000 lei pentru arborii stejari, mai rămîind de plată 4144 lei. Am fost la Camera Agricolă de m-am interesat de sîmînță sfeclă furajeră și floarea soarelui, îngrășăminte artificiale, piatră vînată și cum trebuie stropiți pomii contra viermilor de fructe... Informații puține și proaste. N-am găsit piatră vînată nicăiri; trebuie să împrumut de la Orghidan⁹, ca să stropim pomii din timp. Am cumpărat o damigeană pentru înlocuirea celei sparte. Am venit acasă fără a fi luat tocmai cafea și tutun, încît Mihai a trebuit să plece înapoi pe jos.

Indicații de la Camera Agricolă pentru stropirea pomilor contra viermilor care se infiltrează în fructe: I. mijlocul februarie — începutul martie — cu zeamă bordeleză 20%, adică 2 kg piatră vînată la 100 kg apă, plus varul obișnuit; II. în timpul cînd mugurii se deschid în boboci — zeamă bordoleză 10%; III. în timpul cînd au căzut ca jumătate petalele florilor — aceeași zeamă bordeleză 10%, plus arsola (cantitatea se indică la ei cu ocazia cumpărării); IV, peste circa 2 săptămîni, cînd fructul are încă caliciul deschis, aceeași zeamă cu arsola; V. peste alte 2—3 săptămîni, cînd fructul îngreuiat s-a plecat în jos — aceeași zeamă bordeleză cu arsola. Pentru pruni, caiși, piersici, pentru că zeama bordeleză ar putea arde fructul, de la a treia stropire se va da soluția californiană (polisulfat de calciu — pucioasă cu var), împreună cu aceeași cantitate de arsola.

* Marți, 12 martie [1940, Valea Mare]

S-a îmblinzit vremea; azi-noapte -1°C ; azi $+11^{\circ}\text{C}$ la umbră; la soare am măsurat 30° . Zăpada se topește vertiginos; dar la baie apa tot nu vine. Mihai a început să curețe pomii de uscături etc. N-am lucrat nimic serios; pierd vremea.

⁹ Theodor Orghidan (vezi supra).

* Miercuri, 13 martie [1940, Valea Mare]

M-am culcat la 7 și m-am sculat la 13^h, deși n-am făcut mare treabă, căci am ascultat încheierea păcii între Finlanda și Rusia.¹⁰ Mihai a fost la Costești, la moară, de unde a cumpărat 150 kg făină a 6 lei, iar pentru 5 duble = 67 kg grâu ce-l aveam, i-a dat încă 39 kg făină, încît în total a adus 189 kg.

A fost un timp foarte frumos, cald, cu puțin vînt. Azi-noapte, -2°C, azi, 11° la umbră. Am stat toată după-amiaza cu ferestrele deschise.

* Joi, 14 martie [1940, Valea Mare]

Am stat pînă la 3,1/2 și m-am sculat pe la 10^h. Plec la București cu următoarele: 1,1/2 dal vin, 1 dal lapte, 5 l țuică, curcan, gîscă, nuci, făină, unt, smîntînă, 50 ouă.

* Luni, 18 martie [1940, Valea Mare]

Am sosit cu simplonul pe o fulguială rece, aproape de iarnă. Am trecut pe la Camera Agricolă, de unde, după-amiazi, Mihai a adus o pompă specială pentru stropit pomii și 15 kg piatră vinată împrumut. Fiind înghețat și pomii plini de zăpadă, va trebui totuși să mai așteptăm cu stropitul. Despre mutarea trandafirilor nu poate fi vorba.

* Marți, 19 martie [1940, Valea Mare]

Azi-noapte a fost -5°C, iar azi maxima 5°C, deși a bățut soarele toată ziua și a topit zăpada de ieri. După-amiazi Mihai a început a stropi pomii cu zeamă bordeleză. Tereza pe coastă taie via.

Mîine dim[ineață] plec la București, cu lapte, curcan, gîscă, 50 ouă, smîntînă, unt, brînză. De Paște nemțești las Mihai 300 lei.

Joi, 21 martie 1940 [București]

După ce a apărut *Amîndoi*, acum cîteva zile, vreau să mă apuc serios de *Păcală și Tindală*, care aș dori să fie într-un fel opera mea cea mai reprezentativă, matură, dacă s-ar putea, o epopee a vieții românești într-un sens, cum e d[e] ex[emplu] *Don Quijote* sau *Suflete moarte*. Firește, de la intenție pînă la realizare drumul e mai lung ca de la Ierusalim pînă la Roma, dar lucrul mă pasionează.

Ar putea fi din toate punctele de vedere o carte nouă și densă. Dacă va reuși într-adevăr. Păcală ar fi compromisul, Tindală adevărul;

¹⁰ Ostilitățile începuseră la 30 nov. 1939.

unul realitatea, celalt adevărul. Păcală minte, Tindală spune totdeauna adevărul și iese prost. În căutarea dreptății care nu există, fiindcă dreptatea e subiectivă. Conflictul între dreptăți. Toți fac dreptate, după părerea lor, iar el se simte mereu nedreptățit etc.

Păcală se numește Toma, iar Tindală — Tănase. Păcală e pehli-van, leneș, deștept, acomodant; Tindală — moliu, greoi, harnic, muncitor, fără noroc. (Cînd pleacă cu trenul, Toma reușește să călătorească gratis, Tănase plătește, pierde biletul, e dat jos din tren etc., încît continuă drumul pe jos pînă la Beclean sau Dej.)

În satul Chiuza¹¹, lîngă Beclean¹². După război, în România Mare, prin 1925. Toma a tras chiulul cît a putut, n-a văzut frontul, a fost deseori pe-acasă, a fost ordonanță etc. La sfîrșit vine acasă cu revoluția, apoi devine șeful gîrzii naționale, pe urmă e agent electoral întii cu naționalii, cu averescanii, iar naționalii... E improprietar și erou...

Tănase a fost mereu pe front, în foc, participă la lupte grele, rănit grav de cîteva ori, pe urmă dispărut și dat mort. În realitate a căzut prizonier cu ocazia ultimei ofensive rusești, ajunge prin Siberia, de unde se întoarce spre țară și ajunge acasă în 1925.

Găsește acasă foc și pîrjol. Nevastă-sa s-a remăritat și pe urmă, de trai rău, a plecat din sat și e servitoare la Cluj. Copilul i-a murit. Casă nu mai are etc. Viața în Chiuza. El e străin. Numai Toma îl îmbrățișează. Au fost frați de cruce. Și Toma are necazuri: fiindcă nu s-a făcut liberal, primarul îi ia pămîntul etc. Sfatul lor. Tănase vrea dreptate, cum a auzit prin Rusia; ce-a pățit pe-acolo, cum s-a strecurat în țară.

La notar, care e regătean și nu-l cunoaște. Tănase n-are acte. Trebuie să-i anuleze actul de moarte, altfel Tănase nu există. Lupta lor cu autoritățile satului pentru dreptate!... Cînd nu izbutesc cu nimic, hotărăsc să meargă la Beclean să reclame dreptate.

În acest roman vor figura personagiile din celelalte romane, după posibilitate, alcătuiind un fel de recapitulare.

Luni, 25 martie [1940, București]

Radu povestește de la Munteanu-Rîmnic fiul¹³, șef de cabinet la Giurescu¹⁴, că e vorba să se înnoiască complect conducerea de la Radio, adică consiliul, în care aș reintra și eu etc. Pe de altă parte, Ciolac îi spune că ar lua Flondor¹⁵ președinția... Mugur nu suflă nimic.

¹¹ Reamintim că în Chiuza s-a născut Vasile Rebreanu, tatăl scriitorului.

¹² Localitatea de baștină a mamei lui L.R., Ludovica Diugan.

¹³ Frasin Munteanu-Rîmnic.

¹⁴ În guvernul alcătuit după asasinarea lui Armand Călinescu (20 sept. 1939) și prezidat de C. Argetoianu (guvern ce a funcționat între 28 sept. — 23 nov. 1939), C. C. Giurescu fusese numit ministru secretar de stat, însărcinat cu organizarea Frontului Renașterii Naționale (creat din inițiativa Palatului). Între 24 nov. 1939 și 3 iul. 1940, el va face parte din guvernul prezidat de Gh. Tătărescu, ca reprezentant al F.R.N.

¹⁵ Constantin Flondor, diplomat, viitor președinte al Societății de Radio.

Amîndoi pare să meargă foarte bine și chiar să culeagă adeviziuni literare fervente.¹⁶ Benador și Camil Baltazar se entuziasmează; cel dintîi după ce nu gustase de loc fragmentul din *Viața românească*¹⁷. Entuziasme similare întîlnesc mereu, la literați, ca și la simpli cititori... Nicolae Ottescu îmi anunță dimineața moartea lui Nona Ottescu¹⁸. Om de talent, păcat că leneș, încît n-a putut sfîrși măcar opera *De la Matei citire*, atît de mult promițătoare.

Marți, 26 martie [1940, București]

D-na Pilder¹⁹, traducătoarea *Pădurii Spînzuraților* în nemțește, s-a întors de curînd din Germania. Zice că acolo e multă încredere în victorie; viața *knapp*²⁰, dar suficient. Aduce vești despre posibilitatea de editare a *P[ădurii] Sp[înzuraților]*. Editura „Wolfgang Krüger” — Berlin i-a făcut o propunere foarte avantajoasă: 7,1/2% la primele 10 000 ex., 10% la 10 — 20 000 ex[emplare] și 15% de la 20 000 în sus. Cere manuscrisul imediat, dar manuscrisul s-a pierdut la Viena, încît acuma trebuie să prelucreze un text în mare grabă. Se pare că e o editură nouă, dinamică, specializată în publicare de traduceri.

Miercuri, 27 martie [1940, București]

O masă „literară” la Aristide Blank: Al. Rosetti, Camil Petrescu, Păstorel Teodoreanu, Eftimiu, M. Sebastian și doamnele respective... Victor Eftimiu anunță că mi-a trimis o scrisoare în care arată cîte pie-dici i-aș fi pus eu în ascensiunea lui; i-am promis că-i voi răspunde cu vîrf și îndesat. La masă mi-a imputat că nu am sfătuit pe cei ce s-au solidarizat cu el să rămîie totuși în comitetul S.A.D.R. Am respins categoric imputarea ca o minciună, adăogînd că celor ce m-au consultat le-am spus părerea mea... Cînd a îndrăznit să afirme că i-am făgăduit că-l voi suținea, i-am răspuns că niciodată nici nu m-am gîndit măcar, de vreme ce am crezut că ar trebui să fie Camil Petrescu...

¹⁶ Pînă la 25 mart. 1940, ecourile apariției romanului sînt palide în presă vremii. Excepție articolul lui Camil Baltazar, *Un nou roman de Liviu Rebreanu*, în *Jurnalul*, II, nr. 110, 23 febr. 1940. Ulterior vor apărea multe recenzii și cronici, majoritatea favorabile noii opere, semnate de Dan Petrașincu (*România literară*, II, nr. 51, 31 mart. 1940), Dinu Pillat (*Vlăstarul*, XVI, nr. 5—6, febr.-mart. 1940), Mihail Sebastian (*Muncă și voie bună*, II, nr. 7, 1 apr. 1940), Vladimir Streinu (*Timpul*, IV, nr. 1051, 5 apr. 1940), Ieronim Șerbu (*Azi*, VIII, nr. 58, 14 apr. 1940), Perpessiciu (*România*, III, nr. 682, 22 apr. 1940), Pompiliu Constantinescu (*Revista Fundațiilor Regale*, VII, nr. 6, 1 iun. 1940), Const. Fîntîneru (*Universul literar*, XLIX, nr. 24, 8 iun. 1940) etc.

¹⁷ Cf. *Solomia vrea să plece. Cortegiul funebru*, în *Viața românească*, XXXII, nr. 2, febr. 1940, p. 3—11.

¹⁸ Ion Nona Ottescu (1888—1940), compozitor și dirijor (la B.A.R., *Coresp.* nr. 144045, se află o scrisoare către L.R.)

¹⁹ Hermina Pilder-Klein.

²⁰ Limitată (germ).

Mugur îmi spune că a fost chemat într-o audiență de 1,1/2 oră la rege, cu care a discutat întreaga problemă radiofonică. Regele se ocupă direct cu rezolvarea acestei probleme. A numit pe Flondor președinte și zilele acestea vor fi numiți ceilalți consilieri. Se va realiza planul de reorganizare... Seara, dr. Voiculescu îmi telefonează, confirmînd numirea Flondor și adăogînd că ei ar dori să intru și eu în consiliu, unde sînt indispensabil, îndemnîndu-mă să vorbesc cu prietenii mei — ceea ce am refuzat foarte categoric. Atunci se ocupă ei...

Joi, 28 martie [1940, București]

Sică Alexandrescu și Froda m-au vizitat să-mi propuie presidenția consiliului unor societăți de filme românești. S-ar crea un studio complet, ultima expresie a perfecțiilor tehnice, și o organizație separată pentru producție de filme. Nu s-ar cere nimic statului decît să nu ne puie bețe-n roate. S-ar începe cu specialiști străini dublați de români, care să se specializeze. Capital ar avea ei, prin oamenii lor. În consiliu ar trebui să intre negreșit cîteva persoane apropiate de Palat, spre a avea ocrotirea necesară... Deocamdată, să se tatoneze posibilitățile...

Alte zvonuri despre schimbări în compoziția guvernului: Iamandi, președinție, Micescu, Externele, Gafencu, la Londra, Ralea, la Moscova... La urma urmelor, toate sînt posibile.²¹ Numai să nu fie o tendință de solidarizare cu Germania-Rusia.²²

Fanny a avut bucuria să mă ducă la fotograf în uniformă academică.

Vineri, 29 martie [1940, București]

Cunescu de la Ministerul Muncii și apoi Sadoveanu²³, la Academie, îmi propun să particip la niște șezători pentru muncitori, în cadrul „Muncă și Voie bună”²⁴, vreo trei deocamdată; am cerut 5 000 lei, ceea ce Sadoveanu l-a pus pe gînduri — i se pare nu prea mult, dar pentru bugetul lor prea greu. Firește, el, ca președinte al organizației, retribuit, poate participa chiar gratis...

La Academie o comunicare interesantă a dr. Danielopol²⁵ despre învierea inimii. În ședința intimă, Iorga protestează pe un ton familial

²¹ Zvonurile nu se vor adevări, un nou guvern formîndu-se abia la 4 iul. 1940, sub președinția lui I. Gîgurtu. De altfel, cu excepția lui Victor Iamandi, toți cei amintiți făceau parte din guvern (I. Micescu, la Justiție; Gr. Gafencu, la Externe și ad-interim la Propagandă; M. Ralea, la Muncă).

²² Vezi supra, nota 42 (anul 1939).

²³ Mihail Sadoveanu.

²⁴ „Muncă și Voie bună” — organizație cu obiective social-culturale; cu același titlu s-a tipărit o revistă, la București, începînd cu 15 apr. 1939 (director — Mihail Sadoveanu; redactor — Octav Cizeanu).

²⁵ Daniel Danielopolu (1884—1955), medic fiziolog.

contra ediției Creangă a Fundațiilor în care s-au publicat cele două povești „corozive“ și cere Academiei să intervie pentru a se retrage din comerț.²⁶ Am intervenit imediat, arătând că e vorba de un număr strict limitat de exemplare la care s-au adăugat cele două povești și care s-au oferit unor persoane serioase, cunoscute ca bibliofile.

— Va să zică, și pe mine mă consideră serios — glumește dînsul. Dar atunci, lui Mehedinți²⁷ i s-a trimis?

Pe urmă, diverși membri se plîng că nu li s-a trimis și lor în glumă; Petrovici observă că s-a trimis lui Iorga cunoscîndu-l amator de astfel de lucruri.

Mai tîrziu Iorga îmi spune, de față cu păr[intele] Nae Popescu: „Dar regele a reținut trei exemplare, cu siguranță... Unul pentru Mihai, altul pentru dînsul și al treilea pentru cine?...“ Pe urmă iar întrebă: „Dar lui Maniu i-a trimis?“

În ședința secției literare am propus să dăm premiul cel mare al Academiei operei complete a lui Caragiale, apărută de curînd²⁸, aceasta fiind o recompensare postumă, dar și o reparație din partea Academiei față de Caragiale și față de opera lui, care odinioară a fost pe nedrept ofensată. Secția a primit principial propunerea, urmînd să se vadă dacă dispozițiile regulamentare permit...

Herescu²⁹ îmi spune că, în înțelegere cu autoritățile italiene, ar fi să facem un schimb de conferențieri; din partea noastră aș merge eu ca prozator, Pillat ca poet și I. M. Sadoveanu pentru teatru... Astăseară se vede cu Giurescu pentru a pune la punct lucrurile.

Marți [sîmbătă], 30 martie 1940 [București]

Ieri am fost poftit la dejun la Mihalache la Dobrești împreună cu Fanny. Am mers cu mașina, bine. La masă a mai picat și un profesor bătrîn, Vasiliu parcă, fost pe vremuri la școala normală Cîmpulung profesorul lui Mihalache, însoțit de fiul său, inginer la minele de aur din Brad, și soția acestuia, născută Mețianu, precum și de fiică-sa, măritată Cărămidaru, soția unui director de la Creditul Minier, rezident la Milano. Oameni simpli. Inginerul a studiat în America pentru specializare, trimis cu ajutorul lui Mihalache, pe care totuși nu l-a mai vizitat de cînd a apărut noul regim.

Înainte de a pleca, Mihalache m-a luat într-o cameră să-mi vorbească deosebit. Mi-a povestit întrevederea cu regele, rezervele făcute și acceptate de rege, discuțiile cu Maniu etc. Mi-a cerut, pentru cazul

²⁶ Ediția de Opere a fost îngrijită de G. T. Kirileanu; cele două povești „corozive“ sînt: *Povestea poveștilor* și *Povestea lui Ionică cel prost*.

²⁷ Simion Mehedinți (1869—1962), profesor de geografie la Universitatea din București, fost ministru la Culte și Instrucțiunea Publică (6 mart. — 23 oct. 1918).

²⁸ Ediție îngrijită de Paul Zarifopol (vol. 1—3, 1920—1932), continuată de Șerban Cioculescu (vol. IV—VII, 1938—1942).

²⁹ N. I. Herescu era atunci președinte al Societății Scriitorilor Români.

cînd ar trebui să accepte anume însărcinare, să-i dau concursul — ceea ce am făgăduit, evident. Regele nu e mulțumit cu Tătărescu pentru că guvernul nu e omogen și mai ales primul-ministru nu unifică nimic.³⁰ El însă s-ar găsi într-o situație extrem de delicată în caz că i s-ar face propunerea pe care toată lumea o crede și așteaptă — neîntrînd în Frontul Renașterii, nici nu l-ar putea conduce. Dar ce va fi, se va vedea. Politica internă rămîne pe planul al doilea față de marile greutăți externe. Mai ales Rusia!

* Sîmbătă, 30 martie [1940, Valea Mare]

Sosesc cu simplonul. Plătesc lui Mihai carul cumpărat cu 3000 lei data trecută, plus 100 lei bacșiș. El, cu un om, a defrișat locul cumpărat de la Ion Vladu, unde va trebui să plantăm pomi și printre ei lucernă. Altfel nu s-a prea lucrat nimic. Acuma azi a început să dezgroape via. La bucătărie spartă țeava; instalatorul 120 lei.

* Duminecă, 31 martie [1940, Valea Mare]

Mi se pare că eu aduc aici mereu vremea rea. Ieri a fost frig, vînt, nouros; azi la fel, abia s-a văzut soarele cîteva minute. Azi-noapte +3°C; azi maxima +5°C. Și se anunță îngheț la noapte, tocmai după ce am tăiat bună parte din trandafirii pitici eu însumi, iar pe cei agățatori Mihai cu Tereza.

* Luni, 1 aprilie [1940, Valea Mare]

Mereu vreme urîtă, rece. Am fost după-amiazi la Pitești. S-au ascuțit foarfecelă de vie și briceagul de altoit. Am cumpărat 1 kg sămînță lucernă (100 lei) și o dublă ovăz (44 lei) pentru semănat pe locul defrișat de la Vladu. Am cumpărat un tuci de mămăligă (150 lei), apoi spirt, hîrtie igienică, foi de sena, aspirină, și am lăsat să facă crema pentru Fanny. M-am interesat pentru montarea lămpii de curte; va trebui să aduc de la București macara, scripete etc. Sattler va lua la 15 aprilie mobila greșită s-o rebașteze. Am dat lui Ionel Amîndoi. S-au luat tot azi 3 kg arbagic (60 lei).

³⁰ Din guvernul prezidat de Gh. Tătărescu, făceau parte Radu Portocală, Petre Țopa și N. Sibiceanu, Horia Grigorescu, Gh. Gh. Vîntu, D. V. Toni, Mihail Șerban, Titus Popovici, Gh. Grigorovici, Mihail Ghelmegeanu, Gr. Gafencu, Mițită Constantinescu, Istrate Micescu, Aurelian Benteoiu, I. Nistor, Petre Andrei, gral Ioan Ilcuș, Victor Slăvescu, gral adjutant Paul Teodorescu, Gh. Ionescu-Sișești, Ctin Angelescu, Ion Giugurtu, Mihail Ralea, dr. N. Hortolomei, Silviu Dragomir, Traian Pop, Al. Radian și C.C. Giurescu, mulți dintre ei proveniți din fostele partide politice.

* Marți, 2 aprilie [1940, Valea Mare]

Azi-noapte am stat pînă la 6 și aproape terminat ciorna discursului de recepție la Academie. Azi iar mai frig; n-am putut continua tăiatul trandafirilor din pricina frigului. Sint iar puțin răcit; am băut vin fiert, aspirine etc.

* Miercuri, 3 aprilie [1940, Valea Mare]

S-a mai încălzit puțin. Azi-noapte n-a coborît sub zero termometrul, iar ziua au fost 7°C. Seara termin ciorna discursului. După-amiază am terminat tăiatul trandafirilor și am încercat lampa de grădină, lăsînd-o seară să ardă într-un pom, gutuiul de lingă casă. S-au pus 3 l gaz. S-au pus la 1 cloșcă pe ouă rațe, 1 cloșcă ouă găină.

* Joi, 4 aprilie [1940, Valea Mare]

Ceva mai frumos și mai căldicel. Lampa a ars pînă pe la 3 noaptea, cînd se vede nu mai avea presiune. Dimineața s-a rupt sfoara și s-a spart globul [de] sticlă și ciorapul. Plec București cu rapidul: gîscă, curcan, șuncă, 5 unt, 107 ouă, 2 smîntînă, brînză, lapte, vin, rochia albă Fanny. Lăsat Mihai 1000 lei pentru lați de împrejmuirea locului defrișat și 16 pomi de sădit pe același loc etc.

* Joi, 4 aprilie [1940, București]

De sîmbătă am fost la țară, unde am terminat ciorna discursului de recepție. Va mai trebui să reduc și să cioplesc destul. Mergînd încolo sîmbăta trecută, în tren am călătorit cu Șeicaru și Adrian Brudariu³¹. Îmi povestesc cum s-a ajuns la împăcarea cu „Garda de Fier“ prin intervenția [lui] Șeicaru la Urdăreanu etc.

Vineri, 5 aprilie [1940, București]

Am dat în lucru poveștile lui Creangă pentru Luna Bucureștilor, ilustrate de Kiriakoff³². Păcat că nu au atmosfera destul de românească.

La Academie, Sadoveanu mă roagă să particip totuși la cele 3 șezători „Muncă și Voie bună“, oferindu-mi 10 000 lei, suma maximă ce se poate obține. Silviu Dragomir³³ insistă din nou pentru pensia Eca-

³¹ Adrian Brudariu, avocat, fost deputat.

³² Theodor Kiriakoff-Suruceanu, pictor, grafician.

³³ Silviu Dragomir (1888—1962), istoric, de multe ori ministru între 1937 și 1940; la acea dată era ministru pentru minorități.

terina Piti³⁴. Nistor³⁵ îmi spune c-a primit un denunț anonim că n-aș fi fost destul de deferent față de rege într-un comitet de premii. E o murdărie prostească în care parcă s-ar vedea urechile lui Victor Eftimiu.

La Casa Scriitorilor Herescu mă vestește că la sfîrșitul lunii va fi plecarea la Roma pentru conferință.

Sîmbătă, 6 aprilie [1940, București]

Rosetti telefonează din partea lui Giurescu că m-a pus în consiliu la Radio, urmînd să se vadă dacă regele va agreea lista.

Seara deschiderea institului germano-român cu Gamillscheg³⁶. Revine discuția despre premiul Nobel. (Ieri Caracostea mă vestește că, într-o comisie de pregătire a propagandei peste hotare, s-a hotărît să fie susținută candidatura mea pentru premiul Nobel.) Acuma Caracostea spune că a făcut referat despre acesta în scris și că secretarul general de la Minister a dat ideea să se ceară sprijinul regelui Carol pe lingă regele Suediei.

Duminecă, 7 aprilie [1940, București]

D-na Geta Pop m-a vizitat însoțită de Corneliu Moldovanu pentru piesa *Altoiul*, care ar putea fi o piesă adevărată dacă s-ar reface.

Am dejunat la Daus, care mi-a povestit cîteva orori despre Eftimiu.

Luni, 8 aprilie [1940, București]

Astă-seară s-a jucat *Baronul* lui Sorbul. Piesa artificială și goală, interpretată la fel. Păcat de bietul Sorbulică. Nu mai merge. S-a isprăvit stofa.

* Marți, 9 aprilie [1940, Valea Mare]

Sosesc neanunțat, deoarece telefonul aici deranjat. Am găsit o neglijență fără pereche: biuroul meu nemăturat, patul nefăcut, casa nemăturată, cum am lăsat la plecare. În plus, pe afară nemăturat, ne-

³⁴ Ecaterina Pitiș (1883—1963), poetă.

³⁵ Istoricul Ioan Nistor, de mai multe ori ministru între 1918 și 1940, conducea la acea dată Cultele și Artele.

³⁶ Ernest Gamillscheg, lingvist specializat în romanistică, director al Institutului germano-român; ca lingvist, a publicat mai multe studii consacrate graiurilor românești.

curăţat, antena radio căzută de trei zile... Toate astea sub pretext că au fost bolnavi. Totuşi cum am sosit eu s-au făcut bine şi s-au pus toate la punct. Iată oamenii de cea mai mare încredere!

* Miercuri, 10 aprilie [1940, Valea Mare]

Vremea rea continuă. Zăpada căzută zilele trecute şi care a atins aci 30 cm se topeşte totuşi. Mihai a împrejmuţit locul şi a plantat 16 pruni; meri n-a găsit.

* Joi, 11 aprilie [1940, Valea Mare]

Timpu tot urit şi vînt. Viorelele în floare, deşi cam rebegite. Te-reza a adus merişor şi a complectat pe unde a fost nevoie.

Miine dim[ineată] plec Bucureşti cu 50 ouă, gîscă, 2 borcane smîntînă, unt, brînză de vacă, şuncă, muşchi, lapte, vin.

Vineri, 12 aprilie [1940, Bucureşti]

La ţară am transcris la discursul de recepţie. Poate să fie interesant.

La Academie Iorga se supără din pricina numărului comemorativ al *Gîndirii*, în care Crainic e prea lăudat. Rosetti gustă mult *Amîndoi*, iar Horia Roman³⁷ îl găseşte grozăvie mare...

* Sîmbătă, 13 aprilie [1940, Valea Mare]

Am venit cu rapidul de 15^h. Ieri a nins puţin pe aici. M-am oprit pe la Ionel. Cumpărat 2 duble porumb. Plouă urit.

* Duminică, 14 aprilie [1940, Valea Mare]

Iar a plouat puţin şi frig. Dr. Tişescu mă duce la Dobrogea pentru stupi primitivi. Nu găsesc pe nimeni. La Piteşti vorbesc [cu] un rus care promite că-mi v-a găsi 8 stupi şi va face chiar transvazarea la timp. Las lui Ionel 3 000 lei pentru plata lor. Stau la Titeştii puţin. Mihai fierbe drojdia la colonelul Miculescu — 2,1/2 l a 62°; de asemenea fierbe din nou 45 l ţuică prune, murdărită de vas, a 35°, rezultînd 21 l a 57,4°.

³⁷ Horia Roman, gazetar; a publicat mai multe interviuri luate lui L. R. (vezi *Jurnal*, vol 1, şi infra, p. 250).

* Luni, 15 aprilie [1940, Valea Mare]

Vremea mai plăcută. Mihai a dus la Sattler mobila greşită s-o repare şi revopsească. De asemenea a mai priticcit vinul dulce pentru a-i scoate gustul de pucioasă (rislingul a fost priticcit pe la mijlocul lui marte). Vaca Ella a fost dusă azi la Florica la taur. Va fâta pe la 20—25 ianuar.

* Marţi, 16 aprilie [1940, Valea Mare]

În sfîrşit, e zi de primăvară. Oamenii mei în vie.

* Miercuri, 17 aprilie [1940, Valea Mare]

Iar zi frumoasă. Sper să termin diseară transcrierea discursului [pentru] Academie.

Miine plec Buc[ureşti].

Joi, 18 aprilie [1940, Bucureşti]

Iar vin de la ţară, unde am terminat, afară de o pagină, transcrierea discursului. Nu mai pot să-mi dau seama ce-o fi. Mai tirziu, cînd se va răci.

Seara, pînă la nouă, mă doftoricesc şi mă culc — răcit rău.

Vineri, 19 aprilie [1940, Bucureşti]

Iorga, la Academie, se plînge că nu vede cu ochiul drept şi nu îndrăzneşte să se opereze. Seara Sorbii, apoi sfîrşesc complet cu ultima pagină din discurs.

Sîmbătă, 20 aprilie [1940, Bucureşti]

Eugen Boureanu[1]³⁸ mă roagă să-i dau concursul pentru îmbunătăţirea pensiei. Am dat la scris la maşină discursul, iar după-amiază îl depun la Academie şi la Petrovici³⁹. Seara plec la Timişoara pentru şezătorile „Muncă şi Voie bună“.

³⁸ Eugen Boureanu (1885—1971), scriitor (la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 331—142 334, scrisori către L. R., solicitîndu-i sprijin).

³⁹ Ion Petrovici avea să rostească discursul de răspuns la cuvîntarea lui L. R. (reprodus de noi la *Addenda*, p. 316—325).

* Joi, 25 aprilie [1940, Valea Mare]

Pe zi foarte frumoasă de primăvară sosesc la 5 d[upă]-a[miazi] cu mașina, aducând pe Puia și servitorul ei. Aici se afla de două zile Maria Gusan cu servitoarea pentru marea curățenie. La 9 seara am luat de la gară pe Fanny. Sașii lucrează de zor în vie.

* Vineri, 26 aprilie [1940, Valea Mare]

Același timp frumos. La Pitești pentru cumpărături diverse în vederea Paștelor.

* Sâmbătă, 27 aprilie [1940, Valea Mare]

Mereu timp frumos. La Pitești pentru alte cumpărături și vizită la Ionel. Mihai cumpără 10 duble porumb a 72 lei, 75 kg tărițe (300), 264 kg cartofi de sămînță a 4 lei (1 080). De asemenea 2 kg sămînță sfeclă furajeră a 120 lei (240). I-am dat lui din leafă 1000 lei pentru bocanci. S-au vîndut 34 bulumaci a 35 lei = 1 190 lei. Pe seară sosește Radu. Noaptea merg ei la Înviere cu Păcescu.

* Duminică, 28 aprilie [1940, Valea Mare]

Prima zi de Paști frumos. Mergem la Ionel la masă. După-amiazi cu Tițeștii la Gălășești pentru stupi. Negăsind omul, las vorbă să vie aci a treia zi de Paști.

* Luni, 29 aprilie [1940, Valea Mare]

Vremea se amestecă. Cu Fanny la Dobrești la Mihalache, la dejun.

* Marți, 30 aprilie [1940, Valea Mare]

Înnourat, rece. Soții Dauș sosesc de la București. La masă vin Ionelii și Tițeștii. Daușii pleacă pe la 4 d[upă]-a[miazi]. Spre seară pică soții Verești și soții Cernat⁴⁰ cu copiii, la vizită. A venit omul cu stupii de la Gălășești — i-am dat 3 000 lei contra chitanță să-mi aducă 7 stupi pînă la 15 mai.

* Miercuri, 1 mai [1940, Valea Mare]

Aceeași vreme rece, urită. Invitați la Tițeșcu pînă seara. Mihai anunță că nu mai rămîne în serviciu.

⁴⁰ Rude îndepărtate ale lui Fanny Rebreanu (prin Anișoara Cernat).

* Joi, 2 mai [1940, Valea Mare]

Nimic. Soții Căprescu⁴¹ în vizită — să-mi expuie planul unei piese.

* Vineri, 3 mai [1940, Valea Mare]

Continuă timpul urit, rece. Am fost dimineața și după-amiazi la Pitești — am înlocuit plăcile rupte de la arcul dreapta înainte auto. Oamenii au terminat lucrul la locurile din luncă — s-a semănat un pogon porumb, fasole, dovleci, 1/2 pogon cartofi, 1/2 pogon sfeclă furajeră. De asemenea în vie circuitul și lucrul de grădină (nu știu ce-a semănat afară de ceapă și usturoi). Azi au lucrat la grădina de flori — s-a săpat, întors, greblat pămîntul, s-a adus pămînt mai bun de la pădure, s-au semănat petunii pitice roz și verbine.

* Sâmbătă, 4 mai [1940, Valea Mare]

Vremea parcă mai urită, cu vînt și pe seară țîriială de ploaie. Oamenii au început săpatul viei. Am fost la Pitești dimineața — 2 kg floarea soarelui de semănat prin vie și 1/2 kg gazon. Pe seară am dus pe Maria Gusan la Ionel, de unde la noapte pleacă la Săliște. Am plătit 50 kg cărbuni de lemn și 5 kg carne de miel pentru Buc[urești]. Mihai a dus la tirg 399 kg borceag, pe care l-a vîndut cu 2 lei kg. A cumpărat 10 duble porumb a 78 lei. De asemenea a plătit la ocolul silvic restul de 4144 lei pentru 30 arbori stejari (17 steri foc și 1 980 m.c. lucru). De ieri vaca merge la islaz. Miine vreau să socotesc pe Mihai. Din luna aceasta începe îngrășatul celor doi porci, cîte 1 kg porumb pe zi.

Din cauza vremii, întreaga vegetație a întîrziat. Pomii au înflorit abia la sfîrșitul lui aprilie și mai toți deodată. Azi cireșii s-au scuturat, de asemenea caișii și piersicii, chiar prunii în mare parte. Perii sînt în plină floare. Merii se deschid din ce în ce. Numai gutuii încă nu. Căpșunii înfloresc.

* Sâmbătă, 11 mai [1940, Valea Mare]

Vin cu simplonul tot pe vreme închisă, răcoroasă. Ieri a plouat bine pe aici. Mihai a lucrat la sapa viei; și mai lucrează.

* Duminică, 12 mai [1940, Valea Mare]

Scrofița va făta pe la 1 septembrie. În sfîrșit, o zi frumoasă, caldă. Mihai a dus la vierul col. Miclescu scrofița ce o păstrasem să fie tă-

⁴¹ Familia magistratului Nicolae Căprescu.

Profesorul Cartoian⁴⁷ îmi cere votul, dacă nu sînt angajat. Motru mă roagă pentru Marius Theodorian⁴⁸ — pensie.

Joi, 16 mai [1940, București]

Mă lupt să isprăvesc cu Creangă. Lipsesc ilustrații, iar eu încă n-am făcut introducerea. Corectorii, doi scriitori, mi-au lăsat mulțime de greșeli destul de grave.⁴⁹

La Academie, după ședința plenară administrativă în care s-a bătut apa-n piua aproape trei ore pe articole de regulamentul funcționarilor, am avut ședință de secție pentru completarea celor două vacante. Sextil Pușcariu a vorbit întâi în privința locului Goga, spunînd că secția hotărîse să reinnoiască propunerea privitoare la Nichifor Crainic, adăogînd că secția a fost unanimă, afară de mine, care firește sînt liber să votez cum cred, nefiind obligat la această hotărîre. Am repetat declarația de solidarizare cu secția. S-a votat secret. Unanimitate. Înainte însă Petrovici și Caracostea au observat — cînd Pușcariu a spus că să transmitem imediat propunerea plenului pentru a fi pusă la vot spre a putea, în caz că ar cădea Crainic, să facem altă propunere — că ar fi trist pentru prestigiul secției dacă plenul n-ar confirma alegerea repetată pentru a treia oară și că, din informațiile culese la membrii celorlalte secții, s-ar părea că secția noastră însăși nu merge cu solidaritatea pînă la votul din plen și că în plen membrii votează altfel decît în secție. Sadoveanu a protestat că asemenea vot ar fi nedemn din partea oricui etc.

Pentru locul lui Drăganu, Sextil Pușcariu⁵⁰ propune în scris și cu un discurs destul de convingător pe Procopovici de la Cluj. Motru, tot în scris și cu discurs, propune pe Cartoian. Petrovici, numai cu discurs, propune pe Torouțiu. Eu declar că am vrut să propun pe Rosetti, dar, față de filologi, cu părerea lor autorizată, renunț deocamdată. Cinci scrutinuri se sfîrșesc cu vot nul, încît locul va rămîne vacant pînă la anul.

Secția trebuie să delege un membru în comisia de premii naționale. Va merge Motru. Petrovici mă roagă să mă gîndesc la el pentru premiul de proză, mai ales că se cere și proză educativă. Eu mă gîndisem la Ionel Teodoreanu. Dacă ministrul vrea să dea prioritate prozei educative, atunci firește că este indicat Petrovici. Pentru Ionel Teodo-

⁴⁷ Nicolae Cartoian (1883—1944), istoric literar (la B.A.R., *Coresp.*, nr 142 480—142 481 scrisori ale sale către L. R.).

⁴⁸ Marius Theodorian-Carada, avocat și gazetar.

⁴⁹ Este vorba de ediția omagială a municipiului București (Luna București, 1940). Cu titlul *Povești*, cartea s-a tipărit cu o introducere de L. R. și cu ilustrațiile lui Th. Kiriacoiff, avînd în total 311 pagini.

⁵⁰ Sextil Pușcariu (1877—1948), filolog; în memoriile lui apar mai multe referiri la romancier, unele deosebit de importante pentru clarificarea împrejurărilor în care s-a aflat L. R. în anul 1918, în Capitala ocupată de trupele germane (vezi supra).

iată, născută la 29 octombrie și avînd deci abia 6,1/2 luni. A primit. Mihai zice că precocitatea aceasta e bună.

După-amiază a fost totuși o ploaie abundentă. Dr. Tițescu m-a luat pînă la Gălășești, unde am dat peste omul cu stupii care încă nu-mi adusese nimic. A promis să aducă negreșit săptămîna aceasta. I-am dat 200 lei să-mi cumpere 1 kg faguri artificiali de la un om de acolo. Am dat lui Ionel 100 lei să-mi ia 2 kg untdelemn candelă, plus sticlele. Am luat foi de sena 20 lei.

Prin Mihai am arendat din nou lucerniera de la Gubavu⁴², 2 po-goane, cu 9 000 lei, dîndu-i avună 1 000 lei.

* Luni, 13 mai [1940, Valea Mare]

Dimineața frumos, după-amiază ploaie abundentă, cu foarte puțină grindină mică. Mihai a plătit la Camera Agricolă 15 kg piatră vînată (720 lei) și a luat de la Steriade 20 kg cu 1 062 lei. Sîmbătă va aduce pompa și arsola pentru stropirea a treia oară.

Miine dim[ineată] plec București cu ouă, smîntînă, brînză, iaurt, 2 kg untdelemn, lapte.

Miercuri, 15 mai [1940, București]

S-a deschis sesiunea generală a Academiei. Fusesi la dejun la Pillat cu Gamillscheg, Voiculescu, Herescu. Neamțul mă asigură că apare negreșit *Ion* în germană la toamnă. Se glumește despre alegerea lui Crainic⁴³; Herescu e sigur că are să cadă, ceilalți nu spun, dar cred la fel.

La Academie public puțin. Dare de seamă și lucruri plicticoase. Petrovici îmi vorbește despre *Adam și Eva* cu multă admirație, apoi mă roagă să dau votul meu la primul scrutin lui Torouțiu⁴⁴, pe care-l propune el, fiindcă a apucat a promite, și nu vrea să fie singur, de altfel și Motru i-a promis. La scrutinele următoare, firește, votez pe cine cred. El, avînd în vedere lipsa de relief a candidaților, propune să amînăm alegerea pentru la anul. E vorba de locul lui Drăganu⁴⁵. Pentru Crainic rămîne să-l propunem din nou. I-a spus lui Crainic cum am declarat că-l voi vota și a fost enorm de impresionat, arătîndu-i că mi-a întins mîna. Pușcariu Sextil îmi vorbește despre Procopovici⁴⁶. Îi promit, dar după primul scrutin pe care l-am făgăduit lui Torouțiu.

⁴² Gubavu, proprietar, adesea întilnit în „Jurnalele de la vie“.

⁴³ Alegerea în Academia Română.

⁴⁴ Ilie E. Torouțiu (1888—1953), critic și istoric literar, folclorist, traducător; între 1931 și 1946 s-a remarcat îndeosebi prin editarea seriei „Studii și documente literare“ (13 vol.).

⁴⁵ Nicolae Drăganu (vezi supra).

⁴⁶ Alexe Procopovici (1884—1946), lingvist, profesor la Universitatea din Cluj.

reanu mă gândesc atunci la o compensație imediată : premiul de roman Hamangiu de 100 000 lei. Am să-i fac chiar miine, ultima zi, raportul și voi izbuti.

Vineri, 17 mai [1940, București]

Mi-am pierdut dimineața văzînd două filme la cenzură. La Academie am vorbit cu Ciobanu⁵¹ pentru Petrovici. Încolo nimic interesant. Am făcut referatul pentru Ionel Teodoreanu și puțină propagandă pentru el. I-am spus pe urmă, la Casa Scriitorilor, să depună cinci exemplare, cum cere regulamentul.

Sîmbătă, 18 mai [1940, București]

La Academie întii tratative cu Pușcariu și Caracostea în vederea reluării scrutinului pentru locul Drăganu. Regulamentul nu admite amînarea decît după cinci scrutinuri împreună cu delegația. În acest caz vreau să reiau candidatura Rosetti. Pușcariu crede că mai poate încă rupe voturi în favoarea lui Procopovici ; dacă nu, e de acord cu soluția mea. În secție s-a lucrat la premii. În primul rînd a venit Ionel Teodoreanu, care a trecut relativ destul de ușor. Petrovici a vrut să dobîndească pentru Mircea Rădulescu o parte dintr-un premiu mai mare : Blaga s-a opus vehement, și Caracostea. În sfîrșit, toată comisia n-a agreat propunerea, spre mîhnirea lui Petrovici. În schimb, s-a dat lui Banea⁵² pentru *Zile de lazar*⁵³ etc. Un premiu s-a dat lui Medrea, și de pictură lui Lucian Grigorescu⁵⁴, mai puțin.

Luni, 20 mai [1940, București]

Discursul de recepție al lui Parhon cu răspunsul lui Carpen⁵⁵. N-au prea ieșit din banalitate. Pe urmă votul asupra lui Nichifor Crainic. A reușit la limită. Azi a fost înmormîntat Măciucescu.

Sînt îngrijorări mari pentru soarta Franței. Se pare că germanii sînt mult superiori. Războiul merge vertiginos în favoarea germanilor.⁵⁶ Dacă cumva nu va interveni un nou miracol ca în '914.

⁵¹ Ștefan Ciobanu (vezi supra).

⁵² Gheorghe Banea (1891—1966), prozator și memorialist.

⁵³ *Zile de lazar*, roman de G. Banea tipărit în 1938.

⁵⁴ Lucian Grigorescu (1894—1965), pictor.

⁵⁵ Nicolae Vasilescu-Carpen (1870—1964), inginer.

⁵⁶ Amintim cîteva operații militare intervenite în ultimele două luni : invadarea Danemarcei și Norvegiei (9 apr. 1940) ; invadarea Olandei (10 mai 1940) ; ruperea frontului francez la Sedan (13—14 mai 1940) ; capitularea armatei olandeze (15 mai 1940) ; declarat „oraș deschis”, Bruxelles este ocupat de armata germană (17 mai 1940) ; ocuparea de către Germania a orașelor Anvers și Saint-Quentin.

Marti, 21 mai [1940, București]

Am primit vizita lui Dupront, directorul Institutului Francez, care venise și aseară în urma unei neînțelegeri telefonice în privința orei de intîlnire. Îmi spuse că Duhamel, care are anume însărcinări la radiofonia franceză, a luat inițiativa să se facă la microfonul francez, în iulie-august, cîte-un sfert de oră de „causerie”, de cîte o personalitate marcantă din țările străine despre subiecte privitoare la țara respectivă, firește subiect cultural. S-a gîndit în primul rînd la mine. Vor mai fi cîteva români de primă mărime. S-ar oferi 10 000 franci onorariu, plus găzduire completă la Pen-Clubul francez. Evident, inițiativa se luase înainte de începerea gravelor evenimente actuale. Mi-a făcut propunerea în speranța că lucrurile se vor îndrepta și asemenea manifestări se vor putea realiza într-un timp oarecare. Am acceptat, adăogînd că am fost invitat la Roma pentru o conferință similară, pe care însă am amînat-o din cauza evenimentelor pentru la toamnă sau cînd se va putea ; acolo era vorba să prezint epica română contemporană. Ceva la fel aș dori să fac și la Paris, cînd va fi cazul. Desigur, a spus, ar fi tot ce se poate mai interesant. Asta însă ar trece peste ceea ce s-a prevăzut. Deocamdată e vorba numai pentru radio. Sugestia mea i se pare importantă și practică, deși o conferință în iulie-august ar fi greu de realizat în condiții bune. În orice caz, s-ar putea lega ambele, încît efectul să fie mai deplin. De altfel, cu evenimentele în curs e probabil că toate acestea vor suferi o amînare, încît ideea mea se va putea realiza într-un timp mai bun. Conferința s-ar putea ține la Sorbona sau la Soc[ietatea] Scriitorilor etc. Mulțumește c-am acceptat principial și mă va ține în curent. Era îndurerat de situația războiului pînă la lacrimi.

La Academie o ședință scurtă, ca să putem merge pe urmă la Motru care își serbează ziua numelui. Iorga, după boală, a reapărut. Povestește boala — fleac, ușoară tuse, urmare a unei ușoare răcelii. Oprescu⁵⁷, revenind de la Londra, aduce impresii de mare încredere în victoria aliaților. Iorga refuză să dea mina lui Caracostea pentru că a conferențiat în Germania.

Cu Blaga și Pușcariu împreună am mers la Motru. Acolo Panaitescu⁵⁸, istoricul, aduse vestea că germanii au ajuns la Marea Mînecii și-au făcut prizonier pe comandantul armatei franceze Giraud⁵⁹. Bănescu⁶⁰ cere lui Motru să intervîie la Palat să se dea și mai noilor aca-

⁵⁷ George Oprescu (1881—1969), critic și istoric de artă, profesor la Universitatea din București.

⁵⁸ Petre P. Panaitescu (1900—1967), istoric, profesor la Universitatea din București.

⁵⁹ Henri Giraud ; la 15 nov. 1941, va fi numit comandant suprem al trupelor franceze în Africa de Nord ; ulterior, la 23 iun. 1943, va fi numit, alături de generalul Charles de Gaulle, în fruntea Comitetului Francez al Eliberării Naționale (constituit la Alger).

⁶⁰ Nicolae Bănescu (1878—1971), istoric bizantinolog (la B.A.R., *Coresp.*, nr. 142 106, o scrisoare către L. R., datată 1940, intervenție pentru o actriță clujeană).

demicieni gradul de ofițer al „Meritului cultural“ și marea cruce a „Coroanei“. Discutăm pe urmă, și Motru vrea să realizeze cu ajutorul regelui ideea ca membrii Academiei să primească de la stat un salariu sau o completare egală cu a consilierilor regali.

Miercuri, 22 mai [1940, București]

La Academie, înainte de începerea ședinței, Crainic a venit să-mi mulțumească pentru concursul ce i l-am dat și atitudinea ce-am avut-o. „Ne-am porcăit destul, să nu mai fim supărați!“ „Nu, pardon, tu ai fost porc! Și nici azi nu știu pentru ce. Eu n-am făcut decât să ripostez târziu...“ „Ce-a fost a trecut... Fii sigur că eu la fel aș fi procedat față de tine...“ „Eu am făcut-o din convingere că ești cel mai bun. A fost o chestie de conștiință“.

Motru i-a spus câteva cuvinte banale. Crainic a răspuns destul de abil. A mulțumit întâi secției, apoi celor ce l-au votat, apoi chiar celor ce nu l-au votat. Iorga întrerupe: Dar cei care au fost absenți și te-ar fi votat?... În sfârșit, promite că va fi trup și suflet cu corpul academic.

La sfârșit Iorga spune lui Petrovici și mie: Ei, ați văzut cum ne-a luat peste picior și ne-a categorisit, binevoind a ne da note?...

De altfel Iorga se plînge mereu de boală, că nu poate dormi noaptea, în schimb ziua oricînd, că are mereu visuri tulburătoare, că iar nu vede bine cu niște ochelari etc. Generalul Rosetti⁶¹ spune că ar fi auzit că Gamelin⁶² s-ar fi sinucis, că francezii dezminț capturarea generalului Giraud, că au reluat Arras etc.

În comisia premiului Năsturel am dat 4 000 lei lui Buzdugan⁶³, iar alt premiu de 3 000 lei pentru Ghidul României.

Joi, 23 mai [1940, București]

Fiindcă am avut la masă pe soții Daus și pe Horia Oprescu⁶⁴, am ajuns mai târziu la Academie, unde de altfel Lupaș⁶⁵ ținea o comunicare despre Gojdu⁶⁶, destul de mediocră. S-au făcut pe urmă niște voturi de membrii onorari la care n-am participat, trebuind să merg la ședința comisiei pentru acordarea Premiului național de proză. Am propus pe Ion Petrovici pentru proza-i literară artistic-educativă. Pregătisem alegerea, așa că s-a făcut în unanimitate, după ce Minulescu a

⁶¹ Radu Rosetti (vezi supra).

⁶² Maurice Gamelin (1872—1958), comandant de armată francez.

⁶³ Ion Buzdugan.

⁶⁴ Horia Oprescu (1904—1974), publicist și prozator: la primăria Capitalei se ocupa de viața culturală a orașului, sprijinindu-și cu generozitate confrății. Cu L. R. se afla în cele mai bune raporturi. În casa romancierului a cunoscut-o pe Maria Gusan, cu care se va căsători, avînd ca nași pe Liviu și Fanny Rebreanu.

⁶⁵ Ioan Lupaș (1880—1967), istoric.

⁶⁶ Emanuil Gojdu (1802—1870), patriot ardelean.

propus în treacăt pe Brăescu⁶⁷ și Papadat-Bengescu⁶⁸, iar ministrul⁶⁹ a spus că Lupaș și Caracostea, care ar fi fost candidați, au renunțat anticipat.

Pe urmă am fost la Institutul german, unde am ascultat conferința foarte interesantă a profesorului Herbert Gysarz⁷⁰ despre Nietzsche⁷¹ și timpul nostru. Acolo Caracostea mi-a spus că bine am dat lui Petrovici premiul de proză, dar cu un vizibil regret. Richter⁷² n-a primit încă nimic de la editorul cu Ion, dar un funcționar de la propagandă l-ar fi sfătuit să propuie ministrului să-l tipărească. Am refuzat net asemenea idee.

Vineri, 24 mai [1940, București]

Am dejunat la spitalul Elias al Academiei împreună cu mai mulți colegi și personalul medical. La Academie întâi în secție, împreună cu delegația, am repetat votul de cinci ori pentru locul vacant al lui Drăganu. A rămas vacant.

Iorga îmi spune că face el singur toate corecturile, chiar la *Neamul românesc pentru popor*.⁷³ Asta cu ocazia primului volum de discursuri parlamentare.

De ce nu pune pe altcineva, de pildă pe fiică-sa, care e atît de pasionată pentru istorie⁷⁴? I-e milă fiindcă e șubredă. De altfel ea și cealaltă fată⁷⁵, care a absolvit o școală de bele-arte străină, nu e întrebuintată. Iar băiatul de la școala de meserii⁷⁶ a fost suspendat, trasat de Călinescu⁷⁷, pe cînd regele, ori de cîte ori e propus pentru ceva, îl șterge.

⁶⁷ Gheorghe Brăescu (1871—1949), prozator și dramaturg.

⁶⁸ Hortensia Papadat-Bengescu (1876—1955), prozatoare (vezi, în *Addenda* vol. 1 din *Jurnal*, mărturisirile lui L. R. despre romancieră; la B.A.R., *Coresp.*, nr. 144052—144068, scrisori către același, datate între 1928 și 1939, mărturisind bune raporturi).

⁶⁹ I. Nistor.

⁷⁰ Herbert Gysarz, profesor de filosofie de la Berlin.

⁷¹ Friedrich Nietzsche (1844—1900), filosof german, al cărui nume revine adesea în notațiile lui L. R., începînd din 1908 (vezi vol. *Caiete*); referiri mai ample în *Slove din închisoare* (scrisoare către M. Dragomirescu, transmisă din Gyula, 1910); un moto din Nietzsche deschide romanul *Gorila*.

⁷² Konrad Richter, traducător; talmăcirea efectuată de el, va apărea la Viena, în 1941, cu titlul *Die Erde, die Fruncken mach*.

⁷³ Situație de moment; de regulă operațiile de corectură se efectuau cu sprijinul Catincăi Iorga, soția istoricului.

⁷⁴ Lilliana Iorga (căsătorită Pippidi, n. 1910), licențiată a Facultății de Istorie, cercetătoare științifică la institutele conduse de N. Iorga și, după moartea acestuia, de Gh. Brătianu. A editat mai multe volume din opera tatălui său, îndeosebi inedite. În 1944 a ilustrat a șasea ediție a romanului *Cuileandra*, tipărită la „Cugetarea Georgescu-Delafraș“.

⁷⁵ Magdalena Iorga (căsătorită Valota, n. 1905), din 1940 stabilită la Milano.

⁷⁶ Mircea Iorga (1902—1966), inginer, directorul Școlii superioare de meserii de pe lângă Institutul Politehnic.

⁷⁷ Armand Călinescu.

Războiul continuă a zgâlțîi nervii lumii întregi în așteptarea lichidării mării bătălii ce se dă în Belgia și nordul Franței. Situația pare disperată pentru aliați. Germanii au izbutit să despartă pe linia Abbeville-Amiens-Laon-Aisne-Rethel-Longny armatele franco-belgo-engleze ce operează în nord de restul armatei franceze. Armatele despărțite se află prinse într-un clește care se strânge mereu, avînd capul între Arras-Cambrai-Valenciennes, iar ghearele, una de la Valenciennes la nord prin Tournail-Lys Anvers și cealaltă de la Arras prin St. Omer la Boulogne. Germanii au atins Canalul Mîneei la Abbeville, Montreuil, Boulogne, întinzîndu-se spre Calais-Dunkerque. Dacă francezii nu reușesc să spargă frontul german spre sud pentru a restabili legătura cu restul armatei franceze, în cele din urmă toate trupele aflate în cleștele german vor fi nimicite sau caputate. Situația actuală e dramatică în ultimul grad. Bătălia extrem de violentă continuă de vreo trei zile în triumghiul Arras-Cambrai-Valenciennes. E bătălia decisivă pentru soarta războiului, în orice caz pentru soarta celor peste un milion de soldați anglo-francezi prinși în strînsoarea germană.

* Sîmbătă, 25 mai [1940, Valea Mare]

Din pricina sesiunii Academiei abia astă-seară am mai putut veni încoace. În lipsa mea s-au lichidat afacerile cu Păcescu; mi-a înapoiat butoiul de țuică; nu mai are decît să-mi întoarcă piatra vinată împrumutată. Mihai a început să aducă lemnele de stejar de la pădure. Tereza a săpat sfecla, care a răsărit frumos. În schimb, merii sînt compact invadați de omizi. Stuparul a adus cei șapte stupi și i-a transvazat. Să vedem miine cum a lucrat.

* Duminică, 26 mai [1940, Valea Mare]

Vreme frumoasă, caldă. Stuparul a venit și mi-a arătat ce-a lucrat. Dintre cei șapte stupi avem unul cu 8, altul cu 7, patru cu 6 și unul cu 5 faguri mari. S-au pus 20 faguri artificiali, încît au fost numai 24 cei vechi. Altfel însă toți lucrează sîrguincios. A controlat și pe cei trei vechi și le-a pus caturi pentru strînsoare. Pentru stupii noi mai trebuie 24 rame mari, care se vor pune pe măsură ce va fi nevoie pînă la toamnă. Mai am 10 rame pline din ceara mea de anul trecut; am apoi circa 1/2 kg ceară topită tot din vechi, iar din fagurii de buduroaie rămași acum vom mai scoate vreun kg de ceară, încît astfel cred că am destul pentru acest an — dacă nu vor trebui puse caturi de recoltă (ceea ce e aproape sigur). Iată acuma costul: 7 uleie cu rame și caturi a 450 lei = 3150 lei; 7 stupi a 500 lei primitivi = 3500 lei; transportul stupilor primitivi a 50 lei = 350 lei; stuparul Petre Ion de la Dobrogostea pentru cumpărare, transvazare și îngrijirea în acest an a 100 lei = 700 lei; 2 kg faguri artificiali a 250 lei = 500 lei (din

care 250 lei au fost dați lui Mihai). Total 8 200 lei, la care se vor adăoga 2,1/2 kg faguri pentru ramele mari și 3,1/2 kg pentru ramele mici de strînsoare, adică încă 1 500 lei. Rotund, circa 1 400 lei stupul.

* Sîmbătă, 1 iunie [1940, Valea Mare]

Sosesc seara la 10 numai ca să văd ce e pe aici. Bine. Mihai aduce lemnele de stejar de la pădure, cu greu. A adus un stîlp de 13 m pentru lampa de curte și încă alți trei pentru florile urcătoare — a dat 100 lei și țuică pădurarului.

Duminică, 2 iunie [1940, Valea Mare]

Miercuri am avut la Academie solemnitatea discursului de recepție. A fost într-adevăr o zi solemnă pentru Academie, atîta lume s-a grăbit să participe și atît de mare a fost interesul. Regele n-a venit. Se zice că din pricina evenimentelor externe. Ulterior Motru a fost chemat în audiență și regele s-a scuzat că n-a putut veni deloc la Academie în această sesiune, dînd ca motiv împrejurările și ocupațiile. În sfîrșit... Solemnitatea s-a difuzat prin radio... Discursul meu *Lauda țărănului român* a impresionat foarte mult. Am simțit-o pe cînd îl citeam, am auzit-o pe urmă și am văzut-o din ecoul ce l-a avut în toată țara. Petrovici a răspuns foarte cald și elogios și lung, ici-colo polemizînd cu unele părți din discursul meu. Efectul general a fost covîrșitor. Felicitările m-au covîrșit. Iorga zice că va propune să fie tradus discursul meu în patru limbi și răspîndit drept cea mai bună propagandă românească; în schimb, înjură pe Petrovici. Lapedatu îmi spune emoționat că a fost cea mai frumoasă zi a Academiei etc.

* Duminică, 2 iunie [1940, Valea Mare]

Vremea urîtă, cu ploi intermitente. Să nu uit a nota că luna trecută, la plecare, am cumpărat o pompă de stropit „Vermorel“, nouă, de la Iuga-Pitești cu 2 100 lei.

* Luni, 3 iunie [1940, Valea Mare]

Plec după-amiază la București cu oarecare lucruri. Tereza luptă cu sfecla săpatul și răsăditul, Mihai vrea să stropească via și nu poate pentru că a plouat tare. De asemenea lucerna ar trebui cosită și ploaia nu permite. Las lui Mihai 1 000 lei să mai cumpere porumb.

Iar am venit, mai mult ca să respir. Se pare că va fi frumos. Aici e bine. Tereza a cumpărat 13 duble porumb a 76 lei, plus alte două pentru malai. Mihai a început să stropească. Dar a plouat mereu, numai de două zile a încetat.

Simbătă, 8 iunie [1940, Valea Mare]

Ar trebui să revin asupra discursului de recepție de la Academie. Se pare că a avut un răsunset cu siguranță peste valoarea lui. Cred că a impresionat mai mult prin spiritul de frondă sau ici-colo chiar de răzvrătire, neobișnuit într-o adunare atât de liniștită. În afară de ecoul în presă, interesant e efectul asupra lumii care a ascultat la radio și care continuă să mă copleșească cu felicitări. Dar vremurile sînt prea cumplite ca să te poți bucura de astfel de succese. Evenimentele se precipită vertiginos și amenință să răstoarne fața pămîntului... 0

ADDENDA

Societatea Scriitorilor Români
București 4, Bulevardul Elisabeta
Telefon no. 108/1928
7 iunie 1928

DOMNULE MINISTRU¹

Examinînd producția cărții românești în ultimii ani, se constată o continuă scădere. În loc ca energiile creatoare, atît ale scriitorilor, cît și ale editorilor, să urmeze o curbă ascendentă, cum ar fi firesc în România nouă aproape triplă ca teritoriu și populație, numărul cărților noi ce apar rămîn în urma celor ce apăreau înainte de Unire.

Fenomenul trebuie să îngrijească pe oricine se gîndește la viitorul intelectual al țării, cu atît mai mult Ministerul Artelor, care are oarecum răspunderea oficială a propășirii literelor române. Primejdia e cu atît mai mare cu cît efectele ei se fac cu tîrziu simțite.

Guvernele române se arată veșnic și mult preocupate de problema culturii românești. Pe lîngă sfortările de-a intensifica și a face eficiente învățămîntul de toate gradele, se desfășoară o amplă activitate pentru răspîndirea culturii în cercuri cît mai largi, prin șezători, conferințe, cărți etc. În acest timp însă se pare că scapă atenției tocmai temelia oricăror sfortări culturale serioase: cartea. Dacă vrem ca în viitor cultura românească să aibă mai mare amploare, nu se poate să nu se țină seama că cultura, înainte de toate, e creație originală și că deci, în primul rînd, această creație se cuvine să fie stimulată prin toate mijloacele posibile spre a dobîndi instrumentele indispensabile pentru dezvoltarea unei culturi într-adevăr naționale, singura cu adevărat prețioasă și folositoare intereselor superioare ale neamului. Ce se va face școala românească, ce se vor face numeroasele echipe de propagandă culturală dacă miine ne va lipsi cartea, adică însuși materialul, singurul pe care se bazează învățămîntul și propaganda? Și dacă temelia culturii noastre, ca a tuturor, este cartea, producătorii cărții trebuie în primul rînd stimulați, ca prin intensificarea ei să se procure școlii și celorlalte mijloace de răspîndire a culturii elemente cît mai numeroase de viață. În situația actuală însă a producției cărții româ-

¹ Memoriu transmis conducerii Ministerului Artelor și Cultelor, comentat adesea în paginile *Jurnalului* (vezi vol. 1), aflat la Arhivele Statului, fondul Direcției Generale a Artelor, dosar 108/1928, f. 1—2. A mai fost publicat de Marin Radu Mocanu în *Revista arhivelor*, XLIX, vol. XXXIV, nr. 1, p. 94—96, București, 1972.

nești, dacă desinteresul statului va continua, sîntem amenințați să ne pomenim, într-un viitor poate nu tocmai depărtat, și fără scriitori și fără editori. În eternitate nu ne vom putea alimenta numai din ceea ce s-a produs pînă azi. Creația continuă e principiul vital al culturii. În împrejurările de azi, energiile creatoare se află într-o clipă de grea cumpănă. Editorii, din cauza lipsei de capital, de cîțiva ani își restrîng din ce în ce tipărirea operelor noi. Cărțile desfăcîndu-se anevoie și deci cerînd imobilizarea de capitaluri tot mai mari, editorii au ajuns să nu mai îndrăznească a tipări decît opere de scriitori consacrați, a căror desfăcere le asigură recuperarea capitalului într-un răstimp convenabil. Astfel poezia, nuvela, drama, critica, studiile, care în general se vînd mai greu, nu mai figurează aproape deloc în cataloagele editorilor, scriitorii tineri, pe de altă parte, sînt nevoiți să-și păstreze în sertare manuscrisele și, dezgustați, să renunțe definitiv. Cîte talente nu se vor fi pierzînd, care altfel încurajate ar putea sluji literelor românești?

Statul, care ajută și încurajează industria, comerțul, agricultura, e cu atît mai obligat să se îngrijească de prosperitatea sufletească a țării, mai ales că aceasta, nefiind de necesitate imediată, nu strigă atît de mult. Alte țări, cu trecut literar multiseclar, nu încetează a chibzui și aplica diferite metode spre a asigura dezvoltarea normală a creației literare și științifice. Pînă și Franța, a cărei literatură clasică constituie o comoară fără pereche în lume, unde scriitorii și editorii desfășoară o activitate nebănuit de bogată, rezemîndu-se pe multe milioane de cititori, găsește totuși necesar să cumpănească o legiferare specială pentru a veni în ajutorul scriitorilor, asigurîndu-le condiții de viață și producție mai bună. Cu atît mai mult la noi, al căror trecut literar e atît de modest, care trebuie să facem eforturi imense pentru a răscumpara un trecut neprielnic activității spirituale — care nu ne putem bizui decît pe un contingent redus de cititori — sîntem dator să ne îngrijim de soarta cărții românești, s-o ocrotim cel puțin cît o industrie națională oarecare, să încurajăm și stimulăm efortul creatorilor ei.

Ceea ce s-a făcut pînă acum, dealtfel prea puțin, nu mai poate continua. Prin mici ajutoare bănești acordate întîmplător scriitorilor, prin achiziționări de cărți făcute la voia întîmplării și mai totdeauna fără a se ține seama de valoarea operelor nu se slujește efectiv creația și nici nu se poate stimula editura românească. Inițiativa particulară, oricît de bine intenționată, se izbește de prea numeroase dificultăți economice spre a putea face față, singură, cerințelor reale.

Iată de ce ne permitem, domnule ministru, a vă înainta în cele ce urmează un proiect care se poate realiza cu mijloacele normale ale ministerului și care totuși credem că ar putea da rezultate importante pentru propășirea cărții noastre.

Pornim de la principiul că Statul, în speță Ministerul Artelor, nu poate și nu trebuie să ajute decît munca efectivă sub formă de operă literară sau științifică. Și apoi, același ajutor trebuie să cuprindă simultan pe toți colaboratorii operei ajunsă în public: scriitor, editor și librar.

Ținînd seamă de acestea, socotim că Ministerul Artelor ar putea rezerva o sumă din subvențiile cu caracter nedefinit care să înlesnească tipărirea de opere literare și științifice, în felul următor:

O comisie permanentă, atașată Ministerului de Arte și compusă din scriitori, oameni de știință și reprezentanți ai editorilor, s-ar însărcina cu examinarea manuscriselor operelor scriitorilor și savanților care ar dori să beneficieze de sprijinul ministerului. Comisiunea n-ar avea să se pronunțe asupra valorii intrinsece a operei prezentate, ci numai asupra unui nivel de publicabilitate, ca astfel comisiunea să nu devie și nici să poată fi privită ca un oficiu de cenzură a operelor respective. Avizul de publicabilitate dat de comisiune ar constitui o obligație pentru minister, în marginele mijloacelor sale stabilite, de a subveni la cheltuielile de tipar ale operei respective.

Pe baza acestui aviz, autorul ar putea trata cu un editor asupra onorarului și condițiilor tehnice de tipar. Editorul ales va prezenta ministerului un deviz de costul tiparului pentru numărul de exemplare fixat de comisiune, iar ministerul, din fondurile sale, va avansa editorului, în contul operei respective, suma necesară pentru confecționarea cărții. Cartea va trebui să apară apoi, în editura respectivă și constituind proprietatea editorului respectiv, printr-un termen anume fixat. Editorul rămîne responsabil față de minister pentru suma de bani primită, care va fi obligat s-o ramburseze fie printr-un număr de exemplare de-ale cărții respective egal cu suma primită, fie în bani fără dobîndă, plătibili ministerului la sfîrșitul desfacerii cărții sau cel mult în trei ani de la apariția ei. Editorul va fi ținut să verse autorului la apariția cărții 25% din onorariul convenit, iar restul din trei în trei luni pînă la împlinirea unui an de la apariție.

Nu se vor acorda asemenea ajutoare decît editorilor care prezintă depline garanții de solvabilitate și numai întrucît editează în mod obișnuit opere de autori români. În nici un caz nu se vor putea acorda unui editor ajutoare pentru tipărirea de cărți decît cel mult în proporția de 1—1, adică după o carte de autor român contemporan tipărită pe cheltuiala sa, una de tipărit pe cheltuiala ministerului.

Numărul de exemplare ce se vor tipări se va fixa, pentru fiecare carte de autor român, ținîndu-se seamă de avizul editorului respectiv.

Socotim cu 60 000 lei costul unei opere, prin acest mijloc s-ar putea lesne tipări într-un an 100 cărți, în afară de cele ce se tipăresc normal, iar cheltuielile ministerului n-ar fi nici măcar cît subvenția celui mai modest Teatru Național din provincie. Și pe cînd subvenția ce se dă unui teatru e pierdută, iar efectele obținute în schimbul ei sînt trecătoare, ca a oricărui spectacol, cele 100 cărți răspîndite în vreo 500 000 exemplare ar rămîne permanente în casele cititorilor și pe deasupra ministerului i s-ar înapoia suma subvenției acordate, fie în numerar, fie în cărți de aceeași valoare, care i-ar îngădui să-și îmbogățească constant și automat bibliotecile existente sau ce s-ar mai crea. Pe de altă parte, prin aceiași bani care s-ar întoarce totuși statului s-ar asigura: scriitorilor un onorariu demn și în conformitate cu activitatea efectiv desfășurată, un onorariu a cărui plată în termen fix ar fi ga-

rantată (s-ar evita astfel spectacolul scriitorului client al mîlei ministeriale); editorilor, o posibilitate de a lucra mai intens, avînd și un beneficiu onorabil, de-a redobîndi încrederea în ei înșiși și de-a se întrece în a pune mai mult capital propriu spre a putea obține și concursul ministerului; librarilor, mijloace mai multe de existență și rîvnă mai bună de-a desface cărțile românești și de a le prefera cărților străine.

Ne îngăduim să adăogăm, domnule ministru, că de această soliditate ar beneficia, în mod firesc, tocmai operele care azi, din cauza diverselor dificultăți, nu se mai tipăresc aproape deloc, deși poate că ele sînt mai necesare culturii noastre decît cărțile mai favorizate de publicul cititor. Ar fi astfel poeziile, critica, drama, istoria literară, eseurile de tot felul, lucrări științifice de popularizare sau de specialitate etc. S-ar putea da un avînt special și traducerilor bune, după autorii clasici străini, procurîndu-se mijloace de cîștig cinstit atîtor scriitori care azi tînjesc...

Dar nu insistăm, domnule ministru, nici asupra perspectivelor ce s-ar deschide astfel producției cărții românești, nici asupra amănunțelor de organizare a realizării acestei propuneri. Un regulament special, amănunțit, s-ar putea lesne alcătui, în care să se prevadă toate. Societatea Scriitorilor Români, prin subsemnatul și alți reprezentanți ai ei, ar fi deosebit de bucuroasă să se pună la dispoziția dv. pentru tot ce privește înfăptuirea unei opere de la care noi așteptăm rezultate deosebit de fericite pentru viitorul cărții noastre românești.

Nu ne îndoim că veți binevoi a chibzui cu toată sollicitudinea cuvenită propunerea noastră și că, adoptînd-o, veți pune-o în practică în cel mai scurt timp posibil. Va fi prima încercare serioasă din partea Ministerului Artelor de a acorda și literelor sprijinul și importanța ce le merită, cu atît mai mult cu cît sacrificiile materiale cerute sînt, credem, cum nu se poate mai reduse.

Primiți, domnule ministru, expresiunea deosebitei noastre stime.

Președinte,

Liviu Rebreanu.

NOCTURNĂ LITERARĂ

DE VORBĂ CU UN SCRITOR CARE LUCREAZĂ DUPĂ
ASFÎNȚIT, CITEȘTE MULT, CREEAZĂ ROBUST ȘI NU-ȘI
UITĂ CAMARAZII DE LITERE: LIVIU REBREANU²

În cartierul Gării de Nord, pe care Leon Donici îl iubea pentru diversitatea aspectelor, a oamenilor și-a zgomotului infernal, este o stradă izolată și mică,

² Apărut în *Adevărul*, XLV, nr. 14826, 1 mai 1932, p. 6, sub semnătura lui Horia Roman.

absentă de la viața care clocotește în jurul ei. Pe-nnoptate liniștea e stăpină pe-ntregul cartier. Lumina palidă a unei lămpi de birou, proiectată pe fereastra cu stori transparente, profilează o bibliotecă vastă. La ora cînd totul a amuțit, într-o cameră izolată un scriitor lucrează. Să-i turburăm liniștea?

Cînd d. Liviu Rebreanu s-a retras de la „Educația Poporului” — micul subsecretariat al culturii, creat și ucis de aceeași guvernare național-tărănistă — ne-am împletit regretul de a-l ști plecat din fruntea acestei instituții cu bucuria de a-l vedea reîntors temeinic la vechile sale preocupări. Încă o dată cazul Rebreanu a confirmat adevărul că meseria de funcționar nu e compatibilă cu meseria de scriitor, dacă acesta și-a făcut din litere o sursă de viață și un ideal immanent. D. Liviu Rebreanu face parte din numărul foarte restrîns de autori români care trăiesc de pe urma scrisului. Și în țara în care boema și mizeria artistului a devenit proverbială, prezența cîtorva asemenea cazuri trebuie salutată ca o revelație pentru destinul culturii noastre. Plecat de la „Educația Poporului”, d. Liviu Rebreanu s-a întors acolo „unde au fost jurămintele”, adică la masa de lucru și la preocupările sale inspirate. În mai puțin de un an, d-sa și-a revizuit un imens material rămas în urmă, a pus la punct cîteva noi romane și a lansat o revistă literară. O vizită pe-nnoptate la d. Liviu Rebreanu acasă, în biroul de mahon, între cărțile și manuscrisele voalate în fumul celor aproape 150 de țigări cîte consumă d-sa zilnic, este un ceas de bună și înaltă reconfortare. Părul alb care ne aduce aminte — minus buclele — de o perucă Louis Quatorze, încadrînd o față tînără, silueta masivă, uimitor contrast de uriaș și de copil, de granit și marmură delicat sculptată, formează ansamblul poate paradoxal, dar bun, senin și cald al omului Rebreanu. Rămîne încă străin condeiului nostru sufletul scriitorului, în intimitatea lui fără ecouri. Și, pentru mai buna lui conturare, pentru o apropiere spirituală de d. Liviu Rebreanu — vedetă a realismului și epicului românesc — am uzat urma tuturor gazetarilor: oamenii deprinși să mediteze și să contemple nu se mărturisesc, ci discută. Iată estompa unei convorbiri cu un scriitor:

„CĂRȚILE AU VIAȚĂ CA OAMENII”

Cărțile au și ele viață ca oamenii: unele mor în floarea vîrstei, altele trăiesc pînă la adînci bătrîneți. În al doilea caz, au darul să bucure un scriitor, îi procură venituri și-i dă posibilitatea să trăiască fără chenzina banală, fără scadențe și migrene.

Este formula la care, în România, a ajuns d. Liviu Rebreanu și încă vreo trei scriitori: Tudor Arghezi, Ionel Teodoreanu și Mihail Sadoveanu.

Dacă n-am comite o imprudență, fatală cu privire la consecințele ei — în cazul cînd fiscul s-ar sesiza —, am scrie aici suma veniturilor anuale ale cărților d-lui Liviu Rebreanu.

Este însă fapt public că *Ion* a produs, pînă în prezent, numai autorului, aproape două milioane lei.

Privită așa, meseria de scriitor devine demnă de invidie, de invidia celor ce nu cunosc însă munca, strădanile și condițiile elaborării unei cărți.

D. Liviu Rebreanu nu lucrează decît noaptea.

— Personagiile răsar atunci mai conturate, mai aproape de gîndul și de sufletul meu. Liniștea de afară, lumina palidă a lămpii de masă și poate o veche obișnuință a mea — mărturisește dl. Rebreanu — mă atrag să scriu numai după asfințit, tîrziu. Orele mele de lucru sunt între 8 seara și 8 dimineața.

În asemenea condițiuni, munca scriitorului nu mai e invidiată de nimeni. E muncă dantescă, imagine în care Ugolino — mai puțin crud — roade hîrtia eternă.

DESPRE „RĂSCOALA“

În toamnă va apărea *Răscoala*, ultimul roman al d-lui Liviu Rebreanu. Va fi o carte mare, divizată în două fascicule de cîte 300 de pagini fiecare.

— Este un gînd mai vechi care mă obsedează de ani de zile, spune d. Rebreanu.

Într-adevăr, răscoala țărănească din 1907 nu și-a găsit pînă acum cîntărețul. E aproape ciudat cum această zguduitoare pagină din istoria României n-a fost dramatizată pînă acum.

— Era necesară perspectiva istorică, ne lămurește d. Rebreanu. Chestiunea țărănească, a pămîntului și a revendicărilor păturii rurale de la noi n-a fost nici azi rezolvată. Și ea va dăinui multă vreme de acum înainte, din cauza împrejurărilor speciale prin care trecem. Cînd Titu Herdelea, eroul principal al *Răscoalei*, a venit la București îngrozit de proporțiile pe care le luaseră mișcările țărănești din județul său, în parlamentul țării se discuta cu aprindere chestia... ieftinirii benzinei. În România erau atunci tocmai bine vreo 20 de automobile.

Incontestabil, *Răscoala* va prilejui d-lui Liviu Rebreanu pagini admirabile. Mișcările de masă, represiunea lor care s-a făcut cu victime omenești și cu mult sînge, dinamica aceasta socială va fi cuprinsă în cîteva capitole esențiale și va constitui prima istorie romanțată a anului 1907.

Am fi voit informații mai ample cu privire la noua carte a d-lui Liviu Rebreanu.

Teama acestui om de a vorbi despre el și despre operele sale, discreția aceasta — atît de rară la scriitorii noștri — ne-a forțat să abandonăm discuția în jurul *Răscoalei*.

— Un roman nu se poate rezuma și nu poate fi sintetizat în cîteva fraze. La toamnă îl vei citi și vei scrie atunci despre el, încheie d. Rebreanu.

Convorbirea prinsă totuși pe panta avalanșelor sociale a rămas mai mult timp sub semnul aspru al prefacerilor, sub stindardul nevăzut al lumii viitoare.

Desigur Rusia dădea material de discuție, însă vițiul literaturii nu cunoaște granițe. În biroul d-lui Rebreanu, dacă nu e locul să se aprofundeze *Manifestul comunist*, se poate vorbi cu foarte mult folos despre literatura nouă a colosului nordic.

Un distins intelectual observa de curînd că rusomania literară contemporană este o modă capricioasă și trecătoare.

Informațiile asupra Sovietelor, diferite după sursa de unde ne vin, se contrazic și au darul să creeze un imens semn de întrebare.

Exagerările apar din toate părțile. Sunt numai cîteva săptămîni de cînd un onorabil scriitor român — romancier și înalt demnitar — afirma într-un interviu că în Rusia un tren care pleacă dintr-o stație nu se știe cînd va ajunge și dacă va ajunge la destinație.

Dincolo de grave năzbtii și afirmații în genul acesteia, fanaticii imperiului roșu învăluie țara sovietelor într-o lumină cu totul contrarie.

— Incontestabil — ne-a spus d. Rebreanu — în Rusia voința fanatică a unei minorități puternic organizată și disciplinată stăruie să clădească o lume cu desăvîrșire nouă, pe ruinele celei vechi pe care a distrus-o din temelii. Ce va rezulta din cumplita sfortare de energii, din munca uriașă, din entuziasmul nemărginit, din ura înflăcărată, din suferințele violente ce se cheltuiesc acolo, e taina viitorului. Lucru sigur e că experimentul comunist va schimba înfățișarea civilizației umane, indiferent dacă reușește deplin sau deloc.

De altfel, chiar azi, după un deceniu, influența rusească își arată efectele în toate domeniile și în toată lumea. A închide ochii în fața unei realități ar fi o prostie. Tăgăduind o realitate, n-o suprimi. Primejdia, dacă este, numai privită în față o poți înfrunta. Fenomenul rusesc nu se înlătură nici cu fraze, nici cu capul în nisip.

Observațiile acestea le-am mai făcut, continuă d. Rebreanu, în cursul unui comentariu cu privire la scriitorii și literatura din Rusia sovietică.

Organul central al federației internaționale a scriitorilor revoluționari, care apare la Moscova în editura statului, lunar, în rusește, franțuzește, nemțeste și englezește, a publicat un foarte interesant raport cu privire la conferința scriitorilor care a avut loc la Harkov, cu participarea reprezentanților a 22 de țări.

Din țările principale, au fost reprezentate: Germania, Franța, Anglia, Austria, Cehoslovacia, Italia, Polonia, Ungaria, România, Letonia, China, Egiptul, Persia, Bulgaria, Japonia etc.

Pentru a ne da seama de spiritul în care au decurs lucrările acestui congres și pentru a sublinia mentalitatea care dănuie în rîndul scriitorilor sovietici, este interesant de reprodus acest pasagiu din dis-

cursul inaugural al reprezentantului comitetului executiv al Cominternului :

„...Puterea creatoare a scriitorilor revoluționari nu se poate dezvolta decât în cadrul literaturii revoluționare și numai sub deviza luptei neîmpăcate contra fascismului și social-fascismului, contra naționalismului și a fascismului micii burghezii, contra tuturor iluziilor pe care le hrănește burghezia, contra înșelăciunii și calomniei pe care ea le răspîndește, cu concursul social-fasciștilor. La luptă contra jugului imperialist din colonii, întru sprijinirea revoluției din China, la luptă contra războiului imperialist și mai cu seamă contra agresiunii asupra Uniunii Sovietice !“...

Evident că o asemenea energie verbală, pe care o resping formal pe latura politică, nu poate să rămână fără puternic răsunset în lumea sensibilă a artei. Forme și idei noi străbat lumea. Anii antitezelor trăiesc vijelios sub ochii noștri, prea adesea deprinși să contemple abstract icoanele adînc gravate ale vieții materiale și sufletești. Iată de ce îmi place să cercetez experiența rusească : obișnuință de laborator al creației.

D. Rebreanu are ceea ce am numi cu puțin curaj o vervă temperată. Un manometru invizibil îi timbrează gestul și verbul. Dacă n-ar fi intervenit un telefon, rătăcit și guraliv sub două volume, care să ne întrerupă îndelung, conversația ar fi continuat pentru alte idei. Interlocutorul vroia tocmai să abordeze problema culturii, intenționa să-mi spună ceva despre traduceri din românește în alte limbi (era în materie) și evident să ne arate cum concepe legiferarea dreptului de viață și de creație pentru scriitorii români. Telefonul regretabil a întrerupt o convorbire succulentă. A mai avut însă două misiuni practice : a dat proporții suportabile unui articol de ziar și ne-a prilejuit un nou popas în odaia de lucru a scriitorului. Îi mulțumim !

MARELE ROMANCIER DESPRE VIAȚA OPERA ȘI CONCEPȚIA SA ARTISTICĂ³

Actul de naștere al d-lui Liviu Rebreanu marchează astăzi o vechime de jumătate de secol. Numai cincizeci de ani, se vor întreba unii ? Nu e posibil ! Dl. Liviu Rebreanu prea a pătruns printre zidurile spiritului și conștiinței românești, prea e cunoscut, prea a cucerit fortăreața cetitorilor, prea e citat ori de câte ori vine vorba de sufletul autentic românesc, de pasiunile și de dorurile lui. Nu se poate ca într-o vreme în care cincizeci de ani de activitate se serbează ca o simplă aniversare d. Liviu Rebreanu să împlinească, în total general, această sumă, el care a așezat romanul românesc în același raft cu opera lui Balzac și Tolstoi. Dl. Liviu Rebreanu — vor continua acei ce nu-i

³ Interviu publicat în *Adevărul*, XLIX, nr. 15910, 28 nov. 1935, p. 3, fiind semnat de Liviu Floda. Lipsind din colecția B.A.R., el a fost recuperat din depozitul Bibliotecii Centrale din Cluj-Napoca, la semnarea confratelui Aurel Sasu

cunosc decât volumele — prea e al tuturor timpurilor și prea e deasupra lor ca să fie între noi cu numai cincizeci de ani.

...Și cu toate acestea, cei ce-l cunosc pe marele nostru romancier vor refuza să admită că el împarte astăzi veacul pe jumătate. Omul acesta cu presanță de atlet, care-ți cuprinde mîna cu o vigoare rar întîlnită, care rîde cu pofta și savoarea unui adolescent, care are o inimă caldă, deschisă și lesne crezătoare, prea are trăsături tinerești cu tot argintul acela care-i colorează, sută la sută, părul.

Situat în mijlocul cîmpului acestei polemici, autorul *Răscoalei* înscrie pe figură un șanț de tristețe și simte, răsucindu-se prin suflet, un gol care tinde parcă să ia proporții.

„Adevărul — gîndește creatorul lui *Ion* —, orice s-ar spune despre mine, e unul singur : împlinesc cincizeci de ani de viață !... Vezi că nu pot fi bucuros de aniversare — cu aceste vorbe ne-a întîmpinat d. Rebreanu —, pentru că nu mai e de glumit cu vîrsta mea. Am ajuns un om bătrîn !...“

Spovedania aceasta n-a durat decât un singur moment, pentru că i-a urmat imediat una de dimensiuni mari : povestea vieții. Ea a fost cea mai uimitoare replică dată rechizitoriului actului de naștere.

D. Liviu Rebreanu ne-a vorbit cu un elan care demasca o formidabilă forță vitală. Ne-a vorbit cu acea lărgime sufletească care îl caracterizează, ne-a vorbit cu toată pasiunea și cu o remarcabilă înălțime a cugetării despre problemele artei și despre cele ale politicii. Atît cît ne îngăduie promisiunea că nu vom da publicității tot textul convorbirii, transcriem în rîndurile care urmează firul celor spuse de interlocutorul nostru.

„N-AM VĂZUT SATUL UNDE M-AM NĂSCUT“

Începînd să povestesc viața mea, trebuie să spun din capul locului că sunt fiu de țăran și că am văzut lumina zilei în apropierea miriștilor și livezilor. Satul în care m-am născut purta numele de Tîrlișiu și era situat în județul Solnoc-Dobica, astăzi Someș. Aici am prins a gîngăvi primele silabe. Dar numai atît, pentru că în foarte scurtă vreme familia s-a mutat în Maieru, un sat în apropiere de Rodna, unde mi-am făcut restul copilăriei. Am căutat mai tîrziu, cînd mă făcusem mai mare, să vizitez satul natal Tîrlișiu. N-am izbutit însă să-l identific nici pînă astăzi, așa că nu cunosc decât din auzite locul meu de origină.

După școala primară urmată la Maieru, am trecut să urmez liceul, întîi la Năsăud, apoi la Bistrița și Prislop⁴, unde am fost bursier la liceul unguresc. La terminarea lui am trecut la Budapesta, unde urmînd renumita facultate „Ludoviceum“ am obținut gradul de sublocotenent în armata ungurească.

Am rămas în armată un an și jumătate, după care mi-am dat demisia, neputînd să mă împac deloc cu viața și spiritul cazon. Întors în

⁴ În realitate, Sopron în Ungaria.

Ardeal, m-am stabilit în Prislop. Aici am luat contact cu țăranul român, aici l-am cunoscut mai bine, aici m-am impregnat de toate suferințele și visurile lui — lucruri care aveau să treacă mai târziu în literatura mea.

ÎN REGAT, REPORTER LA „ADEVĂRUL“

Tot aici am scris prima mea nuvelă, pe care am trimis-o *Luceafărului* din Sibiu și care a și publicat-o.

Cum pe atunci era moda ca foarte mulți ardeleni să treacă Carpații în România, am plecat și eu — după ce mai publicasem în *Convorbiri critice* și *Viața românească*⁵ —, am plecat și eu să înfrunt Bucureștiul. Asta era prin 1909, primul contact literar pe care l-am avut aici a fost acela cu profesorul Mihail Dragomirescu. El m-a și ajutat chiar, dându-mi funcțiunea de secretar de redacție la *Convorbiri critice*.

Îa Capitală nu se putea trăi din literatură, mai ales că nu puteam scrie nici prea lesne. M-am apucat atunci de gazetărie începând prin a fi reporter la *Ordinea*, unde redactor-șef era Șt. Antim, și continuând la *Rampa și Adevărul*.

La *Adevărul* am intrat pe vremea războiului balcanic. Misiunea mea era să mă duc de câteva ori pe zi la Ministerul de Război, ca să aduc știrile ce veneau de pe câmpul de bătălie. Cîștigam cu asta 100 de lei pe lună. Fericirea n-a fost însă de lungă durată. La terminarea războiului, făcîndu-se o revizuire a personalului, eu am fost dat afară.

În 1910 am scos împreună cu M. Sorbul revista de teatru *Scena*, care numai noi doi știm ce greutatea întâmpina pînă-și vedea tipărit un număr.

PRIMUL VOLUM PUBLICAT

Cîștigîndu-mi viața cu multe greutăți, din gazetărie, aveam din cînd în cînd răgazul să fac și literatură. Pe vremea aceea era la modă nuvela. Scriam deci și la nuvele, nu multe, desigur, pentru că nu e lucru ușor, nici nuvela, mai ales că voiam să mă desprind de lotul celorlalți scriitori care scriau lucruri ușoare, anecdotice. Eu voiam să fac mai mult, voiam ca scrisul meu să aibă o motivare psihologică. Dar pentru că nu eram în spiritul epocii, n-am prea fost luat în seamă.

S-a întîmplat însă ca un ardelean de-al nostru din Orăștie să capete încredere în nuvelele mele și să se decidă a le edita. Într-adevăr, în 1915⁶ scot primul meu volum intitulat *Frămîntări*, pentru care am

⁵ Inexact. În aceste reviste va publica proză după venirea în capitala țării.

⁶ În realitate, 1912.

primit ca onorariu suma de 300 lei. După aceea a urmat un al doilea volum, *Golanii* (1916), scos la București, în care puseseam tot bucațile din *Frămîntări*, doar că le schimbasem titlul.

„ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI AM FOST OBIECTUL UNOR FANTASTICE LEGENDE“

Între timp, intervine războiul. Toți literații din vremea aceea s-au aranjat cum au putut mai bine. Eu nu făceam încă parte din categoria binecuvîntată a scriitorilor cu „trecere“. Ce publicasem pînă atunci nu avusese darul să mă facă un autor cunoscut. De aceea am rămas în București. Aici, continuînd gazetăria, nu încetam să fac propagandă antinemțească. Prinziînd de veste, nemții mă arestează. Un plutonier m-a ridicat de-acasă, m-a declarat spion și m-a dus spre anchetare într-un imobil din strada Smîrdan, în fața unui ofițer neamț. Pînă să fiu băgat la închisoare — pentru crima de „spionaj“ și „trădare“ — profit de un moment prielnic și mă strecor afară. Ajutat de socialiști, și mai ales de Titel Petrescu, ajung, după multe zile de drum, la Iași. Aici am rămas pînă la sfîrșitul războiului.

„SIMPATIZEZ CU ITALIA, DAR TEZA EI E O CATASTROFĂ“

Venind vorba despre război, l-am rugat pe d. Liviu Rebreanu să ne spună care sunt părerile d-sale privitoare la un nou masacru mondial, dacă crede în eventualitatea lui și la ce urmări poate da naștere.

Cred că generația mea — ne-a răspuns autorul *Jarului* — nu va mai apuca un război în Europa. El a avut urmări atît de crunte, încît nu pot pricepe un singur moment cum speră oamenii de stat într-o îmbunătățire a lucrurilor, după un nou război, cînd tot haosul de astăzi tocmai lui îi este datorit.

Germania nu poate face astăzi război, intrucît toate marile puteri sînt contra ei. Peste 10—15 ani s-ar putea într-adevăr schimba într-asa fel axa politice, încît adversarii de astăzi să fie prietenii. Dar atunci, cu atît mai puțin va putea izbucni un război, pentru că am ferma convingere, că pînă în cîțiva ani spiritul pacific, astăzi încă în fașă, va căpăta întreaga lui grandoare.

Privesc — continuă marele nostru scriitor — cu toată atenția la conflictul dintre Italia și Abisinia.

Ca orice român, nu pot, desigur, să mă ridic în contra Italiei și s-o condamn în întregime. Pot spune chiar că simpatia mea pentru Italia și italienii n-a diminuat cu nimic de cînd cu războiul, tot așa după cum nu mă pot opri de-a spune că teza și argumentele italiene sînt catastrofale. Chestia cu „civilizarea sălbatecilor“ este cît se poate de dăunătoare și nu cred să existe un singur spirit luminat care să o

aprobe. Or fi avînd dreptul italianii la noi teritorii. Nimeni nu-i poate opri din socotelile lor, dar îi poate opri de a mai invoca argumente pe cît de copilărești pe atît de periculoase pentru tot restul lumii.

DESPRE AUTENTICITATEA PERSONAJELOR

După acest popas în care interlocutorul nostru a făcut o caldă pledoarie pentru pace, ne-am întors la literatură. A venit vorba acum despre *Ion*.

Romanul acesta l-am scris în primii ani ai războiului și am impresia că dac-aș fi plecat și eu la Iași, cu literații, *Ion* n-ar mai fi apărut. Aș fi pierdut firul lui sau aș fi pierdut manuscrisul, așa că *Ion* n-ar mai fi văzut lumina tiparului.

Știi că la apariția lui, *Ion* a pus, mai mult ca orice alt volum, chestiunea autenticității personajelor. Bogdan-Duică trimisese în anchetă pe studenții de la Cluj ca să-l identifice pe Ion Pop Glanetașul. Fiecare student a găsit cel puțin cîte doi „Ioni“, așa că s-au strîns într-o singură anchetă cam o sută de oameni care se pretindeau a fi una și aceeași persoană cu Ion Pop Glanetașul meu.

Mai mult încă. Într-o zi m-am pomenit cu o scrisoare de la Ion Pop Glanetașul — numele l-am luat într-adevăr după unul existent — în care-mi cerea să impart cu el drepturile de autor, întrucît el e acela care a asigurat succesul cărții.

Același lucru mi s-a întîmplat și după apariția *Răscoalei și Jarului*. După cîteva săptămîni după ce cartea din urmă fusese pusă în vitrine, mă pomenesc cu o scrisoare din partea unei doamne, soție de ofițer din Cernăuți, în care își exprimă mirarea cum de îi cunosc atît de bine viața, întrucît între ea și eroina mea nu există nici o diferență, în afară de faptul că ea n-a avut curajul... să se omoare!...

În ce mă privește, declar tuturor acelor care s-au crezut fotografiati în cărțile mele că sunt victimele unor iluzii. În nici o carte de-a mea nu există nici un personaj luat din realitate. Dac-ar fi așa, eroii mei ar fi monștri.

Creația literară nu e o fotografie, ci o sinteză, care e cu atît mai reușită, cu cît cuprinde mai multe virtualități de personaje existente. Un erou al unui roman e cu atît mai prețios, cu cît e mai reprezentativ și cînd infinite rînduri de oameni se pot recunoaște în el. Eu consider o degradare a scriitorului cînd acesta copiază exact după natură. Și din contra, consider ca aparținînd creației literare numai eroii cu o stare civilă specială.

CONTRA SCRITORULUI LUPTĂTOR

Cînd, după lămuririle de mai sus, l-am întrebat pe d. Liviu Rebreanu ce crede „despre rolul social al scriitorului“, autorul *Golanilor* a avut un moment

de tresărire. S-a ridicat de pe fotoliu, a îmbrățișat speteaza lui și, așa aplecat deasupra biroului, ne-a împărtășit, despre problema pe care i-o pusese, următoarele:

Eu nu cred într-un rol social al scriitorului. Scriitorul trebuie să stea deasupra frămîntărilor. Cînd iese să lupte pe baricade, el devine omul actualității, un om de rînd, el nu mai păstrează acea perspectivă a omului obiectiv. Luptînd pentru o idee de moment, strîmtezi cercul de interes. Nu vreau să spun că scriitorul trebuie să stea într-un turn de fildeș. Nu, creatorul adevărat trebuie să ia din viața actuală lucrurile ce sunt mai aproape de el și să clădească ceea ce e valabil pentru un neam întreg.

În viața particulară scriitorii pot să fie orice: și comuniști, ca și extremiști de dreapta. În scris le cer însă să-și părăsească ideile politice și să fie numai artiști. Altfel, nu pot da opere de valoare.⁷

Mă uit, bunăoară, la scriitorii comuniști. Din cîți am cetit nici unul nu s-a ridicat deasupra nivelului mediocrității. Explicația, pentru mine, e foarte simplă: oamenii aceștia scriu lucruri comandate, și încă duzini de acest fel.⁸

Dacă ar fi lăsați în pace sunt sigur că ar da lucruri mult mai interesante.

Arta — subliniază cu convingere interlocutorul nostru — nu se face sub constrîngere. Creația literară comandată e o făptură hibridă,

⁷ Fără îndoială, în considerațiile privitoare la rolul nefast pe care l-ar produce militantismul social în creația literară, L. R. nu are în vedere opera de artă reală, pătrunsă de un ideal social, ci producția cvasi-publicistică cu caracter mai mult sau mai puțin literar, destinată unor scopuri propagandistice imediate. Firește, din punct de vedere estetic, acestea din urmă nu pot fi considerate literatură, în adevăratul înțeles al cuvîntului. Dar nu din pricină că ele sînt puse în slujba unui ideal social, ci datorită faptului că autorii lor sînt lipsiți de talent. Desigur, adevăratul scriitor nu va plăsmui decît ceea ce izvorăște din intimitatea cea mai adîncă a convingerilor sale. Dovadă că atunci cînd idealurile sociale au fost îmbrățișate de talente adevărate, care le-au întruchipat în opere artistice reale și cu sinceritate, valoarea lor a fost și din punct de vedere estetic incontestabilă. Cît privește cealaltă opinie referitoare la abdicarea de către scriitor, prin militantism, de la adevărata sa misiune estetică — rezidînd, în ceea ce, de pildă, Maiorescu numea „impersonalitatea în artă“ — se poate spune că aceasta era o concepție destul de curent dezbătută în epocă. Să nu uităm că tocmai în acea perioadă apăruse și făcuse vîlvă în Franța cunoscutul eseu-pamflet al lui Julien Benda, *La Trahison des clercs* (Paris, 1927), care susținea că oamenii de cultură și-ar fi trădat menirea. Nu va trece prea multă vreme și același autor își va renega vechea poziție, considerînd că tragedia Franței și-a avut în mare parte izvorul și în aceea că intelectualii, așa cum gîndise și el, au stat departe de frămîntările politice și nu au intervenit la timp pentru a salva țara de la dezastru (cf. *La France byzantine ou le triomphe de la littérature pure. Essai d'une psychologie originelle du littérature*, Paris, 1945). Așa cum va arăta *Jurnalul*, o experiență intimă similară va trăi și L. R. în timpul rebeliunii legionare, dar într-o perioadă a vieții cînd energiile îi erau aproape secătuite, romancierul nemaiapucînd să tragă, cu claritate, toate concluziile corespunzătoare.

⁸ Scrise cu 50 de ani în urmă, aprecierile lui L. R. ne invită să consultăm literatura timpului, cărțile la care se referă rareori trecînd pragul mediocrității.

fără rădăcini adinci. Iată de ce nu cred în scriitorul luptător pentru o cauză. Scriitorul trebuie să fie artist și dacă e un artist veritabil, atunci el e și luptător, dar nu pentru chestii de moment, ci pentru cauza eternității.

Rîndurile de mai sus cuprind numai o parte din convorbirea avută cu d. Liviu Rebreanu. Atît cît i-am promis că vom da publicității. Pentru că în-trevederea care a brăzdat o după-amiază întregă ne-a plimbat prin domeniile cele mai diverse, ajungînd pînă la discuția curentelor de ultimă oră, față de care autorul *Pădurii Spînzuraților* și-a exprimat părerea că „ceea ce e extremist nu e pentru toată lumea și că un astfel de regim, oriunde ar fi, n-are șanse de viabilitate”⁹.

...Dar despre asta l-am asigurat că nu vom pomeni decît în treacăt. Ne ținem de cuvînt și-i satisfacem dorința.

...E modestul nostru cadou, pe care-l dăruim marelui nostru literat, în ziua în care firul vieții lui face al cincilea nod.

LÎNGĂ LIVIU REBREANU ÎN ZIUA CELOR 50 DE ANI¹⁰

Cel mai mare epic al nostru a împlinit, miercuri 27 noiembrie cor., cincizeci de ani — adică tocmai cifra cea mai rotundă a maturității, cînd un creator stă pe o culme și poate privi la sine însuși între o certitudine și un semn de întrebare; certitudinea operei scrise pînă atunci și semnul de întrebare al viitorului.

Este, în viața oricărei mari personalități, un moment în care fluviul prezentului se oprește parcă, pentru a da loc unei autocontemplări dintr-o perspectivă istorică. Ciudat trebuie să fie sentimentul cu care o astfel de personalitate își cercetează destinul, oscilînd între bucurie și tristețe, după cum și-l împarte între existența sa proprie, de om simplu, trecător, și conștiința valorilor create!

Astfel am crezut să-l surprind pe d. Liviu Rebreanu, între cele două teletioane prin cari m-am anunțat, la locuința sa din Bul. Elisabeta — moment unic și potrivit, îmi ziceam, unor spovedanii mai bogate. Cînd sun la ușă — la al patrulea etaj al unei clădiri imense — și deschide fata din casă, rămîn însă dezamăgit.

— D. Rebreanu a plecat — sună răspunsul.

— Cum a plecat! cînd adineauri am obținut o făgăduință?! Servitoarea piere și revine după cîteva minute deschizînd ușa larg.

⁹ Afirmatia este cu atît mai mult de reținut cu cît, în ambianța politică a anului 1935, ea are în vedere regimul nazist, instaurat în Germania cu doi ani în urmă, regim extremist, de care L.R. se desolidarizează.

¹⁰ Interviu apărut în *Viața literară*, X, nr. 4, 15 dec. 1935 — 1 ian. 1936, p. 3, sub semnătura lui Dan Petrașincu. Fragmente din interviu au fost reproduse, cu titlul *Cum scrie d. Liviu Rebreanu*, în *Adevărul literar și artistic*, seria a II-a, XV, nr. 787, 5 ian. 1936, p. 10, în cadrul rubricii „Însemnări și polemici”.

— Mă iertați, am greșit...

Am înțeles că d. Rebreanu era prea obosit de prea mulți curioși, în ziua aceea.

Gîndiți-vă numai la mulțimea interviurilor apărute! Fiecare ziar, fiecare hebdomad, literar sau nu, a ținut să-și aibe pagina sa închinată sărbătoritului. E pentru întîia oară cînd o unanimitate de tineri și bătrîni sărbătorește un scriitor, indiferent de ideologii sau crezuri literare. Iată o frumoasă victorie a creației, prin ceea ce conține ea elementar și destinat împotriva tuturor fluctuațiilor abstracte...

Cînd apare, cu același zîmbet grav, cu același efluviu de simpatie ce cuprinde și topește totul în natura sa de generozitate, văd că m-am înșelat cu gîndurile dinainte. Tot atît de calm, de ferm, d. Rebreanu îmi pricinuieste — e drept — acea impresie de oprire în loc a timpului, dar cît de diferită celeia așteptate! E ca o figură viguroasă desprinsă din *Răscoala*, în pieptul căreia timpul se frînge inutil și infim, de parcă însăși ființa creatorului, iar nu valorile meșteșugite de el, l-ar înfrunța. Într-adevăr, la nici un alt autor din cîți avem impresia aceasta de nediferențiere între eroi și cel ce le-a dat viață, de contopire, nu e mai totală, mai armonică. Dl Liviu Rebreanu nu a avut nevoie să-și creeze prototipi după cari, printr-un cunoscut proces psihologic, ar fi ținjit. Transfigurarea în eroii lui Liviu Rebreanu este însăși figurația directă a autorului.

Mă aflu în fața unui romancier în cel mai deplin înțeles al cuvîntului, în fața *intîiului* mare romancier pe care-l are literatura românească. Mă aflu, de asemeni, în fața unui om care a trecut prin toate experiențele adînci ale vieții, prin mizerie, pentru a ajunge la glorie, prin dificultăți ale meseriei pentru a ajunge la plenitudinea forțelor creatoare. La cincizeci de ani, își poate face un bilanț strălucit în ceea ce privește viața de toate zilele, ca și cea spirituală. Și-a creat deja o posteritate, o poate privi mai sigur ca oricine dintre scriitorii prezenți. Tăria acestei posterități nu constă numai în valoarea obiectivă a operei, ci și în faptul că e adînc înfiptă în realitățile românești. Tot ceea ce va rămîne din opera lui Liviu Rebreanu continuă, în mod firesc și neforțat, tradiția marilor precursori. Alături de Mihail Sadoveanu, cel mai strălucit povestitor al prezentului, Liviu Rebreanu a ridicat specificul țaranului român la valențe universale. Mai mult încă: conștiința de român a fost o experiență în plus la Liviu Rebreanu. Ea l-a mînat din Ardealul stăpînit de unguri aici, unde destinul îl chema să umple un mare gol în istoria literaturii.

Ceea ce e mereu proaspăt și primar din ființa lui Liviu Rebreanu îmi aminteste uneori ceva din farmecul marilor experimentatori ai acțiunii; pare un Jack London, lipsit însă de aventuri, ca un destin lipit de glia românească, gospodar și dîrz. „De aceea, poate, îi înțeleg atît pe tineri, îmi spunea într-o zi d. Rebreanu. Cît am suferit eu însumi înșet după o încurajare cel puțin morală — de cea materială să nu pomenim, fiindcă în vremea tinereții mele, totul mergea mult mai greu, literatura tinerilor nefiind nici băgată în seama, darmite plătită.”

Desigur, orice mit, orice aureolă se naște tocmai din faptul suferinții cuiva. „Privind din perspectiva de acum, îmi zicea d. Rebreanu alteori, suferințele prin

cari am trecut își au necesitatea și farmecul lor. Împlinind cincizeci de ani, cât n-aș da să mai pot fi tânăr cîțiva ani, pentru a reîncepe !"

Iată ce înseamnă conștiința maturității !

Liviu Rebreanu e unul din acei rari creatori în fața cărora ești silit să dai la o parte toate prețiozitățile de „om rafinat“, de spiritualist sau de tânăr „neliniștit“ și să revii la elementar, la simboluri primare. Numai din această perspectivă naște adevăratul respect, acea vrajă ciudată care înfășoară personalitatea în reala sa lumină de glorie — glorie nu în înțeles vulgar, ci în tot ceea ce conține mai esențial omenesc, ca semn de nobleță naturală.

Prezența și opera lui Liviu Rebreanu reabilitează parcă valoarea intrinsecă a creației, redîndu-ți siguranța în primatul ei chiar în mijlocul acestor vremi în care speculația încearcă să stăpînească totul, însuși romanul. În România, mai ales, în ciuda tuturor nesiguranțelor culturale, Liviu Rebreanu a atins formula de creație care corespunde întocmai necesităților și stadiului de expresie prezente. Romanele sale epuizează un gen de expresie românească și prin acest fapt ating culmea realizării posibile în lăuntrul genului însuși. De aci încolo nu poate exista depășire, și creatorii români trebuie să pornească pe o altă pistă, alături de „momentul Rebreanu“, care e în prezent, împlinit și rotund..

Nu cred să existe scriitori mari chiar în genul lui Liviu Rebreanu care să nu fie mai întii *oameni*, în accepția superioară a cuvîntului. Faptul creației trece prin omenie ca printr-un filtru. Opera de creație trebuie să fie, în sine însăși, un act de morală intimă, de combustione a unei conștiinți superioare. De aceea, îndată ce un creator dă dovadă că a realizat o operă superioară, sunt sigur că e înzestrat și cu toate valorile umane, ale nobleței naturale, pentru ca să fie vrednic a deveni un mit.

Pe Liviu Rebreanu l-am cunoscut prin mit. Adică dezbrăcat de cotidian, eu sentimentul că fiind în fața lui efectuez un salt minunat peste timp. Poate că aici nu e decît o facultate naivă de-a mea. N-am voit însă să ascult nici un glas al simțurilor reale, acelea care-mi spuneau că totul în jur e prezent și trecător.

Uneori se spune că singurele bucurii adevărate sunt acestea: de-a putea sta în fața unei personalități care mîine-poimîine va deveni mit. E singurul — și scurtul — moment din *marea viață* a creatorului în care-i poți vorbi, în care-i poți strînge mîna și auzi glasul, așa cum ai putea-o face cu un oarecare muritor. Un moment care va deveni cu siguranță istoric. Sentimentul acesta al conștiinței că participi la istorie este o voluptate grea și amară, de obicei... Dar nu față de Liviu Rebreanu. Deoarece totul din ființa sa degajă generozitate și omenie. Persoana lui Liviu Rebreanu este un calmant, ca și opera sa.

Mare, voluntar și degajat, Liviu Rebreanu îți infuzează brusc optimismul, în oricare moment de descurajare ai fi. Am constatat chiar acest fapt: este imposibil să fii nervos în fața lui.

Cînd îți întinde mîna și-ți cuprinde palma, simți un efluviu de calm, de siguranță, străbătîndu-ți existența. E ca un dar al pămîntului strîngerea de mîna a lui Liviu Rebreanu. Îți recîștigi natura prin prezența sa, toate erezile cerebrale se spulberă înfricoșate, ca la apariția unui zeu bun și drept al gliei.

Dar Liviu Rebreanu mai sugerează ceva. Ceva care ar trebui să umple de invidie pe toți creatorii lumii, pentru cari scrisul este o tristețe. Liviu Rebreanu e un fenomen chiar printre creatori, pe care numai țara aceasta îl putea dărui. El e intruchiparea unui om armonice, care nu-și plătește cu nici o tristețe superioritatea sa de creator.

A fi mare pe tărîmul creației brute, epice, a te putea realiza numai cu ceea ce natura îți dă ca zestre, instinctual și elementar, înseamnă a-ți putea împlini cel mai fericit destin de om. Fiindcă nici una din victoriile omenești nu se poate cîștiga fără a plăti tributul marilor tristeți. Liviu Rebreanu îmi produce mereu impresia unui om virgin de tristeți. Opera lui e un rod firesc, așa cum holda românească, bogată și virilă, e rodul pămîntului nostru. La Liviu Rebreanu noțiunile „a fi — a crea“ nu se complică în contorsiuni inutile, abstracte. „A fi“ este tulpina tare și naturală a noțiunii „a crea“ — ceea ce rar se întîmplă fără tristeți...

Patricianul: viziunea clasică a construcției literare, conștiința clară și demnă a celora ce creează; plugarul: realismul depășind o conștiință rurală a obiectului descris, tăria de bloc a eroilor.

Îmi găsesc cu greu tonul prin care să-l fac pe d. Rebreanu a vorbi mai uitat, fără a băga de seamă că are pe cineva în față. Deși atît de deschis și de mare camarad al oricărui cît de mic scriitor, Liviu Rebreanu e un rezervat, cu acele rețineri care dezvăluie epoci amare din trecut, peste cari amintirea încearcă să treacă delicat, precaut.

— Ceva din tinerețea, din debuturile dimitale, arunc la întîmplare. Interviurile s-au tocit atît de mult, încît nu mai știi cum să le redai însemnătatea primară, de document direct, de la care au început a exista. Vreau, numai, să întrec în conversație de-o jumătate de oră, în care timp să observ mai mult decît să ascult, prin care să pot surprinde ceva din fiorul lăuntric, al stării sufletești — stare care mă încapăținez să cred că-l încearcă pe Liviu Rebreanu în ziua celor cincizeci de ani împliniți.

Liviu Rebreanu mă privește bizar, ca și cum aș fi devenit deodată transparent și prin tinerețea mea și-ar vedea trecutul. „Cîte lucruri, cîte experiențe zac în acest om!“, mă gîndesc în același moment, emoționat de aceste priviri. „Degeaba va încerca un tânăr ca mine să le pătrundă, să și le închipuie. Orice s-ar spune, există o prăpastie de înțelegere între generații, biologică, dacă nu spirituală, deși suferințele pot fi aceleași, schimbătoare numai în formele exterioare.“

— Eram în clasa a patra de liceu, cînd am scris întia și ultima poezie — își cuprinde d. Rebreanu fruntea albă între degete, gest nelipsit la începerea oricărei discuții din fața biroului. Am început repede cu piese de teatru, multe, foarte multe piese, cu cari am colindat toată Budapesta, bineînțeles fără vreun rezultat. Una din aceste piese ale tinereței, cu un subiect interesant, o am și acum și mă gîndesc uneori s-o reiau... Apoi am trecut la nuvelă. Eram, pe atunci, la modă,

niște nuvele de salon, publicate prin ziare pentru delectarea publicului, și m-am lăsat influențat de ele...

Un telefon îl întrerupe. „Alo? da“ — face vocea de bas profund a d-lui Rebreanu. Telefoanele acestea întrerup, întotdeauna, orice discuție. Romancierul are sute de prieteni și tot atâtea treburi. După câteva minute, intră în birou d-na Rebreanu și asistă la o scenă de clasică frumusețe casnică. Este, iarăși, ceva ciudat să-l vezi dintr-o dată pe „creatorul“ Rebreanu aparținând intimităților sale, adică altcuiva decât publicului și ideilor de valoare. D-na Rebreanu îi zice aift de simplu: „Liviule“, și în tonul acesta e ceva atît de particular, ceva care scapă auzului meu inclinat să asculte doar pe un Rebreanu al sărbătorii, al celebrității. Cînd d-na Rebreanu se retrage, autorul *Răscoalei* reia firul.

— Întîiul meu contact cu literații români s-a efectuat cu prilejul unui congres al „Astrei“, la Sibiu, unde am fost trimis ca gazetar român. Profitînd de această unică ocazie, am și trecut dincoace, la București. Am sosit cu 300 de lei în buzunar... Și aici... aici... (d. Rebreanu are acea ezitare, acea clătinare, plină de sugestii, a capului pe umerii atletici), aici începe un capitol întunecat al vieții mele, o epocă grea, de luptă dirză cu mizeria și pasiunea de scriitor, într-un mediu care-mi dădea impresia că am coborît cu cinci trepte de la acela de unde venisem. Fiind însurat devreme, îți închipui că nu aveam nici prea multă libertate ca să mă ocup numai cu scrisul care-mi plăcea, intim. Am venit în contact cu toți corifeii literaturii de atunci. Gîrleanu, mai ales, era marele prozator al epocii. În vremea aceea am încercat acest gen nou de nuvele, care nu prea era înțeles de gingașii povestitori din jurul meu. Pînă atunci, nuvela era un fel de anecdotă, scrisă viu, curgător, cu înflorituri de stil, dar fără nici o preocupare a fondului sau a conflictului psihologic. E ceea ce am încercat în *Golanii*. Bineînțeles că am trecut aproape neobservat...

Întrerup, cu o curiozitate de tînăr, cu o întrebare, o obsesie proprie, care mă împinge să nu scap ocazia.

— D-le Rebreanu, aveți atunci conștiința superiorității dv. asupra acestor povestitori? Știați că o să ajungeți a scrie *Ion*, *Pădurea Spinzuraților*, *Răscoala*?

— Păi... la *Ion* scriam chiar de atunci, dinainte de război, de aproape trei ani. Totuși, la ce să evităm adevărul, nu mă simțeam un „geniu nedreptățit“, așa cum crezi. Vezi d-ta, eu lucrez și am lucrat extrem de greu, adunînd frază lîngă frază, într-un stil muncit, și îți mărturisesc că uneori mă speriam și invidiam ușurința cu care ceilalți scriitori se exprimau. În timp ce publicam, pe la diferite reviste, ca: *Falanga* sau *Convorbiri critice* ale d-lui Mihail Dragomirescu, lucram încet, în taină, la *Ion*, înaintînd dificil în acțiune...

— Cum aveți puterea să nu spuneți la nimeni că lucrați la un astfel de roman, în care vă concentrați toată pasiunea?

— La ce ar fi folosit? Pe atunci, romane nu scria oricine, ca astăzi. Un romancier era un lucru grozav, și aș fi riscat să fiu primit cu zîmbete ironice. Numai maeștrii se încumetau să anunțe că... au de gînd să se apuce de un roman — maeștri ca Brătescu-Voinești și Gîrleanu. Scriitorii din generația aceea nu-l depășeau pe Maupassant¹¹ în lectură, iar cine-l cunoștea pe Zola¹² sau pe Balzac trecea drept savant. Eu, oarecum, venisem dintr-o școală unde se pisau toate zilele cu Goethe, așa că orizontul era altul...

— Cum ați editat întîiul volum?

— Printr-o întîmplare, la o editură tînără românească din Orăștie, în Ardeal. Au fost nuvelele *Golanii*, cu un alt titlu. Între apariția acestor nuvele și *Ion* au trecut cinci ani¹³, în care timp am scris *Calvarul* și alte câteva nuvele fără însemnătate. *Ion* mi-a deschis toate porțile și starea materială a început să se îmbunătățească. Întîia ediție a apărut la Ed. „Alcalay“, apoi am trecut la „Cartea Românească“. O curiozitate: prețul dinții al volumelor era de 32 de lei, ceea ce făcea o sumă foarte mare atunci. A treia și a patra ediție s-a ridicat la 40 de lei, apoi, pînă la ediția a șasea, a devenit 180...

— Ce a urmat după *Ion*?

— *Pădurea Spinzuraților*. Succesul n-a scăzut, nu mă dezmințisem. În timpul războiului, rămăsesem în București. Din experiența acestui război, au urmat și nuvelele: *Ițic Ștrul dezertor*, *Catastrofa*, *Fapt divers* etc. Apoi vin *Adam și Eva*, *Ciuleandra*, *Crăișorul*, *Jar...*¹⁴

— Mi-ați spus că scriți greu și puțin. La vîrsta de azi, aveți nu mai mult decît 20—23 volume. Cum priviți acest lucru?

— În adolescență, eram și eu foarte fecund, după cum auziși. De îndată, însă, ce am coborît în București și mi-am înțeles rostul între literați, m-a cuprins o adevărată spaimă în fața cuvîntului scris, un respect și o responsabilitate nemărginită față de orice rînd. De aci s-a născut dificultatea prozei mele. De altfel, nu e nevoie numaidecît să scrii sute de volume. Flaubert¹⁵ a scris numai șapte romane. Și toate au rămas. Balzac peste o sută, dar numai vreo zece înfruntă timpul. Proporția e aceeași, după cum vezi...

Mă pregătesc, de câteva minute, să pun marea întrebare, aceea care se referă la cei cincizeci de ani: Cu ce sentiment priviți această aniversare? Dar

¹¹ Guy de Maupassant (1850—1893), prozator francez întîlnit și în conspectele literare ale tînărului L. R. (vezi *Caiete*), contact mediat de studiul criticilor lui Ibrăileanu.

¹² Émile Zola (1840—1902), scriitor francez, teoretician și promotor al naturalismului, întîlnit, de asemenea, în conspectele amintite mai sus. În 1919, conducînd colecția „Scriitori celebri“, L. R. va tipări din opera acestuia *Carnet de dans* (nr. 14).

¹³ În realitate, 8 ani; răstimpul amintit (5 ani) desparte apariția reeditării volumului de debut (*Frămîntări*, 1912) în Capitala țării (*Golanii*, 1916) de publicarea primului roman (*Ion*, 1920).

¹⁴ Între ultimele două romane se intercalează *Răscoala* (1932).

¹⁵ Gustave Flaubert (1821—1880), prozator francez al cărui nume revine adesea în comentarea romanului *Adam și Eva*, apropo de influența exercitată de un model ilustru: *Salammbô* (vezi și *Caiete*).

ezit mereu. Nu știu ce prevestire, ce tainică precauție, mă oprește de câte ori încerc să deschid gura. Acum Liviu Rebreanu a tăcut, ne privim. Un nou telefon, câteva cuvinte, și ne privim iar. Încerc să zîmbesc.

— D-le Rebreanu, pentru mine, care am împlinit de curînd 25 de ani, faptul a trecut ca o bucurie, sunt nerăbdător să ajung mai repede la maturitate, ca să văd odată ce pot. Dar dv., care împliniți încă o dată pe atît, iar moralmente, de zece ori pe atît, în ce fel priviți spre viitor? Ce planuri, ce nădejdi în noi capodopere vi se deschid?

Vorbisem repede, emoționat. Liviu Rebreanu se întoarce încet, e acum în profil, ca o efigie romană, senină și gînditoare. Un zîmbet de infinită înțelegere, plină de viață și rod, mă învăluie. Apoi mișcarea capului, caracteristică, pe umeri, a eschivare:

— Ei, nu știi că la cincizeci de ani privești mai mult la trecut, decît la viitor? Ca om, bineînțeles. Altfel... e destulă tristețe în fiecare viață... ce să mai vorbim...

— Iertați-mă... să vă întreb deci, ce s-aude cu *Gorila*, și apoi cu *Intunericul*, cu *Pacea*, romanele despre cari mi-ați spus odată că vor fi ca un corolar, ca o diademă, la *Ion* și *Răscoala*...

— Lucrez la *Gorila* și de „Ziua cărții“ va fi pe piață¹⁶. Celelalte vor veni și ele...

— Am auzit că *Gorila* va fi un roman-pamflet. E adevărat? Dv., un realist pur, pamfletar?

— Cine ți-a spus asta? Va fi un roman ca și celelalte ale mele, urmînd doar un scop de pură creație. Nu e treaba noastră să discutăm substractul de realitate, de autenticitate pe care un scriitor îl transfigurează într-o operă...

Servitoarea a adus cafele. Sorbim, în pauză. Îl contemplant pe Liviu Rebreanu de jos, de pe fotoliul scăzut, și bustul lui reiese de pe tava biroului ca de bronz, nemișcat. „Iată un om sortit mitului, și totuși am norocul să-l văd viu și cotidian, în fața ochilor!“ Ceea ce impune, mai ales, în alura lui Liviu Rebreanu este inefabila prezentă a conștiinței sale creatoare. E ca un titan blond, bun și darnic, tocmai fiindcă își cunoaște puterile. Cafeaua s-a isprăvit. Văd înșirate pe polița bibliotecii din spate mai multe fotografii, mai mulți Rebreni, de diferite mărimi și în diferite poziții, cu expresii vesele sau grave. Liviu Rebreanu mi le arată: fotografiatul e una din pasiunile sale, în afară de astronomie. Are un aparat cu care, la moșioara sa, fotografiază tot ce-i vine în cale. Înțeleg: și titanii au uneori nevoie să se joace copilărește. Cînd obosește să tot care blocuri pentru nemurire, deschide aparatul și, țac! prinde un peisagiu pămîntesc, sau mai privește cu luneta, printre misterele bolții.

¹⁶ În realitate, abia în vara anului 1936.

Mă ridic.

— Să trăiți, d-le Rebreanu, la mulți ani, rodnici și cît mai fericiți.

„Liviule!“ se aude din odaia alăturată, glasul d-nei, ca o rechemare din oboseala gloriei.

LIVIU REBREANU RĂSPUNDE¹⁷

— Cînd ați scris și pentru cine ați scris prima poezie?

— N-am scris niciodată poezii¹⁸.

RĂSPUNSUL D-LUI LIVIU REBREANU¹⁹

CHIRIAȘ PE VIAȚĂ

La mine ar fi cazul poate să spun: eu și străzile mele...

Am fost și cred că voi fi toată viața chiriaș; dar nu dintre cei ca d. Lovinescu, care rămîn chiriași pentru că nu vor să devie proprietari, ci dintre cei veritabili, pentru care Sfîntul Gheorghe și Sfîntul Dumitru sunt date fatidice. A trebuit să mă mut de multe ori și am cunoscut atîtea străzi, încît, dacă aș vorbi despre toate, aș putea face un mic ghid practic al Capitalei. Fiindcă nu numai în literatură, dar și în viață sunt tradiționalist, visul meu a fost să ajung proprietar, oricît de modest, în București, să mă fixez și, mai ales, să scap de grija chiriei. N-am reușit pînă acuma — și slabă nădejde să mai reușesc de aci înainte, afară dacă nu se va întîmpla vreo minune. Cred în Dumnezeu, cred prin urmare și în minuni, dar nu pentru un simplu scriitor...

LIPSA DE POEZIE A CASELOR CU CHIRIE

Casele cu chirie nu sunt poetice decît în romane sau după ce te-ai mutat din ele. Adică atunci cînd nu mai trebuie să te lupți cu chiria,

¹⁷ Apărut în *Rampa*, XIX, nr. 5688, 25 dec. 1936, p. 5—8. La ancheta ziarului mai răspund: M. Sadoveanu, I. Pillat, E. Lovinescu, A. Cotruș, Al. Kirilă, M. Eliade, Al. T. Stamatiad, I. Peltz, V. Eftimiu, C. Theodorian, R. Rosetti, Cezar Petrescu, T. Mușatescu, I. Minulescu, H. Furtună, P. Manoliu, V. Voiculescu, Al. Cazaban, H. Bonciu, E. Jebeleanu, R. Boureanu ș.a.

¹⁸ Reamintim cititorului că în numeroase alte interviuri (inclusiv în *Mărturisiri*), L. R. face adesea referiri la prima sa manifestare literară: o poezie, întâia și ultima din întreaga lui viață, scrisă în clasa a IV-a de liceu.

¹⁹ Apărut în *Adevărul*, LI, nr. 16269, 9 febr. 1937, p. 3, la ancheta „Eu și strada mea“.

cînd ai uitat micile și marile mizerii ce le-ai îndurat. Din nenorocire sau din fericire — depinde de punctul de vedere —, Bucureștii noștri se transformă, se innoiesc și se occidentalizează atît de vertiginos, că poezia nu mai are vreme să-și întindă pojghița de frumusețe sau de duioșie peste realitatea nudă în care ți-ai măcinat o frîntură din viață. Tîrnăcopul distruge toate amintirile, dispar nu numai casele, dar și străzi ori cartiere întregi. Unde a fost ieri o căsuță bătrînă, miine va fi un bulevard, iar pe locul unei stradele pitorești se ridică peste noapte un *block-house*.

Încercînd să-mi rememorez străzile și casele în care am locuit timp de aproape trei decenii, observ că una singură a fost cruțată de furia urbanismului: căsuța din strada Buzești, în care am închiriat prima cameră mobilată după debarcarea mea în Capitală. Toate celelalte sunt sau transformate, sau dărîmate și înlocuite cu construcții cari nu suportă decît cel mult poezie ultramodernistă.

CASA DIN STRADA BUZEȘTI

Cum a scăpat strada Buzești și mai cu seamă căsuța amărită de la no. 13 de numeroasele alinieri și sistematizări ce au bîntuit Capitala e de neînțeles. Cert este că pînă azi nu s-a schimbat nimic. Casa se află în aceeași stare de dărăpănare ca și pe vremea cînd eu locuiam camera din fund a corpului de la stradă. Alături, în colț, aceeași plăcintărie, iar în curtea lunguiată, aceeași murdărie cu tot atît de numeroși chiriași necăjiți, adăpostiți în niște cămăruțe mizerabile... După atîția ani, mai deunăzi, vrînd să revăd cea dintîi locuință a mea în București, am intrat în curte. Am avut impresia că m-am întors brusc înapoi în trecutul depărtat, că regăsesc pe aceiași oameni, cu aceleași dureri și necazuri — ca și cînd timpul s-ar fi oprit pe loc demult, îngrozit de atîta sărăcie. Printre acești oropsiți ai soartei, eu — care stăteam în corpul principal și într-o odăiță mai omenească — eram socotit ca un fel de capitalist, bietul de mine...

STRADA PRIMĂVERII

Strada Primăverii, no. 19 — a fost adresa mea cea mai statornică în București. Acolo am trăit anii cei mai tumultuoși nu numai din viața mea, dar și a țării: 1914—1925.

În fața mea era o casă joasă, umilă, cu o poartă mare de fier care închidea curtea. Pe dreapta se ridica, în continuarea casei din față, o clădire cu etaj. La parter ședeam eu, acuma gospodar cu nevastă și copil... Deși apartamentul era modest, aș fi rămas într-însul pînă azi. Am avut cel mai de omenie proprietar — Degen, cel cu magazinul de instrumente muzicale. Dar casa s-a vîndut într-o zi și a trecut în po-

sesia unui avocat. Noul proprietar a găsit chichitele juridice să ne dea repede afară pe toți trei chiriașii. Nedreptatea ce mi-a făcut-o a pedepsit-o Dumnezeu: în curînd avocatul s-a prăpădit, fără să se poată bucura de roadele îndepărtării noastre.

De casa din strada Primăverii se leagă cele mai multe amintiri bucureștene ale mele. Aș putea spune că prin casa și strada asta am devenit un adevărat bucureștean și un „mahalagiu“ în înțelesul cetățenesc. Acolo, în micul apartament, am scris și transcris și retranscris pe *Ion*, acolo am avut emoțiile, îndoielile și bucuriile din preajma apariției romanului, acolo am scris și răsris *Pădurea Spînzuraților*. Mai în fiecare seară, în fața porții de fier, ne opream să continuăm uneori ceasuri întregi o discuție începută cu Minulescu, Camil Petrescu, Vianu, Sorbul, Perpessicius, Struțeanu, Stamatiad, Nanu, Caton Theodorian, Stratulat și alții mulți cari stăteau prin același cartier. În casa asta a trecut peste mine războiul, aici m-a găsit cel dintîi mare succes literar. Aici cunoșteam pe toți vecinii, pe negustorii și meseriașii, precum mă cunoșteam și ei pe mine. Aveam credit la măcelarii și zarzavagii din piața Amzei, la băcanul grec de alături și la cizmarul Moarcăș, la librăria din colț și chiar la tutungeria cu cele trei fete frumoase...

Azi nu mai e nimic din toate acestea. În locul caselor vechi de atunci s-au înălțat niște *block-housuri* uriașe, care te înspăimîntă. Negustorii de odinioară s-au risipit. Alții le-au luat locul, străini necunoscuți. Singură frizeria Iordan durează în casa proprie, reclădită în timpul războiului; o ține băiatul cel mai mic, i-am și rămas client credincios, cel puțin la zile mari.

La no. 19, unde era casa mea, se află acuma „Institutul de înalte studii franceze“. Casa mică din față a dispărut. Clădirea în care am stat eu s-a reconstruit, s-a mărit, ocupînd întreg fundul curții.

Acum cîțiva ani a venit în București profesorul Mario Rocques de la Sorbona, un cunoscător și iubitor al literaturii românești. A vrut să mă vadă. Mi-a telefonat și mi-a dat întîlnire în strada Primăverii 19. Mi s-a strîns inima de emoție. Acolo unde ani de-a rîndul, noapte de noapte, scrisesem la *Ion* și *Pădurea Spînzuraților*, acum era un salonaș cochêt. Cînd a auzit că se află în fosta mea odăiță de lucru, Maria Rocques a exclamat patetic: „Vom pune o placă comemorativă, să știe și francezii care vor trece pe aici că...“

BLOCK-HOUSURILE ÎNSTRĂINEAZĂ PE OAMENI

Astăzi stau și eu, firește, ca toată lumea, într-un *block-house*, pe bulevardul Elisabeta no. 97, la etajul IV, în fața clădirii noi a Facultății de drept. Suntem vreo patruzeci de chiriași, izolat fiecare în apartamentul său de beton. Singur liftul ne adună uneori în rate mici și numai cînd urcăm. *Block-housurile* nu apropie pe oameni, ci mai curînd îi înstrăinează, în ciuda tuturor conforturilor materiale. De aceea am început să fac din ce în ce mai des drumul la gară și de la gară la

țară, unde am vecini cunoscuți, unde liniștea e vie și rodnică, unde se poate scrie și se poate visa, unde...

Dar asta e altă poveste. Pentru altă anchetă, care, sunt sigur, o vei face curînd.

Ancheta e doar mijlocul cel mai ingenios de a avea gratis și colaborări pe care altfel nu le-ai obține nici plătind onorariile cele mai grase.

DE LA „RĂSCOALA“ LA „GORILA“ DE VORBĂ CU DL. LIVIU REBREANU²⁰

Sunt oameni pe care-i „cunoști“ înainte de a-i „cunoaște“. Întîlnirea cu ei nu rezervă surprize, ci bucurii mari, bucurii care nu se șterg din amintire și care se reaprind la orice împrejurare care-ți aduce numele lor. Oamenii pe care nu i-ai întîlnit niciodată și totuși s-au amestecat cu celelalte revelații ale vieții tale. Pornești de la un semn de întrebare ca să ajungi la unul de exclamare, ca inventatorii.

Un scriitor poate avea atîția prieteni sau dușmani cîți cititori are. Scriitorul trăiește în paginile unei cărți prin viața lui, prin credinți, prin tumultul întregii lui persoane. De aceea un scriitor poate fi prietenul sau dușmanul tuturor cititorilor lui. Fiindcă el este omul pe care-l poți „cunoaște“ înainte de a-l „cunoaște“ — prin primirea soliei ființei lui involburate, care este cartea.

M-am întîlnit cu d. Liviu Reboreanu pentru prima oară acum doi ani, la intrarea Societății de Radiodifuziune. Nu-l mai văzusem niciodată, și totuși am știut că-i d-sa. Știa că trebuie să vii la ora aceea, era într-o după-amiază cînd serviciul este suspendat, și venise fiindcă spusese că va veni. Cînd m-am apropiat, statura uriașă s-a aplecat puțin și ochii albaștri m-au privit cu lumina cerului cînd soarele desface pleoapele norilor. Știuse că sunt cel care îl aștepta.

Era o după-amiază palidă de toamnă. În strada aceea era liniște și peste gardul de fier, vecin, ramurile copacilor se ploconeau în fața trecătorilor ca niște eleve de pension. Sub perdelele lor ne-am oprit. Sprijinit cu o mîină de grilajul de fier, mă ascultase, apoi își lărgise orizontul cerurilor albastre ale ochilor ca să înceapă sub ele spovedania tînărului visător. Apoi aruncase pumn de cuvinte — ca sămînța cea bună — în sufletul meu.

Ne-a surprins înserarea acolo !...

De această imagine se leagă amintirea primei mele întîlniri cu autorul lui *Ion*, al *Pădurii Spînzurașilor*, al *Răscobalei*, așa cum cunoașterea lui se leagă de citirea lor în înfrigurarea hapsînă a adolescenței...

Amintirea m-a însoțit, ca un prieten bun, pe drumul noii vizite. Cînd am ajuns la ușa ascensorului, am rugat-o să mă aștepte pe banca de sub teiul bu-

²⁰ Interviu apărut în *Adevărul*, LI, nr. 16338, 1 mai 1937, p. 8, realizat de Mihail Șerban. Cu subtitlul: *Revoluția sufletului fărânesc și revoluția sufletului orășenesc*.

levardului, fiindcă, trebuind să mă întîlnesc cu însuși scriitorul, nu mai avea ce căuta cu mine. S-a întristat tare și am acceptat să mă însoțească. S-a pitit în fundul sufletului și a adormit ca pasărea în cuibul ei cald...

Ora 9 jumătate seara... În biroul marelui scriitor, care n-a apărut încă. M-am oprit în fața bronzului ce-l reprezintă — cap tînăr, de pe vremea *Golanilor*, poate! Bronz negru! Păr rîurat, revărsat cu plete mici, frunte inspirată, ochi încruntați... Atunci nu era încă decît o enigmă, un semn de întrebare...

...S-aud pași grei, și scriitorul apare. Păr alb, poate prea alb pentru vîrsta lui; ochii senini; fruntea descreețită, albă... Semn de exclamare...

Același elan, aceeași frenezie, același grai rostogolit ca stîncile munților, aceeași superbă impetuozitate, semnul cel mai înalt al artei scriitorului.

„GORILA“ : O CARTE CARE NU EXISTĂ ȘI TOTUȘI EXISTĂ...

— Publicul așteaptă cu nerăbdare noul dv. roman, *Gorila*, despre care, deși n-a apărut, se vorbește atît de mult.

— Vinovat nu sunt eu. Nu! Pentru public o carte a mea exista doar din momentul cînd nu mai era a mea, cînd i-o dăruiam lui, cînd vedea lumina tiparului. Nu obișnuiesc să dau interviuri după ce lucrez, nu dau lămuriri cînd scriu înainte de a fi scris o carte, pe care țin mult ca publicul să nu afle c-o scriu. Cartea este, așadar, a publicului de cînd vede lumina tiparului, și pînă atuncia refuz să mă auto-definesc, să definesc cartea, fiindcă ea fiind astăzi într-o formă, miine poate fi în alta și așa mai departe. O carte terminată anul acesta poate să apară peste o lună, poate să apară peste un an, peste trei, chiar mai mulți, deoarece fiind încă în manuscris și, fără să mă mulțumească deplin, o consider neterminată. Voi face însă de data aceasta o abatere, nu de la un obicei, ci de la o stare organică, și voi divulga, bineînțeles, relații la construcția oarecum exterioară a cărții.

— Care este motivul că nu vorbiți niciodată despre o carte în lucru?

— Motivul? După cum spuneai, iată o carte care n-a apărut, dar care există. Există la mine în sertar, în manuscris, există în mine, o port cu mine încă, dar există și în public prin titlul ei, pe care indiscreția unui editor mi l-a răpit și l-a dăruit publicului. Urmarea? Nu cobor într-un oraș, nu intru într-o librărie, ca un prieten sau o proaspătă cunoștință să nu mă întrebe, pe tonul sau al unei imputări, sau a unei cereri de socoteală. *Gorila*? Cînd? Cum? De ce? Toți o consideră o obligație de care nu mă mai pot eschiva s-o achit. Toți vor să afle cînd va fi ziua sorocului, ce va cuprinde, de ce întîrzi? Iată așadar motivul că m-am hotărît să [nu] vorbesc anticipat despre una din cărțile mele...

— Când ați scris *Gorila* ?

— Am scris *Gorila* acum trei ani. Dar de atunci și pînă acum a suferit atîtea schimbări la față, pe care le-am voit cu înverșunare și unele le-am realizat, încît aproape nu mai este aceeași. Ca de obicei, am scris a doua formă cu manuscrisul primei pe birou, alături, dar fără s-o folosesc decît în liniile ei generale și atunci numai cînd drumuri noi nu-mi apăreau înainte ca să mă scoată la limanuri noi. A treia formă și celelalte, care au urmat, au schimbat și ele fizionomia cărții.²¹ Forma de azi, la care crezusem că voi rămînea, pare o broderie prin corecturile pe care le-a suferit ulterior.

Și totuși, mă întreb, eu singur : voi da-o la tipar acum, mai tîrziu ? Nu se poate ști.

— S-au creat nenumărate legende în jurul eroului principal al *Gorilei*. Nu credeți necesară o lămurire ?

— Încă înainte de a fi divulgat eu ceva relativ la această carte, publicul a creat asupra ei o serie întregă de legende, de la cele mai curioase pînă la unele de-a dreptul hazlii. În eroul — bănuît al cărții, ei vedeau cutare sau cutare figură proeminentă a vieții noastre politice sau artistice. S-au creat atîtea minciuni, s-au inventat atîtea încît, la un moment dat, singur nu știam ce să mai cred. Mi-a repugnat însă totdeauna literatura cu cheie. N-am scris și nu voi scrie romane cu cheie. Sunt alți confrăți ai mei care utilizează în mare maniera. Literatura aceasta n-are universalitate, nu poate avea. Este un document al unei epoci, fără să cuprindă viața acelei epoci. În viitor ea nu va face decît oficiul de informație caducă folositoare istoricului literar sau social, dar fără interes pentru publicul mare, care caută în paginile unei cărți impresia vieții eterne.

TITLU SIMBOLIC

— Titlul are o semnificație simbolică ?

— Desigur. Titlul, ca al oricărei cărți, reprezintă un simbol. Nu trebuie luat însă decît în semnificația pe care o permite cuprinsul noțiunii. *Gorila* — un monstru sufleteșc, un om de aceia dintre care înțilnești mulți în ziua de azi și care prin însușiri tainice și impunătoare ajunge să reprezinte o clasă de oameni. El intră în literatura mea ca un tip, ridicîndu-se ca o statuă peste nivelul comun al valului de viață care curge ca un fluviu în carte.

Trebuie însă să spun aici că romanul acesta nu are numai un erou principal. Nu pot spune că are doi eroi principali, sau, ca să fiu mai

²¹ Inexact; cu trei ani în urmă nu fusese elaborată nici o versiune integrală. Este vorba mai curînd de proiectele romanului și, poate, de file răslețe, începuturi abandonate. De asemenea, nu se cunosc variante integrale, cu excepția versiunii transmise tiparului.

precis, că are trei eroi. În fața unui erou apare altul, un contra erou : ca să fiu mai înțeles aș putea spune că am un erou principal, un erou șef și un altul — erou general, ca să folosesc titlurile ierarhiei birocratice.

TIPURI

— Fiecare carte a dv. a adus în literatură eroi cu totul diferiți, dar totdeauna reprezentativi : tipuri. *Gorila* aduce ?

— Cred că da ! Sunt sigur. Vezi însă că nici Ion n-a fost Ion, pînă ce cartea n-a apărut. Cînd am scris *Ion*, am avut prima oară conștiința drumului meu. Chiar înainte de a avea succesul pe care l-a avut. Se scria pe atunci cu totul altfel de literatură. Schițe, schițe de mărirea polului de hîrtie cu cari se plăteau fiecare. Cînd am destăinuit cîtorva prieteni scriitori intenția mea de a publica romanul *Ion*, cînd le-am divulgat numele m-au sfătuit să nu fac greșeala aceasta. Alții au dat din umeri și alții au rîs : Ion ! I-auzi Ion ! Suna atît de grosolan sau, mai bine zis, neliterar numele acesta, încît nu înțelegeau rezistența mea de a rămînea la dînsul. Deși, după cum ai spus, cartea aceasta este tot atît de cunoscută după nume și presupusele intenții ale *autorului*, ca și altele apărute, totuși mai păstrez cu înverșunare taina numelor. Cred că va fi și surpriza unei taine a acțiunii, a semnificației ei, dată pe față, cînd va apărea cartea. Să nu-mi ceri să ți le divulg, fiindcă nu te voi asculta.

DESPRE O CONȘTIINȚĂ A SCRISULUI

— Cînd v-a venit gîndul de a scrie acest roman ?

— Port și această carte în mine de vreo nouă ani. *Răscoala* am purtat-o cam tot pe atîta. Nouă ani de frămîntare, de vînzoleală, de chin, fără ca totuși să-mi procure vreo mulțumire la elaborarea formelor succesive pe care le-a luat. Scrisul este pentru mine o muncă grea. O problemă de conștiință. Port în mine această conștiință a scrisului de la care nu voi abdica niciodată. Scrisul își are o conștiință a sa, proprie, diferită de cea de care se face de obicei caz, în alte împrejurări. Viața este un compromis, un conglomerat de inadvertențe, pentru care fiecare om licitează. Scriitorul trebuie însă judecat în valoarea lui artistică și morală, numai în limitele pe care această conștiință aparte le fixează. În fața paginii albe de hîrtie ești altul, ești omul adevărat. Rămii singur cu tine, te scrutezi, te judeci și realizezi măsura valorii tale în acest refugiu, unde nu mai ajung nici rîsul, nici plînsul din afară, ci urcă din vremi spre vremile viitoare, primitive, viața internă, bucuria creatoare, singura care iluminează și rămînea să învingă veacurile. De aceea materialul cărților mele a fost pentru mine piatră de hotar, în care dalta a săpat greu. Dar n-am scris niciodată o carte pînă ce materialul acesta nu trecuse prin toate elementele na-

turii : aer, apă, foc. Eroii mei au trăit odată cu mine chinul facerii lor. Ei au în spatele lor trecutul și întreaga armată de suflete pe care le reprezintă. Ei sunt un exponent al acestei mulțimi, a cărei viață și aspirații trebuie să le exprime. Eroul unei cărți trebuie să fie la înălțimea mitului ce îmbracă viața mulțimii dintre care s-a ridicat. În mine s-au infipt adânc rădăcinile acestui adevăr, au crescut în mine dintr-un sim-bure rătăcit din generațiile trecute ale acestui neam și eu am datorita să-i încălzesc mugurii ca să rodească...

DE LA „GORILA“ LA „RĂSCOALA“

— *Gorila* va fi așadar o frescă socială în genul *Răscoalei*?

— Evoluția vieții noastre ca popor a înaintat spre epoca actuală pe două drumuri : al vieții țărănești și al celei orășenești, cu puncte de intersecție în împrejurări istorice și de tragedie socială. Venită pe drumul vieții țărănești, *Răscoala* oglindea frământările satelor noastre, atunci când contactele au fost mai violente cu viața orașului și când în psihologia poporului se manifesta ca necesitate a purificării explozia patimilor, urmate de pîrjoluri și vărsări de sînge. Dacă *Răscoala* cuprindea revoluția sufletului țărănesc, *Gorila* cuprindea revoluția su-fletului orășenesc, la o răscruce de drumuri, de destine. Acțiunea ace-tei cărți adună șuvoaiele ce intră în semnificația socială a materialului ei. Nu aduce romanțări de iubiri platonice, nici fluturări de batistă, nici feerii ; ci sapă albie adîncă, pe unde vin vijelioase apele prăbușirilor, ale prefacerilor sufletelor și instituțiilor acestui neam.

— De ce ați întîrziat, totuși, atît de mult cu publicarea ?

— Aș fi putut să public această carte acum trei ani. Conștiința scrisului m-a oprit. Am așteptat ca materialul adunat între timp să-și isprăvească fermentația. Semnificația socială cu care vine acest roman își proiectează razele asupra prezentului, dar se adîncesc și asupra tre-cutului în întinericul căruia stau armatele inspirațiilor mele, care-și trimit, ca pe niște soli, în cărțile mele pe eroi.

Aș putea să scriu și eu o carte în cîteva săptămîni. Aș putea să scriu și eu trei romane pe an. Și poate că și împrejurările vieții mele mi-au poruncit adesea acest lucru, dar m-am opus cu dirzenie. Uite, spre exemplu, *Jar !* Ei bine, și această carte m-a trecut prin aceeași suferință în timpul elaborării sale. A fost o carte cu care m-am iden-tificat.

Public o carte numai cînd am convingerea că nu mai am nimic de spus, nimic de șters. *Ion*, după atîția ani, îmi susține convingerea, ca și celelalte cărți, de altfel. Oricîte lecturi aș mai face din el (și am făcut destule) nu aș găsi o legătură subredă, ale cărei șuruburi să tre-buiască a fi înlocuite. Scriind astfel poți să-ți dai seama că satisfac-țiile se pierd între căutări de sine și bucuriile operei înfăptuite, care de obicei se întîmplă în timpul creației, nu se mai întîmplă niciodată.

RĂSPUNSURI SCURTE...

— Sunteți satisfăcut de *Gorila* ?

— Da !

— Fiecare carte a dv. este dezvoltată pe o temă cu totul nouă...

Pădurea Spînzuraților, altceva ; *Ion*, altceva ; *Adam și Eva*, altceva ; *Răscoala*, altceva, dar *Gorila* ?

— Cu totul altceva...

— Spuneți-mi ceva despre eroi, despre mersul acțiunii, despre împletirea pe care o iau faptele...

— Nu ? Astea nu le mai spun !

— Spuneți-mi atunci cum se numesc eroii principali și care este locul lor în acțiune...

— Despre *Gorila*, atît ! Cred că este destul ca să pregătesc o aș-teptare liniștită a cărții mele de către public...

LUPTA PENTRU „PURIFICARE“

— Cum vedeți prigoana pornită, în timpul din urmă, contra li-teraturii ?

— Cele ce s-au petrecut în timpul din urmă ne-au arătat în ade-vărata ei proporție lașitatea celor în măsură de a lua o atitudine. Li-teratură prigonită ? Literatură pornografică ? Este o stare de lucruri, pe care eu o consider fără precedent în decursul evoluției noastre de popor pentru care minți luminate s-au jertfit ca să-l îndrepte spre cul-tură și civilizație și în contra cărora se pun azi minți împătimate și su-flete negre. Literatura trebuie lăsată să-și urmeze dezvoltarea ei natu-rală, normală, după împrejurările care au provocat-o, fiindcă oricît s-ar spune că literatura influențează publicul, literatura nu este decît o oglindă în care acest public poate să-și oglindească chipul și sufletul și în care se poate vedea în toată goliciunea calităților și defectelor sale. S-au făcut cîteva arestări. Academia Română a dat tonul. Tocmai ea, a cărei menire este aceea a protejării artelor. Academia Română care dacă și-ar îndrepta observația spre alte dureri ar avea ce să în-drepte.

Azi au fost arestați doi scriitori tineri, mîine pot fi arestați doi bătrîni, oricare scriitor. Este o luptă între oameni, nu între scriitori. Vor să facă să dispară literatura pornografică ? Ceea ce va fi să dis-pară, fiind lipsit de talent, va dispărea, după cum ceea ce va fi să rămîie, rămîne contra tuturor sfortărilor noastre de a nu rămîiea. Școala strigă mereu : Elevii ! Sufletul elevilor în primejdie ! Să nu li se dea elevilor literatura tuturor. Scriitorii nu scriu pentru elevii de liceu sau de comandă. Să nu se treacă această literatură în cărțile de școală. Scriim pentru oamenii maturi, care-și dau seama de viață.

De cînd am început să scriu, în mine s-au frământat multe preo-cupări etice. Asta însă nu m-a putut opri ca să redau viața în toată

tulburătoarea ei desfășurare, ceea ce este, în definitiv, menirea scriitorului. Dar atunci când am întâlnit în cărți pornografia scrisă de dragul pornografiei mi-a repugnat. Mă scîrbesc asemenea cărți și pentru autorii lor am cel mai mare dispreț. Același dispreț, sunt sigur, îl are fiecare cititor căruia-i cade asemenea carte în mînă. A doua carte de același autor nu va mai fi citită. Este o carte condamnată prin inșiși intențiile ei... Dacă se scriu asemenea cărți, se scriu numai cu gânduri comerciale. Ele nu sunt literatură și nici nu vor rămînea ca atare. Cel mai bun judecător al cărților este timpul. Avem o critică, are cine să condamne sau să absolve. Tribunalul nu se poate pronunța în acest domeniu. Literatura nu se poate dezvolta după rețetele prescrise de moralisti, după cum nu poate fi influențată și reprezentată de jonglerii cîtorva măzgălituri de hîrtie.

Lipsa de atitudine a scriitorilor în fața unei acțiuni de purificare care se arată ca un pericol și o amenințare gravă a însăși existenței lor și a evoluției literaturii românești spre formele depășite denotă lasitate și inexistența unui spirit camaraderesc, care să facă front invincibil în fața atacurilor de oriunde ar veni. Societatea Scriitorilor Români ar trebui să aibă rolul de for oficial al dezideratelor și revoltelor scriitorilor.

DESPRE O GENERAȚIE PEA GRĂBITĂ...

— Ce părere aveți despre tînăra generație de scriitori?

— Tinerii scriitori de astăzi fac prea mult caz de destinul tragic al generației lor. Dacă ei și-ar da seama care era adevărata stare a tînărului scriitor dinainte de război — și greutatea este că nu-i poate nimeni convinge —, ar mai renunța poate la pretenții, dîndu-și seama că starea lor este infinit ameliorată. Lupta noastră, a scriitorilor în vîrstă, a fost la începuturi mult mai grea. Noi nu aveam asistența înaintașilor noștri, în măsura pe care o au ei. Îți pot da un exemplu. Eram din același sat cu Coșbuc, cu care tatăl meu fusese coleg. Eram la București, scriam, îmi apăruse *Golanii*, și cu toate acestea nici nu voia să audă că scriu literatură. Apoi cu intervenția mea, numai a mea, s-au publicat vreo patruzeci de volume de merit.

Tinerii de azi sunt grăbiți, prea grăbiți. Cu o carte ei vor să cucerească gloria și să-și asigure existența. Le primesc zilnic cu mare plăcere vizitele, îi voi primi întotdeauna la fel. Le ascult zilnic păsurile și le cunosc atît de bine aspirațiile!... Există pentru ei o bunăvoință cum nu exista altă dată. Ușurința cu care fiecare își poate publica volumul este un semn că se pun speranțe în ei și încredere.

Unde am avut noi aceste avantagii? Unde s-au găsit pentru noi atîta bunăvoință și atîția oameni ca să ne urmărească atunci apariția și să ne asculte cu bunăvoință? De aceea văd în această grabă a lor un semn îngrijorător, și sfatul meu, al unui ucenic al scrisului chinuit, nu

poate fi decît acesta: mai mult control de sine, mai multă conștiință a scrisului...

În camera vecină, pendulul bătuse de două ori jumătățile și de două ori orele întregi. Nu număraserem bătăile, dar știam că la vremea aceea, în orașele provinciale încremenite în liniște, se auzea strigătul celei de a doua treziri a coșilor, cînd omul zilelor lui își primenește somnul, întorcîndu-se pe partea cealaltă.

Și după ce ușa s-a închis după mine, la ora aceea sunt sigur că marele scriitor, întorcîndu-se în birou, va fi dat pagina scrisă peste teancul celorlalte și va fi potrivit în obrazul alb al altuia și al alteia, imaculate, pînă ce semnele vrăjite ale scrisului vor fi apărut ca niște furnici harnice ale gândului, puzderie.

[RĂSPUNSUL LUI LIVIU REBREANU]²²

Îmi amintesc că Ion a cunoscut-o pe Ana la căldura de „jar“ a cuptorului... „și se făcu lumină“...

DE VORBĂ CU DL. LIVIU REBREANU²³

Dl. Rebreanu e un om viu. Aceasta nu înseamnă numai o energie activă, o curiozitate neobosită, o privire atentă îndreptată spre marea scenă a lumii și a vieții, ci, mai ales, o forță de a se dărui deplin în orice manifestare, de a considera orice clipă ca un prilej de viață, de trăire.

Iată, de pildă, o convorbire cu d. Rebreanu nu e numai un simplu schimb de păreri sau de informații. Poate fi uneori o încercare de a descifra o problemă. Alteori, o serie de sugestii interesante, aruncate ca scîlpirile unui spirit în continuă căutare. În orice caz, simți că te afli în fața unei inteligențe care-și desfășoară înaintea ta jocul de inventivitate, care se cheltuiește pentru a găsi împreună cu tine un aspect nou, o legătură nouă a unor lucruri vechi. Dl. Rebreanu e mereu „în act“, cum spunea de curînd un tînăr filosof, încercînd să pre-

²² Apărut în *Îndreptar*, I, nr. 5, 17—23 mai 1937, p. 1. la „ancheta fantezistă“: „Pentru ce sunteți pornograf?“. La anchetă mai răspund scriitorii: T. Arghezi, Ion Minulescu, N. D. Cocea, Camil Petrescu, F. Aderca, I. Peltz, M. Eliade și actorii: C. Tănase, Maria Antonova, Leny Caler, N. Vlădoianu, Tony Bulandra, V. Maximilian, Marieta Rareș și I. Iancovescu.

²³ Interviu apărut în *Rampa*, nr. 5954, 15 nov. 1937, p. 6, sub semnătura lui Vivian Bel. Subtitluri: *Un om viu. Condiția de viață a scriitorului român. Cum pot fi ajutați scriitorii. Mecena în statele democratice și în cele dictatoriale. Asigurarea independenței de gîndire și creație. Ultimii martiri: editorii. Un plan pentru o cruciadă a cărții. Necesitatea unui ghid al României. Procesul de creație literară*. Fragmente din interviu se reproduc de Ion Codrin în *Pagini literare*, III, nr. 10—11, oct.-nov. 1937, și *Floarea darurilor*, IV, nr. 10—11, oct.-nov. 1937

cizeze noțiunea de „actual”. Participă la lucrurile care-l preocupă, le raportează la sine, e prezent nu numai prin curiozitate, ci prin acea forță de trăire care face ca o personalitate să-și anexeze o problemă, să și-o însușească, să fie a sa.

Dl. Rebreanu e un om actual, adică un om viu.

Părul argintiu și profilul de medalie romană dau figurii d-lui Rebreanu un caracter cu totul deosebit. Sunt trăsuri cari rămân fixate în amintire. Sunt figuri pe cari nu le poți uita atât de ușor. E, în acest obraz, un echilibru care-ți dă o impresie de siguranță, de stăpînire, de calm. Și totuși, atîtea frămîntări, atîtea furtuni au albit poate părul acesta de argint curat. Dar la suprafață nu apare decît liniștea apelor adînci.

Nu știu de ce, figura d-lui Liviu Rebreanu îmi amintește un profil de medalie romană.

Și, uneori, o impresie vizuală îți deschide un drum spre înțelegerea unui om și a unei vieți.

De-abia întors de la țară, unde a pus la punct ultimele retușări ale romanului *Gorila*, care va apare în cursul acestui sezon literar, d. Liviu Rebreanu m-a primit cordial, ca pe o veche cunoștință. Biroul său seamănă cu un depozit de cărți. Pereții dispar în dosul rîndurilor compacte de volume. Pe scaune, pe mese, pe etajere, peste tot sunt cărți, reviste, iar cărți și iar reviste. O citadelă de cărți! Era natural deci ca discuția să se îndrepte de la început spre problema cărții și a scriitorului român.

— Care ar fi mijloacele pentru îmbunătățirea condiției de viață a scriitorului român? l-am întrebat pe d. Rebreanu.

— Am avut prilejul să mă ocup în două rînduri de această problemă, mi-a răspuns d. Rebreanu. Prima dată cînd am fost director al „Educației Poporului” și a doua oară ca președinte al Societății Scriitorilor Români. E adevărat, condiția de viață a scriitorului nostru e încă destul de precară. Dar soluția nu poate fi considerată în bloc, ci numai prin măsuri privind pe fiecare individ în parte. Vezi, literatura nu e ca o Academie sau școală înaltă unde se pot da note fiecărui elev înainte de promovare. Talentul literar trebuie dibuit și în măsura în care e aflat trebuie încurajat. În artă, mulți încearcă, dar de rămasa nu izbutesc decît cițiva. Cred că ajutorarea scriitorilor trebuie să fie astfel organizată, încît să fie încurajați ciți mai mulți și asta mai ales la începutul carierii lor. Chiar o promisiune de talent poate constitui un titlu pentru ajutorarea unui scriitor. Pentru că ceea ce interesează este de a nu lăsa să se piardă, sub povara grijilor și a vieții, nici o forță creatoare. Dacă dintr-o mie de scriitori cari s-ar bucura de sprijinul statului unul singur s-ar realiza într-o operă de mare creație, și încă ar trebui să fim mulțumiți și să considerăm că ajutorul acordat și-a împlinit menirea, mai ales dacă acest ajutor a fost dat de la început.

— Mijloacele de a ajuta pe scriitori?

— Sunt foarte multe. Există, la noi, sute de locuri în întreprinderile statului, ca și în cele particulare care ar putea fi ocupate de scriitori. De pildă, căile ferate ar putea încredința scriitorilor redactarea afișelor, a anunțurilor, a textelor de propagandă. Și celelalte întreprin-

deri mari la fel. Traducerea titlurilor și a textelor românești din filmele străine ar trebui încredințată scriitorilor. Ministerale, primăriile ar putea avea și ele redactori literați pentru toate anunțurile, ordonanțele și afișele respective. În sfîrșit, la Cameră și la Senat n-ar strica să fie cîte un redactor literar, pentru a pieptăna puțin textele ce trebuie publicate. Prilejuri sunt destule. Nu trebuie decît bunăvoință. Există însă și alte măsuri obiective pentru îmbunătățirea condiției de viață a scriitorilor, și anume cele care tind la ușurarea apariției operelor literare. Problema editării e destul de vastă și de complicată. Și comportă și anume riscuri. De pildă, ar însemna să încurajezi pe un scriitor mediocru care produce mult, dar fără mare valoare, și să neglijezi talente mari cari închid într-o singură operă o viață întregă. Eminescu n-a publicat decît o singură carte, pe cînd alți scriitorai de pe vremea lui au tipărit zeci de volumase. Și aci problema se reduce la aceeași îndatorire de a dibui forțele creatoare și a le da posibilitatea de a se afirma. În fond, idealul ar fi acesta: să ajuți pe scriitor pentru a-l elibera de obsesia și povara grijilor materiale, asigurîndu-i independența de gîndire și de creație. Și aci e un mic cerc vicios. În statele democratice, opera de mecenat e mai greu de realizat din cauza principiilor egalitare și a controlului care limitează facultatea de dispoziție a conducătorilor. În statele autocratice sau dictatoriale, conducătorii avînd deplina libertate de a dispune cum vor, pot mai ușor juca rolul de mecenati. Dar ei condiționează întotdeauna ajutorul lor de renunțarea artistului la independența sa de gîndire, de încorporarea sa în cadrele politice ce-l susțin sau de aderarea artistului la forma de stat pe care o reprezintă²⁴. Un adevărat artist nu poate renunța însă la independența sa de gîndire și de creație. Și de aceea, de cele mai multe ori, nu poate accepta sprijinul oferit.

— Cum vedeți problema editorilor noștri?

— Editorii noștri sunt uneori niște adevărați martiri. Plătesc cele mai mari drepturi de autor din lume. În Franța, drepturile de autor reprezintă, în mod normal, 12 pînă la 15 la sută din prețul volumului. La noi se plătește minimum 20 la sută și se ajunge uneori pînă la 30 la sută. Dar, din nefericire, la noi se citește extrem de puțin și numai romane. De aceea editorii sunt siliți să nu publice decît romane. Și ei forțează pe scriitorii tineri să înceapă cu un roman. Consecința inevitabilă e că romanele celor tineri sunt, în marea lor majoritate, slabe, deoarece la 20 de ani nu ai încă materialul de viață necesar unui roman. Și publicul trage concluzia că literatura noastră nu e interesantă. În lupta dusă pentru cîștigarea publicului pentru literatura românească, s-au pierdut în ultimul timp cîteva poziții cîștigate. Și aceasta din cauza campaniei împotriva așa-zisei pornografii. Campania aceasta a făcut un rău imens cărții românești. Bunul burghez nu mai vrea să citească romanele românești pentru că a văzut în ziare că sunt... por-

²⁴ Reamintim că, în calitate de președinte al S.S.R., L. R. avusese prilejul să ia contact direct cu viața literară din Germania și Italia, cunoscînd în-deaproape opreliștile regimului nazist și fascist.

nografice. Și astfel a găsit un pretext ca să nu mai dea banii pe cărți românești. Am auzit că nu se mai vînd nici romanele gen Pitigrilli²⁵, ceea ce e foarte bine. Dar nu se mai vînd nici romanele bune românești, ceea ce e foarte rău. Lectorul trebuie stimulat. În ultimii ani, mulțumită inițiativei suveranului — care a arătat o profundă înțelegere și dragoste pentru literatura românească²⁶ — s-au făcut pași considerabili pentru stimularea cititorilor și lansarea cărții românești. „Ziua cărții“ a devenit un factor social, un eveniment național. S-ar putea lucra și mai mult în această direcție. „Ziua cărții“ ar trebui înființată în toate orașele țării, nu numai în București. Soția prefectului, soția primarului și notabilitățile orașului — așa cum își dau concursul la serbările de binefacere vînzînd diferite obiecte — ar trebui să vîndă, de „Ziua cărții“, literatură românească. Trebuie folosite toate mijloacele — de la snobismul provincial, pînă la întrecerea între bunăvoințe — pentru a cîștiga cîți mai mulți cetitori pentru cartea românească. Sunt sigur că din 100 de persoane cari cumpără ocazional cărți, vor rămîne cel puțin 10 cetitori. Și aceasta înseamnă un pas înainte. Pentru răspîndirea cărții și formarea unui public adevărat, pentru literatura românească s-ar mai putea face încă multe alte lucruri. Așa după cum există agenți sanitari cari se îngrijesc de sănătatea populației, ar trebui să existe și agenți culturali cari să contribuie la sănătatea sufletească a poporului. Agenții aceștia, răspîndiți în toate colțurile țării, avînd fiecare cîte o circumscripție de activitate, ar îndeplini misiunea de a stimula și însuflați activitatea culturală prin organizarea de șezători, cercuri literare, lecturi publice, concursuri, festivități, încurajînd inițiativele locale, coordonînd toate energiile cari înțeleg să lupte pentru cultura românească. Te asigur că o asemenea organizație, bine condusă, ar face numai după un an de activitate să se schimbe cu totul situația. La 18 milioane de locuitori n-am mai avea numai 3 000 de cetitori pentru o carte bună, ca acum. Mai sunt și bibliotecile populare, cari acum lîncezesc pentru că volumele sunt ținute încuiate în dulapuri, în loc să circule pe la cetitori. Ar trebui înființate premii pentru bibliotecile populare cari vor atinge cel mai mare număr de cetitori într-un an. Spiritul de întrecere, de competițiune și ambițiile trebuie stimulate pentru a colabora cît mai intens la această cruciadă a cărții împotriva ignoranței și a indiferenței. Dar pentru a îndeplini această operă trebuie o continuitate în conducere. Cultura trebuie să fie liberată de politică. Așa cum s-a procedat pentru înzestrarea țării cu armament, așa ar trebui să se procedeze și pentru ridicarea culturală a poporului.

— Nu vi se pare că publicul nostru nu-și cunoaște îndeajuns țara? Nu s-ar impune publicarea unui *Ghid al României*?

²⁵ Pitigrilli (pseudonimul lui Dino Segre, n. 1893—?), prozator italian, ale cărui romane cu caracter boulevardier au fost traduse și comercializate în mai multe țări.

²⁶ Atitudine apologetică explicată, în parte, de activitatea editorială a Fundațiilor Regale.

— Evident. Problema aceasta e de un interes capital. Știu că acum vreo 5 ani d. Al. Cicio Pop luase inițiativa publicării unui asemenea ghid. Mi se pare că a apărut în ediția germană. Dar trebuie neapărat să apară și în limba română o călăuză completă, care să ne dea toate informațiile necesare referitoare la colțurile țării. Nu ne cunoaștem încă îndeajuns țara, e adevărat. Dar nu ne-am dat încă seama de interesul capital pe care îl prezintă un *Ghid al României* pentru înlăturarea acestei ignoranțe.

— O ultimă întrebare, maestre. M-ar interesa problema procesului de creație văzută de un scriitor ca d-ta!

— Am crezut multă vreme că esențialul, pentru a scrie, e să întirzii în fața hîrtiei albe, să lucrezi stăruitor și regulat cîteva ceasuri în fiecare zi. Dar mi-am dat seama că a scrie cu adevărat e cu totul altceva. Se petrec lucruri uimitoare în acest proces de creație. Simți cum se desprinde o lume nouă din tine, din izvorul divin care există în orice om. Cîteodată stai o noapte întreagă la masa de scris, în liniștea aceea mare care te înconjoară ca o prezentă, și nu poți scrie nici un cuvînt. Și alteori, o frază densă, cu un conținut turburător, se înalță din tine și îți deschide parcă adîncuri ale lumii, pe care nicio dată nu le-ai fi putut întrezări. Procesul de creație e un miracol. Nu poți să definești și să concretizezi un fenomen indefinisabil. Dar ai senzația că participi la o minune, că ești instrumentul unui miracol care se săvîrșește în tine, cu tine. La baza oricărei creații stă inspirația, intuiția. La baza oricărei creații e un început de lume, un miracol. Dar vom vorbi altădată, poate, mai mult de această problemă a procesului de creație și atunci voi căuta să-ți reconstitui, pe cît cu putință, fazele acestei trăiri extraordinare. Minunea n-o poți reconstitui, e adevărat. Dar o poți evoca. Și pentru mine, creația e o minune.

N-aveți impresia cînd acest interviu că d. Liviu Rebreanu e un om viu? Un om actual?

LIVIU REBREANU DESPRE GORILA, DESPRE ARTĂ ÎN GENERAL ȘI CARAGIALE ÎN SPECIAL, DESPRE LIBERTATE, VIAȚĂ, OMENIE ȘI MULTE ALTELE²⁷

Se înțelege că o convorbire cu Liviu Rebreanu (mi se pare cu totul nepetritiv a-i spune acestui mare meșter intrat în istoria scrisului și-a artei românești „domnul“), și încă o primă convorbire, cum a fost aceea pe care am avut-o zilele trecute, nu putea să poarte, în primul rînd, decît asupra *Gorilei*.

— Cînd va apare *Gorila*? întrebai deci, sigur că răspunsul nu va întirzia, fixîndu-mi o dată precisă ca scadențele, ca o chirie sau

²⁷ Apărut în *Facla*, XIX, nr. 2116, 15 febr. 1938, p. 2, sub semnătura lui M. R. P. [Miron Radu Paraschivescu].

— mai ales — ca o onomastică. Inutilă și deșartă iluzie. Omul însoțit în zîmbet, în priviri și-n părul cînepiu, mi-a răspuns aproape răstit:

— Da' ce vreți, oameni buni, de nu mă mai lăsați în pace cu Gorila? Cînd apare, cînd apare? Cînd să apară? Cînd o fi gata!

Și-mi explică pe larg, trudnic, cu amănunte și întîrzieri prelungite, un lucru pe care — dacă eu îl puteam ști într-o măsură — cititorul nu-l prea bănuiește: *prelucrarea operei de artă*. Îi amintesc, evident, de Caragiale. Liviu Rebreanu insistă asupra acestui lucru; parcă, pentru a-mi pune cît mai mult în evidență înalta sa conștiință artistică. *Gorila* se află într-adevăr predată de mult editorului; s-a tipărit, dar la corectură autorul întîrzie mult asupra fiecărui rînd, din fiecare „spalt”. Și *Gorila* o să aibă vreo patru sute de pagini. Întreb care e „tema” romanului? Ce fel de personaj este Gorila asta?

— *Gorila* e politica, dragul meu! Politica asta, de toate zilele, de toate sfîrșirile și mîrșăviile. *Monstrul ăsta ucigător*, care pătrunde în viața eroului meu, i-o năpădește, îl copleșește. Conflictul se naște tocmai de-aici: din pasiunea politică întîlnind într-un individ o altă pasiune, omenească: iubirea.

— Temă, așadar, clasică, observ.

— Evident; dacă vrei, e un fel de *Cid* modern — adaugă scriitorul.

Convorbirea se încheagă din ce în ce mai mult, firele se înnoadă și se strîng. De aici și pînă la o discuție politică, nu e decît un pas. Și l-am făcut amîndoi. Liviu Rebreanu răspunzînd, eu întrebîndu-l și răspunzîndu-mi singur, uneori.

Ceea ce rămîne însă esențial în opera acestui romancier este netăgăduita, strînsa, organica ei legătură cu viața. Îi spun aceasta, și Liviu Rebreanu caută să delimiteze:

— Legătura cu viața, da, fără-ndoială. Nici nu înțeleg o altă rațiune a artei; a artei mele, bineînțeles — se grăbește să adauge la întreruperea mea în care-i invocam pe Valéry, Proust și chiar Arghezi. Și-n continuare:

— Legătura cu viața imediată, dar nu fotografia ei. Trăind într-o realitate dată, mișcîndu-se în ea, scriitorul ia contact cu viața aceasta. Dar scriitorul e un om care-și pune și probleme. Esențialul într-o operă de artă este ca aceste probleme să i le pună viața. Scriitorul să fie deschis evenimentelor și vieții din afară; să se lase impresionat de ele, emoționat chiar. Fără să li se robească, fără să le transcrie însă, ca într-un reportaj. Și-ți dau o pildă concretă, am să-ți istorisesc o treabă pe care mi-a spus-o Ștefan Iosif. Într-o seară, el a ieșit împreună cu

Iancu Caragiale dintr-o bodegă (sau dintr-un restaurant?) unde au întîrziat mai mult. Pe drum, lui Caragiale i se năzare o chestie și-l cheamă pe Iosif la el acasă, îl așază la birou și — plimbîndu-se prin odaie — începe să-i dicteze. A scris Iosif atunci vreo treizeci de pagini dense, în care — după spusele lui — se aflau lucruri minunate. Uitasese de toată întîmplarea, cînd, după vreo șase luni, a citit într-o revistă paginile pe care conu Iancu i le dictase în noaptea aceea. Dar din treizeci, nu rămăseseră decît trei; trei, dar excelente.

Și Liviu Rebreanu îmi explică astfel cam cum înțelege el legătura dintre viață și artă. Ca un sacerdoțiu, dar în sensul bun al cuvîntului: ca o transfigurare a faptului brut luat *din viață*, ca o cristalizare a lui, ca o convertire a întîmplării clipei în valorile și esențele durabile — dacă nu putem spune eterne — ale artei.

Convorbirea revine — pe nesimțite, domoală acum, precipitată uneori — la politică și tineret. Scriitorul îmi vorbește de un lucru pe care noi, tinerii de azi, nu-l cunoaștem: LIBERTATEA. Și aici, el vede condiția tragică a existenței noastre; în lipsa libertății, în ignorarea ei.

— Iată de ce — îi răspund eu — dumneavoastră, marii oameni ai culturii românești, care ați cunoscut valoarea și roadele libertății, aveți, cred, datoria de a lupta pentru recîștigarea ei, astăzi, cînd e amenințată, dacă nu pierdută.

Și aci, se iscă diversele controverse. Ce luptă, ce fel de luptă? Îi amintesc lui Liviu Rebreanu de intervenția sa la S.S.R. acum un an, cînd scriitorii au fost arestați pentru delictul imaginare, de pilda strălucită pe care a dat-o atunci. Și-mi răspunde invocîndu-mi eșecul suferit din pricina nesolidarizării confracților.

Trecem la Malraux, la ultima lui carte, în care romancierul francez vorbește atît de frumos despre românii care luptă-n brigada internațională guvernamentală. Și mi-e dat să aflu un lucru surprinzător: lui Liviu Rebreanu nu i-a mai plăcut Malraux (din care pricină nici nu i-a citit ultima carte); după lectura lui *Temps du mépris*.

Fiindcă s-a încheiat un ceas de vorbă și fiindcă-l văd asaltat de telefoane — și cîte alte treburi? —, îi pomenesc în fugă de funcția și poziția unificatoare a Ardealului în istoria țării românești.

Știu că e un subiect de discuție „bombă” pentru romancierul acesta, care — mai înainte de orice sau tocmai fiindcă e atît reprezentativ — este un mare ardelean.

Și vom vorbi altă dată, pe larg și... fără interviu.

Pe d. Liviu Rebreanu l-am găsit, după multe căutări, în timpul unei rapide treceri prin București. Pricina? Plecase la țară să termine corecturile viito-
rului roman *Gorila*. Romanul acesta e scris de vreo trei ani, anunțat în fiecare
semestru, apoi iar reluat de autor, pus pe masă, și scris din nou. Dovada aceasta
de conștiinciozitate, de probitate, o aduce d. Rebreanu și în scrisul său, și în
dorul său de informare — care îl face să fie atât de deosebit de alți scriitori
români, preocupați de un orizont redus la vitrina cafenelii —, și în gândurile
sale, din care am desprins aci doar câteva.

— Evoluția romanului pare să-l îndrepte, hotărît, către forme cla-
sice. Mă gândesc însă, spunînd aceasta, la anumite caractere ale artei pe
care ne-am obișnuit s-o numim clasică. La faptul că prin clasicism în-
telegem o artă preocupată de studiul omului, sub toate raporturile sale.
O artă echilibrată, deci tocmai fiindcă nu lasă balanța creației să se
aplece prea mult spre un anumit domeniu al vieții. Excesul de psiho-
logie și introspecție, de care literatura a suferit la un moment dat, pare
în decadentă. O apariție ca Morgan²⁸, care mai aduce ceva nou în acest
domeniu, este o excepție. Și tocmai aceasta arată că ne îndreptăm spre
o înfățișare a vieții mai puțin exclusivă, considerînd-o sub toate dimen-
siunile; și nu numai sub unghiul interiorizării. Nu este aceasta o artă
a romanului mai echilibrată, mai clasică? Cu ea vom fi pe drumul unui
realism nou, unui *realism al esențelor*, dacă pot spune astfel.

În ce privește literatura românească, drumul spre acest *realism*
clasic ni se pare că este cu atât mai firesc și mai ușor, cu cât noi nu
avem nici un model printre înaintași, nici un „roman clasic“ care să
ne arate drumul, dar și să ne obsedeze prin perfecția unei realizări
trecute. Un romancier ca Stendhal, de pildă... Noi avem totul de creat,
totul! E tare bine, dar și o îngreunare a sarcinei scriitorului. „Realis-
mul clasic“ devine însă obligatoriu în acest caz, căci atunci cînd ai atât
de mult de arătat și de creat, studiul vieții sub toate chipurile ei este
obligator, și asta devine în chip necesar polimensională, realistă, echi-
librată, clasică.

Destinul acesta, de puternică obligație creatoare mai conferă de
fapt o menire literaturii românești. Acea de a *defini omul românesc*
pe care îl va studia. Nu la un „specific“ autohton mă gândesc, sau cel
puțin nu sub forma acelei căutări a specificului prin realizarea unui
„tip mijlociu“ al românului. O medie între zece mii de oameni? Nu. Ci
unul din acești zece mii, unul în care ceilalți să se recunoască. Și atunci
scrisul romancierilor va avea și destinul acesta atât de frumos: să
ajute pe cititorul de mâine să se înțeleagă și să se definească pe sine.
Poate chiar să se modeleze după omul românesc al creației literare.
Căci eu cred că arta este aceea care arată drumul vieții.

²⁸ Publicat de L. R. în *Buna-Vestire*, II, nr. 322, 26 mart. 1938, p. 2, ca
răspuns la ancheta literară întreprinsă de ziar în jurul romanului.
²⁹ Charles Langbridge Morgan (1894—1958), romancier și dramaturg englez.

POLITICA — MATERIAL EPIC
CU DL. LIVIU REBREANU DESPRE *GORILA*. ÎNTRE REALITATE
ȘI CREAȚIA LITERARĂ, ÎNTRE ROMAN ȘI EROISMUL
SCRIITORULUI³⁰

Zilele acestea apare în sfîrșit romanul, mereu anunțat în ultima vreme:
Gorila de d. Liviu Rebreanu. Cartea a stîrnit o vîlvă deosebită și comentarii
destule, între altele și prin întîrzierea apariției ei și prin „subiectul“ despre care
au circulat tot felul de zvonuri. Nu e locul să facem noi o prezentare a cărții,
a romancierului cu atât mai puțin. Am preferat de aceea să-l rugăm pe d. Re-
breanu să ne vorbească, pentru cetitorii *României*.

— Am început să scriu romanul *Gorila*, ne spune d. Liviu Re-
breanu, acum cinci ani. Cartea are un subiect ingrat. *Gorila* nu este un
personaj propriu-zis, ci simbolizează pacostea care a fost pentru țara
noastră: *politica*.

E adevărat că evenimentele m-au ajuns din urmă într-atîta, încît
s-ar putea spune — de cei care nu știu de cîtă vreme lucrez la această
carte — că e vorba de un roman de actualitate, de un roman cu
„cheie“...

Cum nu am încetat de a crede, cu hotărîre, în autonomia actului
de creație, problema nu m-a preocupat decît din punct de vedere li-
terar, la fel cum cred că va fi judecat și romanul.

Opera literară nu poate fi pamflet. De aceea, politica ce s-a făcut
la noi pînă mai ieri nu e decît un *material* în *Gorila*.

Din amalgamul realităților — neinteresîndu-mă nicidecum ordinea
și legile lor — am ales semnificațiile, căutînd să le ridic la treapta fic-
țiunii literare, adică a unei noi realități independente.

Nu am urmărit și nu am descris fapte întîmplate, ci, pentru în-
fățișarea esenței lor, mi-am „bătut“ (cum se spune țărănește) singur,
firele necesare țesăturii epice. Asta, firește, cu destule dificultăți inte-
rioare și exterioare.

Am aruncat sute de pagini, din cele ce puteau fi înțelese ca niște
raportări la viața de la noi.

Cu atât mai mult cu cât concretizarea *Gorilei* (respectiv *Politica*)
o redau îndeosebi două manifestări: naționalismul cu pumnii bătute în
piept și falsa democrație.

Un „subiect“, cum vezi, gingaș pentru un romancier, după cum
un subiect gingaș e, pentru poeți, patriotismul în versuri...

Am înjghebat cadrul romanului, prin intuiție: ceea ce era, nu
putea să dăinuiască!

Pe scheletul ce mi l-am construit, toată carnația epică a crescut
odată cu el — sau aceasta am dorit, în orice caz, să realizez —, litera-
tura fiind operă de pură retopire și reconstrucție.

³⁰ Publicat în *România*, I, nr. 13, 14 iun. 1938, p. 2, sub semnătura lui
C. Teodorescu.

Gorila (ținând seama de aceste taine de laborator și crezuri pe care ți le-am mărturisit) va fi totuși un roman social, fără să se ridice anume vreo problemă, fără să rezolve nimic pe planul social și politic. De altfel conflictul epic propriu-zis e un conflict de iubire.

Pentru cetitori, cred că *Gorila* va fi un roman care se va apropia de realitatea imediată — nu însă ca o oglindă și ca o ficțiune a acestei realități. Orice accident, orice întâmplare, orice fapt — sau „subiect“ din acelea pe care ațișia binevoitori se găesc adesea să ți le ofere ca „să iasă un roman grozav“ — nu sunt decit niște pretexte pentru o lume a ta...

În ce privește apariția *Gorilei*, am aminat-o mereu de trei ani încoace, pentru că nu consideram romanul terminat. Ghinionul cărții a fost că a căzut pe mîna unui editor bun, dornic să o prezinte cît mai devreme cetitorilor și să stîrnească în jurul ei cît mai mult interes.

Eu nu mă joc de-a anunțat romane, n-am anunțat nici *Gorila* nîmînu și nicăieri.³¹ Te rog să mă descarci de ponosul ăsta : toată publicitatea dinainte de apariție îl privește pe excelentul — în meseria sa — editor al *Gorilei*...

Să-ți mai adaog că am suferit materialește ?

Dacă-i „dam drumul“ acum trei ani, cîștigam bani.

Mi-a trebuit, fără falsă modestie, destul eroism ca să rezist...

O carte este o altă realitate, în adevăr ; o realitate insulară, față de care însuși creatorul ei este strein, și de al cărui destin hotărăște cetitorul.

Dl. Liviu Rebreanu ne-a subliniat, de mai multe ori în timpul convorbirii, adevărul acesta și pentru faptul că — desigur — cu noul său roman poate să o facă fără teamă...

SCURTE INTERVIURI CU : LIVIU REBREANU... DESPRE PROIECTE LITERARE, UNDE-ȘI VOR PETRECE VACANȚELE — ȘI PĂRERI DESPRE „ZIUA CĂRȚII“³²

Dl. Liviu Rebreanu. La telefon. Glasul curge pe fir ca un izvor și s-adună în pîlnie, ca într-un gghiab. Văd, parcă aieva, unda argintie a părului în care primăverile au scuturat cele mai albe flori de cireș.

1. Am isprăvit *Gorila*, care a și apărut, și lucrez la altă carte, *Minunea minunilor*...
2. Un roman...

³¹ Afirmație pripită ; cu prilejul diferitelor convorbiri, L. R. a anunțat ca „terminate“ sau „aproape gata“ chiar și cărți nescrise (între cele aflate în lucru s-a numărat și *Gorila*).

³² Apărut în *România*, I, nr. 14, 15 iun. 1938, p. 2. Mai răspund : Mihail Sebastian, Victor Eftimiu și George Mihail Zamfirescu. Întrebările la care răspunde și L. R. sînt sugerate de titlul interviului.

3. Sper să mă duc la Mangalia, apoi la țară, la mine.

4. Pe cît a fost de frumoasă inițiativa, pe atît s-a moleșit și se risipește realizarea. „Ziua cărții“ a început să devie o sărbătoare fastuoasă, exterioară. Îi lipsește conținutul sufletesc care i-ar da amploarea de sărbătoare națională, așa cum ar trebui să fie, cu repercusiuni cît mai adînci în țară. Faptul că se amină mereu îi scade importanța. Nici pînă acum nu era bine fixată. S-a aminat la 29 iulie. Cine mai este la acea vreme în București ? „Ziua cărții“ ar trebui să se fixeze pe la mijlocul lunii aprilie și să se prelungească pînă la 10 mai.

DE VORBĂ CU ROMANCIERUL LIVIU REBREANU³³

Maestrul Liviu Rebreanu înseamnă în clipa de față, pentru literatura românească, un nume de frunte. Pentru viitorime : marele romancier care a cristalizat în cărți de o vigoare rară esențe încă nebănuite, o viziune epică de proporții, chipuri și puteri sufletești — care ne amintesc, în înfățișarea și marea lor, de marii eroi de epopee. Fiecare carte : o construcție trainică, pe temelii adînci cît rădăcinile de ulm, ca pentru a înfrunta milenile și vîntoasele genurilor. Temeiuri neclintite pentru a fi socotit un universal.

Gîndurile transcrise aci s-au adunat — pe îndelete, în convorbiri îndelungi, la răstimpuri. S-au rostit atîtea cuvinte și aduceri-aminte despre cărți și scriitori, despre artă și moravuri literare. A fost, pentru noi, o împlinire de gînd frumos drumul la un meșter al romanului, acum — cînd romanul este genul literar al vremii. Să ne lămurească problemele și tainele scrisului, să ne fie ghidul atotcunoscător în laboratorul plămuirilor literare, ample și adîncite. Creatorul lui Ion al Glanetașului, al lui Apostol Bologa, al lui Petre Petre, al lui Pahonțu trebuia să ne vorbească despre definiții și formule, despre taine de atelier, viziuni de creație și puteri prinse în jocul genezii artistice.

Pe-ncetul, s-au adunat mărturii și sentințe, pe care le-am îngemănat laolaltă. Ne-a vorbit un creator, un plămuitor de oameni noi, a glăsuțit un artist, aproape un zeu. Chipul încununat de argintul părului e numai un zîmbet de bunătate și înțelegere. O privire cuprinzătoare, luminoasă, care vine de sus, pentru că ai în față aproape o statuă. O mîna învăluitoare, caldă, viguroasă, care-ți dăruiește — generos — nu numai prietenia artistului, dar și un fluid de energie. Glasul potolit, calm, unduit, desprins parcă de pe o cîardă de cello, baritonal.

În fața scriitorului Liviu Rebreanu ți se întorc gîndurile spre oamenii durați de el, ciopliți în rocă, asemeni unor imagini proprii, răsfrînte în spate-i,

³³ Interviu apărut în *Adevărul literar și artistic*, s. III, XIX, nr. 942, 25 dec. 1938, p. 7, sub semnătura lui N. Papatanasu. Subtitluri : *O definiție a romanului. Epicul pur. O formulă a romanului modern. Romanul-fluviu. Viitorul romanului social. Romanul cu teză. Jurnalul intim. Marcel Proust. Epicul englez. Romanul și critica. Proiecte.*

în apele închipuirii. Oameni iviți din condeiul său au dimensiuni de eroi din alte vremuri, impliniți trainic, din mii de făpturi.

„Ei au în spatele lor trecutul și întreaga armată de suflete, pe care le prezintă. Ei sunt un exponent al acestei mulțimi, a cărei viață și aspirații trebuie să le exprime. Eroul unei cărți trebuie să fie la înălțimea mitului ce îmbracă viața mulțimii — dintre care s-a ridicat.“

Glăsuiește apoi creatorul artist :

„În mine s-au înfipt adânc rădăcinile acestor adevăruri ; poate, rădăcinile acestui adevăr au crescut în mine dintr-un simbul rățit din generațiile trecute ale acestui neam — și eu am datoria să-i încălzesc mugurii — ca să ro-dească“.

E aci chemarea romancierului creator și tilcul vieții eroilor din cărțile sale.

O DEFINIȚIE A ROMANULUI

I

Nu se poate face o definiție a romanului, o definiție cuprinzătoare, în care să se afle întreaga lui esență, ca gen.

Romanul e ca și viața. Viața n-o poți defini și nici cuprinde. Științificește, poți delimita viața. Spui : ce e viu și ce nu e viu.

Dar la roman ?

Pentru a-l defini, trebuie să cobori la esența lui !

Romanul e un gen etern, nemuritor ; el s-a închipuit de când e omul și va dăinui. Dar cuprinde fețele vremurilor pe care le oglindește.

Fie că e vorba de *Satyricon*-ul lui Petronius³⁴, fie că e vorba de *Odyseea*, romanul va povesti întâmplări închipuite, rupte din viață și din realitate.

E greu să dai o definiție a romanului. Aș încerca o definiție legată însă de un lucrător, un închipuitor de romane. Iată ! „Romanul este o proiecție în afară a trăirilor mele, organizate într-un cosmos nou.“

II

Ori, altfel : romanul e o lume nouă, născută din lumea subconștientului meu.

Sau : romanul este o viață de ficțiune izvorită dintr-o viață adevărată : a mea !

Vezi, în definiție, autorul e prezent. Nu-l pot înlătura ! Și acestea sunt definițiile formulate de un autor de romane calificat drept obiectiv ! Rapsodul, aedul e simțit, sufletește.

³⁴ Titus Petronius Niger — sau Caius Petronius Arbiter (20—66 e.n.), scriitor latin din a cărui operă L. R. a publicat fragmente în anul 1918 (cf. *Orgia romană*, Colecția „Scriitori celebri“, nr. 9).

Scriitorul obiectiv spune : romanul este o expresie a unui suflet, în toată complexitatea lui.

În roman se poate întilni orice, ca-n viață, pentru că e expresia unei vieți.

Se mai poate spune — dar așa ceva se referă la orice operă de artă — că romanul ia viața reală, o preschimbă într-o ficțiune atât de puternică, încît va da impresia de viață reală !

Lumea e așa cum o văd eu, prin posibilitățile proprii de percepție ! Doar umbrele realității trebuiesc întărite, pentru ca cititorul romanului s-o poată lua drept viață adevărată !

Stabilind însă esența romanului, putem spune că ea este însăși definiția lui. Urmărind, așadar, procesul de geneză, ajungem la definiția romanului. Iată și o definiție mai încheată : romanul este o construcție de artă care fixează curgerea vieții (această viață care e nestă-tornică, fluidă, fără de tipar).

Romanul dă vieții un tipar care-i va cuprinde și dinamismul și fluiditatea !

Vezi, mă gândesc la spusa unuia din cele „șase personaje“ ale lui Luigi Pirandello : „Oamenii creați de artă sunt mai vii decît cei adevărați !“ Romanul este un tipar în care viața nu e sugrumată, anchilozată, ci o viață, totuși.

Fenomenul vieții este o iradiere multiplă. Razele curg pretutindeni, într-un joc fascinant.

Arta nu stăvilește jocul viu al iradierii ; va diriguia numai fasciolele de raze pe anume căi.

E ceea ce ne străduim să înfăptuim într-un roman.

EPICUL PUR

Dar căutînd o definiție a romanului, iată-ne ajunși la definiția *epicului pur* !

Epicul pur este darul de a zugrăvi — prin cuvinte — lucruri trăite ori numai închipuite, așa fel încît să intereseze permanent pe auditor.

Epicul pur e *basmul*, este puțința de a desfășura o întâmplare, reală ori ba, pentru a prinde luarea-aminte a ascultătorilor.

Epicul pur e o esență, căreia i se vor adăogi elemente viabile, necesare.

Epicul pur e în mine, ca și poezia... Nu trebuie și nu poate fi lămurit. Sunt uneori senzații care te fac să-ți tremure trupul.

Poți să le așterni pe loc pe hîrtie cu ajutorul vorbelor ? Cu epicul pur nu poți construi. El dă numai caracteristica genului ! Este asemenea unui hormon, o esență, o sămînță, un început... Ca să construiești e nevoie de elemente viabile...

— Întrezăriți o formulă a romanului modern, care să răspundă vremurilor noi?

Maestrul cheamă în priviri imagini din cărți. Se întoarce în foliu și-și preumblă privirile peste rafturile cu cărți. Sunt adunați acolo toți maștrii romanului, din toate climatele, din toate vremurile, de la Petronius la Balzac, Dickens³⁵ și Aldous Huxley³⁶.

— Romanul modern va întrebuița mai multe formule ca pînă acum. În trecut, esența lui a stărui prin mulțimea tiparelor în care s-a turnat.

Fapt care a cucerit publicul.

În clipa de față, deși nu mai avem acea ploaie de *isme*, roman-cierii creează în formule felurite, ca și odinioară. În vitrine, se înfățișează astfel: romane realiste, populiste, psihologice. E vorba aci, însă, numai de o banderolă exterioară.

În formula interioară a romanului însă se statornicește o nouă obiectivitate: aceea a neorealismului; formulă care cuprinde pe toți scriitorii vremii.

O ecuație care dă o nouă perspectivă asupra vieții este acest nou realism, care s-ar putea defini, oarecum, ca fiind o nouă sintetizare a vieții.

Vezi, realismul copia, sincer, fidel și fotografic — pînă la mărunte amănunte, totul. Culimînd cu Honoré de Balzac și Stendhal, decăzut în naturalism, realismul revine sintetic, fără fotografie, dar cu perspective care pătrund dincolo de scoarța realului, spre esențe.

La noi, neorealismul a luat o formă într-un fel specifică. Un cuvînt cuprinzător a întrebuițat Camil Petrescu: *substanțialismul*: amănuntul luat ca esențial.

Dacă se poate vorbi de o formulă generică a romanului modern, apoi este acest nou realism, care înglobează toate fenomenele scriitoricești de seamă. Orice talent se poate exprima în cadrul acestei formule. Poți fi chiar și romantic.

ROMANUL-FLUVIU

— Vă atrage romanul-fluviu? Romanul gen: *Les Hommes de bonne volonté* al lui Jules Romains, *Les Thibault* (R. Martin du Gard³⁷) sau *Les Pasquiers* al lui Georges Duhamel³⁸?

³⁵ Charles Dickens (1812—1870), prozator englez, al cărui nume îl întîlnim în caietul de conspecte ale tînărului scriitor (*Spicuirii*, 1908—1911; *Arh. L. R. I, ms 23, f. 40*); din opera lui, L. R. a publicat *Vălu negru* (Colecția „Scriitori celebri”, nr. 6, 1918).

³⁶ Aldous Leonard Huxley (1894—1963), prozator și eseist englez.

³⁷ Roger Martin du Gard (1881—1958), prozator francez; romanele din ciclul *Les Thibault* au apărut între 1922 și 1940.

³⁸ Reamintim că vizita efectuată de Duhamel în România (1931) prilejuiește romancierului nostru scrierea articolului din *Cuvîntul*, VIII, nr. 2355, 9 nov. 1931,

— Romanul-fluviu? Nu știu dacă e realizabil, așa cum este acel *Jean-Christophe*, al lui Romain Rolland³⁹, romanul de dezvoltare a unei personalități, turnat în forma și măsura cerută de materialul cuprins.

Celelalte, cum ar fi — de pildă: *Les hommes de bonne volonté*, al lui Jules Romains, de care ai pomenit, preschimbă romanul într-o istorie romanțată a unei epoci de cîțiva ani. Tocmai aci stăruie scăderea lor.⁴⁰

Honoré de Balzac, dacă formula „roman-fluviu” ne întoarce, neapărat, la el, n-a gîndit nicicînd un ciclu, un roman-fluviu.

„Comedia umană”, titlul generic al romanelor sale, este un adaos nepretențios, născocit după ce cărțile fuseseră scrise.

Balzac era un zeu care naștea oameni noi, cu o putere de nestăvilit, oameni cari se înrudeau — de la o carte la alta — și se înjghebau în zeci de acțiuni.

Dar totul a ținut de întîmplare. Ne găsim în fața unui fenomen natural. Pe cînd la Jules Romains se vede că este un procedeu factice.

Roman-fluviu, dacă vrei, este *Război și pace*, al lui Tolstoi, și *Ana Karenina*, cu eroi substanțiali, cu viziuni de epopee, cu fețe noi, etern omenești, cu împrejurări care ne interesează.

Așadar, un roman-fluviu are nevoie de o viziune larg cuprinzătoare, homerică, închipuită cu foarte mult talent, o carte cu acțiune diversificată. De fapt, romanul-fluviu este o corcire a romanului; pierde atributele tradiționale, moștenite de la epopee și povestire. Păstrează doar atmosfera... și talentul autorului.

VIITORUL ROMANULUI SOCIAL

— Care va fi soarta romanului social, maestre?

Maestrul Rebreanu e în picioare. Ochii azurii cercetează, un timp, un colț de raft. Mina mîngîie muchiile unui lot de volume: *Émile Zola...*

— Nu. Orice roman este, în primul rînd, un roman social. Romanul strict autobiografic chiar, o evadare din societate, este cu toate acestea un roman social. Și Marcel Proust, dacă vrei, a scris roman social, cînd a închipuit o societate măcinată, fărîmitată, în preajma războiului.

Nu știu eu cît fac, mai mult, roman social decît Camil Petrescu, spre pildă, în *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*. În romanul obișnuit, partea socială e închisă în subiect; în altele însă, accentul cade pe latura socială.

p. 3 (vezi *Jurnal*, vol. 1). Cele 10 vol. din ciclul *Chroniques des Pasquiers* au apărut între 1933 și 1944.

³⁹ Romain Rolland (1866—1944), prozator, dramaturg, eseist și muzicolog francez, amintit în treacăt în mărturisirile scriitorului (spre deosebire, de pildă, de Jules Romains, pomenit chiar și în *Jurnal*; vezi vol. 1).

⁴⁰ Din ciclul *Les Hommes de bonne volonté*, la data interviului, apăruseră puține romane; în total vor fi realizate 27 de volume, înscrise între anii 1932 și 1956.

Romanele sociale, în serie, cu păstori și păstorite, cu stil zaharisit, nu se mai citesc, nu se mai cunosc acum. Dar romanele care au zugrăvit epoci din viața lumii vor dăinui în veac. Și mă gândesc la *Satyri-conul* lui Petronius și la Rabelais⁴¹.

Mai mult, romanul va evolua, pentru a deveni pur social, concu-rind istoria — pe planul ficțiunii firește —, prin documentele umane pe care le va închide în cuprinsul său. Cum poți cunoaște mai bine epoca postrevoluționară, în Franța, dacă nu-l citești pe Balzac?

Pentru viitor însă, pe măsură ce viața se va standardiza, iar re-gimurile sociale ori viața însăși va impune o unificare a simțămintelor lor, romanul psihologic își va pierde interesul.

Atunci, va fi domnia romanului social.
Spre deosebire de colegii ultra-analiști, socot că romanul social are mai mare viitor decît trecut.

ROMANUL CU TEZĂ

— Dar romanul cu teză ?

— Teza e în afară de artă, mai ales cînd e evidentă !
Și după un răstimp :

— E ciudat că domnii critici caută într-o carte, neapărat, o teză. Într-o carte, se pot desluși sute de teze, după cititori.
O carte trebuiește însă scrisă cu talent. Ea va rezista astfel vre-murilor și criticii, chiar dacă va avea și o teză.

ROMANCIERUL

— Romancierul care nu e legat de sufletul viu al unui popor, de pămîntul țării, nu poate închipui o carte substanțială, mustind de esență.

Un roman, chiar fantezist, nu poate să aibă o trăinicie, dacă nu e prins adînc cu întinse rădăcini de pămîntul unei țări, din care își va trage seva.

Romancierul trebuie să aibă un duh național, să fie legat de du-rerile și bucuriile pămîntului și oamenilor din preajmă-i.

El trebuie să fie un glăsuitor al problemelor țării și pămîntului din care s-a ridicat.

JURNALUL INTIM

— Poate constitui o formulă de roman jurnalul intim ?

— Nu, nu e o formulă de roman. Jurnalul intim prețuiește ca do-cument sufletesc, nu ca artă.

⁴¹ François Rabelais (1494—1553), cel mai important reprezentant al Renaș-terii franceze; trimerile au în vedere romanul satiric și comic în cinci părți, *Gargantua și Pantagruel*, monument al literaturii universale.

Un jurnal intim poate fi uneori mai important decît un roman și poate interesa ca atmosferă de laborator de lucru; [un] iubitor de artă poate fi mult interesat de jurnalul intim — al unui roman, de pildă. Grozav m-ar atrage jurnalul intim al lui Tolstoi din vremea cînd a scris *Ana Karenina*.

Mă gândesc la *Jurnalul* lui Jules Renard.

S-ar spune că Jules Renard⁴² s-a creat din nou, într-o carte care ne apare ca un roman. Ce nu aflî în *Jurnalul* lui Renard ?

Romane — cite vrei — concentrate în cîteva rînduri. Observații de viață, gînduri, frînturi de suflet, imagini, metafore.

Jurnalul intim nu poate fi o formulă de roman, romanul stăruind în cadrul ficțiunii. Rămîne doar document omenesc — prețuind tot atît cit și cel care-l așterne.

MARCEL PROUST

— Care e locul lui Marcel Proust în configurația epicului con-temporan ?

Din raftul spre care mina maestrului se îndreaptă, cele optsprezece volume ale lui *À la recherche du temps perdu* — învecinate cu *Les plaisirs et les jours* — își aliniază muchiile albe cu titluri roșii : *Du côté de chez Swann*, *À l'ombre des jeunes filles en fleurs*, *Le côté de Guermantes* și-așa mai încolo... Tot panopti-cum-ul de figuri al chinuitului Proust.

— În romanul universal, Marcel Proust înseamnă o piatră de ho-tar. A deschis cîmpuri noi de exploatare pentru romancierii, cu con-diția ca aceștia să nu încerce să imite pe maestru — ci să-i considere opera ca un îndemn și o mină de învățăminte tehnice.

În clipa de față, proustismul trece printr-o criză. Voga snobistă a proustismului a trecut : școlarii gălăgioși au dăunat, mai mult, maestru-lui lor.

E sigur că, după mica perioadă de eclipsă, firească, la orice scrii-tor, după dispariția sa, Marcel Proust va redobîndi, în inima cititorului, locul de onoare pe care nu-l va pierde niciodată.

Firește, e vorba de cititorii puțini și foarte cultivați — și nu de marele public iubitor de anecdote și literatură ieftină.

EPICUL ENGLEZ

— Prețuiți epicul englez, de n-ar fi vorba decît de scriitorii mo-derni ca Ch. Morgan⁴³, Virginia Woolf⁴⁴, Maurice Baring⁴⁵, A. Huxley ?

⁴² Jules Renard (1864—1910), prozator și dramaturg francez; jurnalul său a fost tipărit postum (1925).

⁴³ Charles Langbridge Morgan (1894—1958), prozator, eseist și dramaturg.

⁴⁴ Virginia Woolf (1882—1941), prozatoare și eseistă.

⁴⁵ Maurice Baring (1874—1945), prozator și dramaturg.

Privirile domnului Rebreanu cercetează, pe loc, alt colț al bibliotecii. Sunt acolo, laolaltă, o seamă de cărți bogate în file, închipuie de condeile unor Rismond Lehmann⁴⁶, Virginia Woolff, Maurice Baring, Aldous Huxley, Charles Morgan... Le țin tovarășie tomurile romanelor lui Dickens, George Elliot⁴⁷, Kipling⁴⁸, Sisters Brontë⁴⁹.

— Epicul englez? Îl prețuiesc nespus! Mi-a fost cel mai apropiat, pot să spun, căci întrunește toate calitățile genului, toate darurile romanului francez și rusesc, laolaltă.

Dacă citești *Tîrgul vanităților* al lui Thackeray⁵⁰, pe George Elliot, ori pe Charles Dickens, e greu să nu fii cucerit. Noua generație (John Galsworthy, Kipling și Thomas Hardy⁵¹ — acesta foarte prețios, însemnează o tranziție), de după război, aduce probleme noi, care cer o adîncire artistică. Despre romanul englez s-a spus că a neglijat orice mijloc de artă și a voit să creze viața, fără a se interesa de expresia propriu-zisă.

Am ajuns însă la Aldous Huxley, cu *Contrapunctul* său, la Virginia Woolff și Charles Morgan. Dar citind pe unii, nedreptățești pe alții o mulțime.

Hotărît lucru, romanul englez este, în clipa de față, substanțial și artistic. Huxley și Charles Morgan au densitate de substanță, o deplînatate unică, iar ca problemă artistică — sunt cei mai înaintați.

În prezent, romanul englez are cea mai mare răspîndire în lume, căci sintetizează adevărul roman. Stăruie însă lipsa de organizare a materialului, lipsă care corespunde unei concepții structurale despre libertate.

Romanul francez, în schimb, se găsește într-o stare de tranziție. Ce să mai vorbim de romanul rusesc, cel german, italian ori scandinav? În schimb, romanul american trece printr-o înfloritoare epocă.

ROMANUL ȘI CRITICA

— După război, romanul nostru a prins să se ridice, cum nici nu s-ar fi putut bănuî. Din păcate, însă, dezvoltarea romanului n-a mers paralel cu dezvoltarea criticii. Romanul, după cincisprezece ani aproape, e un fel de haos, care dezorientează pe cititori. Pricina este critica

⁴⁶ Rosamond Nina Lehmann (n. 1903), romancieră.

⁴⁷ George Elliot (pseudonimul lui Mary Ann Evans, 1819—1880), prozatoare.

⁴⁸ Joseph Rudyard Kipling (1865—1936), prozator.

⁴⁹ Charlotte Brontë (pseudonimul lui Currier Bell, 1816—1855, prozatoare)

și Emily Jane Brontë (pseudonimul lui Ellis Bell, 1818—1848), prozatoare și poetă.

⁵⁰ William Makepeace Thackeray (1811—1863); romanul citat, *Vanity Fair* (1847—1848), s-a impus în aria noastră cu titlul de *Bilciul deșertăciunilor*.

⁵¹ Recităm din paginile *Adevărului literar și artistic*, VII, nr. 285, 9 mai 1926: „Din literatura engleză, pun în primul plan pe Hardy, Galsworthy și Conrad. Preferințele mele toate merg spre Conrad” (din interviul luat de Felix Aderca; vezi *Jurnal*, vol. 1).

românească — care a ajuns simplă cronică de ziar. Studiile critice, de viziune amplă, sunt din ce în ce mai rare.

Critica de ziar și cronică înseamnă doar un simplu reportaj. Pentru roman, mai ales, care e o operă de respirație lungă, o lucrare grea, de durată, cronică literară de ziar înseamnă un observator facil, subiectiv, deloc cuprinzător.

În critică, lipsa studiului mare, documentat, înseamnă o gravă situație. E nevoie ca, odată cu apariția unei asemenea cărți, critica să stabilească legăturile romanului cu pămîntul, cu țara și oamenii, să afle și să arate darurile cărții.

Pentru ca un gen de maturitate, cum e romanul, să progreseze și să se menție în planul prim al fenomenului cultural, critica trebuie să fie și ea matură.

Nu reportaje ziaristice! Romanul trebuie îndreptat pe căi bune și aceasta cu ajutorul criticii studioase.

PROIECTE

— Socotiți că veți inchipui viitoarele cărți într-un ciclu, ca pentru a împlini o mare frescă?
— Un ciclu? Știu eu?

Dl. Rebreanu ezită să îplinească răspunsul amplu pe care-l aștept. Înțeleg întîrzierea: autorul *Pădurii Spînzuraților* vorbește foarte greu despre proiectele sale. Nu anticipează nici cu o zi, deși o carte la care lucrează se închipuie în forma ultimă și deplînă după — adesea — un deceniu. *Gorila*, ultimul său roman, ca și *Răscoala* au suferit transformări fără de număr și de la gîndul dintîi pînă la trecerea colilor sub teascuri au trecut, pentru fiecare, cîte aproape nouă ani.

— Cînd am pornit *Ion*, am statornicit un plan, ca să spun așa, *Ion* trebuia să fie întîia parte dintr-o trilogie, care să oglindească patima aprigă a pămîntului, individuală, a ardeleanului Ion al Glanetașului.

Răscoala avea să răsfrîngă setea colectivă pentru țarină, în vechiul regat: răscoalele țărănești din 1907.

Trilogia avea să fie întregită de o a treia carte, care să cuprindă același zbucium, în decorul și cu oamenii din Basarabia.

Acest roman tripartit și-a aflat completări și-n alte proiecte: o carte a războiului — trăit de eroii primelor trei cărți, o carte a păcii, a întregirii în vechile hotare — și lămurire a fenomenelor sociale nouă.

Dar toate acestea țin de viitor și de nenumărate împrejurări.

În clipa cînd pleci din casa maestrului Liviu Rebreanu, după ore întregi trecute dincolo de gloata celor mulți și de viața lor, acolo în atelierul în care

s-au plăsmuit oamenii vii, stăpînul casei, meşterul, îţi întinde o mînă grea de suflet. Îţi zîmbeşte un chip care aminteşte pe bunul Maurice Maeterlinck⁵².

Porneşti pe stradă cu o doză de energie potopitoare — şi cu viziuni nouă asupra vieţii, asupra creaţiei. Cobori parcă de pe un munte cu tîmpla pierdută în limpezimi şi genuni de lumină.

CUVÎNTUL D-LUI LIVIU REBREANU⁵³

Vor fi mulţi astă-seară, bănuiesc, cei cari vor revendica pentru ei, sub diferite titluri, pe ministrul Ralea.

Fie-mi îngădui totuşi să nu fac excepţie nici eu şi să-l revendic pentru scriitorii români, cu mai multe drepturi decît l-ar putea revendica alţii. La noi d. Ralea a venit de la început, singur, fără nici un interes, a rămas între noi pînă în ziua de azi. Cînd s-a întors odinioară din străinătate, încărcat de ştiinţă şi de diplome, primul drum, unde l-a îndemnat inima, a fost la *Viaţa românească*. A devenit stîlpul cel mai solid şi speranţa de viitor a bătrînei reviste ieşene. Proust şi Paul Valéry îl obsedau... Dragostea de literatură nici nu l-a mai părăsit de-atunci, în mijlocul tuturor vicisitudinilor. Iar acum, cînd au început să-i înflorească abia vizibili ghiocelii la tîmple, n-a ezitat a încerca o renovare şi o reîntinerire totală a *Vieţii româneşti*, şi, ceea ce e mai mult, a reuşit complet!...

Nu ştiu întrucît calitatea de scriitor a servit pe d. Ralea în cariera sa politică. Am, nu ştiu de ce, impresia că mai degrabă l-a handicapat... Oamenii politici adevăraţi, adică aceia care n-au nici o meserie sau a căror singură meserie e politica, s-au uitat totdeauna de sus, cu neîncredere, dacă nu şi cu dispreţ, la cei cu profesiuni bine definite şi mai cu seamă la cei ce străluceau în profesiunea lor. Afară de foarte rare excepţii, marii noştri oameni de carte şi de ştiinţă, profesorii, medicii, inginerii, savanţii, au fost veşnic surclasaţi în politică de toate mediocrităţile îndrăzneţe şi gălăgioase. Ultimul avocat al provinciei nu se sfia să combată pe Octavian Goga, ironizîndu-l că ar fi poet, fireşte în ghilimele.

Dl. Ralea a fost foarte stimat şi respectat sub vechiul regim, dar stima şi respectul au rămas simple ofrande platonice.

Fără nici o intenţie critică, voi observa doar că o personalitate atît de valoroasă ca d. Ralea numai sub noul regim a găsit o întrebuinţare efectivă.

⁵² Maurice-Polydore-Marie-Bernard Maeterlinck (1862—1949), dramaturg, poet şi eseist belgian; numele său este întîlnit, de mai multe ori, în caietele literare ale tînărului L. R.

⁵³ Apărut în *România*, II, nr. 266, 25 febr. 1939, p. 5—6, cu prilejul sărbătoririi lui Mihail D. Ralea. Au mai luat cuvîntul: Cicerone Theodorescu, C. Rădulescu-Motru, Ion Marin Sadoveanu, Al. Rosetti, M. Sadoveanu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, C. Vişoianu, Oct. Botez şi M. Ralea (la acea dată ministrul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale).

Chemat la muncă constructivă, acest scriitor şi intelectual de rasă a realizat la departamentul său, în mai puţin de un an, atîtea înfăptuiri cum n-a mai realizat nimeni dintre numeroşii săi predecesori. Ceea ce dovedeşte, împotriva faimoasei legende, că un mare intelectual poate fi şi un mare înfăptuitor şi organizator, cu condiţia să fie lăsat să lucreze şi să nu-i fie sabotate gîndurile şi poruncile.

Totuşi, pentru noi, scriitorii, din personalitatea atît de bogată a d-lui Ralea partea cea mai dragă rămîne mereu scriitorul. Fiindcă partea aceasta îşi păstrează farmecul întreg indiferent dacă d. Ralea e ministru sau nu mai este... (Ceea ce să dea Dumnezeu să se întimple cît mai tirziu posibil!) Înfăptuirile şi gloria d-lui Ralea prin scrisul său vor trăi şi dincolo de anii cînd după cei mai mulţi dintre miniştrii de ieri şi de azi nu va mai fi rămas nici măcar numele. Fiindcă în cărţile sale, ca într-o vistierie, d. Ralea a depozitat tot ce are mai de preţ inima şi mintea şi sufletul său — căldură, delicateţe, sensibilitate, observaţie, analiză şi, mai presus de toate, o inteligenţă strălucitoare. Fi-lele cărţilor sale vor povesti, celor ce vor veni după noi, despre un scriitor atît de îndrăgostit de profesiunea sa, încît, chiar în timpul primului ministeriat, a avut curajul să iniţieze o excepţională operă de dreptate socială pentru fraţii săi scriitori şi s-o ducă pînă la complectă înfăptuire.

Mă tem însă că am insistat prea mult asupra calităţii de scriitor a d-lui Ralea. În definitiv, sub orice regim, meritele de scriitor ale unui ministru trebuiesc cîntate cu surdînă, ca nu cumva astfel de laude să-i ştirbească din greutatea politică.

Din fericire, calitatea de scriitor a început să aibă o rezonanţă nouă.

Azi scriitorii români au un protector care preţuieşte opera literară nu pentru ocazii festive, ci pentru valoarea-i intrinsecă, un protector în faţa căruia se pleacă toată lumea: m.s. regele...⁵⁴

Subt oblăduirea marelui suveran, scriitorii români au avut şi pînă azi atîtea semne de bunăvoinţă şi de părintească grijă, încît ei vor aştepta cu încredere împlinirea dreptăţii lor întregi, mai ales că împlinirea aceasta va însemna o mai mare glorie a ţării şi a tronului...

Iată de ce, iubite domnule ministru, cînd intelectualitatea românească vă sărbătoreşte cu atîta elan, pot să vă ofer cu mai multă mîndrie în numele scriitorilor români omagiile noastre de dragoste şi preţuire şi să vă urez ani mulţi de muncă rodnică în postul de grea răspundere şi mare cinste unde v-a aşezat înţelepciunea şi încrederea regelui nostru...

⁵⁴ Referire apologetică de ordin conjunctural. Lăudat şi în articole de sine stătătoare (vezi *Muncă şi voie bună*, II, nr. 11, 8 iun. 1940, p. 5; *Tribuna*, III, nr. 129, 9 iun. 1940, p. 5), acelaşi monarh avea să fie condamnat cu asprime în paginile *Jurnalului* (după 9 sept. 1940): „Pe urmele lui a rămas haos şi anarhie. A sfărîmat toate organele politice, întreaga organizaţie socială, înlăturînd pe oamenii cinstiţi şi demni.“ „Şi-a luat pedeapsa prea mică faţă de relele ce s-au săvîrşit sub oblăduirea lui“ etc., etc.

Pe maestrul Liviu Rebreanu l-am găsit acasă, la ora prinzului. Între două telefoane, autorul *Gorilei* ne-a răspuns repede la întrebări, deși era o problemă vie și atât de actuală pentru d-sa. Zece minute lângă maestrul Rebreanu înseamnă destul pentru reconfortare și pentru a câștiga în optimism — după micile zbateri din viața cotidiană și literar-cotidiană. Pensile scriitorilor? Dl. Rebreanu răspunde astfel primei noastre întrebări, care sună :

— Ce credeți despre proiectul d-lui ministru Mihail Ralea pentru crearea unei case de pensii a scriitorilor români.

— D. ministru Mihail Ralea, cu aprobarea m. sale regelui, a alcătuit un proiect de lege care va servi cu siguranță de model și pentru alte țări, mult mai înaintate în cultură ca noi — când va fi vorba de asigurarea bătrâneții scriitorilor.⁵⁶

Aș vrea să scot în evidență doar atât : că nu e vorba de o casă de pensii obișnuită și nici de pretenții la pensie cu orice preț. Scriitorii nu pot face cotizații o viață întreagă, ca pe baza lor, la bătrânețe, să poată formula exigențe pentru „prime de asigurare“. Proiectul d-lui ministru Ralea pornește de la un principiu mult mai înalt și tocmai asta constituie frumusețea acestei legi. Statul, recunoscând în scriitorul român un muncitor idealist, care se străduiește pentru înălțarea culturii românești, găsește de cuviință să-i asigure — prin casa ce se proiectează — o existență demnă pentru atunci când puterea lui de muncă se diminuează, sau când împrejurări neprevăzute îl fac inapt să-și câștige traiul. Acest lucru e cu atât mai necesar cu cât scriitorul, prin însăși natura lui, este un muncitor dezinteresat, care neglijează în mod fatal grija de cele materiale. Prin urmare, nu e vorba de „pensie“, ci de recunoașterea materială a eforturilor scriitorului din cursul unei vieți.

— Ce se înțelege, însă, prin noțiunea de scriitor? Și care e criteriul după care un om se poate numi ca atare?

— Noțiunea de scriitor este imposibil de definit la un om de 20 pînă la 30 de ani. La 55 de ani, însă, se poate stabili, după anume criterii, dacă un om este, a fost sau nu este scriitor. Aici, la vîrsta asta, e vorba de a stabili *un trecut*. La tînăr e vorba de viitor și tot ce e „viitor“ intră într-un domeniu relativ. Numai pe baza unui astfel de trecut se pot găsi criterii care să înlesnească o recunoaștere cinstită și omenească a drepturilor fiecăruia.

— Tocmai voiam să pun accentul pe „criterii“. Cari sunt ele, în fond? Există o scară a valorilor și pensionarea va ține seamă de ele?

⁵⁵ Apărut în *România*, II, nr. 275, 6 mart. 1939, p. 2, la „ancheta zilei“ : *Scriitorul, o realitate socială. Înfrățirea Casei de pensii a scriitorilor români*. La anchetă răspunde și Corneliu Moldovanu.

⁵⁶ Vezi discursul lui L.R. la sărbătorirea lui M. Ralea, în *România*, II, nr. 266, 25 febr. 1939, p. 5—6.

— Trebuie să adaog la cele ce ți-am spus adineauri : nu e oricare scriitor pe aceeași treaptă. Unul contribuie mai mult la înălțarea culturii românești, altul mai puțin. Cel care are o valoare literară și etică mai mare — după părerea consiliului, care va acorda așa-zisele pensii — va beneficia de o recompensă superioară...

Maestrul Rebreanu a vorbit. Cuvintele sale sunt grele, decisive și sincere — ca totdeauna. Te simți mai întreg, mai bine consolidat pe meleagurile șubrede ale literaturii românești, cînd auzi astfel de cuvinte...

PĂRERILE D-LUI LIVIU REBREANU DESPRE CRIZA TEATRULUI ÎN GENERAL ȘI DESPRE SITUAȚIA TEATRULUI NOSTRU DE ASTĂZI⁵⁷

O conversație cu d. Liviu Rebreanu este totdeauna odihnitoare. Așezat la masa sa de lucru, cu silueta proiectată pe volumele din bibliotecă, scriitorul lasă o impresie de echilibru, impresie deopotrivă de întemeiată pe ceea ce *arată* și pe ceea ce *spune*.

Dl. Liviu Rebreanu, atât prin cariera sau de autor dramatic și de cronicar teatral, cât și prin ocuparea a diferite posturi administrative, comitete și direcții, era în măsură, mai mult decît oricare altul, să împărtășească lectorilor noștri fructul unor meditații izvorite din observația cotidianului și din însăilarea acestui cotidian în tradiție. Autorul *Plicului* a privit problema din perspectiva scriitoricească. Într-o vreme în care prea puțini meșteri de teatru țin seama de prioritatea (și uneori chiar de existența) textului în spectacol, cuvintele d-lui Liviu Rebreanu au darul de a pleda — involuntar — pentru o *ținută* scenică scumpă tuturor oamenilor de cultură.

Să nu întîrziem în comentarii anticipate. Scriitorul așteaptă blazat, plictisit, dar resemnat insidioasele întrebări. După o practică de cîteva decenii de celebritate, s-a obișnuit cu tortura interviului. Avem impresia că trebuie să atacăm direct și că mișcările de învăluire sunt în speță inutile :

— Credeți într-o criză a teatrului?

— Firește — ne răspunde d. Liviu Rebreanu, criza teatrului este reală, deși mulți o tăgăduiesc explicînd indiferența publicului fie prin mediocritatea autorilor, fie prin calitatea (din ce în ce mai slabă, e ade-vărat) a interpretării... Criza — foarte gravă — se datorește mijloacelor mecanice care au modificat structura spectacolului și anume progresului realizat de cinematograf și radiodifuziune.

⁵⁷ Interviu apărut în *România*, II, nr. 284, 15 mart. 1939, p. 2 de N. Carandino, în cadrul „Anchetelor României“. Cu subtitlurile : *Repertoriu, actori, regie, public*. — *Un scriitor care apără prioritatea textului*.

— N-au impus oare aceste forme noi un alt ritm spectacolului teatral?

— Mijloacele mecanice au provocat printre altele și căderea stilului Reinhardt. Ele au scos în evidență virtualități nebănuite și au adus modificări în arta spectacolului pe care timpul singur le va lămurii pe deplin. Acestea, toate acestea însă, confirmă opinia de mai sus. Avem de a face cu o criză foarte gravă a teatrului, cu o criză de fond și de formă, generalizată pe tot globul. Producția de piese îndeosebi este pretutindeni nemulțumitoare; să nu ne mirăm deci de nivelul celei de la noi.

Cred totuși că în cadrul crizei generale se poate vorbi de o criză românească specială.

— În ce sens i-ați defini caracterul?

— În primul rând trebuie să subliniem carența creatorilor de teatru și insuficiența interpreților.

În calitatea mea de membru al comitetului de lectură la „Național” am avut prilejul să apreciez noua producție. Aproape tot ceea ce se scrie ca teatru se oferă ochiului nostru critic spre analiză, și trebuie să mărturisesc că pentru a rezista și a accepta unele lucrări e nevoie de o reală pasiune pentru lucrul românesc.

— Găsiți vreo explicație acestui fenomen?

— Argumentul epuizării formelor vechi, atît de ispititor în ceea ce privește creația streină, nu poate fi socotit, la noi, valabil. Suntem departe, dacă luăm aminte la operele realizate, la acea stare de blazare, care împiedică elanul și paralizază expresia.

Cred mai curînd că piesa de teatru se află în criză din cauza... modei.

Lumea nu se mai interesează de ale scenei; am rămas o mină de oameni care perseverăm în gustarea spectacolului.

Cei prea tineri nu-și amintesc de atmosfera din jurul premierelor dinainte de război, de evenimentul extraordinar pe care îl însemnau aceste premiere în mișcarea culturală, socială, politică, mondenă a Capitalei. Așa bunăoară, ca să dau un exemplu, a fost reprezentarea *Viforului*.

Astăzi intelectualii noștri, în covârșitoarea lor majoritate, nu merg la teatru. Reviste literare și publicații teatrale au făcut anchete care au dat rezultate foarte triste.

Cum să scrie — în asemenea împrejurări — scriitorul, cînd, de la început, are certitudinea că vorba și fapta lui nu vor avea răsunet. O piesă de teatru nu se scrie, pe de altă parte, pentru sertar, ca un poem oarecare.

Piesa cere public și nu este întreagă decît din clipa în care s-a rotunjit în spectacol.

În perioada dinainte de război, cînd mișcarea noastră teatrală era dominată de Victor Eftimiu, A. de Herz, Mihail Sorbul, pasiunea publicului pentru spectacol reținea interesul scriitorilor. Oricine purta un condei în mînă visa la gloria scenei și se pregătea în vederea acestei

eventualități. După război însă, a venit la modă romanul și toată preocuparea intelectualității s-a concentrat în jurul creației epice.

— Cum explicați această modă?

— Tot un simptom de criză — iată explicația.

Afară de scriitorii vechi care au apucat timpurile strălucirii trecute și care perseverează în desăvîrșirea unui meșteșug, mai toți scriitorii recentii de teatru sunt simpli diletanți care au venit la scenă după ce au eșuat în alte genuri.

— Dar actorii?

— Criza se complică, după părerea mea, cu o serioasă lipsă de actori. Cei de mare talent nu se nasc la comandă; sunt epoci în care promoții de Conservator strălucite dau naștere unor echipe actoricești excepționale. Și, dimpotrivă, sunt ani în care, fie din cauza slabei calități a elementului uman, fie din cauza rarelor prilejuri de manifestare, se creează descurajante viduri între generații. Astăzi, bunăoară, cu prea rare excepții, se poate constata mai jos de vîrsta de 40 de ani un mare gol, un gol de talente pe care cu mare greutate îl pot atribui altor cauze decît celor naturale.

— Dar repertoriul? N-a avut el oare influență asupra jocului actoricesc?

— E o constatare banală că mediocritatea repertoriului de 10--15 ani încoace a limitat nivelul interpretării. Actorii obligați să joace în piese din ce în ce mai ușoare și mai lipsite de substanță au pierdut obiceiul efortului și prilejul de a străluci. Îmi aduc aminte, cu regret, de glorioasa tradiție Shakespeare a primului nostru teatru și de atîtea nobile creații ale trecutului.

— Prin urmare să renunțăm la teatru, domnule Rebreanu?

— Să renunțăm la teatru? Niciodată. În ciuda invențiilor noi, teatrul rămîne arta prin excelență colectivă, arta întemeiată pe efortul direct al cuvîntului și pe impresia nemijlocită a prezenței.

Trăim o perioadă de trecătoare eclipsă; nu mă îndoiesc că formule de înnoire se vor găsi; poate că la această oră s-au și găsit. Adevărul cel nou se răspîndește greu. Continui să cred în viitorul teatrului.

— Ce concluzii ați tras din experiența d-voastră directorială? Ce concluzii de principiu?

— În teatru — după părerea mea — cel mai important element este repertoriul. Întîi se cuvine apreciat cuvîntul în substanța lui și apoi acel care îl spune. (Nu mă îndoiesc pe de altă parte că, în acest fel al meu de a vedea lucrurile, intră o însemnată doză de prejudecăți scriitoricești!) În alcătuirea repertoriului se cuvine păstrată o linie medie, dar fermă, o linie care să nu fie părăsită și reluată după cum dictează împrejurări străine de criteriul artei. Cît am fost director am preconizat reprezentarea numai a pieselor românești și a pieselor clasice pe scenă „Naționalului”. Mă întemeiam pe considerația că literatura dramatică universală înalță talentele actoricești la nivelul mării arte și că în repertoriul românesc interpreții noștri au de asemenea prilejul de a reuși realizări optime.

În materie de teatru însă, nimic mai ușor decât să enunți reguli generale. (Figura d-lui Liviu Rebreanu capătă, sub lumina surîsului, un accent sceptic.) În teatru e vorba de oameni: teatrul se face cu oameni. Iar acest element, omenesc, introdus în domeniul artei, împinge la tranzacții, la compromisuri. Poate s-a mers prea departe, în domeniul acesta, al concesiilor. S-ar cuveni o reîntoarcere la marii autori, la Shakespeare, la Ibsen, la autorii de pe urma cărora toată lumea a învățat.

(Dl. Liviu Rebreanu are un moment de ezitare.)

Reîntoarcere? Poate că nu acesta este termenul propriu. Scrie mai bine „revenire“. Într-un sens în care cititorul ar putea să citească: „progres“. (În stadiul de astăzi teatrul nostru se află — fără efort — într-o fază de... reîntoarcere.)

— Critica nu vi se pare că joacă și ea un rol, în problemă?

— Îmi dai voie să consider revolta criticii teatrale, la ultimele piese românești care s-au reprezentat... cam tardivă. Dacă ridicarea de scuturi avea loc la timp poate era eficientă, poate împiedica lunecarea pe povârniș...

— Dar regia?

— Toate se leagă; există desigur în teatrul contemporan și o criză de regie. Formulele vechi s-au perimat, ca și încercările, multe din încercările moderniste de altfel. Publicul pare sătul de spectacolul în care cuvântul trece pe ultimul plan. Ca autor sunt fericit să mă aflu în deplin acord... cu publicul. Nu desigur în sensul vinării succesului cu orice preț, al succesului de popor. Sunt de părerea lui Pompeiu Eliade, care urmarea excedent în suflute și nu la casă. Drumul spre succesul cu orice preț nu cunoaște opriri. De altfel cunosc așa-zise insuccese despre care vorbește toată lumea. E cazul, bunăoară, în această stagiune de *Clopotul scufundat*⁵⁸, care fără să facă săli pline este prezent în toate discuțiile oamenilor de teatru.

Important — mai ales la instituții oficiale ca „Teatrul Național“ — este succesul de artă, așa-zisul succes de stimă. Asta nu înseamnă totuși că recomandăm să se joace fără public. Un spectacol fără asistență nu mai este spectacol... e repetiție. Toată greutatea în conducerea teatrelor constă tocmai în găsirea echilibrului între valoarea artistică și gustul public.

De-aceia nu cred într-o redresare subită a teatrului nostru. Va trebui să urcăm, așa cum am coborât, adică treptat.

Nu se pot face salturi în acest domeniu; riscul de a pierde pe drum adeziunea publicului ar trebui să fie avut în vedere de oricine, cu bună-credință, urmărește o îndreptare.

Am mulțumit d-lui Liviu Rebreanu pentru lămuririle pe care a consimțit să ni le acorde într-o problemă prea delicată ca să fie încercuită în cuprinsul unui interviu, dar destul de simplă în liniile ei generale, ca priceperea și bunul-simț să nu o limpezească.

⁵⁸ Traducerea piesei *Die versunkene Glocke*, scrisă de Gerhardt Hauptmann în 1896.

Legea Casei de pensii a scriitorilor a fost promulgată. În lumea oamenilor de litere, această înfăptuire a sîrnit, încă de pe cînd era în formă de proiect, discuții animate. Era și firesc. Pentru prima oară înflorea la orizontul destinului nu todeauna comod și liniștit, al scriitorului român, zorile roze ale unor zile mai bune.

Într-o anchetă întreprinsă de ziarul *România*, o parte din scriitori au avut prilejul să-și exprime părerea lor asupra acestei opere. *României literare* îi revine sarcina de a continua și de a întregi această „consultare“ a poezilor, prozatorilor și criticilor noștri.

Mai întii însă, găsim necesară o recapitulare succintă a răspunsurilor apărute, pentru cititorii cărora le-au scăpat din vedere și pentru stabilirea unei unități cu materialul cu care vom veni ulterior.

Autorul *Răscoalei* are următoarele cuvinte potolite:

Aș vrea să scot în evidență doar atît: că nu e vorba de o casă de pensii obișnuită și nici de pretenții la pensie cu orice preț. Scriitorii nu pot face cotizații o viață întreagă, ca pe baza lor, la bătrînețe, să poată formula exigențe pentru „prime de asigurare“.

Statul, recunoscînd în scriitorul român un muncitor idealist, care se străduiește pentru înălțarea culturii românești, găsește de cuviință să-i asigure — prin casa ce se proiectează — o existență demnă pentru atunci cînd puterea lui de muncă se diminuează, sau cînd împrejurări neprevăzute îl fac inapt să-și câștige traiul. Acest lucru e cu atît mai necesar cu cît scriitorul, prin însăși natura lui, este un muncitor dezinteresat, care neglijează în mod fatal grija de cele materiale.

Prin urmare nu e vorba de „pensie“, ci de recunoașterea materială a eforturilor scriitorului din cursul unei vieți.⁶⁰

LIVIU REBREANU: „VREM UN EMINESCU CA UN ZEU TÎNĂR...“⁶¹

— Ce credeți despre ridicarea în București a monumentului de proporții grandioase închinat poetului Mihail Eminescu?

⁵⁹ Apărut în *România literară*, I, nr. 6, 7 mai 1939, p. 29 la rubrica „Scriitorii și legea Casei lor de pensii“. Mai răspund: M. Sadoveanu, Gala Galaction, I. Teodoreanu, I. Minulescu, C. Moldovanu, I. Herescu, V. Eftimiu, P. P. Pessicius, L. Dauș, Ș. Cioculescu, G. M. Zamfirescu, M. Ștefănescu.

⁶⁰ Reamintim că proiectul de lege fusese elaborat în zilele cînd în fruntea Ministerului Muncii se afla Mihail Ralea.

⁶¹ Interviu apărut în *România*, II, nr. 378, 19 iun. 1939, p. 2, la rubrica „Capitala culturii“. Mai răspund: I. Teodoreanu, M. Sadoveanu și Al. O. Teodoreanu. În frontispiciul interviului, următorul text, parafrazat după răspunsurile lui L.R.: „«Un Eminescu ca un zeu tînăr» va trebui să înfățișeze monumentul pe care Primăria municipiului îl va ridica în curînd marelui poet“.

— Epoca noastră trăiește sub semnul lui Mihai Eminescu. El domină azi întreaga noastră viață culturală și națională.

Ridicarea unui monument de proporții, în București, nu e numai un gest de recunoaștere și de pietate față de memoria lui, ci unul de justificare și reparație a propriilor noastre greșeli de pînă acum. De aceea acest monument trebuie realizat cu deosebite griji, ca să merităm tot ce mai avem dreptul să mai rîvnim: iertarea, de dincolo, a poetului...

— Cum ar trebui glorificat în bronz Eminescu: în plină tinerețe sau la maturitate?

— Un Eminescu „bătrîn”? Nu. Nici n-a existat, nici nu-l putem vedea așa. Ne interesează un Eminescu glorios peste timpuri, așa cum ni-l relevă opera lui, nu unele fotografii care seamănă, firește, dar care rămîn numai ca o mărturie a suferințelor vieții poetului.

Vrem un Eminescu tînăr și înfruntînd — pentru neamul nostru — veacurile, un Eminescu ca un zeu tînăr.

— Dintre operele plastice, de pînă acum, care-l reprezintă pe Eminescu, ce eforturi mai de seamă ați reținut?

— E bună ideea Primăriei de a chema la concurs elita sculptorilor noștri. Nici unul dintre ei, căci dornici desigur sunt cu toții de a-și încerca puterile în această mare operă, nu se va putea socoti, astfel, părtinit sau nedreptățit.

Dar să se țină seama de cei care s-au ocupat mai de mult de problema aceasta și care i-au închinat ani de studiu profund și de muncă serioasă. Nu trebuie să se uite că un monument de proporții grandioase, închinat lui Eminescu, *nu se poate improviza*. Din cele de pînă acum, am reținut monumentul de la Suceava, opera d-lui O. Han.

Noul Eminescu, destinat unei mari pieți publice din Capitală, va fi pentru sculptorul care-l va lucra *opera vieții lui*.

La acest lucru e cazul să se reflecteze cît mai adînc... ⁶²

⁶² Cu ani în urmă, L. R. mai participase la o anchetă privitoare la posteritatea Poetului („Scriitorii de azi despre opera lui Eminescu”), întreprinsă de revista *Cronica* (I, nr. 2, 31 mart. 1930, p. 2), la care își mai spusese cuvîntul: D. D. Pătrășcanu, I. A. Bassarabescu, C. Kirițescu, T. Arghiezi, G. Topîrceanu, R. Dianu, Gib I. Mihăescu, T. Vianu, Perpessicius, R. Cioflec. Menționăm întrebarea gazetei și răspunsul scriitorului nostru:

„— Ce influență poartă azi opera lui Eminescu, dacă credeți c-o mai poartă?”

— Eminescu e mai viu astăzi ca oricînd. Și, firește, influența lui, nu numai asupra scriitorilor, ci în toate domeniile intelectuale românești, rămîne mai binefăcătoare ca totdeauna.

De altfel influența aceasta s-a menținut necontenit și, după toate prevederile, se va menține. Fiecare generație găsește în opera lui alte și alte fațete asupra cărora își oprește atenția. E tocmai ceea ce caracterizează opera creatorului de geniu.“

Un fapt de elementară dreptate și reparație istorică, așa s-a înfățișat unirea Transilvaniei și așa va rămîne în eternitate. Fiindcă s-a întemeiat pe un principiu sacru, recunoscut ca atare de toată lumea, chiar de cîrțitorii de odinioară, pe dreptul popoarelor de a dispune liber de soarta lor. Și fiindcă a mai fost consfințită și pecetluită cu un ciment indestructibil — singele sutelor de mii de români care au luptat și au murit pentru triumful dreptății neamului.

Istoria a fost cruntă peste măsură cu noi. Ne-a chinuit și ne-a oropsit multe secole de-a rîndul. Ne-a așezat la o încrucișare de drumuri, de lumi și de credințe. Toate puhoaietele, toate durerile și toate asupririle au trecut pe aici. Le-am îndurat și am rezistat. Destinul care ne-a aruncat în mijlocul primejdiilor permanente ne-a dăruit și virtuți care să ne ocrotească și să ne păstreze. Avem o misiune în lume pe care trebuie s-o împlinim pînă la capăt: Unirea e abia un pas pe drumul împlinirii.

Spațiul vital românesc, în cuprinsul frontierelor noastre, nu e rezultatul unor cuceriri samavolnice, ci expresia curată a ființei neamului românesc.

Nu am cutropit pe alții; ci pămîntul acesta ne-a zămislit pe noi după chipul și asemănarea lui.

Nedreptățile vremurilor ne-au cutropit pe noi și ne-au umilit. Pînă ce a sosit ziua dreptății care trebuia să vină: Unirea tuturor românilor pe pămîntul lor.

În spațiul nostru vital s-au infiltrat în cursul veacurilor mici grupări de alte neamuri. De altfel, în părțile acestea ale Europei amestecarea neamului e consecință firească a frămîntărilor istorice. În cadrul României minoritarii sunt astfel frații noștri cu care am trăit și am suferit împreună. Nimeni nu-i supără în dezvoltarea lor firească. Noi nu vrem să-i deznaționalizăm ca să ne înmulțim artificial. Neamul românesc se înmulțește natural, mai mult decît toți ceilalți. Numai cei slabi și puțini recurg la metodele cărora am fost expuși noi odinioară.

În jurul m. s. regelui Carol al II-lea, întruparea puterii și a înțelepciunii, soldat și diplomat, învățător și gospodar, națiunea unanimă e o piramidă de granit de care se sfarmă toate valorile. ⁶⁴

Amintirea Unirii trebuie să fie un izvor viu de încredere în viitorul tot mai strălucit al neamului românesc.

⁶³ Reprodus după *Acțiunea*, X, nr. 2851, 2 dec. 1939, p. 1.

⁶⁴ Apologie dictată mai ales de împrejurări conjuncturale; nu va trece mult și L. R. va acuza pe același monarh de situația tragică în care se vor afla românii în urma dezmembrării țării.

Sezonul literar 1940 : cel mai incert sezon de cinci ani încoace ! Artele, pe jumătate înăbușite de politică și război, se încapăținează totuși să mai respire... într-o atmosferă înveninată. Desigur că despre sezonul literar al acestui an se va vorbi mult în viitor. Idealiștii vor spune : artele nu mor, spiritul e permanent ; realiștii vor ridica din umeri : cât de străină a rămas literatura în astfel de vremuri față de frământările prezentului ! Dar pînă la astfel de discuții în contradictoriu, trebuie să mai trecem, vai ! prin multe surprize.

LIVIU REBREANU LUCREAZĂ...

Unul din cei mai mari scriitori români contemporani, Liviu Rebreanu, este — după cum am remarcat și altă dată — un muncitor pe care nu-l poți descuraja cu una, cu două. Solid nu numai în creație, dar și în concepție, scriitorul a trecut prin multe experiențe de acest fel. Călit, are o perspectivă mai largă, tonică pentru noi. Cel care a scris *Ion* în timpul războiului trecut și *Pădurea Spînzurașilor*, după ce apele s-au liniștit, dă exemplu nu de pasivitate, ci de veritabil creator, pe care evenimentele, oricît de atroce, nu-l pot tulbura.

De multă vreme, d. Rebreanu mărturisea dorința de a scrie un roman polițist cu elemente autohtone. Și iată că, după *Gorila* — această frescă a societății românești contemporane —, d-sa ne dăruiește romanul *Amîndoi*, carte la care a lucrat cu aceeași răbdare, cu aceeași conștiinciozitate profesională care-l caracterizează.

Bulgărul oricărui subiect, cât de ingrat, se preface în mîinile lui Liviu Rebreanu în aur. Romancierul posedă condeiul plin de har al transfigurării.

Minuat este la acest scriitor exemplul de migală și de conștiință critică pe care ni-l oferă mai ales în cărțile sale de mai mic răsuflet, cărțile scrise în epoci de tranziție, ca pentru o odihnă rodnică. Cititorii s-au obișnuit cu aceste drumuri în zig-zag ale d-lui Rebreanu. După fiecare carte mare, hotărîtoare pentru cariera sa, ca și pentru întreaga literatură românească, scriitorul ne dă una mai mică, mai familiară, prin înțelesul tuturor. Este cazul cu *Adam și Eva*, cu *Ciuleandra*, cu *Jar*, și acum cu *Amîndoi*.

CE ESTE „AMÎNDOI“ ?

L-am vizitat pe romancier acasă, mai ales pentru a lămuri incertitudinea pe care mi-o pricinuia titlul cărții.

— De ce *Amîndoi* ?

— La început, cartea trebuia să se intituleze *Cine ?*, îmi spune d. Liviu Rebreanu, dar am rămas la *Amîndoi*. E o simplă indicație : se întîmplă două crime în roman.

⁶⁵ Apărut în *Jurnalul*, II, nr. 141, 30 mart. 1940, p. 2, la rubrica „Sezonul literar 1940“, sub semnătura lui Dan Petrașincu.

— Ceva despre subiect, maestre. Cum vedeți dv. cartea aceasta față de celelalte ?

— Sunt subiecte care zac în tine mult timp, nu le dai importanță și crezi chiar că le-ai uitat... cînd, deodată, ele reînvie, se trezesc din umbră și te obsedează din nou. Așa s-a întîmplat și cu *Amîndoi*. E un fel de roman polițist și mai ales o eroină m-a atras în această carte : Solomia ⁶⁶.

Este o ființă elementară, jumătate țărăncă, jumătate orășancă, în care sentimentele, pasiunile își păstrează toată adîncimea lor originară. Solomia ⁶⁷ e în stare de orice faptă, de orice jertfă cînd i se arată un pic de atenție. Așa se întîmplă și în roman...

MEDIUL ROMANULUI

— Unde se petrece acțiunea romanului ?

— La Pitești. Era nevoie, în orice caz, de un oraș de provincie, unde senzaționalul capătă și un caracter social, semnificativ. Romanele de acest fel ignorează de obicei, cu voie sau fără voie, partea veridică, mediul cotidian, obișnuit. Or, elementul senzațional pur, dezbrăcat de coloritul social, e un simplu schelet, fără sens. Aici stă greșala majorității romanelor polițiste că prezintă numai scheletul...

ALȚI EROI...

Cartea trăiește și prin alți eroi : procurorul Dolga, familia Dăniloiu ⁶⁸, Deluleștii, Dică Secuianu etc. Aceștia formează partea din care e formată acțiunea. Sunt eroii micii noastre burghezii provinciale, cu ticurile, apucăturile lor specifice.

Liviu Rebreanu a schițat ceea ce a zugrăvit cu penel de mare meșter în *Gorila*, deși acolo e vorba de un alt mediu social al nostru, mai ridicat. Cum însă societatea noastră nu e încă bine diferențiată și eroii lui Caragiale — în ciuda detractorilor — există, vii, peste tot, o similitudine nu e hazardată.

O INDISCRETIE CA ÎNCHEIERE

Am plecat de la Liviu Rebreanu repede, fiindcă se grăbea. Pot face o indiscreție : proaspătul academician era ocupat cu înjghebarea discursului de recepție la Academie, recepție ce va avea loc în curînd. Va fi un mare eveniment cultural, deoarece Liviu Rebreanu va vorbi despre țărănul român, subiect drag și în care se află la largul său. Va

⁶⁶—⁶⁷ În text, greșit : „Solania“.

⁶⁸ În text, greșit : „Danilopol“.

fi o apologie a rădăcinilor acestui neam, pe care nici un alt scriitor nu e mai nimerit s-o facă. Se va vorbi odată în istoria culturală a acestei țări despre rolul lui Liviu Rebreanu în promovarea valorilor românești.

După „apologia satului românesc“, discursul de recepție al lui Lucian Blaga, discursul noului „nemuritor“ va mărturisi pentru a doua oară, după atîta timp, vitalitatea unei Academii care nu se mai mărginește să fie muzeu, ci își formează un destin creator de valori nouă.

LAUDA ȚĂRANULUI ROMÂN ⁶⁹

*Domnilor colegi
Onorați ascultători,*

Ales într-un loc nou creat și dorind totuși să mă conformez uzului academic de-a elogia pe un înaintaș, mă văd silit să mă prezint cu unul de-afară, cu strămoșul meu și al unora dintre d-voastră, într-un sens mai larg strămoșul tuturor : țăranul român...

Mă simt destul de jenat că viu în fața d-voastră să laud tocmai pe cel mai umil român, și-mi dau seama că fapta aceasta nu e prea abilă. Cînd vorbești despre un om mare sau despre reprezentantul unei clase puternice, ai certitudinea că, orice vei spune, nu va părea nimă-nui prea mult și nici o laudă prea exagerată. Înaintașul, cu care îndrăznesc eu să mă înfățișez, e sărac și slab. Așa a fost totdeauna și așa va fi, probabil, totdeauna. Munca și suferințele lui hrănesc și îmbogățesc pe asupritorii lui. El e destinat să rămînă veșnic gol.

Lauda aceasta totuși nu vrea nici să înalțe, nici să dărîme și nici măcar să dovedească nimic, ci doar să mărturisească o credință și solidaritatea mea continuă cu inima celor mulți, cari au avut parte tot de ocări și proboziri, și prea arar de vorbe bune...

În viața altor națiuni, țărănimea a putut avea, și a avut, un rol secundar, șters; pentru noi însă e izvorul românismului pur și etern. La noi, singura realitate permanentă, inalterabilă, a fost și a rămas țăranul. Atît de mult că, de fapt, țăranul român nici nu e țăran ca la alte popoare. Cuvîntul însuși e de origine urbană, cel puțin în semnificația actuală. Țăranul nu-și zice niciodată țăran. Doar în vremile mai noi și sub influențe politice a pătruns și la țară cuvîntul, spre a indica pe omul de la sat în contrast cu cel de la oraș. Țăranii însă numesc pe țărani, simpli, oameni. De fapt, țăranul n-are nume pentru că nu e nici clasă, nici breaslă, nici funcție, ci poporul însuși — omul român.

⁶⁹ Reprodus după broșura *Lauda țăranului român. Discurs rostit la 29 mai 1940 în ședință publică solemnă de Liviu Rebreanu. Cu răspunsul d-lui I. Petrovici. Academia Română, Discursuri de recepțiune, LXXVII, Monitorul oficial și imprimeriile statului, 1940.*

Pentru toată lumea, țăran e sinonim cu român, pe cînd orășan nu, ba în general dimpotrivă, mai cu seamă în ochii țăranului. Țăranul a rămas român și sub barbarii cei vechi și sub cotropitorii ceilalți; în schimb orășenii s-au cam arătat turci cu turcii, greci cu fanarioții, ruși cu muscalii, nemți cu austriecii, pînă să devină români sută la sută, sub români.

Nu știu cînd a apărut în istorie țăranul așa cum îl definește știința de azi, adică omul care cultivă pămîntul din moși-strămoși și care se simte legat de pămînt prin rădăcini adînci. Barbarii de odinioară, străbunii națiunilor mari și mici de azi, n-au avut, pare-se, țărani, cel puțin în secolele cînd marea strămutare îi arunca mereu de colo pînă colo prin Europa sălbătică. Neamuri războinice, pornite pe cuceriri și deci spre traiul din munca altora, ele disprețuiau legătura cu pămîntul. În viața lor, rolul de căpetenie îl aveau creșterea vitelor, vînătoarea și războiul, care e tot un fel de vînătoare, dar de oameni.

Istoricii, inclusiv cei români, nu se prea înțeleg între dinșii cînd e vorba de trecutul nostru. Într-o privință totuși sunt de acord cu toții, anume că aici, la noi, pe pămînturile noastre, se face agricultură din vremuri imemorabile. Dar existența agriculturii presupune existența țăranului. Năvălitorii nestatornici, umblători după pradă și setoși de sînge, nu se îndemnau să scormonească ogorul. Trebuie deci să fi muncit poporul băștinaș peste care puhoaietele de barbari au alunecat și s-au scurs val cu val. Băștinașii s-au învățat, desigur după aspre experiențe, să nu se amestece deloc, sau cît mai puțin posibil, în luptele năvălitorilor ce se perindau. Războaiele erau totale și pe-atunci, mai ales din partea barbarilor cari purtau cu dinșii femeile, copiii și bătrînii, împreună cu toate animalele. Dar pe-atunci munții și codrii ofereau încă refugii destul de singure pentru autohtonii cari voiau să rămîie neutri. Cotropitorii înșiși rareori se răspîndeau departe de marile căi de trecere și de pășunile cari le hrăneau vitele. Iar cînd s-a întîmplat ca unii să se împrăstie și să se așeze pentru mai mult timp, au devenit prin chiar aceasta mai blînzi și mai acomodați, bucușori să găsească o populație pașnică pe care s-o exploateze...

Mulți învățați consideră nașterea și începuturile neamului românesc drept o enigmă sau un miracol, sau, în sfîrșit, ceva inexplicabil prin obișnuitele metode istorice. Este, fără îndoială, o minune cum a rezistat și a persistat aici poporul nostru, în mijlocul tuturor uraganelor. Dar țăranul român, existența lui permanentă pe aceste plaiuri, poate dezlega taina aceasta și altele care ne privesc. Țăranul e începutul și sfîrșitul. Numai pentru că am fost neam pașnic de țărani, am putut să ne păstrăm ființa și pămîntul...

Cînd se abat marile urgii, oamenii bogați, posedanții de toate felurile, sunt imediat gata de ducă. Ei n-au legături organice cu pămîntul țării și se despart ușor de orașele sau de castelele în care locuiesc, siguri că vor găsi, cu aurul lor, în alte țări, alte orașe și alte castele, unde vor putea continua viața ușoară de belșug... Țăranul nu pleacă nici de voie, nici de nevoie. El n-are unde să-și mute sărăcia, pentru că,

smuls de pe ogorul lui, ar fi osîndit să piară ca un arbore smuls din rădăcini. De aceea țaranul e pretutindeni păstrătorul efectiv al teritoriului național.

Și dacă e așa în general, de ce n-ar fi și pentru țaranul român, a cărui dragoste de pămînt e mai mare și mai naturală decît a altora? Căci pentru țaranul nostru pămîntul nu e un obiect de exploatare, ci o ființă vie, față de care nutrește un sentiment straniu de adorație și de teamă. El se simte zămislit și născut din acest pămînt ca o plantă fermecată care nu se poate stîrpi în vecii-vecilor. De aceea pămîntul e însuși rostul lui de-a fi. Pămîntul nostru are un glas pe care țaranul îl aude și-l înțelege. E „sfîntul pămînt inspirator“, care ne-a modelat trupul și sufletul, prin care soarele, și apele, și munții, și șesurile lui ne-a dăruit toate calitățile și defectele cu care ne prezintăm azi în lume. Pămîntul acesta parcă nici nu poate produce decît numai români.

Astfel, destinul pămîntului care ne-a născut și ne-a crescut a trebuit să comande și destinul dezvoltării neamului nostru. El ne-a impus multe veacuri de-a rîndul o existență aproape vegetală, o existență de chinuri și umilinți pe care numai țaranul o putea îndura. Cu cît se înmulțeau suferințele și treceau vremurile, țaranul român s-a îndărătnicit în răbdare. Dragostea lui de pămînt s-a învîrtoșat. Țarina se amesteca necontenit cu cenușa și oasele înaintașilor, iar văzduhul se umplea cu umbrele și sufletele lor pînă în tării. Nimeni nu-l mai putea clinti din loc, nici o putere și nici o schingiuire...

Rezultatul? România actuală cu Dacia de odinioară sunt congruente nu numai în privința configurației geografice, dar și a configurației etnografice românești.

Acest fapt singur, această evidență bătătoare la ochi ar trebui să puie pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze pe apostolii interesați ai discontinuității românești în propria noastră țară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutindu-se în altă țară, se cunosc popoare cari au dispărut cu totul, dar un popor care să dispară și să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe cari le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întîmpla decît în anume manuale istorice cu tilc.

Rolurile principale în istorie le joacă sau neamurile creatoare de mare cultură, sau cele distrugătoare de cultură. Viața popoarelor liniștite se petrece mai mult în subsolul istoriei. Neamul românesc a fost cel mai liniștit din lume. În trecutul nostru n-avem nici un război de cucerire, ci numai de apărare. Am trăit mai mult în sate, la umbra evenimentelor făcătoare de istorie. Satele însă nu lasă documente pe care să le consulte și să le compulseze viitorii istorici. Satele apar și dispar, fără urme, după legi și îndemnuri necunoscute. În cuprinsul pămîntului românesc, tocmai în epoca de formație a neamului, poate că nici sate nu erau multe, ci mai ales cătune resfirate. Așa că n-avem și

nici nu putem avea documente. Dar oare realitatea unui popor nu e mai vorbitoare decît un zapis oarecare sau o stelă funerară?

Nașterea unui popor e un miracol, negreșit, precum miracol e orice naștere, chiar a ultimei gînganii. De aceea începuturile tuturor popoarelor sunt învăluite în negura legendelor. Chimia etnologică n-a ajuns și nici nu va reuși să pătrundă și să fixeze într-o formulă cu repetiție misterul formației unui popor din două sau mai multe vechi. Dacă s-ar fi descoperit rețeta, în vremurile acestea de produse sintetice, s-ar fabrica poate și popoare în serie pentru soluționarea sau complicarea conflictelor internaționale. Sunt însă numai anume epoci și împrejurări cînd se realizează, între popoare îndelung conviețuitoare, osmoza generatoare de națiune nouă. Toate popoarele europene s-au format cam în aceeași epocă și din amestecul mai multor neamuri — francezii, germanii, englezii, italienii, alții — și totuși mai ales despre noi se spune, cu o nuanță pejorativă din partea onora, că suntem *ein echtes Mischvolk*⁷⁰.

Știu că mă inverșunez să deschid uși cari au fost forțate de mult, îndeosebi în această venerabilă incintă unde problemele originii și trecutului românesc s-au dezbătut și s-au clarificat deplin. Dar cînd se înmulțesc cei ce nu scapă o ocazie fără a ne ponegri începuturile și trecutul, ca să ne poată apoi contesta pămîntul, să nu mi se ia nici mie în nume de rău stăruința. Mă obligă de altfel însuși țaranul român, argumentul viu și cel mai puternic al autohtoniei noastre...

O caracteristică tot atît de importantă a unui neam, ca și comunitatea de sînge, este limba. La noi și aceasta e opera țaranului. Limba românească e o limbă țărănească. Farmecul și expresivitatea specifică le-a căpătat de la făuritorul ei originar, care a fost țaranul. Toată dezvoltarea ei, pînă în timpurile mai nouă, se datorește țaranului, singurul care a vorbit-o totdeauna. Limbile prea cultivate, ajunse la completă maturitate, devin rigide, abstractizante, mecanice. Pierzînd sau disprețuînd contactul direct cu poporul, în cele din urmă îmbătrînesc, se artificializează, ajung a fi organisme moarte — limba latină, greacă, ebraică... Limba noastră, cultivată numai de țărani, în legătură continuă cu pămîntul și cu lumea concretă, a păstrat expresia imagică și naivă a omului simplu, o prospețime pitorească și colorată, ritmul vieții mișcătoare. Limba aceasta, cu toate operele țărănești, e conservatoare și-și apără cu îndărătnicie conformația, rămîinînd refractară încercărilor de violentare. Neologismele, în afară de cele de specialitate cu circulație numai în anume sfere, se generalizează anevoie și abia după ce suferă transformările noționale și formele potrivite cu spiritul ei. Așa au fost condamnate să dea greș sforțările filologilor de odinioară cari au vrut s-o „relatinizeze“, ca și ale altor reformatori mai noi cari au încercat s-o „rumânizeze“ prin reînvierea slavonismelor eliminate de evoluția ei firească. Același rezultat trebuie să-l aibă și tendința

⁷⁰ O adevărată corcitură (germ).

unor scriitori și gazetari de a o „urbaniza“ cu orice preț, imprunutînd din limbi străine nu numai cuvinte, dar și construcții gramaticale și sintactice, socotînd probabil, ca și oarecari predecesori ai lor de-acum două-trei secole, că româneasca poporului e „proastă și nu-i bună de nimica“...

Țăranul s-a încăpățînat a vorbi numai românește și a refuzat să învețe o limbă străină chiar cînd împrejurările sau nevoile l-ar fi obligat. În Ardeal, în regiunile mixte, ungurii și sașii au fost totdeauna cei care au vorbit românește, nu românii ungurește sau nemțește. Eu n-am cunoscut nici un țăran român care să știe ungurește sau orice altă limbă străină. În vechea monarhie austro-ungară existau regimente de români care staționau cu anii prin provincii străine îndepărtate. Soldații vorbeau românește oriunde se aflau, la Viena și în Bosnia, iar cînd cineva li se adresa într-o limbă străină, răspundeau invariabil „nu știu“, din care pricină unele corpuri erau chiar poreclite „nu-știu-regiment“.

Nu însemnează aceasta că țăranul român e incapabil să învețe o limbă străină, ci numai că ține mai presus de orice la graiul lui strămoșesc. Cît talent și mai ales cîtă predilecție au românii pentru limbile străine o dovedesc orășenii și surtucarii noștri de toate categoriile cari, și azi, ca totdeauna, se cred mai subțiri și mai cultivați dacă vorbesc, de cele mai multe ori prost, orice altă limbă, numai străină să fie...

Precum și-a păstrat limba, tot astfel a păstrat și modelat țăranul român după chipul și asemănarea lui, credința în Dumnezeu. Din bătrîne superstiții, din rămășițe de credințe străvechi transformate și adaptate, din dogme și precepte creștine, el și-a alcătuit o religie specifică, un amalgam profund de creștinism și păgînism. Religia aceasta, legea românească e unică pentru întreg neamul nostru pe deasupra tuturor controverselor teologice. În ea se rezumă concepția de viață a țăranului român, resemnarea și încrederea lui în dreptate divină. Legea românească e suportul moral al țăranului. Ea i-a dăruit puterea de a rezista și de a birui încercările veacurilor. Creștinismul nostru, așa cum îl practică și-l trăiește țăranul, ascunde într-însul toate fazele și peripecțiile istoriei poporului român, întocmai ca și limba românească...

Dacă țărănimea română a fost ursită să conserve rasa, pămîntul, limba și credința noastră, înseamnă că ea este întruchiparea tuturor virtualităților și energiilor românești, că deci dintr-însa trebuie să pornească și să se inspire tot ce e românesc. În trecut, din ea s-au ridicat, prin selecție naturală, boierii și în sînul ei s-au întors cei care-și pierdeau slujbele și averile cînd nu-și pierdeau și capul. Din ea se recrutează mulțimea mare a luptătorilor în timp de război și a muncitorilor în timp de pace.

Țăranul niciodată și sub nici o formă nu se întovărășește cu străinii. Privirea și dorul lui nu trec niciodată dincolo de hotarele neamului. El suferă orice cu resemnare. Nădejdea lui e Dumnezeu. E în stare să

moară fără a se plînge și mai cu seamă fără a se revolta. Are o răbdare eroică, dar care ajunge să se confunde uneori cu toropeala, parcă lupta tăcută, nesfîrșită pentru conservarea ființei etnice i-ar fi istovit agresivitatea.

Răbdarea și resemnarea însă, în loc să-i fie prețuite sau barem recunoscute, i-au adus imputarea că e leneș și nesimțitor. Caracteristic este că imputarea o ridică tocmai exploatații lui de ieri și de azi.

Admițînd că țăranul român ar avea mai puțină tragere de inimă la muncă, vina încă nu i s-ar putea atribui lui. De sute de ani, dacă nu dintotdeauna, românul a trebuit să muncească pentru alții, fără răsplată, fără speranță și fără bucurii. În asemenea condiții lenea și nepăsarea erau singura reacțiune posibilă. Cu adaosul că sărăcia și mizeria au devenit virtuți pe care a trebuit să-și întemeieze toate rosturile vieții. Neputînd aspira la un trai omenesc, s-a organizat în mizerie ca într-un element ineluctabil.

Oricît ar părea de ciudat și de trist, adaptarea la sărăcie, împreună cu toate consecințele ei, a fost o necesitate vitală pentru poporul românesc. Altminteri n-ar fi putut îndura viața și s-ar fi sfărîmat și topit printre celelalte neamuri. Închizîndu-se în sărăcie ca într-o găoace indestructibilă, s-a singularizat și a putut să-și dezvolte însușirile specifice, să-și dobîndească o fizionomie națională deosebită. Viața săracă nu exclude bogăție sufletească. Săracul e mai aproape de sufletul său decît bogatul și are mai multă nevoie de frumosul care, transfigurînd realitatea, devine izvor de speranță și mîngîiere. Folclorul nostru, în toate manifestările sale, e creație de popor sărac, ceea ce nu-l împiedică să fie mai valoros și mai bogat decît al multor neamuri trăite în belșug. Cînd munca e zadarnică și slujește numai bunăstarea asupritorilor, lenea și visarea răzbună nedreptatea și devin producătoare de artă, bucuria celor obișduiți.

De altminteri, ce fel de existență a avut de-a lungul vremilor românul, fie plugar, fie păstor, se poate închipui după ceea ce se vede și azi: la numai cîteva zeci de kilometri de Bucureștii rivalizînd în lux și risipă cu metropolele cele mai ariviste, întîlnești niște amărîte așezări cu înfățișarea aproape neolitică — satele și cătunele românești. Contrastul acesta e mai elocvent decît volume întregi de istorie.

Între sat și oraș a fost și mai persistă pretutindeni un antagonism, la noi însă parcă mai viu și mai accentuat. Pentru că orașele noastre nu sunt expresia specificului național. Un oraș german sau francez reprezintă chintesența națională respectivă ca și satul, ba chiar în mai mare măsură. Orașul nostru, înființat și dezvoltat, în multe cazuri, din alte necesități decît cele românești, nu s-a adaptat încă deplin spre a fi aievea, ca duh și civilizație, izvor de românism curat... Pe cînd țăranul român dă orașului tot, civilizația orașănească îi oferă numai sarcini și fraze goale. Țăranul e serios și naiv, orășanul e ironic și sceptic. Poate de aceea țăranul n-are încredere în orășan, iar orășanului i-e rușine de țăran, cînd nu-i e frică.

Și totuși emanciparea țăranilor orășenii au propovăduit-o și au realizat-o. Revoluțiile noastre, mai mult gălăgioase decît singeroase, s-au făcut toate de sus în jos, pînă la exproprierea latifundiilor și improprietărea țăranilor. Țăranul însuși, incapabil de a se organiza și de a-și iniția răsturnări sociale, ar fi purtat în eternitate jugul servituii.

Ideile liberale și democratice au pătruns la noi din afară, evident, dar au găsit aici teren favorabil. Curente generoase umanitare, proclamînd sfințenia libertății individuale, erau în aer, la începutul secolului trecut, în toată lumea, întocmai cum azi e în aer ideea strivirii individului în folosul colectivității. Ideilor generoase de atunci le datorăm nu numai libertatea țăranului, dar însăși libertatea neamului românesc cu corolarul firesc al unirii tuturor românilor într-un stat independent. Ideile de-acum un veac și jumătate, prin triumful libertății omului, au impus libertatea popoarelor, precum curente dominante actuale, prin încătușarea individului, sunt sortite să îngenuncheze pe cei slabi în folosul celor puternici.

Vîntul de generozitate universală a prilejuit, cum era natural, și mari exagerări. Mila, compătimirea și dragostea pentru țăranime au creat o imagine falsă a țăranului, o idealizare ieftină și dulceagă, de parte de realitate. Pe măsură ce interesul pentru țăran creștea, s-a ajuns să nu se mai poată vorbi despre el decît în termeni hiperbolici. Iar cînd sufragiul universal a oferit un buletin de vot țăranului analfabet și nemîncat, oropsitul de ieri s-a pomenit deodată tiran prin procură. Pentru că toate mișcările în favoarea țăranimii au fost infectate de retorism, au rămas simple intenții fără rezultate practice. După o sută de ani de emancipare, devenit proprietar asupra aproape totalității pămîntului cultivabil, țăranul român se află în aceeași mizerie morală și culturală, iar standardul lui de viață nu s-a îmbunătățit cîtusi de puțin. Ceea ce denotă o tristă carență a conducătorilor.

Prin ceea ce a fost și a reprezentat în viața neamului, țăranul român nu se putea să nu devină îndreptarul culturii naționale, mai cu seamă în ce privește literatura și artele. Cînd, după dobîndirea libertăților, forțele creatoare românești s-au deșteptat și au apărut poezii, artiștii și învățații, toate bunăvoîțele și uneori talentul real s-au poticnit din lipsa instrumentului de expresie, de o parte, și, de altă parte, a unei temelii durabile pe care să se construiască. Decenii de dibuiri, de reforme abracadabrante, de imitații sterile, de innoiri diverse n-au dat roade. Limba românească, corectată întruna de scriitori și filologi pasionați, scîrțîia din ce în ce mai rău și nu izbutea să nască poezie. Abia cînd scriitorii s-au apropiat mai atent de literatura țăranului, au descoperit izvorul limbii și al poeziei românești. Alecsandri a făcut un act revoluționar adunînd și dînd la iveală o comoară de poezie populară. S-au găsit, firește mai tîrziu, unii cari să-l acuze că prin ajustările și completările lui ar fi stricat frumusețea originală. Au uitat acuzatorii că arta e totdeauna operă individuală, chiar cea anonimă populară. Un cîntec popular a fost făcut, întii și întii, de cineva și numai pe urmă au venit alții, în timp și în spațiu, să-l corecteze, să-l amplifice ori să-l simplifice, în sfîrșit să-l perfecționeze. Adică tocmai ceea ce se întîmplă

și cu poezia cultă, unde însă toate operațiile le săvîrșește un singur ins, mai înzestrat și cu darul versificației, și cu al criticii. Încît Alecsandri a fost ultimul corector al baladelor populare culese de dînsul, și desigur cel mai talentat.

Pînă la Eminescu totuși limba literară românească a mai avut destule șovăiri. Numai geniul eminescian a știut să integreze organic comoara limbii țăranului în limba uzuală a tuturor. Prin Eminescu, țăranul român a dăruit elementul cel mai necesar literaturii noastre: limba curată, bogată, mlădioasă, mereu nouă, cu posibilitatea de eternă înnoire, cu un dinamism etern, dinamismul eternului duh neaș românesc. Colaborarea dintre românul cel mai modest și poetul cel mai mare a fixat linia generală a originalității literare românești.

Pe această linie scriitorii au putut înainta pe urmă fără teamă de rătăcire, avînd de altfel totdeauna la îndemînă pe țăranul român, în caz de îndoieli. După Creangă și Coșbuc, mișcarea semănătoristă, împreună cu cele similare și adiacente, a putut enunța axiomatic că o literatură românească adevărată trebuie să porceadă din realitatea românească, adică direct sau indirect din țăranimea care reprezintă ceea ce are mai original neamul nostru. De fapt semănătorismul n-a făcut decît să formuleze și să strige cu glas tare, ca să pătrundă în conștiința tuturor, ceea ce au simțit totdeauna, deși nu atît de categoric, toți creatorii de valori veridice. Mișcarea aceasta, entuziastă pînă la fanatism, era natural să facă să triumfe un comandament a cărui rodnicie s-a dovedit în toate timpurile și la toate popoarele. *Iliada*, *Divina Comedie*, *Don Quijote*, *Faust* sînt universale pentru că, dincolo de perfecția estetică, exprimă suflere și realități naționale. Nu e vorba, cum s-a încercat să se răstălmăcească, de a reduce literatura la țăranism, sau muzica la doine și hore, sau sculptura la creștături în lemn... Ar fi o aberație să anchilozăm și să limităm inspirația artistului. Confundînd culturalul sau etnicul cu esteticul se anihilează creația de artă. Opera nu valorează prin materialul rural sau urban, ci numai prin realizarea estetică. Dar estetica nu exclude predominantă unui spirit specific care dă anume culoare și autenticitate operei.

Am avut de altfel destui scriitori, unii foarte talentați, cari, umblînd să cultive așa-zisa artă pură sau să fie moderni cu ghilimele, au crezut că trebuie să se inspire neapărat după ultimismele curente străine. S-a întîmplat să realizeze, în cazurile cele mai fericite, imitații acceptabile sau chiar virtuozități tehnice interesante, nu însă opere vii și trainice. Căci modernismul adevărat nu cere înstrăinare de realitățile naționale, ci tocmai înțelegerea mai pătrunzătoare, adîncirea și valorificarea originalității acestor realități. Literatură fără țară nu există, cum nu există plantă fără pămînt. Ar fi de observat, în treacăt, că pseudo-modernismul a fost reprezentat și practicat la noi exclusiv de scriitori născuți la oraș, deci mai puțin legați de pămînt și uneori chiar de graiul românesc pînă într-atîta, că unii se mîndreau cînd izbuteau să ticluiască ceva în vreo limbă străină. Ceea ce ar fi o dovadă mai mult că orașului îi lipsește încă spiritul autohton zămislitor de valori originale.

Totuși cultura adevărată, prin care neamul românesc să-și justifice rostul în lume, numai orașul poate s-o creeze și s-o desăvârșească. Literatura țărănească nu e pentru țărani, căci țărani nu citesc și nici nu vor citi cărți literare. Țăranul își face singur literatura pe care o pofteste inima lui, cum își confecționează cele trebuincioase pentru trupul și sufletul său. Cărțile cu țărani le citesc numai orașenii, ca și pe celelalte. Țăranul, prin firea lucrurilor, nu poate fi consumator, ci doar subiect de literatură.

Orașul însă trebuie să fie pătruns și el de duhul pământului și al sufletului românesc. Glasul pământului trebuie să fie auzit și înțeles și de orașeni pentru a deveni marea lege a neamului pe care nimeni să n-o mai înfrîngă și nici să n-o nesocotească. Între sat și oraș trebuie să se creeze simbioza care să potențeze toate puterile creatoare. Numai simbioza aceasta va naște marea cultură românească de care în sfârșit va beneficia și țăranul român, conservatorul trecutului și tineretii noastre.

De aceea azi și încă multă vreme, spre țăranul român trebuie să ne întoarcem neconțenit. Fiindcă, precum Anteu câștiga noi puteri și devenea invincibil când atingea pământul, tot astfel creatorii români, păstrînd contactul spiritual cu țăranul român, vor produce opere universal prețioase și vor servi, în același timp, destinul neamului...

Dar, la rîndul ei, țara nouă, pentru care țăranul român a jertfit și a sîngerat cel mai mult, trebuie să-i înlesnească și lui soarta mai bună ce i se cuvine. Nu prin fraze și hîrtoage, nici prin pomeni și făgăduieli deșarte, ci printr-o educație nouă care să-i asigure muncă rodnică și trai omenesc. Și mai ales, și poate mai presus de toate, dăruindu-i ceea ce rîvnește de multe veacuri fără încetare și în zadar: lumină și dreptate.

Suntem și vom fi totdeauna neam de țărani. Prin urmare destinul nostru ca neam, ca stat și ca putere culturală atîrnă de cantitatea de aur curat ce se află în sufletul țăranului. Dar mai atîrnă, în aceeași măsură, și de felul cum va fi utilizat și transformat acest aur în valori eterne.

RĂSPUNSUL D-LUI I. PETROVICI ⁷¹

Domnilor colegi,

Fotoliul academic pe care instituția noastră l-a încredințat scriitorului Li-viu Rebreanu este nou înființat. Lacul îi sclipește proaspăt, iar îmbrăcămintea n-are urmă de uzură. Preocupat să-și creeze sieși o tradiție, care momentan îi lipsește — și cum putea pași mai norocos decît chemînd să-l inaugureze pe unul

⁷¹ Reprodus din *Lauda țăranului român* (vezi supra, nota 69).

dintre cei mai de seamă prozatori ai noștri? —, el nu poate oferi nici una ace-luia care vine să-l ocupe azi. Înaintaș fără predecesori, noul nostru coleg n-a avut puțină să facă, în discursul său de recepție, după uzanța academică, elogiul unei personalități determinate; totuși, neputîndu-se sustrage sufletește, odată în mijlocul nostru, datinei de a începe elogiînd, și-a ales un alt obiectiv pentru laudă, un înaintaș, în felul lui, și dînsul: pe marele rezervoriu al neamului nostru, pe țăranul român.

Datorim acestei împrejurări pagina de convingere tare și de elocință în-suflețită, pe care o ascultarăm acum, pagină în a cărei dialectică a străbătut ceva din energia aspră, din apriga vigoare a accentului cu care ne-a obișnuit romancierul în puternicele lui povestiri.

Dar cu toată bărbăția tonului, noul nostru coleg pare să fi întovărășit aceste elogi ale țăranului cu oarecare sfială. Ne-o spune de altminteri singur, declarînd că socoate o nedibăcie să lauzi pe cel slab și umil, fiindcă numai atunci cînd vorbești de reprezentantul unei clase puternice poți avea certitudinea că lauda va prinde și va complăce tuturor.

Aș ruga pe noul nostru coleg să nu considere compania noastră, cel puțin din punctul acesta de vedere, inferioară sensibilității sale proprii. Ca să-i risi-pesc temerile exprimate, îi voi reaminti că Academia, mai înainte de a fi un salon, este un cerc de intelectuali, iar intelectualul, mai mult sau mai puțin de rasă, are neapărat ceva din stofa de apostol care nu disprețuiește pe moșic și pe cel slab. Poate dimpotrivă, elogierea cuiva puternic, suit nu totdeauna prin merit, va deștepta în cercuri mai rafinate sentimente de frondă și de opozițiune. Chiar dacă în ce privește exteriorizarea, cărturarii nu merg în direcția această, de regulă, prea departe, sunt totuși puțini aceia care împing obediența — măcar atunci cînd nu se întemeiază pe o convingere nestrămutată — pînă în intimitatea sufletului lor.

N-aș voi să pierd din vedere obiectivul principal al cuvîntării mele, care va trebui să îmbrățișeze întreaga activitate a colegului pe care am cinstea să-l primesc în această incintă, și de aceea voi stărui numai în treacăt asupra discursului său de astăzi, desigur interesant mai puțin prin concluzia sa, cît prin considerațiile proprii care au condus la acea concluziune.

Convingerea că valorile noastre culturale se cuvine să păstreze legătura cu „glasul pământului“ și cu „spiritul autohton“, că toți creatorii noștri numai menținînd „contactul spiritual cu țăranul român vor produce opere autentice... și universal prețioase“, într-un cuvînt, că trebuie necondiționat să se asculte de imperativul specificului etnic, ca suprem criteriu de creație și de diferențiere, convingerea aceasta a fost substanța concluziunii discursului ascultat, nu este deosebit de nouă, ba am putea spune că e astăzi foarte răspîndită, uneori chiar pe cale să alunece în primejdioase exagerări. Căci este în orice caz o exagerare să extinzi principiul acela etnic chiar la cercetarea adevărului (științific sau filosofic), așa precum încearcă unii s-o susțină, ceea ce ar avea ca rezultat, dacă lucrul s-ar înfăptui realmente, fărîmitarea unității și universalității adevărului în compartimente naționale distincte — un adevăr deosebit pentru fiecare nați-une —, sfărîmîndu-se punțile de colaborare și chiar de înțelegere între popoare, amenințîndu-se cu disoluția însăși ideea de speță omenească, socotită cîndva de

filosoful Platon⁷² ca un prototip superior, pe care lumea materială nu-l poate realiza întocmai, dar către care trebuie să tindă neîncetat, îndeplinindu-și o nobilă și neșovăitoare datorie.

Nu doar că la țărănime nu s-ar găsi pe alocuri așchii de gândire pătrunzătoare și interesantă. Dar chiar înțelepciunea maximelor țărănești, adeseori uimitoare, își are în general valoarea ei, în măsura în care au reușit să încorporeze viziuni asupra adevărului etern și universal valabil, iar nu pentru că ar fi spus lucruri pe care nu le poate simți decât un român, chiar dacă, evident, expresia lor e autentic românească. De altfel, nu pot învinui cituși de puțin pe colegul nostru că s-ar fi făcut părtaș și dînsul la asemenea exagerații, întrucît aplicarea principiului în chestiune o cere categoric, reproduc cuvintele sale întocmai: „mai ales în artă și literatură“, unde desigur are dreptate. Păstrează totuși o tăcere, care poate fi semnificativă, cînd e vorba de adevăr și cunoaștere, după cum cred că nu s-a gîndit nici să ne întoarcem în viața practică la etica țărănilor și să adoptăm cumva, ca norme inspiratorii, comportările impulsive, pe care le-a zugrăvit cu halucinantă intensitate în romanul său țărănesc *Ion*.

Elogiul frumos al țaranului era parcă indicat din partea colegului nostru și pentru a mai atenua o oarecare impresie de piclă pe care ne-a lăsat-o sumbra povestire a romanului citat. Recunoșc că și în elogiu de astăzi țaranul nu ne-a fost prezentat fără defecte, ba parcă și marile lui isprăvi istorice s-ar datori, măcar în parte, unor însușiri, care absolut luată, n-ar merita cine știe ce calificative măgulitoare. Fără a mă pronunța asupra cazului de față, trebuie să recunoaștem ca principial profundă ideea că uneori succesele în viață se datoresc unor defecte, iar nu numai calităților, așa precum ar vrea să susțină o psihologie convențională. Această convingere pesimistă se poate îmblînzi cu gîndul că pînă la sfîrșitul sfîrșitului tot valorile luminoase triumfă și se impun. Dar pînă atunci e o cale lungă, pe care defectele își afirmă adesea valoarea lor vitală și netăgăduită. Nu știu ce vor crede istoricii de profesie, de interpretarea d-tale, scumpe coleg. Dar pentru moment ai avut norocul să-ți răspundă la discursul de recepție nu un istoric cu vederi precise, ci reprezentantul unei discipline deprinsă cu controversa și de aci mai indulgentă cu felurimea ipotezelor.

De asemeni, mai știu că o intuiție de artist poate nemeri cîteodată adevărul istoric, chiar fără aplicarea riguroasă a metodelor specialistului, că un istoric de însemnătate lui Frédéric Masson⁷³ a recunoscut într-o împrejurare solemnă că adevăratul său maestru la pătrunderea și înțelegerea evenimentelor a fost Honoré de Balzac, iar personal nu mă simt obligat a zîmbi față de versurile aparent naive sau pretențioase ale lui Edmond Rostand⁷⁴:

„Un rêve est moins trompeur, parfois, qu'un document“⁷⁵
sau

„Même quand il a tont, le poète a raison“⁷⁶

⁷² Platon (c. 428—347 î.e.n.), filosof elin, al cărui nume îl întîlnim și în caietele tînărului Rebreanu, din anii uceniciei sale literare (vezi *Spicuri*, 1908—1911, în volumul *Caiete*, 1974, p. 171, 202—204).

⁷³ Frédéric Masson (1847—1923), istoric francez.

⁷⁴ Edmond Rostand (1868—1918), autor dramatic francez.

⁷⁵ „Un vis este uneori mai puțin înșelător decât un document“ (franc.).

⁷⁶ „Chiar atunci cînd greșește, poetul are dreptate“ (franc.).

În fine, pentru a încheia, eu unul n-aș putea face dificultăți prealabile să acord intuiția trecutului cuiva care a dovedit că posedă în așa măsură intuiția prezentului, încît a putut să zugrăvească o exactitate uimitoare — ca în *Răs-coala sau Pădurea Spinzurașilor* — unele întîmplări la care n-a participat și n-a fost martor niciodată.

Dar nu voi întîrzia, precum am spus, asupra expunerii istorico-ideologice, pe care colegul nostru ne-a făcut-o astăzi în formă abstract-dialectică, mai ales că ea nu poate alcătui decât un mic episod în vasta lui activitate de scriitor, care curge îmbelșugat în altă albie: aceea care i-a atras un lung șirag de consacrări, încununată cu chemarea în Academie.

Căci oricare ar fi deosebirile de gust individual și oricîte nuanțe personale vor aduce unii și alții la judecarea operelor literare, nimeni nu poate contesta că Liviu Rebreanu n-ar fi unul din aceia care au contribuit mai mult, în ultimele două decenii, la înălțarea prestigiului literelor românești. Scrierile lui, îndeosebi cele epice, s-au desfășurat în numeroase edițiuni, au intrat în conștiința publică cu titlul și conținutul lor, servesc adeseori ca unitate de măsură pentru lucrările de același gen, după cum vor servi și ca modele, fecund inspiratoare pentru acei cu talent, descurajante poate pentru acei cu aptitudini mai reduse. De asemeni nu fără o legitimă mîndrie luăm cunoștință de larga lor difuzare dincolo de hotarele țării, unde au fost curînd traduse în numeroase și variate idiomuri: germanice, neolatine, slave, turanice, chino-japoneze, plimbînd pe mai multe continente posibilitățile de înfăptuire literară ale nației noastre, pînă în prezent nu de-ajuns de cunoscute. Pot să destăinuesc o mărturisire directă pe care mi-a făcut-o unul din traducătorii romanului *Ion* — e vorba de colegul nostru corespondent Pierre Mesnard, bun cunoscător al limbii române, emerit universitar francez și comentator valoros al filosofiei cartesiene. Întîlnindu-l anul trecut la Alger, cîteva luni mai înainte ca el să fi schimbat roba profesorului cu uniformă de căpitan de artilerie în serviciul patriei sale, acest tînăr cugetător, plin de făgăduințe, mi-a împărtășit entuziasmul său pentru acest puternic roman românesc și mi-a arătat cum cîțiva ani de zile și-a întocmit viața sa spirituală alternînd adîncirea lui Descartes⁷⁷ cu tîlmăcirea pe franțuzește a lui *Ion* —, o tovărășie de care autorul romanului n-ar putea fi decât realmente măgulit. Cu faima de meșter mare al genului epic a străbătut numele colegului nostru și în țară și în străinătate, cu toate că dînsul a mai scris și în alte genuri literare, cum ar fi în teatru, ba pot să afirm, fără teamă de a greși prea mult, că dintre toți romancierii noștri de seamă este acela care a încercat teatrul cu mai mult noroc. De altfel, și în romanele sale, dialogul personajilor nu este strivit de partea narativă, ci înflorește viu și dramatic, încît, fără multă trudă din partea adaptorilor, unele din romanele lui Rebreanu au putut fi transpuse cu real succes pe scenă. Dar, desigur, forța de căpetenie a scriitorului nostru e romanul și nuvela, mai ales romanul, fiindcă sufletul vijelios și puternic al acestui făuritor de viață n-a putut încăpea comod în spațiul restrîns al nuvelei, unde mai potrivit se joacă zefirii și se incrustează nuanțe delicate. Deși nu trebuie să uite nimeni nuvelele sale cutremurătoare: *Catastrofa* sau *Ițic Ștrul, dezertor*, capodo-

⁷⁷ René Descartes (1596—1650), filosof și savant francez.

pere necontrovertate, care ne dovedesc că autorul lor, oșebit de puterea intensă a creației, nu e străin nici de meșteșugul greu al concentrării și conciziei.

Dar notorietatea sa fixată și răsunătoare începe cu romanul, cu *Ion*. Deși puțină piclă apăsătoare înconjoară, cum ziceam, această epopee a țărănimii ardelene — cu un erou care-și snopește părinții în bătaie —, însă prin puterea epică, prin numărul considerabil al personajilor amestecate în povestire, prin combinarea savantă a micilor acțiuni răzlețe, care se întreș cu dibăcie într-o vastă canava, unde nici un fir nu se pierde și toate ajung la țintă, în sfârșit, prin realismul brutal cu care ni se zugrăvește acel microcosm de instincte și patimi elementare, *Ion* este un roman social puternic, care a dezlănțuit, după succesul său, o producție febrilă de romane.

Pînă la *Ion* romanul românesc a reprezentat un curaj răzleț, avantposturi pe care grosul scriitorilor le lăsau să se îndepărteze, fără a le urma. Liviu Rebreanu e acela care a reușit să antreneze masele scriitoricești în făgașul romanului. Este drept că în acest antrenament au fost tirite și elemente mai slabe, care ar fi putut rămînea cu folos la îndeletniciri mai modeste. Dar încercările neizbutite se elimină de la sine, iar principalul rezultat a fost un gust și un elan tot mai viu pentru cultivarea romanului. Însă acel care poate a fost îmboldit mai tare de primul d-tale succes de romancier, iubite coleg, ai fost d-ta însuși, continuîndu-ți fresca epică cu o hărnicie și cu un răsunset nedezmîniț. Ba, unele noi romane au strînit, cel puțin la unii, un entuziasm care a depășit pe acela pentru *Ion*.

E cazul mai ales cu *Pădurea Spînzuraților* și cu *Răscoala*, unde puterea evocatoare, măcar la unele capitole, nici nu fusese sprijinită de experiența d-tale proprie. Cel puțin la *Ion* documentarea și-o strînseseși singur la fața locului, în acel colț nășăudean de unde-ți tragi obîrșia, căci ești născut acolo, la răscrucea Transilvaniei cu Moldova, amîndouă provincii deosebit de binecuvîntate la zămisirea talentelor literare. (Cum vezi, scumpe coleg, te-am tras puțin și de partea Moldovei mele și poate mai tare decît trebuia, dar așa se întîmplă cu scriitorii mari: ajunge o umbră de justificare ca să-i revendice toată lumea.) Desigur, nu ești primul scriitor care zugrăvește magistral medii cu care n-a avut atingere directă și, cu atît mai mult, experiența lor nemijlocită.

Academicianul francez Paul Bourget⁷⁸, nu de mult dispărut, lăsînd în amintirea urmașilor nu numai fizionomia sa de romancier, ci și pe aceea a unui critic ascuțit, a scris odată textual următoarele: „Cei mai mari pictori ai naturii omenești, acei care i-au scrutat mai adînc misterele și tălmăcit în chip mai elocvent bucuriile și suferințele, fost-au ei oameni care au trăit o viață pasională, încărcată de drame? Nu, ci mai degrabă au fost meșteri profesioniști, cu experiență profesională scurtă, cu o existență mediocră și goală, puțin amestecați pe scena vieții și ale căror aventuri mai importante au fost operele lor. La ce moment Shakespeare, bunăoară, a putut să trăiască efectiv și să se lase rostogolit de vîltoarea omenească, el care a acumulat, în decurs de treizeci de ani, funcțiunile absorbante de autor dramatic, de actor și de impresar? De asemenea, la ce moment Molière, al cărui meșteșug îl ținea la o parte de lume și care a experimentat dragostea în condiții așa de mărunte, aproape așa de ridicole? În

⁷⁸ Paul Bourget (1852—1935), prozator și eseist francez menționat adesea în conspectele tînărului Rebreanu (vezi vol. *Caiete*, p. 40, 42, 77—78, 188, 476).

sfârșit, la ce moment Balzac, acest salahor al scrisului, care înainte, de 1829 compusese o întreagă bibliotecă de romane iscălite cu pseudonim și care de la 1829 la 1849 a conceput și realizat cele patruzeci de volume ale „Comediei umane“?

Cum vezi, n-am vrut să te las singur, scumpe coleg, în ce privește arta miraculoasă de a reda la perfecție o realitate pe care n-ai trăit-o de-a dreptul. Dar oricum, te-am așezat, cu ajutorul rîndurilor citate, într-o companie glorioasă, unde te poți simți chiar și mai mîndru decît dacă ai fi inițiat domnia-ta în suși sistemul, sau ai fi primul caz al întrupării sale izbutite.

Domnilor colegi,

Carierea literară a lui Liviu Rebreanu numără cel puțin două decenii de succese. În timpul acesta, critica noastră autorizată și-a spus cuvîntul în repetate rînduri, analizînd opera și definind-o cu cele mai nimerite caracterizări. Nu voi căuta astăzi — cînd trebuie să-mi sprijin și eu elogiul pe o caracterizare —, nu voi căuta — de dragul originalității — să prezint creația literară a noului nostru coleg într-un fel în care n-a mai făcut-o nimeni, mai ales că am puțința să evit întrucîtva banalitatea repetițiilor, prin aceea că aceleași lucruri se pot lega în capul fiecăruia de alte aduceri-amînte și se pot nuanța în chip deosebit.

Liviu Rebreanu este mai înainte de toate un puternic scriitor realist, dușman instinctiv al artificilor care deformează realitatea și-i dau — firește, cu scuza bunelor intenții și a unor nobile aspirații — un aer fals sau convențional. Chiar războiul, cu vitejiile lui eroice, nu ne este descris, de acest mare epic al nostru, în chip romantic și idealizat, ci sumbru, groaznic, sinistru. Eroismul — care de altfel nu lipsește — e îmbinat cu brutalitatea vieții, răsărînd pînă la urmă luminos dintr-însa, iar nu inserat, cum se întîmplă adesea, în atmosfera unei poezii factice și artificiale.

Fără a imputîna cituși de puțin coardele sufletești ale poporului nostru și posibilitățile lui verificate de creație artistică, îmi voi exprima totuși credința că realismul e poate forma de artă cea mai potrivită cu bunul-simț al acestui popor, în genere fără înclinări deosebite pentru declamație sau convențional și avînd poate ca singură manieră de mascare a adevărului discreția și sfiiciunea.

Liviu Rebreanu zugrăvește viața așa cum este în arta lui realisto-naturalistă. De altfel, zugrăvirea exactă poate fi considerată îndeobște ca o condiție de viabilitate artistică, o condiție pe care, măcar în formă minimală, trebuiește să și-o însușească orice direcție literară. Chiar o operă de fantazie romantică, atunci cînd a izbutit să se mențină, e că are o latură exactă, un fond de adevăr, pe care arta naturalistă nu face decît să-l îngroașe, în același timp subțîind pînă la neîntînt elementul convențional. Postulatul zugrăvirii credincioase este așadar un fapt artistic esențial, și e simptomatic că un așa-zis adversar al naturalismului, ca Brunetièr⁷⁹, a trebuit să se justifice, spunînd că în fond el nu atacă „naturalismul, ci, din contra, „qu'il le défend contre lui-même, contre ses excès, contre les courtisans de son propre succès“⁸⁰.

⁷⁹ Ferdinand Brunetièr (1849—1906), critic și istoric literar francez, citat la rîndul său, în caietele tînărului Rebreanu (vezi vol. *Caiete*, p. 169, 190, 195, 197, 217).

⁸⁰ „Îl apăra împotriva lui însuși, împotriva exceselor sale, împotriva adulatorilor propriului său succes“ (franc.).

Țin să relev cu deosebire că realismul colegului Rebreanu nu se mulțumește înai niciodată cu zugrăvirea unei vieți mărunte și monotone — așa cum este a majorității oamenilor. El nu scoate intriga indiferentă, ci caută — în deosebire de alți scriitori realiști — simultan cu descrierea vie, evenimentul interesant și — dacă se poate — chiar senzațional. Autorul își dă seama că arta n-are numai rolul redării fidele și — dacă vrei — tipice, ci și datorită de a te scoate din banalul cotidianului, sau de a întregi viața zilnică cu întâmplări, desigur verosimile, dar mai neobișnuite. Evadarea în tipic nu strică să se împerecheze cu aceea în dramatic și senzațional.

Nici o mirare că într-o zi autorul nostru era să încerce romanul polițist, așa precum singur își denuște ultimul său roman: *Amîndoi*. Aci apare, și mai în relief, firește, dragostea sa de senzațional, cu toate că ea, chiar în cazul acesta, rămîne încadrată tendințelor zugrăvirii realiste. Căci deși în toată țesătura istorisirii se vede negreșit intenția de a încurca pe cetitor, după cum se simte „aranjamentul“ meșteșugit al întâmplărilor și mîna autorului la spate, totuși evenimentele sunt așa de viu prezentate și înlănțuirea lor pare atât de firească, încît chiar romanul acesta păstrează tinctură realistă, mai ales că cu prilejul crimei misterioase a cărei dezlegare se face abia la urmă, se perindă o frescă de scene și tipuri provinciale, realmente savuroase.

Puterea evocatoare a povestitorului Rebreanu este slujită în toată galeria operelor sale de un stil viguros și natural, ale cărui colori mai mult întunecate sunt cînd trase cu pensula, cînd așternute gros cu cuțitul. Dacă ar fi să-l compar pe scriitorul nostru cu scriitorii celebri de aiurea — căci va trebui să mai treacă poate vreme pînă cînd literatura națională ne va oferi destule exemple autohtone pentru a găsi analogiile caracterizatoare în propriul ei cuprins —, dacă ar fi deci să-l compar cu scriitorii de aiurea (și mi se va ierta dacă mă refer de preferință la acea literatură care-mi este mai de mult familiară și s-a coborît în mine mai adînc), aș putea spune că stilul lui Rebreanu reprezintă o mijlocire între scrisul lui Zola și acel al lui Maupassant. Are mult din forța animatoare a celui dintîi, dar combinată cu ceva din precizia și măsura celui de al doilea prozator. În orice caz, el se opune stilurilor întortocheate și maladiv chinuite de setea noutății, așa că aș putea să reactualizez, în legătură cu proza lui Rebreanu, cîteva rînduri din unica și celebra prefață a lui Guy de Maupassant, unde marele scriitor repudia cu hotărîre — reproduc textual: „vocabulary bizar, complicat și chinezesc, care ni se impune astăzi sub numele de scriere artistică“. (Să constatăm în treacăt că stilul natural al autorului acelei prefețe a supraviețuit stilului artificial, cu pretenție de artă rafinată, al celor vizați de către el.)

Aș mai putea să adaog că abundența și revărsarea vijelioasă a inspirației lui Rebreanu îl îndepărtează și de categoria acelor scriitori, aceștia sănătoși și realmente artiști, care cizelează și migălesc fiecă silabă c-o pasiune de bijutier, ce însă, măcar în anume momente, poate părea exagerată. Nu s-ar putea spune în orice caz despre Rebreanu ceea ce Dumas-fiul⁸¹ a spus odată — cu puțină răutate — referitor la Flaubert, că „omul acesta îi face impresia cuiwa care doboară un stejar pentru a construi o cutioară; cutioara e perfectă, dar parcă pentru atîta e prea mult să doboare un arbore întreg“.

⁸¹ Alexandre Dumas (1824—1895), dramaturg francez (vezi vol. *Caiete*, p. 156, 171, 184).

Liviu Rebreanu îți pare mai degrabă că dezrădăcinează mulțime de stejari pentru a alcătui dintr-înșii bîrnele uriașe ale unor construcții de ciclop. El nu cizelează excesiv stilul, dar îl animează de suflul unei puteri epice neobișnuite, făcîndu-l năvalnic ca valul în spumă. N-aș putea totuși spune că scriitorul nostru nu este preocupat de aproape de scrierea îngrijită, plastică și bine ritmată, ceea ce-o dovedește oricare din operele sale; nici chiar că n-ar fi obsedat efectiv de perfecția artistică și de frumos în genere, ceea ce ne-ar mărturisi-o și călătoria sa la Paris, pe care ne-o povestește în cartea sa *Metropole* și unde ne spune — mișcat, dar fără nici un fel de emfază — că mai în fiecare zi petrecută în capitala Franței, oricare i-ar fi fost direcția raitelor și natura intereseșelor, nu putea să nu se abată o jumătate de oră la Luvru numai pentru a contempla Venera din Milo și a se mai impregna odată de grația incomparabilă a statuii, căreia capriciul mutilărilor a mai adăogat parcă un coeficient de frumusețe realizării artistice însăși.

Trebuie să relev de asemeni că vigoarea brutală a unui stil foarte propriu să zugrăvească mișcările de mase și furia instinctelor primare nu-l împiedecă pe autor să aibă cîteodată tonuri de gingășie impresionantă, de care beneficiază mai ales — precum just s-a observat — unele siluete feminine, așa că de fapt întîlnim în opera literară a noului nostru coleg aproape toată gama stilistică, de la violența sălbatică, la duișia suavă, putîndu-i-se aplica astfel, fără greș, unele versuri, în care Victor Hugo⁸² se descria, orgolios, pe sine însuși:

„Mon vol est sûr
J'ai des ailes pour la tempête
Et pour l'azur!“⁸³

Domnilor colegi,

Un adevărat romancier trebuie să fie un psiholog — și Liviu Rebreanu evident că este. Poate că n-ar fi recomandabil ca scriitorul să intercaleze în povestire, intrerupînd-o, lungi analize abstracte și fastidioase, disecînd abuziv mecanismul lăuntric al sufletului, așa cum obișnuia pe vremuri Paul Bourget, despre care același Dumas-fiul spusese, într-o butadă, că îi face impresia unui om care cînd îl întrebi cît este ora, el în loc să-ți răspundă ori eventual să-ți arate cadranul ceasornicului, s-apucă să-i desfacă mașinăria.

E desigur preferabil pentru farmecul povestirii ca evoluția psihologică să rezulte din fapte, ori măcar să fie încorporată în fapte, străvîzîndu-se prin ele. De altfel nu numai exigențele plastice ale artei, dar chiar psihologia de astăzi, n-ar mai fi favorabilă procedeeului lui Bourget, întrucît știința psihologică modernă trece dincolo de mecanica elementelor psihice cunoscute, în adîncuri întunecate, care pot izbucni fără legătură aparentă și nu pot fi decît sugerate sau talmăcite indirect.

În povestirile lui Rebreanu se deschide mașinăria ceasornicului foarte rar, dar evoluția orelor îți este arătată cu precizie și cu putere, întocmai ca la un ornic de turn secular care îți vestește neconținut timpul, cu bătăi sonore și vi-

⁸² Victor Hugo (1802—1875), poet, dramaturg și prozator francez (vezi *Caiete*, p. 16, 40, 42, 95, 171, 184, 211).

⁸³ „Zborul meu este sigur / Am aripi pentru furtună / Și pentru azur“ (franc.).

brante care te scoală din somnul cel mai adânc. Așa e în genere de expresivă zugrăvirea evenimentelor și elocința faptelor, că te face să vezi străfundul sufletelor, fără nici o disecție pedantă. Îmi voi permite totuși, cu toată admirația pe care o nutresc pentru realizările literare ale noului nostru coleg, să menționez că uneori, deși foarte rar, sub influența poate a romanelor rusești, veșnic încărcate de surprize psihologice, găsim și în evoluția morală a unor personaje ale romancierului Rebreanu unele obscurități superflue. Așa ar fi în, de altfel splendida *Pădure a Spinzuraților*, cazul locotenentului Bologa, personaj de-a-capul complicat, ceea ce se traduce la exterior prin oarecare incoerențe de atitudine, împotriva cărora n-aș avea nimica de obiectat, mai ales că pînă la urmă ele se însumează pe un fir, iar din totalizarea lor rezultă tipul viu al unui personaj bogat și frământat sufletește. Numai în scena finală, cînd se precipită catastrofa, aș fi vrut evoluția sufletească a eroului ceva-ceva mai limpede, oricare ar fi participarea întunecimilor subconștiente, desigur greu analizabile, dar care nu trebuie în tot cazul să dea impresie de arbitrar. Mai ales că arta, paralel cu oficiul intensificării colorilor, îl mai are nedespărțit și pe acela al clarificării obscurităților, măcar și cu o slabă geană de lumină.

Elogiul meu, făcut cu mulțumirea unor convingeri bucuroase să se exteriorizeze, se apropie de sfîrșit.

Nu pot însă mai înainte de a încheia să nu fac mențiune, iubite coleg, că operele cu care ai îmbogățit literatura românească nu se mărginesc îndeobște să prezinte largi fișii de viață, individuală și colectivă. Ele cuprind adesea și probleme de un ordin mai înalt, sociale sau chiar metafizice, cum este acel roman, care pare a face o figură curioasă în ansamblul scrierilor d-tale: *Adam și Eva*, în care pentru prima oară părăsești mediul românesc și ne transporti rînd pe rînd prin țări exotice și epoci diferite, pentru a concretiza ideea metafizică a supraviețuirii și a unei reîncarnări succesive a sufletului, pînă ce va ancora la urmă pe un plan ontologic de liniște neturburată.

Adam și Eva e o salbă prețioasă de povești exotice, așezate pe un fir metafizic, ce face din această operă o încercare ambițioasă și oarecum temerară. Dar și dacă s-ar rupe firul acesta subtil și pretențios, pentru unii poate chiar impresionant, tot rămîn mărgăritarele unor povești colorate, în care a fost topită o vastă erudiție mitologică sau istorică și în care fluiditatea stilului dobîndește pe alocuri o vrajă și un farmec deosebit.

În orice caz, romanul acesta e un testimoniu pentru varietatea mijloacelor dumitale artistice, care nu pot fi exclusiv închise în formula naturalistă. Procesul evoluției sufletești individuale este, cum știm, la toată lumea, un proces de îngustare treptată. Bogăția năzuințelor din tinerețe se tot reduce mereu, pînă cînd rămînem la urmă, în cazul cel mai norocos, oamenii unei orientări singulare, ori să zicem a unei aptitudini determinate. Dar pe marginea acestei linii unice vegetează în umbră și alte valeități înăbușite, care însă nu amuțesc cu totul și aspiră cînd și cînd la viață. De acest fapt psihologic se leagă faimosul *violon d'Ingres*, expresie a unor slăbiciuni în care lumea nu prea are îndeobște încredere. D-ta ai avut cel puțin norocul ca manifestările laterale să ți se ivească tot în cadrul literaturii și al romanului, sub forma de încercări dincolo de cărarea naturalistă, ba chiar să-ți asiguri și în această regiune prețuirea sinceră a multora, dacă nu chiar la fel pe a tuturor.

Am deviat însă puțin de la chestiune, fiindcă era vorba principial de prezența problemelor mai înalte în structura marilor d-tale romane.

Dacă considerațiile metafizice par a constitui o excepție izolată, în schimb problemele sociale sau politice formează un substrat obișnuit al povestirilor favorite de darul d-tale creator. Dintre aceste probleme care frământă ori au frământat nu de mult actualitatea, voi menționa pe una deosebit de delicată, care s-a pus incisiv în vremea războiului nostru de întregire: e vorba de cumpăna morală în care vicisitudinile politice au aruncat pe frații noștri ardeleni, forțîndu-i numaidecît să aleagă între două căi ireconciliabile: sau să alerge lîngă frații de același sînge, porniți să-i elibereze, sau să rămînă sub steagul statului străin unde juraseră credință. Această răscruce, care numai o declamație ieftină își va fi închipuind că era ușor de rezolvit, a fost reluată și în roman și în nuvele de vigurosul nostru prozator. Desigur, așa cum s-a petrecut și în realitatea istorică, pînă la urmă biruiește glasul datoriiilor către neam. Însă ni se zugrăvește cu mare intensitate dramatismul luptei sufletești, încleștarea conflictului, care nu era acel cornelian, între datorie și pasiune, între înger și bestie, ci dilema dintre două datorii, una pecetluită de mistica jurămîntului, cealaltă strigată de adîncurile inefabile ale ființei. Era glasul a două trîmbițe diferite, care se opuneau, chemîndu-te fiecare în spre zarea ei, dar amîndouă transcendente, amîndouă prevalîndu-se de înălțimea unui plan de etică superioară.

În însăși opera așa de valoroasă a colegului nostru, paginile care cristalizează această cruntă dezbinare lăuntrică sunt dintre cele mai zguduitoare. Fără să mai vorbesc de faptul că oarba complicație a împrejurărilor conduce obișnuit la moartea eroului, fie de ștreangul acelora pe care se hotărîse a-i părăsi, fie de glonțul neștiutor al acelora către care se îndruma.

Terminînd aceste cîteva reflecții, care sunt departe de a istovi ceea ce se poate spune despre opera scriitorului Rebreanu, dar care au fost adaptate cadrului nostru circumstanțial și n-au urmărit alta decît să dea o motivare onestă unui elogiu convins, socotesc că e timpul să închei.

Nu știu cît de serios crede colegul nostru în migrația sufletelor și în posibilitatea reîncarnării lor după moarte. Iar în cazul cînd această idee e la dînsul mai mult decît o jucărie de romancier, nu știu ce reîntrupări așteaptă pentru sine, după ce-și va fi împlinit rosturile vieții sale pămîntești. Dar de un lucru poate fi sigur de pe acuma: de supraviețuirea numelui său, atît cît va exista o literatură românească și oameni care să se desfete de frumusețile ei. Iată, iubite coleg, o nemurire certă, pe care n-o mai aștepti de la cine știe ce misterioase posibilități metafice, ci pe care ți-ai cucerit-o singur prin munca și meritele d-tale. Academia desemnîndu-te să completezi ghirlanda iluștrilor prozatori care te-au precedat mai de mult în această incintă, n-a făcut decît să consfințească o situație de fapt. Academia în genere nu se precipită, și de aceea uneori poate să și întîrzie. Dar totuși, cu toată circumspecția sa naturală, îi place să și anticipeze, iar în cazul acesta al d-tale, instituția noastră e convinsă că a anticipat, cu încredere desăvîrșită, asupra viitorului șirag de scrieri valoroase pe care pana d-tale neobosită ni le va dărui și de acum înainte.

Exprimînd aceste nădejdi, lipsite de orice element himeric, termin cu formula bătrînească, a cărei simplitate caldă nu poate fi înlocuită de nici o meșteșugire stilistică, cu formula tradițională: Fii binevenit în mijlocul nostru!

LIVIU REBREANU VORBEȘTE DESPRE OAMENI,
VIAȚĂ ȘI LITERATURĂ ⁸⁴

Cînd deschide ușa înalt, puternic și drept, îți vine să te dai îndărăt de frică, parcă să nu se prăbușească o stîncă. Așa-i Liviu Rebreanu. Dar mîna, prietenește întinsă, caldă și bună, te liniștește. În camera de lucru, pe masă, vraște de manuscrise, reviste și cărți. În jur, tablouri, caricaturi, porțelanuri.

— Întîi să mă ierți o clipă, dar mă duc să spun să ne facă o cafea... Ori ești grăbit?... Nu? Foarte bine. Bem o cafea și... Vrei să vorbim despre oameni, despre viață, despre tristețe?

Privesc prin aburul ceștei. Părul, necrezut de alb, nu are nimic cu maturitatea puternică și limpede. Fața e o liniște întinsă în care, crezi, nu va putea izbi nici o impresie.

— Sunteți trist, maestre.

— Sunt. Dar cine nu-i azi trist?... Țara a fost spintecată...

De afară, pătrunde stîns viața orașului. Și tot așa, mai stîns, cu vocea în preajma plînsului, sugrumată de cuvinte înghesuie, care vor să spună mult și deodată.

— Ion a rămas „dincolo“.

Realitatea severă ne întoarce în trecut. Amintirile dezmoțite sunt melodii... culori.

— E adevărat că Ion este un personaj real? Se spun atîtea lucruri că nu știi ce să mai crezi. Aud că...

Culegîndu-mi gîndul din ochi, suride.

— Știu ce vrei să spui. Ai auzit, poate, și d-ta că Ion mi-ar fi cerut dreptul de autor?

Amintirea aceasta, se vede scumpă, înveselește.

— Nu-i adevărat?

— Ba da. Cum să nu. Acum cîțiva ani, mă pomenesc cu un răvaș de la Ion. Se vede că l-a învățat popa sau învățătorul, că el de capul lui n-ar fi făcut-o. Îmi scrie rugîndu-mă frumos, să nu mă supăr, dar a auzit că l-am „pus în carte“ și că „trăiesc după spinarea lui“. Îmi

⁸⁴ Apărut în *Curentul* — magazin literar, seria a II-a, II, nr. 78, 29 sept. 1940, p. 12, sub semnătura lui Ion Velicu.

cerea să-i dau „partea“ lui, care i-ar prinde tare bine la atîtea neazuri cît are el.

— Și?

Răspunsul e un surîs larg care vrea să treacă sub tăcere ceea ce a urmat. Dar în tăcerea care ne cuprinde vîd limpede cum Ion s-a trezit într-o zi cu o groază de bănet, de nu-i venea să creadă. Și dacă s-ar fi aflat lîngă Liviu Rebreanu, înlăcrămat ar fi sărutat cu evlavie mîna domnișorului, așa cum în tinerețe, cînd gîlgiau în el puterile gata să plesnească, aplecat și făcînd cruce mare, s-a închinat pămîntului. E o lentă difuzie a conștiinței. Nu știi ce vezi, și totuși privești, nu știi ce auzi, și totuși totul vibrează, nu știi ce gîndești și nu te mai simți. E o părăsire totală, vastă. Cuvîntul sunat abia tîrziu capătă sens.

— Ion a avut dreptate. Cu romanul acesta am cîștigat peste cinci milioane, așa că...

Întunericul tot mai dens. Îl vezi cum coboară, cum nivelează contururile și te înconjoară aproape. Nu ne mai vedem. Ne simțim prezența prin voce. Prin mișcări. Deodată, năvalnic, orbitor de alb, chinuitor, de pretutîndeni izbucnește lumina. E o revenire imediată la realitate. E tîrziu. Chiar foarte tîrziu. Cît am stat așa? Liviu Rebreanu e o vrajă.

— Despre literatură voiți să ne vorbiți?

— Cum e voia matală.

Lăsat afund în fotoliu așteaptă.

— Credeți că scriitorul e un profesionist sau munca sa este reglementată de considerații pur interioare mai capricioase decît ale spiritului profesional?

— Fost-a Dante ⁸⁵ profesionist? Sau Shakespeare ⁸⁶? Sau Goethe? ...Desigur. Nu în înțelesul actual de a-ți cîștiga viața prin profesiune, ci în acel adevărat de a-ți jertfi viața de dragul creației. Operă de artă adevărată nu poate înfăptui decît cel ce se dăruiește întreg artei. Dacă inginerul, profesorul, avocatul, chiar muncitorul manual trebuie să învețe mereu, să practice și să se perfecționeze pentru a face față profesiunii, cu atît mai mult e necesară străduința permanentă cînd omul, prin crearea valorilor de artă, încearcă să se apropie de creația divină. Diletantismul, adică arta în orele libere, poate produce lucrări mărunte, uneori interesante și prețioase. Pentru cei ce consideră arta un simplu joc sau o distracție, neprofesionismul e natural. În realitate, creația de artă e expresia esenței unui neam, expresia cea mai durabilă, dacă nu eternă. Numai în vremuri de degenerescență arta a devenit bufonerie.

⁸⁵ ⁸⁶ Numele lui Dante Alighieri (1265—1321), dar mai ales al lui William Shakespeare (1564—1616) figurează în conspectele tînărului scriitor, începînd din 1903 (vezi vol. *Caiete*).

Cel ales de Dumnezeu să exprime prin artă sufletul cel mare al poporului apare înzestrat cu un dram de talent sau de geniu, dar mai cu seamă cu o imensă putere de muncă. Despre geniile cele mai mari s-a spus că au fost muncitori uriași. De la Eminescu au rămas peste cincisprezece mii de pagini manuscrise. Ce muncă formidabilă reprezentă aceasta când se știe că opera literară a poetului, a cărui activitate s-a încheiat de fapt la treizeci și trei de ani, nu cuprinde mai mult de circa cinci sute de pagini!... Și să nu uităm că, pentru a-și câștiga o amarnică piine, a trebuit să mai scrie cel puțin atâtea mii de pagini de ziaristică!

Destul de trist că, afară de puține excepții, profesionismul literar nu ajunge să asigure traiul scriitorului. De aceea scrisul continuă să fie un sacrificiu, de altfel nu numai la noi. Orice meserie te hrănește; scrisul numai după moarte. În schimb, cei ce se hrănesc mai bine mor definitiv când închid ochii, pe când scriitorului îi rămâne mirajul că, prin opera lui, a dobândit nemurirea. La urma urmelor, credința e meringea cea mai substanțială, chiar când e deșartă.

— Ce tehnică de lucru aveți în romanele dv.? La care din ele țineți mai mult?

— Am răspuns de-atâtea ori la întrebări similare, încât ar trebui să mă repet, sau, pentru plăcerea originalității, să mă deszic. Nu vreau nici una, nici alta. Mai cu seamă că, în astfel de răspunsuri, mai mult sau mai puțin grăbite, nu se poate clarifica tocmai procesul interior al creației, singurul într-adevăr interesant. Nici preferința mea dintre propriile mele cărți nu s-a schimbat: *Adam și Eva*. În vremurile când oamenii își schimbă părerile și preferințele mai des ca rufele, măcar în literatură să păstrăm o stabilitate.

— Cum credeți că se îmbie în opera dv. spiritul ardelean cu spiritul general românesc?

— Spiritul românesc e unic și cuprinde deopotrivă ardelenismul, moldovenismul, muntenismul sau ori cum s-ar numi particularismele din care se alcătuiește fizionomia sufletească a neamului nostru, cea mai unitară poate în toată lumea. Spiritul ardelean constituie numai o componentă a marelui duh românesc, dar cea mai prețioasă și mai caracteristică. Nu spun aceasta dintr-o ieftină vanitate de ardelean. E aproape un loc comun constatarea că ardelenii au o concepție despre viață mai aspră, mai adâncă, mai etică. De aceea scriitorii ardeleni apar mai preocupați de anumite probleme ale vieții decât de străluciri formale. Literatura lor e totdeauna o manifestare de etnicism în primul rând, bucuria și mândria de-a fi român și de-a-și dovedi românismul, o emulație cu ceilalți de alte neamuri de pe același pământ și din afară. Acestea nu împiedică pe cei talentați să realizeze opere trainice, fundamentale pentru toată literatura noastră. Etnicismul nu e povară în opera de artă, ci un spor de originalitate.

Îmi place să cred că ardelenismul meu n-a fost un obstacol pentru împlinirea operei mele și pătrunderea ei în largi straturi românești. Poate chiar dimpotrivă.

— Cum vedeți proza lirică? Ați urmărit tendințele poeziei tinere? Ce opinie aveți despre ele?

— Catastrofa ce s-a abătut iar asupra neamului românesc, sfărâ-mîndu-ne unitatea teritorială abia câștigată, lovește cel mai crunt o puternică eflorescență literară și culturală. Generația cea mai nouă, cei între douăzeci și treizeci de ani, cei ce s-au născut ori au crescut în România umilă, începuse în ultimul timp să se manifeste tumultuos debogat. Forța creatoare românească, în sfârșit liberă, izburca pe tot cuprinsul țării întregite. În câteva centre din Ardeal, în Bucovina, pînă și în oropsita Basarabie, poeții și prozatorii tineri se adunau, lucrau, sco-teau reviste, organizau șezători, tipăreau volume. A fost cea mai promițătoare înflorire de talente noi din tot cursul istoriei noastre culturale. Pînă și în Capitală revistele literare de luptă și polemică au ajuns să fie stăpînite de tinerii aceștia entuziaști, plini de toate avinturile... Firește, afară de cîțiva, e vorba încă de primele asalturi pentru cucerirea laurilor. Dar trebuie subliniat că mai toți ies în arenă într-o armură spirituală superioară celei pe care au avut-o înaintașii lor. Cei mai mulți sunt stăpîni pe strălucite mijloace de expresie și cunosc bine tehnica artei lor, încît au mai multe șanse de-a se realiza în opere solide, în marginea talentului, negreșit.

Lovitura destinului, care ne-a ciopîrțit iarăși, nu va zdrobi oare elanul acestor tineri, nu va slăbi oare puterea lor creatoare? Vor mai putea oare înflăcărații poeți tineri basarabeni să cînte? Sau cei rămași dincolo în Ardeal și în Bucovina?... E încercarea cea mare a generației. Coșbuc, Agârbiceanu⁸⁷, Slavici, Goga și alții au apărut și s-au manifestat sub dominația ungurească. Pilda lor va servi ca îmbold nu numai celor de dincolo, ci și celor de-aici.

Am impresia că toată literatura tinăra e străbătută de un elan parcă eroic, nu însă eroism verbal, gol și fad, în genul poeziei de război, ci o energie interioară stăpînită, sobră, generatoare de viață nouă. Scrisul acesta silește pe cititor să colaboreze, trezind într-însul vibrații tainice. Cititorul devine astfel părtașul sentimentelor și năzuințelor abia sugerate de poet. E un hermetism *sui generis* în poezia tinăra, un fluid nou care străbate pe subt cuvinte pînă-n inima cititorului nou, generația nouă.

Poate că tocmai literatura aceasta e mai aptă să mențină comunitatea sufletească între toți românii după sfîrșirea hotarelor neamului. E datoria cea mai nobilă a literaturii totdeauna.

— Cum credeți că s-ar putea face ca literatura noastră de azi să fie mai bine cunoscută în străinătate?

— O literatură nu e cunoscută în străinătate decât prin opere reprezentative, de obicei foarte puține. A fi cunoscut înseamnă a fi citit și apreciat, a avea circulație în presă, în critică, în public. Nu e sufi-

⁸⁷ Ion Agârbiceanu (1882—1963), prozator neamintit în *Jurnal*, dar urmărit de L.R. încă din anii uceniciei sale literare (vezi vol. *Caiete*); la B.A.R. consultă corespondența lui I.A. către L.R., nr. 141 962—141 969, datînd din anii 1922—1941.

cient să traduci și să tipărești o carte într-o limbă străină; trebuie să cucerești atenția și prețuirea străinilor.

În vremuri normale se făcea simplu, fără propagandă și fără concursul statului. Căutând noutăți care să stârnească interesul cititorilor, editorii prezentau din toate literaturile operele ce li se păreau mai interesante. Așa se întâmplă să pătrundă și să se impună și scriitorii de-ai țărilor mici, norvegieni, danezi, polonezi...

Azi lucrurile sunt mai complicate. În regimurile totalitare nu poate fi vorba de-a te face cunoscut decît cu permisiunea guvernului respectiv. Se pare că regimurile totalitare se vor generaliza. Atunci și literaturile vor fi expresia unor linii generale, mai mult sau mai puțin. Așa apoi se va reveni la normal, firește altfel de normal, unde statul va avea rol precumpănitor.

Orice va aduce viitorul, cert este că nu vom putea fi cunoscuți în străinătate decît prin opere vii, puternice, interesante, care să rețină atenția oamenilor. Cu plictiselile noastre didacticizante, abia vom obține zîmbete ironice. Nu noi vom impune lumii ce să aprecieze din literatura noastră.

Statul va trebui să ajute fie inițiativa particulară, fie vreo organizație creată în acest scop care va avea să recomande editurilor străine operele de tradus. Obiectivitatea, seriozitatea și severitatea în selectare vor fi hotărîtoare pentru reușită. Spiritul de gașcă și nepotismul ar ucide inițiativa. Criteriul artistic poate fi singurul ținut în seamă.

O carte, două, cel mult trei pe an, editate de case serioase, comercializate serios, ar putea atrage atenția asupra producției românești. Apărînd cîțiva ani de-a rîndul în Germania, Anglia, Italia, Franța, în condiții bune, cărți românești valoroase, s-ar face mai mari servicii României decît prin toate propagandele politice...

Unele din cărțile mele s-au tradus în mai multe limbi. Afară de traducerile italienești din care oficialitatea românească a cumpărat cîte două-trei sute de exemplare, toate celelalte traduceri s-au făcut din inițiativă particulară, fără nici un fel de concurs sau ajutor al statului. S-ar părea că unele traduceri au avut, dacă nu răsunset decisiv și deci mare succes comercial, cel puțin un apreciable succes de stimă. Nu spun aceasta numai după recenziile numeroase și elogioase din reviste și ziare, ci mai mult după alte efecte, mai directe. Astfel versiunea engleză a *Pădurii Spinzuraților*, apărută la Londra și New York simultan, a provocat traduceri ale aceleiași cărți, firește din englezește, în limba olandeză, norvegiană și chiar japoneză. Versiunea franceză a *Ciulendrei* a dat naștere unei traduceri în limba sîrbească, după textul francez. Anume editori germani care se interesau de *Pădurea Spinzuraților* au cunoscut romanul după traducerea în limba franceză. *Ion* și *Pădurea Spinzuraților* au stîrnit interesul altor editori slavi pe urma traducerii în limba cehă și poloneză.

Toate acestea sunt însă numai un început. Dintr-o firească demnitate eu nu m-am ocupat de traducerea operelor mele. Cred că alții trebuie să se ocupe, dacă merită. Pentru ceea ce s-a făcut păstrez toată

simpatia traducătorilor care au avut ei toate inițiativele. Îndeosebi d-lui Claudiu Isopeșcu, pentru traducerile în italienește. Dl. Leon Thévenin, el însuși scriitor valoros, a tălmăcit în franțuzește *Pădurea Spinzuraților* cu o dragoste și o conștiinciozitate pentru care îi rămîn mult recunoscător.

Soarta cărților depinde totdeauna și de atmosfera în care ele apar. *Pădurea Spinzuraților* a apărut în franțuzește într-o vreme cînd stînga stăpînea tiranic în toate domeniile. Cartea mea a fost prezentată, foarte elogios, prin *Le Figaro*, de către d. André Bellesort⁸⁸, cunoscutul critic literar și academician, om de dreapta. Ceea ce a avut ca urmare că romanul a fost considerat de dreapta și deci trecut sub tăcere de critica democratică ortodoxă.

— Cum ați judecat dv. dramatizările făcute după operele dv.

— Despre dramatizările unora din romanele mele? Dar bine, s-au reprezentat și au fost suficient judecate de critică și spectatori. Ce-aș putea să adaog eu? Cunoști sentința lui Goethe: „Schaffe, Künstler! Rede nicht!“⁸⁹

Suride, obosit parcă. Am trecut de jumătatea nopții. Prin ferestre, se văd constelațiile electrice ale orașului de sub noi.

Mîna care mi-o întinde e curaj și duh. În hol mă întorc să mai privesc o dată. Uriș și blond în cadrul ușei deschise risipește lumina unui suris.

Mă gîndesc, așa răsare soarele.

TRANSILVANIA 1940⁹⁰

Nici un popor n-a îndurat mai îngrozitor de multe lovituri ca românii. Trecutul nostru e un lanț de jertfe fără seamăn. Momentele de bucurie și înălțare au fost atît de puține! Nici un uragan istoric nu ne-a ocolit și nici un prăpăd. Durerea a devenit tovarășa de viață a neamului, iar duhul ei a zămislit resemnarea subțilă a loviturilor soartei, precum din duhul jertfei s-a întărit credința mereu vie în venirea dreptății. Așa am rezistat în trecut, așa rezistăm azi și peste veacuri. Singerăm și credem.

Anul nefast 1940 a urnit furiile destinului asupra neamului românesc. Istoria obiectivă va arăta cîndva pricinile ascunse sau adînci care au făcut ca România să se afle singură și izolată, fără nici un ajutor, în mijlocul unui cerc de dușmani de moarte, tocmai în zilele cele mai cruciale pentru viitorul Europei. E spăimîntător de inexplicabil

⁸⁸ André Bellesort (1866—1942), profesor, critic și istoric literar; între lucrările sale se numără și *La Roumanie contemporaine* (1905).

⁸⁹ Creează, artistule! Nu vorbi! (germ.)

⁹⁰ Apărut în *Familia*, seria IV, LXXXVI, nr. 1, ian. 1941, p. 8—10.

bil cum s-a putut să nu avem nici un prieten adevărat, adică prieten pe viață și pe moarte, când s-a pus în cumpănă viața și moartea popoarelor! Și doar România nu era o țară ticluită artificial, prin articole de tratate silnice, ci statul național, firesc, care cuprindea în granițele sale marea majoritate a poporului românesc după două mii de ani de lupte și suferințe.

În ceasurile de răstribite popoarele condamnă tot atit de lesne pe conducătorii cari au suferit înfrîngeri pe cit de lesne i-au tolerat la cîrmă chiar cînd îngrămădeau greșeli peste greșeli. Nu ne trece prin gînd să bănuim că vreunul dintre guvernații României ar fi greșit intenționat. Numai politicienii și fanaticii vād trādători în adversarii căzuți. Dar incapacitatea și lipsa de perspicacitate sunt tot atit de condamnabile la cei cari își asumă răspunderea destinelor țării.

Cei ce au guvernat România după realizarea marelui ideal național vor da socoteală totdeauna de un mare și dublu păcat ce l-au săvîrșit, fie și fără să fi știut: că au stîrnit și perpetuat înlăuntru vrajba permanentă între frații abia strînși împreună și că în afară au practicat singura politică inadmisibilă, aceea de-a baza siguranța și apărarea teritoriului național, avînd jur-împrejur numai dușmani declarați, pe complicate și nesincere înțelegeri cu țărișoare neconsolidate, pe pacte universale bombastice sau pe vagi promisiuni de asistență din depărtări de mii de kilometri. Dacă pînă la un timp și în lipsa alteia, politica aceasta s-ar putea justifica, după ce spiritul nou a cucerit inima continentului, asemenea politică planetară nu putea duce decit la catastrofă. Și, într-adevăr, cînd ne-au năpădit marile primejdii, toate pactele și înțelegerile și aranjamentele mincinoase s-au sfărîmat, iar România a rămas goală în mijlocul dușmanilor.

Adevărat: noi n-am crezut, nimeni nu și-a putut închipui că dreptatea românească atit de evidentă ar mai putea fi judecată vreodată. Dreptatea noastră s-a împlinit ca rezultat al unui principiu recunoscut de toți, pretutindeni și pentru totdeauna. Dreptul de-a ne uni toți românii într-un singur stat nu ni l-au dat războaiele sau tratatele, ci realitatea cea mai vie. Granițele noastre n-au fost de cuceriri, ci de restabilire a unui drept natural pe care toate popoarele europene l-au realizat, de la cele mai mari pînă la cele mai mici, de la Germania pînă la Slovacia. Etnice au fost granițele noastre, nu politice sau strategice. De aceea am crezut că sunt eterne, că trebuie să fie. Granițele noastre nu le-am trasat noi, ci chiar dușmanii noștri pe hărțile lor etnografice, cînd au fost cinstite.

De altfel temelia mării uniri, rezoluția de la Alba Iulia, s-a pus la 1 Decembrie 1918, cînd nici nu se pomenea de Trianon, cînd statul ungar opresor era complet sfărîmat, cînd nu mai exista nici armată, nici măcar poliție, cînd anarhia se întindea vertiginos amenințînd cu o prăbușire socială generală. Atunci poporul autohton cel mai numeros și mai legat de glia strămoșească, avînd conștiința răspunderii istorice,

a trebuit să-și hotărască singur soarta sa și a moșiei sale. La Alba Iulia neamul românesc, oprimat crunt atitea secole, și-a zdrobit singur lanțurile și și-a făurit o țară nouă, mai bună și mai demnă nu numai pentru sine, ci și pentru celelalte neamuri conlocuitoare. Atit a fost de naturală hotărîrea de la Alba Iulia, luată în numele celor peste patru milioane de români, și atit de generoase principiile enunțate, că peste cîteva zile germanii din Ardeal, într-o adunare similară la Mediaș, au aderat din proprie inițiativă la noul stat românesc.

Dreptatea românească e atit de evidentă, că noi n-am socotit necesar s-o demonstrăm, sau n-am vrut, sau n-am știut. Numai cine n-are dreptate trebuie să se zbuçiume, să mintă și să înșele pentru a crea aparențe împotriva evidenței. Toată propaganda revizionistă ungară ni s-a părut o echilibristică și un artificiu de vorbe goale care nu pot înșela pe oamenii serioși, care sunt menite să aibă soarta bășicilor de săpun la orice examinare atentă.

Judecata lui Solomon se poate repeta veșnic cu același rezultat: mama adevărată nu se va mîngîia niciodată cu ciopîrtirea copilului, pe cînd cea falsă... Pentru noi Transilvania nu poate exista decit întregă, trup din trupul nostru. Pentru alții ea reprezintă doar ambiții istorice sau castele feudale zidite din truda generațiilor de robi români. Pentru noi înseamnă tot: trecut, prezent, viitor, ființa sau neființa. Noi n-am venit de nicăiri; ne-am plămădit, ne-am născut și am crescut din pămîntul ardelean. De mii de ani, milioane și milioane de români au asudat muncind, au sîngerat luptînd și au murit amestecîndu-și țărîna pretutindeni în pămîntul străvechi, încît toate văile și dealurile și toți munții sunt îmbibați cu sînge românesc, iar pașii trecătorului calcă numai pe pămînt amestecat cu pulberea de trupuri românești... Alții se pot mulțumi cu o parte mai mică sau mai mare din Transilvania, reprezentînd pentru ei numai teritorii de exploatare; noi nu putem uita niciodată pe părinții și străbunii noștri rămași în pămînt.

Atit de mult e o unitate rotundă românească Transilvania, că nici o încercare de dezmembrare, oricît de bine intenționată, nu poate produce decit răni ce nu se vindecă niciodată. Pentru a se „libera“ un milion de ungro-secui din statul român au trebuit să redevină robi la unguri un milion și jumătate de români. Ceea ce reprezintă cea mai vădită dovadă nu numai a romanității Transilvaniei, dar și a unității ei indisolubile.

În vreme ce dușmanii noștri se înversunează să ne răpească pămîntul și să ne robească frații, noi continuăm a spera și a crede în triumful dreptății adevărate, a dreptății noastre, și în ce privește Transilvania. Secole după secole am suferit și am crezut în sosirea dreptății, fără a-i fi cunoscut bucuriile. Cu atit mai mult ne vom stăpîni acum revolta și vom aștepta ceasul izbăvirii.

Dincolo de Transilvania 1940 va veni împlinirea dreptății. Credem în Transilvania românească eternă și nedespărțită!

Un interviu cu d. Liviu Rebreanu nu e un lucru ușor, mai ales acum cînd d-sa este atît de ocupat la Direcția generală a teatrelor și operelor. Totuși am reușit să-l interviuăm, la Direcția generală a teatrelor.

Sus, forfotă mare. Dl. Liviu Rebreanu de-abia a fost instalat. Artiste, artiști... (Totdeauna mi s-au părut inetransați oamenii în viața lor cea de toate zilele; pe scenă sunt numai executanți și cu cit sunt mai perfecți cu atît sunt mai impersonali.)

Rezemat de-o fereastră: Ionel Teodoreanu. Este, însă, trist și excepțional de preocupat de un proces pe care-l pregătește îndeaproape. Nu crede în posibilitatea de-a putea vorbi cu maestrul Rebreanu. Știe prea bine cît este ocupat.

Sunt pofțit în cabinetul de lucru. Înalt, sprinten — surprinzător de sprinten — mă primește cu multă voie bună. Ocupat peste măsură, totuși îmi fixează o întîlnire după masă.

Pe drum revăd imaginea aceea domnească. Un om mare, bine legat, care stăpînește, care trebuie să stăpînească. Albul părului îi dă o prestanță de clasicism. După masă, însă, este o ședință la Academia Română, deci, trebuie să aminăm.

— Miine la „Studio“; am o repetiție generală la care vreau să asist. Vii? La orele două și jumătate.

— Desigur.

Am sosit, așa cum se cuvine, înaintea maestrului. Îl așteaptă cu toții. La ușă, d. indendent. Este în febră; d. director general vine pentru întîia oară. Pe scenă, regizorul și directorul tehnic dau ultimele lămuriri. Actorii sunt agitați. Mai agitat ca toți însă, autorul piesei a cărei repetiție trebuie să se desfășoare în fața d-lui director general.

La ora precizată sosește. Este numai zîmbet. Fără să vrei te gîndești că omul acesta îi făcut să împăciuiască. Exprimă atîta încredere! Repetiția începe. Emil Botta este protagonistul.

— Mastre, trebuie să-ți mărturisesc, sunt la primul interviu.

Sinceritatea mea a plăcut. Sunt sfătuit să renunț la întrebări precise și la creion.

⁹¹ Interviul apărut în *Ilustrația săptămînii*, I, nr. 10, 23 febr. 1941, p. 3. Cu următoarele subtitluri: *Actualitatea comediei. Lipsa dramei țărănești. O carte ca vinul vechi. Tipul românului: Tîndală și Păcală. Două cărți în lucru.* După *Jurnal*, interviul a fost luat la 15 febr. 1941 („După-amiazi, un reporter de la *Ilustrația* vine acasă cu fotograf pentru interviu. Apoi ședința extraordinară la Academie și în sfîrșit la Fanny.“)

— Vom discuta și d-ta vei extrage ceea ce-ți convine... Renunți la interviul propriu-zis. Faci un reportaj.

Despre piesa repetată n-avem să scriem ce s-a vorbit. Secrete profesionale — astfel am fost admis să fiu de față.

Între tablouri și acte, convorbirea se-nfiripă. Firesc, de la teatru. Am întreat de ce nu mai scrie lucrări dramatice.

— Știți cît am scris încă de la optsprezece ani. Aproape c-am epuizat toate temele. Am scris imens. Am considerat, însă, toată activitatea aceasta ca o distracție a spiritului. Cînd mai tîrziu am ajuns la concepția integrală a ideii de artă, am devenit foarte pretențios. Mi-aduc aminte, făceam cronică teatrală imediat după ce venisem din Ardeal și știam pe dinafară *Scrisoarea pierdută*. Dacă la vreo reprezentație un actor sărea un cuvînt sau îl înlocuia cu altul nu-l iertam. A doua zi scriam despre asta o coloană de gazetă. Nu-l puteam ierta; opera de artă este definitivă și orice vorbă, orice virgulă are sensul ei. Teatrul, mai ales, este un gen pe cît de greu, pe atît de dificil.

Am să-ți spun o frămîntare de-a mea.

Țara noastră-i agricolă și, totuși, n-avem o piesă mare din mediul acesta. (Una de valoarea lui *Ion*, gîndesc eu, și de aceea întreb de ce n-a încercat s-o scrie.)

Ba da, am vrut. M-am gîndit la conflictul fatal și permanent dintre părinți și copii. Proiectasem să urmăresc trei generații. Am încercat de cîteva ori și încă n-am renunțat — dar, crede-mă, sunt cel dintîi care recunosc greutatea, deoarece vreau să scriu ceva temeinic. Pot, oricînd, scrie o piesă de teatru. Să placă publicului, chiar — dar nu asta mă interesează. Vreau o piesă care să zguduie: o dramă al cărui conflict să te urmărească mult timp. Subiectul nu-l văd decît din lumea țărănească și conflictul este acela amintit mai sus.

Desigur că va veni cineva, dar după mai mulți ani, care să zugrăvească vremurile noastre. Nu uita însă, că au trecut opt ani de la instaurarea regimului național socialist și încă n-avem o lucrare consacrată acestei teme. ⁹²

— Maestre, vreau o lămurire. Într-o convorbire cu d. G.M. Vlădescu, mi-a spus c-am uitat prea ușor Ardealul, c-ar trebui să scoatem din repertoarele noastre orice comedie, orice farsă. Drama, atîta doar să se mai joace.

— Ardealul!... (Și Liviu Rebreanu oftează adînc, întocmai ca un țăran, a mare pagubă... Vorbele-i prind avînt, pasiune.) ...Ardealul! N-am uitat și n-avem să putem uita vreodată Ardealul.

⁹² Rostite conjunctural, în 1941, cuvintele par mai mult să explice portofoliul clasicizant, pe care, deliberat, L.R. îl pune la baza repertoriului Teatrului Național. În proză, tratarea temei, de pe poziții ideologice antinaziste, reținuse atenția multor scriitori. Astfel, la doi ani după instaurarea hitlerismului în Germania, André Malraux publica romanul *Le Temps du mēpris (Vremea disprețului)*, prin al cărui erou, comunistul Kassner, evoca lupta antifasciștilor germani, atrăgînd atenția asupra existenței lagărelor de concentrare ale regimului național-socialist.

Ardealul nu se discută. E jalea noastră cea mare, care s-a închis sub lacăt greu în inimile noastre.

Totuși, comedile sunt necesare. Când în casă-i atita jale, te duci la teatru să mai poți uita. Să mai rizi puțin. E atât de greu să-ți descrețești fruntea acum.

— Atunci, ați vrea să-mi spuneți din planurile pe care le aveți în legătură cu teatrele noastre? Despre repertorii?

— Cred că-i prematur să vorbesc despre el. Am, într-adevăr, unul, dar când nu știi ce poate să-ți aducă ziua de mâine, este mai bine, în materie de spectacole, să te gîndești la ziua de astăzi. Este atât de greu, cu măsurile acestea absolut necesare de camuflaj, cu luminile stinse, să faci teatru.

Repetiția s-a terminat. D. director general dă dispoziții îndeaproape pentru îndreptarea unor anumite situații, pentru nuanțarea interpretării.

Plecăm, dîndu-ne întîlnire pe a doua zi, dimineața.

„Să sfîrșim lucrul început“, îmi spune.

Dimineața sunt primul la teatru.

Imediat ce sosește d. Liviu Rebreanu, sunt primit.

Credeam că va fi greu să reluăm firul discuției, dar m-am înșelat. Sunt poftit cu multă binețe pe jeluțul din fața biroului plin de acte și mape.

Întreb despre cărți, despre vinzarea lor.

— Pe chestia aceasta sunt mulțumit. Cărțile mele se cer mereu. Sunt scriitori care-și vînd cărțile doar la apariție. Ale mele, însă, se cer mereu — și, iată, de ce sunt în stare, ca să trăiesc din cărți. Într-adevăr, la doi ani scot o nouă ediție, și cum am vreo cincisprezece cărți pot să trăiesc din aceasta.

Trei s-au vîndut cel mai bine: *Ion*, *Pădurea Spînzuraților* și *Răs-coala*.

O mențiune specială am pentru *Jar* și *Amîndoi*. Sunt două cărți mai ușoare, dar care se cer mereu. Iată, ultima este scoasă de un an și s-au vîndut cincisprezece mii de exemplare.

— Dar *Gorila*?

— Gorila!... aceasta-i o carte la care țin foarte mult. Firesc, a avut o critică dușmănoasă și de zeci de ori a fost amenințată cu confiscarea, dar nimeni n-a îndrăznit să spună pe față cu cine se pot asemui eroii cărții mele. Totuși, oricîte defecte i se vor găsi — iartă-mă, că-ți spun chiar eu —, dar cartea asta are o calitate: obiectivismul autorului. Cartea asta-i ca vinul. Cu cît se va învechi, cu atît va fi mai bună... Pînă acum s-au vîndut douăzeci de mii de exemplare și se cere bine.

(Cartea se termină, după cum cred că foarte multă lume știe, prin intrarea juraților în camera de deliberare.)

— Ne puteți comunica verdictul?

— Da, cred că voi scrie o urmare. Însă nu acum... Dar văd că vorbim mai mult despre trecut...

— Da, vroiam tocmai să vă-ntreb pentru viitor...

— Am două cărți. Una doar s-o transcriu: *Minunea minunilor*. Alta, *Păcală și Tîndală*, la care lucrez. La aceasta țin însă mult de tot. Vreau să fac din acești doi eroi un roman. Șmecherul acesta care caută să scape de muncă, pe cînd Tîndală muncește ca un rob, cred că va fi interesantă cartea, dar este destul de greu s-o scriu. Sunt reținut aici atît de mult...

Totuși, mă gîndesc la viitor.

Am o dorință, o dorință fierbinte: să-mi ajute Dumnezeu să mai trăiesc în Ardealul nostru.

...Ardealul nostru!

Și figura maestrului adună nostalgiile trecutului într-o furtunoasă și masivă împletire cu viitorul...

Convorbirea a luat sfîrșit!

Sunt, însă, atîtea lucruri pe care nu le-am scris. Acestea-s, însă, răsplata mea sufletească — și, poate, mai tîrziu le vor cunoaște mai mulți.

DL. LIVIU REBREANU DESPRE TEATRU ȘI CULTURĂ ⁹³

Eram trimisă să stau de vorbă cu maestrul elminat, cu maestrul pe ale cărui cărți învățasem să deslușesc sensul vieții, așa după cum odinioară românii învățau cititul silabisind letopiseții. Emoția este lesne de înțeles, și pe cînd îi stam timid în față mă gîndeam că de aceeași intensitate trebuie să fi fost impresiunea pe care adolescentul Pascali o simți în ziua aceea memorabilă de examen în fața marelui Carducci, cunoscut lui doar din lectură.

M-a primit cu o blîndă și caldă amabilitate, întrebîndu-mă de scopul vizitei mele și interesîndu-se îndeaproape de „interogatoriul“ pe care vroiam să i-l cer.

Întrebările mele privind toate aspectele personalității d. Rebreanu erau într-adevăr multe, ținînd seama de seriozitatea și conștiinciozitatea cu care îi place să se achite de orice îndatorire. Dar maestrul are psihologia curiozității bolnăvicioase a cititorului și atunci a consimțit să-mi răspundă cantitativ în ordinea actualelor sale preocupări despre *activitatea sa literară*, apoi despre *Academie*, și în cele din urmă despre *teatru*, care i-a centralizat toată atenția.

Pe cea dintîi a neglijat-o deocamdată, amînînd pentru o dată ulterioară sfîrșitul notelor din călătoria în Norvegia, Anglia și Spania, intitulate *De la miazăzi la miazănoapte*.

Pe deasupra lucrului obișnuit își înfiripa ființa, domol și sigur, ca altă dată *Ion*, un alt roman, *Păcală și Tîndală*, care va fi reprezentativ pentru neamul nostru.

⁹³ Interviu apărut în *Vremea*, XIII, nr. 594, 16 mart. 1941, p. 8—9, și realizat de Elisabeta Grecescu, în cadrul „Convorbirilor *Vremii*“. După *Jurnal*, interviul a fost luat la 1 mart. 1941 („La 5 d.a. d-ra Grecescu de la *Vremea* cu interviu. Continuarea mâine la 10,1/2 acasă.“)

Ca răspuns la întrebările mele asupra Academiei care, împlinind în curând 3 sferturi de veac, își va sărbători în mai, cu tot fastul, acest eveniment cultural, d. Rebreanu îmi spune că Academia a corespuns cu prisosință rolului pentru care a fost creată — adică acela al unificării și creării unei limbi literare, ca și intensificarea studiilor istoriei românilor. Din discuțiunile care au avut loc în ședințele din urmă reiese totuși necesitatea unei reorganizări pe alte baze, mai conforme timpurilor noi. Mai precis se conturează eficacitatea lărgirii cadrelor în sensul unei Academii — în felul celei franceze, de pildă — care să cuprindă toate manifestările spiritului românesc, dându-se o mai mare dezvoltare secțiunii științifice, care va trebui să înglobeze toate disciplinele științei de azi. În cazul acesta Academia ar putea înnumăra între 60 și 80 de membri.

În concluzie, spune d-sa, Academia, care este un organism viu, se adaptează de la sine împrejurărilor, iar ideea unei reorganizări persistând în sinul ei, planul acestei reorganizări se va elabora pe îndelete, cu seriozitatea și înțelepciunea îndeobște cunoscută a academicienilor, spre realizarea unui proiect ideal, permanent, care să facă din această instituție un stilp al civilizației.

TEATRUL, MAREA MEA PASIUNE..

Dacă maestrul a trecut repede peste cele două chestiuni — lucrările sale neglijate momentan, și Academia, în care nu este singura voce —, apoi nu tot așa se întâmplă cu teatrul.

— Teatrul — îmi mărturisește d-sa, și în clipa aceasta ochii de un minunat albastru, pînă acum visători, strălucesc de o lumină nouă pornită din adînc — a fost și a rămas marea mea pasiune.

Notez că pentru teatru a scris începînd din clasa a 8-a de liceu peste o sută de piese, nepublicate și manuscrisele lor pierdute; actualmente are în gînd două subiecte foarte interesante ca temă și idee, pe care le-ar scrie bucuros, dacă i-ar îngădui-o timpul.

Toate comediile sale au fost scrise ca un divertisment, într-o lună de recreație, între două romane grele.

În sfîrșit, iată-ne ajunși la problema care cu deosebire îl preocupă și despre care vorbește cu aceeași dragoste cu care o mamă vorbește despre viitorul copilului ei. A urmărit problema teatrală întotdeauna, de departe, dar acum, venit în fruntea acestei instituții, poate s-o dirijeze efectiv în cadrul concepției și vederilor sale. Spre marea sa încintare deci, chestionarul pe care-l întocmisem, avînd ca idee generatoare *rolul educativ al teatrului*, în jurul căreia gravitau celelalte, organizațiile repertoriului, turneele în provincie, definirea Studioului, teatrele particulare, ca și eventualele proiecte, nu-l găsește nepregătit, ba dimpotrivă, pare plăcut surprins că și noi ne-am gîndit la lămurirea unor probleme care îl frămîntau și a căror soluție o avea mai mult la inimă.

După o scurtă meditație, în care ideile se orînduiesc logic într-un tot unitar, d. Rebreanu începe să-și expună într-un ritm vioi și exuberant un întreg plan de lucru; dinamismul acelei expunerii avea o impetuzitate de stil pe care condeiul meu poticnit n-a putut-o prinde. Am notat deci în esență cele spuse și îmi asum forma.

ARTA DIRECTORULUI DE-A READUCE PUBLICUL LA TEATRU

Este de la sine înțeles că pentru a-i da teatrului un rol educativ trebuie să ții seama în primul rînd și mai ales de organizarea repertoriului.

Or, la venirea d-sale la direcție repertoriul era deja întocmit, se depuseseră eforturi și se făcuseră cheltuieli, așa încît, bun sau rău, nu putea fi schimbat. Deci nu se poate vorbi de actualul repertoriu, ci de unul virtual, pentru viitoarea stagiune.

Teatrul nemaifiind astăzi, în zodia cinematografului și radioului, un factor hotărîtor în viața oamenilor, nu mai exercită aceeași fascinație asupra lor ca pe vremuri; are extrem de mare importanță acum *arta cu care directorul știe să readucă publicul la teatru*, fiindcă teatrul fără public este mort și în cazul acesta nici nu și-ar putea motiva existența.

Constatarea aceasta, a îndepărtării publicului, explică rețetele reduse, prevederile nerealizate, ca și criza prin care trece teatrul; totul stă deci în dibăcia cu care știi să-l chemi, pentru ca apoi să-l poți educa și cultiva gustul artistic. Procedul este în priceperea selecționării repertoriului care, indiferent dacă este român sau străin, modern sau clasic, trebuie să fie în așa fel încît să aibă în vedere atît *scopul artistic*, cît și pe cel *educativ* (moral, național, ideologic), ca și acela *distractiv, atractiv*.

Aceste trei condițiuni laolaltă sunt condițiunile optime ale unui spectacol ideal.

De altfel, repertoriul clasic, cuprinzînd piese înălțătoare și purificatoare — Shakespeare, Racine, Hugo, Goethe, Schiller, Calderon, de Vega, Grillparzer, a cărui piesă *Ale mării și iubirii valuri* se montează chiar acum pentru comemorarea celor 150 de ani de la nașterea sa —, îndeplinește cu prisosință aceste condițiuni.

Nu, prin urmare, piese grave și severe care ar viza numai și prea direct scopul educativ, fiindcă știm că educația nu se face forțat; nu piese lipsite de conținut, ușoare, care n-ar face decît să amuze ieftin, scoborîndu-se la nivelul gustului public; nu piese triste și îndoliate, care să ne facă să plîngem cruntul ceas pe care îl trăim, fiindcă ar alunga publicul și s-ar juca cu sala goală.

Teatrul este într-adevăr o școală integrală, pentru tineri, ca și pentru adulți, dar el trebuie să utilizeze o pedagogie cu totul specială, mai savantă și mai subtilă, pentru a-și ajunge ținta. Rezultatul acestei educații nu este indiferent nici neamului și nici guvernului care subvenționează instituția.

Turneele au rămas mereu o problemă de rezolvat și organizarea lor este cu atât mai dificilă cu cât viața teatrală la noi este mult prea la început. Deplasările trupei în provincie au fost întotdeauna deficitare, doar două turnee — *Femeia Cezarului* și *Faust* — au dat rezultate și morale și materiale satisfăcătoare.

Condiția ideală a turneelor ar fi organizarea unei *echipe speciale, mobilă*, care să servească exclusiv și în permanență necesităților provinciei, garantându-se reușita spectacolului și asigurându-se situația actorului.

Așa cum sunt turneele Naționalului sunt prea puține; la ele vin să se adauge cele ale teatrelor particulare, dar acestora nu poți să le dai directive asupra repertoriului, din moment ce nu îți iei asupra-ți riscurile materiale ale reprezentațiilor. Teatrului Național i se acoperă cheltuielile și deficitul de către stat, dar teatrelor particulare cine le compensează pierderile?

Prin urmare, din moment ce statul nu are îndatoriri față de aceste teatre, nu le poate impune nici directive, ele rămân să se organizeze deci ca mai-nainte ținând seama de interesele statului, de gustul public și de propriile greutăți.

Chestiunea aceasta, a rezultatului material, îl preocupă mult pe d. Rebreanu. Gîndul spectacolului ideal nu-l exclude pe acela al îmbunătățirii soartei actorului; faptul acesta îl demonstrează ridicarea salariilor, ca și înființarea Studio-ului.

Studioul a fost înființat de d.-sa acum zece ani, cu un scop bine determinat: pentru a da posibilitatea celor 70—80 de actori, cărora la Național le venea rar rîndul, să joace și să se afirme; pentru a înlesni reprezentarea pieselor mai ușoare, mai riscate, ale tinerilor autori români necunoscuți — fiind în sensul acesta un teatru experimental —, și apoi pentru că un al doilea teatru mai prezenta și puțința unui câștig în plus pentru actori, deoarece după acoperirea cheltuielilor excedentul li se distribuia lor.

Scopul inițial a rămas același, dar de cînd Studioul a intrat în administrația statului a început să fie și el deficitar.

TEATRU ȘI PENTRU ȘCOLARI

După ce aflu toate greutățile materiale cu care se zbate Naționalul mai ales de cînd, în urma cutremurului, este silit să se mulțumească cu mica sală de la Comedia, pun cu greutate întrebarea asupra gratuității pentru studenți, și nu la galerie, ci cu staluri.

— În București — îmi răspunde d. director — sunt 20 000 de studenți, pentru a-i putea satisface ar trebui să dai reprezentații numai pentru ei! Iar sala Comedia are doar 250 de locuri jos, dintre care 60 sunt în permanență date autorităților, gazetelor. Și apoi — un zîmbet zglobiu îi animă fața —, galeria are tradiția, farmecul și poezia ei.

Toată intelectualitatea a trecut pe acolo, i-a gustat emoțiile, și cît de frumoasă, la vîrsta aceea, ți se pare viața privită de la înălțimea galeriei! Eu care sunt un tradiționalist n-aș putea distruge galeria!

STUDENȚII ȘI TEATRUL

Dl. Rebreanu are un gînd bun și pentru școlari: intenționează să facă, în afară de reprezentații sporadice pentru ei, un *Teatru al școlărilor*, cu o trupă anume specializată și destinată numai acestui scop. Școlarii își vor găsi aici distracția pe măsura vîrstei lor și nu vor mai fugi de la școală pentru ca să vadă, pe furis, spectacole interzise.

Dar toate planurile rămîn în suspensie pînă în iunie cînd Naționalul își începe campania de lucru pentru toamnă. Maestrul insistă să accentueze că totul este pe drumul cel bun și totul se va realiza dacă vom avea liniște, vom trăi și vom fi sănătoși.

CONVORBIRE CU DL. LIVIU REBREANU ⁹⁴

Nu este înția convorbire cu d. Liviu Rebreanu. Împrejurări — uneori alături de preocupările scrisului cotidian — ne-au prilejuit mai mult decît agreabile discuții, îndelungi și pline de un farmec unic.

În parte, s-au adunat neprețuite mărturii și gînduri, asemenea firelor de aur în jghebul unde șuvoiul de apă a spălat bulgării de minereu, în ample „interviuri”, sau în „jurnalul” — ținut la zi.

Prilejurile acestea capătă strălucirea unor sărbători. Romancierul nostru aprinde toate luminile — s-ar spune — și „tema” se deslușește, deplin conturată, vibrînd în liniile ei, sub fasciile proiectate asupra-i.

Ar fi — cîndva — de schițat, într-un articol, imaginea romancierului Liviu Rebreanu vorbind... Schița ar putea însemna un pretext la un studiu, în care umbrele s-ar statornici — după toate regulile desenului în fusain.

Puținele întrebări pe care intenționam să le înfățișăm d.-lui Rebreanu și-au găsit interpretarea sufletească și artistică așteptată în imaginea unor adevăruri fragile.

— În opera dumneavoastră, maestre, Ardealul își răsfrînge decorul cu o stăruință deosebită...

— Pot să afirm că opera mea nu ar putea exista fără Ardeal, care-i *dă totul*. Fără să fie locală prin aceasta și să aibă o culoare regională, ardelenismul — în ce are mai prețios — e toată opera mea.

⁹⁴ Interviu apărut în *Tineretea*, seria II, VII, nr. 2, 1 apr. 1941, p. 3, realizat de N. Papatanasiu. Cu subtitlurile: *Despre: Ardealul și opera romancierului. Decorul ardelean și literatura țării. Contribuția artistică a Ardealului. Arta dincolo de munți.*

Socot că ardelenismul e un fel de eticism în artă, o lege a artei — cu locul, cu aerul, cu pământul, cu omul și cu viitorul ei.

Eticismul are un anume stil — un stil artistic și un stil moral — care colorează o operă.

Dacă nu aş vorbi decît de nuvelele din începuturi, lăsînd la o parte romanele care au, anecdotic, atîta din decorul Ardealului, un anume duh eticist a impregnat aceste lucrări de o mai mică amploare.

E — poate — o calitate, dar îi poate adăogi defecte. Acele defecte ale gris-ului, ale asprului, ale colțurosului — care dăinuie în tot ce am scris, care mi s-au reproșat, adesea, acel duh de stăruință și acea gravitate în felul de a privi viața și a rezolva problemele. Sunt — cu adevărat — defecte? Eu nu mă pot rosti în nici un chip. Dar acest duh colorează întreagă opera mea.

— Va reveni decorul ardelean într-una din lucrările aflate acum pe șantier?

— Da, cred că : da! Dacă voi avea răgazul necesar să isprăvesc două cărți — care-mi zac acum pe suflet : *Păcală și Tîndală și Minunea minunilor* și care pornesc din Ardeal. Deși se desăvîrșesc în cuprinsul întregii României — se întorc tot acolo, în tărîmul de peste Carpați. Dacă nenorocirea actuală va dura, poate cursul lor se va întoarce mai insistent și mai aspru decît în alte împrejurări.

— Decorul ardelean a prilejuit — în literatura noastră — tomuri și culori anume?

— Decorul — în general — nu creează fundamentul unei opere. Decorul singur nu va califica o lucrare de artă, nu va însemna un talent — deși e o parte constitutivă și are destulă însemnătate în opera artistică.

Importanța decorului ardelean, în literatura românească, e covîrșitoare, atît în poezie, cît și în proză.

În poezia ardeleană — de la *Deșteaptă-te, române!*, la Octavian Goga și pînă la poezia esteticizantă a tinerilor poeți ardeleni —, peisagiul ardelean e un component de primul rang... Nu ca simplu peisaj, desigur — ci ca spirit general. *Deșteaptă-te, române!* nu se poate scrie decît în Ardeal — care i-a impregnat bărbăția și asprimea verbajului... Coșbuc e atît de ardelean și specific! Goga nu putea apare și desăvîrși decît acolo. Poezia nouă rămîne pe aceeași linie de realizare... Tiparele se păstrează...

În proză : Slavici și Agârbiceanu. Nu e de ajuns numai să le însemni numele?

Duhul acesta specific ardelenesc a avut o reală înrîurire asupra literaturii românești, așa cum literatura germană a influențat personalitatea artistică a lui Mihai Eminescu.

Este o contribuție de gravitate și asprime, o notă necesară, fără de care literatura românească n-ar avea rotunjimea ei — dacă ar lipsi ardelenismul!

Însemnările în jurul „temei“ propuse s-au oprit aci, odată cu sfîrșitul ceasului acordat. În picioare, pe cînd se înnoadă cele din urmă fire din sfoara convorbirii, strecor ultima întrebare, în afară de program :

— Ce scrieți acum, maestre?

— O carte cu însemnări de călătorie : *De la miazănoapte la miazăzi*.

Încă în hol, cartea care se află, în clipa de față, pe șantier, se conturează. Se vor răsfrînge în paginile acestui volum, cu însemnări și observații din mai multe călătorii : Norvegia, Anglia și Spania. Și d. Rebreanu evocă pe d-na Sigrid Undset, pe care a cunoscut-o la acel sărbătoresc semicentenar al lui Ibsen. Trasează, apoi, linia spirituală a unei cărți de călătorii :

— Amănuntele peisagiului și ale marilor centre de turism ți le prezintă „Baedeker“-ul! — spune autorul *Răscoalei*. Eu caut să trasez peisagiul sufletesc... Omul...

Încă în prag — și vorbim despre Spania și itinerariul efectuat în Peninsula Iberică, cu ani în urmă, de romancier.

DESPRE „CORTINA“⁹⁵

Consider că o revistă de teatru este o adevărată necesitate pentru mișcarea teatrală românească.

Credința mea nu este nouă, ci datează de foarte multă vreme. Dovadă că prima mea publicațiune, pe care am scos-o prin 1910—1911, a fost o revistă de teatru : *Scena*.

În ceea ce privește *Cortina*, cred că în răstimp de un an a făcut destule și bune servicii teatrelor, actorilor, autorilor dramatici și bineînțeles publicului.

Serviciile pe care *Cortina* le va face și de aci înainte teatrului românesc vor fi cu atît mai remarcabile cu cît ea va cultiva informația onestă, critica obiectivă și sfatul sincer, fără nici o preocupare de polemică.

De aceea urez *Cortinei* o viață lungă și norocoasă.

⁹⁵ Apărut în *Cortina*, II, nr. 52, 14 iun. 1941, p. 1, la rubrica „După un an de apariție... *Cortina* în fața... judecătorilor ei firești“. Mai semnează : dr. I. Cantacuzino, Mircea Ștefănescu, Const. Tănase, N. Vlădoianu, Sică Alexandrescu, Ion Vasilescu, Soare Z. Soare, Ion Iancovescu, Elvira Godeanu, Nora Piacentini, George Groner, Silvia Fulda, A. Pop-Marțian, Romald Bulfinski, Gr. Vasiliu Birlic.

N. Iorga a fost cel mai formidabil creier pe care l-a produs neamul românesc pînă astăzi.

O memorie fenomenală a înmagazinat cunoștințe nesfîrșite din toate domeniile științei și artei.

Scriitor de o prodigioasă bogăție. A realizat o bibliotecă întregă de volume : istorie, teatru, proză, poezie, ziaristică, conferințe, amintiri etc.

Și poate mai presus de toate, a fost un animator incomparabil cum n-a mai existat altul în tot trecutul neamului românesc.

Toată mișcarea națională, acel faimos panromânism, care ne-a dăruit România întregită, a izvorât din sufletul lui și a devenit o forță cotropitoare pentru neamul românesc întreg prin căldura sufletului și verbului său.

Moartea lui a fost cea mai cruntă pierdere pentru poporul românesc.

PATRIA ROMÂNEASCĂ ⁹⁷

Spre nenorocul nostru, despre România, nici nouăzeci, dacă nu chiar nouăzeci și nouă la sută din toți străinii informați în mod normal nu știu prea multe : doar că este bogată în păcură și cereale și că are o capitală „numită București sau Budapesta“. Despre poporul românesc însă abia dacă știu ceva.

Și cu toate acestea, poporul meu și țara mea ar putea fi socotite, în multe, privinți, din cele mai interesante ale Europei. Pe o străveche bază tracică, poporul român s-a născut dintr-o unire de latinătate și slavism. Ca atare, reprezintă o putere originală, într-o oarecare măsură unică. Numai prin această origine se pot explica unele contraste, în aparență inexplicabile, în firea românului : inima înflăcărată, gîndirea

⁹⁶ Apărut în *Vreamea*, XIII, nr. 605, 15 iun. 1941, p. 12, la rubrica „Nicolae Iorga și contemporanii săi“. Mai semnează : I. Simionescu, C. Rădulescu-Motru, dr. Angelescu, V. Slăvescu, Perpessicius, Gheorghe I. Brătianu, I. Petrovici, I. Pillat, D. Pompei, N. Lupu, Radu R. Rosetti, Oct. C. Tăslăuanu, N. I. Herescu, M. Popovici, Ionel Teodoreanu, D. R. Ioanițescu, G. G. Mironescu, Matei Alexandrescu, C. Narly, I. Codreanu, Pan Halippa, Ioan Pelivan.

⁹⁷ Apărut în *Tribuna*, II, nr. 379, 20 iul. 1942, p. 2, la rubrica „Tribuna culturală“, fiind însoțit de următoarea notă redacțională : „Sub acest titlu autorul romanului *Ion*, tradus de curînd în limba germană, a publicat în caietul întii al revistei germane *Europäische Literatur*, apărut în editura berlineză «Deutscher Verlag» (mai 1942), un articol, pe care îl reproducem în traducere românească“. Este un fragment din conferința ținută de L.R. în Germania (ca și în alte țări) despre spiritualitatea românească. Într-o formă prescurtată, va fi reproduș în *Revista Fundațiilor Regale*, IX, nr. 10, 1 oct. 1942, p. 216—217.

clară, spiritul realist, visarea, ambiția nemăsurată, care însă adesea, izbindu-se de faptă, se sfarmă, extraordinara elasticitate — prea multe repaosuri, iar de aci un conflict etern cu vremea, care trece cînd prea repede, cînd prea încet — iată numai unele din antitezele care aproape se exclud și totuși sunt în realitate proprii firii românului.

Mulți savanți socotesc nașterea și începuturile poporului român ca un fel de enigmă, sau miracol, sau cel puțin inexplicabile cu mijloacele obișnuite ale științei. Numai țaranul român, trăind veșnic pe munți, sau pe întinsele șesuri, poate tîlmăci această taină. Țaranul este începutul și sfîrșitul. Numai pentru că fusesem un pașnic popor de plugari ne-am putut păstra firea noastră și glia noastră.

Cînd izbucnesc marile furtuni, cei bogați, înavuțiții de tot felul, sunt îndată gata de fugă, siguri fiind că pot să-și continue traiul lor bun în alte țări, în alte orașe. Țaranul nu pleacă : nici silit, nici nesilit. Nicăieri nu-și poate duce sărăcia sa. De aceea, pretutindeni țaranul este garanția pămîntului strămoșesc.

Pentru țaranul nostru, pămîntul nu este obiect de exploatare, ci o vietate, de care se apropie cu un sentiment straniu de venerațiune și frică. Se simte produsul acestui pămînt, născut ca o plantă vrăjită, care nu poate fi nimicită în vecii vecilor. În acest pămînt zace însuși sensul vieții sale.

De aceea, a trebuit ca ursita gliei, care ne-a născut și ne hrănește, să hotărască și destinul nostru ca popor. Veacuri întregi ne condamnase ea să ducem aproape o existență de plantă, acea viață în durere, pe care numai țaranul este în stare să o ducă pînă la sfîrșit. Glia s-a amestecat mereu-mereu cu cenușa și osemintele străbunilor, iar împărăția cerurilor s-a umplut pînă în adîncul cel mai îndepărtat cu umbrele și sufletele celor răposați.

Iar rezultatul ? România zilelor noastre și Dacia de odinioară sunt întinderi congruente, nu numai ca noțiuni geografice, ci și ca spații ale românismului.

La fel este limba românească opera plugarului. Întregul ei farmec și capacitatea ei de exprimare le-a primit de la acest creator al ei. În veșnică atingere cu lumea concretă, și-a păstrat expresia, bogată în imagini și naivă, a omului simplu, ca și o vigoare pitorească. Această limbă este conservatoare, ca toată munca de țaran, își apără cu îndîrjire plămuirea formelor ei, respingînd toate încercările de reformă sau administrare.

Cînd libertatea politică fu cîștigată prin lupte, iar puterile creatoare ale românilor ieșeau la iveală, orice bunăvoință și adesea talentul real nu au izbutit, deoarece lipseau mijloacele de exprimare, ca și baza permanentă pe care s-ar fi putut clădi ceva. O dibuire de decenii, reforme fără sens, imitațiuni fără-de rod nu duceau la nici un rezultat. Limba românească, mereu îndreptată de scriitori și filologi pătimași, scîrția tot mai rău, nefiind în stare să făurească poezii.

Pină la Eminescu, limba românească a oscilat încă adesea. Abia geniul marelui poet a putut să schimbe și să întregească bijuteria limbii țărănești în „limba comună“. O mișcare literară de la începutul acestui veac, care a găsit răsunet mare la scriitori, a putut să formuleze teorema că adevărata poezie românească trebuie să izvorască neapărat din realitatea românească, vreau să spun, direct sau indirect din țărănime, care nu este egalată în neamul nostru de nimic în originalitate. Nu este aici vorba — cum s-a susținut printr-o interpretare greșită — de a „diminua“ literatura la ceva țărănesc. Valoarea durabilă a unei opere nu se deduce dintr-un subiect țărănesc sau orășenesc, ci numai din alcătuirea sa artistică; aceasta însă nu exclude totuși predominarea unui duh specific, care conferă valoarea și valabilitatea unei opere.

Europa nouă are nevoie de o poezie profundă, care respinge jocul frivol, ademenitor, al esteticii pure, de o poezie întăritoare, în slujba forțelor organice ale vieții, nu celor nimicitoare, ale unui individualism anarhic. Și în poezie valorează lozincă simțită de toți: produs creator. Nu valorează explicațiuni și teorii, ci munca și fapta. Un volum de poezii, un roman cîntăresc mai greu decît mii de eseuri și teorii despre poezie și despre roman.

De fapt, criticii esești și toți așa-numiții făuritori de drumuri nu arată niciodată calea artistului creator de valori. O fac poate pentru cetitorul nehotărît și mai ales pentru ei înșiși. Nici o operă a literaturii sau artei plastice nu s-a creat vreodată după îndrumările teoreticienilor sau reformatorilor. Adevărații poeți și scriitori care, prin opera lor, ajung reprezentanții neamului lor nu ascultă de cuvîntul de ordine al altora, ci doar de porunca duhului lor creator. Nespun mai mult decît orice ideolog, poetul reprezintă vocea neamului său, vestitorul suferinței, bucuriei, durerilor, elanului și al entuziasmului. La început a fost poetul, care cînta și crea; după el, criticul și doctrinarul, care cataloghează și certifică.

Între cele două războaie mondiale, cu totul în afara și deasupra tuturor luptelor de idei, care ținuseră poporul român în mișcare, a crescut o înflorire a liricii. Sentimentul s-a adîncit și s-a copt, poezia s-a rotunjit. Printre sutele de poeți, în genere tineri, avem cinci, șase care pot să ne facă nouă și lor cinste în sînul națiunilor. Romane românești au existat și înainte de războiul cel mare, dar apariția lor fusese sporadică, valoarea lor relativă. Romanul românesc este o creațiune a timpului postbelic, în ceea ce privește valoarea, cît și numărul. Într-un singur an, din această epocă, au apărut mai multe și mai valoroase romane decît în cele șapte decade anterioare laolaltă. Romanul este oglinda cea mai credincioasă a tuturor năzuințelor, care au mișcat spiritul românesc în aceste decenii. Pe cînd în romane sociale se discută marile probleme, în cele de introspecțiune psihologică găsim dovezi neliniștii întregi și suferințele unei generații. Mă feresc să enumăr nume și titluri, expunîndu-mă să fiu acuzat de neștiință. Numele rămîn fără ecou, dacă nu găsesc un răsunet în sufletul cititorului.

DE VORBĂ CU DL. LIVIU REBREANU, DIRECTORUL GENERAL AL TEATRELOR ȘI OPERELOR DIN ROMÂNIA ⁹⁸

Directorul ziarului nostru, d. Liviu Rebreanu, director general al teatrelor și operelor din România și director al Teatrului Național din București, a ținut ieri, la orele 18, scena Teatrului Național, următoarea expunere, în fața d-lui ministru al Culturii naționale, Radu Rosetti, precum și în fața întregului personal artistic și administrativ:

După un obicei devenit aproape tradiție, la începutul stagiunii, direcțorul Teatrului Național se cuvine să facă, pentru reprezentanții presei, criticii dramatici, o recapitulare a trecutului și mai ales o privire asupra viitorului.

Am ținut să respect obiceiul, cum de altfel vreau să respect toate bunele obiceiuri care completează fizionomia artistică a celui dintîi teatru al țării. Mi-am îngăduit însă să mai poftesc la această consfătuire cu presa și pe artiștii mei, împreună cu prietenii de seamă ai Teatrului, apoi pe membrii comitetelor de la conducerea instituției, de asemenea pe domnii de la departamentul Artelor, în frunte cu d. ministru Radu Rosetti, prietenul nostru cel mai bun, căruia îi datorăm deosebită grațitudine pentru înțelegerea și sprijinul ce ne-a acordat în toate ocaziile.

Am socotit că toți au dreptul să afle, nu numai din ziare, ce s-a înfăptuit și ce are să se mai facă aici, pentru că toți sunt, direct sau indirect, părtașii eforturilor ce se depun întru propășirea Teatrului Național, sinonim cu însuși teatrul românesc.

Trecutul meu aici, de data aceasta, e numai de cîteva luni. Din pricina împrejurărilor însă lunile acestea pot fi privite, într-adevăr, ca luni de război și calculate dublu, cel puțin în privința dificultăților cu care am avut de luptat.

Trebuie să mărturisesc, azi, fără înconjur, cecea ce și unii dintre d-voastră știu bine, anume că, la venirea mea aci, am găsit bătrînul Teatru Național în toaletă de dărîmăre, cu 150 artiști în buget, cu rețete de circa 5 000 lei, în loc de 30 000 lei, și cu un deficit de aproximativ șase milioane lei.

Situația nu era tocmai încurajatoare, cu deosebire dacă se va ține seamă că, în urma tulburărilor din ianuarie ⁹⁹, circulație pe străzi înceta la nouă seara și teatrele trebuiau să joace între orele 5 și 8.

Am crezut de datoria mea să restabilesc înainte de toate pacea și armonia în sufletele oamenilor, mai cu seamă ale artiștilor — artă nu

⁹⁸ Apărut în *Viața*, I, nr. 166, 14 sept. 1941, p. 3, 5, cu următoarele subtitluri: *Despre noua stagiune teatrală. Planuri și înfăptuiri. Probleme teatrale în cadrul vremii. Refacerea Teatrului Național din Capitală și repertoriul pe anul în curs. Biblioteca, revista-program și discoteca. Teatru pentru școlari.*

⁹⁹ Referire la rebeliunea legionară din 21—23 ian. 1941, condamnată cu violență în paginile *Jurnalului*.

se poate clădi pe ură și dezbinare —, apoi să împac Teatrul cu publicul, fiindcă teatru fără public nu poate exista.

Am reușit relativ ușor să pacific spiritele. Artiștii Teatrului Național alcătuiesc o familie nobilă, cu veche tradiție de disciplină și ordine. Introducerea preocupărilor streine de artă au zdruncinat puțin coeziunea interioară. Totuși, afară de câteva cazuri, am impresia că la mijloc a fost mai mult oportunism decât pasiune politică. Îndată ce vântul răzmeriței s-a potolit, spiritele au reintrat în făgașul lor și preocupările de artă și-au reluat rolul lor preponderent.

Sunt recunoscător artiștilor că m-au ascultat și s-au adunat în jurul meu cu încredere. Nu le-am cerut să-și murdărească sufletele, ci numai să renunțe, când trec pragul Teatrului, la celelalte gânduri și interese, afară de artă. Artistul nu e un luptător, oricât încearcă unii, mai ales luptătorii politici, să afirme că arta trebuie să servească scopuri practice. Artistul e etern, e al neamului întreg, totdeauna, indiferent de întâmplările politice mai mult sau mai puțin trecătoare.¹⁰⁰

REFORME RODNICE

Dar trupa Teatrului Național era excesiv de numeroasă: 150 de artiști. Nici un teatru nu poate întreține un număr atât de neverosimil de actori. Când am avut întâia oară conducerea acestei instituții, acum vreo zece ani, numărul era de circa 80 și mi s-a părut insuportabil. Atunci am căutat să remediez răul înființând „Studioul“, adică a doua sală de spectacole, unde să găsească întrebuințare actorii care, din pricina prea marelui număr de angajați, erau condamnați să vegezeze. La temelie a fost gândul ca „Studioul“ să nu aibă personal artistic afară de personalul normal al Teatrului Național. Din păcate „Studioul“ a devenit pretextul unei inflații continue a numărului artiștilor pînă ce s-a ajuns la dublul efectivului de odinioară.

Și încălcea dacă angajamentele s-ar fi făcut pentru motive artistice, pentru a încuraja și stimula elemente tinere sau altfel valoroase. În 90% din cazuri însă s-au angajat, după intervenții lăaturalnice, mediocrități patente sau actori oboșiți și îmbătrîniți înainte de vreme.

Urmînd pe calea aceasta, Teatrul Național ar fi amenințat să se transforme într-o pepinieră de sinecuriști sau într-un azil pentru invalizi artistici, unde puținii adevărați artiști ar fi obligați să muncească spre a hrăni o grămadă de trintori. Nici o îmbunătățire a situației materiale și artistice n-ar mai fi cu putință de vreme ce ar trebui să profite deopotrivă și gloata celor fără talent și fără activitate.

Problema, oricît de gravă, nu putea fi totuși rezolvată imediat și cu bruschetă. Chiar numai din punct de vedere uman nu era posibil să

¹⁰⁰ Consecvent unui mai vechi crez, L.R. reia ideea autonomiei artistului într-un context social-politic impropriu libertății de creație, ceea ce ne îndreptățește să delimităm și mai clar gândirea scriitorului de ideologia oficială.

fie lăsați pe drumuri, în toul iernii și a stagiunii, cîteva zeci de oameni. De altă parte însă, deficitul de șase milioane primejduia întreaga gospodărie a Teatrului. Dl. ministru Radu Rosetti, căruia i-am expus franc situația, condiționa acoperirea deficitului de intrarea grabnică în legalitate în privința personalului artistic. În cele din urmă am dobîndit un credit de cinci milioane, după ce însă mi-am luat obligația să soluționez problema personalului la 1 august, cînd în mod firesc angajamentele artiștilor expiră, afară de ale celor definitivi.

Între timp, pentru a nu fi silit să îndepărtez din Teatru aproape 70 artiști — fiindcă legea nu admitea decît 83 în total —, am propus și am obținut o modificare a legii teatrelor sporind numărul artiștilor din cadrul permanent de la 63 la 70, iar pe al celor din cadrul auxiliar, de la 20 la 40. Astfel am putut păstra în ziua hotărîtoare 110 artiști — adică 70 permanenți și 40 auxiliari. E încă mult. Avem încă cel mai numeros personal artistic dintre toate teatrele planetei. Dar primul pas spre normalizare s-a făcut fără zguduiri. Operația a fost dureroasă, desigur, dar absolut necesară.

Concomitent cu pacificarea internă am încercat și am izbutit să reconcilies publicul cel mare cu Teatrul Național. De îndată ce Teatrul a revenit la menirea sa firească de-a face numai teatru, publicul s-a întors la spectacolele noastre în număr din ce în ce mai mare. Rețetele s-au dublat, uneori chiar s-au încincit. S-a văzut minunea ca încasările cele mai bune să se fi realizat în aprilie și mai. Am făcut, desigur, și oarecare concesii. Repertoriul n-a fost mai slab ca înainte, dar nici n-a fost ceea ce aș fi dorit. Important era însă că am recîștigat încrederea.

Grație acestei reconcilierii am putut reduce și deficitul aproape la jumătate, încît ne-am echilibrat și din punct de vedere financiar și gospodăresc.

REPARAREA TEATRULUI NAȚIONAL

Mai aveam însă o problemă vitală de rezolvat: localul Teatrului. Cutremurul cel mare pricinuisse stricăciuni. Predecesorii mei, dornici de-a reclădi totul din temelii, hotărîseră că bătrînul Teatru, unul din monumentele cele mai de seamă ale Capitalei, nu mai merită să fie reparat și ca atare să fie dărîmat și reconstruit în duh nou. În vederea dărîmării ce trebuia să înceapă s-a procedat la demontarea barbară a tot ce se putea demonta pe scenă, în sală etc.

Eu, mărturisesc, n-aș fi putut îngădui să se distrugă în special sala Teatrului Național, una din cele mai frumoase din lume și cu o acustică fără pereche, afară dacă n-ar fi constituit într-adevăr un pericol păstrarea ei. De aceea am rugat pe d-nii Iotzu, rectorul Academiei de Arhitectură, și Ioanovici, profesor la Politehnică, amîndoi reputați specialiști, să examineze amănunțit clădirea Teatrului și degradările ce le-a suferit. S-a constatat că stricăciunile cutremurului erau relativ ușor reparabile, mai ușor aproape decît demontările făcute de fanatismul dărîmării. Pe

baza expertizei acestor specialiști am cerut apoi guvernului să mă ajute să reparăm grabnic Teatrul Național. Mulțumită înțelegerii și bunăvoinței d-lui mareșal Antonescu, conducătorul statului¹⁰¹, și a d-lui Radu Rosetti, ministrul Culturii, ni s-a aprobat o sumă destul de modestă, dar suficientă cel puțin pentru a porni îndată la lucru. Am întâmpinat, în timpul lucrărilor, numeroase dificultăți de ordin formal și birocratic. Fără de acestea — care ne-au silit să întrerupem lucrul câteva săptămâni — ar fi complet terminate toate. Totuși, cum se poate vedea, sala și scena, cu întreaga clădire principală sunt definitiv restaurate, încît stagiunea se va putea deschide normal într-un teatru deplin reînnoit.

Trebuie să subliniez cu recunoștință contribuția deosebit de merituoasă a personalului nostru tehnic. Aproape toate lucrările cele mai delicate — tapițerie, tâmplărie, pictură, electricitate, instalații etc. — s-au putut face în regie, sub controlul ministerului, cu cheltuieli considerabile reduse. Toate atelierele noastre au muncit din răsuputeri de la 1 mai, toată vara și continuă a munci, cu o rîvnă vrednică de toate laudele.

MUZEU, DISCOTECA ȘI ALTE INOVAȚII

Profitînd de marile reparații, am căutat să-mi realizez și unele gînduri mai vechi în legătură cu misiunea Teatrului Național. Localul, unde ani de zile a tînjit Direcția Generală a Teatrelor, l-am transformat în „Muzeul Teatrului Național“, unde se vor aduna și păstra reliefele trecutului teatrului românesc. Acuma se lucrează la adunarea, selecționarea și organizarea materialului acestui întii muzeu de teatru în România. Sper că în curînd îl vom putea inaugura și pune la dispoziția prietenilor Teatrului.

Tot din dorința de-a păstra amintirea și creațiile actorilor români de seamă am înființat, pe de o parte, „Discoteca artiștilor dramatici români“ și, de altă parte, „Filmoteca Teatrului Național.

În epoca noastră, cînd există posibilitatea de-a se înregistra vizual și sonor orice manifestare omenească, arta actorului nu mai poate fi condamnată să dispară împreună cu omul. Creația actorului poate și trebuie să fie salvată pentru posteritate. Firește, numai creația reprezentativă prin care arta dramatică românească își marchează etapele evoluției sale. Nu e păcat că Nottara, Brezeanu, Iancu Petrescu¹⁰², Maria Ciucurescu¹⁰³, de pildă, s-au prăpădit mai recent, fără urme decît în inima și amintirea celor ce i-au văzut și care, la rîndul lor, dispar și ei?

Pentru a repara ce se mai poate, în cadrul „Discotecii artiștilor dramatici români“ se vor înregistra pe discuri, în condițiile optime pe care

¹⁰¹ Referirea are mai mult un caracter protocolar, după cum de altfel rezultă și din contextul frazei. Nu va trece mult și același conducător va cere îndepărtarea lui L. R. din funcția de director al Teatrului Național (cf. Ion Petrovici, *Pe meandrele trecutului*).

¹⁰² Ion (Iancu) Petrescu (1851—1932), actor, societar al Teatrului Național (amintit în corespondența de familie; vezi vol. *La lumina lămpii*).

¹⁰³ Maria Ciucurescu (1866—1939), artistă, societară a Teatrului Național.

le oferă tehnica modernă, glasurile artiștilor principali în fragmente caracteristice din creațiile lor. Originalele pe metal ale acestor discuri vor alcătui Discoteca noastră. Deocamdată s-au înregistrat, ori sînt în curs de înregistrare, Maria Giurgea¹⁰⁴, Maria Filotti, N. Soreanu¹⁰⁵, R. Bulfinski, G. Ciprian, I. Livescu, V. Pella, Lucia Sturdza, G. Storin, V. Maximilian¹⁰⁶, Tony Bulandra și alții.

În afară de aceasta, vrem să păstrăm, în filme sonore, fie acte întregi, fie fragmente reprezentative din piesele românești sau clasice în care stilul dramatic specific românesc se manifestă mai elocvent. Filmele acestea vor constitui filmoteca, în Muzeul Teatrului Național. Pentru că reclamă cheltuieli mai importante, deocamdată am studiat și vom realiza, sper foarte curînd, actul final din *O scrisoare pierdută* cu toți protagoniștii mai vechi încă în viață. Un fragment special va fi consacrat activității d-lui Paul Gusty, venerabilul director de scenă și educator dramatic al nostru.

Am găsit aici un embrion de cantină. Am păstrat-o, deși e ceva primitiv și mai mult demagogic decît aievea folositor. Se oferea în mod gratuit o masă pe zi meseriașilor Teatrului. Gratuitatea aceasta cred că n-are sens și nu poate fi decît umilitoare. Aici toată lumea e salariată și n-are nevoie să primească o pomană pe care numai șomerii și nepuțincioșii sînt siliți s-o accepte.

Doresc și am luat măsuri să facem o cantină, eventual împreună cu un consum, care să înlesnească realmente viața întregului personal al Teatrului. Dat fiind că lucrările cantinei au început și continuă febril, cred că peste o lună va începe să funcționeze. În cantina noastră vor găsi toți membrii instituției, pe un preț infinit mai mic decît la restaurante, o masă substanțială și bine servită. În două săli spațioase, una pentru personalul artistic și administrativ, alta pentru muncitorii manuali, se vor oferi două categorii de mese: una cu un singur fel bogat și hrănitor, alta cu două feluri de mîncare. Așa nădăduiesc că vom ajunge ca toată lumea din Teatrul Național, chiar slujitorii cei mai săraci, să aibă totdeauna o masă bună asigurată.

Recunosc cu durere că salariile artiștilor noștri și ale întregului personal sînt umilitor de modeste. Sîntem singura țară din lume unde artiștii sînt mai prost plătiți decît simplii funcționari care n-au nici pe departe obligațiile și cheltuielile impuse de viața noastră. Îmi dau seama cît e de imposibil să trăiești omenește dintr-un salariu de mizerie, în vremurile acestea de salturi vertiginoase ale tuturor prețurilor, și mă gîndesc cu spaimă ce minuni echilibristice trebuie să facă fiecare pentru a-și încropi totuși un trai demn de un slujitor al artei. Am speranța că prin sporurile de salarii, de care va trebui să beneficieze negreșit și personalul nostru, se va mai ameliora întrucîtva soarta tuturor. Din parte-mi am căutat să ajut ori de cîte ori s-a putut, ba chiar și cînd nu s-ar fi putut, sub toate formele îngăduite. Aș dori din toată inima să pun pe

¹⁰⁴ Maria Giurgea (1880—1949), artistă, societară a Teatrului Național (vezi la B.A.R., *Coresp.* nr. 143089—143091, datată între 1933 și 1941).

¹⁰⁵ Niculae Soreanu (1873—1950), artist și profesor de teatru.

¹⁰⁶ Velimir Vladimir Maximilian, artist și profesor de teatru.

toți artiștii mei la adăpost de grijile materiale ca și ei, la rîndul lor, să se poată consacra exclusiv artei.

Am încercat să stimulez zelul și atașamentul tuturor pentru instituția aceasta, cea mai strălucită instituție de artă a țării. Am înmulțit premiile de creație pentru cei tineri și am recompensat prin avansări pe cei mai merituoși și mai sîrguitori. Am introdus în cadrul permanent un număr mai însemnat de tinere talente tocmai spre a dinamiza mai mult forțele creatoare.

În schimb trebuie să cer tuturor artiștilor, de la cei mai mari pînă la cei mai mici, să-și dăruiască într-adevăr toată energia și tot talentul lor Teatrului Național, învingînd ispitele de ori unde ar veni. Prin urmare trebuie să se știe că nu voi tolera sub nici un motiv ca artiștii Teatrului Național să aibă angajamente și să lucreze, în orice formă ar fi, în altă parte. Numai cu aprobarea scrisă, de la caz la caz și numai în calitatea de artiști ai Teatrului Național, vor putea de concursul lor la reprezentanții de teatru sau radio. Nimeni însă nu poate fi, în același timp, angajatul Teatrului Național și salariatul altei instituții. Celor interesați le acord un răgaz pînă la 1 octombrie să opteze. După această dată, toți cei ce nu-și vor fi limpezit definitiv situația vor fi îndepărtați din cadrele Teatrului. Ar fi neloial și necamaraderesc ca unii să-și consacre tot timpul și toată activitatea în serviciul Teatrului Național, iar alții să considere Teatrul numai ca un refugiu de vreme rea, unde să-și odihnească oboseala altor ocupații.

De altfel, în măsura în care mă străluiesc să îmbunătățesc situația materială, trebuie să pretind cu insistență tuturor mai multă muncă. Vreau să accentuez că în Teatrul Național nu vor mai fi tolerați acei care nu vor avea o activitate suficientă. În nici un caz nu vor mai putea figura în bugetul Teatrului artiști care să se mulțumească a încasa lefuri fără a se sili ei înșiși din răspuțeri să joace. Este inadmisibil să întreținem artiști, în special doamne, care nu apar pe scenă ca anii, ba încă unii dintre aceștia să mai reclame și spor de salariu.

Fiindcă numărul artiștilor e atît de mare, se înțelege de la sine că nu pot fi distribuiți toți în roluri importante. Necesitățile afișului impun utilizarea, în primul rînd, a acelor care pot asigura un spectacol omogen și care pot servi mai corect piesa respectivă. De cîte ori va fi posibil, fără a stînji mersul repetițiilor, voi fixa de la început dubluri pentru anume roluri, spre a da astfel ocazie tuturor talentelor să se manifeste. Cei ce nu pot fi distribuiți inițial pot cere ei înșiși dublarea rolurilor care sînt în mijloacele lor.

Din partea titularilor e o chestie de camaraderie să primească cu bunăvoință pe colegii puși să-i dubleze. Fac observația aceasta mai ales la adresa doamnelor și domnilor care consideră rolurile încredințate lor ca o proprietate de drept divin și care privesc ca o ofensă orice dublură. Atrag atenția tuturor că toate rolurile sînt și rămîn proprietatea direcțiunii care trebuie să aibe în vedere nu capriciile unora, ci interesele permanente ale instituției, iar aceste interese reclamă sistemul dublurilor ca singurul mijloc rațional de selecție a talentelor și în special de promovare a tineretului.

TINERETUL VA FI ÎNCURAJAT

Țin să declar categoric că pentru mine problema încurajării tinerilor e primordială. Dacă tinerii care vădesc calități nu ar fi lăsați să se realizeze și să se perfecționeze, s-ar primejdui însăși evoluția Teatrului. Între elementele mai mult sau mai puțin mediocre de la care nu se mai poate spera nimic, între vechile utilități diverse care încurcă mereu lumea și între tinerii dintre care trebuie să aleagă artiștii mari de mîine, eu sînt hotărît de partea tinerilor, nădejdea noastră de viitor.

Va să zică dublurile vor fi utilizate în toate piesele și pentru toate rolurile, unde și cînd va fi nevoie — spre știința celor mari, ca și a celor mici!

Firește, dublura nu înseamnă că oricine va putea juca orice. Sînt artiști meniți să rămînă simpli soldați, iar alții să ajungă generali. Se va da posibilitatea fiecăruia să dea un examen de capacitate, dar nu celui fără talent să stînjenească rosturile celorlalți.

Precum prin dubluri vreau să ofer tuturor ocazia de-a munci și de-a se realiza, la fel trebuie să fie gata toți să joace orice rolisor, chiar de figurație, cînd vor cere interesele spectacolului. Artiștii din cadrul auxiliar în special sînt obligați a figura oricînd vor fi chemați.

Pentru a marca diferența între cei ce muncesc și ceilalți am înființat o indemnizație de reprezentatie. Fiecare artist va primi, în proporție cu gradul său, pentru fiecare spectacol, o indemnizație care să-i acopere cel puțin cheltuielile și ostenețile suplimentare. Am prevăzut în buget un capitol anume, încît la sfîrșitul fiecărei luni, după numărul de spectacole jucate, își va lua fiecare dreptul său. Indemnizația aceasta specială vrea să fie nu numai o recompensă materială, dar și un stimulent de emulație pentru cei harnici și talentați.

Dar toate acestea și orice voi mai putea face în favoarea artiștilor mei urmăresc în fond o mai bună și mai desăvîrșită realizare a repertoriului ce l-am alcătuit și pe care ne străduim să-l prezentăm în condițiile artistice și tehnice cît mai demne de gloria Teatrului Național. Alcătuirea s-a făcut cu migăloasă cumpănire a tuturor cerințelor ce trebuie avute în vedere mai cu seamă azi. Aș dori, evident, să prevaleze lucrările românești, noi și vechi. Am credința că Teatrul Național trebuie să rîvnească a cultiva, ca și Comedia Franceză, cu exclusivitate literatura dramatică autohtonă. Acest ideal deocamdată nu poate fi atins. Autorii români nu se îmbulzesc, iar cei ce se îmbulzesc nu sînt autori dramatici decît foarte rareori. Am găsit la comitetul central de lectură peste două sute de opere dramatice noi pentru examinare. Comitetul central n-a vrut sau n-a avut răgaz să se ocupe de ele și mi le-a lăsat pe toate moștenire. Noul comitet pe care l-am alcătuit își dă toate silințele să rezolve cît mai grabnic, dar și mai serios soarta atîtor piese românești. Din nenorocire recolta e atît de slăbuță încît toată bunăvoința noastră abia poate descoperi ici-colo ceva reprezentabil la limită și cu mari modificări.

Îndată ce am venit aici, m-am adresat autorilor dramatici cunoscuți, îndemnîndu-i să scrie și oferindu-le concursul meu cel mai larg.

Apelul meu, din nenorocire, n-a avut rezultate. Nici unul din autorii invitați nu mi-a dat pînă acuma decît promisiuni, iar cu promisiuni nu se poate înjgheba un repertoriu. De aceea n-am putut pune în studiu decît dintre piesele aprobate mai demult de comitetul de lectură, din care facem și cu parte.

REPERTORIUL

Timon II de d. Ion Sîngiorgiu va fi cea dintîi premieră românească la Teatrul Național, iar o piesă interesantă a noului autor și vechiului publicist A. Corteanu¹⁰⁷, intitulată *Copiii pămîntului*, va deschide bătălia teatrală la „Studio“. Pe la începutul lui octombrie va urma, tot la „Studio“, *Falimentul zeilor*, comedia lui Ion Anestin, iar mai tîrziu *Taina întunericii* de d. Dragoș Protopopescu.

Se va relua, la Teatrul Național, într-o montare cu totul nouă, *Vlaicu Vodă*, de d. Al. Davila, și apoi *Patima roșie* a d-lui M. Sorbul, cu o distribuție complet întinerită.

În cadrul unor spectacole speciale vom reprezenta un act încă ne-jucat al d-lui Victor Ion Popa, *Acord familial*, și vom relua *Un leu și-un zlot* de R. Rosetti-Max, *Pe malul girlei* de Ollănescu-Ascanio¹⁰⁸, *Romeo și Julieta la Mizil* de G. Ranetti, precum și *Laïs*, în traducerea lui Eminescu, și *Lăutarul din Cremona*¹⁰⁹, tradus de Traian Demetrescu¹¹⁰.

Din repertoriul străin se va reprezenta mai întîi *Doamna Bovary*, după romanul lui Flaubert, de Gaston Batty¹¹¹. Va urma o reluare nouă a lui *Hamlet* cu d-nii Vraca, Valentineanu și Calboreanu în rolul titular apoi *Marșul nupțial* de Henri Bataille¹¹², *Don Carlos* de Schiller¹¹³, *Hidalgo și țărâncă* de Lopez de Vega, *Mirra* de Alfieri¹¹⁴, eventual *Luceafărul* de Victor Hugo¹¹⁵... La „Studio“ se vor reprezenta: *Astăzi seară jucăm fără piesă* de Pirandello, *Pălăria florentină* de Labiche¹¹⁶, *Tinerețea* de Max Halbe.

Acestea vor alcătui repertoriul pentru prima parte a stagiunii, fi-rește, fără a ține seama de eventuale surprize.

¹⁰⁷ Andrei G. Corteanu, avocat și publicist.

¹⁰⁸ Dumitru C. Olănescu-Ascanio (1849—1908), poet, publicist, diplomat.

¹⁰⁹ *Lăutarul din Cremona*, piesă de François Coppée (1842—1908).

¹¹⁰ Traian Demetrescu (1866—1896), poet.

¹¹¹ Gaston Baty (1885—1952), teoretician dramatic, eseist, director de teatru și regizor francez.

¹¹² Henri-Felix Bataille (1872—1922), poet și dramaturg francez.

¹¹³ Friedrich von Schiller (1759—1805), dramaturg, poet, prozator, estetician și istoric german, al cărui nume este adesea întilnit în caietele anilor de ucenicie literară a tînarului scriitor (vezi vol. *Caiete*).

¹¹⁴ Vittorio Alfieri (1749—1803), poet și dramaturg italian.

¹¹⁵ Victor Hugo (1802—1875), poet, dramaturg și prozator francez, conspectat în caietele anilor de ucenicie literară (vezi vol. *Caiete*).

¹¹⁶ Eugène-Marin Labiche (1815—1888), dramaturg francez.

Pentru partea a doua, am prevăzut să reprezentăm, dacă se va putea, *Danton* de Camil Petrescu, *Rachieria* de d. Ion Luca, *Într-o vară la moșie* de d. Șerbănescu¹¹⁷, *Iancu Jianu* de d. C. Mihăilescu¹¹⁸, poate *În larg*, de d. Miron Paraschivescu, și altele românești care, sper mereu, vor mai veni. Literatura universală va fi probabil reprezentată prin *Regele Lear* de Shakespeare, *Familia Mannon* de O'Neill, *Egmont* de Goethe, *Soțul ideal* de Oscar Wilde¹¹⁹, *Cidul* de Corneille și poate vreo două piese moderne.

Repet: aștept pe autorii români cu piese bune, mai ales pe cei tineri. Ei aș dori să fie surpriza cea mare a stagiunii. Simpatia mea întregă spre ei merge, căci creația românească este rîvna mea cea mai dragă.

UN PROGRAM SUI-GENERIS

Cu acest prilej îmi permit să anunț că *Programul Teatrului Național* va lua o înfățișare nouă. În afară de partea obișnuită cu distribuția rolurilor și subiectul piesei, va cuprinde 32 pagini în care scriitorii și artiștii noștri vor lămuri diferite probleme teatrale mai cu seamă în legătură cu repertoriul Teatrului nostru. Cum partea aceasta se va împrospăta lunar, programul va fi o adevărată revistă de teatru care sper să intereseze pe spectatorii noștri mai mult decît eterna colecție de reclame din trecut.

De asemenea „Biblioteca Teatrului Național“ va fi reluată în condiții serioase. Cu voia autorilor respectivi, toate piesele noi, ca și reluările importante, românești și străine, vor apare în chiar ziua premierei sau reluării și se vor vinde în sală spectatorilor amatori.

Dar, recapitulînd activitatea din trecut și desfășurînd proiecte pentru viitor, nu putem uita împrejurările extraordinare în care a trebuit și va mai trebui să lucrăm.

Stagiunea trecută a fost, cu siguranță, cea mai neagră din cîte a cunoscut teatrul românesc. A început în doliul mare pentru pierderea Transilvaniei de Nord, [...] ¹²⁰. Visul abia împlinit al României unite se destrăma, urmat de o prăbușire internă tot atît de cumplită. Stagiunea a continuat în mijlocul frămîntărilor fatale unui regim nou, s-a poticnit mortal în zguduiriile marelui cutremur, apoi, abia reluată, a fost zdruncinată de convulsiiunile insurecției, ale cărei spasmi s-au infiltrat pînă-n inima Teatrului nostru, în sfîrșit, a trebuit să reînceapă sub restricțiile represiunii și mai ales într-o perioadă de camuflare din ce în ce mai severă a luminilor.

¹¹⁷ Aurel și Lucia Șerbănescu.

¹¹⁸ Dramatizare după *Craiul munților*, roman de Bucura Dumbravă (1868—1926).

¹¹⁹ Oscar Wilde (1856—1900), poet, dramaturg și prozator englez, conspectat în caietele anilor de ucenicie literară (vezi vol. *Caiete*).

¹²⁰ Referire la modificarea fruntariilor naționale după 26 iun. 1940.

A juca teatru în astfel de timpuri este un adevărat eroism civic. Dacă stagiunea s-a putut încheia onorabil, meritul revine artiștilor și înțregului personal care, înfruntând toate obstacolele, au realizat spectacole demne și, prin ele, au contribuit la menținerea rezistenței morale a publicului românesc. S-a dovedit astfel tocmai în cursul stagiunii grele trecute că teatrul adevărat e un ferment de închegare națională și socială.

Pregătirea stagiunii care începe s-a făcut în condiții morale mai bune. Condițiile exterioare au rămas, desigur, excepțional de severe. Camuflajul complet și reducerea mijloacelor de locomoțiune ridică un mare semn de întrebare în fața noastră. Dar starea sufletească a artiștilor și a publicului ne îngăduie speranțe [...] ¹²¹.

Unitatea sufletească refăcută ne va înlesni și nouă înfruntarea micilor și marilor dificultăți ce vom mai întâmpina. În zilele acestea aspre și înălțătoare, când vitejia românească cucerește admirația lumii, misiunea Teatrului Național trebuie să se împlinească mai bine împotriva oricăror pierderi.

TEATRUL ȘI CULTURA

În cadrul acestei misiuni înalte culturale vrem să organizăm, cu ansamblul Teatrului Național, reprezentații foarte ieftine, anume pentru tineretul școlar, nu numai în Capitală, ci în toate orașele principale ale țării. S-ar juca mai cu seamă operele dramatice cuprinse în programele analitice ale școlii, încît elevii de toate categoriile să le poată cunoaște direct de pe scenă și nu numai din ariditatea manualelor. Nu e vorba însă de spectacole de mîntuială, cum se obișnuiau, ci de prezentarea pieselor în condițiile cele mai perfecte, cu artiștii cei mai buni, pentru a forma gustul artistic al spectatorilor de mîine concomitent cu educația lor spirituală. Arta dramatică ar deveni astfel un auxiliar al învățămîntului și ar putea naște în sufletul tineretului aceeași pasiune pentru teatru pe care o arată azi mai mult pentru manifestările sportive.

În privința organizării acestui teatru special pentru școlari, suntem în tratative, care durează cam mult, cu Ministerul Învățămîntului. Realizarea proiectului, mai cu seamă pentru provincie, ar reclama un adaos de cheltuieli pe care mijloacele noastre bugetare ordinare nu le-ar putea acoperi și pe care ar trebui să ni le asigure statul. În momentele actuale însă statul are atîtea mari nevoi și griji, care trebuie să prevală, încît nu e de mirare că n-am putut încă ajunge la rezultatul dorit. Sunt sigur totuși că se va găsi o modalitate care să permită împlinirea și a acestui gînd menit să slujească mai presus de toate arta și cultura românească.

Pe domnii critici dramatici i-am poftit împreună cu artiștii noștri pentru că îi socotesc colaboratori prețioși în misiunea teatrală și în pro-

¹²¹ Idem, după 21 iun. 1941.

gresul artei dramatice. Ei fac parte integrală din marea familie a teatrului românesc. Critica nu e sinonimă cu negativismul. Critica leală, sinceră, obiectivă e totdeauna constructivă. Numai criticismul cu orice preț, criticismul interesat sau criticismul de gilceavă și birfeală poate să provoace nemulțumiri și mai ales dezorientare. Arta fără critică e stearpă. De altfel în toate epocile de mari creații de artă au apărut și au crescut și critici adevărați care despică, lămuresc, îndrumază și simulează energiile și talentele creatoare.

De aceea noi nu ne ferim și nici nu ne speriem de critică. Dimpotrivă, o dorim și mai activă și mai serioasă. Colaborarea criticilor dramatici nu poate decît să ne ajute în realizarea spectacolelor de artă pentru care ne trudim cu toții.

O singură rugăminte vreau să vă fac, domnilor critici teatrali : să urmăriți cu asiduitate munca noastră, să nu fiți doar oaspeții noștri de premiere, ci prietenii, oricît de severi, de toate zilele. În special m-aș bucura dacă ne-ați ajuta ca sistemul dublurilor, despre care am pomenit, să dea roadele nădăjduite. Am să vă invit înadins totdeauna cînd unul sau mai mulți artiști vor apare în dublură pe scenă și vă rog stăruitor să veniți să-i vedeți, să-i cîntăriți, să-i judecați și așa să contribuiți la selecționarea valorilor și mai cu seamă la promovarea talentelor noi și reale care vor avea să ducă mai departe și mai sus destinele teatrului românesc.

Am terminat. Expunerea mea a fost prea lungă și mă tem că v-a obosit. Nu-mi mai rămîne decît să vă mulțumesc că m-ați ascultat și să vă anunț că deschiderea stagiunii Teatrului Național va avea loc luni 22 septembrie cu *Madame Bovary* ¹²² și că miercuri 24 septembrie vom începe stagiunea la „Studio“ cu noua piesă românească *Copiii pămîntului* ¹²³.

LITERATURA ȘI RĂZBOIUL ÎNAINTE DE TOATE, SCRIITORUL ESTE „CETĂȚEAN“. EL SĂ-ȘI FACĂ DATORII CETĂȚENEȘTI. CONVORBIRE CU DL. LIVIU REBREANU DESPRE REPORTAGIUL DE RĂZBOI ¹²⁴

După mai bine de douăzeci de ani de activitate literară, prestigiul d-lui Liviu Rebreanu rămîne neștirbit. E un merit pe care, în cîmpul de activitate al d-nei-sale, nu și-l pot revendica mulți. Iată de ce, o convorbire cu acest se-

¹²² În ziar, greșit : *Madam Bovark* (în realitate este vorba de dramatizarea lui Gaston Batty, după romanul lui Flaubert).

¹²³ În ziar, greșit : *Conții pămîntului* (în realitate este vorba de piesa lui A. Corteanu).

¹²⁴ Apărut în *Evenimentul zilei*, III, nr. 907, 15 nov. 1941, p. 2, sub semnătura lui Radu Tudoran. Reproducînd integral întrebările și răspunsurile din interviu, nu am găsit cu cale să reproducem și considerațiile finale ale lui Radu Tudoran, neavînd un rol funcțional în economia volumului nostru.

nioral mînuitor de slovă e un act ce trebuie să păstreze o oarecare solemnitate, deși primul împotriva solemnității e însuși d. Liviu Rebreanu.

Pe d. Rebreanu, director general al teatrelor, funcție mai dificilă decît aceea de diplomat al unei țări neutre, l-am „prins“ ieri după prînz, într-un fotoliu din stalul „Naționalului“, asistînd, oficial și probabil preocupat de răspunderile premierei — la una din ultimele repetiții ale *Patimei roșii*, drama d-lui Mihai Sorbul. Abia după ce foarte emoționată, trăindu-și cu înfrigurare rolul, d-na Marieta Anca și-a slobozit în creier cartușul de rigoare, ca să se prăbușească peste cadavrul zăpăcitului său Rudy și să prilejuiască lăsarea cortinei, am putut începe această convorbire întreruptă la fiecare sfert de minut, de regizor, de actori și chiar de d. Mihail Sorbul, care ni s-a părut emoționat de această reluare, ca un debutant adolescent. (În paranteză ar fi de făcut aici considerațiuni despre dragostea ce un autor mai poate să o poarte operei sale, după mulți ani de succes — dar aceasta o vom face poate atunci cînd vom discuta cu d. Mihail Sorbul, căruia îi solicităm convorbirea chiar pe această cale.)

Dar să revenim. Începută la Teatrul Național, convorbirea cu d. Liviu Rebreanu a continuat pe stradă, în mașină și în sala de proiecție a Cenzurei filmelor, unde s-a terminat, poate tocmai la timp, în clipa în care nu știu care actor german se pregătea, pe ecran, să înceapă un foarte frumos lied.

După cum se vede, d. Rebreanu își împarte timpul între multiple îndatoriri și nu pentru a și-l pierde. Va trebui de altfel să amintim că, în cele două rînduri cînd d-sa a mai fost director al Teatrului Național¹²⁵, timpul acela a marcat epoci de prosperitate, și sub raport artistic, și sub raport administrativ. Tot d-sale i se datorează înființarea „Studioului“, precum și alegerea unui repertoriu demn de prima scenă a țării. Mai trebuie să amintim faptul — și aceasta se datorește poate tocmai prestigiului său neștirbit — de a fi reușit să impună în teatru o viață camaraderescă — acolo unde intriga și birfeala și-au găsit, de cînd există în lume teatru, mediul lor cel mai prielnic.

CARE ESTE ROLUL REPORTAGIULUI DE RĂZBOI ?

Regretăm de a fi neglijat să întrebăm pe d. Rebreanu dacă, reclamat de multiplele sale ocupațiuni cărora se dedică fără rezerve și fără ezitări, mai poate găsi timpul pentru scris. Probabil însă că, sub îndatoririle și demnitățile actuale, scriitorul continuă să trăiască, cu vigoare din, bunăoară, *Ion* sau *Pădurea Spînzurașilor* — și astfel, cine știe dacă întrebarea nu ar fi fost inutilă ?

Dar, într-o convorbire cu d. Rebreanu, autorul unui roman care, adîncind psihologia combatantului, dovedește că scriitorul și-a pus profunde întrebări despre război — întrebările anchetei noastre în legătură cu *literatura și războiul* sunt prea nimerite, ca să mai lase loc altora.¹²⁶

Așadar, primul lucru cerut d-lui Rebreanu a fost să ne răspundă ce crede d-sa despre „rolul reportagiului de război“.

Iată, cu cuvintele noastre — ce se vor sili să denatureze cît mai puțin —, răspunsul d-lui Rebreanu.

¹²⁵ În realitate o singură dată (1929).

¹²⁶ Vezi și *Lămuriri* (infra, p. 379).

— Reportagiul de război, în afară de rolul lui imediat, de a lămuri opinia publică, poate folosi ca document, din care scriitorul să-și găsească elemente pentru compozițiile sale viitoare. În această privință reportagiul are mult mai mare valoare decît s-ar crede — și, chiar dacă s-ar părea ciudat, poate să dea o viziune mai completă și mai clară a cîmpului de luptă decît participarea însăși la bătălie.

Aici socotim necesar să adăugăm, așa cum ne-a spus d. Liviu Rebreanu, că scenele de război și descrierile cîmpului de luptă din *Pădurea Spînzurașilor*, atît de profunde, sunt făcute fără ca autorul să fi participat, alături de eroul său Apostol Bologa, la lupte. Autorul nu a văzut nici măcar o tranșee, sau o rețea de sîrmă ghimpată. Decorul și atmosfera admirabil redată sunt sugerate de reportagiile de război ale timpului, apărute în presa austriacă. Îndeosebi aspectul cîmpului de luptă, după bătălie, descris de reporteri talentați a căpătat în ochii autorului contururi tot atît de vii ca și realitatea.

Va trebui să adăugăm însă, la aceste mărturisiri ale d-lui Rebreanu, opinia noastră că — și tocmai în aceasta constă marele dar al scriitorului — scriitorul depășește impresiile comunicate de alții, el *intuiește* realitatea, dînd sens și viață fiecărui cuvînt al său. În lipsa altui termen, această putere de intuiție s-ar numi banal: *talent*.

REPORTAGIUL DE RĂZBOI, CU DATELE LUI CERTE ȘI, PRIN ACEASTA, PALPITANTE, VA PUNE ÎN UMBRĂ FICȚIUNEA LITERARĂ ?

— Nu, reportajul va rămîne, după cum s-a spus mai sus ; document și tocmai de aceea îi va lipsi suflul de viață pe care îl dă literatura. Reportagiul dă aspecte izolate. El nu are perspectivă. El e o viziune *directă*, din care nu se poate face literatură. Literatura se va scrie mai tîrziu, cînd elementele adunate de reportaj se vor filtra în sufletul artistului. Reportagiul nu va putea pune în umbră literatura, fiindcă înainte de aceasta literatura îl va consuma.

CARE-I DATORIA SCRIITORULUI ÎN CEASUL DE FAȚĂ ?

— Nu se poate vorbi de o datorie a „scriitorului“. Înainte de a fi scriitor, scriitorul este „cetățean“. El să-și facă deci datoria de *cetățean*. El se declară astfel solidar cu națiunea și altă datorie nici nu are !

Criteriul principal a fost gândul ca să alcătuiască un repertoriu numai din piese românești și asta cred că ar fi idealul pentru un Teatru Național, cum este de altfel în Franța pentru „Comedia Franceză“. Dar e greu de realizat, fiindcă producția noastră nu este suficientă. Și atunci, evident că neavând producție suficientă — nici cea veche și nici cea nouă —, trebuie să completăm producția românească — piese românești — cu piese străine. Acuma, în ce privește lucrurile străine, iarăși am o veche dorință, un vechi gând, și anume că aș vrea să joc, să reprezint numai literatura străină clasică, nu vreau să fac concurență teatrelor particulare. Dacă aș juca cu lucrurile moderne, lucrurile de salon, lucrurile bulevardiere, atunci ce-o să joace ei? Așa că m-aș lupta ca să pun literatura românească și literatura clasică. Dar nici aici nu pot să merg până la capăt, fiindcă, în definitiv, Teatru Național este al tuturor și în primul rând al publicului care dorește ca să vadă tocmai pe scena Naționalului și lucruri moderne într-o înfățișare mai strălucită, mai apropiată de ceea ce ar trebui să fie decât pe scenele particulare. Și atunci, în mod firesc, trebuie să ajung ca să pun în repertoriu și lucruri moderne. Când alcătuiști repertoriul, trebuie să te gândești ca să alternezi aceste lucruri. Așa, nu pot să joc numai piese românești în șir sau numai piese românești clasice, să nu joc și piese moderne, nu pot să joc numai piese străine și atunci evident că menirea Teatrului Național nu s-ar respecta. Am ajuns atunci ca să fixez ca principiu să alternez o piesă românească cu o piesă străină, eventual dacă se poate o piesă nouă românească cu o piesă nouă străină, o reluare românească cu o reluare străină. Dar nu numai atât. Cel puțin în ce privește teatrul străin, trebuie să mai am în vedere ca să intercalez în repertoriu piese din toată literatura universală, nu numai dintr-a unei nații.

Pornind de la acest criteriu, am ajuns să fac ordinea spectacolelor cam în felul următor. Ar fi prima, deschiderea stagiunii. Va să zică o avem mâine seară, sîmbătă: *Vlaicu Vodă*. Despre *Vlaicu Vodă* n-am ce să adaug, știe toată lumea despre ce este vorba, atîta vreau să spun că e montat în decoruri și costume cu desăvîrșire noi și distribuția rolurilor este aproape complet nouă, în afară de rolul titular.

Așa cred că spectacolul *Vlaicu Vodă* — care e o piesă destul de văzută — va interesa un public cît mai larg și mai ales privitorii de teatru. După această piesă românească va veni o reluare, o piesă nouă străină, *Doamna Bovary* a lui Gaston Batti, după incomparabilul roman al lui Flaubert. După asta va urma o premieră originală românească. După noutatea care urmează, îmi va veni o reluare care pe mine mă interesează foarte de aproape și aș fi fericit dacă interesul meu l-ar

¹²⁷ Expunere la Societatea Radiodifuziunii Române în anul 1941, aflată în „fonoteca de aur“; textul a fost publicat fragmentar de Victor Crăciun, în *România literară*, XII, nr. 3, 18 ian. 1979, p. 13 (reprodus acum integral, cu concursul aceluiași cercetător, căruia îi aducem mulțumiri).

manifesta și publicul și critica noastră. E vorba de reluarea lui *Hamlet*. *Hamlet*, nu trebuie s-o mai spui — și totuși o spui —, este lucrarea cea mai reprezentativă nu numai din literatura lui Shakespeare, nu numai din opera lui, dar din toată literatura universală, poate în afară de *Faust* al lui Goethe. Nu cred că există o operă mai cuprinzătoare, mai mare, din toate punctele de vedere. Ei, această operă trebuie să figureze în repertoriul permanent al oricărui teatru care se respectă, al unui teatru cum este Teatru Național. E o traducere nouă, făcută de Dragoș Protopopescu, și nu numai că e nouă: făcută și refăcută. S-a mai făcut o dată și a refăcut-o Valentineanu. I-a dat o versiune nouă. Nici nu este ușor să traduci pe Shakespeare și mai ales pe *Hamlet*. Când te gîndești că *Hamlet* în original are un vocabular de circa 4—5000 de cuvinte, și în românește, în versiunea trecută, avea 1200. Dragoș Protopopescu a încercat să se apropie de original. N-a reușit complet. Sigur, e foarte greu să reușești complet. Noi, în viața de toate zilele, întrebuițăm un vocabular foarte restrîns, și atunci, ca să te apropii de un scriitor mare, sigur că e greu... Noi o să încercăm acum trei interpreți cu trei artiști de frunte în *Hamlet*: Calboreanu, Vraca și Valentineanu. Îmi place să cred că dintre ei se va alege un nou *Hamlet*, care să fie cel puțin cît a fost Demetriade sau Grigore Manolescu.

E inutil să spun că tragedia asta e montată în decoruri noi, în costume noi, ci aș vrea ca și stilul ei, dacă se poate, să fie un stil, să fie un *Hamlet* românesc. Putem și în montarea ei, și în stilizarea operei să găsim ceva specific, specific românesc... În interpretarea ei să fie un stil românesc, o linie românească. Și să sperăm că vom reuși cu ea.

Va să zică, după *Hamlet* — care este un clasic străin — vom avea iarăși o reluare românească, una cu personaje puține. Este reluarea *Patimei roșii* a lui Sorbul. Noutatea? Va fi o distribuție complet înnoită. Să fie piese, ca să zică așa, *constructive*, fiind în primul rând pentru publicul românesc, bineînțeles din punct de vedere estetic desăvîrșite. Teatru Național trebuie să servească unui ideal superior idealului pe care îl servesc teatrele particulare. Urmează o piesă modernă, străină:

Marșul nupțial al lui Henri Bataille. Asta-i o concesie care sînt obligat să o fac și voi mai face una sau două în decursul stagiunii. Și așa mai departe. Ei, cum vezi, am căutat să respect alternările de care v-am spus. Aș vrea să mai spun aicea că Teatru Național, în afară de criteriul *estetic*, mai are încă un punct de vedere. Mai are încă un punct de vedere *etic*. Teatru Național în alegerea pieselor trebuie să aibă în vedere ca piesele pe care le joacă să contribuie la înălțarea, la întărirea sentimentului moral, național și social. Joc o piesă a d-lui Corteanu, care nu e autor dramatic. E om în toată firea. Om serios — ca să zică așa. Se ocupă de finanțe. Se ocupă de lucruri serioase. Și totuși a scris o piesă care-i extrem de interesantă, cu care deschid Studioul. Și această piesă a lui Corteanu, care se intitulează *Țăranii* și pe care am botezat-o *Copiii pămîntului*, e o piesă țărănească. Țara noastră agricolă — e un lucru curios — n-a produs piese țărănești. În Germania sînt piese țărănești care au succese extraordinare, care se mențin, care sînt în re-

peratoriile tuturor teatrelor. Noi, țară agricolă, n-am fost în stare să avem o piesă țărănească de bază.

Eu aş dori aicea pe scriitori tineri, ca să vie la Teatrul Național. Cei tineri. Acolo este speranța, la ei. Ei, din păcate, scriitorii tineri, parcă ocolesc teatrul. Generația nouă parcă se îndepărtează de teatru.

În legătură în general cu apariția talentelor, nu numai în teatru, ci și în literatură, ai observat probabil că sînt epoci sau ani care-s foarte rodnici. Gindește-te în teatru: Marioara Voiculescu, Tony Bularandra, Storin, Manolescu, Maria Filotti, Maria Ventura au fost, ca să zic așa, o producție a unui singur an sau doi ani. Pe urmă a fost o pauză, a venit epoca Marioara Zimniceanu, Calboreanu, Vraca și de-a-tuncea am impresia că am stopat. Poate că din tinerii pe care îi avem astăzi o să vie iarăși, să avem iarăși o recoltă mai bună. Dar lucrul ăsta nu-i numai în teatru — e și în literatură.

RĂSPUNSUL D-LUI LIVIU REBREANU 128

Sărbătoarea aceasta mi-e cu atît mai dragă cu cît e mai curat scriitoricească. Mie tot ce e scriitoricesc mi-e mai drag ca orice pe lume. Dragostea pentru tagma scriitorilor nu e numai naturală, dar și aproape interesantă pentru unul ca mine care n-am altă meserie decît aceea de scriitor. Poate din pricina asta de treizeci de ani, mereu și pretutindeni, cu mijloacele și puterile ce le-am avut, am stăruit pentru lămurirea și consolidarea situației scriitorului pur. Căci numai situația acestui scriitor pur a fost și a rămas oarecum șovăielnică. Cellalt, adică acela care are altă meserie principală, s-a bucurat totdeauna de stimă deplină. Medicul, militarul, avocatul sau profesorul care a scris literatură, dacă a avut și talent, a realizat cel puțin un profit moral în amîndouă meseriile.

N-aș vrea să fac prin aceasta nici o discriminare. Pentru valoarea operei e indiferent profesionalismul creatorului. Nu e o rușine, ba chiar dîmpotrivă, pentru scriitor să aibă și o meserie sigură, ca să nu zic serioasă, pentru orice eventualitate. Sau măcar o avere care să-i ție loc de altă ocupație. Dar se întîmplă să apară și scriitori care să nu poată avea altă meserie, din cine știe ce motive. Așa cum n-a avut Eminescu sau Caragiale sau Sadoveanu, ca să numesc numai cîteva culmi. Pentru aceștia, dar și pentru alții mai mici, trebuie să cerem mereu o recunoaștere sau o ierarhizare socială, nu numai după moarte, ci și în viață.

Desigur că aceasta nu depinde de alții, ci poate în primul rînd de noi înșine. Cît timp noi înșine vom privi scrisul ca un simplu joc, iar ca ideal social al profesiunii viața de boem, scriitorul nu va putea fi

¹²⁸ Apărut în *Viața*, II, nr. 322, 9 mart. 1942, p. 3, cu prilejul sărbătoririi sale de către „Societatea Scriitorilor Români”. Au mai vorbit: prof. N. I. Herescu, I. Teodoreanu, g-ral C. Manolache, Claudia Minulescu, Ion Petrovici.

luat în seamă de lumea cealaltă, rămînînd să trăiască în marginea societății.

Numai cine crede în scrisul său poate aspira la încrederea și respectul cititorului. A crede în scrisul tău nu înseamnă o valorificare și cu atît mai puțin o autoidolatrizare, ci doar mărturisirea într-un ideal estetic și etic prin care opera dobîndește și o semnificație omenească. A face versuri frumoase nu înseamnă nimic dacă ele nu izvorăsc dintr-o credință mare și dacă nu devin, la rîndul lor, izvor de bucurii mari. Opera de artă adevărată e expresia cea mai durabilă a sufletului unui neam. De aceea și scriitorul adevărat e reprezentantul cel mai autentic al specificului neamului. Iată de ce cred cu tărie că scriitorul, ca profesionist pur, fără să aibă nevoie de alte justificări, merită un loc de onoare în ierarhia socială a națiunii sale și a omenirii.

În calitatea aceasta și prin opera lui, scriitorul e totdeauna de actualitate. Misiunea lui, în orice timpuri, rămîne aceeași: de-a exprima zbuciumările, bucuriile și durerile neamului său condensate în forma care înfruntă veacul...

Pentru că s-a pomenit despre recenta mea călătorie în Germania, să-mi fie îngăduit a spune că am fost poftit în calitatea de scriitor român și că, în calitatea aceasta, am avut parte de o primire mai mult decît prietenească, de o primire frățească, pretutindeni, începînd cu Berlinul și sfîrșind cu Viena. Îmi voi aduce aminte totdeauna cu emoție și recunoștință de zilele acelea frumoase, bogate în experiențe și învățăminte.

Între cîteva mii de oameni, care au participat la conferințele mele, au fost reprezentate mai toate categoriile sociale germane, mai cu seamă intelectualii, bătrîni și tineri deopotrivă. Încît fără nici o exagerare vă pot spune că am avut prilejul să pipăi într-adevăr pulsul publicului german, să simt palpațiile reale ale sufletului german. Ei bine, trebuie să mărturisesc: inima poporului german bate sincer pentru poporul român. Națiunea germană stimează și iubește profund neamul nostru și simpatizează împlinirea dreptății românești. Jertfele și suferințele noastre n-au fost zadarnice. Poate niciodată și nicăieri neamul românesc n-a avut o atmosferă mai bună și mai înțelegătoare cum are azi în Germania.¹²⁹

¹²⁹ Mai puțin declarative, însemnările din *Jurnal* ne îngăduie să stabilim cu mai multă exactitate, traseul călătoriei, precum și cadrul în care s-au desfășurat conferințele amintite, după cum presa vremii ne precizează caracterul acestora. Plecarea din București a avut loc la 5 ian. 1942, iar sosirea în capitala Germaniei la 7 ian. (unde va sta pînă la 11 ale aceleiași luni). Popasuri ulterioare: München (12 ian.), Stuttgart (13—14 ian.), Leipzig (14—16 ian.), Dresda (16—17 ian.), Görlitz (17—18 ian.), Breslau (18—20 ian.), Viena (20—22 ian.), localități în care, cu excepția capitalei austriace, L.R. conferențiază despre valorile și specificitatea spiritualității românești. Spre țară, scurte popasuri la Cracovia (23 ian.), Lemberg (24 ian.), Cernăuți (25 ian.). În București revine la 26 ian. 1942. De remarcat că în toate orașele germane, ca și pe pămîntul austriac, la Viena, scriitorul a luat contact cu lumea creatorilor, îndeosebi cu scriitori și artiști, precum și cu numeroase cadre didactice, delimitarea acestor categorii sociale de institu-

Nu știu ce va aduce lumea nouă care se zămislește, în acești ani apocaliptici, din dureri, singe, moarte și eroism, cu vehemența unui cataclism geologic. O lume nouă trebuie să se nască, mai bună, mai fericită și mai dreaptă, în care omul și neamul să se poată integra, să poată trăi împreună, alături în pace adevărată, indulgenți unii față de alții.

Oricum va fi însă lumea care va veni, eu sunt convins că rolul scriitorului va crește în importanță. Cu cât domnia spiritului se va întinde, cu atât influența scrisului trainic se va adânci. În România viitoare, întregită, înnoită și renăscută, scriitorul va avea un rol și mai mare: el va fi fermentul consolidării adevărate înlăuntrul și reprezentantului duhului creator românesc peste hotare.

DE VORBĂ CU LIVIU REBREANU ¹³⁰

Nimic nu poate fi mai contrastant decât trecerea de la o convorbire cu d. Mihail Sadoveanu la una cu autorul lui *Ion*! Calm și aproape inexistent ca gesturi și ca mișcări, avînd o voce domoală și monotonă, autorul *Baltagului* te copleșește prin liniștea și gravitatea sa. S-ar putea zice că te afli în fața unui codru încremenit sub lumina lunii din care numai arareori vîntul hoinar smulge câte o șoaptă, câte o chemare tainică. Emoția este starea sufletească prin care poți gusta o astfel de vecinătate.

Cu d. Liviu Rebreanu lucrurile se petrece absolut invers. Vorbînd cu d-sa, ai în față codrul în plină mișcare, răscolit tumultuos, vorbind prin toți copacii și prin toate frunzele sale. Mișcările d-lui Rebreanu sunt largi, gesturile springene și viguroase, ochii adînci, aducîndu-ți aminte — și prin culoare — de ochii lui Octavian Goga, coama albă în continuă alunecare spre frunte, iar vocea, o voce limpede și metalică, scăpărătoare ca o cremene sub amnar, gata în tot momentul să-și schimbe tonul grav într-un bărbătesc hohot de rîs, te izbește prin sonoritatea și prin impetuoasa ei desfășurare. Ceea ce te copleșește este dinamismul și energia telurică ce se degajează din toate gesturile și din toate cuvintele sale.

Alături de Sadoveanu asculți și privești; Rebreanu te antrenează, te agită, te face să participi la entuziasmul sau la furiile sale, el face din tine nu un

țile oficiale fiind evidentă în contextul jurnalier. De reținut, între altele, însemnarea datată la Berlin, la 10 ian. 1942: „Seara trebuia să merg la Ciordaș, la o recepție de ziariști și oameni de la ministere. Am renunțat.” Vezi și *Conferințele unui scriitor român în Germania*, în *Telegraful român*, XC, nr. 3, 18 ian. 1942, p. 4, cu precizări despre menirea culturală a călătoriei efectuate de L. R. în ian. 1942.

¹³⁰ Interviu apărut în *Vremea*, XIV, nr. 679, 25 dec. 1942, p. 11, semnat de Vasile Netea. A mai fost tipărit în volumul *Interviuri literare* (publicat de V. N., la Editura Minerva, în 1972), cu reducții privind comportarea „țaranului nostru” în vîltoarea celui de al doilea război mondial (relatări pasagere). În ceea ce ne privește, am preferat să revenim la prima variantă, fie și pentru că ne îngăduie să marcăm intervențiile ulterioare.

spectator evlavios și timid, ci un convorbitor cutezător și insistent. Înșuflețirea este elementul psihologic pe care ți-l creează verbul lui Rebreanu!

De altfel d-sa este cel mai mobil și mai impetuos dintre toți scriitorii ardeleni. Am stat de nenumărate ori de vorbă cu Gh. Bogdan-Duică, fost șef politic al meu, am avut și cu Octavian Goga câteva convorbiri, am cunoscut pe Ion Gorun ¹³¹ și pe Alexandru Ciura ¹³², nu-mi sunt străini nici Ion Agârbiceanu și Lucian Blaga, în treacăt m-am apropiat și de Zaharia Bârsan și de Aron Cotruș, am legături amicale cu aproape toți scriitorii din generația tinăra de la Emil Giurgiuca ¹³³ și pînă la Lucian Valea ¹³⁴, fără ca totuși vreunul din aceștia să-mi fi putut lăsa o mai puternică impresie de bărbăție și de sănătate decât Liviu Rebreanu. Un bărbat, un bărbat energic și optimist, conștient de puterea și de elanul său — iată ce este în primul rînd d. Liviu Rebreanu.

Neîntrecutul *Ion*, romanul românesc care a cunoscut cea mai largă circulație europeană, *Pădurea Spinzuraților* și *Răscoala* nici nu puteau avea un altfel de părinte. Profundul tumult de viață ce le caracterizează, tulburătoarele sentimente și pasiuni ce respiră din aceste pagini, urlașa forță epică ce stă la temelia alcătuirii lor nu puteau avea decât un izvor de neistovită energie și de nebiruit optimism. Izvorul acesta e sufletul d-lui Rebreanu...

ÎNCEPE INTERVIUL

Extrem de ocupat la conducerea Teatrului Național și a ziarului *Viața*, abia seara tîrziu, la orele 9, ni s-a putut face favorul de a fi primiți în casa romancierului pentru a-l intervieva. Deși după o zi de necurmată muncă și de numeroase audiențe acordate celor mai susceptibile ființe din lume, actori și actrițe, la care trebuie neapărat să adăugăm ziariștii, în figura și în vocea d-sale nu se putea descoperi nici un strop de oboseală. Jovial și sprinten, atent și amabil, directorul Teatrului Național ne surprinde printr-un elan de neașteptată bunăvoință, risipindu-se astfel întreagă îngrijorare de a nu-l găsi în toane... convenabile.

Începem dar... povestea.

— V-ați întors de curînd dintr-o mult discutată călătorie în străinătate ¹³⁵. Cum ne judecă străinii? Care aspecte ale sufletului românesc sunt mai bine cunoscute?

¹³¹ Ion Gorun (pseudonimul lui Alexandru Hodoș, 1863—1928), prozator de orientare sămănătoristă; la B.A.R., *Coresp.*, nr. 143 117—143 118, două scrisori către L. R., președinte al S.S.R.

¹³² Alexandru Ciura (1870—1936), prozator de orientare sămănătoristă; numele lui figurează în conspectele tînărului Rebreanu (vezi vol. *Caiete*).

¹³³ Emil Giurgiuca (n. 906), poet, traducător și animator cultural.

¹³⁴ Lucian Valea, poet și publicist.

¹³⁵ În cursul lunii oct. 1942, L. R. și Ion Marin Sadoveanu au efectuat o călătorie în Germania, prilejul oferindu-l plenara Societății Scriitorilor Europeni, convocată la Weimar (7 oct. 1942; cf. *Jurnal*). Plecarea din București a avut loc la 1 oct., iar sosirea la Berlin peste două zile. Aici vor sta pînă la 6 oct., cînd se vor îndrepta spre Weimar. După 8 oct., L. R. va face o călătorie de agrement în Italia, pînă la 1 nov. Itinerar (după un popas de-o zi la Viena): Veneția, Milano, Roma, Torino, Genova, Livorno, Roma, Assisi, Firenze, Siena, Padova, Veneția, Tarvisio și, din nou, Viena. Sosirea la București: 3 nov. 1942.

— Străinii, ne răspunde d-sa cu vioiciune, ne cunosc în primul rînd ca soldați [...].^{135a} De aici și pînă la cunoașterea creațiilor noastre culturale și științifice este un drum destul de lung și mă simt constrîns să constat că în această privință avem foarte mult de făcut. Am impresia că încă nu s-a făcut aproape nimic pentru difuzarea culturii noastre peste hotare.¹³⁶ Tot ceea ce s-a încercat în această direcție, cultivată cu atîta asiduitate de către vecinii noștri, pare a se fi făcut mai mult în glumă, fără un plan sistematic și mai ales fără selecție și fără stăruință. Nu s-a cernut în mod obiectiv producția literară și artistică, destinată a trece hotarele, capriciile ținînd adeseori locul judecăților serioase.

Așa se explică de ce nici teatrul, nici literatura și nici chiar știința noastră n-au putut fi valorificate în străinătate. Toată prietenia noastră de o sută de ani cu Franța nu ne-a adus decît gloria de a fi o colonie culturală franceză, fără ca noi, din punct de vedere literar și artistic, să fi preocupat prea mult cercurile culturale franceze. Cartea românească aproape că n-a existat pentru vitrina franceză, cum n-a existat nici drama sau comedia noastră pentru scenele Parisului. [...] ¹³⁷

Din punct de vedere cultural aproape totul trebuie luat însă de la început. Mă văd silit să precizez: din tot ceea ce e caracteristic românesc aproape nimic nu este cunoscut. Fără a exagera — cum suntem uneori tentați — putem totuși afirma că avem o jumătate de duzină de cărți românești care ar putea circula cu demnitate prin toată Europa. Același lucru se poate afirma și în materie de știință, fiindcă avem și în acest domeniu câteva puteri de valoare universală. A sosit momentul pentru a arăta că suntem și altceva decît producători de petrol și de grîne.

NENOROCIREA NOASTRĂ : INTELIGENȚA

În Germania și Italia literatura noastră este aproape necunoscută. Eminescu, datorită traducerilor mediocre prin care a fost cunoscut, e considerat abia ca o valoare de a patra mînă. La o reputație meritată n-a ajuns nici măcar Sadoveanu. Aceasta nu face decît să descopere marile deficiențe ale sistemelor noastre culturale și politice de pînă acum, precum și o accentuată lipsă de seriozitate. Noi luăm lucrurile prea puțin în serios. Ceea ce facem în ocupațiile de toate zilele facem și în literatură. Alții privesc lucrurile cu totul altfel. În jurul nostru se muncește din răspuțeri și cu o extremă seriozitate. Noi ne încredem

^{135a} Vezi supra, nota 130.

¹³⁶ Pentru cunoașterea stării de spirit a scriitorului din anii ultimului război mondial este simptomatică dezamăgirea lui în fața relațiilor culturale și politice existente, el fiind neplăcut impresionat de atenția scăzută acordată de oficialitățile germane fenomenului artistic românesc. Concluzia lui: „A sosit momentul pentru a arăta că suntem și altceva decît producători de petrol și de grîne“ exprimă în subtext o înțelegere obiectivă a stărilor de la sfîrșitul anului 1942.

¹³⁷ Vezi supra, nota 1.

prea mult în inteligență, acordăm prea multă atenție acestei însușiri sufletești. Inteligența însă, oricît ar fi ea de seducătoare, nu poate substitui spiritul organizator. Am impresia că cea mai mare nenorocire a noastră ne vine tocmai de la această prea accentuată facultate.

Din acest punct de vedere o fericită excepție o alcătuiesc ardelenii, cari s-au distins mai puțin prin inteligență și mai mult prin seriozitate și tenacitate. Așa se și explică de ce ei au produs, relativ, mai mult și au izbutit să ridice standardul de viață al omului.

Din punct de vedere al metodei ce trebuie urmată pentru a obține o mai bună difuzare a culturii și a artei noastre, trebuie să plecăm de la ideea că nu totul trebuie lăsat în grija Ministerului Propagandei și în grija statului. Cea mai eficace propagandă e cea care se face direct prin oameni, prin scriitori, prin artiști, prin pictori, prin muzicanți. De altfel acesta e și sistemul de propagandă al unor vecini, ai căror artiști au umplut lumea și a căror prezență am găsit-o foarte activă atît în Germania, cît și în Italia.

Străinilor, în materie de artă și literatură, ca și în celelalte domenii de altfel, trebuie să le prezentăm realizările cele mai substanțiale, mai caracteristice, lucrurile cele mai legate de spiritualitatea neamului nostru.

Acestea trebuie alese cu multă severitate și cu multă pricepere, fiindcă nimeni nu apreciază și nimeni nu prețuiește decît ceea ce într-adevăr merită. Propaganda nu poate crea valori și nici drepturi. Ea nu contribuie decît la difuzarea lor. Atît, și nimic mai mult. Din acest punct de vedere oamenii, creatorii sunt mai tari decît toate organizațiile de propagandă. ¹³⁸

SPECIFICUL CARE NU SE POATE... SPECIFICA

O nouă întrebare își deschide drum:

— Cum vedeți posibilitatea afirmării românismului în literatura universală: printr-o literatură a pămîntului, a specificului național, sau prin abordarea subiectelor general-umane?

Răspunsul cade grăbit și categoric:

— Numai prin literatura etnicului nostru, numai prin ceea ce este pur românesc! De ce a plăcut peste hotare *Baltagul* lui Sadoveanu sau *Venea o moară pe Siret*? Fiindcă au fost românești, specific românești.

Același lucru se poate spune și despre *Comoara regelui Dromichet* și *Aurel negru* ale lui Cezar Petrescu, precum și — de ce n-aș spune-o

¹³⁸ Mărturisirea scriitorului capătă o semnificație deosebită, cîtă vreme opțiunile sale sînt formulate de pe poziții independente, străine propagandei oficiale.

— Ion al meu, tradus în limba germană sub titlul de *Pământul care îmbată*, și *Pădurea Spinzuraților*, tradusă pînă acum în douăsprezece limbi.

Bineînțeles că „românism“ nu trebuie să însemneze un lucru mărunț, e vorba și aici de sentimente general omenești, ceea ce interesează însă este specificul național.

D-ta mă vei întreba acum, desigur, ce trebuie să înțelegem prin acest specific. Specificul însă nu se poate... specifica, fiindcă el cuprinde, în egală măsură, atît sensibilitatea, cît și filosofia, peisagiul și limba unui popor, stilul său de viață, morala, semnificația biologică și atîtea alte elemente. Ceea ce interesează nu este un singur aspect, ci toate împreună. Cine ar putea spune că Goethe nu este german, Dante italian sau Dostoievski rus ?

Discuția continuă cu ardoare pe această temă, pînă în momentul în care ne oprim la o nouă întrebare.

— Care credeți dv. să fie rolul scriitorului în viața noastră publică ?

O întrebare pe care am pus-o și d-lui Sadoveanu.

Răspunsul d-lui Rebreanu se inspiră din același punct de vedere ca și al autorului *Dumbrăvii minunate*.

— Rolul public al unui scriitor, vorbim bineînțeles de rolul extraliterar, e în strînsă legătură cu temperamentul său. O atitudine sau o hotărîre cu caracter general nu poate exista.

INTRE OCTAVIAN GOGA ȘI DELAVRANCEA 139

În literatura noastră avem două cazuri tipice de scriitori cari au jucat un intens rol public : Octavian Goga și Delavrancea. Cel dintîi a fost un teoretician al scriitorului combatant și el însuși un viguros element combativ. Înțeleg scrisul său, sau în tot cazul cea mai reprezentativă parte din el, ca străbătută de fiorul acestei credințe : scriitorul trebuie să fie un luptător public.

Pentru Octavian Goga politica și literatura, bineînțeles nu vorbim de caracterul electoral al politicei, erau aproape același lucru. Poezie, discurs, articol de gazetă, la Goga plecau din aceeași sursă și serveau același scop : ideea pentru care lupta el.

Cu totul altfel se prezintă cazul Delavrancea.

Autorul *Trubadurului* n-a confundat niciodată lucrurile. Pentru el literatura a fost literatură, iar politica, politică. Scriitorul n-a angajat pe omul politic, iar acesta n-a antrenat pe nuvelist și dramaturg.

¹³⁹ Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858—1918), scriitor a cărui operă L. R. a cunoscut-o abia după venirea lui în capitala țării.

Înțelegerea mea din punct de vedere literar — ne precizează d. Rebreanu — se îndreaptă către cel din urmă.

Scriitorul este un cetățean ca oricare altul. Nu toate soluțiile sociale sau naționale, aflate în romane și nuvele, sunt valabile însă și din punct de vedere practic. Acesta e un domeniu care depășește rolul scriitorului. Misiunea scriitorului este să scrie, a omului politic — să guverneze.

Eu nu m-am simțit niciodată ispitit să fac politică, deși nu mi-au lipsit ofertele. Nimeni nu are dreptul să ceară scriitorului mai mult decît poate și decît voiește. ¹⁴⁰

EU CRED ÎN GENERAȚIA TÎNĂRĂ

Discuția alunecă acum asupra manifestărilor literare ale tinerei generații pe care d. Rebreanu o urmărește cu viu interes.

— Care dintre talentele tinere — întrebăm noi — vi se par mai promițătoare, mai reprezentative ?

— Înainte de 1940, înainte de anul catastrofal, a existat la noi o viguroasă mișcare literară, animată în special de tineret. Am avut astfel o mișcare a tinerilor poeți ardeleni călăuzită de Emil Giurgiuca, întemeietor și al revistei *Abecedarul* ¹⁴¹, o astfel de mișcare existînd și în Bucovina „iconarilor“ lui Mircea Streinul ¹⁴². În diferite orașe din Ardeal și Banat apăreau apoi numeroase reviste literare. Clujul, Timișoara, Blajul, Turda, Mediașul, Tîrgu Mureșul, Aradul, Oradea, Brașovul, Sibiu avîndu-și fiecare revista locală.

Numai Basarabia rămăsese puțin mai în umbră.

Evenimentele din 1940 și tot ceea ce a urmat de atunci încoace au făcut ca această generație să-și piardă intrucitva elanul inițial. Eu nu cred că această generație se va opri din drum. Avîntul și spiritul său creator ne vor da contribuții importante în toate domeniile literare.

În fugă, fără a avea pretenția să-i înșir pe toți, țin să-ți spun și cîteva nume de tineri care merită toată atenția publicului : Dan Botta ¹⁴³, Emil Botta ¹⁴⁴, un poet eminent, Mircea Streinul, un prozator ca Radu Tudoran ¹⁴⁵, Ion Th. Ilea ¹⁴⁶, un rapsod al durerilor celor mulți, iar dintre cei tineri de tot, Lucian Valea.

¹⁴⁰ Din nou, reluarea acestei idei, exprimată cu mulți ani în urmă, dobîndește valori și mai înalte, cită vreme neangajarea politică a scriitorului este teoretizată în cadrele oficiale contemporane lui.

¹⁴¹ *Abecedar*, revistă literară tipărită la Turda, între 11 mai 1933 și 25 mart. 1934, condusă de poetul Emil Giurgiuca.

¹⁴² Mircea Streinul (1916—1945), poet, conducător al grupului de scriitori care au colaborat la revista *Iconar* (1935—1937).

¹⁴³ Dan Botta (1907—1958), poet, dramaturg și eseist.

¹⁴⁴ Emil Botta (1912—1977), poet și actor al Teatrului Național, confrate cu care L. R. a întreținut bune raporturi.

¹⁴⁵ Radu Tudoran (n. 1910), prozator ; la B.A.R., *Coresp.* nr. 145561, se află o scrisoare a sa către L. R., datînd din 1941.

¹⁴⁶ Ion Th. Ilea (n. 1908), poet și publicist.

Numeroși alții ar merita să fie citați. Desigur nu avem încă printre cei tineri un Shakespeare, dar eu văd în generația aceasta mari posibilități de realizare literară. Tinerii noștri scriitori, născuți într-o Românie cu hotare și cu perspective mai largi, vor avea o privire și o orientare mai fermă decât cea care am avut-o noi cei care ne-am născut sub altă zodie.

„MINUNEA MINUNILOR“ — INSOMNIA D-LUI REBREANU

— Dar dv., personal, ce aveți de gând să ne mai dați?
— Un roman utopic, cu un subiect îndrăzneț, ni se răspunde cu grabire. Lucrez la el de mai mulți ani.

Aș fi putut să-l scot îndată după *Adam și Eva*. Am amînat însă mereu. Acum i-a venit rîndul, mă silește să-l dau în vileag. Nu mai am liniște din cauza lui, nu mai pot dormi. Subiectul mă obsedează mereu. Îmi lipsește însă timpul. Cred totuși că în toamna viitoare romanul acesta, intitulat *Minunea minunilor*, va putea vedea lumina tiparului.

Am de gând să plec undeva la țară pentru a-l încheia.

MISIUNEA SPIRITUALĂ A TRANSILVANIEI

Începută cu amintiri și cu evocări transilvănene, convorbirea aceasta e sortită să sfîrșească tot sub semnul Transilvaniei, d. Rebreanu aducînd din nou vorba despre seriozitate, o însușire ce colorează în special pe oamenii acestei provincii.

— Eu socotesc — afirmă d-sa cu tărie — că misiunea Transilvaniei este de a aduce în viața românească acea concepție de seriozitate de care aceasta are așa de multă nevoie. Lipsa seriozității este unul din cele mai grave neajunsuri ale societății noastre. Transilvania este un adevărat rezervor de seriozitate.

Din însușirile specifice tuturor provinciilor românești va trebui să iasă un om ale cărui virtuți și calități să se impună întregii lumi. Eu cred în destinul acestui neam, cred în viitorul lui strălucit.

Repet însă : trebuie să începem prin a fi serioși. Acesta e un lucru capital !

Romancierul s-a ridicat. În fața mea se afla un adevărat Ion al voinței care-și îndeamnă neamul la reculegere, la seriozitate, la fapta mare. E misiunea pe care d. Rebreanu o crede hărăzită neamului românesc.

Părăsim blocul din B-dul Elisabeta cu sentiment de mîndrie și de nădejde. Un neam care are astfel de oameni și astfel de scriitori nu poate decât să biruiască.

O ÎNTÎLNIRE CU LIVIU REBREANU ¹⁴⁷

În timpul unei recente șederi la Milano, m-am întreținut cordial cu Liviu Rebreanu, unul din cei mai puternici prozatori români din zilele noastre. La noi numele său nu este necunoscut, pentru că au fost traduse două romane ale sale, *Ion* și *Pădurea Spînzuraților*, care poate nu sunt operele sale cele mai mari, în care nu ne este dat să găsim întreaga serie a manifestărilor sale spirituale, morale, sociale, politice, dar sunt îndestulătoare totuși ca să ni-l prezinte cu însușirile sale particulare de povestitor naturalist. Am spus „naturalist“, dar nu în vechiul sens al școlii vechi : la el sunt vii toate problemele morale și tehnice, ale tendințelor narrative posterioare, chiar, s-ar putea spune, a fost un declarat și îndeminatec utilizator al numeroaselor experiențe europene pe care, concretizîndu-le într-o manieră proprie, a asigurat țării sale o proză foarte puternică în concertul european atît de variat. Dacă cineva dorește, pentru ca să aibe un echivalent, o apropiere, eu l-aș invita să se gîndească la un Ramuz ¹⁴⁸ ; chiar neavînd caracteristicile de stil ale marelui povestitor elvețian, el este însă dotat cu aceleași resurse constructive și, față de țara sa, are comun rolul de descoperitor și celebrator al celor mai secrete și tari origini ale sîngelui, pămîntului, oamenilor. La el, ca și la Ramuz, operează, în fatalitatea pasiunilor, o lege de legătură ancestrală cu pămîntul ; de altfel și biografia lui ne dovedește și ne asigură de acest lucru.

Dăm cuvîntul acum unui valoros cercetător al nostru, Marcello Camilluci, care-i rezumă, după cum urmează, începuturile sale literare : „Se născu în 1885 în Transilvania, a cărei viață bogată în fermenti polemici politici și religioși era un mediu potrivit pentru stimularea unui temperament epic. A studiat în școli române, maghiare, germane, suferind dureros de toate frămîntările conaționalilor săi și reușînd de-abia în 1908 să calce pe pămîntul României libere, unde începe acea activitate de ziarist și creator, care la început n-a fost deloc ușoară. Își începe cariera într-un moment crucial din istoria literaturii țării sale, cînd mișcarea care a susținut, la începutul secolului, cele mai însemnate încercări ale unui autohtonism cultural și ale unei depășiri a pozițiilor romantice, semănătorismul își dăduse și încheiase contribuția prin operele lui Delavrancea, Zamfirescu ¹⁴⁹ și Brătescu-Voinești. Noua generație de povestitori este formată din intelectuali estetizanți, la care legile și capriciul fanteziei prevalează asupra facultăților de analiză a adevărului și, ca o urmare, formele stilistice se îmbogățesc, aparent, cu însușiri clareobscur și subtilități lirico-ironice, sărăcindu-se în realitate de limfa epică. Rebreanu, cu o lovitură de aripă, înălțîndu-se deasupra naturalismului semănătorist arhaicizant și a stilismului prețios al prozei psihologice mai recente, face ca romanul românesc să străbată marea experiență a naturalismului european. Cele două romane amintite pînă acum — din 1920 și 1922 ¹⁵⁰ — înseamnă cea dintîi dată din cariera sa de romancier. Au urmat însă

¹⁴⁷ Reprodus din *Viața*, III, nr. 750, 20 mai 1943, p. 2, sub semnătura lui Giancarlo Vigorelli, cu următoarea notă redacțională : „Într-unul din numerele recente ale mării reviste italiene *Tempo*, a apărut această *Întîlnire cu un romancier român*, pe care o redăm întocmai“.

¹⁴⁸ Charles Ferdinand Ramuz (1878—1947), prozator elvețian de limbă franceză.

¹⁴⁹ Duiliu Zamfirescu (1858—1922), prozator și poet.

¹⁵⁰ În text, greșit : „1928“.

și alte opere, în alt sens, adică tocmai în sensul altor experiențe care au împlinit mai variat și intens figura lui de romancier. Amintim (cu dorința ca măcar vreunul din ele să fie tradus în italiane) celelalte romane: *Răscoala*, apărând în 1932, operă vastă în cadrul revoluției țărănești din 1907; *Adam și Eva*, roman esoteric și erotic; *Ciuleandra*, roman psihoanalitic; *Crășorul*, roman istoric; *Jar*, roman de moravuri; *Gorila*, roman politic; *Amîndoi*, roman pseudopolitienesc. În fața acestei galerii de teme, se va găsi cineva poate care se va îndoi că acest scriitor reușește să le susțină pe toate. Suntem de acord, vreunul poate fi numit roman cu temă, totuși însă ceea ce-i formează unitatea este tot acea forță originară despre care am vorbit mai sus. Iar în ce privește varietatea lui de inspirație și de aplicare, să ne gândim la ceea ce a fost în sensul acesta capriciosul Chesterton¹⁵¹, care poate, și acesta, nu e un nume prea îndepărtat de Rebreanu, chiar dacă nu ar fi de acord cu acel fericit optimism (însă facil) al autorului lui Manalive, conștient cum este de tirania pasiunilor și de o anumită tiranie a destinului: iar acolo cetitorul să știe să acorde bine influențele sufletului slav cu acelea ale sufletului latin, la el și pentru țara lui.

Spuneam că am întâlnit pe Rebreanu la Milano. Acea energie a singelui său o poartă în gesturi, pe față. Este desigur un *paysan*, în cel mai bun sens al lui Péguy¹⁵²: iar pe figura lui deschisă e ușor de cetit o fericită armonie între artă și viață.

A venit la Milano în fruntea unui alt grup de scriitori și jurnaliști, iar acela care mi l-a prezentat a fost prietenul Dragoș Vrînceanu¹⁵³: și acesta e un nume care nu ne este necunoscut — a fost într-adevăr student la Universitatea de la Florența, în anii dintre Solaria și Frontespizio, și el este acela care a prezentat în limba lui pe Montale¹⁵⁴, Ungaretti¹⁵⁵, Palazzeschi¹⁵⁶, Caradarelli Cecchi, pînă la tinerii din anii aceia; iar acum s-a întors între noi ca să ne facă să cunoaștem — cu delicată inteligență — cultura țării sale. Este iminent un studiu al său asupra poeziei române contemporane, așteptăm însă și ediția italiană a eseurilor sale atât de simțite asupra scriitorilor noștri.

Să ne întoarcem la Rebreanu: nu voi spune că i-am luat un interviu, mi-a făcut însă plăcere să-l întreb și să-l ascult asupra unor chestiuni ale culturii noastre; și, dacă e adevărat că prefera să nu se oprească asupra unor anumite nume pe care știu că nu le ignora și înspre care îl stimulam, tot ceea ce spunea era o mărturie a încrederii sale în valorile europene ale literaturii noastre actuale.

— În mod greșit s-a crezut că după d'Annunzio literatura italiană a luat-o pe căi greșite și, din cauza aceasta, nu putea să aibe cuvenitul succes în străinătate, îmi spunea Liviu Rebreanu. În schimb, numele și

¹⁵¹ Gilbert Keith Chesterton (1874—1936), prozator, poet, dramaturg și publicist englez.

¹⁵² Charles Péguy (1873—1914), poet, dramaturg și eseist francez.

¹⁵³ Dragoș Vrînceanu (1907—1977), poet și traducător; a realizat tălmăciri din literatura italiană și a publicat volumul de interviuri și evocări *Întîlniri cu scriitorii italieni* (1972).

¹⁵⁴ Eugenio Montale (1896—1981), poet italian.

¹⁵⁵ Giuseppe Ungaretti (1888—1970), poet italian.

¹⁵⁶ Aldo Palazzeschi (1885—1974), poet și prozator italian.

operele recente ale noilor scriitori au trecut hotarele. În ultimii zece ani mai ales, printr-o evoluție sănătoasă a literaturii italiene care s-a apropiat pe o cale subtilă de tradiție — după primele experiențe modernistofuturiste —, motivele succesului său s-au înmulțit. Epoca noastră atât de frământată, dedicată tehnicismului și vieții interioare intense, a fost exprimată prin noi mijloace. Un cuvînt deosebit este de spus asupra rolului important al criticii italiene, care a știut să sprijinească în ascensiunea lor valorile literare.

Ca director general al teatrelor din România, Rebreanu mi-a vorbit despre posibilitățile, permanente pentru el, ale operei teatrale a lui d'Annunzio, despre fecunditatea teatrului lui Pirandello și despre o anumită bază a „teatrului burghez” italian, apreciat de publicul din București, unde se reprezintă în acest moment numeroase opere italiene. Îmi vorbi apoi despre regia piesei *Minnie la candida* a lui Bontempelli¹⁵⁷, făcută de el, și despre o alta a lui Pirandello, și deodată adaugă:

— Am făcut să fie reprezentată și *Mira* lui Alfieri, cu siguranță că această operă va fi primită în mod foarte favorabil și sunt mulțumit cu reluarea unei tradiții a teatrului și a gustului publicului românesc, întrucît teatrul lui Alfieri era foarte apreciat încă din vremea înființării teatrului românesc.

Convorbirea se îndreaptă, în afară de teatre, asupra poeziei și literaturii noastre narative: apoi, cînd cu multă delicatețe încercă să-l fac să spună ceva despre activitatea sa, pe figură i se întipări o licărire care era în același timp de pudoare și sfială.

DE VORBĂ CU L. REBREANU LA DESCHIDEREA NOII STAGIUNI A TEATRULUI NAȚIONAL¹⁵⁸

După o întrerupere de două luni, iată-ne din nou în cancelaria Teatrului Național a d-lui Liviu Rebreanu. Accentuăm, în cancelaria Teatrului Național, fiindcă în biroul d-sale de la ziarul *Viața* întîlnirile sunt aproape zilnice, autorul lui Ion întreținînd un permanent contact cu colaboratorii săi din strada Sărindar.

E ciudat cum cumulul de activități te poate situa față de unele persoane în raporturi dintre cele mai diferite! Amfitrion într-o acțiune, musafir în alta, subaltern uneori, egal din cînd în cînd, superior pe neașteptate, valul dinamismului te poartă din nivel în nivel.

¹⁵⁷ Massimo Bontempelli (1878—1960), poet, prozator, dramaturg și muzicolog italian.

¹⁵⁸ Apărut în *Vremea*, XV, nr. 715, 12 sept. 1943, p. 10, sub semnătura lui Vasile Netea.

Subaltern al d-lui Rebreanu în ierarhia redacțională de la *Viața*, ne prezentăm totuși în fața d-sale cu aerul de independență pe care ni-l îngăduie calitatea de redactor al *Vremii*, în numele căreia a fost solicitată audiența, așa încât față în față nu se mai găsesc redactorul *Vieții* cu directorul său, ci pur și simplu reprezentantul *Vremii* venit să chestioneze pe directorul Teatrului Național asupra deschiderii noii stagiuni.

— Va trebui acum — adaugă rîzînd d. Rebreanu — să te prezinți și celuilalt director al d-tale, d-lui Donescu¹⁵⁹, în ipostaza de plenipotențiar al *Vieții*, pentru a-l interoga asupra activității sale.

O glumă așezată în fruntea unui interviu nu poate fi considerată decît semn de fericit augur. Intrăm deci repede în subiect și întrebăm:

— Domnule director, pentru cititorii *Vremii*, v-am ruga să ne faceți cîteva mărturisiri asupra concepției dv. despre misiunea unui Teatru Național?

— Mai mult decît verbal, sau decît prin articole de gazetă — ne răspunde cu fermitate d-sa —, concepția mea asupra Teatrului Național s-a evidențiat prin alcătuirea programelor din ultimii doi ani și jumătate, ca și prin întreaga activitate desfășurată în numele Teatrului și care nu constă numai din spectacole propriu-zise.

DRAGOSTE ȘI CONVINGERI VECHI

La începutul anului 1941, cînd veneam în fruntea acestei instituții, aduceam cu mine nu numai experiența din 1929¹⁶⁰, cînd mai trecusem pe aici pentru scurt timp însă, ci și toate convingerile mele de atunci, convingeri care nici ele nu erau improvizații ale unui moment oficial.

Teatrul a fost una din cele mai rezistente pasiuni ale vieții mele, preocupîndu-mă adînc atît ca realitate artistică în sine, cît și ca vocație literară. Am scris zeci de piese, unele chiar în limbile maghiară și germană, bătînd ani întregi la poarta unor teatre din Budapesta sau Viena. Romanul ca formulă literară m-a atras totuși ca o adevărată viltoare, fără însă ca pasiunea pentru teatru să înceteze. Am continuat să urmăresc în mod constant viața și realizările teatrale românești și streine.

Iată dar de ce spuneam că ideile mele despre teatru nu aparțineau momentelor oficiale străbătute, consecvența nepărăsindu-mă nici o clipă.

¹⁵⁹ Vladimir Donescu, publicist, avocat și om politic, director al revistei *Vremea*.

¹⁶⁰ În ziar, greșit: 1923.

INTRE PIESELE DE LA NAȚIONAL ȘI CELE DE LA „STUDIO“

În 1943, întocmai ca și în 1941 sau 1929, cred că scena Teatrului Național trebuie rezervată în primul rînd pieselor românești, de dimensiuni mai înalte, și apoi marilor clasici cu care se face educația artistică a unui popor.

În celălalt edificiu al Teatrului, la „Studio“, socotesc că este locul experiențelor, al debuturilor și chiar pentru reactualizări ale unor momente din trecut considerate drept revoluționare.

Teatrul Național, fiind întreținut de către stat, nu este o instituție comercială și deci nu este constrîns a-și organiza programele după indicațiile contabilității. Unei bune conduceri i se cere însă a ținea seamă și de acest factor și de a realiza climatul necesar satisfacerii sale.

DE LA 7 LA 100 000 LEI

Găsesc astfel că e inadmisibil că în timp ce astăzi se realizează la cele mai multe dintre spectacole încasări ce depășesc suma de 100 000 lei, *Ifigenia* lui Mircea Eliade, o piesă cu reale calități, nu putea obține în 1941 decît abia 9 000 lei de spectacol! Ba au fost unele piese cari n-au putut depăși nici măcar suma de 7 000 lei.

E o legendă — continuă d-sa — că ceea ce e bun și înalt sperie lumea, cum ar fi un spectacol din Ibsen bunăoară. E adevărat totuși că la clasicii francezi, cu excepția lui Molière, cari reprezintă o formulă reușită mai mult din punct de vedere literar decît dramatic, publicul nu se prea îndeasă. Un Shakespeare însă sau un Schiller n-au a se teme de astfel de constatări. Am urmărit încontinuu să realizez un consens perfect între marile creații ale artei și între sufletul poporului meu. La Teatrul Național lumea trebuie să intre ca într-un luminos templu de artă și de aceea tot ceea ce întilnești acolo — repertoriu, artiști, montare — nu poate fi decît la înălțimea unei asemenea nădejdi.

În ceea ce privește Teatrul Național din București, pot mărturisi fără șovăire că nu suportă nici un fel de apropiere, din nici un punct de vedere, cu oricare din toate celelalte teatre.

De altfel aceasta este însăși obligația noastră: să fim în frunte.

ACTIVITĂȚI PARALELE

Teatrul Național, fiind considerat ca un nucleu de cultură, de artă, fără a neglija ținta sa esențială, spectacolele, mai înfățișează însă și realizări de altă natură.

Dumneata cunoști desigur, cum cunoaște toată lumea, ce întretine relații cu teatrul, revista redactată de noi, revistă care în loc să publice obișnuitele reclame ține să ofere publicului în fiecare lună cîteva pagini de literatură frumoasă și foarte serioase dezbateri, prezentate de

către oameni competenți, asupra problemelor și oamenilor de teatru. „Biblioteca“ apoi, în colecția căreia se tipărește întregul repertoriu, *Almanahul teatrului* și acum în urmă înființarea Muzeului care e merit unei ample dezvoltări.

Să-ți mai amintesc apoi de avant-premierele atât de mult gustate de public, ca și de acele matinee, la organizarea cărora ai fost și d-ta complice, închinată în anul trecut tinerei poezii ardelenе, poeziei de război, comemorării lui Delavrancea, Coșbuc sau Iosif¹⁶¹?

TRILOGIA LUI DELAVRANCEA

— Ce program aveți pentru actuala stagiune?

— Deschidem Teatrul cu două piese românești: *Viforul* de Barbu Ștefănescu Delavrancea și *Tudor Vladimirescu* de N. Iorga.

În ceea ce privește reprezentarea *Viforului* mărturisesc că am fost condus exclusiv de considerații estetice. Am de altfel pentru „Trilogia“ lui Delavrancea un sentiment de profundă stimă. În 1942 am deschis stagiunea cu *Apus de soare*, iar în 1944, dacă voi mai fi în fruntea Teatrului, voi începe cu *Luceafărul*, jucînd astfel întreaga trilogie.

Viforul s-a mai jucat pe întîia noastră scenă. Astăzi îl aducem însă într-o haină cu totul nouă, cum noi sunt și distribuția, decorurile, montarea.

Interpretul lui Ștefăniță, d. Critico, deși nu e nou, aduce totuși o serioasă adîncire a rolului.

Aș fi dorit mult să pot prezenta *Viforul* și într-o echipă de tineri. Din păcate, și spre marele meu regret, timpul nu ne-a îngăduit acest lucru.

SE POT REVIZUI PĂRERILE ÎN JURUL PIESELOR LUI N. IORGA

Se cuvin însă unele lămuriri asupra aducerii pe scenă a lui N. Iorga. Se știe că marele nostru istoric, deși a iubit atât de mult teatrul și deși este autorul unui bogat număr de piese, nu a fost prea mult luat în serios ca dramaturg. Piese sale, așezate de obicei pe la sfîrșit de stagiune, se jucau mai ales impuse, atrăgînd prea puțini spectatori.

La cei trei ani de la dramatica moarte a lui N. Iorga, avem o altă perspectivă asupra teatrului său. Se va vedea acum, în afara oricărui prejudecăți, dacă în artă, despărțit de uriașa și influenta sa personalitate, N. Iorga poate rezista prin sine însuși.

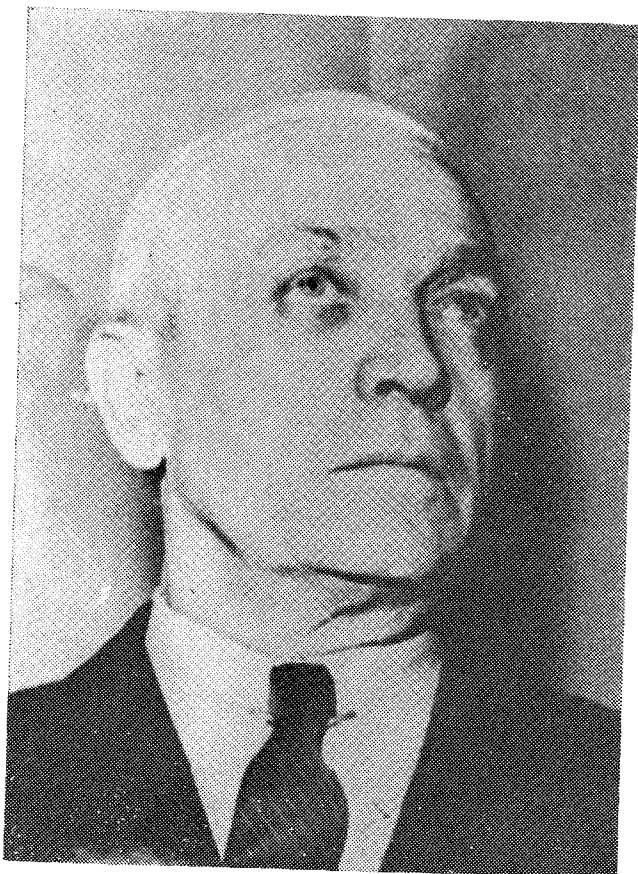
Am luat din multele sale piese drama închinată lui Tudor Vladimirescu, un subiect de altfel interesant și ca semnificație istorică.

¹⁶¹ St. O. Iosif (1857—1913), poet și traducător; conflictul de dragoste dintre el, Natalia Negru și Dimitrie Anghel constituie un reper în geneza romanului *Adam și Eva* (vezi aparatul critic al ediției *Opere*, vol. 6, p. 335).

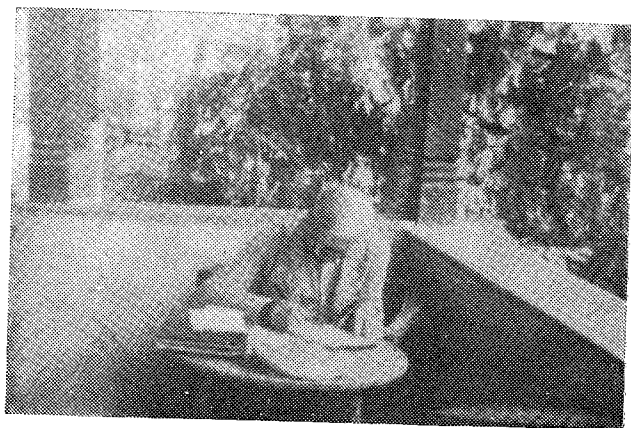
La „Luna Bucureștilor“ (1935).

Cu Camil Baltazar, pe străzile
Bucureștilui (1935).

Imaginea scriitorului în martie 1943.

Ultima fotografie. Valea Mare — august 1944.

Distribuția piesei, în frunte cu d. A. Pop-Marțian, un fiu al țării lui Tudor Vladimirescu, e strălucită!

În ceea ce mă privește, eu sunt convins că reprezentarea acestei piese va obliga foarte multă lume să-și revizuiască părerile asupra teatrului semnat de Nicolae Iorga.

UN NOU AUTOR DRAMATIC : MIRCEA ȘTEFAN CIOROIU

La „Studio“ încep prin jucarea unei piese aparținând unui autor necunoscut. Numele piesei este *Descătușarea*, iar al autorului Mircea Ștefan Cioroiu. E un căpitan de aviație cu foarte frumoase dovezi de vitejie pe front. Nu-l joc însă pentru calitatea sa de ofițer, ci exclusiv pentru talentul său dramatic.

Piesa d-lui Cioroiu are multe și însemnate calități. Ea va releva un nou autor dramatic și, prin ansamblul artistic de care dispune în frunte cu d. Valentineanu, e menită unui succes asemănător aceluia pe care l-a avut în trecut *Mușcata din fereastră* sau *Copilul pământului*¹⁶².

A doua premieră de la „Studio“ este rezervată *Strigoilor* lui Henric Ibsen.

Pentru rest, cu exactitate minuțioasă, aș putea să-ți infățișez programul pînă la Paști.

La Național vor urma astfel *Revizorul* (N. Gogol), *Oedip rege* cu George Vraca și Sorana Țopa în rolurile principale, *Gloria* de N. Constantinescu și apoi un spectacol alcătuit din trei piese în versuri, cu caracter romantic, aducînd o atmosferă de înaltă poezie.

UN SPECTACOL CARE VA DURA 5 ORE

Încercarea e îndrăzneată nu numai fiindcă va supune la un dificil examen însăși gustul publicului, ci și prin întinderea duratei de timp pe care va reclama-o.

Precizez de pe acum că spectacolul va începe la ora 5, durînd nu mai puțin de cinci ore, cu pauze de cite 30 de minute.

Seria spectacolelor se va continua cu *Ochiul strigoiiului*, o piesă de d. Cezar Petrescu alcătuită în colaborare cu d. Vintilă Rusu-Șirianu, urmată de *Hernani* (V. Hugo), *Regele Lear*, *Niebelungii* (Hebbel¹⁶³), *Faust*, partea II, *Antoniou și Cleopatra* (Shakespeare)...

La „Studio“ : *Nu e nimic serios* (Pirandello), *Școala cerșetorilor* (N. Kirilțescu), *Nu vă aplecați înafară*, *Fecioara rătăcită* (H. Bataille) și o piesă românească, pe lângă piesa din limba lui Shakespeare, *Lanțuri*, asupra căreia nu m-am fixat încă. Tot la „Studio“ : *Comedia inimii*, Pă-

¹⁶² În realitate, *Copiii pământului*, piesă de Andrei Corteanu.

¹⁶³ Christian Friedrich Hebbel (1813—1863), dramaturg german.

puşa şi alte jucării (Bondi), *Ursita*, piesa unui tânăr autor ardelean, Corneliu Popp, decedat de curînd, după ce fusese premiat şi de către „Asociaţiunea” din Sibiu, *Ghici?* apoi de d. Val. Mugur.

TUDOR ARGHEZI A SCRIS DOUĂ ACTE. VA REAPĂREA
CAMIL PETRESCU

S-ar putea întîmpla să se ivească şi unele surprize, printre cari în primul rînd o piesă de d. Tudor Arghezi, din care ştim precis că s-au scris pînă acum două acte, o comedie de Camil Petrescu şi alta de Mircea Ştefănescu.

Constat deci cu plăcere că autorii noştri privesc acum cu mai multă încredere spre Teatrul Naţional decît am putut-o constata în 1941.

De altfel cred că anul acesta va fi unul din cei mai bogaţi în ceea ce priveşte producţia dramatică autohtonă.

— Credeţi că veţi putea realiza întreg acest program ?

O PREMIERĂ LA FIECARE TREI SĂPTĂMINI

— E o veche lege ca directorii să spună întotdeauna mai mult decît vor putea realiza în adevăr. N-ar fi exclus ca nici eu să nu pot realiza sută în sută toate cele afirmate. De 70—80 la sută sunt însă absolut sigur. Asupra unui lucru sunt de altfel categoric fixat : *Voi da la fiecare trei săptămîni o premieră.* Aceasta indiferent de preferinţa pe care publicul ar arăta-o eventual faţă de anumite piese.

Oricît s-ar dori ca unele piese să întîrzie mai mult pe afiş, eu trebuie totuşi să ţin seama de un principiu mai înalt. Acela că Teatrul Naţional e obligat, în vederea educaţiei artistice a publicului, să prezinte un anumit număr de piese.

S-AU SCUMBIT BILETELE

Regret însă că trebuie să sfîrşesc prin a mărturisi că odată cu deschiderea actualei stagiuni se vor majora şi preţurile. Sporul va reprezenta 30 la sută. Biletele de intrare la Teatrul Naţional nu vor reprezenta totuşi decît o treime din costul biletelor de la teatrele particulare. Mai jos nu ne-am putut coborî, fiindcă aceasta ar însemna să facem o concurenţă nepermisă tuturor celorlalte teatre, şi apoi nu ne-ar îngădui-o nici calitatea spectacolelor noastre.

CÎT CÎŞTIGĂ VRACA ÎNTR-O SEARĂ

Dacă aş dispune de mai mulţi bani, aş ridica imediat salariile actorilor, fiindcă nu e prea plăcut să constaţi că în timp ce un Gh. Vraca,

Gh. Calboreanu sau Aura Buzescu primesc abia 1500 lei pe seară, atîtea alte elemente, cu mult mai puţină valoare, din cadrele teatrului particular, primesc de două ori, de trei ori şi chiar de patru ori mai mult decît aceşti străluciţi exponenţi ai artei româneşti.

Din nefericire, rezolvarea acestei spinoase chestiuni nu depinde de mine.

Sunt însă serioase indicii că nivelul salariilor artiştilor noştri se va ridica în curînd...

Un telefon curmă conversaţia pe neaşteptate. De altfel d. Rebreanu e aşteptat la o repetiţie. Ne adunăm deci notele şi mulţumim directorului Teatrului Naţional în numele directorului *Vremii* şi al cititorilor.

— Sper totuşi că vei trece şi pe la *Viaţa* în astă-seară ; nu e bine să lipseşti, adaugă autorul *Răscoalei* în clipa despărţirii.

— Da, domnule director !

Redactorul *Vremii* a redevenit brusc redactor al *Vieţii*.

LĂMÜRIRI...¹⁶⁴

D. Liviu Rebreanu, directorul general al teatrelor şi operelor din România şi director al primei noastre scene, sesizat de o notiţă a noastră care trata despre viitorul hotărîrii luate în ce priveşte ciclul de spectacole „Teatrul şi războiul”, a binevoit să ne primească pentru a ne da următoarele lămuriri :

— Spectacolul despre care aţi scris, dat în dimineaţa unei duminici, în lipsa unei *avant-premiere*, nu constituie un ciclu.¹⁶⁵ S-a făcut excepţie cu o piesă găsită bună şi poate şi cu alta pe care o vom descoperi tratînd aceeaşi notă „teatrul şi războiul”.

De altfel am primit destule piese eroice, cari însă n-au şi calităţi înrudite cu adevărata artă dramatică.

Pe acestea le-am recomandat ateneelor şi căminelor culturale.

În schimb, vom programa spectacole din trei piese de cîte un act, cari, nesoluţionîndu-se altfel, ar rămîne necunoscute publicului nostru spectator.

Iată ce vom face, a terminat d. Liviu Rebreanu.

¹⁶⁴ Apărut în *Universul literar*, LII, nr. nr. 36, 30 dec. 1943, p. 2, în cadrul rubricii *Ecouri teatrale*, realizată de I. M. Lehtiu.

¹⁶⁵ Piesa jucată aparţinuse dramaturgului D. Ionescu-Morel şi s-a intitulat *O poveste adevărată* (piesă într-un act).

În loc de postfață

În primăvara lui 1982, călătoream spre Tîrgu Mureș cu d-na Puia-Florica Rebreanu și cu profesorul Alexandru Piru, la invitația cenaclului „Liviu Rebreanu” din localitate. Pe drum și mai tîrziu, modalitatea de editare a *Jurnalului* revenea în fel și chip în discuție. Un an întreg stătuse manuscrisul pe masa de lucru a fostului meu profesor — solicitat de Editura Sport-Turism să întocmească un referat — pentru ca în cele din urmă să-l restituie cum îl primise, fără să catadixască să scrie un singur cuvînt despre el. (Și asta după ce un alt universitar, Mircea Zăciu, refuzase, la rîndu-i, să se implice în vreun fel la publicarea aceleiași versiuni, bătută a fi incompletă.)

Mă aflu între ciocan și nicovală. Pe de o parte, Puia Rebreanu — ajunsă la capătul răbdărilor după multele tribulații ale manuscrisului — pe de alta, fostul meu profesor — de un calm imperturbabil, conținînd mă școalească, fără să-l intereseze că, la ora cînd discutăm, nu eram defel angajat la editarea cărții. — „Ascultă-mă pe mine!... Nu tai nici un cuvînt!... Ori totul, ori nimic! Nu?” Nici pînă atunci nu tăiasem nimic din textul operelor incluse în seria „Rebreanu”, și profesorul o știa prea bine. Mai mult decît oricînd, acum preferam să nu fiu distribuit în primul „spectacol”, plăcerea de-a fi aplaudați, ignorați sau fluierați urmînd să rămînă altora. Întreprinderea se anunța temerară și, de ce să ne amăgim, continuă să fie. În hățișul relațiilor de tot felul, iscate de programarea și reprogramarea apariției cărții la o editură sau alta, atunci pe mine mă interesa un singur lucru: să cunosc textul *original* al noii opere, lăsînd grija definitivării textului pe seama seriei știute! (Ceea ce, de altminteri, s-a și întîmplat, prima ediție a *Jurnalului* — tipărită într-o colecție de „Documente literare” — purtînd semnătura Puiei-Florica Rebreanu, disocierea responsabilităților fiind în afara oricărui echivoc bibliografic.)

Cum călătoria pînă la Tîrgu Mureș amenința să nu se mai termine, discuția avea să angajeze „păcatele” cărții, de care se plînseseră mai toți editorii ce se vînturaseră în jurul ei : lipsa de continuitate a notației jurnaliere și, mai ales, prezența unor mărturisiri, să le zicem „buclucașe”, care, citite și recitite de la stînga la dreapta (și invers), de jos în sus (și mai ales invers), riscau, în faza tiparului, să îngroașe șirul discontinuităților deja existente. „— Nici un cuvînt, dragă ! Nu tai o iotă — aveau să repete cel cărui, în bună măsură, fi datoram primele mele colaborări editoriale —, explici ce-i de explicat. Cititorul deștept oricum pricepe, proștii nu te interesează. Nu ?”

Tăceam fără să-l contrazic. Știam că nu-i place. Și-apoi de ce aș fi făcut-o, cită vreme, cel puțin în principiu, avea perfectă dreptate ? !

La Tîrgu Mureș fuseseră invitați și alți scriitori, cercetători literari, cadre didactice din Capitală și din restul țării. Celor veniți li se alăturau confrății de la revista *Vatra* și cei din cenaclu, majoritatea tineri, purtînd în raniță (mai știi ?) bastonul de mareșal. Nu știam însă de ce „Zilele Rebreanu” fuseseră organizate în orașul de pe Mureș și de ce nu, bunăoară, pe meleaguri someșene, la Bistrița și Năsăud, prezente oricum mai mult în viața și opera romancierului. Răspunsul l-am găsit în mîndria cenaclului ce purta numele lui Rebreanu de mai bine de 30 de ani, încă de pe vremea cînd, oficial, abia mai era rostit pe ici, pe colo. Un profesor de română, Alexandru Munteanu, se încăpătîna aproape pe cont propriu (citește pe risc propriu) să facă erata manualului didactic în care, fără să aibă vreo vină, Alexandru Sahia trecuse pe primul plan al prozei naționale. Cenaclul înființat de profesorul Alexandru Munteanu mai există și astăzi, de zilele lui legîndu-se începuturile literare ale mai multor scriitori, între care Romulus Guga, Dan Culcer, Mara Nicoară ș.a. A avut și continuă să aibă parte de buni organizatori — care, de regulă, s-au gîndit și se gîndesc mai mult la alții și mai puțin la ei —, după cum a avut și are parte de sprijinul unor efori mureșeni ce-au știut să vadă în perspectivă rostul unor manifestări de anvergură, organizate, cu tot dichisul, pe plan local. Și iată, „Zilele Rebreanu” vor ajunge, în curînd, la a patra ediție. Toate acestea în condițiile cînd, la Maieru, pe pămîntul copilăriei lui Liviu Rebreanu, așezare evocată cu nostalgie de scriitor, un alt dascăl de nădejde, Sever Ursu, se tot chinuie cu copiii din comună să înfățișeze, într-un micro-muzeu, „Cuibul visurilor” — intitulat ca atare de autorul lui Ion — eforturile depuse, dar mai ales nevoia de sprijin, neclintind defel privirea lăliie a unor ispravnici bis-

trițeni. La o azvîrlitură de băț, alții ca ei au refuzat o donație unică : bustul romancierului — executat de un alt mare artist, sculptorul Oscar Han —, operă ce-ar fi înnobitat nu numai clădirea liceului unde a învățat Liviu Rebreanu (școală ce astăzi îi poartă de altmînteri numele), ci și patrimoniul întregii urbe. Să vezi și să nu crezi ! ! Cum să nu te bucuri cînd, pe același pămînt transilvan, mureșenii se întrec în a face din „Zilele Rebreanu” nu numai o sărbătoare a literaturii noastre, ci și un prilej de aprofundare a studiilor consacrate vieții și operei cititorului romanului românesc modern ? !

Toate acestea mi-au revenit în minte, reconstituind etapele prin care avea să treacă *Jurnalul*. Căci, fără să-și fi propus, colocviile organizate cu prilejul aceluiași „Zile” — bucurîndu-se de participarea unor cadre universitare, critici și istorici literari, cercetători ai unor institute de specialitate, profesori din învățămîntul mediu, cenacliști de diferite profesii — aveau să ia în discuție multiplele probleme redacționale privind structura ediției, precum și caracterul diverselor componente ale aparatului critic. De vor fi ieșit bine este, neîndoielnic, și meritul lor. De va fi schiopătat mersul nostru în încercarea de a ne confrunța intențiile cu mai toate categoriile de cititori interesați în realizarea cărții, n-avem decît să tragem concluziile ce se cuvin cu prilejul reluării *Jurnalului* în seria de *Opere*. „Victoria — scria cîndva Gheorghe Brăescu — se pregătește la școala greșelilor din manevre.” Este credința cu care ne-am ridicat de la masa celei de-a treia ediții a „Zilelor Rebreanu”, influențată pozitiv de cascada cronicilor, recenziilor și a altor articole din presa de specialitate.

Tot atunci, am stat îndelung de vorbă cu Puia-Florică Rebreanu, profund interesată să risipească negura unor îndoieli, născute, inevitabil, din lectura unor pagini ale *Jurnalului*. Oricît de interesante, spovedaniile nu răspund la toate întrebările pe care cititorul și le pune în legătură cu viața romancierului, de unde și insatisfacția unora, fabulația altora și, inevitabil, tentația Puiei Rebreanu de a completa o informație, de a nuanța o expresie anterioară etc. Adesea, în virtutea vechii profesii de crainică la Radiodifuziunea Română, ea își controlează glasul, pînă la răsăț. Rîde mai tot timpul, revenind, obsedant, la zilele petrecute în preajma părintelui său. Știe pe dinafară scrisorile ce i-au fost adresate de el și-i face plăcere deosebită să le „recitească”, să sublinieze cu tact ceea ce urechea celor din jur trebuie să rețină. Ceea ce te impresionează plăcut este că niciodată nu vorbește de rău pe cei care, într-un fel sau altul, i-au creat neplăceri. Cînd diferitele

amănunte revin totuși în discuție, are grijă să nu le rostească defel numele. Nu mai puțin adevărat este și faptul că are și marele dar de a nu auzi ceea ce nu-i face plăcere, de a valsa pe un teren accidentat. Cu o simplă piruetă și cu un zîmbet copilăresc schimbă cu dibăcie discuția, aproape fără să-ți dai seama. Așa se face că interviul început la Tîrgu Mureș avea să fie reluat, abia peste câteva săptămîni, la București. Prudentă, mă întrebă de fiecare dată ce-am scris în bloc-notes, rugîndu-mă apoi ca la sfîrșit să-i dau să citească interviul, cu dreptul de a-și revedea răspunsurile. Cu condiția aceasta am început și sfîrșit convorbirea noastră.

N.G.: În colochiul la care am participat, fișa bibliografică a *Jurnalului* a reținut atenția specialiștilor; în special expresia „text ales și stabilit de Puia-Florica Rebreanu“ pare să fi derutat privirea lor și, de presupus, cu atît mai mult a cititorilor obișnuiți. Cum întrebările v-au fost adresate, vă las plăcerea să răspundeți direct.

P.-F.R.: Formula „text ales și stabilit“, clasicizată în tehnica edițiilor, desemnează operațiile de factură filologică, variate și complexe, obligatorii la reproducerea unei opere aflate în manuscris, sau a alteia, publicate în trecut. Formula se află pe multe ediții de opere, nu numai pe antologii — spre care te îndreaptă expresia de „text ales“ —, fiind folosită chiar la tipărirea primelor trei volume din seria „Rebreanu“, unde, în 1968, fuseseră incluse toate nuvelele prozatorului, nicidecum o selecție. De altminteri, formula a fost adoptată de editură și, dacă nu mă înșel, propusă chiar de domnia-ta. Sper să nu fi fost atît de cinic încît să fi cultivat într-adins un echivoc?

N.G.: Mi s-a părut o formulă mai modestă, tranzitorie, cîtă vreme ea avea și are rostul să netezească drumul ediției critice. Pe de altă parte, doream să delimităm contribuțiile noastre, astfel încît dumneavoastră să răspundeți nemijlocit de acuratețea textului tipărit — înțelegînd prin aceasta integritatea lui, precum și respectarea formelor de limbă —, iar eu de notele și comentariile critice, plus adaosul de informații de la sfîrșitul volumului (*Addenda*).

P.-F.R.: Nu mai puțin adevărat este că expresia de „text ales“ se confundă adesea și cu „selecție“, ceea ce nu este cazul cu materia inclusă în primele două volume ale *Jurnalului*. Prin „alegere“, trebuie înțeleasă operația de reproducere a unui text prin coroborarea diverselor manuscrise. Cîtă vreme existența mai multor „jurnale“ îngăduia opțiuni editoriale diverse (organizarea materiei pe criterii tematice, ori cronologice, ori bibliografice), eram obligată să aleg notațiile din feluritele manuscrise (caiete sau file

izolate), ordonîndu-le, fără nici o excepție, într-un întreg posibil.

N.G.: Desigur, astfel procedîndu-se, metoda folosită nu poate fi în discuție, existînd precedente atît în cultura națională, cît și în cea universală. Părerea unor scanda-lagii de la periferia vieții literare nu interesează. Întrebarea este asta: să fi rămas sau nu pagini din *Jurnal* în afara versiunii tipărite? Dacă nu, ce garanții există că, dintotdeauna, el a arătat așa și nu altfel?

P.-F.R.: Nu vreau să repet ce-am spus în *Istoria unui jurnal*, cu care am găsit de cuviință să deschid ediția de față. Aș vrea să precizez doar câteva lucruri. În casa mea nu se află nici o altă pagină de aceeași factură rămasă în afara ediției de la „Minerva“. Odată și odată, toate manuscrisele aflate astăzi în colecția mea vor trece în colecții publice. Confruntările vor evidenția strădania de a transcrie cît mai fidel posibil textul original.

N.G.: Aceasta este numai o latură a chestiunii ce interesează. Eu însumi mi-am exprimat dorința — altminteri respectată de dvs. — de a confrunța, literă cu literă, manuscrisele cu dactilograma pusă la dispoziția editurii, la rîndul ei atentă la ce publica. Reiau deci întrebarea: ce ne face să credem însă că notațiile jurnaliere au arătat dintotdeauna ca forma transmisă astăzi cititorilor? Căci viitoarele confruntări la care vă referiți vor scoate în evidență, pe ici pe colo, și unele ștersături, ce vor fi, inevitabil, interpretate în mod felurit.

P.-F.R.: Garanții nu văd cum s-ar putea da. Cu atît mai mult în cazul manuscriselor lui Rebreanu. Este îndeobște știut că autorul lui *Ion* revenea adesea pe text. Cine oare ar bănuși, văzînd multele ștersături de pe versiunile romanelor *Ion*, *Pădurea Spînzurașilor* sau *Răscoala*, că ele s-ar datora unor ingerințe ale familiei? Era în firea lui Rebreanu să citească și să recitească, entuziasmîndu-se astăzi de ce scrie, pentru ca a doua zi să fie decepționat. Uneori, propriile scrisori și le transcria; s-au găsit doar numeroase ciorne în arhivă, mult deosebite de forma epistolelor ajunse la destinatari. Alteori, din comoditate, intervenea direct în scrisori, înlocuind sau îndepărtînd un cuvînt sau altul. De ce n-ar fi procedat în mod asemănător și cu propriul său *Jurnal*? Apoi — ca să merg mai departe — de ce discontinuitatea însemnărilor trebuie neapărat atribuită unui amestec dinafară?

N.G.: În această privință sînt elocvente notațiile scriitorului — inserate, de altminteri, în același *Jurnal* — prin care el însuși regretă întreruperea însemnărilor. De regulă, cum o și spune adesea, scrie în momente de deșcumpănire

sufletească. Mă refer, la notațiile grave, angajînd epoca, viața literară, relațiile cu propriii săi confrăți, și mai puțin la preocupările din țercul gospodăriei rurale. Cum pot fi însă înțelese ștersăturile ceva mai numeroase din zilele furtunoase ale vieții politice?

P.-F.R.: Mărturisesc că nu-i ușor să răspund, ceea ce nu înseamnă că nu-mi pot exprima o opinie. Părerea îmi aparține, fără pretenția de a epuiza un adevăr. Tatăl meu a fost înafara oricărui cadru de partid. Nu și-a făcut din crezul său artistic nici un act de adeziune la vreo mișcare politică a vremii lui. Își reclama o independență de gândire pe care, în mai toate cazurile, o și teoretiza ca general valabilă creatorilor din sfera artei. Politicianismul îi repugna. Asta nu înseamnă că se izola într-un turn de fildeș. Privea cu un ochi atent la tot ce-l înconjură, la schimbările politice și sociale din actualitatea imediată, rezervîndu-și dreptul de a extrage din cotidian numai ceea ce putea să-i nutrească imaginația creatoare. Realismul viziunii sale depășea faptul mărunț, oricît de important ar fi părut onora în trecerea timpului. Lumea personajelor sale, desprinse din realitate, fără să-i fie subordonată, trecea mereu pe primul plan, ficțiunea fiindu-i totdeauna mai prietenă. Realitatea — spunea el adeseori — nu poate trece în stare brută în literatură. De unde o degajare totală față de mai tot ce-l înconjură. Nu făcea istorie, ci literatură; nu era un povestitor, ci un creator în adevăratul sens al cuvîntului, un demiurg. Ridicînd ochii din cărțile lui, controla realitatea și se controla prin ea. De aici și tentația de a o comenta în *Jurnal*. Optimist, copilăros chiar, spera mai de fiecare dată ca programele formulate în epocă să fie benefice în istoria neamului. De aici și tentația de a le aminti binevoitor în *Jurnal*. În realitate, tot aștepta o schimbare fundamentală, care, de fapt, întîrzia să se producă. Rotația aceluiași partide istorice la cîrma țării începuse de mult să-l dezamăgească; alte acțiuni, lăturănice, de opoziție, frapante o clipă, aveau să-l amărească și mai mult. În esență, diversele modificări conjuncturale se vedeau fațete ale aceluiași politicianism, de care, structural, era străin. Și, inevitabil, în aceste condiții avea toate motivele să revină asupra unor însemnări trecătoare, care, istoricește, nu-l reprezentau. Șovăielile, atît de omeștești, trebuie localizate în existența lui intimă, fără ecouri în mișcările lui exterioare. Deci, ca să revenim la ce ne interesează: de ce să nu-și fi revizuit Rebreanu notația jurnalieră, ștergînd un cuvînt, o frază, sau îndepărtînd chiar o filă din cele scrise, cîtă vreme amendarea vreunui gînd sau a altuia nu poate fi socotită decît un reflex al

propriei sale demnități?! Scria doar pentru posteritate! Și-apoi să nu uităm că neangajarea lui politică în partidele vremii nu-l obliga defel să se autocenzureze în privința vreunei activități practice.

N.G.: Științele pozitive s-au dezvoltat într-atît încît oricînd se va putea reconstitui versiunea amendată, „le premier jet“, dacă contextul unui fragment o va impune. Cît privește paginile pierdute...

P.-F.R.: De vor fi existat și astfel de situații, ele nu cred că trebuie să ne facă să uităm, înainte de toate, paginile păstrate; mă refer la imensul maldăr de file aranjate cu migală în volume de sine stătătoare, tocmai pentru a le proteja integralitatea. Măcar de le-aș vedea pe acestea, pe toate, fără nici o excepție, tipărite. De bine, de rău, ele există, se pot publica. Ce garanții avem — ca să folosesc o expresie a domniei-tale — că în cazul unor mari confrăți de-ai părintelui meu — n-are rost să le dau numele, căci sînteți la curent cu bibliografia literaturii inter și postbelice — n-au existat jurnale care să se fi pierdut cu totul? Dintr-un motiv sau altul, angajînd fie voința autorilor, fie a celor din jur. Să nu uităm că în mai puțin de treizeci de ani, am fost martorii a două războaie mondiale, cu tot ceea ce le-a precedat și urmat pe plan politic și social. De cîte ori în acest interval n-am fost nevoiți să ne părăsim casele, fără să știm uneori ce ne va mai aduce ziua de mîine?! În asemenea vîltoare, multe jurnale se vor fi pierdut. De ce oare incidentul lui Rebreanu din timpul primului război mondial, cînd i s-a ridicat jurnalul cu prilejul unei percheziții, să nu se fi repetat și ulterior cu alți confrăți de-ai săi? De ce să excludem spaima celor rămași în urma lor să le păstreze diferite mărturisiri, nu totdeauna „ortodoxe“? Simt nevoia să spun aceste lucruri, cîtă vreme, imediat după moartea părintelui meu, familia noastră a avut de înfruntat greutăți de tot felul. În parte sînt cunoscute și nu mai are rost să revin asupra lor, ele ținînd de o perioadă revoluțată. O întîmplare este demnă însă de reținut. Nu mult după sfîrșitul războiului, ne-am pomenit cu vizita unui funcționar de la Academie. Avea în suflet un ghem de teamă, de spaimă, pe care, fără să vrea, o transmitea și celor din jur. Tocmai mă întorceam de la lucru. Îmi încetase angajarea la Radio și munceam la o cooperativă, unde confecționam lăzi de transportat marfă. Odată cu mine fusese licențiat de la Radio și Radu, imputîndu-i-se că este ginerele lui Rebreanu. Măicuța se mutase la noi. În aceste momente dificile, vizitatorul de la Academie ne-a dat de înțeles că imprevizibilele noastre traiectorii prin viață pot pune sub semnul întrebării însăși păstrarea manuscriselor

tatălui meu. Parcă îl aud : „Nu vă supărați că vă spun ; cu dvs. se poate întâmpla orice. Manuscrisele lui Rebreanu trebuie însă, cu orice preț, ocrotite.“ Alarmă falsă. Cu noi n-avea să se întâmple nimic deosebit, peste cele amintite. Nu puteam însă refuza propunerea ce a urmat : „Academia Română vă oferă un seif în care să depuneți manuscrisele mai importante din opera lui Rebreanu“. Ei bine, măicuța mea a făcut mai tot ce i s-a sugerat, fără să se despartă însă de o singură lucrare : *Jurnalul*. Numai devoțiunea ei față de memoria soțului a făcut-o să-și înfrângă teama de a păstra în casă un document considerat atunci periculos. Un tânăr va pricepe mai greu zbaterea ei interioară, dar nu și cititorii vîrstnici cu memoria bună.

N.G. : Să tragem concluzia că mamei dvs. îi datorăm, în primul rînd, transmiterea mai departe a documentului, fie și în forma în care el avea să parvină cititorului ?

P.-F.R. : Astfel pusă întrebarea înseamnă, de la început, a diminua un merit incontestabil. Este în afara oricărui dubiu faptul că *Jurnalul* a înfruntat timpul și datorită griji cu care a fost păstrat. Măicuța și-a idolatrizat soțul, păstrînd cu venerație tot ce rămăsese în sertarele biroului său de lucru din București sau de la Valea Mare. Acest adevăr îl afirm rîspicat, mai mult decît oricînd, spre dezamăgirea unor rude care ar fi preferat să facem talcioc din inestimabilul tezaur rămas de la părintele meu, pentru a ne îndulci cu toți existența. Multă vreme, din pudoare, nu am spus nimănui greutatea cu care ne-am cîștigat pîinea, după moartea celui ce mereu ne scutise de griji, greutatea muncii manuale, în condițiile în care, fizicește, nu prea eram dotată, fără ca, o singură dată, atît eu, cît și măicuța mea să fim tentate să vindem ceva din ceea ce, de la bun început, înțelesesem că nu ne aparține nouă, ci unui întreg neam. Afirmația se poate verifica, de preferat prin comparație. Oricînd se va putea controla donația făcută Academiei — cuprinzînd cea mai mare parte a arhivei lui Liviu Rebreanu (manuscrite, corespondență, acte, documente, iconografie) — donație gratuită, în comparație cu tîrguiala practică de alți moștenitori, care, materialicește, se aflau uneori într-o situație mai bună decît noi. Rezultatul ? Ironiile și chiar calomniile strecurate în unele articole din presa provincială, semnate tocmai de cei care ar fi trebuit să aprecieze pietatea noastră față de tezaurul manuscriselor rebreniene.

N.G. : Dacă tot ați deschis o discuție în jurul unei teme incandescente, de reluat oricînd în prezent ca și în viitor, vă invit să fiți mai precisă în relatări : la ce articole vă referiți, despre ce calomnii este vorba și, în cazul cînd vă

stă în puțință, explicați și adevărata pricină a neînțelegerilor.

P.-F.R. : Să încerc. Deunăzi, un ilustru cărturar mă felicita pentru editarea *Jurnalului*, considerîndu-l plin de sugestii pentru interpretarea unei mari opere și, mai ales, pentru înțelegerea omului Rebreanu, cel copleșit de greutățile vieții, devotat familiei, ducînd o existență de aprig muncitor nocturn, a omului de toate zilele, prea puțin știut pînă atunci. La sfîrșitul scrisorii, autorul ei mă întreba, în trecere, dacă urmăresc serialul „Rebreanu în plină lumină“, ce se tipărea în revista *Cronica*, încă de la începutul anului, fără să-l comenteze defel. Și așa, pornind de la sesizarea binevoitoare a unuia dintre cei mai distinși confrăți, aveam să intru în posesia unei proze fanteziste, mai mult sau mai puțin folosibilă în cadrul biografiilor romanțate, dar totalmente improprie cercetării științifice, care se vrea pornită de la documente revelatoare. Autorul mi-era cunoscut și mă ferec să-l caracterizez în vreun fel, cîtă vreme nimeni nu l-a judecat mai aspru decît Liviu Rebreanu, în propriul său *Jurnal*. Mă jenez să reproduc însemnarea din 7 februarie 1931, singura în stare să elucideze tot misterul. Rudele nu ți le alegi niciodată, le moștenești, ca o fericire sau ca un blestem. Viața ți le selectează apoi în rude și în paparude, numai că un elementar simț al demnității te obligă să treci peste amănunțele neplăcute ce riscă să denatureze și mai mult natura adevăratelor raporturi. Este și ceea ce am încercat să fac mai totdeauna, atît în cărțile publicate, cît și sub cupola tribunalului, unde, de prisos să adaug, nu m-am prezentat direct niciodată.

N.G. : Este o îndrăzneală prea mare să vă întreb cu ce prilej ?

P.-F.R. : Eu zic că nu, cîtă vreme cele relatate în presă îmi dau dreptul la replică. Ei bine, autorul serialului din *Cronica* m-a dat în judecată, cu ani în urmă, prevalîndu-se de un punct din *Codul familiei*, potrivit căruia paternitatea poate fi contestată de oricine. „Oricine“ era, fără îndoială, și dumnealui. Dosărul poartă numărul 3047, din 1972 și se află la Judecătoria sectorului 6 din București. După debateri, completul de judecată avea să dea o sentință în favoarea mea, respingînd „ca nefondată acțiunea civilă introdusă de reclamantii“. Nemulțumit, același autor avea să intențeze recurs, legislația țării îngăduindu-i reluarea procesului la o altă instanță a Tribunalului Municipiului București (sector 4). Spre dezamăgirea lui, „în numele legii“, noul complet de judecată îi respingea însă din nou și definitiv acțiunea. Dosarul poartă numărul 7296/1972. De atunci, ocrotit de o redacție sau de alta din provincie, reia „pro-

cesul" în articolașe de scandal, deranjat că nu mă pretez la „pertractări" în afara legii. Cîteodată i se mai asociază te miri cine, doar-doar implicarea în „conflict" i-ar asigura o glorie postumă, cîtă vreme, în timpul vieții, i-a dus îndelung dorul. Așa, de pildă, de risul lumii a fost procesul ce mi-a fost intentat la Cluj-Napoca de reclamantul Gavril Scridon, devenit „parte" într-un proces de... paternitate. De prisos să adaug că instanța mi-a dat câștig de cauză —, deși nici acolo nu m-am prezentat direct — condamnd pe reclamant la plata cheltuielilor de judecată. Dosarul poartă numărul 1725/1978 și stă, ca și celelalte, la dispoziția istoricului literar. Să nu uit : recursul lui Gavril Scridon, judecat de o nouă instanță, la Tribunalul județean Cluj-Napoca (dosar 1217/1978), a avut aceeași soartă : respins.

N.G. : Mai devremea sau mai tîrziu, se vor găsi, cu siguranță, destui curioși gata să descopere în filele dosarelor de tribunal o anecdotă picantă, pe cît de insolită, pe auct de străină de opera romancierului. Înălăturînd o discuție polemică — oricînd posibilă, dar inutilă, cel puțin în momentul de față — vă invit totuși să anticipați concluzia pe care viitorul biograf va trebui s-o tragă din studiul documentelor aflate „în litigiu“.

P.-F.R. : Nu exclud posibilitatea ca cercetarea izolată a unor acte de familie să conducă la concluzii felurite. Atrag însă atenția viitorului istoriograf asupra necesității confruntării datelor din *toate* documentele existente, nu numai din acte alese pe sprînceană.

N.G. : Ca de pildă...

P.-F.R. : Ca de pildă cele care privesc data căsătoriei părinților mei și cea a nașterii mele. Confruntate, ele au stîrnit, la prima vedere, nedumeriri, stimulate, neîndoiș, și de pudoarea părinților mei, care, cu o rară discreție, au trecut, în diverse relatări, peste unele împrejurări intime din viața lor. Îl vezi pe Rebreanu stînd la taifas cu detractori mărunți, „disculpîndu-se" în fața viitorului, la presiunea periferiei literare? În cărțile ei, măicuța i-a urmat exemplul, fără să insiste asupra unor detalii biografice dinaintea venirii mele pe lume. Bunul-simț m-a îndemnat să procedez la fel, numai că refuzul meu de a „pertracta" cu autorul serialului din *Cronica* avea să schimbe mersul lucrurilor. Afirmația lui, potrivit căreia scriitorul „nu a avut un copil al său" (cf. „Rebreanu în plină lumină", V) —, veche marotă, respinsă, cum spuneam, de patru complete de judecată, aserțiune neluată în seamă, necombătută de mine în presă, nici cînd revenise aluziv sub semnătura aceluiași articlier —, avea să cunoască va-

riante pe aceeași temă. Astfel un prețuit confrate, recenzînd cu o aleasă ținută intelectuală primul tom din *Jurnal*, mă amintește ca... „fiică adoptivă a scriitorului" (cf. *Steaua*, XXXV, nr. 4, apr. 1984). De prisos să amintesc că nimeni, niciodată, nu a văzut vreun act de adopțiune (nici măcar eu), ca să-i îndreptățească atribuirea unei asemenea „calități". A continua să tac în fața unor asemenea relatări este ca și cum m-aș lăsa condusă de un simț al culpabilității, privîndu-mă de singura replică pe care o pot rosti în fața zilei de azi, dar mai ales a celei de mîine. Te rog deci să notezi. Sînt născută la Călărași, în ziua de 12 ianuarie 1909 (stil nou). De cînd mă știu, nu am avut alți părinți decît pe Liviu și Fanny Rebreanu. Nu cred ca vreodată un copil să fi avut un tată și o mamă mai buni decît ei. Părinții s-au căsătorit la 19 ianuarie 1912, dată de la care aveam să port și eu același nume de familie cu ei. Nu printr-un act de înfiere, de adopțiune, ci prin recunoașterea filiației de către ambii părinți. Privește acest act de căsătorie, document original, eliberat cu nr. 100, la 19 ianuarie 1912, de către primăria comunei București, plasa Băneasa ; în el se menționează negru pe alb : „Soții ne-au declarat că au o fată anume Floarea, înscrisă în registrul com. Călărași, Ialomița, la 336/1908 pe care voiesc a o legitima, drept care voiesc a cuprinde această mențiune în prezentul act". Semnează soții „Vasiliu L. Rebreanu și Fanny I. Rădulescu". Cine neagă astăzi adevărul consemnat în acest act oficial nu se războiește cu lipsa mea de memorie (la urma urmei, la data căsătoriei părinților mei, abia împlinisem trei ani), ci cu însăși declarația tatălui meu. De ce n-a făcut-o în timpul cînd acesta trăia, cînd i-ar fi putut răspunde la acuzații ? Din fericire, nu trebuie însă așteptată „Ziua de apoi" pentru reluarea „pertractărilor", a discuțiilor pe aceeași temă, în fond penibile. Cine vrea să cunoască totuși răspunsul scriitorului la acuzațiile postume ce aveau să-i fie proferate de unele rude apropiate să recitească, cu toată atenția, corespondența dintre Liviu, Fanny și Puia Rebreanu, datată între 14 august 1911 și 24 decembrie 1943. Nu crezi că este suficient ?

N.G. : Pentru fixarea adevăratei atmosfere din sinul familiei și, într-o măsură, pentru stabilirea în timp a raporturilor care au precedat căsătoria lui Fanny și Liviu Rebreanu, corespondența este, fără îndoială, cea mai autentică sursă de informare. Consecvența sentimentelor și, îndeosebi, afecțiunea care a cimentat, la bine și la rău, viața Rebrenilor *din capitala țării* (delimitarea se impune, cîtă vreme existența acestora a fost, în mare măsură, străină de avatarurile Rebrenilor rămași pe plaiuri transilvane),

sînt atestate în scrisori cu vîrf și indesat. La documente nu se poate însă răspunde decît cu documente. Amintiri de tipul „știu de la mama“, „știu de la tata“: — folosite de membrii familiei risipite de-o parte și de alta a Carpaților — trebuie înregistrate cu circumspecție, mai ales cînd contrazic spiritul documentelor ce ni s-au transmis. Vechile conflicte din sînul familiei și-au găsit ecou în memorialistica aproximativă a unor contemporani, exprimată în cărți sau articole, publicate cu ani în urmă sau în prezent.

P.-F.R.: Cititorul lor nu poate fi amăgit, dacă, într-adevăr, ține seama de deteriorarea unor raporturi familiale. Eu le-am moștenit, fără să le pot schimba. Adevărul trebuie privit în față, fără dulcegării. Îngăduiește-mi să recitesc cîteva rînduri din *Jurnalul* părintelui meu, edificatoare pentru înțelegerea relațiilor la care m-am referit: „Cîteodată mă simt atît de singur pe lume încît mă cuprinde o durere aproape fizică. Cu toate rudele mele de sînge n-am relații mai deloc, nici cu mama și nici cu frații. Motivul pentru toți e același: interesul material. Am făcut experiență pe rînd cu toți; fiecare are mereu să-mi ceară cîte ceva, și cum nu pot să-i împlinesc vreo cerere se supără.“ Tot el adaugă, după referiri la Iulius și Tiberiu Rebreanu, relatări pe care mă jenez să le reproduc: „Cîtă vreme n-am avut nici o situație, nici n-au știut de mine. Dar și acuma, numai cînd au vreo nevoie mi se adresează. Altfel vin prin București și nici măcar nu mă vizitează. Știu că înstrăinarea ei o motivează cu Fanny și Puia, inchipuindu-și că, de n-ar fi ele, tot ce am le-aș da.“ (op. cit., p. 178—179.) Să mă mai mir astăzi cînd același Rebreanu devine eroul unor aventuri de boulevard, victima soției și a fiicei sale? Ce-ar fi zis, bunăoară, soțul meu părinte care, în afară de scris, n-a fost furat de plăcerile mărunte ale vieții — citînd amintirile fratelui său mezin, înșirînd vrute și nevrute despre frenezia cu care s-ar fi apropiat mereu de slujitoarele Thaliei? Trecînd peste vulgaritatea și banalitatea expresiilor de tipul: „se dădea în vînt“, „femeia visurilor lui“ etc. — nu pot să nu observ că „temeiul“ raporturilor invocate de cronicar sălășluiește — după propria lui mărturisire — în caietul de creație al romanului *Pădurea Spînzuraților*, nicidecum în vreun document biografic revelator (memorii, jurnal, scrisori, fotografii), ca și cum între viața romancierului și cea a personajelor sale n-ar exista nici o deosebire. Titlul serialului în care au apărut asemenea aserțiuni mă scutește de alte comentarii: „Rebreanu în plină lumină“ (revista *Cronica*, episod VII).

N.G.: Confuzia dintre datele realului și cele ale imaginii pare să fie capcana mai multor autori care s-au aplecat asupra vieții și operei lui Rebreanu.

P.-F.R.: În cazul amintit de mine nu cred că este vorba numai de o confuzie între relatările unui caiet de creație și viața reală a scriitorului. (În treacăt fie zis, în caietele romanelor *Jar* și *Gorila* s-ar fi găsit notații și mai „delicate“.) Dar, desigur, viciul metodologic trebuie semnalat cu toate implicațiile lui. Suprasolicitarea realului în dauna ficțiunii a dus în cazul romanelor *Ion* și *Pădurea Spînzuraților* — deși nu sînt singurele în această situație — la vulgarizare. Un fenomen înrudit, aparent similar, este și negarea ficțiunii în favoarea realului. Iată o mostră din aceeași sursă: „Scriitorul recurge destul de des la unele divagații și ambiguități în ceea ce privește propria-i biografie. Exemplificăm doar prin cele cuprinse în bucata *Dincolo*, din volumul *Amalgam*, text care stîrnise uimirea mării noastre auzindu-l difuzat pe undele radiofonice și în care Liviu relatează, în felul său, moartea tatălui, prezentat drept «preot în Prislop, pe valea Izei în Maramureș». Nu stăruim asupra faptelor, bunăoară că fratele Liviu nici nu a fost la înmormîntarea tatălui, că n-a avut nici un copil al său, nu trei, cum afirmă acolo, ca să nu mai vorbim despre pretențiile lui relații cu George Coșbuc sau despre alte aserțiuni fără acoperire faptică.“ (Loc. cit., episod V.) De cînd pînă cînd unui scriitor i se poate lua dreptul de a plăsmui, de a crea o nouă lume, independentă de cea reală? Literatura, cînd e literatură, trebuie judecată în legea ei, specificitatea mijloacelor cu care operează scutînd-o de obligația de a se confunda nemijlocit cu biografia celui care a făurit-o. Artistul este, înainte de toate, un demiurg. „În plină lumină“ nu-l poate aduce decît opera sa și, independent de ea (sau paralel cu ea), studiul prob al existenței celui care a zămislit-o. Un transfer de date, din zona realului în imaginar (sau invers), nu te scutește de osîrdia cercetării. Altminteri ar trebui să-i reproșezi romancierului că în *Ion* Zaharia și Maria Herdelea au doar trei copii și nu 14 (cîtă vreme este îndeobște știut că, în procesul transfigurării artistice, Herdelenii au ca repere în realitate viața Ludovicăi și a lui Vasile Rebreanu). Să se fi supărat mama scriitorului că în opera fiului ei nevasta învățătorului este prezentată drept „fiică de țăran din Monor“ sau că în paginile romanului nu amintește nimic de fratele Tibiți? Mă indoiesc.

N.G.: În ce mă privește, repet, am fost întotdeauna sceptic în fața acestui mod de „reconstituire a adevărului istoric“. Recent, Mircea Zăciu m-a solicitat să scriu un articol pentru o carte omagială ce o pregătește pentru cente-

narul nașterii lui Rebreanu din 1985. De la început mi-a suris gândul să scriu despre micii și marii mincinoși care, după moartea romancierului, s-au apucat să-i explice meandrele vieții. Povestea e nostimă de tot și merită să fie așternută pe hîrtie. Nenorocirea este alta: știi unde o începi, nu însă și unde o termini, căci, peste noapte, îți poți ridica o lume în cap, fie direct, fie prin urmașii ei. M-am liniștit (cel puțin deocamdată), preferînd să-i trimit lui Mircea Zăciu un articol despre... „primele lecturi ale lui Liviu Rebreanu“ (oricum, mai nevinovate în comparație cu lecturile noastre despre viața sa).

P.-F.R.: În ce ne privește, atît măicuța mea, cît și eu am căutat să valorificăm cît mai mult documentele autentice din epocă. Pentru noi a fost o încîntare să vedem că, la apariția volumului *Cu soful meu*, de Fanny Liviu Rebreanu, un om de cultură ca George Călinescu a scris un articol elogios. Și n-a fost singurul care a răsplătit truda măicuței mele. De ce să mă supăr astăzi cînd dl. Theodor Tanco din Cluj are păreri mai puțin fericite? Grav ar fi fost invers: dacă dl. T. Tanco ar fi semnat o recenzie elogioasă și G. Călinescu un articol defavorabil. Vreau nu vreau, sînt obligată să păstrez proporțiile.

N.G.: În cazul de față nu avem însă de-a face numai cu o opțiune valorică, ci și cu una sentimentală. Nici una, nici alta nu este un verdict. Dovada cea mai grăitoare ne-o oferă studiul bibliografiei critice, văzută în toată complexitatea ei. Căci, mai mult decît în cazul altor scriitori, la Rebreanu receptarea creației sale, evoluția spiritului critic au fost spectaculoase: nu o dată, critici de notorietate au evaluat greșit diferitele opere, pe cînd autori mai puțin afirmați au intuit-o perfect. Să ne amintim de aprecierile lui G. Ibrăileanu și M. Simionescu-Rîmniceanu, aflate la antipod. Cartea la care vă referiți, *Cu soful meu*, merita, în anul cînd a apărut (1963), să fie lăudată. Ea valorifica, pentru întia oară, numeroase documente inedite, extrase din *Jurnal* și, mai ales, din corespondență. Notele patetice, pe alocuri excesive, au dăunat, după părerea mea, rigorii, sobrietății unei cărți închinată lui Liviu Rebreanu.

P.-F.R.: Păreri și păreri. Și totuși, nu patetismul i-a fost imputat. Ai reținut că, în ultimii ani, același „prieteni“ ai mei au publicat și republicat în presa din provincie același document din dosarul cărții. Este vorba de epistola măicuței mele către Livia Hulea, sora romancierului, prin care îi anunță intenția de a scrie o carte despre soțul ei, cerîndu-i o serie de date biografice, îndeosebi despre familia Rebrenilor. Ce este infamant în probitatea cu care încerca să se documenteze?

N.G.: Nimic infamant în toată întreprinderea ei. Mai degrabă cred că autorii articolelor au vrut să sugereze necunoașterea cîtorva elemente biografice esențiale privind familia transilvană (bunici, părinți, frați, surori), precum și nesiguranța autoarei în legătură cu data exactă a intrării scriitorului în Capitală.

P.-F.R.: Necunoașterea întregului arbore genealogic al Rebrenilor este, în bună măsură, reflexul raporturilor de familie amintite. Să nu te surprindă faptul că nici părintele meu nu-l știa în cele mai mici detalii. Părinții lui avuseseră 14 copii, din care, pînă mai tîrziu, aveau să rămînă în viață doar 9. Corespondența lui Rebreanu cu preotul Bulea, provenit dintr-o familie cu care ne înru-deam, este grăitoare în acest sens. Cît privește rugămîntea măicuței mele adresate cumnateie sale de a-i preciza data exactă a trecerii scriitorului în regat, ea nu trebuie extrasă din context, căci, în același paragraf, Fanny Rebreanu face trimitere la un întreg cadru existențial.

N.G.: Fragmentul cu pricina sună astfel: „[Spune] tot ce cunoști tu din cea mai fragedă copilărie a lui Liviu și unde a fost ca ofițer și din tinerețea lui pînă în 1908—1909. Cînd a venit în regat? A trecut în regat în 1908 sau în 1909? Spune tu exact.“

P.-F.R.: Poate că adresîndu-i-se astfel încerca, pe de o parte, să-și îmbogățească informația în legătură cu o perioadă totalmente necunoscută — mă refer la copilărie și adolescență —, pe de altă parte, să-și verifice datele pe care le avea în memorie.

N.G.: Desigur, nu putem vorbi în numele altora. Important este însă ca, independent de modul cum au fost memorizate, verificate și îmbogățite datele la care ne-am referit, să vedem cum sînt ele valorificate în carte, nu în afara ei. Repet: volumul apărut în 1963 nu trebuie subapreciat defel. Văzut în timp, el nu este numai o primă încercare de reconstituire a vieții marelui scriitor, ci și o realizare istoriografică, prin multele date inedite ce le pune în circulație. Nu mai puțin adevărat este însă că el este și pricina multor discuții în contradictoriu.

P.-F.R.: O carte care la apariție stîrnește o mare vîlvă în jurul ei merită, în principiu, toate laudele.

N. G.: Discuțiile aveau să se stîrnească mai tîrziu, cartea fiind citită și recită încă de la primele ei rînduri. Îmi îngădui să le reproduc: „Scris a fost ca în lotul primelor cunoștințe făcute de Liviu Rebreanu, după stabilirea la București, să intru și eu“ (*Cu soful meu*, p. 9). Ulterior, în sălile tribunalelor, aveam să aflăm alte variante. De unde și dreptul fiecăruia dintre noi de a opta pentru una sau

pentru alta. Eu însumi am scris pe această temă un articol în *Steaua*, pe care nu l-am retractat.

P.-F.R. : N-am contestat nimănui dreptul la opinie. Cu o condiție : să fie fondată, argumentată logic. Cît privește citatul relatat, de regulă, ultima versiune este și cea definitivă. Pe de altă parte, cu toate elementele ce o apropie de o memorialistică severă, cartea mamei mele nu-și propunea să facă istorie, să scoată în vileag tot ce ținea de intimitatea ființei sale. Nu o făcuse Rebreanu, de ce ar fi făcut-o ea ? O precizare este însă binevenită : tentația a existat ; în manuscrisul cărții *Cu soțul meu*, consultat și de domnia-ța, se vede negru pe alb că, inițial, capitoul introductiv pornea mai de departe, evocînd, cu discreție necesară, împrejurări din viața ambilor părinți, datate 1908.

N.G. : În fața unor texte paralele — independente ca sens unele de altele, în pofida datelor calendaristice ce le angajază —, acum și mai târziu, istoricul literar va fi circumspect, recunoscînd totuși un lucru : este ușor să stabilim mai tot ce s-a întîmplat cu Liviu Rebreanu, inclusiv în anii incriminați ; nu același lucru cu Fanny Rădulescu, la vremea respectivă absolventă de conservator, ce nu apucase să fie angajată vreunui teatru din Capitală sau din provincie.

P.-F.R. : Și totuși, colegi de breaslă, din aceeași generație de actori, i-au menționat prezența în trupe artistice care au susținut programe în vechiul regat, ca și în Transilvania, încă din 1908.

N.G. : Și din nou ajungem la amintiri...

P.-F.R. : Cu avantajele și dezavantajele lor, lăsînd oricui dreptul la replică. Asta însă în literatură, căci în justiție totul trebuie probat. În ce ne privește, am făcut-o de la început pînă la capăt, cu tot succesul.

N.G. : Noroc că volumele publicate de dvs. nu au trebuit să treacă prin fața completelor de judecată, drept ce se extinde nemijlocit și asupra altora care vor fi scrise. Pînă mai deunăzi se știau puține lucruri despre autorul lui *Ion*, îndeosebi despre tinerețea lui. Astăzi cunoaștem o parte din caietele sale, datate între 1907 și 1920, corespondența de familie (atît cît ni s-a transmis), scrierile de sertar, precum și jurnalele lui (din păcate însă pornite târziu, abia în 1927). Mult și puțin în același timp. Să sperăm că o monografie viitoare va răspunde și la alte întrebări decît cele rostite în discuția noastră.

P.-F.R. : Pînă atunci, exprimarea punctului meu de vedere era mai mult decît necesară, cîtă vreme, peste noapte, apăruseră cîteva supoziții greșite în legătură cu „lacunele” *Jurnalului*, în privința vieții de familie a celui ce îl scri-

sese. Absența din jurnalul *literar* al lui Liviu Rebreanu a mai multor referiri la soția și la fiica sa i-a făcut pe unii confrăți — spre bucuria mea, foarte puțini — să întrevadă în paginile publicate și eventuala noastră „intervenție”. Mai mult decît pînă acum, structura volumului II din *Jurnal* este de natură să spulbere indoielele amintite. Între persoanele ce populează paginile celui de-al doilea tom, Fanny și Puia Rebreanu se află în prima linie, completînd cadrul existenței cotidiene a scriitorului, cu toate bucuriile și insatisfacțiile ei. De data aceasta însemnările îi aparțin lui Rebreanu și, în consecință, nu pot fi suspectate de improvizație.

N.G. : Nu vi se pare că volumul II — așa cum l-ați alcătuit, prin ordonarea cronologică a tuturor însemnărilor jurnaliere — are un caracter mult prea gospodăresc, cel puțin în comparație cu evenimentele perioadei în care au fost scrise ? Să tragem concluzia că, între 1935 și 1940, Liviu Rebreanu s-a retras la țară, înstrăinîndu-se, deliberat, de viața social-politică a țării ?

P.-F.R. : Indiferent de impresia pe care o lasă, important de reținut este că *aceste* însemnări, și nu *alte* ne-au fost transmise de scriitor din anii respectivi. Indiferent de caracterul lor, ele îl reprezintă cu fidelitate : un om retras din viața publică, încercînd să se concentreze în exclusivitate asupra creației lui și să înfrîngă greutatea mari și mărunte ale vieții de fiecare zi. Mai mult decît s-ar crede, retragerea lui la Valea Mare avea și rostul de a-i crea și o situație materială, veniturile rezultate din întreținerea gospodăriei urmînd să-l ferească de coșmarul datoriiilor, al proceselor cu proprietarii, cu debitorii, de grija scadențelor, a dobînzilor înrobitoare etc. Din acest vis n-avea să iasă mai nimic, tot scrisul rămînîndu-i mai departe temeiul existenței sale. Zbaterea gospodarului care încearcă să se ridice deasupra necazurilor este, după opinia mea, evidentă în *Jurnal*.

N.G. : Că Liviu Rebreanu a acordat acestor preocupări o mai mare însemnătate decît altor evenimente din viața social-politică a țării este și nu prea este concludent din lectura celui de-al doilea tom. La prima vedere, da ; la confruntări cu alte documente, nu. Între 1935 și 1938, romancierul continuă să scrie și să finalizeze un roman politic, *Gorila*, a cărui lectură demonstrează și astăzi atenția cu care scriitorul urmărea evoluția vieții politice din jurul său, încercînd să-i dezlege tîlcurile imediate și viitoare. În parte le-a intuit perfect, forța realistă a creatorului biruind stările momentului. Exceptînd jurnalul de creație al romanului *Gorila* — prezent în tomul de față —, prea puține însemnări ne apropie de modul cum și-a exa-

minat epoca, de metamorfoza ideilor sale despre lume și viață — în contextul istoric dat. Cum vă explicați?

P.-F.R.: N-ar fi pentru prima dată când, captat de subiectul unei opere, Rebreanu să-i fi fost atât de credincios, de robit, încât larma politicienilor din jur să-l fi interesat mai puțin decât s-ar crede. În asemenea zile, propria lui existență trecea pe planul al doilea. Dialogul cu epoca în care trăia nu-l realizează printr-o participare directă la mersul evenimentelor pe care nu încearcă să le influențeze defel, după cum nu se lasă influențat de ele. Acest „dialog“ n-are deci ecou în *Jurnal*, ci direct în operă. Nu se poate spune că lectura romanului amintit nu este revelatoare pentru înțelegerea propriilor credințe democratice ale scriitorului, în pofida formulei românești obiective, proprii creației rebreniene.

N.G.: Nu considerați că acest dialog cu epoca se estompează prin contopirea diverselor jurnale ale aceluiași scriitor? După experiența primului volum, nu regretați formula aleasă?

P.-F.R.: Mai puțin decât oricând. Și așa unui cititor i se părea „relevant“ că, în primul volum, *Jurnalul* este întrerupt între 3 aprilie — 8 octombrie 1928, sugerând, printr-o retorică sfiorătoare, că situația s-ar datoră... familiei (cf. *Tribuna*, XXVIII, nr. 14, 5 apr. 1984). Și asta, culmea, în condițiile în care originalul *Jurnalului* s-a aflat și se află în continuare la mine, nefiind consultat direct decât de câteva persoane, între care și dumneata.

N.G.: Articolul amintit s-a tipărit la o rubrică de „Opinii“ și nu angajează publicația în care a apărut.

P.-F.R.: Nici vorbă că așa stau lucrurile, cită vreme, ulterior, în paginile aceleiași reviste *Tribuna*, criticul Ion Vlad, rectorul Universității clujene, publica un articol entuziast despre același *Jurnal*, elogiind colaboratorii care i-au asigurat editarea.

N.G.: Vă propun să revenim la actuala formulă de editare a *Jurnalului*.

P.-F.R.: Într-adevăr, este necesar, cită vreme, poate, n-am insistat asupra avantajelor ei. În primul rând, este vorba despre cursivitatea datelor calendaristice. Editarea parțială a jurnalului literar ar fi fost deranjantă, cită vreme „întreruperile“ erau numeroase, exagerat de mari, pe parcursul anilor 1935—1940. Inconsecvența aparține scriitorului și ea nu putea fi corectată, cel puțin din punct de vedere documentar, decât prin întregirea informației jurnaliere, apelându-se la însemnările aceluiași Rebreanu. În al doilea rând, trebuie ținut seama că nici o însemnare nu a fost inclusă în volum din vreun caiet oarecare, din vreo scrisoare sau din vreun alt document, ci numai din ma-

nuscrite care au în titlul lor specificația de „jurnal“, aparținând scriitorului însuși. În al treilea rând, delimitarea jurnalelor — făcându-se abstracție că aparțin aceleiași perioade — era, la rândul ei, arbitrară, cită vreme se omiteau două aspecte: Rebreanu și-a propus, inițial, un jurnal și, în cele din urmă, a realizat mai multe. Inconsecvența lui vizează și caracterul însemnărilor. Astfel, cercețind jurnalele, nu putem vorbi, cu mici excepții, de un profil distinct. De unde faptul că știri „minore“ apar într-un jurnal de interes „major“ (de exemplu, mențiunea că în cutare zi autorul lui s-a tuns și bărbierit), după cum știri „majore“ se regăsesc în jurnale „minore“ (de exemplu, relatări despre situația internațională, aflate în *Jurnalul de la vie*). După mine, inconsecvențele amintite au la obârșie un fapt mărunț. În viața de toate zilele, Rebreanu pendula între București și Valea Mare. Nu totdeauna își lua cu el feluritele jurnale, nu le avea la dispoziție, în Capitală sau la vie, tocmai atunci când dorea. Și deci, scria în caietele pe care le avea la îndemână. Ce să mai zic de deplasările lui în străinătate sau în provincie, când, de regulă, își întocmea, după aceeași formulă cotidiană, „jurnale de bord“?

N.G.: Cită vreme v-ați propus să tipăriți *integral* toate aceste jurnale, formula dvs, este posibilă. Nu și singura, dar perfect posibilă. Cel puțin într-o primă fază de valorificare a textului. Optarea pentru un jurnal sau pentru altul abia ar fi deschis calea omisiunilor, a tipăririlor selective. De la un incident metodologic de ordin formal se ajungea, fără doar și poate, la altele de ordin conjunctural. Important este că de fiecare dată s-a menționat sursa bibliografică. Cititorul cunoaște astfel proveniența fiecărei însemnări. În plus, cu mâna mea am trecut câte un asterisc în dreptul tuturor datărilor aflate în jurnalele din „zona a doua“ a interesului public, acestea putând fi oricând sărite la lectură de către cititorul dornic să cunoască doar „jurnalul literar“ (denumire ce se dovedește cu timpul a fi improprie). Mai interesant ar fi de știut de către cititori în ce măsură partea ce urmează păstrează același caracter, sau, dimpotrivă, modifică substanțial natura însemnărilor.

P.-F.R.: Partea ce urmează este poate cea mai dramatică a *Jurnalului*, așa putea zice chiar tragică. În cea mai mare măsură aceasta se datorează confruntărilor ce au loc pe arena internațională, cu ecouri puternice în viața social-politică a României. Izbucnirea celui de-al doilea război mondial amenința de la început existența pașnică a neamului nostru, schimbările de frontieră, hotărâte îna-

fara voinței lui, făcînd să singereze întreaga noastră ființă națională. În astfel de condiții, Rebreanu, ca orice bun român, n-avea cum să rămînă indiferent la tot ce se întîmpla în jurul lui, fiind îngrijorat, mai mult decît oricînd, de soarta țării. *Jurnalul* înregistrează mai toate întrebările și răspunsurile lui în fața evenimentelor, pe care, de cele mai multe ori, le prezintă în datele lor esențiale. Însemnările nu sînt ale unui mercenar politic, ci ale unui bun român, care, prin tot ce făcea, nutrea speranța ca țara să redobîndească vechile sale fruntarii.

N.G.: Între ce date se înscrie ultima parte a *Jurnalului*?

P.-F.R.: Între 17 iunie 1940 și 10 iulie 1944. Îngăduiește-mi să citesc primele și ultimele ei rînduri. Încep cu notația din vara anului 1940: „Parisul a căzut. De două zile se află sub stăpînirea germană. Armatele franceze, complet sfărîmate, se retrag într-un ritm aproape de dezordine. Face impresia că nu pot sau nu vor să mai opună o rezistență serioasă. Alaltăieri germanii au ocupat Verdun — într-o singură zi! Au spart linia Maginot la sud de Saar — într-o singură zi! Mai mult, coloane germane, pornite de la Reims-Chalons, au trecut platoul Langus și peste riul Săone, înspre Besanson și frontiera elvețiană, tăind astfel retragerea armatelor care ocupă linia Maginot și toată zona fortificată din triunghiul Verdun-Belfort-Strasbourg — și toate acestea în două sau trei zile. E ceva miraculos și îngrozitor.“ Nu avem deci de-a face numai cu o descriere corectă a evenimentelor zilei — înregistrate ca atare și în tratatele consacrate celui de-al doilea război mondial —, ci și cu surprinderea unei temperaturi interioare. Concluzia ce însoțește nararea evenimentelor („miraculos și îngrozitor“) este simptomatică pentru starea sufletească a părintelui meu. Sub năvala unor asemenea evenimente, *Jurnalul* capătă, încetul cu încetul, valoarea unui seismograf.

N.G.: Cu atît mai mult cu cît, între timp, Rebreanu acceptă să reintre în viața publică, preluînd, după 1941, funcția de director al Teatrului Național, și, implicit, de director general al teatrelor. Dar să auzim cum sună și ultimele notații ale *Jurnalului*.

P.-F.R.: Cum spuneam, ele datează din vara anului 1944. Grav bolnav, Rebreanu se retrăsese, încă de la începutul lui aprilie al aceluiași an, la Valea Mare. Starea în care se afla este bine surprinsă în penultima însemnare, datată 7 iulie 1944: „De trei luni sînt la țară împreună cu Fanny și Puia. Am venit grav bolnav cu mașina lui Manolescu, îndată ce am scăpat din primul mare bombardament la București, la 4 aprilie. Pe la 9 seara am sosit complet is-

tovit; nu știam că sufeream de pneumonie, a patra zi, cu perspective puține de salvare, date fiind vîrsta mea, chistul din plămînul drept, emfizemul vechi și bronșita cronică, fără a mai pomeni neglijența-mi din tot cursul ier-nii de-a trata serios începuturile multiple de congestii pulmonare care mi-au dat avertismentele necesare din vreme. A fost o boală oribilă. Două luni am zăcut în pat, iar cînd m-am sculat nu puteam sta în picioare. Acum aș fi în convalescență, dar merge greu de tot. Pofta de mîncare nu e faimoasă și e vorba de refăcut mușchi întregi. Cred că va mai trece vreme bună pînă să mă văd zdravăn cu adevărat. Dar despre boala aceasta s-ar putea spune cînd s-ar ivi ocazia și lucruri mai interesante și mai de preț. Impresiile și sentimentele și observațiile omului între viață și moarte, trăite obiectiv, fiind pregătite pentru trecerea pragului, nu prin vorbe, ci prin apropierea treptată de neînțînță...“ Șirul însemnărilor jurnaliere se va rupe brusc, cu o notație marginală. Cum spuneam, datează din 10 iulie 1944 și sună astfel: „Cînd am vent, credeam că vom fi scutiți complet de alarme și bombe. Aveam nevoie de liniște completă. În Valea Mare nu e nimic ce ar putea tenta la bombardamente, iar orașul vecin, Pitești, de asemenea e modest și fără obiective militare serioase, afară poate de gară (n-are nici un tun antiaerian). Și totuși, la 10 mai o formație puternică americană a aruncat peste 300 bombe și a omorît mulți oameni veniți la bilciul săptămînal. Deși distanța e de 5—6 km, s-au zguduit și casele din Valea Mare.“

N.G.: Între datele calendaristice amintite, ce episoade mai importante credeți că vor reține atenția cititorilor?

P.-F.R.: Depinde de profilul și înclinațiile lor. Personal, rețin comentariile privind evenimentele politice din vara anului 1940 ce aveau să conducă la sfîrtecarea țării; abdicarea regelui, eveniment ce îl face pe Rebreanu să menționeze despre monarh că a lăsat „în urmă România mutilată cu o treime din teritoriu și populație, într-o cruntă dezmembrare sufletească“; asasinarea lui Iorga și Madgearu; descrierea funeraliilor marelui istoric, la care Rebreanu participă alături de încă vreo 10 academicieni („Lume foarte multă și bună; intelectuali de toate neamurile Flori multe, mai ales modeste“); lichidarea rebeliunii legionare, a asasinilor considerați de scriitor a fi fost „un corp străin în mijlocul neamului“, ce s-au purtat „ca un fel de ocupanți fanarioți care nu urmăresc decît îmbogățirea prin orice mijloace, oricît de reprobabile“. Aș mai aminti „trista aniversare a Unirii“, de la 24 ianuarie 1941; convorbirile cu generalul Radu Rosetti ce au precedat re-

venirea lui Rebreanu în fruntea Teatrului Național, după îndepărtarea legionarilor din conducerea lui, discuții din care îmi îngădui să citez câteva replici. Ele se rostesc după ce părintele meu, consultat în legătură cu unele treburi artistice, îl propusese pe Corneliu Moldovanu ca director al Naționalului bucureștean :

„De fapt eu ți-am spus toate acestea tocmai ca să te rog mult să primești d-ta să conduci destinele teatrelor și [să] restabilești liniștea atât de tulburată ! zice ministrul cu un suris. Aproape interlocat am răspuns :

— Mulțumesc mult, d-le ministru, că te-ai gândit la mine și mai ales pentru încrederea din care izvorăște propunerea, dar nu pot primi. Ar însemna să-mi distrug toate preocupările mele actuale, fără a putea realiza ceva de seamă nici în slujba ce aş lua. În zilele acestea în teatru nu se poate face nimic și...

— Dragă domnule coleg, fac un apel călduros și stăruitor să primești, fiindcă țara are nevoie de prestigiul d-tale ca să se împăciuiască spiritele în lumea teatrelor, unde regimul trecut [legionar, n.n.] a făcut mari ravagii. Numele, autoritatea și persoana d-tale ar fi o garanție de ordine și disciplină.

— Mă măgulește, dar mi-e imposibil. Ar fi păcat să-mi pierd timpul, să nu scriu și să mă ocup de niște lucruri care...

— Totuși, trebuie ! insistă dînsul — adăugînd mai apoi în glumă — „Știi că, dacă refuzi, o să te rechiziționăm !“

N.G. : În cele din urmă avea să primească. Ce menționează *Jurnalul* în această privință ?

P.-F.R. : Odată cu preluarea conducerii teatrelor, notația este lapidară, un fel de *aide-mémoire*, deschis într-un jurnal de sine stătător.

N.G. : Ar fi util să reamintim că instalarea lui Rebreanu se petrece înainte ca România să intre în război. După ce acest eveniment se produce, *Jurnalul* este relevant pentru atitudinea sa politică ?

P.-F.R. : Consecvent unei mai vechi credințe, Liviu Rebreanu s-a ferit să profeseze ideile oficialității, să le promoveze în vreun fel în repertoriul Teatrului Național. În conducerea vieții artistice, s-a comportat ca un intelectual, cu toată demnitatea prestigiului său, manifestîndu-se ca un specialist într-ale teatrului, nicidecum ca un mercenar. În intimitatea lui spera ca mersul evenimentelor să culmineze cu reîntregirea țării.

N.G. : Aceasta nu însemna defel a-și fi trădat neamul.

P.-F.R. : După cum o dovedesc chiar și vizitele efectuate de scriitor la Stuttgart, Leipzig, Dresda, Görlitz, Breslau, Viena, Zagreb, Berlin, Veneția, Milano, Roma.

Genova, Livorno, Stocholm, Helsinki, orașe în care adesea a purtat convorbiri și a ținut conferințe despre spiritualitatea românească, în fond o „pledoarie deghezată pentru România și neamul meu“ — cum notează Rebreanu, la 21 martie 1942, în *Jurnalul* său. Iată de ce m-am bucurat să constat că, încă în acest volum, ai adăugat la *Addenda* materiale documentare privind poziția tatălui meu, ca director de teatru și ca om de cultură, în țară și străinătate, în ultimii ani ai vieții sale. Într-un fel, redactarea lor este mai cursivă decît în notația jurnalieră, netezind drumul viitoarei editări.

N.G. : Evoluția credințelor interioare ale scriitorului — ca să-l amintim numai pe el — a fost mai nuanțată decît izbutim să o surprindem în convorbirea noastră. Între 1940 și 1944, de la o zi la alta, lumea părea să capete înfățișări felurite, jocul era mult prea mare, pronosticurile fiind adesea infirmate de cea mai neașteptată realitate. Dinamica schimbărilor pare să-l obosească fantastic pe Rebreanu, la avalanșa evenimentelor internaționale adăugîndu-se și deteriorarea sănătății sale. Care să fie, în timp, acest hotar ?

P.-F.R. : Greu de stabilit o dată precisă. Modificări esențiale sînt vizibile prin vara anului 1943, cînd Liviu Rebreanu reia cu insistență drumurile spre Valea Mare, căci — așa cum afirmase el încă la 8 iulie 1940 — „aici, la țară, parcă e mai multă siguranță și încredere“. În mijlocul gospodăriei din Argeș, se dovedește a fi și stăpînul gîndurilor lui, dovadă luciditatea cu care cîntărește agitata situație internațională. Citez următoarea însemnare, datată 23 septembrie 1943 : „Nu știu cum ar putea Germania să mai cîștige războiul. Poate prin rezistență lungă în speranța că și ceilalți vor obosi sau se vor încurca ; sau poate prin vreo invenție miraculoasă care să puie pe adversari la pămînt. Dar astea sînt fantezii. Realitatea e că ceilalți își înmulțesc mereu armamentul și armatele, iar Germania nu poate ține pas cu ei. Nici măcar pe ruși n-a reușit să-i înfrîngă. Atunci ar fi avut alte șanse. Așa rușii îi alungă cum vor și germanii se retrag mereu elastic.“ N-ar fi rău să reproduc, pentru cei care confruntă *Jurnalul* cu cronologia istoriei, și cuvintele care deschid însemnarea de mai sus (aviz la suspiciunile unora față de modul cum a fost conservat *Jurnalul*). Citez : „Curios că tocmai cînd se petrec evenimente mari nu-ți vine să notezi mai nimic în așa-zisul jurnal intim. De peste doi ani, deși am fost de atîtea ori pe aici, n-am scris o vorbă. Și doar s-au întîmplat atîtea lucruri hotărîtoare pentru soarta omenirii !“

Și discuția alunecă pe marginea cronicilor literare, recenziilor și articolelor publicate după apariția primului volum din *Jurnal*. Rar o carte care să fi întrunit atâtea sufragii. De altminteri, nici nu fusese tipărită când, pornind de la fragmentele publicate în *Vatra*, Ion Bogdan Lefter încerca să analizeze specificitatea noii opere. Au urmat o puzderie de comentarii — unele întinse pe două numere de revistă — în *România literară*, *Luceafărul*, *Flacăra*, *România liberă*, *Informația Bucureștiului*, *Convorbiri literare*, *Familia*, *Tribuna*, *Steaua*, *Argeș*, *Săptămâna*, *Suplimentul literar al „Șintei Tineretului”* și, din nou, *România literară*, *Vatra*, *Luceafărul* ș.a. Aproape fără excepție, apariția primului volum din *Jurnal* a fost salutăată ca un mare eveniment al vieții noastre culturale. Puia Rebreanu a decupat toate articolele din presă, clăsindu-le în mape distincte: într-un dosar — cronicile elogiase, cu sublinierea textelor care adaugă o vorbă bună și despre munca ei. Îmi recitește, în acest sens, comentariile maestrului Șerban Cioculescu (aproape nemeritat de frumoase, câtă vreme știm că aparțin celui care a editat opera lui Caragiale, de-ar fi doar atât), după care trece la articolul lui L. Kalustian, al lui Z. Ornea, la cronicile tinerilor Gheorghe Suciu, Al. Dobrescu și Ion Simuț, la generosul medalion al poetului Gheorghe Tomozei, la „radarul” prozatorului Mihai Sin, la „notele” lui Ion Vlad, la fragmentele din cronicile și articolele lui Mircea Tomuș, Vasile Fanache, Ion Brad, Mihai Ungheanu și Dan Ciachir, menționați în cronologia aparițiilor. În același dosar se află și dactilograme după imprimările de la Radio-televiziunea Română; între primii cronicari și comentatori: Nicolae Manolescu, Mircea Iorgulescu, Z. Ornea, urmați de L. Kalustian, N. Carandino și Valeriu Răpeanu. La nici unul din ei notele entuziaste nu trebuie căutate prea mult. Într-un dosar subțire, articolele lui M. N. Rusu și Th. Tanco, singurii autori decepționați de modul în care a fost editat *Jurnalul*. Puia Rebreanu le-a studiat cu atenție, subliniindu-le pe alocuri cu creioane colorate. Se uită la mine și mă întreabă mirată: „Nu-ți pare rău de ce au scris?”, minunându-se parcă și mai mult când îi răspund: „Defel. Cel puțin lui M. N. Rusu trebuie să-i fiu recunoscător. După articolul lui, numeroși confrăți m-au privit cu mai multă simpatie.” Într-o altă mapă voluminoasă este clasată corespondența cu numeroși scriitori care au găsit cu cale să o felicite direct la apariția *Jurnalului* sau să-i mulțumească pentru „omagiale”: Augustin Buzura, Constantin Ciopraga, Paul Cornea, Livius Ciocîrlie, Mircea Iorgulescu, Aurel Sasu, Alexandru Săndulescu, Gheorghe Suciu, Zaharia Sângeorzan, Mircea

Zaciu, Al. Zub ș.a. Ochiul alunecă indiscret și citesc un rînd sau altul de aleasă mulțumire. O frază a lui Buzura îmi reține atenția: „Jurnalul a apărut într-un moment al istoriei și al culturii în care era nevoie tocmai de Rebreanu, modelul de ținută intelectuală și morală de care breasla noastră are atia nevoie”. Mă întreb în gînd: Ce-și poate dori un editor mai mult? Văzînd pe Puia cum scormonește mai departe prin hîrtii, îmi trece prin minte o ultimă întrebare:

— Puia-Florica Rebreanu! „Drag mi-e Platon, dar mai drag mi-e adevărul!” V-ați dedicat în ultimii ani valorificării manuscriselor părintelui dvs. Independent de sentimentele filiale la care v-ați referit, independent de colaborarea noastră editorială, socotînd că nu-mi răspundeți mie, ci posterității, ce merite vă asumați și ce aveți să vă reproșați?

Autoarea mă privește lung, ca și cum ar mai aștepta să adaug ceva, apoi își rînduiește din nou hîrțile de pe masă, repetînd întrebarea redusă în jurul cuvintelor „merit” și „reproș”. Îmi mai adaugă puțină cafea, întotdeauna binevenită, și îmi spune:

— Cînd mă gîndesc la înălțimea operei tatălui meu și la rarul privilegiu de-a fi fost iubită dintotdeauna de un asemenea Om, meritele mele n-au cum să treacă pragul modest și cinstit al sfintei recunoștințe. De aici și reproșul că, prin tot ce am făcut și încerc să fac, n-am cum să răsplătesc dăruirea lui, constanța și noblețea sentimentelor părintești — simțîndu-mă mereu mică în fața acestui torent de iubire. Nutresc speranța de a vedea întregul *Jurnal* tipărit, după cum nădăjduiesc să-i văd adunată creația din periodice în seria de *Opere*, îngrijită de domnia-ta. Poate că tot acolo vei strînge și scrisorile, „molozul” documentelor inedite de la Academie, ca și cele aflate în posesia mea. Atunci se vor lămuri multe. Știu că nu-ți va fi ușor. Dar să sperăm. De ce zîmbești?

N.G.

Să sperăm, totuși, că, într-o privință, nu am trecut de ceasul al 12-lea. Mai există destui martori obiectivi, buni cunoscători ai evenimentelor din prima jumătate a secolului nostru. Alții, mai tineri, cunosc bine viața persoanelor amintite în *Jurnal* (dacă nu chiar conflictele la care se referă romancierul). Nu este exclus ca ei să posede și scrisori ale acestuia, căci, din consultarea corespondenței aflată la Biblioteca Academiei Române, mulți expeditori fac trimiteri exprese la epistole ale lui Liviu Rebreanu, inexistente în colecții publice).

Cum este de presupus că *Jurnalul* va fi reluat cîndva în seria de *Opere* (de unde și posibilitatea îmbunătățirii aparatului critic existent), acei cititori în drept să corecteze sau să amplifice datele furnizate de noi sînt rugați să ne transmită observațiile lor pe adresa : NICULAE GHERAN, București, sector 3, strada Stejarului nr. 34, bloc 25, scara 1, etaj 10, apartamentul 42 (cod 74502).

Și cum rîndurile noastre au pornit de la revederea primului volum din *Jurnal* (la care, cu bunăvoință, aș adăuga și ultima lectură a celui de al doilea tom), socotim că viitoare reeditări se pot descotorosi de unele note care, pe cît de utile unora, pe atît de inoportune par cititorului avizat. Drept este că o atare observație, formulată chiar de autorul aparatului critic, nu se putea emite decît după apariția *Jurnalului*. Sau, cum s-ar mai putea zice: „Tu te-n-treabă și socoate“.

N. G.

SUMAR

<i>Cuvînt înainte</i>	V
JURNAL	I
1936	1
1937	53
1938	119
1939	161
1940	217
ADDENDA	245
Memoriu către Ministerul Artelor și Cultelor	247
Nocturnă literară	250
Marele romancier despre viața, opera și concepția sa artistică	254
Lîngă Liviu Rebreanu în ziua celor 50 de ani	260
Liviu Rebreanu răspunde	267
Răspunsul d-lui Liviu Rebreanu	267
De la <i>Răscoala</i> la <i>Gorila</i> . De vorbă cu dl. Liviu Rebreanu	270
Răspunsul lui Liviu Rebreanu	277
[De vorbă cu dl. Liviu Rebreanu]	277
Liviu Rebreanu despre <i>Gorila</i> , despre artă în general și Caragiale în special, despre libertate, viață, omenie și multe altele	281
Printre romancieri, poeți și critici	284
Politica — material epic. Cu dl. Liviu Rebreanu despre <i>Gorila</i> . Între realitate și creația literară, între roman și eroismul scriitorului	285
Scurte interviuri cu : Liviu Rebreanu... Despre proiecte literare, unde-și vor petrece vacanțele — și păreri despre „Ziua cărții“	286
De vorbă cu romancierul Liviu Rebreanu	287
Cuvîntul d-lui Liviu Rebreanu	296
Răspunsul d-lui Liviu Rebreanu	298
Părerile d-lui Liviu Rebreanu despre criza teatrului în general și despre situația teatrului nostru de astăzi	299
[Răspunsul lui Liviu Rebreanu]	303

Liviu Rebreanu : „Vrem un Eminescu ca un zeu tinăr...”	303
Unirea, simbol al dreptății	305
Cu dl. Liviu Rebreanu despre romanul <i>Amindoi</i>	306
Lauda țaranului român	308
Răspunsul d-lui I. Petrovici	316
Liviu Rebreanu vorbește despre oameni, viață și literatură	326
Transilvania 1940	331
Cu Liviu Rebreanu despre teatru și literatură	334
Dl. Liviu Rebreanu despre teatru și cultură	337
Convorbire cu dl. Liviu Rebreanu	341
Despre <i>Cortina</i>	343
Animatorul incomparabil	344
Patria românească	344
De vorbă cu dl. Liviu Rebreanu, directorul general al teatrelor și operelor din România	347
Literatura și războiul. Înainte de toate, scriitorul este „cetățean“. El să-și facă datoriile cetățenești. Convorbire cu dl. Liviu Rebreanu despre reporta- giul de război	357
Stagiunea Teatrului Național	360
Răspunsul d-lui Liviu Rebreanu	362
De vorbă cu Liviu Rebreanu	364
O întâlnire cu Liviu Rebreanu	371
De vorbă cu L. Rebreanu la deschiderea noii stagiuni a Teatrului Național	373
Lămuriri...	379
<i>In loc de postfață</i>	381
INDICI	407
I. Indice de persoane	409
II. Indice toponimic	421
III. Indice de asociații, instituții, organizații, unități	426
IV. Indice de titluri	439
<i>Către cititor</i>	435

LIVIU REBREANU

JURNAL

II

Lector : MARIA SIMIONESCU
Tehnoredactor : VASILE CIUCA

Bun de tipar : 06.11.1984.
Coli ed. 29,50. Coli tipar 28. Planșe tipo 6.

Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918“,
București
Comanda nr. 1317

